

ARKIV

FOR

NORDISK FILOLOGI

UDGIVET UNDER MEDVIRKNING AF

SOPHUS BUGGE
CHRISTIANIA

NICOLAUS LINDER
STOCKHOLM

ADOLF NOREEN
UPSALA

LUDV. F. A. WIMMER
KJØBENHAVN

THEODOR WISÉN
LUND

VED

GUSTAV STORM.

FØRSTE BIND.

CHRISTIANIA.
J. W. CAPPELEN
1883.

Indhold.

Oplysninger om Nordens Oldtid hos Jordanes.

I.
Rosomonorum gens.

Jordanes fortæller, som bekjendt, om den gotiske Konge Ermanarik et Sagn, der gjenfindes i en germansk episk Digtning, hvilken vi i Norden kjende bl. a. fra Eddakvadet Hamðismál og fra Saxo Grammaticus. Jordanes's Ord er følgende[1]: *Hermanaricus, rex Gothorum, licet, ut superius retulimus, multarum gentium extiterat triumphator, de Hunnorum tamen adventu dum cogitat, Rosomonorum gens infida, quae tunc inter alias illi famulatum exhibebat, tali eum nanciscitur occasione decipere. dum enim quandam mulierem Sunilda*[2] *nomine ex gente memorata pro mariti fraudulento discessu rex furore commotus equis ferocibus inligatam incitatisque cursibus per diversa divelli praecipisset, fratres eius Sarus et Ammius, germanae obitum vindicantes, Hermanarici latus ferro petierunt; quo vulnere saucius egram vitam corporis inbecillitate contraxit.*

Denne Fortælling har spillet en Rolle i Undersøgelser om de nordiske Folks Oprindelse. Man læste hos Jordanes *Roxolanorum gens*. Man mente, at Rhoxolanerne, der ifølge mange historiske Vidnesbyrd boede i Egnene nord for det sorte Hav, var et germansk Folk, Skandinavernes nærmeste Stammefrænder. Deres Navn skulde være det samme som det Navn, finske Folk give

[1] De origine actibusque Getarum Kap. 24. Texten gives her efter Mommsens Udgave S. 91.

[2] Haandskrifterne af 2den Klasse har *sunielh*, de af 3die Klasse *sunihil.* Skrivemaaden *sunielh* synes at vise tilbage til en Form *sunielda.*

Svenskerne (finsk *Ruotsalainen* en Svenske, *Ruotsi* Sverige), hvilket hører sammen med Navnet Russer.

Alt dette er forlængst modbevist.

Rhoxolanerne, som allerede nævnes før Christi Fødsel, var ikke et germansk, men et sarmatisk Folk, det vil sige af iransk Æt, og deres Navn maa forklares ikke af Finsk eller af Nordisk, men af Iransk [1]. Derimod Finnernes Navn paa Sverige og Svenskerne *(Ruotsi, Ruotsalainen)* og det dermed sammenhørende Navn Russer er mange Aarhundreder yngre en Jordanes og er sandsynlig af nordisk Oprindelse. Det synes at staa i Forbindelse med det gammelsvenske *roþsmenn* d. e. Rorskarle, der tillige blev Navnet paa det svenske Kystdistrikt Roslagens Indbyggere [2]. Den hos Jordanes meddelte Fortællings oprindelige Kilde maa være et gotisk heroisk Sagn, men der er ingen Rimelighed for, at Navnet Rhoxolaner skulde kunne optræde i et Sagn, der havde faaet sin faste Form paa gotisk Sprog [3]. Endelig har Læsemaaden *Roxolanorum gens* ingen Hjemmel i Jordanes's Text.

Efter de bedste Haandskrifters Vidnesbyrd har han skrevet *Rosomonorum gens.* Hvad dette Navn betyder, er hidtil ikke blevet paavist. Müllenhoff [4] giver et Vink, der, som jeg tror, peger i den rigtige Retning, ved den Bemærkning, at det ikke er et historisk, men et episk og uden Tvivl mythisk Navn. Men naar han føier til, at det vil være forgjæves at lede efter Navnets Betydning, saa fremlægger jeg i Modsætning dertil den her følgende Undersøgelse.

Rosomoni gjengiver efter min Formodning et gotisk Navn, der ifølge Vulfilas Skrivemaade vilde have Formen *Rusmunans.*

[1] Se Müllenhoff: Über die herkunft und sprache der pontischen Scythen und Sarmaten. Monatsbericht der Königl. Akad. d. Wiss. zu Berlin 1866 S. 562 f.

[2] Se Thomsen: Ancient Russia and Scandinavia S. 95 ff.

[3] Müllenhoff i Mommsens Udgave af Jordanes S. 164 siger: de Rhoxolanis in mythis fabulisque Gothorum cogitare absurdum est.

[4] Mommsens Udgave S. 164.

Jordanes[1] har i 1ste og 3dje Stavelse af *Rosomoni* skrevet *o*, hvor Vulfila maatte have skrevet *u*, ligesom han ellers oftere skriver *o* for Vulfilas *u*. Saaledes *Gothi* d. e. *Gutans; Ostrogotha*, hvis andet Led hos Vulfila maatte hede *—guta; Optila* d. e. *Uftila*. I anden Stavelse af *Rosomoni* er *o* indskudt i Lighed med, hvad der er sædvanligt i Oldhøitydsk; jfr. f. Ex. oht. *fersana*, der svarer til Vulfilas *fairzna*, oht. *hraban*, der hos Vulfila vilde hede *hrabns*. At saadant Vokalindskud passer til Jordanes's Skrivemaade, ser man deraf, at han i Kap. 14 to Gange skriver *Valaravans*, der hos Vulfila vilde hede *Valahrabns*. Jordanes har ved *Rosomonorum* brugt den latinske Genetiv paa *—orum* af et Navn, der i Gotisk, hvis min Forklaring er rigtig, har været bøiet som en *an*-Stamme og havt Nom. pl. paa *—ans*. Paa samme Maade kalder han det Folk, om hvis Historie hans Bog handler, paa Latin *Gothi* Gen. *Gothorum*, medens de paa Gotisk hed *Gutans*.

Det gotiske Navn **Rusmunans*, som Jordanes har gjengivet ved *Rosomoni*, er afledet af et Substantiv **rusma* Gen. **rusmins*. Dette Substantiv er bevaret i Oldhøitydsk. Det findes der skrevet *rosamo*, som oversætter *rubor*, i Accus. *rosomon*, som oversætter *aeruginem*. Dette *rosomon* staar i sin Form det deraf afledede Navn *Rosomoni* hos Jordanes nærmest. Ordet bruges fremdeles i Middelhøitydsk, hvor det betyder Fregne (lentigo) og har Formerne *roseme, rosem, rösem, rösen;* deraf afledet *rosemeht* eller *rosmat* og *rosemic* eller *rosmig*, fregnet (se Lexers Ordbog). Ordet **rusma*, oht. *rosamo* har altsaa betydet Rødhed, men er særlig blevet brugt om rødbrun Farve, og er da naturlig gaaet over til at anvendes om Rust og Fregner. **rusma*, Stamme *rusman* for *rudsman*, er ved Suffixet *—sman* afledet af **riudan*, oldn. *rjóða* gjøre rød; den korte Vokal i Rodstavelsen viser, at Hovedtonen oprindelig hvilte paa Suffixet. Paa samme Maade er dannet f. Ex. oht. *desmo*, Dat. pl. *thesemon*, fructus, successus, af *dîhan*, gedeihen, og, naar man ser bort fra Kjønnet, oht. *brosama, brosma*,

[1] Det synes ikke her nødvendigt at adskille, hvad Jordanes har skrevet paa egen Haand og hvad han har optaget fra en skreven Kilde.

mht. *broseme*, *brosme*, nht. *brosame* sandsynlig af et til oldn. *brjóta* bryde svarende Verbum. **rusma*, oht. *rosamo* forholder sig formelt til oht. *rotamo*, glsvensk *ruþmi*, Rødme, ligesom ags. *blôsma*, eng. *blossom* forholder sig til ags. *blôma* af *blôwan* blomstre [1]. At saadan Orddannelse ikke har været fremmed for de nordiske Sprog, antydes bl. a. af et Fiskenavn norsk *brasma* f. (i Smaalenene) cyprinus brama, sv. *braxen* f., sv. Dial. *brasma* m., mht. *brahsem* o. s. v., der sandsynlig staar i Forbindelse med oldn. *braga* flamme, *brjá* blinke, mht. *brehen* blinke, saa at Fisken har faaet sit Navn deraf, at den er sølvblank [2]. Dog er dette Navn mulig et Laanord.

Det oldhøitydske *rosamo* Rødhed maatte i Oldnorsk hede **rosmi*. At dette Ord engang virkelig har været brugt, godtgjøres efter min Mening ved *rosmhvalr*. De gamle Nordmænd havde for Hvalrossen to Navne *rostungr* og *rosmhvalr* [3]. Disse to Ord, hvis Oprindelse hidtil ikke har været paavist, er enstydige, saa at i Jónsbók nogle Haandskrifter har det ene, andre det andet (Vigfusson). Begge Ord kan paavises at have været brugte saavel paa Island som i Norge. Hvalrossen kaldes paa Island nu ikke *rosmhvalr*, men et Minde om, at Benævnelsen før brugtes der, er bevaret f. Ex. i Stedsnavnet *Rosmhvalanes* [4]. Allerede tidlig blev det andet Sammensætningsled i *rosmhvalr* afændret i Form. I Konungsbók af Grágás fra anden Halvdel af 13de Aarhundred er Accusativ en Gang skrevet *Rosm hval* (Finsens Udgave S. 34), en Gang *Rǒsmhval*, hvor Bogstaverne *hv* er skrevne over Linjen, mulig med en yngre Haandskrift (S. 31), og en Gang *rosmal* (S. 36); enkelte Haandskrifter af Sturlunga har *Rosmelingar* for *Rosmhvelingar* (Vigfussons Udg. I, 210). Almuen i Norge kjender endnu Hvalrossen under dette Navn. Den kaldes (jfr. Aasen) i Nordland og det Trondhjemske *ross-*

[1] Saaledes har Litauisk baade Suffixet —*smė*, f. Ex. i *versmė* Kilde, og —*mė*, f. Ex. i *gelmė* Dyb.

[2] Se Tamm Bidrag till etymologisk ordbok öfver svenska språket.

[3] Se Tillæg om Ordet *hrosshvalr*.

[4] Jfr. Kaalund hist. topogr. Beskriv. I, 32.

mål[1], i det Trondhjemske ogsaa *rossmal* (hvilken Form dog ikke skal være fuldt sikker) og i Bergens Stift, hvor den er lidet kjendt, *rossmår*. Dette Navn er i Formen *rosmarus* brugt af Olaus Magnus i hans Skrift „Historia de gentium Septentrionalium variis conditionibus“ (Aar 1555), hvorfra Dyrets videnskabelige Navn er hentet. Ligesaa omtaler Peder Claussøn (Aar 1599) det under Navnet Rosmar (G. Storms Udgave I S. 85—89), hvis Oprindelse han feilagtig forklarer. Fra Norsk er dette Navn gaaet over i Dansk, hvor det forekommer under Formen Rosmer i et af Christian III's Breve[2].

I det færøiske Gongu-Rólvs kvæði kaldes en Havjætte *Rosmar* (Hammershaimb Fær. Kvæder II, 135). Han hyller sig i en Skindpels, der er sammensat af atten unge Sælers og to gamle Sælers Skind[3], og farer saa ud i Havet, hvor han vader ved Bunden. Dette Kvæde, der oprindelig er færøisk eller norsk, har vandret vidt om i Norden, og i dets danske Form (Danm. gl. Folkev. Nr. 41) kaldes Jætten med samme Navn Rosmer. Fra Kvædets norske Form har den i Aafjordens Præstegjæld (søndre Trondhjems Amt) sungne Haltens Vise sandsynlig laant Udtrykket „Rosmaals Slægt“.

Hvalrossens Navn *rostungr*, der forekommer i Kongespeilet[4], er nu tabt i Norge, men er Dyrets almindelige Navn paa Island. Paa Færøerne kaldes det *roysningur*, hvilket Navn er en senere Fordreielse, hvori, som det synes, *rosmhvalr* og *rostungr* er sam-

[1] I Norsk Glosebog af Christen Jensøn, Præst til Askevold, trykt 1646, staar: Roszmul.

[2] Se Svend Grundtvig Danm. gl. Folkev. II, 663 a.

[3] Saaledes forklarer jeg Ordene: *har vóru átjan kópaskinn* (eller *kobbaskinn) og aldanshúðir tvinnar.* I Islandsk betegner *kópr* særlig en ung Sæl. *aldans-húðir* er forvansket af *ǫldungs-húðir* af *ǫldungr,* egentlig en Gamling, et gammelt Dyr overhoved, særlig en gammel Stud. Jfr. Fær. Kvæder S. 124, hvor det om Sæler heder: *Níggju verða fjósir ristar af hvörjum aldansfiski.*

[4] I Norge forekommer *rostungr* ofte som Tilnavn, men betyder som saadant neppe: Hvalros.

mensmeltede, og som er opstaaet derved, at Færingerne har sat disse Navne i Forbindelse med *roysni* Styrke og *reystur* stærk[1].

Da Ordene *rosmhvalr* og *rostungr* er enstydige, vækkes naturlig den Formodning, at Stammeordene, der indeholdes i Stavelserne *rosm-* og *rost-*, ligeledes har været enstydige. Nu er de oldtydske Ord *rosamo* og *rost*, der i Lyd nøiagtig svare hertil, indbyrdes enstydige; begge betyde: Rust. Den Slutning kan da ikke let undviges, at *rosmhvalr* kommer af et tabt oldnorsk Ord *rosmi*, der har betegnet Rust eller egentlig Rødhed, rød (rødbrun) Farve, og at *rostungr* kommer af et oldnorsk Ord *rost* Rust.

rosmhvalr kan være sammensat med *rosmi*, som *gálgnár* med *gálgi*, *skuggsjá* med *skuggi*, *þorstlauss* med *þorsti* o. s. v.

Et til „Rust", søndmørsk *ryst*, sv. *rost*, tydsk *rost* masc., ags. og eng. *rust* svarende Ord er ikke paavist i den norrøne Litteratur. Men selv om Ordets Brug i Nutiden rundt om i Norge skulde skyldes fremmed Indflydelse, synes intet at være til Hinder for den Antagelse, at *rost* ligesaavel som *rosmi* i en fjern Fortid har tilhørt det norske Sprog, thi Ordet er i sig selv ældgammelt.

Af dette Ord *rost* „Rust" er *rostungr* dannet ved et Suffix, hvorved Navne paa flere Hvalarter er dannede: *skeljungr*, *hnýðingr*, *rauðkembingr* o. s. v.

Den her givne Forklaring af Ordene *rosmhvalr* og *rostungr* passer godt til Hvalrossens Udseende. Hr. Conservator R. Collett har godhedsfuldt henvist mig til følgende Beskrivelse af Farven hos Nordishavets Hvalros i Allens History of North American Pinnipedes (Washington 1880): „In the young and middle aged, the body is rather thickly covered with short hair, which, however, is thinner and shorter on the ventral surface of the neck and body and on the limbs than elsewhere. It is everywhere of a yellowish-brown colour, except on the belly and at

[1] Se Hammershaimb i Færøiske Kvæder II, 135.

the base of the flippers (Forlabberne), where it passes into dark reddishbrown or chestnut."

Hvalrossen har altsaa efter min Mening faaet sine gammelnorske Navne af sin Farve, der i det hele er gulbrun, paa enkelte Steder af Legemet mørk rødlig-brun. Til Sammenligning med *rostungr* kan da anføres de sammensatte Udtryk „rustbrun" og „rustgul" og det lettiske *ruste,* som er nærbeslægtet med vort „Rust" og som i Ulmanns Ordbog forklares ved „en brunrød eller gul Farve af Oretræ" [1].

Jeg vender nu tilbage til det gotiske Navn, som Jordanes har gjengivet ved *Rosomoni.* **Rusmunans*, i Ental **Rusmuna* er dannet af **rusma* = oht. *rosamo* ved Suffixet *an,* det samme Suffix, hvorved i Oldnorsk f. Ex. Tilnavnet *blesi* er dannet af *bles* Blis, *faxi* af *fax.* Derved at dette Suffix, som oprindelig havde Hovedtonen, traadte til, kom Stammen *rusman* her til at optræde i den svækkede Form *rusmun-*. Saaledes er i got. *glitmunjan* glinse Substantivstammen *glitman* (jfr. oht. *glîzemo* Glans) svækket til *glitmun-*. Den samme Svækkelse til *-mun-* er foran Suffixet *da* indtraadt i oht. *hliumunt* (ældre germansk Stamme *hleumunda*), nht. Leumund i Forhold til got. *hliuma,* Stamme *hliuman,* Hørsel.

Efter Jordanes's Gjengivelse *Rosomonorum* var en gotisk Form **Rusmunōs* i og for sig mulig, men af Hensyn til Orddannelsen synes en saadan Form mig mindre sandsynlig.

Naar *Rosomoni,* got. **Rusmunans* er en Afledning af **rusma* = oht. *rosamo,* Rødhed, Rust, Fregne, saa maa hint Stammenavn betegne „de rødlige", med Hensyn til Haarets eller til Hudens — mulig til begges — Farve, eller „de Fregnede" [2].

[1] Hvor let baade **rosmi* og **rost* kan have betegnet Farvenuancer, som indbyrdes har været temmelig forskjellige, kan godtgjøres f. Ex. ved Henvisning til finsk *ruskia,* som i Lönnrots Ordbog oversættes ved: „mörkröd, rödbrun, kopparfärgad, rödlett, ljusbrun, rödgul, brandgul."

[2] Jacob Grimm (i Kuhns Zeitschr. I, 438) har til *rosennun* lentiginem

Jeg skal nu søge at vise, at et Navn af saadan Betydning passer fortræffelig i det gotiske Heltesagn om Ermanarik. Jordanes siger ligefrem, at Sunilda (der svarer til det nordiske Oldsagns Svanhild) samt hendes Brødre Sarus og Ammius hørte til Rosomonernes Folk. Men naar Jordanes paa den ene Side kalder Rosomonernes Folk troløst og særlig betegner Sarus og Ammius's Overfald som en troløs Handling, og naar han paa den anden Side fortæller, at Ermanarik lader Sunilda dræbe til Straf for, at hendes Ægtemand svigagtig er dragen bort[1], saa er der al Grund til at tro, at ogsaa Sunildas Ægtemand hørte til Rosomonerne og var Høvding for dette troløse Folk, der havde underkastet sig Ermanarik og tjente ham som sin Herre. Nu fremhæves i alle andre Meddelelser af Heltesagnet om Ermanarik hans troløse Raadgiver, der ved sine falske Raad volder Kongens Ulykke. Der synes altsaa at være god Grund til at gjenfinde denne troløse Raadgiver i Sunildas af Jordanes omtalte Mand, der ligesom Sunilda hørte til Rosomonernes troløse Folk og som svigagtig forlod Ermanarik[2]. Dog maa det lades uaf-

Graff II, 548, der er Sideform til *rosomon*, henført Kvindenavnet *Rosanna* cod. Lauresham. No. 2770 og 3565 (8de Aarh.), hvilket han forstaar som „nicht sowohl eine sommersprossige frau als eine rothwangige". Uden fuld Grund vil Grimm skrive *rôsamo* med langt *ô*. Grimm vil endog til *rosennun* henføre de frankiske Navne *Baudorosena, Theodorosena, Flavarasena, Dagarasena, Modorosena.* Men de udelukkende frankiske Navnedannelser vise paa Grund af Berørelse med Romaner mange ugermanske Eiendommeligheder. Navnene paa *—rasena, —rosena* er saaledes sandsynligvis romanske Omdannelser af germanske Navne paa *—râda.* Jfr. *Dagarasena* med *Tagarât, Theodorosena* med *Theuderâda* o. s. v. Lignende Omdannelse forekommer i det frankiske Navn *Bransin* (Förstemann S. 281) i Forhold til *Brand.*

[1] Ordene *mariti fraudulento discessu* synes at maatte forstaaes om, at Sunildas Mand unddrog sig sin Troskabspligt mod Ermanarik, faldt fra ham, forlod ham og ikke længer anerkjendte ham som sin Herre. Jfr. *discessio* = *seditio* Kap. 49 (S. 125 L. 13 i Mommsens Udgave).

[2] Væsentlig den samme Mening er allerede udtalt af Wilhelm Grimm Deutsche Heldensage S. 2 i følgende Ord: „Der Ermanarich (Aírma-

gjort, hvilket Navn Sunildas Mand har havt i det af Jordanes benyttede gotiske Heltesagn; Ermanariks (Jormunreks) falske Raadgiver heder i tydske Sagn Sibeche, Sifka, i nordiske Bikke. Den her fremsatte Mening, at Sunildas af Jordanes omtalte Mand er samme sagnhistoriske Person som Ermanariks troløse Raadgiver, modbevises ikke derved, at de senere Optegnelser af Sagnet intet véd om, at Svanhild var gift med Sifka eller Bikke, thi Jordanes staar i ethvert Tilfælde alene med den Beretning, at Sunilda blev dræbt til Straf for sin Mands svigefulde Bortgang[1].

Jeg slutter altsaa: Efter det af Jordanes gjengivne gotiske Sagn hørte Ermanariks troløse Raadgiver, der i tydske Sagn kaldes Sibeche, Sifka, i det nordiske Bikke, til Stammen *Rosomoni* eller *Rusmunans* d. e. „de Rødlige“ eller „de Fregnede“. Men hertil passer den i Þiðriks saga Kap. 186 givne Skildring af Sifkas Ydre paa en mærkelig Maade:

Sifca hans har er rautt som bloð eða rosa grasit oc karhofðaðr (— eða þat gras er heitir rusalitter ok liðaðiz allt i lokka A). *hans andlit er leost oc rauðfrecnottr (r—ott* A B). *oc biartan likama hævir hann oc allan fręknottan, rautt skegg heuir hann oc hælldr sitt* o. s. v.

Denne Skildring er ligefrem en Illustration af den Stammes Navn, til hvilken Ermanariks troløse Raadgiver efter det gotiske Sagn hørte, *Rosomoni* d. e. *Rusmunans,* de Rødlige eller de Fregnede.

nareiks) des Jornandes ist kein anderer als dieser Ermenrek [der Vilkina saga], und das treulose geschlecht, das in seiner nähe dient und ihn verderben und betriegen will, wird durch Sifka vorgestellt“. Ogsaa Raszmann Deutsche Heldensage I, 276—279 identificerer Sunildas Mand med Ermanariks troløse Raadgiver.

[1] Paa en Kombination af Jordanes's Fortælling med Beowulf 1197—1201 (2394—2403) grunder sig den af Müllenhoff (Haupts Zeitschr. XII, 305) nævnte Slutning „dass Heime einmal für den Gemal der Swanhild galt“; men denne Slutning synes mig altfor svagt begrundet. Ligesaa lidet kan jeg finde det sandsynligt, at Sunildas Mand hos Jordanes skulde svare til det islandske Sagns *Randvér,* Saxos *Broderus.*

Paa den anden Side vinde vi ved denne Kombination af Meddelelserne i Þiðriks saga med Jordanes Vished for, at Skildringen af Ermanariks falske Raadgiver som en rødhaaret og rødskjægget Mand, skjønt den minder om Middelalderens Forestillinger om Judas, ikke kan være et i kristelig Tid i Tydskland indkommet Motiv, men allerede har tilhørt det gotiske Sagn paa Jordanes's Tid. Den røde Ræv gjælder og har fra gammel Tid af gjældt for listig og troløs. I figurlig Betydning som vort „Ræv" brugtes lat. *vulpes* og gr. ἀλώπηξ (Lucas 13,32). Rævens Farve, den røde, blev da ogsaa anseet som Tegn paa Falskhed. Allerede hos Plautus er den indfule Træl *rufus*. Som et rødhaaret og rødskjægget Menneske fremstilles i Middelalderen den Troløse.

I det tydske Digt om Wigalois af Wirnt von Gravenberg fra Begyndelsen af det 13de Aarhundred kjæmper Digtets Helt med en rød Ridder, om hvem det heder (med forandret Sprogform):

Ihm war der Bart und das Haar
beide roth und feuerfarb;
von denselben hör ich sagen,
dass sie falsche Herzen tragen.

Fortællingen om Wigalois er fra Tydsk gaaet over i nordiske Litteraturer[1]. Den falske og feige „Ridder Rød" spiller en Rolle i det norske Eventyr om „Fugl Dam" (Asbjørnsen og Moe Nr. 3) og i flere nordiske Eventyr. I islandske Eventyr optræder en falsk Raadgiver *Rauðr*.

I ældre Tydsk forekommer *ze rôt* brugt i Betydning af „altfor ond, falsk"; „*übel*" og „*rôt*" blev sammenstillede[2]. I Hákonar þáttr Hárekssonar (Fms. XI, 428) siges: *Þat er mitt ráð, at þú trúir aldregi lágum manni ok rauðskeggjuðum.* Ordsprog fra andre Lande (Tydskland, Spanien) advare ligeledes mod den Rødhaarede og Rødskjæggede.

[1] Se Nyerup Morskabslæsning i Danmark og Norge S. 125—133.

[2] Littré anfører af Cotgrave (16de Aarhundred): Les plus rouges [ɔ: les plus malins] y sont pris.

I Heltesagnet er **Rusmunans, Rosomoni* saaledes allerede ved sit Navn mærkede som *gens infida*[1].

Efterat det hos Jordanes forekommende Navn *Rosomoni* saaledes er sikret og oplyst baade i Form og Betydning, skal jeg fremsætte en Formodning om et i et norrønt Heltedigt forkommende Ord, som mulig turde staa i Forbindelse dermed.

I Atlakviða siger Hunekongen Atles Hustru Gudrun til sin Broder Nivlungen Gunnar, der som Gjæst er kommen til Huneland, at han er forraadt og at han heller burde angribe Atle med Vaaben. Da svarer Gunnar i Str. 17, at det er for sent at samle Nivlungerne:

langt er at leita
lýða sinnis til
of rosmofjǫll Rínar
rekka óneissa.

Dette Ord *rosmofjǫll* er hidtil ikke forklaret[2]. Fra Formens Side vilde det være tilstedeligt at opfatte *rosmo* som Genetiv af et til det tydske Hankjønsord *rosamo* svarende Hunkjønsord **rosma* Rødhed, hvorefter *rosmofjǫll* vilde betyde „Rødhedsfjelde", røde Fjelde.

Men uagtet der forekommer Exempler paa, at et Fjeld paa Grund af sit Farveskjær faar Navn „Rødfjeld", saa synes mig dog et Udtryk som „Rinens røde Fjelde" i det norrøne Digt lidet sandsynligt. Jeg tør lede efter en anden Forklaring.

Rosomoni, got. **Rusmunans* maatte i Oldnorsk hede **Rosmonar* eller **Rosmunar*, da vi i dette Sprog af samme Stamme har *rosmhvalr*. Af **Rosmonar* vilde regelret dannes **Rosmonfjǫll*. Den i Haandskriftet af Atlakviða forekommende Form *rosmo* kan

[1] Om den røde Farve som Tegn paa Falskhed se Jacob Grimm, Reinhardt Fuchs XXX; Deutsch. Wörterb. IV, 1, S. 337 f. At Svanhilds Broder heder *Erpr* d. e. Brun og betegnes som *jarpskǫr* d. e. Bruntop, vover jeg ikke at bringe i nogen Forbindelse med **Rusmunans*.

[2] Til Ordet i Atlakv. anføres i den Arna-Magn. Udgave et nyisl. *rosm* quisquiliae, excrementa. Dette er maaské beslægtet med vort *rusk*.

let være opstaaet af *rosmō* d. e. *rosmon* derved, at Stregen over *o* er bleven overseet eller glemt[1].

Idet jeg udtrykkelig betegner Formen *Rosmonfjǫll* i Atlakviða som grundet paa en usikker Formodning, af hvilken min Forklaring af *Rosomoni* ikke er afhængig, tør det dog maaské ikke være ørkesløst at give denne Formodning den nærmere Begrundelse, hvortil den trænger, saameget mere som Begrundelsen maa røre ved Spørgsmaal, der i andre Henseender er af Vigtighed for Undersøgelser om de norrøne heroiske Kvad.

Hvad Forbindelse kan der være mellem *Rosmonfjǫll* og Nivlungerne samt Rin, ved hvilken Nivlungerne boede?

For at kunne besvare dette Spørgsmaal maa jeg fremhæve nogle Eiendommeligheder ved Atlakviða.

Dette Digt er af særegen Vigtighed for den norrøne heroiske Digtnings Historie, fordi vi der tydeligere end i de fleste andre heroiske Digte kan iagttage forskjellige Lag[2]. Atlakviða i sin foreliggende Form forudsætter Benyttelse af ældre Kvad, dels om samme Æmne, dels om andre heroiske Sagn. Verslinjer, der uforandret er overførte fra ældre Digte, staa her ved Siden af omarbeidede og nydannede. Verslinjernes forskjellige Alder og Oprindelse røbes ofte af det skiftende Versemaal og Uoverensstemmelser i det poetiske Udtryk.

Jeg skal her nævne nogle af de Elementer i Atlakviða, som er overførte fra Kvæder, i hvilke andre heroiske Sagn har været besungne.

Flere enkelte Udtryk er optagne fra det Digt om Kampen mellem Goter og Huner, hvoraf vi har Brudstykker i Slutningen af Hervarar saga. Naar Hunekongen Atles Sendebud lover Gunnar og Hogne, hvis de vil komme til Hunaland (V. 5):

staði Danpar,
hrís þat it mæra,
er meðr Myrkvið kalla,

[1] Jfr. f. Ex. *vollo* Vǫluspá i Cod. Reg. Str. 32 Feil for *vollom; einvgi* Fáfn. 17 for *einvngi.*

[2] Jfr. mine Bemærkninger i Zeitschrift für deutsche Philologie VII, 386.

er disse Udtryk sikkert laante fra Kvadet i Hervar. s. (Bugges Udg. S. 269—270. 348), hvor *Hlǫðr* kræver af sin Broder *Angantýr*, Goternes Konge:

hrís þat it mæra,
er Myrkviðr heitir
(Var. *er Myrkviðir heita),*
. . . .
stein þann enn fagra (Var. *meira*)
er stendr á stǫðum Danpar.

Thi *Danparstaðir* (d. e. Dnjepr-Stad, saaledes som P. A. Munch forklarede Navnet) har sin rette Betydning i Hervar. s., hvor Navnet betegner det Sted, paa hvilket Goternes Konge vælges og den gotiske Kongeborg er, men ikke i Atlakviða. Derfor tør vi ogsaa i Adjektivet *hringreifðum*[1], der findes som Epithet til *hjálmum* og *bekkjum* Akv. 1. 3. 16, hvor Udtrykket i Haandskriftet er forvansket til *aringreypom*, formode Efterligning af *hjálmi hringreifðum* i Kvadet i Hervar. s. (S. 266. 346 Bugges Udg.). Umiddelbart efter denne Linje følger i Hervar. s. *hvǫssum mæki*, hvormed man kan sammenstille *mæki hvassastan* Akv. 7.

Af særlig Vigtighed for os her maa være den Kjendsgjærning, som jeg allerede tidligere tror at have paavist, at der i Atlakviða er optaget Vers fra et Kvad, der besang Sorles og Hamders Hævntog til Jormunrek. Dette gjælder Akv. 14 a, der efter Haandskriftet skrives saaledes:

Land sa þeir Atla
oc liðscialfar diúpa,
Bicca greppar standa
a borg inni há,
sal vm svðrþioþom
sleginn sessmeiþom,
bvndnom ravndom,
bleicom scioldom.

Et Bevis for, at der her foreligger Benyttelse af et Kvad om Sorle og Hamder, har vi i Navnet *Bikki;* thi dette er Navnet paa Jormunreks falske Raadgiver, der spiller en fremtrædende Rolle

[1] Af *reifa*, udstyre rigelig (her ikke: glæde).

i Sagnet om Svanhilds, Sorles og Hamders Død, medens *Bikki* derimod aldrig ellers forekommer som Atles Mand. At den anførte Strophe er med en enkelt Forandring overført fra eller dannet efter et Digt om Sorle og Hamder, godtgjøres ogsaa ved Saxo Grammaticus's Skildring af Jarmeriks Borg (S. 411—414), der forudsætter Verslinjer af et dansk Kvad, som her ordret har stemt overens med Skildringen af Atles Borg i Atlakviða 14 a. Dette er nærmere udviklet af mig i min Udgave af Sæmundar Edda S. 429 f.; S. 439. Anledningen til Overførelsen var given deri, at der i begge Sagn var for en væsentlig Del samme Situation: To Brødre komme ridende over vilde Fjelde til sin Svogers, en fremmed Konges Land, hvor de skal finde sin Død. Vægtere speide fra dennes Borg, for at Overfald af Fiender ikke skal overraske Kongen. Denne sidder selv omgiven af sine Mænd inde i Hallen og drikker Vin. Han skildres i begge Sagn som grusom, havesyg og overmodig. Brødrene trues i det fremmede Land med Galgen. Gudrun optræder i begge Sagn som de to Brødres Beskytterinde, om end paa forskjellig Maade.

Jeg finder det sandsynligt, at ogsaa en anden Digtning, hvori Jormunrek er optraadt, har havt Indflydelse paa Atlakviða. I dette Digt Str. 12 ledsages Gunnar og Hogne, da de drage hjemmefra med følgende Ønske:

Heilir farið nú ok horskir,
hvars ykkr hugr teygir!

Disse Ord vise nært Slægtskab med de Ord, som i Þiðriks saga Kap. 324 (S. 284) udtales af Erminrik til hans Krigere, der skal drage ud til Kamp mod Thidrik, Attilas Sønner og Hunernes Hær: *farit hæilir oc verit nu hraustir oc goðir drengir.* Ligeledes vise de Lighed med de Ord, som Attilas Hustru Erka grædende udtaler til sine unge Sønner, da de med Thidrik drage mod Erminriks Folk (Þiðr. s. Kap. 319 S. 280): *Nu verit þit sua vaskir oc raustir sem ykkor vapn duga. oc sua mikit sem i skiptir at þit komit hæilir hæim. þa þikki mer halfu mæira varða*

at þit megit hæita raustir menn oc goðir drengir. Þa er þit hafit verit i orrosto.

Ogsaa viser Akv. 32, 5—7:

dynr var í garði,
drǫslum of þrungit,
vápnsǫngr virða,

hvor Trængselen i Atles Gaard omtales, Lighed med Þiðr. s. Kap. 321 (S. 281), hvor Scenen ligeledes er i Attilas Kongeborg: *Nv er i Susat sua mikill gnyr ok stormr af vapnabraki oc af allzkonar kalli oc hæstagnæggian oc allzkonar gny af hærinom. Allr þessi staðr er sua fullr af mannom oc hestom at ængi maðr fær framkomiz þott ganga vili.* Ligeledes med Ordene i Þiðr. s. Kap. 324 (S. 283) om Troppesamlingen i Erminriks Borg: *Nv er sua mikit kall oc óp oc stormr um alla þessa borg oc vapna brak oc hæsta gnæggr oc þýss manna. at hvert stræti er nu fullt af hærmannom.*

Hvis ikke andet kom til, maatte man tro, at disse Ligheder havde sin naturlige Grund alene deri, at tilsvarende Situationer skildres paa de anførte Steder i de to Digtninger, og ikke i en nærmere historisk Sammenhæng mellem disse. Men man maa endnu mærke følgende. Det synes lidet passende, at Hognes unge Søn ved Afskeden fra sin Fader Hogne samt sin Farbroder og Konge Gunnar, disse prøvede Helte, der drage afsted for som Venner at gjæste Atle, udtaler Ordene: *heilir farið nú ok horskir*, hvori han ønsker, at de maa vise sig tapre paa Færden. Derfor vilde Svend Grundtvig stryge *ok* foran *horskir*, hvilket nu ved Sammenligning med Þiðr. s. viser sig utilstedeligt. Derimod er det meget naturligt, at i Þiðr. s. Erka paalægger sine Sønner at vise sig tapre, da de første Gang drage ud til Kamp. Ligeledes er det netop hvad man maatte vente, at Kong Erminrik, da han sender sine Mænd ud til det Slag, hvortil han er stævnet, ikke blot ønsker dem Lykke paa Færden, men ogsaa siger til dem: Viser Eder som tapre Mænd! Der er derfor Grund til at tro, at Ordene *heilir farið nú ok horskir* i Atlakviða, hvor de ikke passe,

skyldes en Efterligning af et andet Heltedigt, hvor de fortræffelig har føiet sig ind i Situationen.

Dette støttes ved et andet Ord i samme Strophe af Atlakviða. Det heder:

Leiddu landrǫgni
lýðar óneisir,
grátendr gunnhvata
ór garði Húna.

Her, hvor der er Tale om Gunnar og Hogne, som drage til Hunerne, er *Húna* som Navn meningsløst. Heller ikke kan Gunnar og Hogne kaldes *húna* unge Drenge, saa meget mindre som *Húnar* i Digtet bruges som Navn paa Atles Folk. Man har derfor her formodet Skrivfeil, som man har søgt at rette paa forskjellige Maader. Jeg antager derimod nu, at Ordet *Húna* her tankeløst er bevaret fra et Digt, som har fortalt om Atles Sønner, der med Hunernes Hær drog ud mod Erminrik.

Str. 12 i Atlakviða viser altsaa efter min Mening Benyttelse af et Digt om Jormunrek (Erminrik), der maa have vandret ind fra det nordlige Tydskland og som i sin tydske Dragt maa have været nær beslægtet med det nedertydske Digt, hvorpaa Fortællingen i Þiðriks saga om Thidriks Tog sammen med Attilas Sønner mod Erminrik grunder sig [1].

Da Atlakviða saaledes har optaget Laan fra flere andre Heltedigte om Huner og Goter, af hvilke det ene har handlet om Sorles og Hamders Hævntog til Jormunrek, saa kan ogsaa *Ros-*

[1] Det vilde føre mig for langt bort fra mit egentlige Æmne, om jeg her nærmere skulde undersøge det i Þiðriks saga og i det høitydske Digt „Rabenschlacht“ behandlede Sagn, at Attilas (Etzels) Sønner falde paa et Tog mod Erminrik. Jeg skal da her ikke indlade mig paa en Drøftelse af den Formodning, som P. E. Müller (Sagabibliothek II, 248, i Langes tydske Oversættelse II, 224) har fremsat i følgende Ord: „At de trende Fostbrødre, Erp, Ortvin og Thether drage ud for at stride imod Ermanrek, og falde i det vundne Slag, synes en dunkel Erindring af Saurles og Hamders Tog mod Jormunrek.“ Denne Formodning er tiltraadt af E. Martin Deutsches Heldenbuch II S. XXV.

monfjǫll i Akv. Str. 17 være overført fra dette Digt om Sörle og Hamder. Og herimod kan ikke opretholdes den Indvending, at *Rosmonfjǫll* efter sin oprindelige Betydning ei passer til Situationen i Atlakviða, thi det samme kan siges om Navnene *staði Danpar* i Str. 5, *Húna* i Str. 12, og, hvad navnlig her maa fremhæves, om *Bikka* i Str. 14, hvilket Navn efter min ovenfor begrundede Formodning staar i den nøieste Forbindelse med *Rosmonfjǫll*.

Dette Stedsnavn betegner: Rosmunernes Fjelde d. e. Fjeldene i Rosmunernes Land eller de Fjelde, som adskille Rosmunernes Land fra deres Naboers Lande. Dette Navn vidner om, at **Rosmonar* i Heltesagnet var Navnet paa en Folkestamme, ligesom Jordanes bruger Udtrykket *Rosomonorum gens*. Sammensætninger, som fra Betydningsforholdets Side er analoge, har vi i *Húnmǫrk* Atlakv. 13, *Finnheiðr*, *Finnmǫrk*, *Gautelfr*, *Raumelfr*, *Saxelfr* o. s. v.

Men hvorledes skal vi forklare den Omstændighed, at *Rínar* er føiet til *Rosmonfjǫll*, uagtet Jormunrek og Bikke i det nordiske Sagn ligesaalidet sættes i Forbindelse med Rin, som Rosomonerne efter det gotiske Sagn boede ved Rin? I denne Henseende er Versemaalet oplysende [1].

Mange Verslinjer i Atlakviða er i málaháttr, hvis vigtigste Eiendommeligheder er Linjer paa 5 Stavelser, foran hvilke kan indtræde en Optakt, samt Udgang paa _́ ⏑ eller _́ ⏓ ⏓. Verslinjen

of Rosmonfjǫll Rínar

er i málaháttr med Optakt ligesom i samme Strophe Linjen:

at samna Niflungum.

Andre Verslinjer i Atlakviða følge derimod ikke de for málaháttr eiendommelige Regler, men er i kviðuháttr. Dette gjælder endog hele Halvstropher og Stropher. Sammenlign f. Ex. Str. 20, 5—8; Str. 23, 25, 37. Fremdeles er det ved Sammenligning af Verslinjer i Atlakviða med beslægtede Verslinjer i andre Digte klart, at den Form, som Verslinjerne i Atlakviða har,

[1] Jfr. Sievers i Pauls og Braunes Beiträge VI, 350 ff.

oftere er fremkommen ved Udvidelse af ældre kortere Verslinjer. Akv. 5, 8:

er meðr Myrkvið kalla

som er i málaháttr med Optakt, godtgjøres ved Verslinjen:

er Myrkviðr heitir

i Hervar. s. at være udvidet i metrisk Henseende. Akv. 36, 4:

við hunang of tuggin

gjenfindes med Undtagelse af *of* i Guðr. II, 41, L. 6: *við hunang tuggin.* I Guðr. II er Linjen i kviðuháttr, idet de to Stavelser *hunang* er metrisk ensgjældende med én lang. Akv. 2, 7:

seggr inn suðrœni

forekommer ligelydende i Sigurð. 4, 1; se min Udgave S. 420. Deraf ser man, at Linjen fra først af er skabt ikke til et Digt i málaháttr, men til et Digt i kviðuháttr, hvor den da oprindelig vistnok har lydt: *seggr suðrœni*[1]. I den umiddelbart forudgaaende Linje i Akv. 2 *kaldri rǫddu* er jo fra et Digt i kviðuháttr det oprindelige Versemaal uforandret bevaret[2].

I Forbindelse hermed maa endnu fremhæves, at Strophe 14 a *(Land sá þeir Atla — bleikum skjǫldum)*, der, som ovenfor nævnt, er overført fra et Kvad om Sorle og Hamder, tildels er i kviðuháttr. Dette gjælder om:

sal um suðrþjóðum
sleginn sessmeiðum,

og navnlig uimodsigelig om:

bundnum rǫndum,
bleikum skjǫldum.

Herefter er der Grund til at antage, at overhoved de Verslinjer, der fra Digtet om Sorle og Hamder er gaaede over i Atlakviða, oprindelig har været digtede i kviðuháttr. Det tør da formodes, at dette ogsaa gjælder om Linjen: *of Rosmonfjǫll Rínar,* hvis jeg har Ret i, at Ordet *Rosmonfjǫll* oprindelig har hørt hjemme i Digtningen om Sorle, Hamder og Jormunrek. Men dersom

[1] Jfr Sievers i Pauls og Braunes Beiträge VI, 336.
[2] Sievers's Forslag (S. 351): *þá kaldri rǫddu* synes mig uheldigt.

denne Linje er Omdannelse af en i kviðuháttr forfattet Linje, saa maa dens oprindelige Ordlyd have været:

of Rosmonfjǫll.

Ordet *Rínar*, der i Mening ikke passer til *Rosmonfjǫll*, har altsaa efter min Formodning ikke i Digtningen om Sorle og Hamder været forbundet med dette Ord, men er kommet til i Atlakviða, hvis Helte var Gunnar og Hogne, som boede ved Rin.

Et andet Spørgsmaal, som jeg endnu mindre vover med fuld Sikkerhed at bekræfte, er det, om hele den Halvstrophe Atlakv. 17, 3—6, hvori Navnet *Rosmonfjǫll* (efter min Rettelse) forekommer, i en oprindeligere Form har hørt til et i kviðuháttr forfattet Digt om Sorle og Hamder. Versemaalet i denne Halvstrophe taler ikke herimod. Linjen *rekka óneissa* kan ligesaavel, med Antagelse af Elision, passe til kviðuháttr. Ogsaa Linjen *langt er at leita* kan meget vel oprindelig have hørt til et i kviðuháttr forfattet Digt, hvad enten *er*, i ældre Form *es*, her som ofte har været udtalt saa, at det ikke dannede en egen Stavelse, eller *at* har manglet. Linjen *lýða sinnis til* stemmer vistnok overens med málaháttr i Antal af Stavelser, men afviger fra dette Versemaal derved, at Linjen ender med Ordet *til*, som da mulig senere er kommet ind her.

Det er klart, at disse Verslinjer i et Digt om Sorle og Hamder ikke vilde kunde passe i andre Personers Mund end i en af de to Brødres, og at Ordene ikke kunde have været ytrede, førend efter at Brødrene var komne til Jormunreks Land, hvor de alene stod overfor en talrig Flok af Goter. Vanskeligt er det derimod at sige, til hvem disse Ord, hvis de virkelig har hørt hjemme i et Digt om Sorles og Hamders Hævntog, kunne have været sagte, og jeg skal derom ingen Formodning udtale, da ethvert fast Holdepunkt, saavidt jeg ser, her fattes.

Sagnet om Sorle og Hamder er i Digtform vandret fra Nordtydskland til Danmark og siden til Norge og Island[1]. Dette

[1] Jfr. mine Bemærkninger i Zeitschrift für deutsche Philologie VII, 388. 394.

fremgaar navnlig med Klarhed af de Overensstemmelser mellem Hamðismál og den nedertydske af Gödeke udgivne Vise om Kong Ermenriks Død, hvilke Raszmann (Deutsche Heldensage I, 356, 359 f.) har paapeget. Men Ermenriks-Sagnets Udbredelse mod Nord har fundet Sted gjennem flere Digte og i flere Strømninger til forskjellige Tider.[1]

Tillæg om det oldnorske Ord hrosshvalr.

---

hrosshvalr (d. e. Hestehval) beskrives i Kongespeilet (Christiania Udg. S. 30 f.) som en for Mennesker farlig Hval, hvis Kjød ikke er spiseligt, og den adskilles fra *rostungr*, der S. 41 f. aabenbart, som ellers, er Navn paa Hvalrossen. Ogsaa i Grágás (Finsens Udg. af Konungsbók S. 36, Staðarhólsbók S. 45) adskilles *hrosshvalr*, hvis Kjød man ikke skal spise, fra *rosmhvalr* Hvalros, som man kan spise, naar det er tilladt at spise Kjød. Versene i Snorra Edda I, 580 f. nævne baade *rostungr* og *hrosshvalr*. Paa disse Steder kan derfor *hrosshvalr* ikke betegne Hvalros, hvorved Finsen (Grágás II, 35) og Vigfusson (Ordbog) oversætte Ordet.

hrosshvalr er dog i Betydningen „Hvalros“ fra Norsk gaaet over i flere fremmede Sprog. I sin Gjengivelse af Nordmanden Ottars (Ohthere's) Fortælling kalder den engelske Konge Ælfred Hvalrossen *horshwæl* (d. e. *hrosshvalr*). Det samme Navn for Dyret forekommer i 18de og Begyndelsen af 19de Aarhundred i Tydsk under Formerne *Roszwal*, *Ruszwal;* se Sanders Ordbog, hvor Ordet feilagtig forklares som „russisk Hval“. Det samme Ord for Hvalrossen kan allerede tidlig i 14de Aarhundred paa-

[1] At en fra Nedertydsk overført Vise, der behandlede Sagnet om Ermanarik og hans falske Raadgiver nærmest i Overensstemmelse med Þiðriks Saga og Indledningen til Heldenbuch, var kjendt i Danmark i 14de Aarhundred, har jeg søgt at godtgjøre ved Paavisning af Visens Spor i den danske Ballade om Erik Glipping og Marsk Stig. Se: Det philologisk-historiske Samfunds Mindeskrift, Kjøbenhavn 1879.

vises i Frankrig. Bernardus de Ortolis fra Sydfrankrig taler Aar 1327 om *dentes de roardo* d. e. Hvalrostænder; se Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagbøger ved P. A. Munch S. 25. Littré opfører fra 14de, 15de og 16de Aarh. *rohart, rochal, rohal*, Hvalros, ogsaa Hvalrostand. *rohal* er for *roshal* af *hrosshvalr* (jfr. oldn. *rosmal* af *rosmhval*); i *rohart* er *l* gaaet over til *r*, som i vort *rosmår*, ved Assimilation, dog tillige ved Paavirkning af det romanske Suffix—*ard*.

Det nytydske *Walrosz, Walrusz* eller *Wallrosz*, holl. *Walrus* (der forekommer i Midten af 18de Aarhundred), har ladet de to Sammensætningsled i *hrosshvalr*, tydsk *Roszwal*, *Ruszwal* bytte Plads. Fra Hollandsk er vel Ordet kommet ind i Engelsk som *walrus* og fra Tydsk sandsynlig i Dansk som *Hvalros*, i Svensk som *hvalross*, *valruss*. Enkelte engelske Ordbøger har *waltron* Hvalros. Jeg ved ikke, om dette er en Forvanskning af *walrus*. Disse Ords Historie maatte kunne følges nøiagtigere ved Gjennemgaaelse af ældre zoologisk Litteratur.

Endelig kan tilføies, at Ordet *hrosshvalr* i Middelalderen er gaaet over til Irlænderne, i hvis Skrifter *rosualt* eller *ruasuall* nævnes som et Havuhyre, der ved at spy fremkalder Død og Dyrtid. Se Whitley Stokes i Revue Celtique I, 258.

Christiania 2den Juni 1882.

SOPHUS BUGGE.

Þing eðr þjóðarmál.

(Hávamál 114).

Naar der blandt de mange Leveregler, som ere os opbevarede i Hávamál, forekommer følgende: *fjölkunnigri konu skalattu í faðmi sofa svá at hon lyki þik liðum; hon svá görir, at þú gáir eigi þings né þjóðans máls* (V. 114): da er dette jo en Advarsel mod saaledes at lade sig besnære af nogen Kvinde, at man i Vellyst hengiver sig til hende, da Følgen deraf vil blive, at hun ved sin fortryllende Magt faar dig til at glemme, hvad det er din Pligt at varetage, og du ikke skulde tillade dig at forsømme. Men istedetfor at omtale, hvor ilde det skulde være, om du derved kom til at forsømme saadanne Ting i Almindelighed, nævnes her en Ting i Særdeleshed, nemlig *gá þings ok þjóðans máls*. Ti uden lovligt Forfald *(nauðsynjalaust)* maatte jo ingen udeblive fra det Ting, ved hvilket han skulde møde, og enhver som gjorde sig skyldig i saadan Udeblivelse, paadrog sig derved Ansvar. Men medens Forholdet er klart med Hensyn til Ordet *þing*, stiller det sig derimod tvilsomt, hvorledes *þjóðans mál* er at forstaa, eller hvad dermed menes. S. Egilsson i Lex. poet. har oversat disse Ord ved „colloquium cum rege", medens jeg derimod heller skulde opfatte dem som = *konungs erindi* ɔ: hvad man har at udrette paa Kongens Vegne eller efter hans Befaling. Hvorledes man end forstaar disse Ord, er det dog unægteligt, at man

ogsaa deri kan og maa finde noget nævnt, som ingen Mand turde forsømme; ti naar Kongen vilde have nogen i Tale, burde jo denne komme tilstede, og naar Kongen havde overdraget nogen at tale sin Sag eller røgte sit Ærinde, da var jo dette en Pligt, han med Samvittighedsfuldhed havde at efterkomme. Et støder mig dog i Ordforbindelsen *þjóðans máls*, nemlig at der synes falde en altfor stærk Accent paa *máls*, til at den Alliteration, som finder Sted mellem *þ* i *þings* og *þjóðans*, kan findes i fuld Overensstemmelse med Sætningens Indhold eller der gjøre den rette Virkning; skjøndt dette ikke vilde have været tilstrækkeligt til at vække Mistanke hos mig om, at her var indkommen en Forvanskning af det oprindelige Udtryk.

Naar jeg alligevel finder Grund til her at antage en saadan Forvanskning, er jeg derfor foranlediget dertil af andre Omstændigheder, som tillige have givet mig Anvisning paa, hvad der sandsynligvis har været det oprindelige Udtryk. Jeg kan nemlig paavise to Steder, hvor *þing ok þjóðarmál*, eller *á þingi eðr þjóðarmáli, á þingum eðr þjóðarmálum* forefindes som en Ordforbindelse, der efter den Sammenhæng, hvori Ordene forekomme, bærer et umiskjendeligt Præg af at have været i almindelig Brug paa samme Maade og i samme Betydning som *þing ok þjóðstefna*, hvor der er Tale om saadanne Sammenkomster, ved hvilke Folket mødte frem for at man der kunde forhandle om sine Anliggender eller de Sager, som der skulde finde sin Afgjørelse. I Diplomatarium Norvegicum 8de Bind Nr. 331 læses der nemlig følgende: *vitnum þet med varum insiglum i þesso opno brefe, þet mit aldre høyrde þæs gætit at sire Olauer som song i Hobøle, gudh hans sall haue, æder hans warnet æder Astridh aa Rise i Oslo hæradhe æder 'Ommunder hennar son, gudh þeira sall haue, æder nokor aa þeira vægnæ logfæstæ æder amagha a þingi æder þiodharmale, i kirkiudurom æder i ooll æder at half 3 ørtogabol i Tofærudhi.* Fremdeles finder man i Dipl. Norv. 11te Bind Nr. 175 følgende Ord: *hafde mer thet aldræ amaghat huarket a þighum ædher tiodhe mællum.* Af disse Breve er det førstnævnte udstedt

paa Vestby (i Vestby Sogn paa Folló ved Kristianiafjordens Østside) den 23de April 1447, det andet udstedt i Idd Sogn (ved Fredrikshald) Aar 1443 uden Angivelse af Dagen. Men medens selve Brevene saaledes tilhøre en yngre Tid, saa at vi deri ikke kunde vænte at finde det gamle Sprogs Former i uforvansket Skikkelse, saa har vi dog her i Ordene *á þingi æder þiodharmale, a þighum ædher tiodhe mællum* bevaret et Udtryk, der i sig selv bærer et uforkasteligt Vidnesbyrd om at være ældgammelt, uagtet det paa intet andet Sted er fundet bevaret, end ikke i Lovene, hvor man dog skulde have kunnet vænte at finde det, ja! vistnok ligesaa gammelt som det i Lovene (Grág. Konungabok I, 206[3]; Gulaþingslög 54) forekommende *at öldri ok áti*, hvormed det i førstnævnte Brev er forbundet.

Men hvad betyder saa Ordet *þjóðarmál?* At derved skal forstaaes et Slags Folkemøde, som allerede i det foregaaende er bemærket, derpaa hentyder allerede den Sammenhæng, hvori det forekommer. Endnu klarere bliver dog dette, naar man ser hen til, at paa samme Maade, som vi finde i det førstnævnte Brev *þing eðr þjóðarmal* forbundet med *oll æder at* (ɔ: *öldr eðr át)*, saaledes forekommer *þing ok þjóðstefna* forbundne dermed i Grág. Konungsb. I, 206[4] og Heiðarviga saga c. 33 (Islend. sögur II, 380), hvor det i de der bevarede Formler for *trygðamál* og *griðamál* heder: *at öldri ok at áti, á þingi ok á þjóðstefnu, at kirkna sókn* (jvf. det første Brevs *i kirkjudurum) ok í konungshúsi.* Heraf kan vi nemlig med Tryghed slutte, at *þjóðarmál* er = *þjóðstefna*. Men det i *þjóðstefna* liggende *stefna* har igjen samme Betydning som *þing*, hvorved betegnes et forud bestemt Møde, inden hvilket man vil forhandle om og søge afgjort en eller flere Sager af privat eller offentlig Interesse. I denne Betydning forekommer nemlig *stefna* jevnligen i de gamle norske Breve, af hvilke endog et sammenstiller *þing* og *stefna* paa en saadan Maade, at jeg finder mig foranlediget til her at anføre følgende Ord deraf (Dipl. Norv. 11te Bd. Nr. 165) *ath han gether ey rækes a thing ædhr stefne.*

Mindre klart og mere tvilsomt kan det derimod synes, hvorledes ogsaa *mál* i *þjóðarmál* skulde kunne have en saadan Betydning, ligesom en saadan Betydning af Ordet *mál* saavidt mig bekjendt ikke tidligere er paavist for det gamle norske Sprogs Vedkommende. For de tyske Sprog er den derimod bekjendt som gammel og almindelig. Navnligen bruger Lex salica Ordet i den latinske Form *mallus* netop i Betydning af *þing*, og ligesom der Udtrykket *ad mallum manire* betyder at indkalde, stevne til Tings, saa bruges de deraf dannede Verber *mallare*, *admallare* i samme Betydning, medens *malloberg* betegner Tingstedet eller det Bjerg, paa hvilket man holdt Tinget, i Lighed med, at Stedet, hvor det islandske *alþingi* holdtes, kaldtes *lögberg*, og man i Norge har „Ledingsberg" som Benævnelse paa gamle Tingsteder og Markedspladse i Nordlandene, hvor de fik sit Navn af, at Ledingen der blev opkrævet.

Som sammensatte tyske Ord, hvoraf *mál* med denne Betydning udgjør den ene Halvdel, kan nævnes: 1) mht. *malstat* (ght. *mahalstat)* ɔ: gerichtstätte, Müller & Zarncke Mittelhochd. Wörterb. II, 2, 601; *in disz Neupergerische landgericht auf der gewenlichen mahlstat* Oesterreich. Weisthümer VI, 128[9]; mnt. *malstat, malstede: loco legitimo banni regalis qui locus vulgo malstad vocatur* Wilmans westfal. Urkunden III, Nr. 431 se Schiller-Lübben Mnd. Wb. III, 17 a; 2) mnt. *malman* = *dingman*, gn. *þingmaðr: duth hebben vorgemelte die malszlude* (jvf. *ordelslude* i det foregaaende) *vor recht in gebracht unde von wegen des ganzes gerichts umstandes gesprachen* Oldenb. Urk. fra 1562 efter Schiller-Lübben Mnd. Wb. III, 15 a. jvf. Grimm Weisthümer III, 210. 218.[2]; 3) *burmal* = *bursprake* Grimm Weisthümer III, 209. 211[1].

At *mál*, som foruden at have andre Betydninger ogsaa betyder Tale, Samtale, eller Sag, som er Gjenstand derfor, som foredrages, hvorom der forhandles, i det gamle norske Sprog tillige har haft Betydning af *þing*, *stefna*, Møde, hvor saadanne Forhandlinger føres eller deslige Sager finde sin Afgjørelse: dette

[1] Jvf. *burmal* og *burding* Gött. gel. Anz. 1878 S. 412. 416.

kan nu sluttes af dets Forekomst i andre sammensatte Ord foruden i *þjóðarmál*. Af saadanne har vi 1) *málstaðr* Heilagra manna sögur I, 131[25], som vistnok er = t. *mahlstatt* og har Betydningen af Tingsted (*þingstaðr*); 2) *málstofa*, der synes ligefrem at betyde en Stue, hvori der holdes *málstefna* Flatöbog II, 82[16] (jvf. 42[21]; Fm. s. VII, 282), der Dipl. Norv. I, 83 (*málstofa*, i Tunsberg) omtales som et Sted, hvor der i Aaret 1294 var *gefinn dómr ok laga orskurðr* ved tvende Lagmænd, og især forekommer som Navnet paa en Stue i Bispegaardene, sandsynligvis den, hvori den geistlige Ret holdtes under Biskoppens Forsæde f. Ex. i Bergen: Munkalifs Brevbog p. 40; Dipl. Norv. X, 21; i Teigum (jvf. Dipl. Norv. IV, 546) Dipl. Norv. IV, 642. Det norske eller nordgermanske Ord *málstofa* er det vel ogsaa, vi har i den Skraa for det tydske Kontor i Novgorod, som er aftrykt i Sartorius Urkundliche Geschichte des Ursprunges der deutschen Hansa, herausg. v. J. M. Lappenberg II, 265 fg., og hvori forekomme flere nordiske Ord, som der maa have været i Brug førend Hanseaterne der vandt Indpas og derpaa fra Handelen fortrængte deres nordiske Naboer. Paa dette Sted Side 271[9] heder det nemlig: *nemen sal stan uppen malstouen lengh wen drey daghe*, medens man om Betydningen af disse Ord, saavidt mig bekjendt og efter min Mening, hidtil kun har havt mislykkede Gisninger. Ti det tør vel antages, at der ved denne *malstoue* menes den Stue, hvori Hanseaterne havde sine Møder til Forhandling af forekommende Sager, men hvori der ogsaa gaves ankommende Kjøbmænd Adgang til et kortvarigt Ophold indtil de havde kunnet skaffe sig et andet Herberge.

Har *mál* med samme Betydning som *þing* eller *stefna* i det gamle norske Sprog været anvendt til Dannelse af de nysnævnte sammensatte Ord, hvoraf det udgjør en Del, kan det heller ikke være paafaldende at forefinde det saaledes anvendt i *þjóðarmál*, og det saa meget mindre, som vi finde et dertil svarende *theotmalli* som tydsk Stedsnavn brugt om det nuværende Detmold (en aabenbar Forvanskning deraf) i Fyrstendømmet Lippe, som

maa have faaet sit Navn deraf, at der holdtes Retsmøder, noget som efter paalidelige Efterretninger ogsaa var Tilfældet. I Annales Laurissenses (Pertz Monumenta Germanica historica I, 164) læses nemlig følgende, som Fortælling om noget, der skede i Aaret 783: *Domnus rex Carolus iter fecit partibus Saxoniæ eo qvod Saxones iterum rebelles fuissent et cum paucis Francis ad Theotmalli pervenit;* og i et Brev fra Aaret 1247 trykt i Gudeni Codex diplomaticus exhibens Anecdota Moguntiaca I, 597 fg. kundgjøre Brødrene Herman og Henrik af Wolfershausen, at Erkebiskop Sigfrid af Mainz havde overdraget dem blandt flere „jurisdictiones“ ogsaa *jurisdictionem super villam Dyetmelle, que Oberstgerichte vocatur*, som han dog kunde gjenløse efter Taxt; hvorhos der i Brevet tilføjes følgende: *denique licet, sicut prædiicum est, centas quasdam nobis in feudo concesserit — homines tamen in ipsarum centarum terminis commorantes nichilominus tenebuntur venire ad majus tribunal comitatus Hassiæ, si ex aliqua causa illuc fuerint evocati;* jvf. *„das Gerichte ze Dyethmelle und was dazu horet“* i en Dom af Aaret 1325, hvorved afgjøres en Sag mellem Erkebiskop Matthias af Mainz og Landgreve Otto af Hessen, og som er aftrykt i C. P. Kopps Nachricht von der Verfassung der Gerichte in furstlich Hessen-casselichem Lande, Bilag til 3tes Stück Side 118[12].

Kan det saaledes ansees hævet over al Tvil, at *þjóðarmál* som Betegnelse af et Møde til Forhandling og Afgjørelse af Retssager eller andre offentlige Anliggender allerede i meget gammel Tid har været brugt ikke alene i Norge, men ogsaa i videre Udstrækning inden den germanske Verden, og at man i *þing eðr þjóðarmál* har et i Folkemunde almindeligt forekommende Udtryk, som, skjøndt det kun er forefundet i to Breve fra Midten af det 15de Aarhundrede, dog maa antages at være en Arv fra ældgammel Tid: da forekommer det mig højst sandsynligt, at det er en Forvanskning heraf, vi har i *þings né þjóðans máls* paa det af Havamál i Begyndelsen af dette Stykke anførte Sted. En saadan Forvanskning kan man ogsaa let forklare sig. Saa vel

kjendt og saa ofte brugt som Udtrykket *þing ok þjóðarmál* maa have været i Norge, synes man nemlig paa Island i dets Sted at have sagt: *þing ok þjóðstefna.* Men var *þing ok þjóðarmál* ikke noget paa Island gangbart Udtryk, kan man let tænke sig, at Nedskriveren, om han hørte det i den Leveregel, som er os bevaret i Hávam. 114, ikke har forstaaet det, og derved saa meget lettere er kommen til at sætte *þjóðans mál* for *þjóðarmál,* som Genitivet *þjóðans* paa flere andre Steder i Hávamál forekommer forbundet med et andet derpaa følgende Substantiv.

Men som det er aabenbart, at Ordene i Hávam. 114 ere tagne af Folkets Mund som en i samme fra Mand til Mand gjennem lange Tider forplantet traditionel Leveregel, kan man ogsaa let tænke sig, at den antagne Forvanskning allerede der er indtraadt. Saadan Forvanskning indtræder nemlig ofte i Folkemunde naar et Ord til samme Tid, som det er bevaret i enkelt Udtryk eller Sætning, derimod iøvrigt er blevet forældet og gaaet ud af den almindelige Sprogbrug. Stundom vedblev man da at bruge det, uden at forstaa det eller gjøre sig Rede for dets virkelige Betydning f. Ex. i de paa Listerland endnu tildels forekommende Udtryk *frisk som fure, frisk som tandre* (ɔ: Ild), saa at man paa Spørgsmaal om, hvad dette *fure* eller *tandre* betyder, ikke faar andet Svar, end at man plejer sige saa. Stundom vil man derimod vel have nogen Rede derpaa, men tager Fejl i sin Gjætning og slaar sig til Ro med en falsk Tydning, som gjør sig gjældende enten i den Forklaring, man giver af det fremdeles bevarede Ord, eller ogsaa ved i det forældede Ords Sted at indsætte et andet, som, uagtet det er af en ganske forskjellig Betydning, dog synes at passe i Sammenhængen. Et Exempel herpaa har man i den Optegnelse af Hemingvisen, som af Jørgen Moe er optegnet i Hardanger og meddelt i Norsk Folkekalender for 1850 Side 81 fg. Naar Gjøgren her tiltaler Heming med disse Ord: *aa kva Slag æ datta for en Horeson som kjeme so seint om Kvelden?* og Heming til Svar derpaa siger: *aa inkje æ eg noko Koggebarn aa slet inkje vil ek da heita:* da er det jo

nemlig aabenbart at *koggebarn* ikke er andet, end det gamle Sprogs *kögurbarn* Fornald. s. II, 229; Mariusaga 1056[29] (jvf. *kögursveinn* Harbardsljod 13; Snorra Edda ed. AM. I, 150[2] 167 v. l. 21. II, 286), et Ord, som forekommer i Troldenes Mund, hvor de tiltale eller omtale almindelige Mennesker, og hvorved der forekastes disse deres Lidenhed og Uanselighed (ligesom *der rise Strutham* i der Rosengarte v. 1242 i W. Grimms Udgave tiltaler Heime med Ordene *du wunderkleiner man*). Men da er det en urigtig Opfatning af Sangersken, naar hun forklarte det, som om det skulde betyde en, som var avlet af tvende Sødskende, ligesom en lignende Misforstaaelse maa have givet Anledning til, at Ordet *Horeson* er indkommet i Gjøgrens Tiltale, hvor *koggebarn* vistnok har været det oprindelige, eftersom Ordene: *aa inkje æ eg noko koggebarn* jo ikke kunde være noget passende Svar paa Tiltalen, hvis denne ikke havde betegnet ham som saadan.

Naar det, som jeg haaber, i det foregaaende er godtgjort, at *mál* i *Þjóðarmál* maa have samme Betydning som *stefna* i *Þjóðstefna* og at der ved *Þjóðarmál* som ved *Þjóðstefna* betegnes et Ting, et offentligt Møde, som afholdes efter forudgaaende Bestemmelse, saa kan man dog ikke herved blive staaende. Ti om end *Þing* og *Þjoðarmál, Þing* og *Þjoðstefna* ere Ord, hvis Betydning falder nær sammen, saa ere de dog derfor ikke enstydige, og der bliver nu Spørgsmaal om, hvad Slags Ting det var, som bar Navn af *Þjóðarmál* eller *Þjóðstefna.* At der ved *theotmelli* maa tænkes paa et vist særeget Slags Ting, har ogsaa J. Grimm indseet; men naar han i sine Deutsche Rechtsalterthümer Side 746 siger: „Das verstärkende *diot* — zeigt an, dasz sich an diesen orten vor alters grosze volkgerichte *(diotmahal, thioðmál)* befanden“, er dette neppe rigtigt, om end Hensynet til det gamle norske Sprogs *Þjóðland, Þjóðkonungr* let kan fremkalde en saadan Formodning, og synes give den Støtte. Det citerede Sted af de Wolfenhausenske Herrers Brev taler nemlig derimod. Ti vistnok siges der om *villa Dyetmelle* eller *jurisdictio super villam Dyetmelle*, at samme *vocatur Oberstgericht,*

men tillige siges der, at de Personer, som hørte til de deri nævnte *jurisdictiones* vare pligtige efter Stevning at møde ved *majus tribunal comitatus Hassiæ.* Efter den Forbindelse, hvori *á þingi eðr þjóðarmáli* forekommer paa de af mig anførte tvende Steder, kan det heller ikke vel tænkes, at der ved *þjóðarmál* skulde betegnes noget *allsherjarþing* eller *fylkisþing*. Derimod synes *þjóð* i *þjóðarmál* at have samme Betydning som i *þjóðgata, þjóðleið, þjóðvegr,* hvilke Ord ligesom *almannaleið, almannavegr, almenningsgata, almenningsstræte, almenningsvegr* betegne en Alfarvej, en Vej, som er almindelig *(almenniligr)*, staar aaben for alle og enhver, paa hvilken den store Mængde af Folket jevnligen færdes. Ved Siden af *þjóðstefna* har vi ogsaa *almennilig stefna, almenniligt þing, almennisstefna, almannaþing,* [1] hvorved, efter Sammenhængen paa de Steder, hvor Ordene forekomme, maa være at forstaa et saadant Ting, som holdtes til en vis Tid og paa et vist Sted (jvf. *almennilig stefnustofa* Dipl. Norv. I, 937), og hvorved Tingmændene (jfr. *stefnulyðrinn* Dipl. Norv. III, 120) havde at møde uden særlig Tilsigelse, [2] altsaa det samme som i Tyskland heder *ungebotenes ding* i Modsætning til *gebotenes ding,* [3] som holdes til forskjellige Tider og Steder i særlig Anledning og efter særlig Indkaldelse, naar nemlig nogen fandt det fornødent at *stefna, gera þing.* Men naar der er Tale om *almenniligt þing, almennilig stefna* o. s. v., da menes derved vistnok altid Bygdeting eller *heraðsþing*; jfr. *almennilig bygðarstefna* Dipl. Norv. I, 594[4]. III, 496[5]. XI, 89[7].

Om *þjóðarmál* betegner et Ting af en vis særlig Beskaffenhed, medfører dette dog ingenlunde, at det i Forbindelsen *þing ok þjóðarmál* modsættes *þing* saaledes, at man skal lægge Mærke til og

[1] I samme Betydning forekommer *alþing* Dipl. Norv. I, 770. II, 4. III, 185. Norges g. Love II, 489[13] og *almannatal* Dipl. Norv. V, 44[1].

[2] Se Hertzberg Grundtrækkene i den ældste norske Proces S. 114 fgg.

[3] Se Grimm Deutsches Wörterb. II, 1165 [28]; Osenbrüggen i Sitzungsberichte der hist. philos. Classe der Kais. Academie (Wien) 41 Bd. (1863) S. 169[9].

Vægt paa Forskjellen mellem begge Ords Betydning. Dette behøver ligesaalidt at være Tilfælde med *þing* og *þjóðarmál* som med *þing* og *þjóðstefna*. Hensigten har kun været i dette Tilfælde, som i mange lignende, at finde et Udtryk, der faldt vel i Øret og fæstede sig let i Hukommelsen, ved Anvendelsen af tvende Ord med lignende Betydning, som ogsaa passede vel sammen ved den Alliteration, der ligesom knyttede dem til hinanden.

Deraf, at det var Stedet, hvor saadant Bygdeting eller *þjóðarmál* i ældgamle Dage holdtes, har sandsynligvis ogsaa *þjóðalyng* faaet sit Navn. *þjóðalyng* (vistnok en Forvanskning af *þjóðarlyng*, ligesom man har *bygðastefna* for *bygðarstefna* f. Ex. Dipl. Norv. I, 672[4] XI, 89[7.11]) heder nemlig Kirkestedet i den Bygd, som fordum kaldtes Skíringssalr, og har oprindeligen ikke betegnet andet, end en Lynghede inden Østbygaardenes Skov[1], hvor Prestebolet indtil Aaret 1367 var indskrænket til de Jordstykker, som Presten havde opdyrket i Kirkens nærmeste Omgivelse[2]. Men Anledningen til, at det blev Kirkested, gav vistnok den Omstændighed, at det tidligere havde været det Sted, hvor Bygdens Mænd samledes til *almenniligt þing*. Det var ogsaa naturligt, at man i hin Tid, da Tingene endnu holdtes under aaben Himmel, dertil maatte vælge et Sted, som ved sin naturlige Beskaffenhed, sin tørre Grund, og sin paa en Gang frie og centrale Beliggenhed egnede sig dertil; og at man virkelig gjorde dette, derpaa henpege foruden de allerede anførte Benævnelser *lögberg* og *ledingsberg* ogsaa Ordet *þingbrekka* (Grág. Konungsb. I, 99. 107. II, 158). Men ligesom man enkeltvis finder det nøgne *brekka* sat for det sammensatte *þingbrekka* hvor der er Tale om Ting-

[1] Jvf. Grimm Weisthümer I, 580 fg. Naar Waitz deutsche Verfassungsgeschichte I, 137 (3te Ausg.) antager at Ordet *ty* eller *thy*, som i det Nedertydske forekommer i Betydning af Tingsted (Grimm Weisthümer III, 91. 94 jvf. Brem. Niedersachs. Wörterbuch V, 66 kan være kommet „von dem alten Thing, Ding," forekommer det mig dog, som om *þjóð* skulde ligge nærmere.

[2] Se Dipl. Norv. I Nr. 396.

stedet (Grág. Konungsb. I, 192[21]), kan man finde det sandsynligt nok, at Ordet *lyng* er brugt paa samme Maade. Derved kunde da Navnet *Þjóðalyng* være opstaaet og kommet i Brug om Heredets almindelige Tingsted, noget der synes saa meget antageligere, som vi ogsaa andensteds forefinder Ordet *lyng* som Navn paa et Tingsted, nemlig det, hvor Østergötlands Landsting eller Ljungaþing holdtes, og hvor senere Staden Linköping, oprindeligen Ljungaköping, opstod.

Kristiania d. 16de Juni 1882

JOHAN FRITZNER.

Om uppkomsten af nysv. *öde*, n. fatum.

I *Tydning af gamla svenska ord* Lund 1881 har A. Kock sid. 19—22 sökt uppvisa, att det nysv. *öde*, n. är ett till form ock betydelse urgammalt svenskt substantiv, hvars kön ursprungligen var feminint, men sedermera förändrades till neutralt genom påvärkan af sådana tvåstafviga neutra som *byte*, *äpple*, *lyte*[1]. Såsom stöd åberopar K. slutorden i femte flocken af Smålandslagens kyrkobalk ock Gamla ordspråk 705.

Det förra stället lyder: *Nw gaar till bondæ sonn aat öthe sinne. oc ringer ey lagha ringning. slaar then klocko sunder. böte firi tolf öra. falder tha klæpper a han eller klokcæ. oc lyuter döth aaf. liggi tha siælfuer a wærkum sinum.* I det här förekommande feminina *öthe* ser K. grundformen till det nysv. neutret ock öfversätter *aat öthe sinne* med *enligt sitt öde, i öfverensstämmelse med ödets beslut.* Smålandslagen skulle i så fall intaga en undantagsställning bland de svenska landskapslagarna, som för öfrigt ingenstädes skrifva ett lagbrott eller en olyckshändelse på ödets räkning; detta kan emellertid bero på en ren tillfällighet[2]

[1] Huruvida denna genusväksling bör antagas hafva försiggått redan i fsv. eller först under ett yngre språkskede, framgår icke tydligt af Kocks ord; jfr sid. 20 „detta ord (*öde* eller *öd* i betydelsen 'fatum' eller 'fortuna') i fornsvenskan kunde hafva annat genus (masculinum eller femininum)“ ock sid. 22 „i fornsvenskan *ödhe* (fatum) var eller kunde vara femininum“ med. sid. 22 „*öde* har i nysvenskan blifvit neutrum“.

[2] Man torde knappast med K. få ställa det i samband med Värendsbornas ännu kvarlefvande tro på ett blindt, allt beherskande öde. På landskapslagarnas tid var denna antagligen tämligen jämnt spridd öfver hela det då bebygda Sverige; den tidens religiösa uppbyggelse-

ock får därför icke åberopas som något bestämdt skäl emot Kocks öfversättning. Ett sådant tror jag mig däremot hafva funnit i ordföljden ock tankegången på det svårtydda stället. Detta består af tre, i syntaktiskt afseende från hvarandra skilda satser; den första slutar med ordet *ringning*, den andra med ordet *öra*, den tredje räcker från ock med *falder* till citatets slut. Man har då icke rättighet att lösbryta *aat öthe sinne* ur den sats, hvari det står; hvad uttrycket än må betyda, så är det adverbial till *gaar till* ock *ringer ey lagha ringning* ock har ingenting att göra med de följande *slaar then klocko sunder* ock *lyuter döth aaf*. Lagen låter icke, såsom K. påstår sid. 21, en person *aat öthe sinne* råka ut för en olycka, utan blott *aat öthe sinne* gå åstad ock ringa olaga ringning. Att nu öfversätta *öthe* med öde skulle göra hela uttrycket krystadt ock onaturligt; det är icke troligt att lagstiftaren tänkte sig det blinda, allt beherskande ödet såsom causa efficiens till ett tilltag, som förrådde mera okynne än elakhet ock väl högst sällan vållade gärningsmannens död. En vida bättre mening vinner man med en annan öfversättning af ordet *öthe*. Lagen förutsätter tydligen, att det icke gärna kan falla gammalt förståndigt folk in att i otid gå ock ringa med socknens kyrkklocka; den säger nämligen icke *nw gaar till bonde — — — oc ringer*, utan *nw gaar till bonde sonn — — — oc ringer*. Men icke häller en yngre man antages kunna tillåta sig ett dylikt pojkstreck, såvida han är vid sina sinnens fulla bruk; först om han af en eller annan anledning kommit *aat öthe*, d. v. s. förlorat sin normala tankekraft ock självbeherskning, kan han så förgå sig mot kommunal god ordning. Jag tror nämligen, at *öthe* er samma ords om det isl. *œði*, f., ock öfversätter följaktligen: *nu går bondeson åstad i sin galenskap* eller *i fyllan ock villan* (jfr sådana isl. uttryck som *fœra veit er fleira drekkr, drekka sér lítit vit, drekka frá sér vit)*.

skrifter taga flerestädes till orda mot detta slags öfvertro, ock det torde svårligen kunna uppvisas, att dessa uttalanden särskildt äro riktade till Smålands innebyggare.

Gamla ordspråk 705 lyder: *Ffaa hawa ödhen alla hawa dödhin*. Sedan man förlorat stödet af Smålandslagens *öthe*, finnes intet skäl att uppfatta *ödhen* såsom best. acc. sing. af ett feminint *ödhe* (borde regelrätt heta *ödhena*, men G. o. 726 har likväl också acc. *mwsin)*, allraminst som det till betydelsen fullkomligt öfverensstämmer med *öþer*, m. ock *ödh*, n. Dessa betyda antingen rikedom, egendom eller lycka, men aldrig öde, en betydelse som också är omöjlig på ifrågavarande ställe. Citatet är således både med afseende på form ock betydelse af intet värde för förklaringen af det nysv. *öde*, som just betyder fatum, men icke lycka.

Ännu återstår likväl ett skenbart bevis för att fsv. möjligen en gång egt ett fem. *ödhe* fatum, nämligen det af Cleasby-Vigfusson upptagna isl. *auðr*, f. fate, destiny. Men detta isl. femininum står på lika klena fötter som dess fsv. motsvarighet ock upptages hvarken af Egilsson, Fritzner eller Wimmer. Den enda form, man har att tillgå, är gen. sing. *auðar* i uttrycken *haga til auðar*, *fá auðar* ock *ánauðr auðar*, ock på alla tre ställena stämmer det icke blott till form, utan enligt min åsikt äfven till betydelse med *auðr*, m. rikedom, lycka. I *haga til auðar* måste det nämligen betyda rikedom eller lycka, i *fá auðar* öfversättes det bättre med skatt, lycka eller salighet (jfr det af Rydqvist II: 36 anförda *gud giffue hans siæl hymmerikis ödh*). Ock i *ánauðr auðar* kan *auðar* mycket väl uppfattas som en adverbielt använd genitiv af *auðr* rikedom med betydelsen valde, magnopere (anal. med *raunar*, *reyndar*, *forkunnar*, *vánar*, *hlítar*).

Tillsvidare torde man således ega rätt att betrakta ett vare sig maskulint eller feminint *auðr*, *öþer*, *öþe* med betydelsen fatum såsom ett antagande mot värkligheten både inom isländskan ock fornsvenskan; det ligger då icke längre något öfverraskande i att ordet saknas i de eljest så forntrogna norska dialekterna ock att man på de talrika ställen i den äldre svenska literaturen, där begreppet fatum onekligen föreligger, aldrig träffar något *öde* eller *öd*, utan städse något af orden *ödhna*, *ödhnolagh*, *skepna*, *skepnolagh* (till de af Rydqvist II: 215 ock III: 262 anförda kan

jag lägga Med. Bib. I : 47 : 3, Birg. Uppenb. I : 252 : 7, III : 121 : 9, 12, Siäl. Tröst 33 : 17, 33 : 18, 34 : 6, 36 : 31, 40 : 4, 45 : 7, 46 : 5, 46 : 9, 46 : 30, 47 : 9, 47 : 17, 48 : 14, 48 : 19, Suso 438 : 22, Med. Post. I : 224 : 18, Alex. 7638, 7642, Gamla ordspråk 486).

Med den ringa kännedom, man ännu eger om svenska språkets ordförråd efter reformationen, torde det knappast vara möjligt att närmare bestämma tiden, då ordet *öde*, n. fatum först visar sig i svenskt tryck (i danskan, där ordet också förekommer, är det enligt Molbechs ordbog „et af nogle Nyere optaget Ord"). Det träffas i Olai Verelii index af år 1691 (sid. 21 ock 225 såsom öfversättning af *audit* ock *skepna*), men saknas ännu i Synonymorum libellus af år 1587; finge man däraf draga en slutsats, så skulle ordet hafva uppstått under 1600-talet. Det finnes sedan upptaget i Spegels, Linds, Ihres ock Sahlstedts glossar ock synes tidigt hafva slagit sina äldre synonymer ur brädet; *skepne* träffas sista gången i Verelii index (sid. 225 såsom öfversättning af *skepna*) ock *ödnalag* sista gången i Linds ordabok.

Efter min öfvertygelse är nu detta *öde* ingenting annat än neutrum af adj. *ödhin*, isl. *auðinn* af ödet bestämd. Af detta adjektiv synes i isl. företrädesvis neutrum *auðit* ha varit i bruk (Egilsson ock Cleasby-Vigfusson upptaga bland en massa citat endast två eller tre eksempel på andra former), ock likadant var väl förhållandet i fsv.; Gottlandslagen har visserligen *auþin* (Med. Post. II : 206 : 17 *ödhin* betyder rik, lycklig), men neutrum *ödhit* träffas i St. Rimkr. 8 : 2 (se Rydqvist III : 262) samt i Siäl. Tröst 33 : 26, 36 : 32 ock 46 : 30. Då denna neutralform icke egde till sitt stöd en serie böjningsformer, som gemensamt pekade på dess adjektiva natur, ock då den endast ytterst sällan synes varit åtföljd af ett substantivt hufvudord, blef medvetandet om dess ursprung lätt fördunkladt; *ödhit* öfvergick sålunda först till substantiv (jfr *grönt* grönsaker, *vildt* villebråd, *verldsallt*[1]), hvarefter man uppfattade ändelsens *t* såsom suffigerad artikel ock aflägsnade det (jfr den analoga behandlingen af *-n* i *sate*, *jätte*, *drott*[1]).

[1] Meddelade af Prof. Richert under akademiska föreläsningar.

Ett par med *öde* alldeles analoga fall erbjuder nysvenskan i de neutrala substantiven *linne* ock *ylle*, hvilka i fornspråken icke ega några substantiva motsvarigheter. De ha uppstått ur neutr. *linnit*, *yllit* (af fsv. adj. *linnin*, *ullin*, *yllin)*, hvilka voro flitigt använda såsom attribut ock predikativ till de neutrala *kläde* ock *tyg*, ock på samma sätt ha norska dialekter fått de neutrala substantiven *linint* linne ock *ullint* ylle (Aasen, Grammatik sid. 170).

Upsala, den 18 Juni 1882.

AUGUST SCHAGERSTRÖM.

Ástríðr og de to nordiske r-lyd.

I den strid, som for en årrække siden førtes mellem Bugge og Gislason om de oldnordiske kvindenavne på *-ríðr*, spillede navnet *Ástríðr* en ikke uvæsentlig rolle. Som bekendt havde Bugge, tidskr. f. philol. VII, 226 ytret den opfattelse, at det som sidste bestanddel af kvindenavne hyppig forekommende *-ríðr* var afledet af verbet *ríða*, medens Gislasons årb. f. nord. oldkyndighed 1868, 351 ff. herimod gjorde gældende, at der af de med *ríða* paralelle stærke verber, såsom *bíða*, *líða*, *síða* o. s. v. ikke kan afledes femininformer som **bíðr*, **líðr*, **síðr*, og tillige fremhævede at *Ástríðr* efter Bugges forklaring vilde have „den lidet smagfulde betydning: elskovsrytterske". Gislason mener derimod, at alle kvindenavne på *-ríðr* opr. have sluttet på *-fríðr*, hvilket hyppig findes både som sidste compositionsled (*Jófríðr*, *Snæfríðr* o. l.) og som selvstændigt kvindenavn: *Fríðr*. I tidskr. f. philol. VIII, 189—90 præciserer Bugge — uden bestemt at ville benægte muligheden af, at kvindenavne på *-ríðr* kunne udgå fra ældre *-fríðr* — sin opfattelse derhen, at *-ríðr*, fem., opr. stamme *rīdjā-*, var dannet af *-ríðr*, mas., stamme *ríða-*. Hvad specielt navnet *Ástríðr* betræffer, mener Bugge i overensstemmelse med Cleasby-Vigfusson, at ikke *ást* men *áss* er det første compositionsled og finder en støtte for denne opfattelse i Dynnastenens „*Ásríði*". *Ástríðr* vilde da ikke have betydningen „kærlighedsrytterske", men snarere omtrent: „guddommelig rytterske", hvilket

ganske stemmer overens med den kendsgerning, at de fleste kvindenarne efter deres betydning må opfattes som valkyrjenavne. Herimod indvender Gislason, årb. 1870, s. 120 ff. at mandsnavnene på *-ríðr* ere altfor få og sjeldent forekommende til at man tør tro, at de danne grundlaget og udgangspunktet for den talrige slægt af kvindelige egennavne på *-ríðr*. Angående *Ástríðr* protesterer Gislason bestemt mod den antagelse, at *t* er indskudt: „hvor *r* og *s* høre til forskellige led i en sammensætning, forliges de meget godt; jfr. t. ex. *Ísríðr*, *Ísröðr*, *Ásröðr*, *húsrúm*“. Langt snarere kunde man, mener Gislason, med F. Magnusen antage, at *Ástríðr* stod for *Ásfríðr* ved en overgang af *sfr* til *str* lig den, der foreligger i *húsfrú* — *hústrú*. Men da det ved F. Magnusens antagelse bliver uforståeligt, hvorfor det heder *Ást-ríðr* ikke **Ás-tríðr* af **Ásfríðr* ligesom *hús-frú* blev til *hús-trú*, fastholder Gislason sin opfattelse: at navnets første bestanddel er *ást* ikke *áss*. „Det eneste,“ siger han, „der kunde lede til den formodning, at *Ást-* i *Ástríðr* dog mulig stod for *Ás-*, er den enkelte omstændighed, at *Ást-* som første led i i et sammensat oldn. personnavn ikke synes at forekomme undtagen foran *r*. Men (på den anden side) hvor let havde *t* ikke kunnet forsvinde imellem *s* og en følgende endelyd, sprogbrugen ikke tillod at opofre? Man tænke sig f. ex. et **Ástdíss*! Desuden ere der, foruden *fríðja* (hunkøn) og *ráða* (hankøn), kun få som sidste led i sammensatte oldnordiske personnavne brugelige stammer, der i forening med *Ást* vilde frembringe en skøn betydning. Forbindelser som **Ástbera*, **Ástbjörn*, **Ástbrandr*, **Ástgeirr* vare naturligvis mulige, men de vilde dog være et geminantur tigribus agni? Efter Gislasons opfattelse er navnets ældre form altså **Ástfríðr*, efter Bugges mening derimod *Ásríðr*.

Jeg tilstår, at ingen af disse forklaringer forekommer mig fuldt tilfredsstillende. Bugges tydning har den svaghed, at den ikke ævner på fyldestgørende måde at forklare det sidste compositionsled *-ríðr*. Dette have Gislasons modbemærkninger

årb. 70. 121 f., som det synes mig, til evidents godtgjort. Og særlig for navnet *Ástríðr*'s vedkommende kan det, såvidt jeg ser, i ingen henseende have den ringeste betænkelighed at antage *-ríðr* for at udgå fra et opr. *-fríðr*. Medens jeg således med hensyn til forklaringen af navnets sidste bestanddel ganske slutter mig til Gislasons opfattelse, må jeg for det første leds vedkommende erklære mig fuldkommen enig med Bugge. De indvendinger, som Gislason har gjort gældende herimod, synes mig ikke at have afgørende vægt. Når nemlig Gislason ytrer, at *s* og *r* forliges meget godt, hvor de høre til forskellige stavelser og derfor snarere kunde være tilbøjelig til at slutte sig til F. Magnussens mening, at *sfr* var gået over til *str* ligesom i *húsfrú* = *hústrú*, så er dertil for det første at bemærke, at formen *hústrú* sikkert ikke er opstået ved en ellers ganske uhørt og physiologisk fuldstændig ubegribelig overgang af *sfr* til *str*; utvivlsomt er *húsfrú* først bleven *húsrú* og heraf er da formen *hústrú* opstået ved indskud af *t* ligesom i *straumr* af *sru*, eller i stammen *austra*- oldn. *austr*. cfr. lit. *auszrà* (Noreen, nord. tidskr. f. philol. n. r. IV. 35, Sievers, Paul-Braune beitr. V. 526). Ordet *hústrú* lærer os altså, at indskud af *t* kan finde sted, selv om *s* og *r* høre til forskellige stavelser, og de af Gislason anførte, ikke synderlig hyppig forekommende tilfælde, hvor første led slutter på *s* og andet led begynder med *r*, kunne i det højeste kun bevise, at et sligt indskud ikke med absolut nødvendighed behøver at indtræde overalt, hvor den omtalte lydforbindelse forefindes. Og på den anden side synes Gislasons forsvar for *ást* som første led mig ikke fyldestgørende. Gislason indrømmer selv, at *ást* i begyndelsen af navne kun forekommer foran *r* (— jeg kender ikke andre exempler end *Ástríðr* og *Ástráðr* —), men her kan det, som vi nys have set, meget vel være indskudt. At *t* kunde udfalde i et tilfælde som det af Gislason supponerede *Ástdíss* er sikkert. Men det er ikke mindre sikkert, at det ikke vilde være udfaldet i andre tilfælde såsom **Ásthildr*, **Ásteiðr* —

såfremt sådanne navne overhovedet havde existeret. Og når Gislason videre bemærker, at der foruden *fríðja-* (hunkøn) og *ráða-* (hankøn) kun er få som sidste led i sammensatte oldnordiske personnavne brugelige stammer, som i forening med *Ást* vilde frembringe en skøn betydning, så er dette vel i og for sig rigtigt, men for det foreliggende spørgsmål uden vægt, ti ingen vil vistnok nægte, at navnene *Ástríðr* og *Ástráðr* have en ikke mindre tiltalende og naturlig betydning, når man opfatter det første led som *áss*, end hvis man med Gislason anser den første bestanddel for identisk med substantivet *ást*. Jeg skønner derfor ikke rettere, end at alt taler for og intet imod at antage *Ástríðr* for at være opstået af et opr. *Ásfríðr*. Her ligesom i *húsfrú* udfaldt først *f*'et og i den således opståede mellemform med *sr* (som vi måske har bevaret på Dynnastenen) indskødes til lettelse af udtalen et *t*: *Ástríðr*. At det heder *Ást-ríðr* men *hús-trú*, hvilket Gislason finder påfaldende, synes mig ikke vanskeligt at forstå: ved en — vistnok forholdsvis sen — folkeetymologi har man sat *Ástríðr* i forbindelse med *ást*, *hústrú* derimod med adjektivet *trúr*.

Er nu denne forklaring den rette, have vi altså heri et nyt vidnesbyrd om, at *t* i oldn. kan indskydes mellem et *s* og et oprindeligt, ikke af *z* opstået *r*. Heraf lader sig imidlertid med fuldkommen sikkerhed slutte, at det opr. *r*, de ældre runers **R**, endnu i oldn. har bevaret sin dentale karakter og ikke, som Wimmer (fornn. forml. s. 11) og Bugge (Kristiania videnskabsselskabs forhandlinger 1872 s. 424) mene, er blevet „gutturalt“ eller uvulært, ti det er naturligvis utænkeligt, at et *t* skulde kunne indskydes mellem et *s* og et ikke dentalt *r*. Til samme resultat er ad anden vej også Verner kommen, anz. f. d. a. IV. 341. At også det af *z* opståede *r*, de ældre runers **ᛉ**, må have været dentalt, følger af sagens natur og betvivles vel af ingen.

Søge vi nu nøjere at bestemme, hvori forskellen mellem disse to dentale *r*-lyd har bestået, synes det mig ikke tilstræk-

keligt med Verner anf. sted at antage, at de have været udtalte med forskjellig timbre, ti „timbren“ er afhængig af mundstillingen, og på denne sidste kommer det ved bestemmelsen af en lyd først og fremmest an. Jeg har nu i Kuhns zeitschr. XXIII, s. 531 f. eftervist, at det sædvanlige evropæiske tunge-*r*, som Brücke kalder det alveolære, ikke udtales på samme sted som det alveolære *t*, *d*, *s*, *z*, *l*, *n*, men noget længere tilbage i munden, mere hen ad cerebralstillingen til, og jeg har tillige gjort opmærksom på, at det gamle indiske *r* efter prātiçākhja'ernes beskrivelse har været udtalt på samme måde[1]. Det tør da også antages, at dette *r*, som jeg har kaldt det gingivale, har været identisk med det fællesgermanske *r* og det urnordiske **R**. Men ved siden af dette findes der også et andet, virkeligt alveolært *r*, som fremkommer, når man bringer tungen i den stilling, som udkræves for at udtale det alveolære *t*' eller *s*' (efter Brückes betegnelse), og dette adskiller sig fra det gingivale ved, som jeg anf. st. har påvist, at have en mere „hvislende“ character og tillige derved, at tungeryggen ved dets frembringelse er mere hævet op mod ganen, hvorved den nærmer sig til *i*-stillingen. Det forekommer mig nu meget sandsynligt at antage dette rent alveolære *r* for at være identisk med de ældre runers ᛉ, ti på den ene side er dette opstået af det fællesgermanske *z*, hvilket efter al rimelighed har været en ren alveolarlyd, og på den anden side virker det af *z* opståede *r* i senere nordisk *i*-omlyd, hvilket fortræffeligt stemmer med det alveolære *r*'s ovenfor fremhævede med *i* nærbeslægtede natur. Og sandsynligheden stiger efter mit skøn næsten til vished, når vi betænke, at netop de samme to *r*-lyd, hvis tilværelse jeg her har forudsat for urnordiskens vedkommende, den dag i dag fore-

[1] Det beror på en misforståelse, når Sievers ytrer, at jeg har kaldt „das vordere *r*[1]“ gingivalt og derimod „das mittlere und hintere *r*[2]“ alveolært (Grundzuge der phonetik[2], 85—86). Jeg har tværtimod kaldt den mere fremskudte („vordere“) *r*-lyd alveolær, det mere tilbagetrukne, normal-evropæiske tunge-*r* derimod gingivalt (cfr. mine ovenciterede bemærkninger i Kuhns zeitschr. XXIII.

den dog kun hypothetisk værd, sålænge den af Bugge forudsatte flexion

n. a. bjarg
d. *berge*
g. bjargs

ikke er eftervist som faktisk existerende. Vi se da også, at f. ex. Paul i sine undersøgelser om den germ. vocalismus (beitr. VI) ikke tager hensyn til Bugges forklaring, men udtrykkelig fremhæver, at brydningen også må have fundet sted, hvor endelsen indeholdt et *i* (l. c. s. 23—24). Det tør derfor neppe ansees for overflødigt at fremhæve, at vi i en vísa af Þjóðólfr hinn hvinverski finde et fuldgyldigt bevis for, at den nysomtalte flexion virkelig engang har været forhånden. Det drejer sig her om ordet *jǫðurr* (senere *jaðarr),* hvilket efter Bugges theori engang må have haft følgende flexion

sg. n. jǫðurr
a. jǫður
d. *eðre*
g. jǫðurs
pl. n. jaðrar
o. s. v.

I den omtalte vísa af Þjóðólfr læse vi nu (Hkr. ved Unger s. 75)

verit með oss unz verði
veðr; nú er brim fyrir Jaðri.

Det i sidste vísuorð forekommende „helrim“: *veðr* ∽ *Jaðri* strider ganske mod Þjóðólfs metriske technik. Fraset nemlig enkelte archaismer såsom, at Þjóðólfr — som alle de ældre skalde — i aðalhending hyppig rimer former med og uden *u*-omlyd med hinanden *(svangr* ∽ *lǫngu*, *herfangs* ∽ *stǫngu* Sn. E. I. 310 o. dsl.), at han rimer *i* med det af *i* ved *v*-omlyd opståede *y* (*trygglaust* ∽ *Þriggja*, Sn. E. I 306, *Ingvifreys*, ɔ: *Yngvifreys* ∽ *Þingi* Sn. E. I. 312 o. lign.) er Þjóðólfs praxis ellers m. h. til helrimene ganske den samme som de senere skaldes, og rimenes nøjagtighed lader

Þjóðólfr hinn hvinverski og brydningen.

Den af flere nyere grammatikere mere eller mindre klart udtalte tanke, at „brydningen" i oldnordisk umiddelbart beror på epenthese af et i endelsen forhåndenværende *u* *(v)* eller *a*, hvorved det opr. *e* resp. blev til *jǫ* eller *ja*, er af Bugge (i hans afhandling om Hamðismál, Z. f. d. ph. VII, 394 f. bleven optaget og videreført. Bugge opstiller nemlig her den formodning, at ligesom *u* og *a* have haft den evne at fremkalde brydningen, således havde det ikke-omlydvirkende *i* (= ældre *e*) den egenskab at hindre samme, og han søger på grundlag heraf at forklare tilværelsen af dobbeltformer som *berg* og *bjarg*, idet han forudsætter, at ordets opr. bøjning var

sg. n. a. berga
d. berge
g. bergas,

hvoraf der udviklede sig en flexion

n. a. bjarg
d. *berge*
g. bjargs.

Ved gensidig udjævning opstod da heraf efter Bugges mening dobbeltformerne *berg* og *bjarg*.

Hvor skarpsindig og tiltalende denne forklaring end er, har

[1] Foran omlydvirkende *i* var allerede længe før brydningens optræden *e* i rodstavelsen blevet til *i*, således som Leffler har vist i sin afhdl. om *i*-omlyden, tidskr. f. fil. n. r. II.

den dog kun hypothetisk værd, sålænge den af Bugge forudsatte flexion

n. a. bjarg
d. *berge*
g. bjargs

ikke er eftervist som faktisk existerende. Vi se da også, at f. ex. Paul i sine undersøgelser om den germ. vocalismus (beitr. VI) ikke tager hensyn til Bugges forklaring, men udtrykkelig fremhæver, at brydningen også må have fundet sted, hvor endelsen indeholdt et *i* (l. c. s. 23—24). Det tør derfor neppe ansees for overflødigt at fremhæve, at vi i en vísa af Þjóðólfr hinn hvinverski finde et fuldgyldigt bevis for, at den nysomtalte flexion virkelig engang har været forhånden. Det drejer sig her om ordet *jǫðurr* (senere *jaðarr)*, hvilket efter Bugges theori engang må have haft følgende flexion

sg. n. jǫðurr
a. jǫður
d. *eðre*
g. jǫðurs
pl. n. jaðrar
o. s. v.

I den omtalte vísa af Þjóðólfr læse vi nu (Hkr. ved Unger s. 75)

verit með oss unz verði
veðr; nú er brim fyrir Jaðri.

Det i sidste vísuorð forekommende „helrim": *veðr* ∾ *Jaðri* strider ganske mod Þjóðólfs metriske technik. Fraset nemlig enkelte archaismer såsom, at Þjóðólfr — som alle de ældre skalde — i aðalhending hyppig rimer former med og uden *u*-omlyd med hinanden *(svangr* ∾ *lǫngu*, *herfangs* ∾ *stǫngu* Sn. E. I. 310 o. dsl.), at han rimer *i* med det af *i* ved *v*-omlyd opståede *y* (*trygglaust* ∾ *Þriggja*, Sn. E. I 306, *Ingvifreys*, ɔ: *Yngvifreys* ∾ *Þingi* Sn. E. I. 312 o. lign.) er Þjóðólfs praxis ellers m. h. til helrimene ganske den samme som de senere skaldes, og rimenes nøjagtighed lader

i de allerfleste tilfælde intet tilbage at ønske[1]. Det er derfor også ganske utroligt, at Þjóðólfr skulde have tilladt sig i aðalhending at rime *eð* med *jað*. Indsætte vi derimod den af theorien krævede form *Eðri* er alt i fuldkommen orden; der må da læses:

verið með oss unz verði
veðr; nú's brim fyr Eðri.

At brydningen derimod på Þjóðólfs tid var indtrådt, hvor endelsen indeholdt et *a* eller *u*, fremgår af vísuorð, som

leik *blaðs* Regin *fjaðrar*
(Þjóðólfr, Sn. E. I. 314)
geð*vǫrðr*, und sik *jǫrðu*
(Þorbjǫrn hornklofi, Hkr. s. 60).

Bugge udtaler l. c. den formodning, at brydningen er opstået i løbet af d. 8. århundrede; jeg kan ganske slutte mig hertil — ialtfald går det neppe an at sætte dens opståen senere. Þjóðólfs ovenciterede vísuorð lærer os nu, at reglen om, at *e* i endelsen hindrer brydningens fremkomst, endnu var virksom omkring år 900. Men omtrent et århundrede efter synes det gamle forhold at være udvisket; idetmindste finde vi hos Hallfreðr vandræðaskáld rim som

maðr und sólar *jaðri*, (Fms. II. 322)

hvad der ikke lader sig forlige med en flexion som den ovenomtalte.

[1] I den første halvstrophe af den Hkr. v. Unger s. 75 anførte drotkvædte vísa findes ganske vist en grov forsyndelse mod reglerne for aðalhending, idet „*Guðröðr*" her rimer på „*stóran*". Men Þjóðólfr er her ganske uden skyld: der må naturligvis læses *Góröðr*, cfr. Bugge, ant. tidskr. f. Sverige V. 40—41.

København i juli 1882.

JULIUS HOFFORY.

Har Haandskrifter af „Heimskringla“ angivet Snorre Sturlassøn som Kongesagaernes Forfatter?

Da Peder Claussøns Norges Beskrivelse og Norske Kongers Krønike var udgivet af Ole Worm (1632 og 1633), fornyedes som bekjendt *Snorre Sturlassøns* Navn som historisk Forfatter. I danske og norske Skrifter fra Tiden kort før og efter 1600 havde Kongesagaerne gaaet under Navn af „Biskop Isleifs Krønike“ eller „Biskop Isleifs og Presten Ares Krønike“; denne Theori var ogsaa optaget i en modificeret Form af Peder Claussøn, idet han antog Biskop Isleif for at være Forfatter af Kongesagaerne i Haandskriftet Bergsbók; derimod har han uden at tvivle paa flere Steder omtalt Snorre som Forfatter af de egentlige sammenhængende Kongesagaer. Hvad Autoritet har hr. Peders Ytringer herom, hvorfra har han hentet denne Oplysning? Den naturligste Antagelse, at det Haandskrift, hvorefter hr. Peder oversatte, angav Snorre som Forfatter, er ikke bleven bestyrket ved Paraleller fra andre Haandskrifter. Af de bevarede Haandskrifter (eller bevarede Afskrifter af tabte Haandskrifter) er der kun *tre*, der gjengiver hele Kongesagaerne „fra Ophavet af“ (Kringla, Jøfraskinna og Codex Frisianus), da to andre Haandskrifter kun indeholder de kristne Kongers Historie fra Olav den hellige af (Eirspennill og Gullinskinna) og det eneste paa Island fundne Haandskrift (A. M. 39 fol.) kun er endel løsrevne Blade fra Værkets forskjellige Dele og ligeledes mangler Begyndelsen [1].

[1] Om disse Haandskrifter se *mine* Oplysninger i *Snorre Sturlassøns Historieskrivning* S. 206—11 og *Sigurd Ranessøns Proces* S. 43 ff.

Af dę tre fuldstændige Haandskrifter havde *Kringla* allerede ved Midten af det 16de Aarhundrede mistet 1ste Blad (hvorpaa Fortalen stod), saa at Oversætteren Mattis Størssøn ikke kjendte Værkets Forfatter; Jøfraskinna havde over Fortalen kun Overskriften „Konunga sǫgur ero her ritaðar“ og Codex Frisianus kun Overskriften „Prologus“; og af det paa Island bevarede Haandskrift citerede i 1609 Arngrim Jonssøn de første Ord i Fortalen uden at kunne angive dets Forfatters Navn (Crymogæa p. 27). Alligevel kom i lange Tider ingen væsentlig Tvivl tilorde mod Peder Claussøns Autoritet, der desuden bekræftedes ved at andre Skrifter fra Sluten af 13de og fra 14de Aarhundrede (Jarlesagaen og den store Saga om Olav Trygvessøn) citerede Snorre Sturlassøn som Autoritet for norske Begivenheder inden et længere Tidsrum; i nyere Tid har han endvidere faaet en ny Støtte ved at man har fremdraget Laurents Hanssøns Oversættelse, der ligeledes ved Fortalen angiver Snorre Sturlassøn som Kongesagaernes Forfatter [1].

Konr. Maurer var den første, der begyndte at ytre Tvivl om, at „Heimskringla“ i den Skikkelse, vi kjender Værket, er forfattet af Snorre [2]; han fremhæver, at den eneste Autoritet, hvorpaa Efterretningen hvilede, egentlig var Laurents Hanssøn, som ved Benyttelsen af Jarlesagaen og af den store Olafssaga kunde være falden paa den Conjectur, at Snorre var Forfatteren, — at Peder Claussøn godt kunde have havt Efterretningen fra Laurents, „den er ja selber einer Probstei des Guladinges verstehend, ganz gut noch persönlich gekannt haben kannte“, — og at Ole Worm og senere kun har udskrevet Peder Claussøn. Herimod har jeg i sin Tid søgt at gjøre gjældende, at baade Peder Claussøns og Laurents Hanssøns Opgifter stammede fra de Haandskrifter, de benyttede, og at de neppe kan have kjendt hverandre personlig. For den sidste Mening var mine Grunde dengang mindre stærke, da jeg

[1] Se Uddragene i Nicolaysens Norske Magasin I, Fortalen p. XVIII.

[2] Ueber die Ausdrücke altnordische, altnorwegische u. altisländische Sprache. München 1867.

ligesom Maurer sammenblandede Oversætteren Laurents Hanssøn med en lidt senere Samtidig af samme Navn; jeg har senere optaget denne Undersøgelse til ny Behandling, og efterat jeg har studeret nærmere Oversættelsen selv[1] og berigtiget flere Omstændigheder i Laurents Hanssøns Levnet, skal jeg i det følgende fremlægge det vigtigste heraf for at bringe paa det rene de to Oversætteres personlige og literære Forhold til hinanden og derigjennem søge at forklare, hvorledes de begge kan nævne Snorre Sturlassøn som Kongesagaernes Forfatter.

1. Laurents Hanssøn siger om sig selv i Fortalen til Sagaoversættelsen, at han har tjent i Kongsgaarden under Kong Fredrik I (1523—33) og at han her har lært Dansk[2]. Han er altsaa utvivlsomt den Mand, som et Brev fra Kong Christian III til Esge Bilde af 31te April 1537 omtaler paa følgende Maade: „her er en fattig Karl udi Riget, kaldes *Lauris Norman*, og er født udi Norge, som her lang Tid udi Landet været haver og tjent vor kjære hr. Faders Cansler M. Claus Gjordsøn, og siden haver tjent os elskelige hr. Johan Rantzau Ridder og været hans Foged paa Krogen“[3]. Han er altsaa endvidere den „Laurits Nordmand“, der i Aarene 1528—30 nævnes som Johan Rantzaus „Skriver“ paa Krogen (Kronborg) og som i 1530 fik „Presentats“ paa Blystrup Kirke[4]. Da Krogen under Grevens Feide blev tagen af de Grevelige (1534), har naturligvis Laurents mistet sin Post, og siden har han vel fulgt Johan Rantzau, thi det er efter dennes Anbefaling, at Kongen i 1537 forlenede Laurents med Kron-

[1] Denne findes i den Arnamagnæanske Samling som No. 93 fol., en Afskrift deraf er taget for det norske Kildeskriftfond (i Rigsarkivet); Prøver af Oversættelsen findes trykt i Norske Magasin, Fortalen S. XIV—XXVII.

[2] „Thertill kenns ieg meg meget haffue glemt Dansk maall, siden thet første Ett. k. Ma. her faderfader kon. Frederich, huess siell gud haffuer. gaff meg vnyttigisten madh vdi sin førstelige Gaard“, se Norske Magasin I, XVII.

[3] Danske Magasin 4de Bind S. 67.

[4] Fredrik d. 1stes Registranter S. 194 og 754.

godset *Stødle* i Søndhordland [1]. Resten af sit Liv har derfor Laurents tilbragt i Norge, navnlig i Søndhordland. Flere Bemærkninger i hans Sagaoversættelse viser ogsaa, at han er særlig godt kjendt i Hordalands Kystegne. Hvor nemlig Steder her omtales i Kongesagaerne, tilføier Oversætteren gjerne korte geografiske Oplysninger; saaledes indskyder han at Haakonshelleren er „en vghe siøes ner Berghen“ og „2 vger siøs ner Alrikstadh“ og at „emellom Fitie oc Hakon helle er 4 vger siøs“, at Alrekstad er „strax hoess Berghen“, at Sæheim er „i Norhordalen 4 vger siøs ther fra som han døde“, at Avaldsnes er „ther ssom nu kongens Capell staar i Karmsund“ o. s. v. Mærkes bør ogsaa, at ved Navnet „Sigurd Orm i Auga“ tilføies i Margen: „Auga i Hardanger“; Oversætteren har aabenbart ved Tilnavnet „Orm i Auga“ maattet tænke paa den søndhordske Familie *Orm* (Erik Orm til Vatne) og er meget naturligen kommet til at formode at „Auga“ var Gaardsnavnet *Aga* i Sørfjorden. Naar Laurents i Fortalen kalder sig „Bonde paa Kongens Gaard Skough“, maa denne Gaard derfor søges i Hordalands ydre Kystegne og jeg har da her blandt Krongods kun fundet en eneste Gaard af dette Navn, Skouge paa Sartorøen [2]. Hvorfor Laurents i disse Aar (c. 1550) boede paa Skouge og ikke paa Stødle, kan naturligvis ikke oplyses; muligt er det dog, at han har havt en eller anden Bestilling, der gjorde ham det bekvemt at bo nærmere Bergen. Hvad der bringer mig til at tænke derpaa, er de særegne Forhold, hvorunder vi finde Laurents anvendt som Skriver i en Bergensk Lovcodex; Haandskriftet 1272 fol. i den Thotske Samling er skrevet 1551—52 af flere forskjellige; den første Skriver (T. I.), som har indført det meste i Bogen, har skrevet en Landslov i Oversættelse med dennes sædvanlige Tillæg og desuden tilslut gjort Uddrag af de Ansøgninger, som om Sommeren 1551 udgik fra de Bergenske Autoriteter til Kongen; inde i Bogen har Laurents Hanssøn indskrevet en Bearbeidelse

[1] N. Rigsregistranter I 50.

[2] Den opføres i Skattemandtal fra 1563 blandt det konfiskerede Stiftsgods.

af Kristenretterne og en Oversættelse af Grænserne mellem Norge, Sverige og Rusland efter en Gulathings Lovbog; og endelig findes paa et rent Blad midt inde i Bogen opført med Biskopen Gjeble Pederssøns Haand en Forklaring ovcr Færøisk og Hjaltlandsk Landskyld. Det ligger saaledes nær at formode, at de to andre Skrivere har fungeret i Biskopens Tjeneste. Om Grænsedokumenterne er det at mærke, at de ere oversatte efter det smukke Haandskrift (nu AM. 322 fol., 114 og 733 qv.), som Lagmanden Jon Simonssøn i 1550 arvede efter sin Broder Hans Simonssøn i Salten og at Lagmanden kan have haft Haandskriftet med, da han var tilstede ved Lagthinget i Bergen Juni 1551. Og naar saaledes de offentlige Autoriteter i Bergen havde lagt Mærke til og benyttet Laurents Hanssøns Kundskaber i det gamle Sprog, falder det meget naturligt, at han kort efter blev forfremmet til en Embedsstilling, der netop krævede Kyndighed i det gamle Sprog; i Aarene 1554 og 1557 finde vi nemlig „Laurents Hanssøn“ eller „Laurits Skriver“ som Lagmand i Stavanger[1]. Hans Virksomhed blev her ikke langvarig, thi allerede i Juni 1558 finde vi en ny Lagmand (Nils Johnsson), og da ogsaa i 1559 Laurents' Gaard Stødle forlenes til en ny Besidder, maa det antages for givet, at Laurents Hanssøn er død om Høsten 1557 eller Vinteren 1557—58; naar Hensyn tages til, at han allerede ved 1528 var naaet frem til Foged, kan han ved sin Død neppe været stort yngre end 60 Aar. Allerede Alderen er Vidnesbyrd nok for, at han er forskjellig fra den Laurits Hanssøn, der i 1560 blev Slotsskriver paa Bergenhus, som saadan fik Præbende i Stavanger (1564) og som senere blev Tolder (1579), Raadmand og Borgermester (1585) i Bergen og først døde 1596; han var en Prestesøn fra Ryfylke, Søn af Hans Klingeberg, der døde som Præst i Ly omtr. 1560[2], og maa have været omtr. 30 Aar yngre end Lagmanden.

[1] Dipl. Norv. VI, 782 og N. Rigsreg. I, 208.

[2] Dette oplyses i Stavangers Kapitelbog og i Herredagsprotokollerne fra 1599 i Anledning af Processen om hans Efterladenskaber.

Af disse Oplysninger vil det sees, at Laurents Hanssøn ikke, som man tidligere mente, er en Samtidig af Peder Claussøn (født 1545 † 1614), men at han hørte til en meget ældre Generation og døde allerede medens Peder sad paa Skolebænken.

2. Laurents Hanssøns Sagaoversættelse kjendes fra hans egenhændige Exemplar. Det sees af hans Fortale, at da Laurents med mange af sine Landsmænd var tilstede ved Prins Fredriks (II's) Hylding i Oslo 1548, opfordrede i Prinsens Nærværelse Dr. Christian Morsianus og Mag. Hans Svaning ham til at oversætte norske „Antiquitates" paa Dansk, og han lovede at forsøge herpaa. Dette beskjæftigede ham ogsaa over to Aar, og først „paa det tredie" kunde han sende en større Del, nemlig fra „Ophavet" til Haakon Jarls Død, til den udvalgte Konge med en underdanig Dedikation til denne; Oversættelsen har altsaa været fuldendt enten Høsten 1550 eller i Løbet af Vinteren 1550—51. At Exemplaret ogsaa er kommet i de rette Hænder, sees af at den kgl. Historiagraf Hans Svaning har skrevet sit Navn derpaa med Datering „Ribe 1556"[1]. Ogsaa Bogens senere Skjæbne kan forfølges. Efter sin Hovedkilde Codex Frisianus, der har Overskriften *her hefr konungabók* o. s. v., har Laurents Hanssøn givet sit Arbeide Titelen: *then Norske Kronik ssom kalles Konninge Boghen;* men netop et Folio-Haandskrift af Titelen „den norske Krønike som kaldes Kongebogen" anføres blandt de Bøger, som efter Arild Huitfeldts Død overleveredes til Universitetsbibliotheket i 1618, og under samme Titel gjenfindes det i en Catalog over Universitetsbibliothekets Haandskrifter fra Midten af 17de Aarhundrede[2]. Naar Haandskriftet senere findes i Arne Mågnussøns Besiddelse, maa det forklares af, at det med flere andre Haandskrifter var udlaant til ham før Bibliothekets Brand i 1728, at det reddedes med hans øvrige Manuskripter ved Branden og siden ved hans Død med disse ind-

[1] se N. Magasin I. Fortalen, p. XXVII.

[2] se Rørdam, Claus Christoffersen Lyskanders Levned.

lemmedes i hans Samling, uden at man lagde Mærke til, hvilke Haandskrifter der virkelig tilhørte ham.

Denne Haandskriftets Skjæbne er af Betydning; den viser, at Laurents selv har sendt sit Arbeide i 1550—51 ud af Landet og at det siden har ligget i Universitetsbibliotheket. Der er altsaa Mulighed for, at Haandskriftet kunde have været benyttet af danske Historikere, længe førend Werlauff i dette Aarhundrede drog det frem af ufortjent Glemsel, og jeg skal nedenfor paavise, at det virkelig er blevet benyttet i et Værk, hvor ingen før har formodet saadant. Derimod har man neppe Adgang til at antage, at Oversætteren har ladet tage Copier af sit Arbeide, før han sendte det til Kongen, thi det var jo udført efter dennes Bestilling og for at tjene de danske Historikere; hvis vi tør dømme efter de andre omtrent samtidige norske Oversættelser, vilde man isaafald ogsaa have fundet Spor af andre Copier i norske eller danske Bibliotheker. Det tør saaledes antages for sikkert, at Peder Claussøn, der i sit hele Liv ikke kom udenfor Norge, ikke har havt Adgang til at benytte sin Forgjængers Arbeide.

3. Den ejendommelige Omstændighed, at baade Laurents Hanssøns og Peder Claussøns Oversættelse udtrykkelig sætter Snorre Sturlassøns Navn over Prologen, har jeg tidligere søgt at forklare af, at begge har benyttet det samme eller de samme Haandskrifter og at et af disse udtrykkelig ved Fortalen har angivet Snorre Sturlassøn som Forfatter.[1] Men ogsaa herimod reiser der sig Betænkeligheder. Laurents Hanssøn siger vistnok i sin Fortale, at han begyndte at oversætte efter „Kongebogen“ (Codex Frisianus) og at han siden ogsaa fik en „anden Bog at rette sig efter“ og denne „anden Bog“ skulde saaledes kunne have omtalt Snorre som Forfatteren; men en meget omhyggelig Gjennemgaaelse af hans Oversættelse viser mig, at han i den største Del af sit Arbeide

[1] Denne Mening har jeg endnu fastholdt i Fortalen til Saml. Skr. af Peder Claussøn Friis p. LVI.

og ialfald for Ynglingasaga, Halvdan Svartes, Harald Haarfagres og Haakon den godes Historie *kun* har fulgt Codex Frisianus; først i Olav Trygvessons og Haakon Jarls Historie begynder han at inddrage Stykker af den store Saga om Olav Trygvessøn, og hist og her har han desuden især i Randen tilføiet smaa Notitser og Anmærkninger efter Jomsvikingasaga, Jarlasaga o. fl. Det Haandskrift af Olavssagaen, han benytter, er da rimeligvis den „anden Bog", som Laurents i sin Fortale omtaler blandt sine Hovedkilder.

Heimskringlas Fortale i Laurents's Oversættelse har visse Ejendommeligheder, som har bragt Gudbr. Vigfusson til at antage at den ikke stammede fra Codex Frisianus; for at enhver kan dømme herom, aftrykker jeg den derfor her fuldstændig:

Prologus eller Fortalen til Norske Krønicken som kallis Konninge Boghen fordansket af then gamle Norske af Lau. Han. Bonde.

A þessi Bogh let ec Rita forner frasogur etc.

Pa thenne bogh lodh ieg sckriffue gamle frasauger om høffdinge de som Regemente haufue haft udi desse nordlander oc pa danske tunge hafue talet sa som ieg hafuer hørt aff vise menz sauge Sameledes *aff forslagne men som kloge ere at regne fordomz slegter oc mangfoldige affsprungk*, det de megh sannelige saugt hafue, En part thet som finniz udi langf*ædre* tall, ther som konger och andre vældige men haffue rægnet sit køn (genealogia) En part er schrefuit effter aller ælzte fordomst frasaugner eller visur (carmina) som *gamle* men hafue giort sig til tidhkorten, æn tha at wi eige widhe sanningen ther om. dogh widhe wi sa megen varteken til att de ælzte oc viseste men hafue hullet thet for saningenn. Tiodulft aff hwine, then var Skald kon. horfager haraldz, han beginte quedhe om Rangual kong *aff heidinge herrer* szom kalledis yngling*er* tall (s: slegt). Rangual kong war son Olaffs geirstaders alfs, broder haldans Swarte. Udi thenn quade (carmina) ere beneffnede xxx hans langfedre oc saugt fraa huers deris dødh *oc begraffning* och lægerstedt. Fiolner hedt en som war

søn Ingui*fródis* thenn som Swenske dyrkede saa lenge, aff hans naffne ere ynglinger kallade.

Eiwind Skalda*spil* regnede oc langfædre hokons jarls (comes) theun som var kallet hakon righi, vdhi thenn quade szom de kallde hallige tal szom quedit war om hakon. Seming sønn Ingui*fródis* er der met optald, der er oc saugd ifra huers deris død oc legerstedh.

Effter Tiodulffs saughe er fførst schriffuin ynglingers tydh oc ther met fylgir andre merckelighe men.

Thenn første olld (antiquitas) kalledis bruna old, dha brende de alt dødt folk oc opreiste der høige stene. Effter thet at Frøir konung war laugder i høug hoess Oppsale, da giorde mange høffdingie siden høwffue oc store stene hoss til Aminning sine frender oc de stene kalledis bauthestene. Och siden dan konngh som kalledis Mykillaate (Magnanimus) thænn war konge i danmarck hannd lodh gøre segh enn jord høugh oc bød *sinæ mend* att beræ sig dydh døden met al konnings *ornamentt*, beste kleder, rustningh, hans eigenn hest met sin ridhtygh oc med meghit annet, saa giorde mange hans sleghtinger effter honnom. Begynttis der aff hough olld i danmarck effter thet. Lang thid der effter holle Swenske och Nordmænndt brenne olden oppe *i deris laundh met menigheden.* Thenn thid harald kongh haarffager war konnge i Nore thaa bygdis Islandh *ffførst met Norske men som i kronicke staar* etc. i thenn tydh ware menn hoss hanem *aff de szom paa Norske kalledis* Skall, kand mange mend deris viser, oc haffue alle norrigis konger *selffue quedith oc ladit quædhe themm ffor.sig till tidkortingh.* Ther aff themm haffue wii megit tagit till effterdøme i thenne kronicke *szom konger och andre høffdinge selffue brugede och lode deris børnn lære atth icke schulle forglemis deris fforældernne merckelige mandoms gerninger oc liffs endelijgste.* holle wii thet ffor sanninge som i theris quedur fynnis om deris færdh och orlogs brugk etc.

Her fylgir effter aff thenn merckelige Sauge scriffuere Aare prest i Isslandh oc de szom hand fylgir i Sauger andre wittige men szom staa i same Fortalen Snorris Sturllis historiographi Noric(orum).

Aare prest thæn frode (curiosus inuestigator) han war denn før-

ste man szom schreff sauger her i landet paa norsk maal bode nye och gamel. han schreff mest och fførst i syne bøgker om yslanz bøgning, langsettning oc landzhøffdinger hure lenge huer leffde och huad i huers tyd vnderligen eller merckeligenn hanndledis, han haufde thet Aare tall først till thess att Island christnedis oc siden til sina dange. han schreff meghit om Norrighe Danmarch England etc. Och tycker megh hanns saughe merckeligiste were thi hann laugde aller mest wind om att widhe Herris och høffdingers brugsk oc ættertall (genealogia) nye och gamell, Han war saa gamell att han war ffød thenn vintter nest effter fall haraldz kongis Siurttszen. Hand schreff Norrigis kongers gamble sauger effter beretning Odtz kolsens, halssen aff *Agde*side, En odd fick berettning aff Torger affradz koll then man szom viseste var i sodann tyng och saa gamell at han minttes att hakon jarll then righe war slaghen, oc bode paa Nidernese vdi same stedh lodh Oluff Tryggesen kong bygge koffstæt dere.

Aare prest var vii vinttre gamell der han kom i Høkedal till hallz toraresen och war der xv vinttre.

Haller war megit vittig oc fforstandigh man oc mynniger han myntthes att Tangabrander prest christnedhe *Issland.*

Aare war xii vintre gamel daa Issleff biscop døde. Halle seglde till Atskillige land, han war sanct Oluff fælags manndh oc køffman han wiste aff mange landes leiligheder och thenn thid bedreffuith war udan landz och jnnen szom han laugde seg till mynne etc.

Thet som effter fylgir in prohemio er intthet annet æn Aara tall huilkit man fynnir i selffue kronicken om huer kong i fra Sancte Oluff oc tillforenn etc.

Her enndis Fortalenn Snorris Sturlesenn vdi konninge Boghen.

Denne Oversættelse har ganske vist sine Eiendommeligheder, som jeg har udhævet i Texten med Cursiv; men disse ere enten Oversætterfeil (f. Ex. Navnene *Ynglinger tall, Ragnvald af Heidinge herrer, Inguifróde, Agde*side) eller rene Tillæg f. Ex. Udtrykket „de som paa Norske kalledis Skall,“ om Islands Bebyggelse „med norske Mænd, som i Kronike staar,“ om at Kongerne lod sine Børn

lære Skaldedigtene o. s. v. Men iøvrigt findes intet, som gaar ud over Codex Frisianus, og navnlig kan mærkes, at dennes Feil 15 Aar for 14 gjenfindes og at hvor denne har en Udeladelse, f. Ex. Tilnavnet *hinn froði* ved *Þjoðólfr*, der mangler dette Tilnavn ogsaa i Oversættelsen. Det maa derfor ansees for sikkert, at ogsaa her Laurents kun har benyttet Codex Frisianus og at de Friheder, han har taget sig, ikke har nogen Støtte i Kilderne. Man kunde herimod indvende, at i Peder Claussøns Oversættelse gjenfindes Fortalen under Titelen *Snorre Sturlesøns Fortale paa sin Chrønicke* med netop de samme Eiendommeligheder, og at da Peder Claussøn er litterært uafhængig af Laurents, kunde Overensstemmelserne kun forklares af, at de har benyttet samme Kilde. Saaledes har ogsaa jeg tidligere ræsonneret, men er nu bleven opmærksom paa, at denne Overensstemmelse maa forklares anderledes. Denne „Snorre Sturlesøns Fortale" er nemlig indsat af Ole Worm foran Peder Claussøns Oversættelse og Worm har taget den fra Laurents Hanssøns Oversættelse, som da fandtes paa Universitetsbiblioth eket. Allerede den ydre Ordning i Worms Udgave synes at tilsige dette, thi Snorres Fortale staar trykt efter Worms Fortale uden Paginering — og altsaa tillagt efter Bogens Trykning —, medens Pagineringen først begynder med det følgende Blad. Og det bevises til Evidens derved, at denne Fortale indeholder ikke blot Feil, som stammer fra Laurents's Fortale (f. Ex. „aff Heidinge", „Ingefrode") og som neppe Hr. Peder kunde have begaaet, men ogsaa derved, at den har optaget alle Laurents's Oversætterfriheder og alle hans førnævnte Tillæg[1], som aldrig kunde have staaet i hans Original. Da Worms Udgave er saa sjelden, hidsætter jeg Fortalen her, idet jeg ogsaa

[1] undtagen „Agdeside", thi Stykket om Are frode er udeladt af Worm. Naar nu Worm i Udgaven af Norges Beskrivelse (1632) henviser om Are til Fortalen paa Snore Sturlesøns Norske Chrønicke, maa han have ment Laurents's Oversættelse, thi i Peder Claussøns er Stykket om Are netop udeladt.

her udhæver de Eiendommeligheder, som gjenfindes i Laurents's Prolog eller ere fremkomne ved Forvanskning af denne:

I denne Bog hafuer jeg ladet skrifue gamle Fraasagn om de Høffdinger, som hafuer regerit i disse Nordiske Lande, oc brugt Danske Tungemaal; efter som jeg hafuer fornommit aff de viseste Mænds Fortellelse, *oc deris Angifuelse, som sandferdeligen viste at opregne de gamle Herrers Slegteregister oc Affkom.* En Part er tagen aff det som findis *i Langfædre Tal*, herudi findis Kongernis oc andre Herrers Herkomst: En Part er skrefuen efter de aller eldiste Fraasagn oc Viser, som *de Gamle* hafuer digtet at fordrifue tiden med, oc endog det som findis derudi *siunis undertiden nogit utroeligt*; Saa er det dog altid holden aff Eldste oc Viseste for Sandhed.

Thiodulf aff Huine var Kong Harald Haarfagers Skaald, hand giorde en Vise om Kong Rangvald *aff Heidinge*, huilcken hand kalde Yngling*er* tall. Kong Rangvald var Kong Oluffs Søn paa Gierstad, som bleff kaldit Alff, oc var Halffdan Svartis Broder. Vdi denne Vise opregnede hand tredue aff hans Forfædre, oc beskreff hver deris Død, *Begrafuelse* oc Lægersted. Der var en hed Fiolner, Inge*frodis* Søn, som Svendske dyrckede saa lenge; aff hannem bleff de siden kaldet Ynglinger.

Eivin Skalda*spil* giorde ocsaa en Vise, som hand kallede Haleiga tall, huorudi hand Hakon Jarl, som bleff kallede Hakon den Rige, til ære opregnede alle hans Forfædre *for Hakon Seningsøn, som* var Ingifrodis Søn, oc derudi opregner hand ogsaa huer deris Død, Begrafuelse oc Lejersted.

Efter Thiodulfs Opregnelse er her først skrefuen Ynglings Idreter, oc der efter følger andre fornemme Herrers merckelige Gierninger.

Den første Alder kaldis Bruna Old; Thi de brende de som døde, oc satte store Stene paa Steden som det skede, *til en Ihukommelse.* Mens efter at K. Froer bleff begrafuen udi en Høi ved Upsal, da giorde siden mange fornemme Høffdinger sig Høje, at *begrafue sine Venner der i,* oc satte store Stene der hos til en Amindelse, som de kallede Bavtasteene. Mens der var en Konning udi Danmarck som hede Dan den Mykilaate, hand lod giøre sig en Høi aff Jord, oc befol

sine Mænd, at naar hand er død, skulde de bere haus Legom i samme Høi, med kongelig *ornamenter*, beste Kleder, Rysting, sin egen Hest oc mange andre kostelig og dyrebare Beprydelser. Huilcket mange andre aff hans Venner og Frender siden efterfulde.

Oc der efter begyntis saa den anden Alder udi Danmarck, som de kalde Hougoldt. Mens de Norske oc Svenske hulde enda lang tid der efter Brende Olden ved lige, *baade Herrerne oc den gemene Mand*.

Den tid Kong Harald Horfager regerede ofver Norge, da Begyntis Island først at byggis *oc besettis med Norske Mænd, som Chrønicken videre om formelder*. Samme Kong Harald haffde altid nogle hos sig i sin Hoff, *som de paa Norsk kallede Skaald*, disse giorde Viiser om huis merckeligt som sig tildrog i hans tid. Samme Viser er møgit giengs hos huer mand, oc hafuer Norriges Konger som kom efter hannom, altidt til tidsfordriff enten selfuer *quædet samme Viser eller ladit dennom quæde for sig*: Aff samme Viser hafuer vi hafft stor Vnderretning oc Behielpning i denne Chrønicke at sammen skrifue. *Oc efterdi Kongerne selff hafue brugt disse Viser, oc lod deris Børn lære dennom, at de icke skulde forglemme deris Forfædris merckelige Gierninger oc Endeligt, mens altid hafue dennom til et Eftersiun*; kand mand icke andit end holde det for sandingen, som derudi formeldis om deris Færd oc adskillige Idretter.

En Sammenligning vil vise, at denne Fortale i et og alt stammer fra Laurents Hanssøns „Prologus", at den kun er denne i nyere Sprog, i renere Dansk og i forkortet Skikkelse og at den ikke kan bruges til at vise, at Laurents Hanssøns „Prologus" viser ud over Codex Frisianus.

4. Ad denne Vei viser det sig saaledes umuligt at forklare, hvorfra begge Oversættere har faaet Snorre Sturlasøns Navn som Forfatter af Kongesagaerne. Da Laurents ikke har fundet Navnet i sin Kilde, Codex Frisianus, har vel heller ikke det tabte Haandskrift, hvorefter Peder Claussøn oversatte, mere end de bevarede, angivet noget Forfatternavn. (At Hr. Peder virkelig har kjendt Snorre som Kongesagaernes Forfatter, er sikret ved Citaterne i den korte Kongehistorie, som først nylig er

offentliggjort, se Samlede Skrifter af Peder Claussøn Friis, S. 142). Alligevel tror jeg det ikke er vanskeligt at forklare, hvorfra Navnet er hentet; Maurer har anvist Veien, den eneste som gives, naar den Udvei lukkes, som jeg før ansaa for brugbar.

Jeg har ovenfor nævnt, at Laurents Hanssøns Hovedkilde ved Siden af Codex Frisianus er et Haandskrift af den store Saga om Olav Trygvessøn („propria cronica Olavi"). En Sammenligning af de Steder, hvor Sagaen citeres, synes med Sikkerhed at vise, at det Haandskrift, Laurents benyttede, var det samme som nu kjendes under Navnet *Bergsbók* (Isl. 2 qv. i kgl. Bibl. i Stockholm). Dette Haandskrift, som Svensken Sparfvenfelt erhvervede under sit Ophold som Krigsfange i Norge (Skien 1677 —78), er skrevet paa Island i Slutningen af 14de Aarhundrede og indeholder foruden mindre Stykker en Afskrift af Ólafs Saga Trygvasonar og af Ólafs Saga helga, begge i vidløftige Recensioner. Overskriften paa den første Saga er „her byriar sǫgo Olafs konungs Trygguasonar, er Bergr aboti snaradi", hvor „snaradi" vistnok er enten Skrivfeil for „skrifadi" eller uheldigt Udtryk for „samlede"; fra denne Overskrift stammer Benævnelsen *Bergsbók* for *hele* Haandskriftet. Dette Haandskrift har vistnok senest i Begyndelsen af 16de Aarhundrede naaet til Norge, thi som jeg ved en anden Leilighed skal vise, blev det her benyttet i Christian d. 2dens Tid af den Mand, der til Brug for den danske Historiker Christiern Pederssøn gjorde Uddrag af de norske Kongesagaer. Efter Laurents's Død er Haandskriftet rimeligvis forblevet i Stavanger, thi Peder Claussøn, som gjennem sit hele Liv var nær knyttet til Stavanger, har baade i sit Skrift om Island fra 1580 og i flere langt senere Skrifter benyttet dette Haandskrift og har derfor vistnok erhvervet sig Haandskriftet i Stavanger. Nu er Bergsbók et af de Haandskrifter, der paa ikke mindre end fire Steder under Beskrivelsen af Svolder-Slaget citerer Steder hos „Snorri Sturluson", og da disse Citater ordret stemmer med Heimskringla, maatte den Oversætter, der samtidig be-

[1] se Saml. Skr. af Peder Claussøn Friis, S. 109 f.

nyttede Bergsbók og et Heimskringla-haandskift, snart blive overbevist om, at det Værk af Snorre, som Bergsbók citerede, laa for ham i „Kongebogen". At Peder Clausson har uafhængigt af sin Forgjænger efterhaanden naaet til samme Theori, kan vi omtrent paavise. I 1580, da han skrev om Island, kjendte han rimeligvis kun Bergsbók; denne har han troet var oprindelig forfattet af Biskop Isleif, som han derfor gjorde til Islands ældste historiske Forfatter; af Bergsbogens Fortale til Olav den helliges Saga og af Citaterne i Olav Trygvesøns Saga lærte han baade Are og Snorre at kjende (se Samlede Skrlfter af Peder Claussøn Friis S. 190 f.); Tidsordenen mellem dem kunde han slutte sig til fra de islandske Annaler. Senere, da Peder Claussøn fik fat paa et Haandskrift af Heimskringla, har han opdaget, at Citaterne i Bergsbók stemmede og har derefter med Tryghed omtalt Kongssagerne som Snorres Arbeide.

Resultatet af den foregaaende Undersøgelse er altsaa, at intet kjendt Haandskrift af Kongesagaerne har angivet Snorre som Forfatter og at naar Laurents Hanssøn og Peder Claussøn nævne ham som saadan, har denne Paastand kun Betydningen af en — forøvrigt rigtig — Slutning fra Citater i Bergsbók.

Kristiania 1. Juni 1882.

GUSTAV STORM.

Allra kappa kvæði.

1. Lesið er flest af lýða drótt,
með listum frömdu ærinn þrótt,
fleiri hafa þeir frúrnar sótt
fríðir garpar snjallir.
Eg má þá telja marga ótt,
mildíngs fundu hallir.
Ektor nefni eg einn af þeim,
er ærinn býtti ýtum seim.
*Dáví*ð þótti dýrstr af þeim,
þó dreingir væri snjallir.

2. *Skáld-Helga* var kvinnan kær;
kom þó *Artus* sorgin nær.
Mirmant sótti meyjan skær,
má það fregnazt víða.
Karlamagnus kennum vær,
kunni hann bezt að stríða.
Ívent tregaði auðar-Rist;
Erek hafði sútir nist;
Flóris fékk þó fárit gist
fyr falda-lindi blíða.

1[3] frvn̈ar *hds.*

1[5] *Om man rättar till* Má eg þá . . ., *så blir metern bättre.*

1[6] mildíngſ gar *(med prick under det senare* g) *hds.; versen synes böra uppfattas som relativsats, men meningen är ej klar.*

2[5] *Beträffande pronominalformen* vær *jfr Wiséns* Riddararímur *p. XL.* kennum *skrifves i hds.* kíenv̄, *som möjligen kan uppfattas som* kænum, *i hvilket fall* vær *måste tydas som adj.* (= værr).

3. *Gibbon* unni gullhlaðs-grund.
Geirmon hrepti blíðu stund.
Filpo græddi ið fagra sprund,
fékk hun ást af stilli.
Tristram þráði tvinna-grund,
trega var skamt á milli.
Samson unni seima-Ná.
Sára beið hann *Sölli* þrá.
Hagbar gékk þar haugi frá,
harmrinn trú eg hann villi.

4. *Partalopi* fyr pella-Ná
píndur var hann í lángri þrá.
Remund mundi og raunir fá,
ræsir fór so víða.
Konráðr lagði kappit á,
kunni hann bezt út ríða.
Ásmund bar það yfrið megn;
Ólafr þótti og vaskur þegn;
Sigurður háði sverða regn
og sótti á Irland stríða.

5. *Helga* þótti *Högni* knár.
Hjálmar hrepti dauðasár;
Örvar-Oddur ei var fár;
Ángantýr réð detta.
Finnbogi gjörðizt flestum grár,

3 [1] gullaz *hds.*

3 [3] fhilpo *hds.*

3 [8] ſäta *hds.*

4 [10] *Med uttrycket* stríða á Írland *kan jämföras Cl.-Vigf. Dict. stríða II och Bevers saga 250* [24]; *men till denna användning af* sækja *känner jag intet motstycke.*

5 [1] hnär *hds.*

5 [4] angan tyr *hds.* detta *otydligt hds.*

5 [5] fimbogíe *hds.*

ef feinguzt hann að pretta.
Illuga lofuðu eingin fljóð.
Ánn varð kölluð skyttan góð;
Þórir hálegg þúngan móð
þorði á *Íngjald* rétta.

6. *Aprival* fékk ýtum steypt,
Álanus gat drepit og deytt.
Teransival fékk *Týron* veitt,
Trausta gjörði að lemja.
Florensius gat flögðum eytt
Fenacius að semja.
Belus beitti brandi bezt,
bar þó sigr af köppum mest;
hann valdi sér hinn vaska hest
og vildi rómu fremja.

7. *Vilmund* utan vél gékk flest
Virga átti sverðit bezt.
Landres gat fyr lygarnar mest
launað vondu meingi.
Þorsteinn bæarmagn þurfti ei hest,
þegn frá eg optazt geingi.
Á Orminum mátti *Einar* sjá,
og *Erlíng*, er þar sigldi frá.
Tristram frá eg með brandinn blá
brytjar föður síns meingi.

5 8 varð ('v^{r}d') *mycket otydligt i hds.*

5 10 rétta *är i hds. utplånadt, så att blott början* ('ri . . .') *kan läsas.*

6 5 *Orden* gat flögðum *är mycket otydliga i hds.*

6 8 kopp^{m}&/ meſt *hds.*

8 5 þoſteín bæi^{r} mag̃ *hds.*

7 10 *I* meingi *är sista bokstafven ej utskrifven, men möjligen antydd genom ett (otydligt) förkortningstecken öfver* g.

8. *Hermann* hljóp fyr múrinn mest,
mjög var *Jarlmann* leikinn vest.
Búi hinn digri varðizt bezt;
bilaði hann ekki að stríða
Vagninn, sá sem vogaði flest
og vildi aungu kvíða;
Björn tók mann sinn barinn í hel;
beit þó *Sveini* unda-þél.
Refur lýsti vígi vel,
var sá tamr að smíða.

9. *Oddgeir danska* var afrek kent,
er ofan reið kónginn *Burniment*,
Boz og *Kláres* báðum hent
að bera sín vopn til víga;
Ótuel var listin lént,
lét sá kempur hníga;
Bálam fór með boðskap bezt;
Baldin tók hinn vaska hest,
Alkaen fékk æfibrest,
er yfir hann gjörði að stíga;

10. *Karlamagnus* kóngur hýr
köppum þótti vitr og skýr;
Rollant sjaldan rómu flýr,
röskvar kempur feldi;
Ólivert var dreingrinn dýr,

8^{3} Búi *mycket otydligt i hds.* — varðizt *kan möjligen läsas* barðizt *i hds.* — *I st. f.* bezt *har hds.* breft.
9^{3} hent *får väl uppfattas som neutrum af adj.* hentr *samt* var *suppleras ur det föregående.*
9^{5} lént *af* léna (= ljá, *enligt Jonsons Ordb.).*
9^{7} balā *hds.*
10^{5} v^{r} sı^{s} *hds., men det senare ordet tyckes vara utplånadt af skrifvaren själf.*

í dauðann þjóðir seldi;
Bæríng og *Samson* birta skal,
báðir féllu í Runsival;
Valteri margan heiðinn hal
hart frá lífi skeldi.

11. *Ólafar* kóngar enn voru tveir,
æðri funduzt varla en þeir.
Haraldur beitti hvössum geir,
hjálma kunni at sníða.
Hirníngi var hreystin léð,
hef eg það spurt svo víða.
Úlfr enn rauði með unda-þél
á Orminum lánga barðizt vel,
þessi lamdi lýð í hel,
lét þeim höggin ríða.

12. *Victor* og *Blávus* virða tal
að velli lögðu, *Sóta* og *Fal.*
Önund og *Randver* inna skal,
ýta lífi sviptu,
firðar reistu fagran sal
og *Fenu* í burtu kiptu.
Níchanor var til nauða stefnt;
og nú fékk *Saulus* orð sín efnt,
Antises og *Ábel* hefnt
minsta leið fyr giptu.

11[5] léð ('led' *hds.) gifver icke rim och kan därför svårligen vara riktigt.*
11[8] *I st. f.* barðizt *kan man ock läsa* varðizt *i hds.* (*jfr noten till 8[3]*).
11[9] 'lydí hel' *hds.*
12[1], [2] *Dessa versers tolkning synes osäker.*
12[6] fēv *hds.*
12[9] ɦnt *hds.*
12[10] *I st. f.* fyr *kan, emedan förkortningstecknet är otydligt, möjligen läsas* for, frá *eller* far (fár)*; meningen är oklar.*

13. Vestfirðskt er það vísna lag,
vil eg því ekki leingja brag;
hlífin brotni með hróðrar slag,
hér mun eg láta dvína.
Kom þeim ei so klókt í hag,
þeir kunnu slíkt að tína.
Margan vissa eg málma-bör,
og misjafnt þó þeim gángi í kjör,
létu sumir líf og fjör
og liðsmenn marga sína.

Det här ofvan meddelade lilla kvädet — vi kalla det för korthetens skull Akk — är trykt efter Stockholmsmembranen 22, 4:to, hvilken för öfrigt innehåller rimor och ett par andra smärre dikter samt (i Arwidssons Katalog) uppgifves vara skrifven omkring midten af 16:de århundradet; och detta är, så vidt jag har kunnat finna, den enda handskrift, i hvilken kvädet är bevaradt.

Huru mycket äldre än hds. Akk är, kan ej med full noggrannhet bestämmas. E. Kölbing, som i sitt arbete „Beiträge zur vergleichenden Geschichte der Romantischen Poesie und Prosa des Mittelalters“ (Breslau, 1876) omtalat Akk och citerat åtskilliga verser därur, anser det vara författadt omkring år 1500. Långt *före* denna tid kan dikten i alla händelser icke hafva kommit till, att dömma efter vissa unga språkformer, framför alt sammanblandningen af *ei* och *ey*, som rimma i str. 6.

Dikten torde altså tillhöra mansåldern näst före reformationen, en tid, då den literära alstringsförmågan på Island var gan-

13[1] 'Westfirdzt' *hds.*

13[6] *Hds. har ej* þeir, *utan* 'þi' (= þessi?). *Om utelemnandet af* at *jfr. anm. till* Skikkju-rímur *i 'Versions Nordiques du Fabliau français le Mantel Mautaillié' p. 76. Sammanhanget är ej tydligt i dessa verser.*

13[10] *Härefter står:* 'Finis vti allra kappa kvædít þitt' *(Så!)*

ska svag och icke har frambragt några verk af större värde.[1] Då ju i grunden försvinnande litet hittils blifvit gjordt för vetenskaplig undersökning af den vidtomfattande fornnordiska literaturen i dess helhet, och då t. o. m. de älsta periodernas historia, med hvilken man likväl mest sysselsatt sig, ännu visar så stora luckor och så många osäkra resultat, är det ej att undra på, att endast en och annan flyktig blick ännu har kunnat egnas åt den yngre isländska literaturutvecklingen, som nästan blott i det fall tilldragit sig uppmärksamhet, att den kunnat meddela något för den äldre tiden upplysande. Ungefär det samma gäller språket: isländskans utveckling under de sista fem århundradena (eller ännu något längre tillbaka) är ett kapitel i de nordiska språkens historia, som hittils förblifvit så godt som oskrifvet. Och ännu lärer det väl dröja länge, innan Islands literatur och språk för denna tid (man skulle kunna kalla den för „den efterklassiska") blir på ett någorlunda tillfredsställande sätt behandlad. Nu hafva vi också — icke längesedan — förlorat den man, hvars mångsidiga forskareifver på detta område säkerligen långt mer än på något annat gjort utomordentligt rika skördar, af hvilka blott ringa delar återstå i strödda anteckningar och ännu mycket mindre framträdt i tryck. Jón Sigurðsson fick ej häller njuta den ro från andra värf, som hade varit erforderlig för att låta den massa af vetande, han samlat, komma vetenskapen till godo; hans sträfvanden för sina landsmäns politiska frigörelse, för deras intellektuella och materiella lyftning gjorde, som bekant, i hög grad anspråk på hans krafter, ända tils de brötos. Mycket godt och nyttigt har han utfört, men det är nedslående att besinna, huru mycket vi ännu hade kunnat lära af honom, om mera ledighet, tid och kraft blifvit honom förunnad.

Eftersom den tid, på hvilken Akk uppstått, hittils blott i mycket ringa mån är känd, kan ett literaturprof därifrån ej just påräkna synnerligt intresse, då ju förutsättningarna för att be-

[1] Den ypperliga satiren *Skíðaríma* torde väl få anses något äldre; se Maurers grundliga undersökningar öfver dess ålder i hans upplaga.

dömma det efter sin tid och art mestadels saknas. Men Akk har en egendomlig betydelse för literaturhistorien. Ty då dess innehåll består i uppräknande och kort karakteriserande af en mängd hjältar ur sagorna, gifver det oss tillfälle att se, hvilka delar af den äldre literaturen på den tiden voro lästa och omtykta, och lemnar sålunda för kännedomen af tidehvarfvets kultur och smak en måttstock, som ingalunda är föraktlig.

Låt oss därför tillse, till hvilka olika slags sagostoff de i dikten omnämde hjältarne kunna hänföras!

Af de isländska ättsagornas personal förekomma endast Finnbogi [hinn rammi][1] (5), [Króka-]Refr (8), samt Skáld-Helgi (2); den sistnämdes saga finnes icke mera, men ersättes af rimor. Det är således icke många sådana sagor, som författaren har känt, och icke häller äro de tre nämda bland de bästa i sitt slag; men man bör väl märka, att de till sitt innehåll äro mycket äfventyrliga och i det hela mindre tillhöra historiska ättsagor än „lygisögur".

Af de norska konungasagorna har förf. må hända icke känt annat än en berättelse om slaget vid Svoldr, från hvilken han anför Einarr [þambarskelfir], Erlingr [Skjálgsson] (7), Úlfr hinn rauði (11); visserligen nämner han (11) Ólafar kóngar—tveir", men något annat intyg, att han läst Olof den heliges saga, finnes icke. Huruvida med den Haraldr, som omtalas i samma strof, menas konung H. harðráði, kan jag ej med säkerhet afgöra.

Bland andra sagor, som räknas till de historiska, har förf. begagnat endast Jómsvíkinga saga, af hvars personer konung

[1] Så ofta som den eller de anförda personerna gifvit sitt namn åt sagan, anse vi öfverflödigt att särskildt utsätta sagans titel; likaså utelemnas sådana bibliografiska notiser, som läsaren lätteligen kan anträffa i Möbii arbeten Catalogus librorum Islandicorum etc. (Lipsiæ MDCCCLVI) och Verzeichniss der . . . Altnordischen . . . Schriften (Leipzig 1880). I denna undersökning anföra vi nomina propria i deras vanliga, normala former, icke i de, ofta vanstälda, som texten till Akk användt.

Sveinn, Búi hinn digri, Vagn [Ákason] och Björn [hinn brezki] omnämnas (8).

I mycket större antal förekomma hjältar från romantiska sagor, diktade i Norden, samt från öfversatta riddareromaner. Emellertid är det icke möjligt att noga åtskilja dessa två slag, dels emedan stoffet ännu är så ofullständigt undersökt (många af sagorna äro icke ens utgifna), dels därföre att å ena sidan utländska ämnen vid öfversättning och bearbetning fått många nordiska tillsatser, å andra sidan åtskilliga i Norden diktade sagor efterlikna riddareromanerna och gjort lån ur dessa[1].

För att lätta öfversigten ställa vi först de öfversatta sagorna. Förnämsta platsen bland dem intages här af Karlamagnus s., hvilken förf. af Akk måtte ha känt ganska väl, då han utom Karlamagnus själf (2,10) anför personer från de flesta af sagans þættir, nämligen ur II Landres (7), ur III Oddgeirr och Burnament (9), ur IV Balam, Boz och Clares (9), ur V Alkain och Baldvin (9), ur VIII Rollant, Oliver, Bæringr, Samson och Valteri (10).

Däremot är det påfallande, att þiðrikssagans talrika hjälteskara här representeras endast af Viðga [Velentsson] och Tristram [Herþegnsson] (7).

Af Artus-kretsens hufvudpersoner upptagas de båda älskarne Ivein och Erek (2). Men då i 2² säges: 'kom þó Artus sorgin nær', är det knapt troligt, att förf. tänkt på de öfversatta sagorna (vare sig 'Artus-kappa sögur' eller Breta sögur); snarare vilja vi sammanställa denna vers med Hjálmters rímur ok Ölvers I, 9 (Kölb. anf. skrift p. 152): Artus var fyrir Elidam spentr af öflgum harmi, hann bar sorg í hyggju barmi. Båda dessa ställen torde hafva afseende på den ännu outgifna „Artus saga Bretakonungs", hvilken, så vidt jag kan minnas, är ett yngre machverk[2].

[1] Flere anmärkninger och notiser öfver dessa frågor träffas i inledningen till mina „Fornsögur Suðrlanda", som nu är under tryckning.

[2] Jfr. för öfrigt Samsonar saga fagra, i synnerhet slutet.

Från öfversatta sagor har rimmaren vidare hemtat [Isolds älskare] Tristram (3), Flores (2) ur sagan om Flores och Blankiflur [1], Konraðr [keisarason] (4) [2], Mirmann (2), Partalopi (4), Victor och Bláus (12) (outgifven saga); hvartill jag tror mig böra lägga Gibbon (3) och Remundr (4), hvilkas ännu icke publicerade sagor åt minstone vid flyktig genomläsning göra intryck af att vara öfversättningar.

Vi komma nu till den talrika klass, som plägar benämnas „lygisögur", d. v. s. sagor af diktadt innehåll, sammansatta på Island. Det är dock icke omöjligt, att vi hit räkna en eller annan, som i själfva verket härleder sig från utländskt original, ty dessa sagor äro, såsom vi ofvan anmärkt, ännu icke tillräckligt undersökta för att kunna med säkerhet bestämmas med afseende på sitt ursprung. Ur sagor af denna art har Akk upptagit följande hjältar: Jarlmann och Hermann (8); Filpo [eller Filipó] (3), om hvilken nu ej finnes någon saga, men väl rimor, som blifvit utgifna af Wisén i „Riddara-rímur" (Kphmn 1881); Ásmundr, Ólafr och Sigurðr (4) ur Saga af Sigurði fót ok Ásmund Húnakonungi (otrykt); Helgi och Högni (5), som förekomma i Andra-rímur (motsvarande saga är ej känd, de gamla rimorna äro icke ännu trykta, men refererade i Kölbings Beiträge); Þorsteinn bæjarmagn (7); Saulus och Nicanor (12), till hvilkas saga man sannolikt ock får hänföra de i samma strof nämde Antises och Abel [3]; Ánn och [hans son] Þórir háleggr, hvilken senare

[1] Den outgifna sagan om Flores och Leo däremot är till innehållet identisk med folkboken om käjsar Octavianus; se Nyrop, Almindelig Morskabslæsning i Danmark og Norge igjennem Aarhundreder (Kjøbenhavn, 1816), pp. 107 följ.

[2] Konraðs saga kan dock möjligen vara diktad på Island, ehuru stoffet mestadels är lånadt utifrån; se Fornsögur Suðrlanda, Inledning, Afdeln. IV.

[3] Tydningen af $12^{9, 10}$ är osäker. Abel omtalas visserligen i Saulus s. ok Nicanors såsom hufvudpersonernas efter flere strider besegrade fiende, men hans broder kallas i den trykta texten icke „Antises" utan „Mattías"; jag antager emellertid, att samma person afses, och

dödade konung Ingjaldr (5), ur Áns saga bogsveigis, som snarast bör hänföras till denna afdelning. Men den berättelse om striden på Samsö, hvarifrån Akk lånat namnen Örvar-Oddr, Hjálmarr och Angantýr (5), måste väl hällre räknas till den heroiska literaturen, vare sig nu den hemtats ur Hervarar saga eller någon redaktion af Örvar-Odds saga.

Så långt kunna vi någorlunda säkert redogöra för de i Akk uppräknade hjältarne. Men dikten upptager ytterligare åtskilliga namn, af hvilka visserligen några *kunna* tillhöra kända sagor, ehuru jag ej är i tillfälle att bestämdt identifiera dem, men de öfriga äro tagna från sagor, som, om de ej äro förlorade, åt minstone för mig äro fullkomligt obekanta. Jag vill emellertid anföra de återstående namnen med sådana reflexioner, som de föranleda.

Vilmundr (7) är troligen den samme som hufvudpersonen i sagan om Vilmundr viðutan, till hvilken jag ej haft tillgång. Illugi (5) är väl icke något ovanligt namn i sagorna, men jag kan ej erinra mig någon viss, på hvilket uttrycket 'Illuga lofuðu eingin fljóð' eger full tillämplighet; svårligen kan det vara Illugi Gríðarfóstri, fastän denne visserligen dödade flere trollpackor. Diktens ord om 'Hagbar' (3 [9, 10]) synas icke passa in på den mångbesjungne Hagbarðr. Om 'Ektor' (1) är den trojanske Hector, som väl kunde vara känd från Trojumanna saga[1], eller någon annan sagohjälte (må hända hufvudpersonen i den outgifna Hektors saga[2]?), förmår jag ej afgöra. Samson (3) är väl snarast den bibliske Simson, hvilkens kärlek till Delila ('Dalida') omnämnes t. ex. i Bevers saga (se p. 212, not. 2) och någon gång i ri-

att namnolikheten beror på en, ingalunda ovanlig, godtycklighet hos någon afskrifvare; i sådant fall måste man naturligtvis tillerkänna större auktoritet åt Akk, eftersom sagans utgifvare haft endast unga pappershandskrifter att följa.

[1] Han omnämnes ock i förbigående i Bærings saga p. 122.

[2] Denna saga kallar Arne Magnusson (enligt Nyrop, anf. skrift p. 39): de Hectore qvodam (non genuino illo Græcis celebrato, sed altero, in Islandia, ni fallor, primitus efficto) ineptissimam fabulam etc.

mor (se Kölbings Beiträge p. 155), men kunde också vara hjälten i Samsonar saga fagra. Likaså finner jag det ovisst, huruvida med David (1) menas den gamle Judakonungen, om hvilken en ríma (se Beiträge p. 153) säger 'vísir unni vífum snjöllum', eller någon annan. — Den olycklige älskaren Sörli (3) omtalas också i Málsháttakvæði och åtskilliga rimor, men hans saga tyckes vara förlorad (se Kölbing anf. skrift p. 156). Alldeles ingen förklaring kan jag åstadkomma till namnen Hirningr (11)[1], Geirmon (3)[2], Önundr och Randver (12) samt de i str. 6 upptagna, hvilka sistnämda synas tillhöra högst fyra olika sagor[3]. Det är att hoppas, att fortsatta studier på detta område skola kunna konstatera, huruvida här anspelas på ännu bevarade sagor eller sådana, som funnits vid medeltidens slut, men sedan gått förlorade.

Vi hafva i det föregående uppräknat *sagor* såsom källor för den kunskap, Akk:s författare haft om sina hjältar. Det är likväl icke troligt, att han alltid hemtat sina notiser direkte ur sagotexterna själfva; en stor del har han sannolikt fått på andra hand, nämligen från de efter sagorna diktade rimorna. Produktionen af rimor var, som man vet, under 15:de århundradet ganska liflig, och rimorna torde ofta hafva skattats högre än sina original, sagorna, ty i åtskilliga fall, där själfva sagan nu är förlorad, föreligger motsvarande cykel af rimor i många uppteckningar[4]. Och att ganska många af de sagostoff, som varit kända af Akk:s författare, på hans tid redan hade blifvit omsatta i rim, finner man af innehållsförteckningarna till skinnböckerna AM.

[1] Kan väl ej vara en förvrängd form af Hiringr (Iringr, Irungr) och altså tillhöra antingen Magus s. eller Mirmanns s.?

[2] Knappast att antaga som fel för Geirmund(r).

[3] Namnen i str. 6 tyckas alla (utom 'Trausti') genom sin form tyda på utländska original, men full visshet härom gifva de ej, då ju också rent isländska lygisögur stundom, efter riddarsagornas föredöme, använda namn af främmande klang.

[4] Så förhåller sig t. ex. med de här förut omnämnda Skáld-Helga-, Filpo- och Andra-rímur.

603 och 604, 4:to, Guelpherbytanus Aug. 42, 4:to (se Kölbing, anf. st. pp. 140—1, samt dansk Antiqvarisk Tidskrift 1849—51, p. 7 följ.). Men vi behöfva icke åtnöja oss med att erinra, att diktaren hade tillfälle att, om han ville, begagna rimor; fastmer är det lätt bevisadt, att han verkligen gjort det. Ty Akk måste, såsom vi nedanför skola vidare utveckla, både till sin metriska form och sin komposition anses vara en egendomlig utgrening af dessa rimverk. Vida mindre säkert, men ändock af ett visst intresse är det bevis för samma sak, hvilket kan hemtas af formen på några nomina propria. Dels kan nämligen — liksom i rimorna — för bekvämare uttal eller för meterns skull ändelsen *-r* (*-ur*) efter konsonant i nom. sg. bortkastas (se namnen på *-mundr* och tillnamnet *háleggr*), dels förekomma några personnamn i så stark vanställning, att den hälst synes böra förklaras genom antagandet af ett sådant mellanled som rimor (hvilka ju i detta afseende pläga tillåta sig åtskilliga friheter); hit höra namnen 'Vagninn' för Vagn[1]. 'Baldin' för Baldvin, 'Ólivert' för Oliver[2] samt väl äfven 'Blávus', som är metriskt bekvämare än det äldre Blaus (eller Bláus).

Sedan vi nu granskat diktens innehåll, vilja vi egna någon uppmärksamhet åt dess form. Kompositionen är enkel. Stycket börjar med en kort inledning (1 1—6), hvari författaren säger,

[1] Kanske har förf. (eller den rima, som varit hans källa) i detta ord sett icke ett egentligt namn utan ett binamn.

[2] De andra formerna med tillagdt *-t*, Mirmant och Ivent, förekomma redan i sagohandskrifter från c. 1400. Äfven skrifsättet 'Virga' för Viðga återfinnas i sagorna. — Ovisst är, om den gamla nordiska öfversättningen af „Erec et Enide" haft formen *Erex*, som nu tillhör sagans (pappers-)handskrifter och kan vara den franska nominativen, eller *Erek* såsom Akk (jfr. stafningen 'Errek' i Skikkjurímur I, 14). — Om formerna 'Hagbar' och 'Geirmon' böra betraktas som korrupta, hafva vi lemnat oafgjordt.

att man läser om mänge för tapperhet och kärlek berömde män, och att han kan i en fart ('ótt') uppräkna en mängd sådana. Slutorden (str. 13), hvilka, liksom de inledande verserna, äro något svaga med afseende på logiskt sammanhang, innehålla, att versslaget är 'Vestfirðskt' (hvarmed sannolikt menas, att förf. själf är från Vestfirðir), att hans sång nu är till ända, samt att den omtalat många hjältar, hvilkas öden varit af skiftande art. Den allra största delen af dikten (1^7—12^{10}) består i uppräknandet af hjältarne. Vid namnet fästes en kort uppgift om personens öden, bedrifter eller egenskaper; ofta är en sådan notis verkligen karakteristisk och fyndigt vald, t. ex. om Landres (7), Hermann, Björn [brezki] och [Króka-] Refr (8), men stundom säger den intet annat än hvad som kunde gälla om litet hvar af hjältarne; se t. ex. uttrycken om Hector och David (1), om Harald (11); i sådana tillfällen blir det icke sällan svårt att förstå, hvilken person förf. har åsyftat. Han har utan tvifvel velat uppräkna *alla* de hjältar, som han kunde erinra sig; detta antydes af orden 'Margan vissa eg málma-bör' 13 ^{7} och ännu mer af diktens namn: *Allra* kappa kvæði, som väl får antagas förskrifva sig från författaren själf. Om han ansett de särskilde hjältarne historiske eller ej, har han icke angifvit; må hända trodde han på samtliges realitet. Ordningen, i hvilken namnen anföras, är på det hela tillfällig och godtycklig; i allmänhet sammanställas visserligen personer från samma saga, så t. ex. handla str. 9 och 10 om hjältar ur Karlamagnus s., men Karlamagnus själf nämnes dess utom i str. 2; af kämparne i Svolderslaget nämnas Einarr och Erlingr i str. 7, men Úlfr hinn rauði först i str. 11. Nationaliteten utgör häller icke någon fast indelningsgrund, ty om ock t. ex. str. 5 upptager endast nordiska namn, eller om stundom, t. ex. 2^2—3^7, följer en lång rad af utländska, så blifva å andra sidan dessa båda slag ofta blandade om hvarandra (t. ex. i str. 7). Endast i *ett* afseende skönjes en bestämd plan, som ganska omsorgsfullt iakttagits. Författaren har nämligen på ett ställe i början af sin dikt (2^1—4^4) samlat de hjältar, hvilka han anför såsom be-

kante för sina (mestadels olyckliga) kärleksöden[1]. Och just i denna anordning finna vi ett af de säkraste bevisen på, att det är genom studium af *rimor* som författaren kommit på den tanken att skrifva Akk.

Denna punkt fordrar likväl en utförligare utredning. Vi få nämligen icke med tystnad förbigå den omständigheten, att äfven den äldre isländska poesien eger dikter, som till innehållet äro jämförliga med Akk. Redan Eyvindr Finnsson (skáldaspillir) diktade en dråpa „om alla isländingar“; vi veta ej, huru den var beskaffad, men kunna icke gärna antaga, att den varit känd af förf. till Akk; ty Eyvinds poem torde, eftersom det aldrig citeras i fornskrifterna[2], hafva gått förloradt ganska tidigt, i alla händelser långt före Akk:s period; icke häller kan någon af Akk:s hjältar hafva omnämts i den gamla sången. I 13:de århundradet författade Haukr Valdísarson sin 'Íslendingadrápa'; i det till våra dagar bevarade stycket ($26^1/_4$ strr.) lofprisas ett antal för tapperhet och styrka berömde män, som lefvat på Island under „sagoåldern“. Helt säkert har äfven Hauks dråpa varit främmande för Akk:s författare, hvilken, såsom vi sett, visar en märklig obekantskap med de isländska ättsagornas hjältar; med fragmentet af Íslendingadrápa har han icke någon annan än Finnbogi hinn rammi gemensam. Snarare kunde man frestas att antaga samband mellan Akk och det sannolikt omkring år 1200[3] diktade Málsháttakvæði. Hufvudinnehållet i detta kväde utgöres af ordspråk, men där förekomma också smånotiser

[1] Inskjutningen af de två verserna i Karlamagnus (2^5, ^{6}) gör dock afbrott i listan på älskarne. Att namnet 'Hagbar' i 3^9 är oklart, hafva vi förut anmärkt. För öfrigt ställas Hektor och David allra först (1) utan att karakteriseras som tillhörande älskarnes flock.

[2] Det enda undantaget skulle vara versparet 'Út réð Ingólfr leita ógnreifr með Hjörleifi', så framt denna (af Óláfr hvítaskáld i Sn. E. II, 134 citerade) vísufjórðungr verkligen, som Jón Sigurðsson förmodat (se Sn. E. III, 455—6), tillhört ifrågavarande dråpa.

[3] Jfr Möbii upplaga pp. 23—24.

om från sagor och myter kända personligheter[1] (se strr. 7—9, 13^{2}, 22^{2}), och i dessa notisers form råder en anmärkningsvärd öfverensstämmelse med Akk, så mycket mera som äfven versslaget (7- eller 8-stafvig runhenda) klingar tämligen lika; ja, versen 13^{2} 'Sörli sprakk af gildri þrá' har ju ett påfallande tycke af Akk 3^{8} 'Sára beið hann Sölli þrá'. Vi finna likväl icke tillräckliga skäl att förmoda någon *direkt* inverkan från Mhkv. på Akk. Ty af alla de många namn, som de två kvädena innehålla, är icke mer än ett enda gemensamt för dem bägge, nämligen den nyss anförde Sörli; och denne behöfver Akk:s författare visst icke hafva upptagit efter Mhkv. Äfven om han icke känt en saga eller några rimor om denne mans lefnadsöden, måste han hafva varit van att finna honom framstäld bland exemplen på olycklige älskare i rimornas '*mansöngvar*' (jfr strax nedanföre). Och det är just dessa erotiska inledningar till rimorna, vi måste betrakta som de närmaste mönstren för Akk. I en sådan mansång förekommer nämligen ofta uppräkning af sagohjältar, som blifvit namnkunnige för sin kärlek; som bevis härpå kan det vara tillräckligt att hänvisa till de mansånger, hvilka Kölbing har aftrykt i sina Beiträge. Bland dessa mansånger upptager den till Geirarðs r. VIII: *Sörli* och *Tristram*, den till Hjálmters r. ok Ölvers I: *Artus*, *Sörli*, *Tristram*, Högni och Héðinn, Hringr och Tryggvi, *Ívent*, Alexander, 'Afsalon', *Dávíð*, den till Hemings r.

[1] Om den i Mhkv. 7^{6-8} omtalade 'Eljarnir' kan Möbius ej lemna någon upplysning. Jag vill därför framställa en gissning, hvilken synes mig hafva goda skäl för sig, nämligen att här anspelas på Eleazar, Saura son; berättelsen om hans bedrift (1 Macc. 6, 43—46) passar fullkomligt till kvädets uttryck. — På tal om Mhkv. hade vi kanske också bort inlåta oss på att undersöka, i hvilket förhållande str. 94 af Snorres Háttatal står så väl till Mhkv. som till Akk, med hvilka båda den har stora likheter. Men som en sådan undersökning skulle blifva ganska vidlyftig, utan att ändock kunna i någon väsentlig mån inverka på vårt slutomdöme om Akk:s omedelbara mönster, så hafva vi ansett den ej vara af nöden för oss, hur mycket intresse den än i och för sig kunde erbjuda.

I: Guðjón jarl[1], *Sörli*, *Partalopi*, Hrafn och Gunnlaugr, *Skáld-Helgi*, *Tristram*, den till Geirarðs r. VII: Príamus, *Mirmann*, *Ívent*, *Flóres*, *Samson* sterki, *Sörli*, *Rollant*. Man ser strax, att de flesta af dessa namn äfven förekomma i Akk och där äro sammamförda i den första delen[2]. Det kan altså icke synas tvifvel underkastadt, att Akk:s författare, som väl i likhet med sina samtida högt värderat rimorna, just af mansångernas älskare-listor hemtat tanken på att sammansätta en dikt om *alla* de hjältar, han kände; han har icke egt någon större själfständighet i uppfattningen af sitt ämne och därför — mer eller mindre omedvetet — kommit att först hålla sig till de personer, han i sina förebilder så ofta påträffat, d. v. s. älskare, och i synnerhet olycklige sådana.[3]

Vi skola nu kasta en blick på Akk:s metriska byggnad. Strofen är 10-radig, med tre olika rim, ordnade efter skemat AAAbAbCCCb, hvarvid liten bokstaf betecknar kvinligt rim. Rimmen äro nästan alla rena; felaktiga äro blott str. 6 steypt: :deytt (etc.) och str. 11 léð: :geir (etc.); däremot torde str. 6 veitt: : deytt (etc.) samt strr. 6, 7, 8, 9 bezt: :mest (etc.) få anses som rena rim efter det dåvarande uttalet[4].

Alliterationsord finnas stundom i större antal, än reglerna medgifva; i 6^7 förekomma t. o. m. *fyra* stuðlar.

[1] Kölbing förklarar sig (anf. skrift p. 157) icke veta, hvilken denne 'Guðjón' varit. Formen återfinnas emellertid i pappershandskrifter till Bevers saga såsom en (folketymologisk) förvrängning af namnet på hufvudpersonens fader, Guion.

[2] Endast Rollant gör undantag.

[3] På det att ingen må föreställa sig, att Skíða-ríma, som sammanför en mängd sagohjältar, och som torde ha författats någon tid före Akk, möjligen kunnat i något afseende hafva tjänat till förebild för den samma, vilja vi påpeka, att de båda dikterna ej hafva någon person gemensam (om det ej skulle vara Hagbarðr, Akk:s 'Hagbar').

[4] Förf. har ej haft erforderlig skicklighet att finna omväxlande rimord i så stort antal, som det tämligen svåra versslaget kräfver. I de kvinliga rimmen förekommer ordet *víða* 2^4, 4^4, 11^6, *stríða* 2^6, 4^{10}, 8^4,

Verserna med manligt rim äro efter regeln 7-stafviga, de med kvinligt efter regeln 6-stafviga. Kvantiteten i de förra är:

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

[⏓] [1] || —́ ⏓ | ⏓́ ⏓ | —́ ⏓ | —́

i de senare:

1. 2. 3. 4. 5. 6.

[⏓] [2] || —́ ⏓ | —́ ⏓ | —́ ⏓

Men i dessa skemata kan lång stafvelse upplösas efter formeln:

— eller ⏓ } till ⏑ ⏓;

blott de stafvelser, som bilda rimmet, kunna icke undergå upplösning[3].

Vid versernas skandering måste man dess utom taga hänsyn till *elisionen*, t. ex. i nefni eg 1^{7}, græddi ið 3^{3}, mundi og 4^{3}, bilaði hann jämte ekki að 8^{4}, samt till den omständigheten, att uti nomina propria vokalen *e* (åtföljd af en konsonant) i allmänhet räknas som lång[4] (t. o. m. i det nordiska Refur 8^{9}), men som kort i namnen Teransival (6^{3}) och Fenacius (6^{6}). Felaktig är endast versen 10^{7} (så framt man ej får läsa: Bering og).

Jämföra vi nu de metriska förhållandena i Akk med dem i äldre rimor[5], så finna vi full motsvarighet, så när som på vers-

ríða 4^{6}, 11^{10}; äfven i de manliga råder stor enformighet: jfr 8^{7-9} och 11^{7-9}; $3^{7, 8}$ och $4^{1, 2}$; 6^{7-9}, $7^{1, 2, 3, 5}$, $8^{1, 2, 3, 5}$ och 9^{7-9}; ja, stundom går förf. så långt, att han använder *samma ord* två gånger till rim i en och samma strof: $1^{4, 10}$, $1^{7, 9}$, $3^{1, 5}$, $7^{4, 10}$.

[1] Upptakt förekommer $1^{2, 8}$, 6^{9}, $7^{7, 8}$, 9^{2}, 11^{8}, $12^{2, 8}$, 13^{8}.

[2] Upptakt förekommer 1^{10}, 2^{10}, 4^{10}, 5^{6}, 6^{10}, $9^{4, 10}$, 10^{6}, 12^{6}, $13^{6, 10}$.

[3] Akk har i de 7-stafviga verserna den *första* stafvelsen upplöst 9 ggr, den *andra* 8 ggr, den *tredje* 7 ggr, den *fjärde* 3 ggr, den *femte* 4 ggr, den *sjätte* 1 gång; i de 6-stafviga verserna upplöses den *första* stafvelsen 6 ggr, den *andra* 4 ggr, den *tredje* 2 ggr, den *fjärde* aldrig. Man ser, att äfven i detta versslag stafvelseupplösningen hälst förlägges till versens början.

[4] Likaså t. ex Filipó-rímur II, 48; III, 25; VI, 29; VIII, 5, 14, 16.

[5] Se t. ex. redogörelsen i inledningen till Wiséns Riddararímur.

antalet i strofen. Ty medan visan i rimorna regelbundet har fyra versrader, har Akk:s visa tio. Men äfven i denna punkt låter sambandet lätt uppvisa sig. Om man blott fasthåller, att uti hvarje af Akk:s strofer verserna 3—6 bilda en korrekt, uti rimornas allmännaste versslag, det s. k. ferskeytt, affattad strof, så märker man strax, med huru enkla medel detta versslag blifvit utvidgadt till det för Akk egendomliga.

Af Akk hafva förut endast enstaka verser blifvit i tryck meddelade. Här har jag följt en förlidet år gjord afskrift af membranen; vid korrekturläsningen har jag haft endast denna min afskrift att tillgå. Texten har jag normaliserat och därvid iakttagit så väl versslagets fordringar som ock för öfrigt de språkliga egendomligheter, hvilka kunna anses tillhöra den tid, då kvädet blifvit författadt; af sådana egendomligheter har likväl det lilla Akk icke att uppvisa någon, som ej torde vara för den sakkunnige läsaren till fullo känd ur förut publicerade skrifter från samma period[1].

[1] Det enda yngre språkbruk, som möjligen behöfver särskildt påpekas, är användningen af enkelt finalt *r*, där det äldre språket har *rr* (således Hjálmar 5[2], hýr, skýr, dýr str. 10).

Lund den 3 juli 1882.

GUSTAF CEDERSCHIÖLD.

Professor Dr. Anton Edzardi.

(† am 6. Juni 1882).

Als im sommer 1878 herr Prof. G. Storm aus Christiania in Leipzig weilte, und man in fachgenössischem kreise unter anderen auch über die gründung eines wissenschaftlichen organes sprach, welches ausschliesslich artikel aus dem gebiete der nordischen philologie, gleichviel in welcher germanischen sprache dieselben geschrieben seien, aufnehmen sollte, da war es ganz besonders Dr. A. Edzardi, welcher mit begeisterung für diesen plan eintrat und welcher demselben seine unterstützung nach kräften zusagte. Leider sollte er nur von der verwirklichung desselben hören und anstatt arbeiten von ihm in dem neuen arkiv zu lesen, müssen wir ihm gleich im ersten hefte einen nachruf widmen.

Am 11. märz 1849 zu Anklam in Pommern geboren, auf dem gymnasium seiner vaterstadt vorgebildet, widmete sich Edzardi in Heidelberg, Kiel und Leipzig hauptsächlich dem studium der germanischen sprachen. Ganz besonders hatten die Professoren Möbius in Kiel und Zarncke in Leipzig auf seine geistige entwicklung einfluss; jener impfte ihm die warme liebe für die nordischen sprachen ein, dieser begeisterte ihn für das germanische altertum und namentlich für die deutsche heldensage. Letzterer galten seine ersten arbeiten ausschliesslich. Mit seinen untersuchungen über König Rother, auf welche hin er von der philosophischen facultät der universität Leipzig (1873) promoviert wurde, betrat er dieses gebiet, auf welchem neben kleineren aufsätzen 1875 seine gründliche ausgabe der Klage und 1876

seine „Untersuchungen über das gedicht von St. Oswald" erschienen. Durch letztere erlangte er Ostern 1876 die venia legendi für germanische sprache und literatur an der Universität Leipzig. Von jener zeit an widmete er seine arbeitskraft fast ausschliesslich dem nordischen.

Bevor sich jedoch Edz. an eine philologische behandlung der altisländischen literaturdenkmäler machte, hatte er bereits eines der anmutigsten derselben dem deutschen volke in einer nachdichtung geschenkt; 1875 erschien seine „Schön Helga und Gunnlaug" eine dichtung, frei nach der altnordischen Gunnlaugssaga, bei welcher ihm E. Tegnérs Fridhthjofssaga muster und vorbild war. Ueberhaupt war Edz. eine poetisch angelegte natur; von kindheit an hat er die poesie gepflegt, wie er selbst im eingang seiner Bilder aus deutscher und nordischer Sage (Anklam 1876) singt:

Mutter, schon als junger knabe,
Schuf ich manchen schlichten reim, —

und noch in den letzten jahren dichtete er in seinen musestunden an einem leider nicht ganz vollendeten epos „Gunnar und Njál". So war die poesie immer der hintergrund seiner philologischen studien. Gleichwol hat er diesen jederzeit den ersten platz angewiesen und seine arbeiten sowol als vorlesungen trugen durchaus den stempel streng philologischer methode. — Durch seine vorlesungen über die Eddalieder und durch seine recensionen von Bergmanns ebenso phantasievollen als unkritischen arbeiten über dieselben im literarischen Centralblatt, dessen mitarbeiter Edz. bis zu seinem ende war, wurde er zu einer gründlichen prüfung der nordischen quellen unserer mythologie und heldensage geführt. Die resultate seiner untersuchungen legte er in seinen „Kleinen beiträgen zur geschichte und erklärung der Eddalieder" nieder (Germania XXIII und XXIV), deren letzter (Ueber die Grìpispá) erst dieser tage erscheinen wird. Zu gleicher zeit veranlasste ihn das erscheinen von Rassmann's buch „Die Niflungasaga und das Nibelungenlied" sich eingehender mit den fragen, welche sich an die Þiðrekssaga knüpfen, zu beschäftigen. Im verein mit

G. Storm wies er die bisher herschende ansicht, die noch in jüngster zeit in Treutler einen hartnäckigen verteidiger gefunden, dass die isländischen hss. AB auf die Stockholmer membrane zurückgehen, zurück und sprach das verhältnis der hss. unter sich und das der schwedischen Didrikschronik zu ihnen in seiner beistimmenden recension von Klockhoff's Studier öfver Þiðrikssaga (Germ. XXV.) ebenso klar wie einleuchtend aus. Das gesammte ergebnis aber seiner eingehenden forschungen auf dem gebiete der quellenschriften der germanischen heldensage legte Edz. in der einleitung zu den „altdeutschen und altnordischen Heldensagen" (Stuttgart 1880) nieder, einem werke, mit welchem er endlich dem deutschen volke eine gute und zugleich philologische übersetzung der Ragnarssaga und des Nornagestsþáttr, den hauptquellen der Nibelungensage, schenkte.

Unterdessen hatte man begonnen von anderer seite form und inhalt der Eddalieder und anderer germanischer mythenquellen anzugreifen. Dass sich die schwierige skaldenpoesie nicht aus sich selbst entwickelt habe, sondern unter dem einfluss des keltischen, hatte Edz. selbst entdeckt und in seinem aufsatze „Über die skaldischen versmasse" (Paul und Braune's Beiträge V.) bewiesen. Dass jedoch der kern unserer Eddalieder, wie Sievers behauptet, gleich der skaldenstrophe in silbenzählendem versmasse gedichtet sei, hat Edz. — und immer mehr scheint man jetzt hierin auf seine seite zu treten — nie zugegeben; zu widerholten malen ist er auf das bestimmteste für die alte alliterationstheorie eingetreten. Auch die hypothese Vigfussons, dass die Eddalieder auf den Orkneys, Hebriden und Shetlandsinseln ihre heimat hätten, ist von ihm durch eine eingehende untersuchung der frage (Beiträge VIII) zurückgewiesen worden. Vor allem aber waren es die grossen revolutionären ideen Bugges, welchen er mit echt conservativen ansichten über diese fragen entgegentrat. Seine ebenso sachliche wie leidenschaftslose widerlegung von Bugges Studier ets. (im Heidelberger Literaturblatt) hat überall, und selbst da, wo man den neuen ideen beifall zollte, anklang gefunden. Auf einer reichen kenntnis der märchen- und sagenliteratur fussend, erklärte er nach dem vorgange J. Grimms alles übereinstimmende der nordischen quel-

len mit den deutschen sagenzügen entschieden für gemeingermanisches eigentum, und die rettung desselben hat er sich bis zu seinem letzten athemzug zur aufgabe gemacht. Die positiven resultate seiner forschungen hoffte er einst in einem handbuche der germanischen mythologie niederzulegen. Vor allem war es eine neue auffassung von Loki und dem totenreiche, von welcher er oft und mit warmer begeisterung sprach[1].

Leider sollte es ihm nicht vergönt sein, diesen seinen lieblingsplan zur ausführung zu bringen. Schon seit jahren litt Edz. an brust und kehlkopf und nicht selten musste er seine academische tätigkeit seiner gesundheit halber aussetzen. Unter solch körperlichen beschwerden, welchen sich allerlei andere verdriesslichkeiten zugesellten, sind all seine arbeiten entstanden. Gleichwol zeigte er sich in denselben nie gereizt oder persönlich; mit der ihm eignen bescheidenheit ging er streng sachlich zu werke und erkannte offen alles an, was die wissenschaft, mag es auch in ganz geringem grade gewesen sein, wirklich gefördert hat.

Seinen tod hatte er sshon längst vorausgesehen. Um noch einen letzten versuch zu machen, seine gesundheit wider herzustellen, bechsoss er diesen sommer in Süden zu verleben. Die unterdessen erfolgte ernennung zum ausserordentlichen Professor an der universität Leipzig verschob die abreise um einige tage. Dieses war die letzte freude, welche er erleben sollte; nur wenige tage darauf (am 31. mai) warf ihn ein blutsturz auf's krankenlager, von welchem er nie wider aufstehen sollte; nach hartem todeskampfe machte ein herz- und lungenschlag am 6. juni seinem rastlosen leben ein ende. Noch kurz vorher hatte er seiner freunde, und vor allem auch der nordichhen, gedacht und die seinen gebeten, diesen seinen tod mitzuteilen. Und wahrlich, mancher hat in ihm einen treuen, aufrichtigen freund verloren. Die germanische philologie aber, in deren annalen er sich einen dauernden platz erworben, verliert einen eifrigen, wahrheitsliebenden anhänger, der die wis-

[1] Es ist zu bedauern, dass sich unter seinen manuscripten nichts findet, was noch veröffentlicht werden könnte.

senschaft jederzeit in erster linie als erzieherin des volkes auffasste, wie er es klar in seinen bildern aus deutscher und nordischer sage ausspricht:

Wenn wir auf berges scheitel
Dem volk unnahbar stehn,
Ist unser wissen eitel,
Schnell mag's der wind verwehn:
Im volke ist der bronnen,
Der ewig fliesst und quillt,
Was einzelne ersonnen,
Mit lebenskraft erfüllt.

Leipzig, im juli 1882.

E. MOGK.

Förteckning

öfver skrifter och uppsatser rörande de nordiska språken, hvilka utkommit 1881,

upprättad af

Gust. Stjernström.

I. Bibliografi.

Bartsch, *K.*, Übersicht der Erscheinungen auf dem Gebiete der germanischen Philologie 1880.

Germania XXVI s. 423—505.

Bowallius, *R. M.*, Meddelanden från svenska riksarkivet. V. 130 s. 8. Sthlm. (P. A. Norstedt & Søner). 1 Kr.

Sista hft. af Bd. I, hvartill titelblad och innehållsförteckning 4 s. medfölja.

Halvorsen, *J. B.*, Norsk Forfatterlexikon 1814--1880. Paa Grundlag af J. E. Krafts og Chr. Langes Norsk Forfatterlexikon 1814—1856. 1, 2 H. S. 1—128. Kra. Den norske Forlagsforening. à 1 Kr.

Huitfeldt, *H. J.*, En Visdomsbog fra det 16de Aarhundrede.

Bland „Smaastykker“ i Norsk hist. Tidskr. 2 R. III, 2 s. 267—76. Redogörs för Codex No. 80 fol. i Arnamagnæanska samlingen i Kbhvn

Jahresbericht über die Erscheinungen auf dem Gebiete der german. Philologie, herausg. von der Gesellschaft für deutschen Philologie in Berlin. 2 Jahrg. 1880. 307 s. 8. Berlin. Calvary & Co. 6 Mk.

„Skandinavische Sprachen“ s. 119—39.

[Klemming, G. E.] Ur en antecknares samlingar. [Ny tillökad upplaga] s. 65—128. 8. Upsala.

Bland „Skrifter utgifna af svenska Literatursällskapet“. 1 Uppl. tryckt i 150 ex., ej i bokh.

Linnström, Hjalmar, Svenskt boklexikon. Åren 1830—65. Hft. 37—46 s. 577—739. 4. Sthlm. Hj. Linnström. à 1 Kr.

Montelius, O., Sveriges arkeologiska literatur åren 1880—1881.
Sv. Fornminnesföreningens Tidskr. No. 13 1881 s. 102—108.

Stjernström, G., Literaturhistorisk bibliografi I. 1880. 14 s. 8.
Bihang till „Samlaren" I, 2. Innehåller äfven förteckning öfver skrifter i svenska språket. 1880.

Vahl, J., Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1869—1880 H. 1—5. 8 s. 4. Kbhvn. Forlagsbureauet. à 1 Kr.

II. Literaturhistoria och Biografi.

Benediktsson, B., Sýslumannaæfir með skýringum og viðaukum eptir Jón Pjetursson. I, 1. (Utan titelbl.). 295 s. 8. Reykjavik.

Edzardi, A., Über die Heimat der Eddalieder.
Paul u. Braune's Beiträge VIII. s. 349—70.

Geete, R., „Morgenstunde hat Gold im Munde."
Germania XXVI s. 348—50.

Gröndal, B. Um Sturlunga sögu og Prolegomena eptir Dr. Guðbrand Vigfússon. Oxford 1878.
Tímarit I. (1880) s. 6—32.

Heise, A., Bemærkninger til „Historien om Peder Smed".
Kirkehist. Samlinger udg. v. H. F. Rørdam. 3 R. III. s. 186—201.

Hildebrand, E., Om äktheten af den Peder Swart tilskrifna biskopskrönikan för Vesterås stift.
Hist. Tidskr., utg. af Sv. historiska Föreningen. I. s. 274—83.

Horn, F. W., Den danske Literaturs Historie fra dens Begyndelse til vore Dage. En Haandbog. 9—10de Hefte. Kbhvn. Gyldendal. 2,50. (Kplt. 10,50).

Klockhoff, O., Studier öfver Eufemiavisorna. 56 s. 8. Upsala (1880). Ak. Bokh. 1,75.
Upsala universitets årsskrift 1881, Filos., språkv. och hist. vetensk. 1. Anm. i Literar. Centralblatt 1881 No. 9 (K. Maurer); i Götting. Gelehrt. Anzeig. 1882. s. 16—32 (Edw. Schröder).

Lexikon, Svenskt biografiskt. Ny följd. VIII, 3 s. 369—552 + VIII s. 8. Sthlm. Beijer. 2 Kr.
Anm. i Hist. Tidskr., utg. af Sv. hist. Föreningen. I, 2.

Lundell, J. A., öfversikt af de senaste årtiondenas värksamhet för kännedom om folkmål och folklif i Sverige och andra länder.

Sv. Landsmålen I, 11 s. 13—98. Sthlm. (1880).

Müller, S., Kortfattet dansk Literaturhistorie til Brug i Skole og Hjem. 242 s. 8. Kbhvn. Schubothe. 2,75.

Nyrop, Kr., Sagnet om Odysseus og Polyphem.

Nord. Tidskr. for Filologi N. R. V s. 216—55. Äfven i Särtr. Kbhvn. (Madsen). 0,75. — Anm. i Literaturblatt für germ. u. roman. Philologie 1882. No. I. (F. Liebrecht).

Schlyter, C. J., Om en föregifven ännu i behåll varande äldre redaktion af Södermannalagen. 5 s. 4.

Acta universitatis Lundensis XVII. 1880—81.

Schweitzer, Ph., Die Entwickelung der nationalen Dichtung in Norwegen 1758—1858. 111 s. 8. Jena. Deistung. 1,60 mk.

Storm, G., Samlede Skrifter af Peder Claussøn Friis, udgivne for den norske historiske Forening. Christiania 1881. 493 og LXXXIII S. 8.

Anm. i Nord. Tidskr., utg. af Letterstedtska Föreningen 1882 s. 331—34. (Yng. Nielsen).

Strøm, T., Dansk Literaturhistorie. 3 Udg. 330 s. 8. og 1 Tabel. 4 Kr.

Sundén, D. A., Kort öfversigt af svenska vitterhetens historia jämte föregående öfversigt af diktkonsten och hennes arter för elementarundervisningen. VIII + 184 s. 8. 2 Kr.

Anm. i Ped. Tidsskrift 1881 s. 378—79. (Friedlander); Ped. Tidskr. 1882 s. 157—64. (G. F[runck]).

Thomsen, G., Æfiágrip Jón biskups Árnasonar.

Tímarít I. (1880 s. 49—63).

Treutler, H., Die Otinelsage im Mittelalter. I. Die französischen, nordischen und englischen Versionen der Otinelsaga und ihre Beziehungen zu einander. II. Ausläufer und angebliche Verwandte der Sage von Otinel.

Engl. Studien V, 1. s. 97—149. 8. Heilbronn 1881 — Anm. i Zeitschrift für roman. Philologie V, 4 (Bangert).

III. Tidskrifter och lärda sällskaps Skrifter.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, udg. af det Kongl. Nordiske Oldskrift-Selskab. 1881. IX + 389 s. 8. Kbhvn. (Gyldendal). 4 Kr.

Bidrag, Nyare, till kännedom om de svenska landsmålen och svenskt folklif, Tidskrift utgifven på uppdrag af landsmålsföreningarne i Uppsala, Helsingfors och Lund genom *J. A. Lundell*. 1879 och 1880. I, 7—13 s. 271—746 + viij s. 8. Sthlm. (Samson & Wallin). 6 Kr.

Anm. i Deutsche Literaturzeitung 1881. No. 50. (J. Hoffory).

— — 1881 Häft. A—T. Tills. 220 + xxxviij s. 8 jämte 1 karta. Sthlm. (Samson & Wallin). 4,50.

I, 7—13 o. 1881 A—D. anm. i Ped. Tidskr. 1882 s. 171, 72 (A. Schagerström) — 1881 F. inneh.: Rägglor (gåtor), besvärjelseformler, ordstäf och ordspråk från Fryksdalen s. v—x; Danielsson, O. A., Svärdsjökvickheter xj—xiv; Rapp, J. A., En julgång från Sanseryds socken i småland xiv—xvj; Lindsten, K., Huru går det till att gå årsgång, från Urshult, Småland xvi—xviij; Folklekar från Valö socken i Roslagen xviij—xxiij; Carlheim-Gyllenskiöld, V., Tor i en vallvisa xxiij—xxvij.

Månadsblad, Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets akademiens, utg. af *H. Hildebrand*. 1881. Årg. 12 ark 8. 3 Kr.

Inneh: Hildebrand, H., En gammel lur s. 1—11; Montelius, O., Om den nordiske bronsålderns ornamentik 17—71; Hofberg, H., Kort öfversigt af Hallands naturbeskaffenhet och fornlemningar 81—89; Hildebrand, H., Hällristningar från Bohuslän, tecknade och utgifna af L. Baltzer med förord af V. Rydberg 89—96; Nordin, Fr., Om Gotlands fornborgar 97—147; Hildebrand, H., En stridslur från den tidigare jernåldern (fr. Barfva socken, Södermanland) 147—50; Hildebrand, H., Om fornlemningars vård 161—169; Hildebrand, H. Wendelfyndet. 179—84.

Samlaren, tidskrift utgifven af svenska Literatursällskapets arbetsutskott. I, 2 s. 4 + 1 105—60 + 14 s. 8.; II, 1 64 s. 8. Upsala. (V. Roos). Årliga medlemsbidr. 5 Kr., då flera bihang tillika erhållas.

Anm. jämte sällskapets öfriga skrifter i Ny sv. Tidskr. 1882 s. 267—72. (G. F[runck]).

Tidskrift, Antiqvarisk, för Sverige. Utgifven af Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien genom *H. Hildebrand*. VI, 4. Sthlm. 1 Kr.

Inneh.: Söderwall, K. F., Smärre bidrag till textkritiken af svenska medeltidsskrifter — Bruzelius, N. G., Hällristningarne i Järrestads härad i Skåne — Hildebrand, H., Statens historiska museum och k. myntkabinettet.

Tidskrift, Antropologiska sektionens. (Svenska sällskapet för antropologi och geografi) I, 3—7. 15 + 15 + 76 + 8 + 18 s. 8. Sthlm. 1879—81.

Inneh: No. 3. Retzius, Några kranier från stenåldern i Sverige 15 s.; No. 5. Lundell, J., Om de svenska folkmålens frändskaper och etnologiska betydelse 76 s.; No. 6. Hildebrand, H., Fornlemningar från Kypern 8 s.

— Nordisk, for Filologi. Ny Række V, 2, 3. s. 81—256. 8. Kbhvn. (1880). Gyldendal. Årg. 8 Kr.

Tidskrift, Svenska fornminnesföreningens. IV, 3 (No. 12 1880) s. 189-296, 21 fig. Sthlm.

Inneh.: Sv. fornminnesföreningens 6te allm. möte i Kalmar 1880 s. 189—217; Palmgren, L. F., Fornlemningar i Vestbo och Östbo härad af Småland 239—58; Montelius, O., Fynd från bronsåldern i Kalmar län. 259—87.

— — — V, 1 (No. 13 1881) s. 1—108. Sthlm. 1882.

Inneh.: Montelius, O., Den förhistoriska fornforskningen i Sverige under 1880 och 1881 s. 1—52; Stolpe. H., Grafundersökningar på Björkö i Mälaren år 1881 53—63; Olsson, P., Om några fornminnen från Jemtland och Ångermanland 64—70; Hildebrand, H., Bidrag till vår medeltids kännedom från åren 1880 och 1881 71—87; Eichhorn, Chr., Gripsholms slotts konsthistoria under renässansen 88—101; Montelius, O.. Sveriges arkeologiska literatur åren 1880 och 1881 102—108.

— Uplands Fornminnesförenings, utgifven af *C. A. Klingspor.* IX (II, 4) s. 129—76 och LVII—LXXX. Sthlm.

Ymer. Tidskrift utgifven af svenska sällskapet för antropologi och geografi. Red. af S. Nordström. 1881, h. 1, 2. 90 s. 1 karta. Sthlm.

Acta universitatis Lundensis. Lunds universitets årsskrift. XVI. (1879—80). Lund. (Gleerup).

Årbok hins Íslenzka fornleifafèlags 1880 och 1881. IV + 120 s. 8. 1 Tabel. Reykjavik.

Anm. i Literar. Centralblatt 1882 No. 25 (A. Edzardi).

Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia, utgifna på föranstaltende af länets hushållningssällskap. H. 6. s. 117—128 8. 3 kartor. (Sthlm. 1880). Göteborg (N. J. Gumperts bokh.) 2 Kr.

Inneh.: Ekhoff, E., Qville härads fasta fornlemningar s. 117—92; Ekhoff, E., Bohuslänska fornsaker från hedna tiden IV. Qville härad s. 193—234.

Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria, på uppdrag af Södermanlands fornminnesförening utgifna af *H. Anunson* II, 4 + 216 s. 8. 2 pl. Sthlm. Samson & Wallin. 2 Kr.

I utkom 1877.

Blandinger udgivne af Universitets - Jubilæets danske Samfund ved Samfundets Sekretær (*C. Weeke*). 1 H. 70 + X s. 8. Kbhvn. (R. Klein). 2,50.

Universitets-Jubilæets danske Samfund No. 3. Inneh.: Såby, V., Exempler paa uorganiske Lydformer i Dansk. s. 1—48; Såby, V., Et Par Uddrag af Lyngbys Breve til Hagerup s. 49—59; Stephens, G., En Yorkshire-Liste over dansk-engelske Mandsnavne fra det 11te Aarhundrede s. 60—66; Nielsen, O., Et Brudstykke af et dansk Legendarium s. 67—69. Beretning om Samfundets Stiftelse, Love, Styrelse og Medlemmer s. I—X.

Familjebok, Nordisk. Konversationslexikon och realencyklopedi. IV, 5—V, 3. Sthlm. Gernandt. à 1 Kr.

Inneh. uppsatser rörande de nordiska språken af Leffler, Lundell, Noreen, Wisén m. fl.

Forhandlinger, Christiania Videnskabsselskabs 1880. Tills. IV + 485 s. 8. Chra. (Dybwad.) 5 Kr.

Udsigt, Kort, over det philologisk-historiske Samfunds Virksomhed Okt. 1878—Okt. 1880. Med Titelbl. og Indholdsfortegnelse til 1ste—26de Aarg. Trykt som Manuskript. 36 s. 8. Kbhvn. 1880. (Klein). 0,75.

Årsskrift, Upsala universitets 1881. Upsala. Ak. Bokh.

IV. Allmänt.

[*Bergstedt, C. F.*,] Hvad er „språkvetenskap?"

Nord. Tidskr., utg. af Letterstedtska Föreningen s. 243—81. Se tillika s. tidskr. s. 584—86.

Centervall, J., Det andra nordiska filologmötet i Kristiania den 10—13 Augusti 1881.

Nord. Tidskr., utg. af Letterstedtska Föreningen s. 558—68.

Danielsson, O. A., Grammatiska anmärkningar. I. Om de indoeuropæiska femininstammarne på *-i* och några därmed beslägtade bildningar i grekiska och latinska språken. 63 s. 8. Upsala. Ak. bokh. 1,50.

Upsala Univ. årsskrift 1881. Filos., språkvet. och hist. vetenskaper. 5

Djurklou, G., Om svenska ortnamnen, stälda i samband med historiska och kamerala forskningar. Föredrag.
Sv. Landsmålen. I, 11 (Sthlm. 1880) s. 90—119.

Edgren, A. Hj., Statistical and discursive notes on Vṛddi-derivatives in sanscrit. 17 s. 4, Lund. (Gleerup). 0,50.
Lunds universitets årsskrift XVII.

Flodström, J., Om konsonantgeminationen och andra därmed i sammanhang stående frågor.
Nord. Tidskr. for Filologi. N. R. V s. 135—67.

Kock, A., Ein konsonantisches Auslautsgesetz des gotischen aus dem Accent erklärt.
Zeitschrift f. deutsches Alterthum, herausg. v. Steinmeyer XXV. s. 226—32.

Leffler, L. F., och *Söderwall, K. F.*, Handlingar rörande tillsättningen af e. o. professorsembedet i svenska språket vid Upsala universitet. [I, III] 64 och 65 s. 8. Lund. Gleerup. 0,75 och 0,50. II, IV. 27 och 14 s. 8. Upsala. Ak. bokh. 0,50 och 0,25.

Lundell, J. A., Om de svenska folkmålens frändskaper och etnologiska betydelse. 76 s. 8.
Antropologiska sektionens tidskrift I, 5. Sthlm. (1880). Jfr. Lll., Svenska Landsmålen I, 13 s. 19—23.

— Om dialektstudier med särskild hänsyn till de nordiska språken. Föredrag vid andra nordiska filologmötet i Kristiania 10—13 Augusti 1881. Jämte 13 teser. 31 s. 8. Sthlm. Samson & Wallin.
Sv. Landsmålen 1881 C. (B. III, 1.).

Lundgren, M., Anmälan af „Whitney, W. D., Språket, dess lif och utveckling, öfvers. af G. Stjernström. Sthlm. 1880. A. W. Björck.“
Ny sv. Tidskrift 1881 s. 109—115.

Madvig, J. N., Hvad er Sprogvidenskab?
Nord. Tidskr., utg. af Letterstedtska Föreningen 1881 s. 481—93.

Schmidt, J., Die germanischen Præpositionen und das Auslautsgesetz.
Kuhn's Zeitschrift für Vergl. Sprachforschung. Bd. XXVI. s. 20—45.

Sievers, Ed., Kleine Beiträge zur deutschen Grammatik. VIII. Das Verbum k o m m e n. IX. Zur Flexion der schwachen Verba.
Paul u. Braune's Beiträge. VIII. s. 80—94.

Storm, Joh., Englische Philologie. Anleitung zum wissenschaftlichen Studium der englischen Sprache. I. Die lebende Sprache. XVI + 468 s. 8. Heilbronn. Gebr. Henninger. 9 mk.

Anm. i Anglia Anzeig. IV. s. 128—31. (M. Trautmann); i Gött. Gelehrt. Anzeiger. St. 44 1881 (H. Sweet); Herrig's Archiv. LXV, 2, äfven separat (D. Asher); Deutsche Literaturzeitung 1881 No. 14 (A. Napier); American Journal of Philology. II, 8. s. 484 ff. (Garnets); Taalstudie II s. 292 fl. (C. S.); Ped. Tidskr. 1881. s. 310. (G. Stjernström).

Tamm, Fr., Einige germanische, besonders niederdeutsche, Wörter im Lithauischen.

Mittheilungen der lithauischen literarischen Gesellschaft. 4 Heft. Heidelberg 1881. S. 238—42.

Tegner, Es., De ariska språkens palataler (ej fullständig). 40 s. 4. (Lund 1878). Ej i bokh.

Torp, A., Die Flexion des Pāli in ihrem Verhältniss zum Sanskrit. 93 s. 8. Kristiania.

Universitätsprogr. f. d. erste Halbjahr 1881.

V. Runkunskap.

Brusewitz, G., Om runstenen från Nya Elfsborg (No. 1516 bland föremål i Göteborgs Musei historiska samling). 24 s. 8. 1 pl.

Aftr. ur Göteborgs Vet.- och Vitterhetssamhälles handlingar 1881.

[Bure, J.] ᚱᚢᚾᛆᚴᛂᚾᛋᛚᚮᚾᛂᛋ ᛚᛆᚱᛂ-ᛋᛒᛆᚾ. Ub-saliae Sveonum A^o^ Auroræ Gratiæ CIↃ IↃ IC.

Kopparstick i stor folio pat., ursprungligen tryckt på 2 hopsatta ark, nu på ett stort blad gammalt papper. Variant af midtelpartiet, Runalfabeten tillökade på ett särskild blad i oktav. Heliogravyr från Generalstabens fotolitogr. anstalt i Stockholm. 33 ex. För subskrib. 10 Kr.

Hjärne, H., Runinskriften på Forsaringen. Ett tydningsförsök.

Nord. Tidskr. for Filologi. N. R. V. s. 177—83.

Købke, P., Vore Forfædres Skriftegn. Med 23 fig. 48 s. 8. Kbhvn. (Gad). 0,40.

Særtr. af Folkelæsning 1881.

Lindal, P. J., Nyfunnen runsten (i Villberga socken Upland).

Upland Fornminnesförenings tidskr. h. IX s. LXXVIII, LXXIX.

— Runstenarne i Upsala beskrifna och tolkade. 11 s. 8. 8 fotografier. Upsala. 5 Kr.

Thorsen, P. G., De danske Runemindesmærker, beskrevne og forklarede. 2 Afd. Jyllands Runemindesmærker tilligemed Meddelelser om alle Øernes. Afbildn. og Text. II. Text. 292 s. Imp. 8. Kbhvn. Hagerup. 15 Kr.

VI. De särskilta nordiska Språken.

1. Fornnordiska, Isländska.

a) Grammatik, lexikografi.

Carpenter, W. H., Grundriss der neuisländischen Grammatik. XVI + 130 s. 8. Leipzig. Schlieke. 4 Mk.

Anm. i Gött. Gelehrt. Anz. St. 36 1881 (E. Wilken); Literar. Centralblatt No. 28. 1881 (A. Edzardi), Literaturblatt f. germ. und roman Philologie No. 2 1881. (F. Jónsson). Jfr. och Zur neuisländischen Grammatik. Germania XXVII s. 257—87 (Björn Magnússon Ólsen).

Edzardi, A., Zur Eddametrik.

Paul u. Braune's Beitr. VIII. s. 343—49.

Gislason, K., Nogle Bemærkninger angaaende Ynglingatal.

Aarbøger f. Nord. Oldk. 1881 s. 185—251.

— Bemærkning til en 'Vísuhelmingr' af Snorri Sturluson.

Aarbøger f. Nord. Oldk. 1881 s. 252—55.

Maurer, K., Über die norwegisch-isländischen gagnföstur.

Sitzungsb. d. philos.-philolog. und hist. Clsse der K. B. Akademie der Wissenschaften zu München 1881. Bd. II. S. 225—68.

Mogk, E., Ginungagap.

Paul u. Braune's Beiträge VIII s. 153—60.

Nilsson, L. G., Fornisländsk grammatik i trenne häften. 2 h. s. 109—60 (jämte ett bihang „Ett ord i sinom tid" såsom svar å Jul. Hofforys anm., se nedan).

1 H. utkom 1879, anm. i Nord. Tidskr. for Filologi. N. R. IV s. 154—68. (Jul. Hoffory); 2 H. anm. i Ny sv. Tidskr. 1882 s. 89, 90. (A. Noreen).

Ólsen, Björn Magnússon, Et islandsk Stedsnavn.

Aarbøger f. Nord. Oldk. 1881 s. 38—45.

— „Mest" eda „melt"? (Heiðarviga saga).

Tímarít. I. (1880) s. 271, 72.

Primer, On the consonant declension in oldnorse. II.

American Journal of Philology II, 6.

Sievers, E., Beiträge zur Skaldenmetrik. III.
Paul u. Braune's Beiträge. VIII. S. 55—79.

Sigurðarson, S., Nogle Bemærkninger til det Dr. Gerings Udgave af Finnboga-Saga (Halle 1879) vedføjede Glossar.
Aarbøger f. Nord. Oldk. 1881 s. 57—68.

Þórkelsson, J., Supplement til Islandske Ordbøger. Anden Samling: fullgengit-hræddr s. 129—208.
I „Skyrla um hinn lærða skóla í Reykjavík" 1880—81.

b) Texter.

Carmina norrœna. Ex reliquiis vetustioris Norrœnæ poësis selecta, recognita, commentariis et glossario instructa, edidit Th. Wisén. 112 s. 8. Lundæ (1880). Utan titelbl. Ej i bokh.

Carpenter, W. H., Toúkvædhi. An Icelandic Poem from about 1650 A. D.
American Journal of Philology. II, 6.

Edda. En isländsk samling folkliga forntidsdikter om Nordens gudar och hjältar, på svenska af P. Aug. Gödeke. 2 uppl. XXIV + 396 s. Sthlm. P. A. Norstedt & Söner. 5 Kr.

Edda Snorra Sturlusonar. Edda Snorronis Sturlæi. Tomi Tertii Pars Prior. Accedunt tabulæ lithographicæ quinque 506 s. 8. Kbhvn. Gyldendal. 5 Kr.
Anm. i Literaturblatt für germ. und roman. Philologie 1882 No. 3. (F. Jónsson).

Elis saga ok Rosamundu. Mit Einleitung, deutscher Übersetzung und Anmerkungen zum ersten Mal herausg. von *Eugen Kölbing*. XVI + 217 s. 8. Heilbronn. Gebr. Henninger. 8,50 Mk.
Anm. i Deutsche Literaturzeitung 1882 No. 4 (G. Cederschiöld); Literar. Centralblatt 1882 No. 25 (A. Edzardi).

— — — Fransk öfversättning af *E. Kölbing*.
Åtföljer Elie de Saint Gille, publ. par G. Raynaud. Paris 1879. (Societé des anciens textes français) s. 91—181.

Háttatal Snorra Sturlusonar. Herausgeg. von *Th. Möbius*. II. Gedicht und Kommentar. 139 s. 8. Halle. Buchh. des Waisenhauses. 2,80 Mk.
I (Gedicht) utkom 1879. Anm. i Zeitschr. f. deutsche Philologie XII s. 231—43 (E. Mogk); I, II i Anzeiger f. deutsches Alterthum VII s. 196—200 (Jul. Hoffory); i Literaturblatt für germ. u. roman. Philologie 1881 No. 1 (B. Symons). II i Literar. Centralblatt 1881 No. 46 (A. Edzardi); Revue critique 1882 No. 15 (G. Cederschiöld).

Íslenzkar Fornsögur, gefnar ut af Hinu Íslenzka Bókmentafélagi. II. Reykdæla og Valla-Ljóts saga (ved *Finnur Jónsson*). XX + 206 s. 8. Kaupmannahöfn.

I. Glúma og Ljósvetninga Saga (Udg. af Guðm. þorláksson). Anm. Tímarit I. s. 261—69.

Jónsson, Brandr, Gýðinga Saga. En Bearbeidelse fra Midten af det 13 Årh. Efter Håndskrifter udgiven af G. Þorláksson. XIV + 117 s. 8.

Skrifter af Samfundet for Udgiv. af gammelnord. literatur.

Nikolsdrápa Hallprests, an Icelandic poem from circa A. D. 1400. Dissert. by *W. H. Carpenter.* Halle.

Anm. i Zeitschr. für deutsche Philologie XII, 5 (Th. Möbius).

Riddara-Rímur. Efter handskrifterna utgifna af *Th Wisén.* XLVIII + 176 s. 8.

Skrifter af Samfundet for Udgiv. af gammelnord. literatur.

Sagan om Gunnlög Ormtunga och Skald-Ramn. På svenska tolkad af P. Aug. Gödecke. Ny, omarb. uppl. 47 s. 8. Sthlm. P. A. Norstedt & Söner. 0,50.

Saga, Die, von den Volsungen und Niebelungen. Aus der altnordischen Volsungasaga frei übertragen von *A. Edzardi.* XVI + 123 s. 8. Stuttgart. Heitz. 2 Mk.

Anm. i Liter. Centralblatt 1881 No. 33 (K. Maurer).

Sievers, E., Die Færöische Sigmunds-rima.

Paul u. Braune's Beiträge VIII s. 95—101.

Sijmons, B., Anmälan af: Die prosaische Edda im Auszuge nebst Völsunga-saga und Nornagests-þáttr. Mit ausführlichen Glossar herausgeg. von E. Wilken. Paderborn 1877 och Untersuchungen zur Snorra Edda. Als Einleitung sur prosaischen Edda im Auszuge von *E. Wilken.* Paderborn 1878.

Zeitschrift für deutsche Philologie XII s. 83—113, 368.

Snorre Sturlassøns norske Kongers Sagaer. Overs. af *P. A. Munch.* Godtkjøbsudg. 2 Opl. I. 650 + XXXVIII s. 8. Kra. Feilberg & Landmark. 4 Kr.

Speculum regale. Ein altnorwegischer Dialog nach Cod. Arnamagn. 243 fol. B. und den ältesten Fragmenten herausgeg. von *O. Brenner*. XVI + 212 s. 8. München. Kaiser. 5 Mk.

Anm. i Literaturblatt für germ. u. roman. Philologie 1882 No. 5 (L. Larsson); Deutsche Literaturzeitung 1882 No. 11 (V. Dahlerup); Revue critique 1882 No. 6 (E. Beauvois).

2. Danska.

a) Grammatik, lexikografi.

Arlaud, O., Bevingede Ord. De i det danske Tale- og Skriftsprog hyppigst anvendte Citater. Supplement. 210 s. 8. Kbhvn. Forlagsbureauet. 2,60.

Boysen, A., Danske Retskrivningsøvelser. 98 s. 8. Kbhvn. Gyldendal. 1 Kr.

Hviid, A., Dansk Sproglære til Skolebrug. 2den Udg. 20 s. 8. (1880). Forf. 0,20.

Kalkar, O., Ordbog til det ældre danske sprog (1300—1700) 1, 2 H. s. 1—208. Kbhvn. 3 Kr. och 3,50.

Universitets-Jubilæets danske Samfund No. 1 och 5.

Larsen, A., Af en Afskrivers Optegnelser. Nogle ældre Betydninger af nuværende danske Ord navnlig fra 17de Aarhundrede. 84 s. 8. Kbhvn. Gyldendal. 1,25.

Møller, A. C. C., Kortfattet dansk Sproglære. 16 s. 8. Kbhvn. Schou. 0,25.

Recke, E. v. d., Principerne for den danske Verskunst efter dens historiske og systematiske Udvikling. 2 Dele. 232 + 276 s. 8. 1 Tavle. Kbhvn. Gyldendal. 7 Kr.

Rovsing, K., Konservative Sprogbemærkninger til beleilig Overveielse for de vaklende. 96 s. 8. Kbhvn. Lehmann & Stage. 1,50.

Såby, V., Exempler paa uorganiske Lydformer i Dansk.

I „Blandinger“, udgivne af Universitets-Jubilæets danske Samfund. H. 1. s. 1—48.

Varming, L., Ord og Taleformer af det jydske Folkesprog.

Samlinger til jydsk Historie og Topografi. Aalborg. Bd. VIII s. 267—78.

Varming, L., Bemærkninger til A. Hansens Afhandling: „Gamle sjællandske Stedsnavne“ i Aarbøgerne for 1879.
Aarbøger for Nord. Oldk. 1881 s. 46—49.

b) Texter.

Codex Esromensis. Esrom Klosters Brevbog, udg. ved O. Nielsen af Selskabet for Udgivelse af Kilder til den danske Histore. 1 H. s. 1—176. Kbhvn. (1880). R. Klein. 2 Kr.

Erslev, Kr., Tre Gavebreve af Dronning Margrete fra Aaret 1411.
Kirkehist. Samlinger, udg. ved *A. F. Rørdam.* 3 R. III s. 367—79.

Flor, C., Haandbog i den danske Literatur samt nogle Prøver af norske og svenske Forfattere. 8 Udg. ved *P. Hansen.* 480 s. 8. Kbhvn. Gyldendal. 4,75.

Kirkelove, Danske, samt Udvalg af andre Bestemmelser vedrørende Kirken, Skolen og de Fattiges Forsørgelse fra Reformationen indtil Christian V's danske Lov 1536—1683. Udg. med offentlig Understøttelse af H. F. Rørdam. 1ste H. 192 s. 8. Kbhvn. Gad. 2 Kr.

Legendarium, Et Brudstykke af et dansk. Meddelt af *O. Nielsen.*
I „Blandinger“ udgivne af Universitets-Jubilæets danske Samfund. H. 1. s. 67—69.

Mandeville's Reise på Dansk fra 15de Århundrede, efter Håndskrifter udgiven af *M. Lorenzen.* 1, 2 H. s. 1—206. Kbhvn.
Skrifter af Samfundet til udgivelse af gammel nordisk literatur.

Nielsen, O., Kjøbenhavns Diplomatarium. Samling af Dokumenter, Breve og andre Kilder til Oplysning om Kjøbenhavns ældre Forhold før 1628. Udg. ved Kjøbenhavns Kommunebestyrelses Omsorg. V, I. 400 s. 8. Kbhvn. Gad. 4 Kr.

Tingsvidner, Gamle jydske. Samlede og udg. med Oplysninger, Register og Ordlister af O. Nielsen. 1 H. s. 1—96. (Kbhvn. Reitzel). 3,50 (i bokh.).
Universitets-Jubilæets danske Samfund No. 4.

Traktat, en lystig, om St. Peders trende Døtre paa ny udg. af V. Såby. IV + 9 S. 8. Kbhvn. (Reitzel). 1 Kr.
Universitets-Jubilæets danske Samfund No. 2.

3. Norska.

a) Grammatik, lexikografi.

Aasen, I., Norsk Grammatik. Omarbeidet Udgave af „Det norske Folkesprogs Grammatik.“ Ny Subskr. XVIII + 400 s. 8. Kra. Malling. 3 Kr.

— Norsk Ordbog med dansk Forklaring. Omarbeidet og forøget Udgave af en ældre „Ordbog over det norske Folkesprog“. Ny Subskr. XVI + 976 s. 8. Kra. Malling. 8 Kr.

Brekke, K., Bidrag til dansk-norskens lydlære. 66 s. 8. Kra.
I Aars og Voss's Skoles Indbydelsesskrift 1881.

Fritzner, J., Sproglige og kulturhistoriske Studier over gamle norske Ord og Udtryk. I—III 22 s. 8. Chra. (Dybwad). 0,45.
Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger 1880 No. 16.

Geete, R., Några iakttagelser med anledning af den nynorska språkrörelsen, betraktad från svenska synpunkt.
Ny sv. Tidskrift 1881 s. 162—76, 199—215.

Høyem, O. J., Norsk mållære.
På bondebarnets bokmål af O. J. Høyem,for „Norsk skule boksamling“ 1880 No. 4 och 5. Nidaros 1881.

Knudsen, K., Unorsk og Norsk eller Fremmedords Avløsning. H. 8. s. 881—994 + XXXIV s. 8. Kra. Cammermeyer. 0,50. Kpl. 5 Kr.

— Af Målstriden 1881. Svar til Prof. Joh. Storm og Literat A. Larsen. 124 s. 8. Kra. (Cammermeyer). 0,25.

— Skolen og Fremmedorden. Med Efterskrift til „Unorsk og Norsk“. III s. 8. Kra. (Cammermeyer). 0,25.

Løkke, J., Kort Omrids af Modersmaalets Grammatik. 16 Opl. 40 s. 8. Kra. Cappelen. 0,40.

b) Texter.

Biskop Eysteins Jordebog (Den røde Bog). Fortegnelse over det geistlige Gods i Oslo Bispedømme omkring Aar 1400. Efter offentlig Foranstaltning udg. ved *H. J. Huitfeldt*. Med 13 Bl. Faccimileaftr. XXXIII + 577—783 s. 8. Kra. 1880. Feilberg & Landmark. 2,50, Kpl. 7,30.

4. Svenska.

a) Grammatik, lexikografi.

Almqvist, C. J. L., Svensk rätskrifningslära 19 uppl. bearbetad och lämpad efter svenska akademiens ordlista (4 uppl.) af P. E. M. Fischier. VI + 49 s. 8. Sthlm. Askerberg. 0,30.

[Arpi, R.], Ur Västmantands—Dala landsmålsförenings samlingar öfver landsmålet i Västmanland och Dalarne. III. 31 s. 8. Upsala.

Tryckt som handskrift. Ej i bokh. I. Gefle 1877; II. Upsala 1880, anm. i Svenska Landsmålen I, 13 s. 8, 9 (A. Noreen).

Beckman, J. P., Praktisk lärobok i svenska språket jämte rätskrifningslära och främmande ord med förklaringar. 111 s. 8. Kristinehamn. 1 Kr.

Boëthius, J., De nonnullis ad cultum svetici sermonis pertinentibus paragraphis. 6 + 24 s. 12. Upsaliæ. (Sthlm. Samson & Wallin). 0,50.

Synodaldissert. från Vesterås. Omtryck efter ett af de tvänne bevarade ex., med indledning af G. S.

Columbus, S., En svensk ordeskötsel angående bokstäfver, ord och ordesätt. Med inledning, anmärkningar och Register utgifven af Gustaf Stjernström och Adolf Noreen. XXXVI + 78 s. 8. Upsala. (V. Roos.) 2 Kr.

Bland Skrifter utg. af Sv. Literatursälskapet 1881. Anm. i Ny Sv. Tidskr. 1882 s. 272—75 (A. Schagerström).

Eriksson, G., Ordlista öfver Åkers och Österrekarne härads folkspråk.

I „Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria" II. s. 31—91. A-F tilläg till ordlistan i föreg. häfte (Sthlm. 1877); G-K fullständigt.

Freudenthal, A. O., Svensk rätskrifningslära, på grundvalen af nordiska rättskrifningsmötets öfvergångsförslag och med särskildt afseende på Finland. Helsingfors. 51 s. 8.

Kock, A., Tydning af gamla svenska Ord. 36 s. 8. Lund. Gleerup. 0,75.

Anm. i Literar. Centralblatt 1881 No. 50 (A. Edzardi); Deutsche Literaturzeitung 1881 No. 43 (K. Verner); Nord. Tidskr. utg. af Letterstedska Föreningen 1881 s. 580-83 (A. Noreen).

— Sörbygdmålet. Anmälan ock iagttagelser.

Svenska Landsmålen I, 12. 11 s. 8° Sthlm. (1880); anm. af „Ordbok öfver Almogemålet i Sörbygden af N. F. Nilén. Sthlm. 1879"

Leffler, L. Fr.. Ordet eld belyst af de svenska Landsmålen.

Sv. Landsmålen I, 7 120 s. 8° Sthlm. (1879). — Tilläg (af förf.) se Sv. Landsmål. I, 13 s. 49—52.

Lind, E. H., Om rim och verslemningar i de svenska landskapslagarne. 92 s. 8. Upsala. Ak. bokh. 1,75.

Upsala Univ. årsskrift 1881. Filos., språkvet. och hist. vetensk. 3. Anm. i Literaturblatt für germ. u. roman. Philologie 1882 No. 3 (A. Kock).

Lönnegren, A. V., Grundsatser i svensk prosodik (jämte öfversättn. af Odysséns 1 sång). 24 s. 4.

I Redogörelse for högre allm. läroverket i Luleå 1880—81. Anm. i Ped. Tidskr. 1882 s. 148—51 (L. G. Nilsson); Svar af Lönnegren s. Tidskr. s. 213—15.

Magnusson, J., Tillägg till Adolf Noreens ordbok öfver Fryksdalsmålet. 93 s. 8vo. Sthlm. (1880). Samson & Wallin.

Sv. Landsmålen 1881 B. (B. II, 2).

Nordlander, J., Nordländska husdjursnamn (jämte Valvisor upptecknade af O. A. D—n, H. P. H—t och J. N—n samt locklåtar upptecknade af Vilh. Carlheim-Gyllenskiöld). 62 s. 8. Sthlm. (1880). Samson & Wallin.

Sv. Landsmålen 1877—80 I, 9.

Noreen, A., Fårömålets ljudlära med ledning af C. Säves och P. A. Säves ordsamlingar. 86 s. 8. Sthlm. (1879).

Sv. Landsmålen I, 8. — Tillägg och rättelser (af förf.) se Sv. Landsm. I, 13 s. 46—49.

— Anmäl af S. Söderberg, Forngutnisk ljudlära. Lund 1879.

Sv. Landsmålen I, 13 s. 1—8.

— Anteckning vid läsningen af 1600-talets svenska grammatici. 23 s. 8. Upsala.

Aftryck ur Indledningen till S. Columbus, En svensk Ordeskötsel Upsala 1881.

— Dalmålet. I. Indledningen till Dalmålet. 23 s. 8. med 1 karta. Sthlm. Samson & Wallin.

Sv. Landsmålen 1881 D. (B. IV, I).

Schagerström, A., Om tyska lånord med *kt* i medeltidsvenskan VI + 97 s. 8. Upsala (1880).

Anm. i Nord. Tidskr., utg. af Letterstedska Föreningen 1881 s. 306—8 (A Noreen).

Schwartz, E. och Noreen, A., Svensk Språklära för högre undervisning och självstudium. 1. Häftet. 8 + 64 + LII s. 8. Sthlm. P. A. Norstedt & Søner. 1,50.

Inled. 6 s.; I. Ljudlära af A. Noreen s. 1—35; II. Formlära at E. Schwarts s. 37—64. Bihang I. Rättskrifningslära af A. Noreen s. I—XL; II. Verslära af A. Lindgren s. XLI—LII. — Anm. i Finsk Tidskr. XI s. 325—27 (A. O. Freudenthal); Tidskr., utg. af Ped. Föreningen i Finland XVIII s. 399—402 (H. Vendell).

Stjernström, G., Språkstriden mellan Urban Hjärne ochp Jeser Svedberg.

Finsk Tidskr. XI. s. 421—29.

Söderwall, K. F., Smärre bidrag till textkritiken af svenska medeltidshandskrifter.

Antiqvarisk Tidskr. för Sverige VI, 4 24 s. 8. Äfven särtr. (Behandlar ställen i Konunga-Styrelsen, Svenska Medeltidens bibelarbeten, Legenden om Gregorius af Armenien, Susos gudeliga Snilles Wäckare. Helige Bernhards skrifter).

Tamm, Fr., Svenska ord belysta genom slaviska och baltiska språken 48 s. 8. Upsala Ak. bokh. 1 Kr.

Upsala univ. Arsskrift 1881. Filos., språkv. och hist. vetensk. 2.

Vendell, H., Laut- und Formenlehre der Schwedischen Mundarten in den Kirchspielen Ormsö und Nukkö in Ehstland. II + 222 s. 4. Ak. Abh. Helsingfors.

Anm. i Svenska Landsmålen 1881 F. s. I—V (A. Noreen).

Verner, K., Anmäl. af A. Kock, Språkhistoriska undersökningar om svensk akcent. Lund 1878.

Anzeig. für deutsches Alterthum VII s. 1—13.

Östgöta lagen. Aftryck efter 1830 års upplaga, ombesörjdt af *L. Fr. Leffler*. 154 s. 8. Upsala Ak. bokh. 4 Kr.

b) Texter.

Diplomatarium, Svenskt, från och med år 1401. Utgifvet af Riksarkivet genom *Carl Silfverstolpe*. II, 2 s. 241—456 4. Sthlm. P. A. Norstedt & Söner. 5 Kr.

II, 1, 2 anm. i Ny sv. Tidskr. 1882 s. 264—67 (K. H. K[arlsson]).

Gersons lärdom huru man skall dö. Tryckt i Upsala 1514 (Facsimile) 36 s. 8. Sthlm. 2,50.

Samlingar utg. af Sv. Fornskriftsällskapet No. 77.

Medeltids postillor, Svenska, efter gamla handskrifter utg. af *G. E. Klemming*. II, 2 s. 145—305 8. Sthlm. (1880). 2,50.

Samlingar utg. af Sv. Fornskriftsällskapet No. 76.

Medeltids dikter och rim (Utg. af G. E. Klemming) 1 H. Andliga dikter s. 1—172; 2 H. Verdsliga dikter och rim s. 173—312. Sthlm. à 2,50.

Samlingar utg. af Sv. Fornskriftsällskapet No. 78, 79.

Sveriges Krönika (vanligen kallad den prosaiska) från Gog t. o. m. Karl Knutsson samt utdrag ur Danmarks krönika. (Utg. af G. E. Klemming).

Svenska Fornskrifsällskapets allmännaårsmöte 1881 s. 219—96 8 Sthlm.

VII. Mytologi, Arkeologi.

Arentzen, K., og *Thorsteinsson, S.*, Nordisk Mythologi, efter Kilderne. 4de Opl. 128 s. 8. Kbhvn. Steen. 1,70.

Baltzer, L., Hällristningar från Bohuslän. Med förord af W. Rydberg. 1 H. 15 s. fol., 3 pl. Göteborg. Utg. 2,75.

Texten på svenska och franska. Jfr. Vitterhets Hist. och Antiqvitets Akademiens Månadsblad 1881 s. 89—96 (H. Hildebrand).

Bang, A. Chr., Om Midgardsormens Prototyper.

Norsk hist. Tidskr. 2 R. III, 2. s. 222—32

Bruzelius, N. G., Hällristningarne i Järrestads härad i Skåne.

Antiqvarisk Tidskr. för Sverige VI, 4. 22. s. 8.

Bugge, S., Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse. 1 R., 1, 2 H. s. 1—288. Chra. Feilberg & Landmark. Tills. 4,25

Anm. i Literar. Centralblatt 1881 No. 15 (K. Maurer); Anglia Anzeig. IV s. 87, 88 (R. P. Wülcker); Deutsche Literaturzeitung 1881 No. 31 (Müllenhoff); Literaturblatt f. germ. u. roman. Philologie 1882 No. 1 och 4 (A. Edzardi).

— Studien über die Entstehung der nordischen Götter- und Heldensagen. Autorisir. Übersetzung von O. Brenner. 1 Reihe. 1 Heft. 906 s. 8. München. Kaiser. 2 Mk.

— Nogle Bemærkninger om Sibyllinerne og Völuspå.

Nord. Tidskr. utg. af Letterstedtska Föreningen 1881 s. 163—72.

Engelhardt, C., Nordboernes sociale Forhold i Stenalderen.

Nord. Tidskr. utg. af Letterstedtska Föreningen s. 494—503.

— Jernalderns Gravskikke i Jylland.

Aarbøger for Nord. Oldk. 1881 s. 79—184, 1 pl.

Feddersen, A., To Mosefund.

Aarbøger for Nord. Oldk. 1881 s. 369—89.

Keyser, R., Samlede Afhandlinger. Ny subskr. VI + 480 s. 8. Kra. Malling. 3 Kr.

— Efterladte Skrifter. Ny Række. I, II, a. 583 + VII + 412 + 332 s. 8. Kra. Malling. I häften à 1 Kr.

Kornerup, J., Om den tidlige Middelalders Stenhuggerkunst i Danmark.

Aarbøger for Nord. Oldk. 1881 s. 256—80.

Løffler, J. B., Tamdrup Kirke.

Aarbøger for Nord. Oldk. 1881 s. 69—78.

Maurer, K., Über die Wasserweihe des germanischen Heidenthumes. 81 s. 8. München (1880). Franz.

Ur „Abhandlungen d. k. Bay. Ak. d. Wissenschaften in München". — Anm. i Literar. Centralblatt 1881 No. 29 (A. Edzardi); Anzeig. für deutsche Alterthum No. 8 (Müllenhoff); Literaturblatt für germ. u. roman. Philologie 1882 No. 4 (Cohn).

Montelius, O., Om den nordiska bronsålderns ornamentik och dess betydelse för frågan om periodens indelning.

Vitterhets Hist. och Antiqvitets Akademiens Månadsblad 1881 s. 17—71.

Müller, S., Die Thier-Ornamentik im Norden. Ursprung, Entwickelung und Verhältniss derselben zu gleichzeit. Stilarten. Archäologische Untersuchung. Aus dem Dän. übersetzt von J. Mestorf. VIII + 191 s. 8, 2 Steintaf. Hamburg. O. Meissner. 5 Mk.

Danska uppl. 1880 i Aarbøger for Nord. Oldk. och Sært., anm. i Nord. Tidskr. utg. af Letterstedtska Foreningen 1881 s. 105—09 (C. Engelhardt).

Nordin, Fr., Om Gotlands fornborgar.

Vitterhets Hist. och Antiqvitets Akademiens Månadsblad 1880 s. 97—147.

Nordlander, J., Minnen af hedentro och kultur i norrländska ortnamn. 25 s. 4. Hernösand.

I Redogörelse för allm. läroverket i Hernösand 1880—81.

Nover, J., Nordisch-germanische Götter- und Heldensagen für Schule und Volk. Unter Mitwirkung von Wilh. Wägner. VIII + 214 S. 8. Leipzig. Spamer. 1,50 Mk.

Petersen, H., Om Dronning Margrethe Sprænghests Gravmonument i Doberan.

Aarbøger for Nord. Oldk. 1881 s. 50—56.

Petersen, J., Om Stenalderens Gravformer i Danmark og deres indbyrdes Tidsforhold.

Aarbøger for Nord. Oldk. 1881 s. 299—368.

Riesz, M., Über vier Eddasagen. Die Ragnarok-, Heimdal-, Mimir- und Helsage. 127 s. 8. Leipzig. Schäfer. 2,50.

Rydberg, V., Sibyllinerna och Völuspå. I, II.

Nord. Tidskr. utg. af Letterstedtska Föreningen 1881 s. 1—29, 113—62.

— Astrologien och Merlin (Om källorna till stjärneskildringen i Galfrids Historia Regum Britanniæ) I, II.

Nord. Tidskr. utg. af Letterstedtska Föreningen 1881 s. 377—409, 447—80.

Rygh, K., Fund fra broncealdern i det nordenfjeldske Norge. 15 s. 2 pl. 0,75.

Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger 1880. No. 7.

— *O.*, Minder om Guderne og deres Dyrkelse i nordiske Stedsnavne. 28 s. 8. Kra. (1880). Steensballe. 0,40.

Særtr. af P. A. Munchs Norrøne Gude og Heltesagn. Ny Udg.

Sterner, A., Om den nordiska mytens användning i bildande konst. 52 s. 8. Sthlm. Fritze. 1 Kr.

Storm, G., Om Gravstenen fra Fjære og en Sidegren af det norske Kongehus i 14de Aarhundrede.

Norsk hist. Tidskr. 2 R. III, 2 s. 206—221.

Undset, I., Jernalderens begyndelse i Nord-Europa. En studie i sammenlignende forhistorisk arkæologi. 10 + 464 s. 8. 209 fig. och 32 pl. Kra. Cammermeyer. 15 Kr.

Anm. i Ny sv. Tidskr. 1882 s. 63—78, 99—106. (H. Hildebrand).

Werner, H., Warnhems kyrka och kloster. II. 64 s. 4. 4 pl. Lidköping. 3 Kr.

Worsaae, J. J. A., Nordens Forhistorie. Efter samtidige Mindesmærker. 6 + 197 s. 8, 1 Kort. Kbhvn. Gyldendal. 2,50.

VIII. Kulturhistoria m. m.

Arpi, R., Anmäl. af: Bidrag til en historisk-topografisk Beskrivelse af Island ved P. E. K. Kaalund. I, II. Kbhvn. 1877, 79 och Alþingisstaður hinu forni við Öxarå með uppdráttum efter Sig. Guðmundsson. Kaupmhfn. 1878.
Nord. Tidskr. utg. af Letterstedtska Föreningen 1881 s. 360—76.

Dareste, R., Les anciennes lois de l'Islande. Paris, Impr. Nationale 11 s. 4. särtr.

[Estlander, C. G.], Om folksångens vägar i norden. 19 s. 8.
Aftr. ur „Album, utg. af Nyländingar VIII" H.fors. Edlund.

Frederiksen, L., Folkelivet i Danmark og Sønderjylland i Aarhundredet 1766—1866. 148 s. 8. Kbhvn. Schønberg. 1,75,

Gröndal, B., Mannfræði og fornleifar.
Tímarit 1 (1880) s. 92—134.

Hansen, Chr., Det gamle Nidaros. En kulturhistorisk Skildring. 96 s. 8. Throndhjem (1880). Forf. 1,50.

Hildebrand, H., Sveriges medeltid. Kulturhistorisk skildring. I, 2, 3. s. 113—400. Sthlm. P. A. Norstedt & söner. 2 Kr. och 3,50.

Hofberg, H., Genom Sveriges bygder. Skildringer af vårt land och folk. Ny uppl. 1, 2 H. 96 s. 8. Sthlm. Alb. Bonnier. à 0,50.

Jørgensen, A. D., Det ældste København. III.
Aarbøger for Nord. Oldk. 1881 s. 281—98. I, II. Aarbøg. 1872, 77.

Kornerup, J., Om Esrom Klosters Forbindelse med Venden og de architektoniske Spor deraf.
Aarbøger for Nord. Oldk. 1881 s. 1—37.

Krüger, J., Det aryska elementet i den fornsvenska familjens och slägtens organisation. (Tryckt som manuskript). 120 s. 8. Lund. Gleerup. 2,50.

Liljenstrand, A., De nordiska bygningabalkarne. Deras rättsordning i organisk utveckling. 1, 2. H. III + 192 s. 8. Helsingfors. (Sthlm. P. A. Norstedt & söner). à 1,25.

Ólsen, Björn Magnússon, „Ávellingagoðorð".
Timarit II, 1 s. 1—31. Reykl'j 8íkvla8

Möller, P. von, Strödda utkast rörande svenska jordbrukets historia. 1 H. 96 s. 8. Sthlm. P. A. Norstedt & söner. 1,25.

Nielsen, O., Kjøbenhavn i Aarene 1536—1660. I, 2. (Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse III, 2). 208 s. 8. Kbhvn. Gad. 2,50.

Nielsen, Y., Træk af den norske Bondestands Kulturudvikling i de sidste 300 Aar. Fem pop. Forelæsninger. 159 s. 8. Kra. Cammermeyer. 2 Kr.

Storm, G., Magnus Erlingssøns Lov om Kongevalg og Løfte om Kronens Ofring. 16 s. 8. Kra. Dybwad. 0,25.

Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger 1880, No. 14.

Strindberg, A., Svenska folket i helg och söcken, i krig och fred, hemma och ute, eller ett tusen år af svenska bildningens historia. H. 1—5. s. 1—272. Sthlm. Fritze. à 1 Kr.

Anm. Nord. Tidskr. utg. af Letterstedtska Föreningen 1881 s. 422—27 (O. Montelius); Hist. Tidskr. utg. af sv. hist. Fören. XCIII, XCIV. (E. Hildebrand); Ny sv. Tidskr. 1881 s. 322—32 (S. J. Boethius); Finsk Tidskr. XIII 1882 s. 58—60 (M. G. Schybergson).

Wille, H. J., Utrykte Optegnelser om Thelemarken. Udgivne i Uddrag af L. Daae.

Norsk hist. Tidskr. 2. R. III, 2 s. 145—205.

IX. Folkliteratur.

Aasen, I., Norske Ordsprog. 2den Udg. XVI + 238 s. 8. Kra. Malling. 2,80.

Asbjørnsen, P. Chr., Norska folksagor och huldresägner. Af förf. genomsedd svensk öfversättning af E. Lundqvist. Med ett inledande förord af P. A. Gödecke. 346 s. 8. 34 pl. Sthlm. Alb. Bonnier. 4 Kr.

— Auswahl norwegischer Volksmärchen und Waldgeister-Sagen. Aus dem Norwegischen übersetzt von H. Denhardt. VIII + 289 s. 8. Leipzig. Refelshöfer. 6 Mk.

Bergh, H. A. E., Nye Folke-Eventyr og Sagn fra Valders og Hallingdal. 114 s. 8. Christiania. Cappelen. 1,50.

Bjørnen och räfven (saga från Maggås by, Orsa socken, Dalarne) upptecknad af *E. Eriksson.*

Sv. Landsmålen I, 13 s. 52—54.

Blumenberg, H. G., Folkvisa från Norrtelje skärgård med musik — Danslekar (från sydöstra Upland med musik).
Uplands Fornminnesförenings tidskr. IX. s. LXXIII—LXXVIII.

Bondeson, A., Jon i Slätthult. Halländska gränsbolifvet skildradt. 2 uppl. 32 s. 12. Sthlm. Alb. Ronnier (Öreskriftet för folket 110). 0,25..
Se Sv. Landsmålen I, 11 s. 202—210.

— Visor på Ätradalens bygdemål 56 s. 12. (Upsala 1878). Sthlm. Alb. Bonnier (Öreskrifter för folket 111). 0,25.

— Marknadsgubbar på Sjönevad 47 s. 12. Sthlm. Alb. Bonnier. (Öreskrifter för folket 113). 0,25.

— Pojken och Skam. Halländsk folksaga.
Kal. „Svea“ 1882 s. 101—105. Sthlm. 1881. A. Bonnier.

Daae, L., Norske Bygdesagn. 1 Saml. 2 Udg. VIII + 243 s. 8. Kristiania. Cappelen. 2,75.

Elveskud, dansk, svensk, norsk, færøisk, islandsk, skotsk, vendisk, böhmisk, tysk, fransk, italiensk, katalonsk, spansk, bretonsk Folkevise i Overblik ved *S. Grundtvig* 98 s. 12. Kbhvn. Schønberg 1 Kr.
Særtr. af Danmarks gamle Folkevisor. 4 (og 2) Del.

Feilberg, H. F., Småprøver af forskellige jyske Landskabsmål med (den Lyngbyske) lydskrift. 12 s. 8. Kbhvn. Ej i Bokh.

Folkesagn, samlede i Lister og Mandals Amt af Joh. Th. Storaker og O. Fuglestvedt, udgivne af O. Fuglestvedt. 1ste Del, med Tillæg: Sagn fra Listerlandet, meddelte af J. M. Osmundsen. 124 + 21 s. 8. Flekkefjord. Kjönig Hansen. 1 Kr.

Folkvisor, (från Södermanland), upptecknade af *E. Öberg* med melodier
Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria II. s. 16—30.

Folkmusik från öfre Sverige upptecknad af G. Bn.
Sv. Landsmålen I, 10. 13 s.

Föredrag på landsmål vid Landsmålsföreningarnes fest i Upsala Nov. 1879. (Uppteckn. både med landmålsalfabetets och vanliga typer). Från Fårön vid Gotland, Gotlands fastland, Medelpad, Offerdal i Jämtland, Mora i Dalarne, Wendel i Upland, på

Korn hamnstorg, en stockholmsbild; från Närike, Sefvedes härad i Kalmar län, Aspelands härad i Kalmar län, Bohuslän, Halland, Skåne.

Sv. Landsmålen I, 11 s. 123—231.

Grundtvig, S., Danske Folkeæventyr, efter trykte og utrykte Kilder. 2den Udg. 240 s. 8. Kbhvn. Reitzel. 1,50.

Gåtor från Åkers härad (Södermanland).

Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria II s. 92—101; fortsättning från I. (1877).

Jonsson, M., Folktro, seder och bruk i Möre under 19de årh. 25 s. 8.

Sv. Landsmålen 1881 A (B. II, 5).

Kristensen, E. T., Æventyr fra Jylland samlede af Folkemunde. Udgivne med offentlig Understøttelse (Jydske Folkeminder, især i Hammerum Herred. Femte Samling) 400 s. 8. (Kbhvn. Schønberg). 4 Kr.

Landstad, M. B., Gamle Sagn om Hjortdølerne 97 s. 8. Kra. (1880) Dybwad. 1,20.

Lindström. G., Nyländska folkesägner.

„Album utg. af Nyländingar VIII". Hfors. Edlund s. 155—61.

Sagor, sägner, legender, áfventyr och skildringar af folkets lefnadssätt på landsmål hufvudsakligen ur landsmålsföreningarnes samlingar s. 1—48. 8.

Svenska Landmålen 1881 E. (B III, 2).

Vigström, E., Folkdiktning, visor, folktro, sägner och en svartkonstbok, samlad och upptecknad i Skåne. Andra samlingen VIII + 456 s. 8. Göteborg T. Hedlund. 3 Kr.

1sta samlingen Kbhvn. 1880, anm. i Germania XXVII. s. 115—22 (F. Liebrecht); Sv. Landsmålen I, 13 s. 23—S8. (L[unde]ll).

— Prästa-Pären. Folkhistoria på skånska bygdemålet, upptecknad i Riseberga socken, Norra Åsbo härad i Skåne.

Kal. „Svea" 1982 s. 108—112. Sthlm. 1881. A. Bonnier.

Volkmärchen, Schwedische. Ausgewählt und bearbeitet von B. Turley VIII + 316 s. 8. Leipzig, Abel. 2,50 Mk.

Brudstykke af en latinsk Oversættelse af Kongespeilet fra 14de Aarhundrede.

Blandt de i de senere Aar i den Arnamagnæanske Samling indordnede Stykker findes en Afskrift med Arne Magnussøns Haand af et Membranbrudstykke, som efter Arnes Paategning var fundet „blandt Bartholomæus Jacobsens Papirer", og som lyder saa:

Illustri Dominâ, Dominâ meâ Ducissâ [Ingeburge filiâ regis Norvegie, *eadem manu supra lineam*] narrante comperi, multifaria mirabilia in aquilonaribus mundi partibus emergentia, ab inexpertis et extraneis vix credibilia. Sicut enim in Indiâ vehemens mirum reputatur, qvod ingentes dracones et venenosi ab hominibus parvæ quantitatis domantur et eqvitentur: ita ultra Norvegiam et in Norvegiâ contingunt mira æque stupenda, et apud Indos forte pro fictitiis reputata, velud hoc et similia: qvod homines, alligatis hastis sive asseribus ·x· ulnarum circum coriatis sub plantis pedum, tantâ velocitate discurrunt, qvod animalia sicut renos et similia capiunt cursitando. Item dicitur ibi esse palus talis naturæ, qvod si lignum infigitur illi, mutatur in lapidem. Situm Norvegiæ possumus pensare ex hoc, qvod in illa sunt qvædam terræ, et præcipue Holgheland, ubi prenduntur strumuli; in qvâ sic se habet cursus solis, qvod a 4 ⁰ ydus Novembris ad qvartum ydus Januarii propter remotam solis absentiam nuncqvam in tantum lucescit dies, qvod stellæ tam clarè non apparant supra eorum orizontem sicut in mediâ nocte. Hoc spatium terræ comprehenditur inter duas parochias ibi satis famosas, videlicet Vagon et Andernes. In qvibusdam locis sol non emergit super orizonta ante ·x· kal. Februarii; sed postea prolongatur dies, adeo qvod stat continua dies sine nocte ab viii ^{0} ydus Aprilis usqve ad ·xv· kal. Octobris. Item in Holegheland videtur solis corpus die ac nocte, licet non meretur dici nox, in eorum emisperio à xviii ^{0} kal. Junii usqve ad 8 ^{0} kal. Augusti.

Modo secundum ordinem Speculi Regalis in Norico ydiomate conscripti oportet primo exprimere miranda occurrantia de Yrlandiâ; qvæ qvidem annexa dicitur Grønlandiæ, sed propter impenetrabilia deserta

non pertingitur ad eam, tamen scitur ex eo qvod animalia qvædam qvæ tantum vivere dicuntur in Yrlandiâ veniunt interdum ad Grønlandiam. Ibi est salubris temperies aeris; nec multum necesse de vestibus. Item venenosa animalia, sicut serpentes, ibi vivere non valent; qvia terra est talis efficaciæ, qvod qvocumqve portatur, interficit ea. Idem faciunt lapides et arbores circulo circumducto. Item secundum relationem didici ibidem esse qvandam aqvam, qvæ alterat naturam ligni in fundo transfixi in ferrum; partem vero stantem in ipsâ aqvâ mutat in lapidem; sed extrema particula stipitis super aqvam erecta, manet in suâ formâ substantialiter lignum, si steterit per tres annos, et tantum illa arbor qvæ vocatur acrifolium. tamen in eâdem palude crescunt arbores et arbusta. Item incolæ istius regni sunt ferocissimi, sed sanctos et humiles valde reverenter diligunt, et nuncqvam aliqvos trucidabant, per eosqve sub misericordia Dei conservantur. Item audivi ibi duos fontes existere sub iugo montis unius, qvorum unus variat qvidqvid album fuerit, sicut ovis vel eqvus, in colorem contrarium, sicut nigredinem. et alter fons, cuiuscumqve coloris fuerit res sibi intincta reddit ipsam albam. Item est ibi in qvâdam aqvâ, nomine Logica, insula mobilis qvæ aliqvando videtur eminus è terra defluere, aliqvando cominus affluere, et præcipue in diebus dominicis. Postqvam fuerit taliter revoluta per vii annos, tunc coniungitur rupi terræ consolidatione firmissima, eoqve tempore connexionis causatur sonus vehementissimus ad modum tonitrui. Deinde exit alia insula simili modo conglobata fluitqve aliis septem annis et sic in infinitum. Mirabilem effectum habet potentia huius loci. non portat nisi unam personam tantum, ut dicunt qvi freqventer navigio venerunt ad eam. Item qvalemcumqve infirmitatem habuerit patiens, et qvieverit paulisper super eâ, ab omni passione liberatur. Item legitur in Ybernia modicam insulam esse, nomine Inhiisgluer, in qvâ mortui non sepeliuntur, sed eriguntur cadavera eorum, sicut vivi starent in cimiterio, et non corrumpuntur. Item invenitur ibi una insula, in qva homines mori non possunt; sed cum longâ valetudine fuerint concussi, deportantur et obiunt. Item in aqvâ nominata Logherne est nimia habundantia piscium, in eâqve sita est insula fertilissima, cuius dimidietatem inhabitant dæmones tam potentes sicut in inferno, in saniore vero parte illius fuit una ecclesia, et homines ibi habitabant, sed raro recesserant. Ibiqve visum est qvoddam monstrum, formam habens humanam, hirsutum valde, jubam gerens eqvinam. Hæc de naturâ terræ creduntur retinere effectum et veritatem. verum tamen qvædam feruntur ibi miraculose choruschare propter sedulas preces sancti.

Arne tilføier: „Reliqva disiderantur, et heic scriba substiterat nam restat in pagina vacuum puræ membranæ, nunqvam inscriptum." Stykket har altsaa ikke været fortsat; da vi imidlertid ingen Garanti har for, at Arnes Original var den virkelige Original, kan Oversættelsen godt have været fuldstændigere og have strakt sig over længere Afsnit af samme Værk. Det viser sig strax, at vi her har at gjøre med en Oversættelse eller rettere Uddrag af Kongespeilet (Brenners Udgave S. 25. 22. 35. 39). Ifølge Ordene i 1ste Linje har Oversætteren været i Hertuginde Ingeborgs Tjeneste — snarere Ingeborg Haakonsdatter, Hertuginde af Sverige og Halland, end hendes Cousine Ingeborg Eriksdatter, — og hun har enten gjort ham opmærksom paa det paa Norsk skrevne „Speculum regale" eller maaske ligefrem oversat Stykker deraf for ham. Det Exemplar af Kongespeilet, som var i Kongedatterens Besiddelse, har været af Redaktionen A (Brenner). Oversætteren er aabenbart en Udlænding og Geistlig; et Vidnesbyrd for at han var Svensk (eller Dansk), kunde maaske søges i at Rensdyr paa Latin oversættes med „renus." I allefald har Brudstykket Interesse som et af de tidligste Vidnesbyrd om de litterære Forbindelser mellem de nordiske Lande, der opstod gjennem de fyrstelige Giftermaal: ligesom Erik Plogpennings Datter Ingeborg synes at have foranlediget Overførelsen af danske Annaler til Norge — og derigjennem til Island — (Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger 1878 No. 6), og ligesom Eufemia paa Grund af Svogerskabet med den svenske Hertug Erik har ladet oversætte romantiske Sagaer paa Svensk, saaledes sees heraf at Hertuginde Ingeborg har i Sverige (eller Danmark) foranlediget en Oversættelse eller Bearbeidelse for Fremmede af Dele af Kongespeilet.

G. S.

Om brugen af konjunktiv i oldnorsk.[1]

Oversigt.

I. Konjunktiv i hovedsætninger. § 1—15.

§ 1. I hovedsætn. bruges saavel præsens som imperf. konj. § 2. Præsens konj. om a) ønske og bøn, b) opfordring, befaling. Anm. Opfordrende konj. i 3die pers. (ental el. flertal?) om et ubestemt subjekt. § 3. Ønske og opfordring etc. udtrykt ved imperativ. Anm. 1. Opfordring og befaling (stundom ønske) udtrykt ved præs. ind. af *skulu*. Anm. 2. Ønske, opfordring, befaling udtrykt ved præs. konj. af *skulu (skyli)*. Anm. 3. Opfordring udtrykt ved *munu*. Anm. 4. Forbud udtrykt med *hirð eigi* med inf. Anm. 5. Ordstillingen i sætninger med opfordrende konj. og imperativ. § 4. Opfordrende konj. enkeltvis i bisætning. § 5. Konjunktiv i en at-sætning efter viljesudtryk med udeladt sætningskonjunktion ikke at forvexle med opfordrende konj. § 6. Præs. konj.

[1] Ved affattelsen af denne og lignende syntaktiske afhandlinger har jeg brugt den fremgangsmaade, at jeg først har gjennemgaaet et par større værker og saavidt muligt optegnet alt, hvad der syntes at kunne tjene til emnets belysning. Paa grundlag af dette materiale har jeg saa udarbejdet en sammenhængende fremstilling, og rigtigheden af de vundne resultater er derpaa prøvet ved en ny gjennemgaaelse af et vidtløftigere udvalg af literaturen. De skrifter, som saaledes er benyttede, er væsentlig følgende: Saga Ólafs konungs ens helga (Kr.ania 1853), Gammel norsk homiliebog (Kr.ania 1864), Morkinskinna (Kr.ania 1867), Kongespeilet (Kr.ania 1848), Jomsvíkinga saga (Cederschiölds udgave), Njála (Kbhvn. 1875), Færeyingasaga (Flatøbogen), Grágás (Finsens udgave). I forbindelse med dette udvalg af prosaliteratur har jeg ogsaa paany behandlet det materiale, som jeg i sin tid samlede til „Eddasprogets syntax“, og derunder er jeg i adskillige ting kommen til en anden og, som jeg haaber, rigtigere opfatning, hvad der vil sees, om man sammenligner denne fremstilling af konjunktivens brug med det tilsvarende afsnit af eddasyntaxen.

som indrømmende konj. § 7 a): Præs. indikativ brugt i samme betydn. som indr. konj. i en hovedsætn., der logisk slutter sig til det følgende som en hypothetisk forsætning. b). Hovedsætn. i indik. og konj. i denne betydn. forbundne. § 8. Til en betingelsessætn. med *ef* og ind. knyttet ved *ok*, *enda (en)* en sætning i indrømmende konj. Anm. 1. En konjunktivisk sætning paa samme maade knyttet til sætn. med *þóat*, en tidssætn. eller relativsætning eller Anm. 2. enkeltvis til en bisætn. af anden art (f. ex. aarsagssætn.). § 9. Præs. konj. i spørgsmaal som dubitativ konj. Anm. Indikativ i lignende spørgsmaal. § 10. Imperfektum konj. som potential konj. Anm. Ogsaa i spørgsmaal. § 11. Potential konj. ofte lidet forskjellig fra præs. ind.; sjelden brugt om fortid. Anm. Præs. konj. af *vilja* i poesi som potential konj. — *þikki mér*. § 12. Potential konj. i bisætninger. Anm. Potential imperf. konj. ogsaa i bisætn., der efter sin art skulde staa i præs. konj. § 13. Bisætn. til en hovedsætn. i potential konj. faar samme form som denne og udtrykkes i imperf. konj. Anm. 1. Dog kan efter hovedsætn. i potential konj. konstrueres i bisætn., som om hovedsætn. havde præs. ind. Anm. 2. Omvendt kan efter præs. ind. i hovedsætn. konstrueres, som om den var udtrykt i potential konj. § 14. Det samme tankeforhold, der finder sit udtryk i den potentiale konj., betegnes ogsaa ved omskrivning med *munda*. § 15. Imperf. konj. som ønskende konj. Anm. 1. Ønskeudtryk med imperf. konj. af *skulu*. Anm. 2. Brugen af imperf. konj. i ønske skyldes en ellipse.

II. Hypothetiske udsagn. § 16—27.

§ 16. Hypothetiske udsagn i indikativ. Anm. 1. Hovedsætn. i hypothetisk udsagn i imperativ eller opfordr. konj. § 17. En indskrænkning knyttet til en nægtende hovedsætn. med *nema* og følgende konj. Anm. 1. Mindre nøiagtig *nema* efter positiv hovedsætn. Anm. 2. *ek veit eigi, nema* „jeg skulde tro, at“. Anm. 3. I poesi enkeltvis en indskrænkning med *ef* og præs. konj. Anm. 4. Konj. efter *nema* egentlig koncessiv? § 18. Imperf. konj. i begge sætninger i det hypoth. udsagn, naar betingelsen udsiges som et tilfælde, den talende alene tænker sig eller antager. § 19. Konj. i begge sætninger, naar betingelsen udsiges som antaget mod virkeligheden, om nutid imperf., om fortid imperf. el. plusquamperf. § 20. I hovedsætn. omskrivning med *munda (mynda)* Anm. 1. Sjelden *nema* = *ef eigi* i de § 18—20 omtalte udsagn. Anm. 2. Istedetfor *mynda* bruges undertiden *skylda*. § 21. Betingelsen ikke udtrykt i en fuldstændig sætning. Anm 1. Ved korthed i udtrykket kan betingelsen ligge i en infinitiv eller en at-sætning i imperf. konj. eller Anm. 2 i en relativsætning i imperf. konj. Anm. 3. Sammenblandet

temporal og hypothetisk sætn. § 22.. Den betingede hovedsætn. i bisætningsforhold til en anden sætning. § 23. Bisætning til et betinget udsagn i imperf. (plusq.) konj. sat i konj. § 24. Betingelsen udtrykt i en indrømmende sætn. med *þóat* (selv om) og imperf. konj. § 25. Stundom mindre nøiagtigt hovedsætningen i præs. eller futurum ind., uagtet betingelsen ved at sættes i imperf. konj. er betegnet som et tænkt tilfælde. Anm. 1. Grunden dertil. Anm. 2. Imperf. ind. istedetfor imperf. konj. i hovedsætn. stundom om det, der vilde være pligt eller tilbørligt; yderst sjelden ellers. § 26 a). Undertiden er den indikativiske sætn., til hvilken en betingelsessætn. i imperf. eller plusquamp. konj. er føiet, ikke den virkelige hovedsætn. i det betingede udsagn. b). Deraf *ef* med imperf. konj. elliptisk i betydn. „hvis blot“. § 27. Imperf. konj. i betingelsessætn. om et oftere gjentaget tilfælde. Anm. Forskjellig fra de § 25—26 omtalte tilfælde, er det, at betingelsessætn. staar i konj. som en fremmed tanke, eller fordi sætn. bestemmer en inf., akk. med inf. eller sætn. i konj.

III. Substantiviske bisætninger. § 28—45.

§ 28. Konjunktiv i at-sætninger efter verber og talemaader, der betegner stræben el. omsorg, vilje og indvirkning; efter nutid (fremtid) præs. konj.; efter fortid imperfekt. konj., sjelden præs. Anm. Det udtryk, hvoraf den konjunktiviske at-sætning er afhængig, underforstaaet eller blot antydet i sammenhængen. § 29. Især efter verber og talemaader, som betegner en indvirkning, samt „bestemme, beslutte“ sættes i at-sætningen ogsaa hjælpeværbet *skulu* i indikativ eller (sjeldnere) konjunktiv; hyppigst efter hovedverbum i fortid. Anm. 1 udeladt at. Anm. 2. *munu* som hjælpeverbum istedetfor *skulu*. Anm. 3. Efter verber, der betegner stræben, vilje og indvirkning ogsaa infinitiv. § 30. Konjunktiv i at-sætninger efter *þurfa* — *þörf, nauðsyn er* — samt *kostr*. Anm. Efter *kostr* ogsaa *skulu (munu, vilja)*. § 31. Konjunktiv i at-sætninger efter verber og talemaader, der betegner mening, tvil, frygt; 1) efter hovedverbum i præs. (perf.) præs. konj. om det nutidige, perf. om det fuldendte, imperf. (tildels perf.) om det forbigangne; 2) efter fortid imperf. om det samtidige, plusquamperf. om det fuldendte eller forbigangne. Anm. Undertiden indikativ i disse tilfælde; 3) efter hovedverbum i nutid kan ogsaa det fremtidige udtrykkes med præs. konj.; 4) men hyppigere betegnes efter nutid det fremtidige ved præs. af *munu;* 5) efter fortid betegnes det fremtidige ved imperf. af *munu*. Anm. Det fremtidige udtrykt ved *skulu* med bibetydning af nødvendighed, pligt eller forsikring. § 32. I at-sætninger efter verber og talemaader,

der betegner formodning, haab, frygt, bruges *munu* (ind. el. konj.) som modalt hjælpeverbum. Anm. 1. Sjelden udeladt at i de §§ 31—32 nævnte sætninger. Stundom hovedsætn. for objektsætning med at. Anm. 2. Akk. med inf. efter de i § 31 nævnte verber. § 33. Konjunktiv i at-sætninger efter verber og talemaader, der betegner udsagn, naar den talende vil have sætningens indhold opfattet som et citat af en andens ord. 1) Efter hovedverbum i præs. el. perf. bruges præs. konj. om det nutidige, perf. om det fuldendte, imperf. el. perf. om det forbigangne; om det fremtidige omskr. med præs. af *munu (skulu)*. 2) Efter hovedverbum i fortid bruges imperf. om det samtidige, plusq. om det forbigangne; om det fremtidige omskr. med imperf. af *munu*. § 34. Konjunktiv i at-sætninger efter udsagnsverber, naar sætningens indhold betegnes som ikke stedfindende. § 35. Indikativ i at-sætninger efter udsagnsverber, naar sætningens indhold skal betegnes som noget, der virkelig finder sted. Anm. Er hovedsætn. historisk præsens, følger i bisætningen dels tidsformer (i ind. el. konj.) som efter nutid, dels som efter fortid. § 36 a). Oftere findes dog, navnlig efter fortid, indikativ for konjunktiv i disse sætn. b). Ikke sjelden findes i sideordnede sætn. af denne art ind. og konj. forbundne. § 37. Blandede udtryk af direkte og indirekte tale. Anm. 1. I en af udsagnverbum afhængig at-sætn. *munu* om det formodede. Anm. 2. Udeladt at. Anm. 3. Akk. med inf. efter udsagnsverber. § 38. Konjunktiv i sætninger med at efter udtryk, som betegner a) det kan hænde, er muligt, kan saa være. Anm. 1. Sjelden indikativ. Anm. 2. Indikativ efter „det hænder, indtræffer", hvor der betegnes et faktum. b) det er langt fra, mangler meget (noget) paa, er nær ved. Anm. 1. Efter disse udtryk bruges i at-sætningen ogsaa omskr. med *munu* (ind. el. konj.). Anm 2. *búit, (búð)* med konj. med eller uden at i betydn. „det kan være at, maaske, kanhænde". § 39. I alle andre end de § 28—38 omhandlede at-sætninger sættes i alm. indikativ. Saaledes efter verber og talemaader, som betegner sansning, kundskab, erfaring, erkjendelse. Anm. 1. Nu og da konj. efter saadanne verber, idet de opfattes som indeholdende et udsagn eller en formening, i at-sætningen kan da ogsaa bruges *munu* (cfr. § 32). Anm. 2. Altid konj., naar udsagnet betegnes som ikke stedfindende. Anm. 3. Akk. med inf. efter saadanne verber. § 40 a). En at-sætning sættes i indikativ, naar der udsiges en dom eller bemærkning om et forhold, der betegnes som virkelig stedfindende. b). Derimod sættes konjunktiv, naar det, hvorom en dom eller bemærkning udsiges, betegnes som noget, der er tænkt i almindelighed, eller c) som ikke stedfindende. Anm. 1. En forklarende bemærkning, der ved *þat er at* føies til et konjunktivisk ud-

sagn, sættes i konj. Anm. 2 er for at. § 41. Spørgende bisætninger efter omstændighederne i konj. eller indikativ. § 42. Konjunktiv sættes efter verber og udtryk, som betegner „prøve, forsøge, raadslaa om" o. s. v.; præs. konj. om nutid, imperf. om fortid; det fremtidige i regelen ikke udtrykkelig betegnet. Anm. 1. Sjelden indikativ efter saadanne verber. Anm. 2. *munu* i disse spørgesætninger forat betegne tvil eller uvished. § 43. Konjunktiv sættes fremdeles efter verber og udtryk, som betyder at „spørge". Anm. 1. *munu* i disse spørgesætninger. Anm. 2. Ikke sjelden indikativ efter verberne „at spørge". § 44. Efter udsagnsverber sættes spørgende bisætninger i lighed med at-sætninger i konjunktiv eller indikativ. Anm. 1. *munu* i disse spørgesætninger. Anm. 2. Efter *biðja* spørgesætn. med *ef* istedetfor at-sætning. Anm. 3. Efter meningsverber kan unøiagtig forekomme spørgende bisætn. i konj. § 45 a). I alle andre tilfælde sættes den spørgende bisætning i indikativ. b). Navnlig efter verber og udtryk, som betegner iagttagelse, kundskab, erfaring o. s. v. Anm. 1. Stundom konjunktiv i spørgesætninger efter disse verber, idet de opfattes med betydning af „prøve, undersøge". Anm. 2. I den spørgende bisætning potential, hypothetisk, dubitativ konj. o. s. v. Anm. 3. Konj. efter *ef* i betydn. „om maaske".

IV. Adjektiviske bisætninger (relativsætninger). § 46—48.

§ 46. Relativsætninger i indikativ, naar de udtrykker en bestemmelse ved en enkelt eller enkelte gjenstande. § 47. Konjunktiv i generaliserende relativsætninger efter nægtende, spørgende eller opfordrende hovedsætning. § 48. Ogsaa i andre tilfælde sættes generaliserende relativsætning gjerne i konj.; dog bruges ogsaa ind. Anm. 1. Konj. i indskrænkende relativsætninger. Anm. 2. Bestaar relativsætn. af en komplex af to sætninger, sættes konj. i begge eller i den, hvori hovedtanken ligger. Anm. 3. Konj. i generaliserende relativsætn. med bibetydning af hensigt.

V. Adverbiale bisætninger. § 49—69.

§ 49. Hensigtssætninger sættes i konj., efter nutid præsens konj., efter fortid imperf. Anm. 1. Præs. konj. efter fortid. Anm. 2. Potential konj. i hensigtssætn. Anm. 3. *skulu* som hjælpeverbum i hensigtssætn. Anm. 4. *mega* som hjælpeverbum. § 50. Følgesætninger sættes i konj., naar hovedsætn. er a) nægtende, b) spørgende, c) opfordrende; d) efter udtryk, som betegner „værdig, skikket til"; e) føiet til en betingelsessætn. eller sætn. med *þóat*. Anm. 1. Ogsaa efter tidssætn., der i betydn. nærmer sig betingelsessætn. Anm. 2. Hypothetisk, potential o. s. v. konj. i følge-

sætn. § 51. Konj. efter *svá at* i indskrænkende betydn. „forsaavidt". § 52. I alle andre tilfælde følgesætn. i ind. § 53. Indrømmende bisætn. Konj. efter *þóat* i betydn. „omend, selv om." § 54. Konj. efter *þóat* i betydn. „endskjønt, uagtet". Anm. 1. For *þóat* bruges *þó-at* stundom *þó*. Anm. 2. *þóat* brugt som *ef*. § 55. Aarsagssætn. i alm. i ind. § 56. Konj. i aarsagssætn. i betydn. „ikke af den grund, at". § 57. Tidssætninger i alm. i indikativ. § 58. Efter *áðr* og *fyrr enn* baade ind. og konj. § 59. Indikativ sættes a) naar hovedsætn. er nægtende; b) i regelen naar der betegnes, at noget fandt sted en vis tid før noget andet. § 60. Konjunktiv sættes, naar hovedsætn. indeholder en positiv opfordring. § 61. I alle andre tilfælde sættes baade ind. og (oftere) konj. § 62. Sammenligningssætn. indledes med *sem* el. *en* (stundom *ok*). § 63. Konj. i sammenligningssætn. med *sem*, naar udsagnet betegnes som noget, der sættes og antages til sammenligning. Anm. 1. Undertiden i sammenligningssætn. fuldstændigt hypothetisk udsagn. Anm. 2. Blandet udtryk af tids- og sammenligningssætn. § 64. Sammenligningssætn. efter verber „at synes". Anm. *munu* som hjælpeverbum i disse sætn. § 65. Sammenligningssætn. efter verber „at erfare" § 66. Sammenligningssætn. med en efter komp. i ind. § 67. Konj. i sætn. med en i betydn. „for stor til, at". Anm. 1. Overflødigt indskudt *heldr*. Anm. 2. Unøiagtigt konj. for ind. § 68. Konj. efter *heldr en* og *fyrr en* forat betegne, hvad der søges afværget. § 69. Konj. efter *en*, *heldr en* efter nægtelse i betydn. „ikke mere, end om". Anm. 1. Eiendommelig anvendelse i det ældre digtersprog af præs. konj. af *vera* i sammenligningssætn. efter *en*. Anm. 2. *at* udeladt efter *en*. Anm. 3. Unøiagtig konj. for ind. udenfor de § 67 anm. 2 omtalte tilfælde.

VI. Bisætninger udsagte som en andens tanke eller tale o. s. v. § 70—77.

§ 70. Konj. i bisætning, naar indholdet betegnes som sagt eller tænkt af en anden. § 71. Konj. i bisætn., føiet til infinitiv, efter a) meningsverber, b) udsagnsverber, c) viljesverber, samt d) til infinitiv, der angiver hensigt. § 72. Konj. i bisætn. føiet til at-sætn. efter a) meningsverber, b) udsagnsverber, c) viljesverber, samt d) til sammenligningssætn. efter meningsverber, e) til spørgende bisætn. i konj. f) til hensigtssætn. § 73. Indikativ i disse sætninger, naar de indeholder en forklarende bemærkning. § 74. Indikativ unøiagtigt for konjunktiv. § 75. Blandede udtryk af konj. og ind. i disse bisætn. § 76. Indirekte tale. § 77. Bisætn. sat i konj. som led af andre slags konjunktiviske sætn., end de ovenfor nævnte.

I. Konjunktiv i hovedsætninger.

§ 1. I hovedsætninger bruges saavel *præsens* som *imperfektum* konjunktiv. Præs. konj. er *optativ* og *hortativ*, *koncessiv* og *dubitativ;* imperf. konj. er *potential* og tildels *optativ*.

§ 2. Præsens konjunktiv

bruges hyppig forat betegne *ønske* og *bøn* — *opfordring*, *formaning*, *bud* og *befaling*. Almindeligst anvendes paa denne maade 3die pers. (navnlig af ental); 2den pers. er (især i prosa) sjelden; kun enkeltvis findes 1ste pers. Denne *ønskende* og *opfordrende* konj. findes baade i positive og negative udtryk, men fortrinsvis i positive.

a). *ønske* og *bøn:*

Guð þakki yðr, herra minn (Kgs. 6, 31). æ vei verði oss (Mork. 81, 21). vei verði þínum legg (Mork. 194, 29). haldi Hel því er hefir (Sn. E. I 180, 20). birti ástar logi hjörtu vár (Hom. 101, 34). verði þinn vili (Hom. 111, 15). hjálpi svá mér guð í þvísa ljósi ok öðru, sem ek hygg etc. (Grág. 80, 3). matr sé þér leiðr (Sk. 27). skríðiat þat skip er und þér skríði (H. H. 2, 31). farist þér nú vel (Nj. 4, 16; upers. gid det maa gaa dig vel). gramir hafi Gunnar (Br. 9). svá hjálpi þér hollar vættir (Oddr. 8). tröll hafi þina vini (Nj. 36, 5). hafi þik allan tröll (Mork. 43, 13).

lofaðr sér þú guð dróttinn minn (Nj. 106, 26). heil sé þú, María, miskunnar sér þú full, dróttin sé með þér, blezað sé þú meðal allra kvenna ok blezað sé aldin kviðar þins (Hom. 61, 29). heill þú farir, heill þú aptr komir, heill þú á sinnum sér (Vafþ. 4). at undrsjónum þú verðir (Sk. 28).

allir sé vér velkomnir (Nj. 91, 77).[1]

b). *opfordring*, *formaning*, *bud* og *befaling*:

renni nú hverr heim hug um, hve þat mun gørt hafa; unni sér sóma sjálfum ok kunni at líta, hvat honum hœfir, en unni konungi réttra laga, ef áðr hefir nökkut at skort, ok minnist á,

[1] Hertil kan maaske føies: vel ek, verðak á fitjum (Vkv. 29).

hve þessum hefir farit, er í móti honum gengu fyr skömmu (Mork. 138, 9). öllum mönnum sé þat kunnigt (Mork. 131, 19). skjótr er dómr minn: flýi hann af landi ok komi eigi aptr, meðan mitt ríki er (Heimskr. 644, 22). ef hann vill nökkura sætt við mik gera, þá fari hann á fund minn ok leggi niðr hégómanafn (O. S. 162,35). ek man eptir vera, en Jakob fari (O. S. 88, 26). gjaldi hann fullum gjöldum þat, er dœmt var — en ef þat er eigi goldit fyri jafnlengðina, þá fari hann útlægr — falli fé hans hálft í konungs garð (O. S. 86, 20 fgg.). gangi nú til einnhverr ok fáist við mik (Sn. E. I 160, 1). nemi maðr boðorð guðs (Hom. 6, 3). skammisk maðr at vera dramblátr (Hom. 16, 5). lýsi ljós yðart fyrir mönnum (Hom. 99, 23). hverr er eyrun hefir, þá heyri þessor orð (Hom. 102, 22). hafi hann ið mikla men brisinga (Ham. 15). þveginn ok mettr riði maðr þingi at (Hav. 61). verði engi svá djarfr, at hann ræni (O. S. 135, 12). harmi engi af annars góðu, né hryggvisk af annars sælu (Hom. 41, 18). saurgi eigi oss lostasemi né ljót hugrenning (Hom. 70, 16). akri ársánum trúi engi maðr (Hav. 89).

standi menn upp sem tíðast ok hafi hendr á þeim Palnatóka (Jomsv. 63, 17). standi menn upp ok drepi hann (Mork. 43, 13). nú vil ek brutt flýja ok gøri svá allir mínir menn (Jomsv. 74, 11). fari danskir eða Suðrmenn ok enskir hér á önnur skip (Mork. 3, 24). þeir er næstir standa, seti þeir sína spjótsodda fyrir brjóst hestum þeira (Heimsk. 618, 19). þeir er meinlæti hafa, standisk þeir þau sterkliga (Hom. 40, 19). öll heipt ok reiði takisk frá yðr (Hom. 43, 9). heyri jötnar (Sk. 34). renni rökn bitluð til reginþinga (H. H. 1, 54). fari engir, fyrr en allr ferr flotinn, dvelist ok øngir þá eptir, er ek rœ ór höfninni (O. S. 38, 30). skulu menn höggva bú eða taka aðra vist sem menn þurfu til at fœða sik, en menn geri ekki annat spellvirki (O. S. 206, 12 fg.).

ek ætla, at þú munir vera því braut kaupandi; ok *komir* aldri aptr (Jomsv. 61, 15). þér úrœktit hit sanna ljós, veri þér nú í myrkri; þér elskuðut dauða, *sé* þér glataðir; fylgðu þér djöflinum, fari þér með honum til helvitis elds (Hom. 63, 24). þú ráð

nemir (Fáfn. 20; Hav. 112 fg.). heldr þú hana eina látir með ása sonum vammalausa vera (Øg. 53). skósmiðr þu verir né skeptismiðr (Háv. 126).

Anm. Ikke sjelden bruges opfordrende konj. i 3. pers. om et ubestemt subjekt („man"):[1] kalli mér hingat kerlinguna (Sn. E. I 160, 5). seti hann i fjötur ok drepi hann á morgun (O. S. 118, 1). fari til skjótt ok skili þá (O. S. 72, 4). brenni mér inn húnska á hlið aðra; tjaldi þar um þá borg tjöldum ok skjöldum (Sig. 3, 66). höggvi þenna sem tíðast (Joms. 76, 13). drepi þenna sem skjótast (Jomsv. 76, 23). láti hann eigi lausan (Joms. 77, 1). fylgi nú Hreiðari heim ok fari hann eigi (Mork. 40, 34). fœri mik aptr á sama stað (Mork. 46, 18). fái honum silfrit (Mork. 48, 36). láti af tjöldin af skipunum sem tíðast ok taki norðr með róðri (Mork. 57, 24). fari eptir honum (Mork. 193, 1). kalli Harald hingat (Mork. 193, 7). fái mér slátr (Mork. 194, 18). fái mér veðféit í hönd (Mork. 196, 22). gefi henni upp sökina (Mork. 204, 20). greiði nú þá, ek em búinn við at taka (Nj. 24, 53). vísi mér til Njálssona (Nj. 88, 126). taki þá alla (Nj. 153, 44).

§ 3. Opfordrende konjunktiv har idethele samme betydning som *imperativ* og tjener til at supplere denne form. Da der af imp. haves 2. pers. ent. og fl. samt 1. pers. fl., har dette tilfølge, at, som anført, opfordr. konj. hyppigst forekommer i 3.

[1] Om man her har 3. pers. *ental* el. *flertal*, er vanskeligt at sige. Disse former er enslydende, og analogi kan tale for begge dele. I indikativ bruges 3. pers. ent. ofte i upersonlige udtryk, og 3. pérs. flert. udsiges stundom temmelig ubestemt om en flerhed personer, saaat „de" faar betydningen „folk, man". I alm. ligger det unægtelig nærmest at tænke paa 3. pers. flertal (cfr. udtryk som: standi *menn* upp ok drepi hann; Mork. 43,13), men stundom udgaar opfordringen især til en enkelt person, og da synes flertalsformen paafaldende. Mærkes maa ogsaa, at samtlige herhen hørende udtryk kan omskrives med upersonligt *skal:* skal drepa þenna sem skjótast = *drepi* o. s. v. (Sml. dog: *standi* menn upp ok *taki* hann ok *skal* hann drepa, Nj. 87, 106). Rigtigst turde det maaske være at antage, at 3. pers. konj. *baade af ental og flertal* kan bruges opfordrende om et ubestemt subjekt, og da formen blev den samme, har man vel endog i det enkelte tilfælde ikke gjort sig rede for, hvilket tal man brugte. — Forresten, naar det følgende ord begynder med þ, kan disse former paa —i ogsaa være 2. pers. fl. imp. med bortfaldt endelse ð (t).

pers. I 2. pers. bliver derimod imp. det naturligste og simpleste udtryk saavel for *bøn* og *ønske* som for *opfordring, formaning* og *befaling*. I 2. pers. fl. falder desuden formen for konj. og imp. sammen (undtagen ved verbet *vera*, hvor konj. dannes af en anden stamme). *1. pers. fl. imp.* udtrykker meget sjelden ønske, men har i alm. den eiendommelige betydning, som vi udtrykker ved omskrivningen „lader os", bruges altsaa, hvor en opfordring fremsættes saaledes, at den talende indbefatter sig selv blandt dem, som den rettes til. Naar forresten 1. pers. ent. og fl. konj. saa yderst sjelden forekommer i ønske og opfordring, har dette sin grund i, at man for dette tilfælde helst (ligesom ofte ellers) anvender omskrivning (f. e. vilda ek, at og lign.).

a). 2. pers. imp.

om *bøn, ønske:*

svá eggjaðir þú mik, blótað verð þú (Hom. 193, 24). gef þú allra konunga heilastr (Sn. E. I 394, 1). njót heill handa (Nj. 36, 48). þú, Fáfnir, ligg í fjörbrotum (Fafn. 21). lifðu heill (Sig. 1, 17). komðu heill (H. Hj. 32). verðu heill (Hym. 11). verðu sem þistill (Sk. 31).

om *opfordring* og *befaling:*

takit byrðingssegl várt it forna ok fái þeim þat (O. S. 115, 19). farit nú aptr ok segit konungi yðrum svá (O. S. 45, 33). þér takit nestbaggann ok búit til nátturðar yðr (Sn. E. I 146, 22). gerðu í líking annarra manna (Sn. E. I 174, 5). snústu frá illu ok ger gott (Hom. 3, 12). segðu mér, ef þú veizt (Sig. 1, 6). søkkstu gýgjarkyn (Helr. 14). grátattu (Sig. 3, 25). dvel þú eigi at snúask til dróttins þins ok fresta eigi dag frá degi (Hom. 25, 2).

Hvor nøiagtigt imp. og opfordrende konj. udtrykker det samme tankeforhold, sees bedst, naar begge udtryksmaader sidestilles:

en þú ráð *nemir* ok *rið* heim héðan (Fafn. 20). Erlingr! *fái* þér festu konungi þá er honum líki, síðan *gangi* Ásbjörn til griða (O. S. 119, 38).

b). 1. pers. flert. imp.:

skiljumk heilir (Sig. 1, 52). —

hittumk í vík Varins (H. Hj. 22). auð mölum Fróða (Grott. 5). róum síðan samfast — hlífum oss fyrst ok gætum vápna várra — gørum þá sem harðasta hríðna (O. S. 38, 30 fgg.). hræðumk vér guð (Hom. 27, 10). forðumk vér hvárntveggja háska ok vættum oss líknar af mildi guðs (Hom. 7, 1).

Anm. 1. Opfordring og befaling betegnes ogsaa ved *skal* (præs. ind. af skulu), der egentlig udtrykker pligt, nødvendighed og bestemmelse:

opt skal hann biðja fyrir sér ok opt lesa (Hom. 7, 13). eigi skulu þér hræðask (Hom. 67, 27). þér skulut ráða, konungr (O. S. 119, 27). fjölkunnigri konu skalattu í faðmi sofa (Hav. 113). orðum skipta þú skalt aldregi við úsvinna apa (Hav. 122). *standi* menn upp ok *taki* hann ok *skal* hann drepa (Nj. 87, 106). *skulu* menn höggva bú eða taka aðra vist, sem menn þurfu til at fœða sik, en menn *geri* ekki annat spellvirki (O. S. 206, 12). þeir er fremstir standa *skulu* setja spjótshala sína í jörðina — en þeir er næstir standa, *seti* þeir sína spjótsodda fyrir brjóst hestum þeira (Heimskr. 618, 17). Ogsaa 1. pers. flert.: skulu vér brjóta þar upp grjót ok veita karlmannliga vörn (Fl. I, 135, 21).

Stundom kan ogsaa *skal* bruges som en stærk betegnelse for *ønske;* saaledes afvexler Sk. 27 fgg. *skal*, opfordrende *konj.* og *imp.* i ønskeudtryk:

ara þúfu á *skaltu* ár sitja — matr *sé* þér meir leiðr — at undrsjónum þú *verðir* — með þursi þríhöfðuðum þú *skalt* æ nara — þik geð *grípi* — *verðu* sem þistill — Hrímgrímnir heitir þurs er þik hafa *skal* — œðri drykkja *fá* þú aldrigi etc.

Anm. 2. I eddadigtene udtrykkes ønske, opfordring og befaling stundom ved præs. *konj.* af skulu *(skyli)*, tildels saa, at ind. og konj. af dette verbum staar i sideordnede udsagn uden forskjel i betydningen:

hér skyli engi öðrum granda (Grott. 6). hon skyli morna (Oddr. 29). þitt skyli hjarta hrafnar slíta (Guð. 2, 8). þik skyli allir eiðar bíta (H. H. 2, 30).

gáttir allar um skoðask skyli (Hav. 1). glaðr ok reifr skyli gumna hverr (Hav. 15). fjár sins skylit maðr þörf þola (Hav. 40). vin sínum *skal* maðr vinr vera, þeim ok þess vin; en úvinar sins *skyli* engi maðr vinar vinr vera (Hav. 43). Cfr. Hav. 6; 33; 42; 54—56; 64; 75; 93; Oddr. 22.[1]

[1] Hvor denne konj. (skyli) egentlig er at henføre, er tvilsomt. Jeg har tidligere (Eddaspr. syntax I pag. 61*) anseet den for en slags potential konj., men antog dog tillige, at skyli i enkelte tilfælde kunde bruges

Anm. 3. En opfordring udtrykkes (noget svagere) ogsaa ved *munu* baade i 2. pers. og i 1. pers. flertal (hvor det altsaa faar samme betydning omtrent som 1. pers. fl. imp.); sml. „Betydn. og brugen af verbet *munu*“ i Aarbøger for nord. oldk. 1878 pag. 282—85:

varast þú þat, at eigi ætlir þú hóf fyrir þér eða keppist við þér meiri menn, en eigi *muntu* fyrir vægja at heldr (Eg. cap. 6 fin. du *maa* ikke el. *faar* ikke). *munut* þat eigi optar gera at fara higat með fá liði (Eg. cap. 12 fin.).

munu vér hér hlaupa fyrir hamarinn ok *leggjumst* til sunds (Fl. 1, 553, 31).

róm nú á mót þeim ok *leggi* svá hverr fram sitt skip, sem hann er drengr til, ok ekki *munum* vér tengja skip vár (Kon. s. 58, 31).

Anm. 4. Forbud kan omskrives ved *hirð eigi* med inf. (hvormed i oversættelse det latinske *noli* med inf. gjengives).

hirð eigi þú yfir at stígask af illu, heldr stíg þú yfir ilt með góðu (noli vinci a malo, sed vince in bono malum Hom. 12, 13). hirð eigi þú at dýrkask í krapti þínum (noli gloriari Hom. 16, 17). hirðið eigi þér at gera vél á meðal yðr (nolite fraudem facere Hom. 35, 2).

hirða þú oss hræða (Atlm. 41). hirðattu höldum heiptir gjalda (Guð. 2, 28). hirðattu bjóða (Guð. 2, 29).

Anm. 5. Med hensyn til ordstillingen i sætninger med opfordrende konj. mærkes, at verbet regelmæssig sættes foran subjektet, naar dette er 3. pers., medmindre der ligger særeget eftertryk paa subjektet:

dróttinn sé með þér (Hom. 61, 30). öll heipt ok reiði ok bræði — takisk frá yðr (Hom. 43, 9). ek man eptir vera, en Jakob fari (O. S. 88, 26). matr sé þér meir leiðr en manna hveim enn fráni ormr með firum (Sk. 27). gramir hafi Gunnar (Br. 9). Guð þakki yðr (Kgs. 6, 31).

optativisk, „idet et ønske udtales om, at noget maa være skjæbnens vilje.“ Men det tør nok fastslaaes som regel, at *præs.* konj. (ialfald udenfor et enkelt verbum) ikke bruges potentialt, og den anførte optativiske betydning er temmelig kunstig. Det forekommer mig nu sandsynligst, at *skyli* er opfordrende konj., saaledes nemlig, at konjunktiven er overført fra hovedverbet paa det omskrivende hjælpeverbum. Det indikativiske udsagn „þik skulu allir eiðar bíta“ udtrykker ved omskrivning omtrent den samme tanke som det konjunktiviske „þik bíti allir eiðar“, og ved analogi er saa den konjunktiviske form gaaet over paa skulu. Der vil i det følgende paa flere steder bemærkes den eiendommelighed, at naar et konjunktivisk forhold omskrives ved hjælpeverbum, dette hjælpeverbum gjerne selv vil antage konjunktivform.

Undtagelser findes af og til. Se forresten exemplerne ovenfor.
Er verbet 2. pers., sættes derimod gjerne subjektet først; cfr. Hav. 112 fgg; Vafþ. 4; Sk. 28; Øg. 53; Fafn. 20.
Ogsaa ved imp., hvor verbet alm. stilles foran subjektet, forsaavidt dette tilføies, kan dog subjektet staa først, naar der ligger eftertryk derpaa:
þá mælti Skrýmir til Þórs, at hann vill leggjast niðr at sofna, en þér takit nestbaggann (Sn. E. I 146, 22). ek ríða mun til þess gulls, er í lyngvi liggr, en þú Fáfnir! ligg í fjörbrotum (Fafn. 21). þiggðu hér Sigurðr! en þú, Geitir! tak við Grana sjálfum (Sig. 1, 5). en þú flý eigi, þótt lið sé gørt til þín (Jomsv. 61, 35).

§ 4. Opfordrende konj. hører hjemme i den enkelte sætning eller i hovedsætningen i en periode. Enkeltvis træffes den i en bisætning:

hann liggr sjúkr heima at búð, segir Otkell; þar er hann *standi* aldri upp, segir Gissurr (Nj. 51, 26). þú, Fáfnir! ligg í fjörbrotum, þar er þik hel *hafi* (Fafn. 21). letia maðr hana langrar göngu, þars hon aptrborin aldri verði (Sig. 3, 45).

§ 5. Naar der til et viljesudtryk føies flere afhængige led bestaaende af en række *at*-sætninger eller afvexlende infinitiver og *at*-sætninger, udelades i 2det og følgende led ofte sætningskonjunktionen *at*, og idet saa tillige verbet faar plads foran subjektet, erholder sætningen et mere selvstændigt udseende og megen lighed med en hovedsætning i opfordr. konj., hvormed den dog ikke maa sammenblandes; cfr. § 29 anm. 1.

má hann þá þar koma, ef hann vill, at vit gerim sætt okkra, ok *hafi* þat ríki hvárr okkarr, sem óðalborinn er til (O. S. 45, 35). þér skulut bera Svíakonungi þau mín orð, at ek vil frið setja millum landa várra til þeira takmarka, sem Ólafr Tryggvason hafði fyr mér, ok *sé* þat bundit fastmælum, at hvárigir gangi þar um fram (O. S. 53, 2). en hér eru nú kostir tveir á með oss, annattveggja at þér takit nú við kristni eða haldit bardaga i dag við mik, ok *beri* þeir sigr á öðrum, er sá guð vill, er vér trúum á (O. S. 109, 38). hinn annarr at halda bardaga við mik, ok *hafi* sá fé, er sigr hefir (O. S. 241, 34). býðr honum tvá kosti, at hann muni eigi vera í borginni, ella *gefi* hann honum

Ástríðr dóttur sína (Jomsv. 68, 21). kom þat ásamt með þeim, at þeir myndu gjalda skatt, svá sem Svíakonungr krefði, ok *heimti* Noregs konungr øngar skyldir af þeim (og at N's konge ikke skulde kræve etc. O. S. 44, 35). þá beiddi jarl þess, at konungr skyldi ljá honum fresta til annars sumars, ok *færi* jarl þá heim at sinni (O. S. 97, 33). Knútr konungr bað þau orð segja jarli, at hann samnaði her ok skipum ok færi síðan til funðar við konung, en síðan *ræddi* þeir um sættir sínar (O. S. 163, 13).

§ 6. Præs. konj. bruges fremdeles som *indrømmende konj.* (conj. concessivus). Denne, der i betydning ligger den opfordrende konj. nær og er at betragte som en afart deraf, udtrykker først en *tilladelse* til, at noget maa ske, dernæst en *indrømmelse* af, at noget er saa eller saa, samt en *opfordring* til at *antage* eller *sætte*, at noget finder sted („lad ham gjøre det“ — „lad være, at det er saa“, „lad os antage el. sæt, at noget er saa“).

nú mun virt af úvinum þínum, sem þú þorir eigi at berjast. Hallfreðr mælti: *virði* þat hverr, sem vill (Flat. I. 499, 15; *lad* enhver bedømme det el. enhver *faar* (kan) bedømme det). *verði* at því, sem má (Hrafnk. s. 21, 14[1]; det faar gaa, som det kan). *sé* þat sem annat á þínum dómi (Jomsv. 66, 31).

nú *takim* vér þenna kost, hvat vill bróðir minn þá bjóða Haraldi Norðmanna konungi fyrir sitt starf? (Mork. 117, 11 sæt, at vi antager dette vilkaar).

§ 7, a). Indrømmende konj. er idethele lidet almindelig; navnlig udtrykkes det, der for tilfældet sættes eller antages, gjerne i *indikativ* og faar altsaa samme form som det, der fremsættes som faktisk og virkeligt. Saaledes udtrykkes det anførte sted Mork. 117, 11 paa følgende maade Heimskr. 619, 13: nú *tek* ek þenna kost, hvat vill hann þá bjóða Haraldi konungi Sigurðarsyni fyrir sitt starf?

Især findes ofte i lovsproget og stundom ellers en saadan

[1] Sommerfeldts udgave.

indikativisk hovedsætning, der *logisk* slutter sig til det efterfølgende som en hypothetisk forsætning:

nú *þykkir* presti eigi rétt at skírn farit, þá varðar fjörbaugsgarð (Grág. 6, 25). nú *sættumst* ek við þá, þá er þat vel, en *ef* þeir halda bardaga móti oss, þá eru þar tveir kostir fyr höndum (O. S. 206, 3). nú *berr* svá til, sem eigi er ørvænt ok opt kann verða, at vér komim eigi fram Grœnlandsferðinni, *berr* oss at Íslandi eða öðrum löndum, hvern veg skal ek skiljast við konung þenna? (O. S. 75, 25).

b). Da nu ogsaa en indrømmende konjunktivsætning i betydning ligger en betinget forsætning nær, lader det sig gjøre at koordinere to hovedsætninger, den ene i *ind.*, den anden i *konj.*, saaledes at de begge efter meningen indeholder den forudsætning, under hvilken det efterfølgende udsagn udtales:

skór *er* skapaðr illa, eða skapt *sé* rangt, þá er þér böls beðit (Hav. 126). nú *hefir* maðr sveinbarn fram fœrt í œsku, enda *verði* sá maðr veginn síðan, þá . . . . (Grág. I 281; citeret i Oxforderordbogen).

§ 8. Ikke sjelden knyttes til en betingelsessætning med *ef* og ind. ved konjunktionerne *ok*, *enda*[1] *(en)* en sætning i *konjunktiv*, der synes at maatte opfattes som indrømmende, i betydningen: „og sæt at“, el. „og lad os antage, at“, „og i tilfælde at“: þykki mér þá vel sýslat, ef þú heyrir orð Svíakonungs, ok *segi* hann annathvárt já eða ní (O. S. 53, 12). ef þar er útlendr herr, ok *fari* þeir þaðan með langskipum, þá ætla ek mörgum kotbúöndum munu þykkja verða þröngt fyrir dyrum (O. S. 127, 4).

[1] *enda* er en forbindende konjunktion, der i det væsentlige har samme betydning som *ok*, men dog med stærkere eftertryk udhæver det følgende ord, omtr. „og desuden, og tilmed“. Dette fremgaar af den rige exempelsamling i Oxforderordbogen, hvor der ogsaa oplyses, at i parallelsteder i forskjellige haandskrifter i det ene stundom staar *ok*, i det andet *enda*. Cfr. *bæði — enda: bæði* er nú, at þú høggr stórt, *enda* átt þú mikit at launa Gunnhildi (Nj. 5, 45). ek veit, at *bæði* er, at þú vill vel, *enda* kannt þú vel (Nj. 26, 21).

en ef vér æðrumk nú nökkut — ok *vili* vér nú eigi treysta herinn at eggja ok veita fyrirgöngu, þá mun þegar fjöldi hersins þat, er stall mun hjarta drepa (O. S. 214, 11). ef ek lifi ok *megak* ráða, þá skaltu aldri optar í hana koma (Sn. E. I 162, 9). era þér þá betra hlut í at eiga, ef ek ber á mönnum eðr gerik aðra úvísu — en eþtir þat *sé* ek barðr eða meiddr fyr mínar tilgerðir (Mork. 36, 13). mér mun verða féfrekt, ef ekki aflast í hernaðinum ok *hætta* ek því (Mork. 83, 26). illa ert þú gefin, ef mér vex þetta í augu ok *þora* ek eigi at hitta Svein konung (Mork. 86, 3). mun ek leggja ráð á með þér, þat er þér mun duga, ef þú kant með at fara ok *bregðir* þú hvergi af (Nj. 7, 57). þat munt þú eiga til at segja, at Gunnarr mun eigi lengi munda atgeirinum, ef hann færir hann á lopt ok *sé* hann reiðr (Nj. 49, 131). ef hann vill eigi kunna ok *hafi* hann vit til, ok varðar honum þat fjörbaugsgarð (Grág. 7, 25). segðu þat ið eina, ef þitt œði dugir, ok þú Vafþrúðnir *vitir* (Vafþ. 20). margr þá fróðr þykkisk, ef hann freginn erat, ok *nái* hann þurrfjallr þruma (Hav. 30). reini mun þér ek þykkja, ef þú reyna knátt ok *stígak* land af legi (H. Hj. 21).

hitt er nú ráð, ef þú þorir at berjast, enda *sé* nökkur dáð í þér, at þú takir vápn þín (Jomsv. 66, 9). fyrir engan mun þori ek at vekja konunginn, en segja má ek honum tíðindin, ef þú vill, enda *vekir* þú hann (Fm. IV 170, 30). þat er nú ráð, at þú sœkir til þeira nú, ef þú þorir, enda *sér* þú nökkut at manna ok *sé* nökkur dáð í þér (Flat. I 170, 27). ef lík er fœrt ór þingum prests, þá er hann skyldr at fylgja því til grafar, ef honum eru áðr orð ger, enda *sé* þat innan hrepps (Grág. 10, 7). — reiða hey þat er skylt er, ef honum þykkir þat hagligra at gefa en hitt, er áðr er heima, enda *hafi* þeir eigi eyki til fengit fyrir jól (Grág. 28, 28).

Anm. 1. Paa samme maade kan en konjunktivisk sætning knyttes til en sætning med *þóat*, til en tidssætning og en relativsætning, der i betydning nærmer sig en betingelsessætning: þótt eigi nái prestfundi ok *segi* hann úlærðum manni til, at hann iðrast, ok svá þótt hann megi eigi mæla, ok *geri* hann þær

jartegnir, at menn finni, at hann iðrist í huginum, þótt hann komi eigi tungunni til, ok skal þó grafa hann at kirkju (Grág. 12, 10). nú sýnist mér hitt vitrligra at vera heldr hjá þeim er um mik hyggr — þótt þar sé heldr fjölmenni, en hinnug, þótt menn sé fáir ok *sé* þar engi til umbóta (Mork. 39, 23). hvat stoðar þér, þóattu eignisk allan heiminn, en þú *bíðir* skaða andar þinnar (Hom. 36, 11).[1]

þar er maðr tekr við fé byskups ok *hverfi* fé þat eða *glatisk* annan veg, ok heldr sá eigi ábyrgð, er við tók (Grág. 20, 5). hvervetna þess er vegnar sakir standa úbœttar á milli manna, enda *vili* menn sættask á þau mál, þá . . . (Grág. II 20, citeret i Oxforderordbogen). þá skal nótt vera á haust ok á vetr, er eigi má sjá dag, ok *veri* hann þar, er hann mætti sjá í haf út í veðri skýlausu (Grág. 36, 7).

legg einn hlut í félag við þeim mönnum, er jafnan sitja í kaupstöðum, ok *sé* þeir tryggvir ok *kunni* vel við kaup (Kgs. 9, 14). ef lík finnst á fjöllum þeim, er vatnföll deila merki, ok skal sá maðr fœra lík til kirkju, er næst býr vötnum þeim i héraði, er næst sprettr upp líkinu á fjallinu, enda *eigi* hann II húskarla ok um sjálfum sér (Grág. 11, 11).[2]

Anm. 2. Hvis disse i § 6 anførte konjunktiver rigtig opfattes som koncessive, har man altsaa den grammatiske uregelmæssighed, at en *hovedsætning* ved en *sideordnende* konjunktion er knyttet til en *bisætning*, paa grund af, at den *logisk* træder i samme forhold til hovedudsagnet som denne bisætning. Endnu mere paafaldende er det, naar enkeltvis en saadan koncessiv konjunktivsætning med betydning af betingelsessætning er sideordnet med en bisætning af *anden art* (f. ex. en aarsagssætning):

máttu á þat líta, at dýrit mun deyja fyrir þér, *þars* (saasom) it þurfut vistir miklar, en *sé* fé farit (Mork. 62, 16). segðu þat ið þriðja *alls* þik svinnan kveða, ok þú Vafþrúðnir *vitir* (Vafþ. 24; hvor der neppe rigtigt er rettet til *ef*).

§ 9. Endelig bruges præs. konj. stundom i *spørgsmaal* forat udtrykke overveielse eller tvil, (conj. dubitativus s. deliberativus): hví um segjak þér mikinn móðtrega? (Sk. 4; hvorfor skulde jeg sige dig). hve um þreyjak þrjár? (Sk. 42). hvat megi fótr fœti veita? (Hamd. 14). hvar mega ek betr mína rœðu hefja heldr

[1] *Indikativ* i en lignende sætning Hom. 4, 8: hvat stoðar, þóat nökkurr segisk hafa trú, ok hefir hann eigi verkin; men texten er maaske ikke rigtig.

[2] mun eigi þat meiri sœmd, herra! ok betra öðrum til spurningar: *gera hann ór landi ok megi hann* vera annarsstaðar með ríkum mönnum fyrir fjár sakar (Mork. 140, 16 = ef þú gerir hann ór landi ok megi hann).

en minna góða menn á þá ena miklu ógn? (Hom. 211, 2; hvor skulde jeg bedre kunne begynde). hverr sé meiri þjófr en þú? (Mork. 176, 13). hvat sé heldr þá en ek gøra konungi eigi skapraun í hérvist minni? (Mork. 141, 23). hví megi svá vera? (Mork. 97, 17). hvat megi meiri skömm ok svívirðing gera sínum konungi? (Mork. 133, 1).

I spørgsmaal bruges *munu* forat betegne *tvil* og *uvished* (se Betyd. og brugen af verb. munu pag. 289) tildels med omtrent samme betydning som den dubitative konj.:

hví mun þat eigi til, at þú farir leið þína, sem þú vill? (Mork. 62, 3).

Dette hjælpeverbum kan da ved analogi selv sættes i konj.:

hví mynim hér vilja heyra á þá skræktun? (Atlm. 65). hvat muni hvelpr sá ráða griðum? (Mork. 80, 34).[1] hví muna ek þat nú optar gøra um fjándmenn þína? (Mork. 45, 21). hví myni hann oss eigi vel launa? (O. S. 34, 39).

Anm. Denne anvendelse af konj. er ikke hyppig, og oftere findes lignende rhetoriske spørgsmaal udtrykte i indikativ: hversu *má* sá miskunnar vætta af guði, er eigi er miskunnsamr við annan? (Hom. 10, 13). hvat jöfnum vér öðrum mönnum við hana? (Hom. 170, 22).[2]

§ 10. *Imperfektum* konjunktiv

bruges forat betegne noget som muligt og tænkeligt (hvad der „turde" eller „kunde" finde sted), og anvendes navnlig, hvor man ønsker at udtrykke sig med forsigtighed, beskedenhed eller forbeholdenhed (conj. potentialis):

nú verðr konungr at sjá heilt fyrir oss; fúsir *værim* vér (vi kunde være tilbøielige til) at gerast hans menn (O. S. 48, 10). eigi hljótu vér meðalorðaskak af honum Mœrakarli, ok væri hann launa fyrir verðr (han kunde fortjene O. S. 157, 34). vili mér enn væri (jeg kunde endnu have lyst til) at vega þik sjálfan

[1] Men Heimskr. 598, 27: hvat *mun* hvelpr sá ráða griðum?

[2] Det ovenfor anførte sted Mork. 141, 23: hvat *sé* heldr þá en ek gøra etc. findes Heimskr. 645, 32 udtrykt: hvat *er* heldr þá? Segit konungi, at ek geri honum etc.

(Atlm. 85). allfúss væra ek tíl þeira, þvíat fáir munu slíkir í váru liði (Jomsv. 66, 29). ills væri þeir frá mér verðir, er hann drápu (Fl. I 137, 10). — nú ef yðarr vili er til at skýra þessa hluti gerr fyrir mér, þá *vilda* ek gjarna með athygli til hlýða (Kgs. 10, 13). *vildim* vér til yðar fara (Mork. 93, 25). eigi vildim vér honum skaða gera (Mork. 128, 31). vildim vér vita hvat til heldr (Mork. 169, 26). — vel *mættim* tveir trúask (Sk. 5). þat er þó satt, at ilt er lítill at vera; þá er aflit nær ekki, en þó mætti vera fráleikrinn (Mork. 37, 7). lítil tíðendi eru enn, en gørast mætti þetta at tíðendum (Jomsv. 71, 19). vera mætti svá, sem þér segit (Heimskr. 619, 30). — svá *þœtti* mér, sem vera mundi stœrri slátraefni (Jomsv. 72, 3). til þess þœtti þó ekki úlíkligt (Mork. 39, 12). vetrvistar þœttumk ek þurfa (Mork. 39, 14). — þá mælti sá við hann: miskunnar ertu nú þurfi. Prestr svarar: ek *þyrfta* nú miskunnar guðs almáttugs (O. S. 250, 39). — þú *ættir* at þola þessi pínsl fyrr en ek (Hom. 193, 9). þeir munu sœkja í Austfirðingadóm, en þeir ætti í Norðlendingadóm at sœkja (Nj. 141, 83). — sá *skyldi* mikla sœmd af mér hafa, er mér segði til Hrapps (Nj. 88, 94). skyldir þú eigi mæla ykkr tál báðum ok hégóma í þessu (Nj. 148, 47).[1] — eigi *kvæmi* þau tíðendi til eyrna mér, at mér þœtti verri (Nj. 43, 3).

Anm. Den potentiale konj. findes ogsaa i *spørgsmaal:* vildir þú, at ek stœða upp? (Mork. 38, 12). eða væri þér fúsari, segir hann, undan at halda? (Mork. 77, 29). hverr væri dauðdaginn betri en deyja fyr guðs kristni heilagri? (Mork. 197, 31). hvat skyldir þú um sund seilask, er sakar 'ru alls öngar? (Harb. 28).

§ 11. Som exemplerne godtgjør, bruges den potentiale imperf. konj. i udsagn, som gjælder *nutiden.* Stundom er den da ogsaa kun ved en svag nuance forskjellig fra præs. ind. Saaledes: hversu margar kýr *vildir* þú eiga? (O. S. 64, 13), men

[1] Af *skulu* findes ogsaa imperf. *indikativ* i samme betydning som den potentiale imperf. konj.: þvíat vér *skyldum* med svá myklu kostgæfi leita at skilja ok fylla öll boðorð guðs, at ekki sé eptir úskilat ok úgrœtt, þá er dróttinn kømr á dómsdegi (Hom. 120, 24).

lidt nedenfor: hversu marga *vildu* þá eiga? (O. S. 64, 17). Sml. ef ek em Norðmaðr, hvat *viltu* þá? Bóndi svarar: ek *vilda* drepa þik (Heimskr. 622, 26).

Sjelden bruges imperf. konj. potentialt om *fortid:*

illu heilli var þú fœddr, at þú þjónaðir eigi guði, meðan þú lifðir, þvíat fyrr en þú létir lífit, *væri* mál at iðrast misgerninga þinna (Hom. 190, 23). liðs þíns værak þá þurfi, Þórr! at ek helda þeiri inni línhvítu mey (Harb. 32).

Anm. I den ældste poesi forekommer *præs.* konj. af *vilja* i potential betydning: ok ek vilja vita (Sk. 3). ek viljak ykkr und hvera setja (Hym. 9). ok ek vilja vita (Fjöls. 7 o. fl.). viljak þat líta (Atlm. 59). sem þú sjálf vilir (Atlm. 71). sml. Alv. 7 samt Sig. 3, 49, hvor R. har *vili,* men Bugge og Grundtvig *vilja.*

Denne Brug er enestaaende og synes at tyde paa, at forholdet oprindelig har været som paa gotisk, hvor *viljan* mangler præs. ind., og denne maade erstattes ved konj. (Sml. Gislason Nogle bemærkn. om skjaldedigtenes beskaffenhed i Vid. selsk. skr. 5te række IV [1872] s. 294 ff.).

Jeg har tidligere antaget *þykki* (þikki) i det almindelige udtryk *þykki mér* (þér) for herhen hørende (saaledes ogsaa Wimmer, Fornn. formlära § 155 B[2]). Men at þykki mér virkelig *kan* være en lydlig afændring af þykkir mér sees f. ex. Jomsv. 61, 33: *þikki mér þú* vel hafa þat er ek legg til með þér, hvor verbet er 2den pers.; og naar det heder Jomsv. 67, 13: hvárt *þikkir yðr* ráð, at vér takim við þeim? þat *þikki mér* ráð, segir Búi — hvor altsaa *þikki mér* i svaret staar parallelt med *þikkir yðr* i spørgsmaalet, synes deraf at maatte sluttes, at þikki mér er at opfatte som indikativ.

Men er *præs.* konj. i potential betydning indskrænket til verbet *vilja,* hvor den kan have sin særlige grund, synes *skyli* heller ikke at burde opfattes potentialt, naar en anden forklaring er mulig. Se ovenfor § 3, anm. 2.

§ 12. Potential konjunktiv sættes ogsaa i *bisætninger,* naar man vilde vælge denne form for udsagnet i tilfælde af, at det var udtrykt i en selvstændig sætning:

a) substantiviske at-sætninger:

veit ek skaplyndi alþýðunnar, at til þess *væri* öllum títt at komast undan þrælkan útlendra höfðingja (O. S. 32, 24). veit ek margra manna vilja til þess, at betra *þætti* at þjóna Noregs konungi (O. S. 48, 5). þat syngjum vér með þeiri jartein,

at svá sem á pall af palli svá *skyldim* vér stíga af lægra mannkosti jafnan til ens hæra mannkostar (Hom. 207, 28). þat er ørindi okkat, at við *vildim* ráðast til liðs við yðr (Jomsv. 65, 11). hafa skulum við til þess einörð, at vit vildim, at þú kœmir aldri í várri flokk (Jomsv. 67, 17).

b) relativsætninger:

þvíat eitt orð má þat mæla í bræði, ef maðr gætir eigi, er síðan *vildi* hann með gulli keypt hafa, at úmælt væri (Kgs. 7, 9). eru þar margir þeir menn, er óðalbornir *þættist* til vera at hafa réttindi af jafnbornum mönnum sér (O. S. 111, 37). vil ek unna þér þeira sætta, er þér *væri* mest sœmd at, ok þú *mættir* bezt við una (Fl. I, 147, 1). hitki hann veit, er hann vita *þyrpti* (Hav. 22). þeir hafa eigi brjóst þat, er þeir *þyrfti*, ok eigi ástar vekku sér í brjósti, er guðs sæði *mætti* þar rœtask þeim til gagns (Hom. 103, 2). þat er enn makligr ávöxtr iðranar, at vér varnim við nökkurum hlutum þeim — er oss *mætti* lofat vera at hafa (Hom. 109, 21). vil ek ekki annat en þú farir til vetrvistar ok þat með þíns liðs alt, er þinn vegr *væri* þá meiri en áðr (O. S. 156, 15).

c) andre bisætninger:

hann mun vera eigi með jöfnum vitrleik, sem konungi *sœmdi* (Mork. 163, 34). satt er þat, at margir sœkja þeir á minn fund er ek má eigi svá gott gera, sem vilinn *væri* til (Mork. 186, 35). þvíat skylt *væri* tal okkart um marga hluti (Kgs. 4, 1). er þat grunnúðligt, ef þú ætlar at selja honum sjálfdœmi, þar er þú *ættir* at taka (Nj. 49, 88).

Anm. Ogsaa i bisætninger, som efter sin art skulde udtrykkes i *præs.* konj., kan der sættes potential imperf. konj., naar man med en vis ubestemthed, forsigtighed og forbeholdenhed vil have udsagnet betegnet som noget, der *maaske* eller *muligens* kunde (skulde) finde sted:

eigu þeir opt at minna þá á kristindóm, at þau *mætti* kunna Pater noster ok Credo (Hom. 137, 31). vér megum með nökkurum verðleik þá biðja árnaðarorðs við guð á dómsdegi, svá at vér *mættim* njóta eilífrar sælu (Hom. 145, 26). hon heitir speculum regale eigi fyrir drambs sakir þess er ritaði, nema fyrir þá sök at þeim *skyldi* þykkja girniligri til náms, er heyrði

(Kgs. 2, 29). sá hinn góði akr jartegnir þeira manna brjóst, er hyggja at gørla, meðan þeir heyra talt fyrir sér, at þeir *skyldi* þat hafa ok halda (Hom. 103, 21). því eigum vér vel at halda þessa tíð með hreinum hlutum, at vér *mættim* þökk ok lof veita várum dróttni (Hom. 62, 12). vil ek með leyfi biðja yðr, at þér lengit með því þessa rœðu, at ek *yrða* (var. *verða*) nökkut fróðari um þá hluti (Kgs. 10, 5).

þykki mér þat ráðligast, at vér *ættim* hinn fimmta dóm ok *sættim* þar þau mál, er eigi megu lúkast í fjórðungsdómi (Nj. 97, 70). betra þykki mér, þótt ek hafa it sama ríki ok eignir, at minn frændi *sé* konungr yfir Noregi heldr en útlendir konungar, ok *mætti* enn vár ætt upp hefjast hér á landi (O. S. 34, 28).

þóat þat *væri* makligra, at þér Geysu dœtr brynnit hér inni, þá ætla ek hitt ráð (Mork. 52, 18; „uagtet det kunde være rimeligere"; forskj. fra þóat þat *sé* „uagtet det *er* r.").

eigi munu þér því þetta við oss gera at festa oss upp, at eigi *væri* hverr yðar makligri til (Mork. 135, 24; „skulde være"; forskj. fra *sé* „er"). eigi hefir þú fyrir því mikinn sóma, at eigi *værir* þú lítils verðr (Mork. 176, 8).

§ 13. En *bisætning*, som føies til en hovedsætning i potential konj. og ikke selv udsiger noget som virkelig stedfindende, faar samme form som den potentiale hovedsætning og sættes i *imperf. konj.* Skulde bisætningen efter sin art egentlig staa i præs. indikativ, virker altsaa hovedsætningens potentiale konj. baade paa dens tid og maade, skulde bisætningen staa i præs. konj., virkes der blot paa dens tid:

vilda ek, at þér *kœmi* vel í hald (O. S. 124, 32). heldr vilda ek, þótt því *væri* at skipta, at þú *yrðir* yfirkonungr í Noregi, þótt þú *lifðir* eigi lengr í konungdóminum en Ólafr Tryggvason (O. S. 33, 20). nú vilda ek guð þess biðja, at ek *væri* einhver önnur skepna (Hom. 194, 9). gjarna vilda ek, at Danir *ræki* lengi minni til várrar kvámu (Mork. 55, 31). vildim vér gjarna heyra, at þér réðit (Mork. 195, 11). þat vilda ek at þú *færir* nakkvat nærri ríki Svíakonungs (Fl. I 139, 27). þat vilda ek, at nesit þetta *væri* alt sáit hvert sumar (O. S. 64, 9). nú væri þat minn vili, at ek *mætta* þik drepa (Hom. 194, 15). þú værir þess verðust kvenna, at fyr augum þér Atla *hjoggim* (Sig. 3, 32). þat væri skylt, at ek *launaða* yðr þenna beina (Mork. 91, 33). væri mér nauðsyn, at þú *værir* í borginni

(Jomsv. 68, 23). mér þœtti því þetr, er þú *kœmir* þar siðr, er fjölment *væri* (Mork. 36, 39). þœtti mér sannligt, at hann *mætti* við kannast, at Norðmenn eru komnir (Mork. 52, 11). þœtti mér uggvíst, at hann *kœmi* skjótt á minn fund (Fl. I 147, 20). þat mætti enn verða minnar æfi, at þú *ættir* eigi þessu at hrósa (Jomsv. 77, 23). þat mætti vera, at temja *mætti* dýrin eða önnur kykvendi, þóat þau *væri* grimm (Kgs. 19, 35). svá mætti til bera, at ek *launaða* þér liðveizluna með því kvánfangi, er bezt er í Noregi (Mork. 83, 20). væri mikit undir, at oss *tækist* stórmannliga ok nökkut *mætti* þess til frama vinnast í þessi för (Mork. 157, 10). hinn veg værir þú undir brún at líta, sem þú *myndir* eigi vera ragr (Nj. 37, 22).

Anm. 1, Da, som ovenfor anført, den potentiale imperf. konj. i betydning ligger præs. ind. nær, kan der i den underordnede sætning bruges samme udtryksmaade, som om hovedsætningen virkelig havde præs. ind.:

nú þóat yðr þykki barnlig spurning mín um slíka hluti, vilda ek þess yðr biðja, at þér *svarit* líkendliga (Kgs. 35, 24). þat vilda ek, at þú *ræddir* ekki um, ok *sé* kyrr veðjun þessi (Mork. 98, 25). sml. vilda ek, at þér *lærðit* mik, hvert stafrof eða upphaf er ek *mega* (var. *mætta)* þat nema af yðr, at ek *mega* þaðan af lesa allar ritningar (var. er þaðan af *læsa* ek aðalritningar) mannvits yðars, ok svá *stíga* ek í yður fótspor (Kgs. 4, 11). væri þat mönnunum skyldligt ok þó nauðsynligt at kunna góða skilning á því, nær háskatímar *væri* (var. *eru*) ok úfœrir, eða nær þeir tímar *kœmi* (var. *eru)* er vel er til hættanda alls (Kgs. 12, 3).

Anm. 2. Omvendt kan der efter præs. ind. i hovedsætningen konstrueres i bisætningen, som om hovedsætningen havde potential konj.:

vil ek nú biðja þik, at þú *létir* (var. *látir)* ekki til þín taka um tal várt (Nj. 120, 7). vil ek biðja þik frændi! at þú *unnir* Leifi nökkurra sœmda eptir föður sinn, ok *mætta* ek gjalda honum þat fé, er þú átt hjá mér (Fl. I 149, 15). þykki mér þannig helzt at unnit, sem Sigurðr Þorlaksson *myndi* hafa vegit manninn (O. S. 140, 1).

§ 14. Den potentiale imperf. konj. bruges temmelig hyppig, men er indskrænket til en liden kreds af verber. Den er almindelig af verbet *vera*, findes ikke sjelden af *vilja, mega, þykkja*, tildels af *þurfa, eiga, skulu;* forresten kun enkeltvis. Men det

samme tankeforhold, der finder sit udtryk i den potentiale konj., kan ogsaa betegnes ved en omskrivning med *munda* (*mynda*). Denne omskrivning bruges baade i hovedsætninger og bisætninger, og staar den i hovedsætning, sættes verbet i bisætningen overensst. med § 13 i imperf. konj.[1]:

ek munda vilja heldr, at hann fyndi þat, at mér býr fleira innan rifja en kál eitt (O. S. 132, 16). hitt munda ek ætla, at með henni myndi nú vera beggja ykkur gæfa (O. S. 14, 5). myndi ek þat vilja at standa þér þá næst, er þú þyrftir mest (Nj. 49, 69). lifna munda ek nú kjósa, er liðnir eru (H. H. 2, 28). hitt mundi œðra jörlum þykkja, at við menn mæltir ok mik sæir (Guð. 3, 1). þat munda ek vilja, at hann elti ykkr eigi optar (Fl. I 133, 23). kjósa myndi menn, at hann fylgði þér fastara (Mork. 47, 1). myndi þat sannast (sc. vera), ef mér þœtti eigi við móður mína skömm mælt, at ek mynda þik aldrigi kalla várn bróður (O. S. 145, 25). ek mynda ætla, at Hákon jarl myndi lítla hríð hafa vald yfir Noregi (O. S. 188, 38). myndi mik þess sízt af þér vara (O. S. 191, 31).

I spørgsmaal:

hví mynda ek lönd flýja eða eigur mínar? (Heimskr. 645, 1). hví munda ek fara á fund hins mesta úvinar míns? (Fl. I 142, 23). hvat mynduð ér þurfa minnar liðveizlu við, þar sem ér genguð til Guðmundar? (Nj. 120, 23).

I bisætninger:

mart ferr nú á annan veg en bezt myndi sama (O. S. 216, 7). ekki myndi þik þat dreyma, er eigi myndi skyldra at vaka ok búast við hernum (O. S. 210, 35). era svá horskr hildimeiðr, sem ek hers jaðar hyggja mundak (Fafn. 36). en þat fylgir, at ek *mynda* þess til gæta, at þat myndi til saka vera fundit, at þeir myndi eigi vilja, at Þórálfr segði eptir þeim údáðir þær, er hann muni vitat hafa, at satt er (O. S. 140, 2).

Om fortid:

kemr þar at Noregi, sem hann mundi kjósa, austr við Túns-

[1] Sml. „Om betydn. o. br. af munu“ pag. 298—303.

berg (Fl. I, 130, 19). þa varð þat undr, er ek munda eigi trúa, at vera mætti (Sn. E. I 164, 3).

§ 15. *Imperf.* konj. bruges ogsaa af og til *ønskende*, naar ønsket fremsættes med beskedenhed, forsigtighed eller tvil, tildels med en bibetydning af, at ønsket ansees for uopfyldeligt (sml. vort: maatte (kunde) det ske! gid det var saa!).

lifna munda ek nú kjósa, er liðnir eru, ok *knætta* ek þér þó í faðmi felast (H. H. 2, 28). eigi vilda ek, at í várum fundi vyrði freistat, ok *mætta* ek sjálfr ráða (Didr. s. 102, 26). þá er jafnt orðit, sem ek mynda œskja, ok *mætti* þeir Gautarnir eigi fœra fé sitt undan hernaðinum, er vér skulum veita þeim (Mork. 89, 28). vil ek gefa þetta féit ok *mætti* svá úfriðr þeira lægjast (Mork. 185, 15). fá mér heldr jarls dóttur nökkverja, ok *fénga* ek þar með fé mikit (Mork. 83, 25). *mætti* nú ok Norðmenn minnast á (ok þat mundi þá í hug, er þeir urðu at liggja undir ofsa ok úfriði Dana, ok þeira gangr var mestr í Noregi um daga Sveins Alfifusonar) at hefnast við þá, ef fœri gæfi til (Mork. 53, 29). nú *mætti* ógnask þessor harðyrði þeir, er dvaldir eru í drambi heims þessa ok hyggjask æ munu lifa (Hom. 213, 7).

Anm. 1. Hertil er maaske at henføre: þeirar farar þörfgi *væri* (Sig. 3, 35). orð kvað þá Vingi þaz án *væri* (Atlm. 39), hvor isaafald ønsket er udsagt om *fortid*.

Ogsaa endel ønskeudtryk med imperf. konj. af *skulu* hører vel rigtigst hid:

skyldi ykkrar samfarar skammar vera (Nj. 11, 46). sárt ert þú leikinn, ok skyldi eigi svá opt (Nj. 16, 19). þat skyldi eigi vera, sögðu þeir (Nj. 127, 25). skyldi langt til annars slíks (Nj. 129, 20). skyldi þessi hringr eigi verða þér at höfuðbana (Nj. 138, 155). níu röstum er þú *skyldir* neðar vera, ok *vaxi* þér á baðmi barr (H. Hj. 16). æva skyldi (Vkv. 42).

Anm. 2. Det kan neppe være tvilsomt, at brugen af imperf. konj. i ønskende udtryk skyldes en ellipse, idet der maa underforstaaes et (potentialt) *vilda ek, at* el. lign. Konjunktiven er formodentlig først fremkommen i *2det led* af et viljesudtryk (hvor det idetheletaget er almindeligt, at *at* udelades, og sætningen derved faar et selvstændigere udseende) og saaledes, at det med lethed kunde sluttes af sammenhængen, hvad der underforstodes. Ved den orden, hvori exemplerne ovenfor er anførte,

er søgt angivet, hvorledes denne sprogbrug efterhaanden kan have udviklet sig[1].

II. Hypothetiske udsagn.

§ 16. Hypothetiske udsagn staar i *indikativ*, naar alene det logiske sammenhængsforhold mellem to handlinger skal betegnes (at noget finder sted i tilfælde af, at noget andet finder sted), uden at der hentydes til det udsagtes virkelighed eller mulighed.

íðrótt er þat, ef þú efnir (Sn. E. I 152, 13). ef allir hlutir í heiminum gráta hann, þá skal hann fara til ása aptr, en haldast með Helju, ef nakkvar mælir við (Sn. E. I 178, 25). ef sá maðr stígr í þann hólma, er sjúkr er, ok neytir hann þeira grasa, er þar vaxa, þá verðr hann þegar heill (Kgs. 22, 25). þá megum vér skilja himneska hluti, ef réttlætis sól skínn í hjörtum várum (Hom. 117, 1). ljúfr verðr leiðr, ef lengi sitr annars fletjum á (Hav. 35). munu þeir eigi yðr spara, ef þeir komast í fœri (O. S. 215, 25).

Anm. 1. Hovedsætningen kan staa i imperativ eller opfordr. konj.

ef fé þitt tekr mikinn vöxt, þá skiptu því til félags í aðra staði (Kgs. 9, 6). ef hann geldr refsing syndar fyrir réttlæti, stilli hann pínsl syndar fyrir miskunn (Hom. 37, 5).

Anm. 2. At den forudsætning, under hvilken noget udsiges, stundom udtrykkes i form af en hovedsætning i indikativ eller koncessiv konj., og at navnlig en saadan sætning i konj. knyttes ved *ok* og *enda* til en almindelig betingelsessætning med *ef* og indikativ, er ovenfor omtalt § 7 og § 8.

§ 17. En indskrænkning knyttes til en nægtende hovedsætning (eller spørgsmaal med nægtende mening) med *nema* „med-mindre"; en saadan sætning staar altid i *konjunktiv*.

a). Almindelig har hovedsætningen *præsens* (futurum), og bisætningen staar da i *præsens* konj.

[1] Det er muligt, at ogsaa den ønskende (opfordrende) *præs.* konj. er opstaaet ved en lignende ellipse. Men i hvert fald bliver der den forskjel mellem anvendelsen af imperf. og præs. konj. i ønske, at medens den første er udviklet inden det oldn. sprog fra de forudsætninger, hvoraf dette er i besiddelse i den form, hvori det historisk foreligger, maa oprindelsen til den første søges i sprogets forhistorie.

veit ek, at þú munt eigi segja hersögu, nema sönn sé (Jomsv. 71, 21). mun oss eigi hlýða svábúit, nema vér takim nakkvat gott ráð (Jomsv. 73, 25). kann ek svá skaplyndi þitt, at mér er úfœrt í eyjar, nema ek fara í trúnaði yðrum (O. S. 99, 7). kømst øngan veg ór stað, nema borinn sé (O. S. 109, 22). nema hverr verði endrgetinn af vatni ok helgum anda, þá má hann eigi inn ganga í ríki guðs (Hom. 6, 1). megum vér eigi hug várum nær koma himneskum hlutum, nema vér takim dœmi af líkamlegum hlutum (Hom. 171, 8). engi þat veit, at hann ekki kann, nema hann mæli til mart (Hav. 27). sjaldan bautarsteinar standa brautu nær, nema reisi niðr at nið (Hav. 72). hann engi maðr aptr um heimtir, nema fœri mér Freyju at kván (Ham. 8). þikkak ek þat, nema þik hafak (H. Hj. 7). skaltu verlaus vera, nema þú vilir þenna (Guð. 2, 30).

til hvers skulu vér lengi lifa við skömm ok meizlur, nema svá beri til, at ek mætta blindr sigrast? (O. S. 70, 18). hvat stoðar oss at vita þjónustu engla guðs á himni, nema vér dragim nökkur dœmi til várs batnaðar af eptirlíkingu þeira? (Hom. 178, 8.)[1]

b). Sjelden er *(udenfor indirekte tale)* hovedsætningen *fortidig,* og bisætningen sættes i *imperf.* konj.

fengu þeir eigi haldit, nema þeir feldi hann (Sn. E. I 176, 8). hann heyrði ekki, nema œpt væri at honum (Fms. 4, 204).

Svási sagði, at þat mundi eigi vera, nema konungrinn festi hana ok fengi at lögum (Ágr. 5, 24). kvaðsk alldrigi lengr á hann trúa, nema hann hefndi með nökkurri bendingu þeira údœma (Hom. 153, 21). kvaðat mann ramman, nema kalk bryti (Hym. 28). ölvi bergja léztu æva mundu, nema okkr væri báðum borit (Øg. 9). svá mikill lögmaðr, at øngir þóttu lögligir dómar dœmdir, nema hann væri við (Nj. 1, 5).

[1] Men *indikativ* i samme slags sætninger, naar der istedetfor *nema* sættes *ef eigi:* hvat stoðar at halda ena ytri hátíð heilagra á jörðu, ef hjörtu vár fýsask eigi til ennar iðri hátíðar þeira á himni? (Hom. 187, 1).

Anm. 1. Mindre nøiagtig sættes undertiden *nema* efter en positiv hovedsætning, idet dennes indhold da stiller sig for tanken i nægtende form.

berr er hverr at baki, nema sér bróður eigi (Nj. 152, 19 „ingen er beskyttet"). eitt saman er hveitikorn (hvedekornet kan ikke formeres), nema þat falli á jörð ok deyi (Hom. 69, 3). alt eru úsköp, nema einir viti slíkan löst saman (Hav. 98). fyr slíkum sem þú ert, þá mun ek forða fjörvi mínu, nema ek feigr sé (Harb. 12). hættr er heimiskviðr, nema sér góðan geti (Sigrdr. 30). segir svá, at alt myndi þá upp brenna, nema hann byrgi þeim með bœnum sínum (O. S. 246, 13).

Saaledes udtrykket *því at eins nema* „kun i det tilfælde, at" (opstaaet ved forblanding af *því at eins — ef* og *eigi — nema*): ef ér berist á þingi, þá ráðið ér því at eins á þá, nema ér séð allir sem øruggastir (Nj. 139, 106).

Anm. 2. Særskilt mærkes udtrykket: *ek veit eigi, nema* (eg. jeg ved ikke, om ikke) i betydn. „jeg skulde tro at".

ek veit eigi, nema Þráinn launi okkr engu góðu (Nj. 88, 96). ek veit eigi, nema þú virðir þetta til ginningar (Mork. 38, 19). eigi munda ek vita, nema blóðrefillinn hans Vagns kœmi við mik líttat í gær (Jomsv. 75, 13).[1] Cfr. *er eigi ráðit, nema* (det er ikke rimeligt andet, end) ek sveigja þann at yðr, at yðr mun hart þykkja undir at búa (Nj. 58, 59).

Anm. 3. Enkeltvis findes i poesi efter en hovedsætning i imperativ en indskrænkning med *ef* og *præs.* konj.

nálgaztu mik, ef þú megir (Grimn. 53). vega þú gakk, ef þú reiðr sér (Øg. 15). inn þú bjóð, ef Eiríkr sé (Eiríksm.).

Anm. 4. Brugen af konj. efter nema er ganske forskjellig fra de anvendelser af konj. i betingede udsagn, der omtales nedenfor, og som viser en tydelig sammenhæng med den potentiale imperf. konj. Derimod synes den nærmest at være at stille ved siden af den § 8 omhandlede konj. efter *ok* og *enda* og altsaa egentlig at være at forklare som koncessiv. Derpaa tyder ogsaa den omstændighed, at *imperf.* konj., som nævnt, efter *nema* er (udenfor indirekte tale) saa paafaldende sjelden, at den ikke kan oprindelig være hjemme her, men maa antages at betegne en senere udviklet analogi. *Nema* er et adv. „undtagen"; i forbindelse med indrømmende konj. faar det betydningen: „undtagen forudsat at" = „medmindre"; paa den anden side gaar ordet med følgende indikativisk udsagn over til en adversativ konjunktion „men". Mærkes maa dog, at medens efter *ok* og *enda* sætningen har den indrømmende sætnings ordstilling med verbet foran subjektet, staar efter *nema* som sædvanligt i bisætninger subjektet først. — Maaske ogsaa den i anm. 2 omtalte præs. konj. efter *ef* er fremkommen ved en sammenblanding

[1] Cfr. þú veizt eigi, nema sá verði fégjarn (= det kan hænde at Kgs. 7, 35).

af en almindelig betingelsessætning i præs. ind. og et dermed ensbetydende udtryk i koncessiv præs. konj. Under alle omstændigheder er imidlertid dette en singularitet, der ikke har fæstet sig til sprogbrug.

§ 18. Naar i det betingede udsagn betingelsen udsiges som et tilfælde, den talende alene tænker sig eller antager, sættes *imperf. konjunktiv* saavel i *betingelsessætningen* som i *hovedsætningen.*

nú yrði þér þá sköruliga, ef þú létir þetta spjót svá af höndum, at þat stœði í brjósti Ólafi enum digra (O. S. 124, 36). ek mætta, ef ek vilda, með einu orði senda yðr til helvítis (Hom. 63, 11). væri gott, ef þú kœmist í vinfengi við hann (Mork. 171, 21). ef smærri menn gerði slíkt, væri stórrefsinga fyri vert (Mork. 193, 34). væri vel, ef eigi fylgði meira ilt (Nj. 12, 70). væri þat vel, ef eigi gyldi betri menn þinnar illsku (Nj. 53, 47). þá væri þér hefnt Helga dauða, ef þú værir vargr á viðum úti (H. H. 2, 33). spakr þœtti mér spillir bauga, ef hann fjörsega fránan æti (Fafn. 32). horskr þœtti mér, ef hafa kynni ástráð mikit ykkar systra; hygði hann um sik ok hugin gleddi (Fafn. 35). sæll ek þá þœttumk, ef ek sjá knætta Hamdi ok Sörla í höllu minni (Hamd. 23).

§ 19. Konjunktiv bruges ligeledes i begge sætninger i det hypothetiske udsagn, naar man med et bestemt faktisk forhold for øie, vil have betingelsen udsagt som *antaget mod virkeligheden. Imperf.* konj. bruges, naar udsagnet gjælder *nutid*, om *fortid* bruges mest bestemt *plusquamperfektum*, men ogsaa ofte *imperf.*

eigi væri eilífar kvalar, ef endir yrði á (Hom. 104, 27). ek vilda feginn upp rísa, ef ek mætta (O. S. 247, 25). eigi vilda ek hendrnar til spara, ef ek mætta þær nýta, en þat má ek eigi fyrir sakir blindleiks (O. S. 70, 21). víst væra ek þá sannliga kallaðr verri höfðingi, ef ek biða svá elli, at ek væra banamaðr bróður míns (Mork. 117, 29). ef fyr útan værak, svá sem fyr innan emk, Œgis höll um orðinn, höfuð þitt bærak í hendi mér (Øg. 14). ef ek inni ættak Œgis höllum í Baldri líkan bur, út þú ne kvæmir frá ása sonum (Øg. 27). kominn væri nú, ef koma hygði (H. H. 2, 50).

Om *fortid:* fyri löngu selda ek hann fram, ef hann væri í minni varðveizlu (Nj. 88, 180). lengi liggja létir þú þann lyngvi í inn aldna jötun, ef þú sverðs ne nytir (Fafn. 29). hann um ætti, ef hann eiga knætti (Sig. 3, 3).

karlmannligt verk væri þetta, ef einn hefði at verit (Nj. 112, 11). ef þik hefði þat dreymt hina fyrstu nótt, sem nú var hina síðurstu, þá mundi úfriðrinn verða á þínum dögum ok þá hefða ek eigi gengit með þér (Jomsv. 56, 19).

Sjelden udelades betingelseskonjunktionen: hefði þat verit þá boðit, þá væri margr maðr sá á lífi, er nú er dauðr, ok betr mundi þá standa ríki í Englandi (Heimskr. 619, 11).

§ 20. Saavel hvor i det betingede udsagn betingelsen udsiges som noget, den talende alene tænker sig, som hvor den sættes som en antagelse mod virkeligheden, bruges i hovedsætningen istedetfor konj. en omskrivning med *munda* eller *mynda*[1], og denne er i prosa endog det almindeligste udtryk. Almindeligvis bruges munda i forb. med *præs.* inf., men hvor der betegnes en antagelse mod virkeligheden, sættes, naar udsagnet gjælder *fortid*, ogsaa *perfektum* inf.

a) ef þú fynnir á torgi trú fala, hversu myndir þú kaupa hana, ef þú værir góðr maðr (Hom. 35, 7). ef hverr þjófr eða víkingr misti auga síns í stuld eða í ráni, þá myndi hann aldregi síðan stela né ræna (Hom. 35, 18). sættast myndu við enn, ef ek skylda ráða (O. S. 216, 9). þótt þar væri fyri eldr brennandi, þá mynda ek ok mínir liðar þegar í hlaupa, ef ek vissa, at þat keyptist í, at þér hefðit þá frið eptir (O. S. 243, 1). meira myndi þat vert þykkja, ef vér ynnim nú sigr ok sœmd eða land undir oss (Mork. 77, 10). ef ek fynda hesta mína ok vápn, þá munda ek aptr hverfa (Nj. 12, 76).

b). om *nutid:* margr myndi vilja á einum degi opt at vettugi verða, ef kostr væri þess (Hom. 104, 25). þat myndi mælt, ef útiginn maðr væri, at grátit hefði (Nj. 53, 42). myndi eigi svá, ef ek væra nökkurum vetrum yngri (O. S. 139, 12). þunt myndi

[1] Cfr. Om betydn. og brugen af verb. munu pag. 299 ff.

vera um merkistöngina, ef allir hirðmenn þínir væri nú á Rúmavegi (O. S. 206, 32). eigi mundak trúa, ef mér væri sagt frá, at Ásaþórr mundi eigi meira drykk drekka (Sn. E. I 156, 15). eigi mundak kunna at mæla þvílíkt við Ásaþór, ef ek hefða eigi sét fyrr, at þú ert miklu minni fyrir þér, en ek hugða (Sn. E. I 158, 18). af mundi nú höfuðit, ef Erpr lifði (Sn. E. I 370, 3). mikil mundi ætt jötna, ef allir lifði (Harb. 23). hennar munduð it hefna leita, ef it móð ættið minna brœðra (Guð. hv. 3).

Med udeladt betingelseskonjunktion: hefði hann lið slíkt, sem hann er frœkn sjálfr, þá mundi hann optar sigr fá (Mork. 46, 5).

om *fortid:* undarliga mundi mér þykkja, þá er ek var heima með ásum, ef þvílíkr drykkir væri svá lítlir kallaðir (Sn. E. I, 158, 13). myndi hann eigi þora (have turdet) at koma með lærisveinum, ef engillinn nefndi hann eigi á nafn (Hom. 117, 28). Adamr myndi ok eigi syndgask, ef eigi væri ormr (Hom. 193, 23). eigi gáði hann bryggjunnar, ok mundi hann ganga á kaf út, ef eigi tœki menn til hans ok styddi hann, er hann gekk út á skipit (O. S. 125, 1). lengra myndir þú renna í ánni helgu, ef þú kœmir því við; kallaðir þú þá eigi Úlf enn raga (O. S. 167, 26). einn mundi Sigurðr öllu ráða, ef hann lengr lítlu lífi heldi (Br. 10).

ef ér hefðið við mik um ráðit í fyrstu, þá myndi aldri orði á hafa verit komit (Nj. 91, 30). eigi myndim vér hafa farit með yðr í fyrstu, ef þá hefði slíkt rœtt verit (Mork. 3, 26). gjarna mundi hann hafa viljat drepa hann í fyrstu, ef honum væri þat lofat (Kgs. 36, 28). þó myndut ér nú hafa til gætt ens meira fengsins, ef þér værit jafnskeleggir mér, ok mundim vér Haraldr konungr fundizt hafa þessu sinni, ok skyldu Norðmenn reyna hvárt Danir kynni at berjast (Mork. 58, 36).

Anm. 1. Sjelden bruges i de § 18—20 omtalte betingede udsagn *nema* = *ef eigi:*

eigi myndi dróttinn sjálfr eða spámenn hans fasta (= have fastet) þessa föstu, nema hon hefði mikil merki í þessi tölu (Hom. 107, 29).

Anm. 2. Istedetfor *mynda* bruges undertiden *skylda* (konj. el. ind.) med bibetydning af *forsikring:*

þeir skyldi hafa farit hingat hina mestu sneypu, ef vér hefðim við verit (Nj. 50, 48), skyldi eigi svá farit hafa, ef ek hefða við verit (Nj. 89, 74). fjörvi yðru skylduð ér firðir vera, ef ek vissa þat fár fyrir (Sig. 2, 7). skyldak launa kögursveini þínum kanginyrði, ef ek kœmumk yfir sundit (Harb. 13).

§ 21. Stundom er betingelsen ikke udtrykt i en fuldstændig sætning, men antydet ved et enkelt ord eller udtryk (f. ex. ella, elligar) eller ved sammenhængen:

ella væri þetta et bezta verk unnit (O. S. 117, 9). ella hefði hann eigi haldit lög sín sjálfr (Hom. 173, 9). Bjarni skaut hjá sér skildinum — ella hefði spjótit staðit í gegnum hann (Nj. 145, 67). ella mundi verr farit hafa (Fl. I, 149, 32). ek mynda elligar fúsliga þiggja þetta boð (O. S. 156, 16).

gefi guð sunr Maríu, at lokin væri þín æfi; þá myndi hvárki okkat til helvítis koma (Hom. 194, 13). eigi mundir þú svá renna frá þínum manni ok ei skal ek (Jomsv. 63, 23). myndi þat eigi þykkja líklegt enum fyrrum mönnum (vilde ikke have synes O. S. 139, 8). barnit var atkomit dauða, ok myndi þat fjándans maðr (vilde have været), en nú var þat guðs maðr (O. S. 123, 10). myndi hann eigi þora (vilde ikke have turdet) at segja þau verk hans, er bæði sjálfr höfðinginn ok allir þeir, er heyrðu, vissu, at hann hefði hvergi nær verit; þat væri þá háð en eigi lof (O. S. 3, 5). launat myndi ek þér því hafa (Mork. 65, 3). þat myndi ek ekki gørt hafa (Mork. 65, 7).

Anm. 1. mér myndi ekki stoða at hafa úsætt við þik (Hom. 193, 28) er egentlig et forkortet udtryk for: ef ek hefða úsætt við þik, myndi þat (sc. at hafa úsætt veð þik) mér ekki stoða. Saaledes kan betingelsen oftere ligge i en infinitiv: væri oss þat órlausn at þurfa eigi lengra at fara at kornkaupunum (O. S. 113, 38). betra hefði þér verit at renna eigi frá mágum þínum (Nj. 145, 196). fegnir myndim vér, herra! því at hafa sunnar tekit land en Finnmörk (Mork. 107, 12). Ved en lignende forkortelse kan ogsaa en substantivisk atsætning i imperf. konj. repræsentere den betingelse, under hvilken hovedsætningen udsiges:

þat væri nökkur várkunn, at þú heldir frænda þinn eða fóstbróður (O. S. 145, 19 = ef þú heldir etc. — væri þat

nökkur várkunn, at þú heldir etc.). Hovedsætningens konj. er altsaa hypothetisk, idet betingelsen ligger i sammenhængen; konj. i at-sætningen at forklare efter § 23[1]. betr væri nú, at Erpr lifði (Sn. E. I 368, 78). væri vel, at þú hefðir eyrindi (Nj. 89, 28). væri betra, at þeir sæti heima (Hom. 65, 22). væria þat sœmt, at hann svá réði Gjúka arfi (Br. 11). væri hitt makligra, at þú bæðir eða byðir fé til (O. S. 193, 32). eigi mundi öðrum fiskum hlýða, at þeir væri svá margir sem aðrir hvalir (Kgs. 32, 25)[2].

Anm. 2. Betingelsen kan ogsaa indeholdes i en *relativsætning* i *imperf. konj.*:

sá væri sæll, er sinn hug hefði þangat sem hann er (Hom. 126, 13 = ef maðr hefði etc. væri hann (sá) sæll)[3]. sá væri ráðleitinn maðr, er ráð hitti til at gøra svá, at lýðr þessi þagnaði allr (Mork. 100, 7). myndi sá nú hafa hlaupit í braut frá þér, er eigi væri jafnvel húgaðr sem ek em (Nj. 151, 28).

Anm. 3. Sammenblandet *temporal* og hypothetisk sætning: nú ætla ek, at oss man léttara falla at eiga um við Svein jarl einn saman en *þá at* þeir væri báðir til landvarnar (O. S. 32, 31; end *naar* de var etc. d. e. end det vilde være, *hvis* de var begge etc.).

§ 22. Den betingede hovedsætning kan træde i bisætningsforhold til en anden sætning:

segja mun ek, hvernig gert mundi, ef ek skylda ráða (O. S. 205, 13). þat munda ek ætla, at siglanda myndi þetta þykkja veðr fyrir Jaðar, ef Erlingr Skjálgsson hefði veizlu búit fyrir oss á Sóla (O. S. 138, 18). þat hafa menn fyr satt, at Knútr konungr hafði vitat um ferð Háreks, ok hann myndi eigi svá hafa farit, ef eigi hefði áðr vináttumál farit milli þeira Knúts konungs (O. S. 171, 2). verit hafa þær stundir, ef fundi okra hefði saman borit, er þú myndir ekki kunna segja frá tíðindum

[1] Sml. vel væri þá, ef svá væri, at þá veiði bæri eigi undan (Nj. 44, 131).

[2] Sml. þvíat þat er satt at segja, at svá fellr mér þetta nær um trega, at mér þœtti betra at hafa látit tvá sonu mína — ok *lifði* Höskuldr (var. *væri* H. á lífi; *udeladt at* Nj. 111, 30). væria þér verri vænleikr minni ok *kœmist* þú með öðrum mönnum (Mork. 37, 8; det vilde ikke være værre for dig at have mindre skjønhed, og *at* du kunde komme med blandt andre mennesker).

[3] Sml. blanding af relativt og betinget udsagn: þess hendr eru úskírðar, ef hann tekr mútur (Hom. 87, 27).

(O. S. 155, 25). nú er þat auðsýnt, at aldrigin mynda ek syndgast, ef eigi værir þú með mér (Hom. 194, 7). var þó svá mikit, at mér mundi endast til bana, ef á hefði komit (Sn. E. I 162, 19). þat veit trúa mín, at aldri hefðir þú í hana komit, ef ek hefða vitat áðr, at þú hefðir svá mikinn krapt með þér (Sn. E. I 162, 11). sá ek þat, at hann vildi mér grið bjóða ok ríki mikit, en ek væra banamaðr hans, ef ek segða til hans (Heimsk. 619, 31). kann vera, at konungr launaði hann mjök, ef þér fengit drepit hann (Mork. 91, 36). setit hefir þú svá nær, at þú mættir hafa hefnt þessa, ef þú hefðir haft til þrek ok karlmennsku (Nj. 117, 26).

§ 23. En bisætning, som føies udfyldende til et betinget udsagn i imperf. (plusq.) konj. og ikke selv udsiger noget som virkelig stedfindende, sættes i (imperf.) *konj.* (sml. § 13):

nú yrði þér þá skörulega, ef þú létir þetta spjót svá af höndum, at þat *stæði* í brjósti Ólafi enum digra (O. S. 124, 36). þótt þar væri fyrir eldr brennandi, þá mynda ek ok mínir liðar þegar í hlaupa, ef ek vissa, at þat *keyptist* í, at þér *hefðit* þá frið eptir (O. S. 243, 1). þat hygg ek lög, ef svá mikill yrði mismuni kunnustu manna, at mál *yrði* eydd á þrimr eða fjórum lögþingum ok váttar við nefndir, at þaðan af væri aldrigi uppreist til þess sama máls (Mork. 183, 20). sýnist mér, at mátt hefði svá verða, at ek *riða* þér þann knút, er þú *værir* aldrigi síðan konungr í Noregi (Mork. 187, 35).

Men: þó er þat satt, ef ek hefða vitat, þá er ek *var* heima í Langey, at Þórir hundr mundi koma í ferð vára með lið svá mikit, sem hann *hefir*, at vér myndum etc. (O. S. 134, 10).

§ 24. Betingelsen kan ogsaa udtrykkes i en indrømmende sætning med *þóat* (og imperf. konj.), naar der skal betegnes, at noget vilde finde sted, „selv om“ eller „om ogsaa“ noget andet fandt sted:

þóat alt mannkyn mælti frá upphafi heimsins ok til veraldar enda, þá mætti eigi segja himna fagnað allan (Hom. 60, 22). þóat tekit væri hit mesta fjall ok yrði þat at eldi ok væri þar

í kastat, þá yrði þat þegar at jökli (Hom. 104, 21). em ek ekki skáld, en þótt ek kynna yrkja, þá myndi yðr þykkja þat sem annat um mik heldr lítilvægligt (O. S. 143, 15). þó munda ek gefa þér, þótt ór gulli væri ok þó selja, at væri ór silfri (Ham. 4).

Denne konj. maa hverken sammenblandes med den almindelige konj. efter *þóat* (§ 53) eller med de § 12 anm. omtalte tilfælde.

§ 25. Stundom findes mindre nøiagtigt indikativ af præs. el. futurum i hovedsætningen, uagtet betingelsen ved at sættes i imperf. konj. er betegnet som et tænkt tilfælde[1]:

mun lengi uppi, ef vér *fengim* nú þess hefnt (Mork. 58, 1). mun honum líka vel, ef hann *hefði* þat annat jarls ríki (Mork. 88, 20). skiptir þat øngu um aptrkvámu vára, ef Magnús konungr *vissi*, hvat at er sýst (Mork. 6, 11). allar þær sálur, er í helvíti eru, þá fá þær ró, ef þeir *fengi* kristni, fyrir helgi þessa dags (Hom. 61, 12). fyrir því at þat mun sýnask verr en ván væri til, ef yðarr son *líktisk* þeim, er eigi væri (var. er) vel (Kgs. 5, 16). þvíat margir hlutir eru þeir hér með oss, er þar munu undarlegir þykkja vera, ef vár rœða *mætti* svá langt fljúga (Kgs. 19, 21). ek em þér fegin orðin ok því fegnust, ef þinn þroski *mætti* mestr verða (O. S. 33, 17). erum vér fegnir orðnir, ef þit *mættit* sættast (Heimskr. 645, 29). þat er til kostar, ef koma *mættið* út ór óru ölkjól hofi (Hym. 33).

Anm. 1. Det bør bemærkes, at i de anførte exempler følger betingelsessætningen efter hovedsætningen, og uregelmæssigheden synes at maatte forklares deraf, at den hypothetiske imperf. konj. egentlig kun er en eiendommelig anvendelse af den potentiale, der, som för omtalt, ofte kun ved en ubetydelig nuance skiller sig fra et ligefremt udsagn i præs. (fut.) indikativ.

[1] Hovedsætningen kan selvfølgelig sættes i potential imperf. konj., om betingelsessætningen staar i ind.

væri þat ráð, ef nökkur dáð er í þér, at ráðast fyrstr upp at Bresti, en aðrir fylgði (sc. at; om konj. se § 13) þér eptir (Fl. I, 129; 11). nú ef yðar er vili til at skýra þessa hluti gerr fyrir mér, þá *vilda* (var. *vil*) ek gjarna með athygli til hlýða (Kgs. 10, 13).

Anm. 2. I en betinget hovedsætning, der betegner, at noget *vilde være pligt eller tilbørligt,* sættes stundom *imperf. indikativ* istedetfor imperf. konjunktiv:

var þat þó réttara, at jarlar hefði veitt hlýðni ok þjónostu konungum þeim, er réttkomnir váru hér til ríkis (O. S. 45, 19).

Ellers findes i den betingede hovedsætning yderst sjelden indikativ af *imperfekt.* istedetfor konj.

stótt þó mér þá fjarri, ef þér *þætti* nakkvat undir um mik (Nj. 11, 32).

§ 26, a). Undertiden er den indikativiske sætning, til hvilken en betingelsessætning i imperf. eller plusquamperfektum konj. er føiet, ikke den virkelige hovedsætning i det betingede udsagn, men denne er ved et sprang i tanken udeladt og underforstaaes af sammenhængen:

ekki eru þau girnileg til áts fyrir sœtleiks sakar (og man vilde altsaa ikke bryde sig om dem) ef menn *hefði* þau eigi meir fyrir lækningar sakar (Kgs. 25, 32). er mönnum vel ætr, ef lofat *væri* at veiða hann (Kgs. 30, 9; og man vilde spise den, hvis). málit mátti þó upp taka á öðru þingi, *ef* hann *hefði* þrek til haft (Nj. 22, 70; og han vilde have gjort det, hvis). bæði eru œrin ok nóg þvílík, ef þess *þætti* nauðsyn vera at leiða svá mörg dœmi í eina rœðu (Kgs. 37, 15; og jeg vilde fremføre dem, hvis). sýn var svipvísi, ef þeir sín *gæði* (Atlm. 7). kann ek eigi skaplyndi Ragnhildar frændkonu, ef honum *yrði* auðvelt at komast yfir rekkjustokkinn hennar, ef hann hefði látit merkin (Mork. 91, 25).

b) Derfor kan *ef* med imperf. konj. bruges paa samme maade som vort elliptiske „hvis blot" (hvor der er underforstaaet en hovedsætning af almindeligt indhold: „det vilde være vel" el. l.). gott hjóna ert þú, ef slík væri mörg (Nj. 69, 29). þvíat vér höfum þat œrit mart, ef oss kœmi þat vel at haldi (Nj. 124, 47 var.). mey veit ek eina myklu fegrsta, ef þú geta mættir (Fafn. 40). vatns er þörf, góðs um œðis, ef sér geta mætti (Hav. 4). mörg eru góð, ef gumar vissi, heill at sverða svipun (Sig. 2, 20). spárkar áttu vér konur, ef oss at spökum yrði (Harb. 18).

§ 27. Af og til forekommer (imperf.) konj. i en betingelsessætning, som det synes, forat angive et *oftere gjentaget* tilfælde:

lagði svá mikit við, ef nökkurir *væri* þeir, er eigi vildi af láta heiðninni, at suma rak hann braut ór landi (O. S. 60, 1). bæði var hægt at vega undan ok þó ærit stint fyri grjóti, ef ofan *væri* á borit (O. S. 20, 15). þat var háttr Erlings, ef úvinir hans *kœmi* fyrir hann (Fms. VII, 319). en skotit á þá, ef þeir *fœri* nær meginlandi (Fms. VIII, 419).

Anm. Med de i § 25—26 omtalte tilfælde maa ikke forblandes, at konj. kan staa i en betingelsessætning, fordi den talende vil have sætningens indhold betegnet som tænkt eller sagt af en anden — eller fordi sætningen er føiet bestemmende til en infinitiv, akk. med inf. eller sætning i konj.:

hann hét þeim sinni vináttu fullkominni, ef hann *yrði* einvaldskonungr (O. S. 35, 4). sumir hræddusk háð ok spott, ef þeir *gengi* sér einir at vegum (Kgs. 1, 12).

bœn þá er ek hafða hugat at biðja, ef mér *bærist* veðféit (O. S. 75, 20). úlfar þóttumk öllu betri, ef þeir *léti* mik aldri týna (Guð. 2, 11). hygg ek, at honum væri þá annat í hug, ef hann *kœmist* með fjörvi í braut en þat at halda optar deilu við oss Svíana (O. S. 58, 7).

eller at konj. sættes i en elliptisk spørgesætning med *ef* i betydningen: „om maaske“:

muntu mér Freyja! fjaðrhams ljá, ef ek minn hamar mættak hitta (Hom. 3); se § 45 anm. 3.

Fredrikshald, November 1882.

M. NYGAARD.

Små grammatiska och etymologiska bidrag.[1]

I. Till läran om i-omljudet.

Man har väl hittills tämligen allmänt antagit — om Söderbergs afvikande mening se längre fram —, att tillvaron af oomljudd vokal i rotstafvelsen af ord sådana som subst. *arinn*, adj. *rotinn*, *bundinn* beror derpå, att följande stafvelse innehåller ett s. k. ursprungligt *i*, d. v. s. ett *i*, som på omljudstiden ännu var *e* och som sådant icke verkade omljud[2]. Detta åskådningssätt torde emellertid icke längre kunna upprätthållas. Först och främst kan man ej numera, såsom förr, anse det nordiska *i* vara uppkommet af ett äldre *a*, uppträdande i got. *bundans* o. d., sedan Paul (Beiträge VI, 238 ff., 403 ff.) uppvisat, att suffixet redan i urgermansk tid hade afljudet *a* : *e* (eller *i*) : *u*, och vi i gotiskan sjelf äga bildningar fullkomligt motsvarande de nordiska på *-inn*, t. ex. adj. *fulgins*, subst. *aigin*, verbet *fagin-ôn;* för öfrigt finnes på nordiskt område ej sällan suffixformen *-inn* vid sidan af *-ann*[3]: fsv. *morghin* och *morghan* (Rydq. IV, 427), fsv. *Oþin*,

[1] Efterföljande anteckningar, tillkomna såsom förarbeten till en blifvande fornnordisk grammatik, har jag trott mig kunna offentliggöra i hopp om, att de icke sakna alt intresse, ehuru min af andra göromål strängt anlitade tid icke medgifvit mig att åt vissa af de här behandlade frågorna skänka den utförliga framställning, som de förtjänat och tarfvat.

[2] Samma åsikt framställes ännu hos O. Brenner, Altnordisches Handbuch (s. 53 och flerestädes), ett arbete som kommer mig till handa just under tryckningen af denna uppsats.

[3] Den tredje suffixformen *-unn* (om hvilken se Paul Beitr. VI, 240 f., 403 f., Sievers Beitr. VIII, 328; angelsächs. Gramm. § 366) är ej häller sällsynt jämnsides med *-inn* och *-ann*, t. ex. isl. (och fsv.) *morgunn*, fsv. *Oþuns-dagher* (Rydq. IV, 76), *sustkun* (Rydq. III, 206; jfr. nysv. *syskon*), *bundon* (Rydq. IV, 71), *aldin* och *aldon* (sent *aallan*), *aptun* och *aptan*, *oran* men *orunæ-bot* (Rydq. V, 29; IV, 75) m. m.

men *Odhans-daghin* i Dipl. 1393 (se Lundgren, Språkliga intyg om hednisk gudatro i Sverge s. 28), fsv. *systkin* men fg. *syscan*, fsv. subst. *bundin* eller *bundan* (Rydq. IV, 70 f.) kärfve (jfr. participet *bundin)* m. fl. ex.

Men äfven den, som anser *i* uti *bundinn* representera urgermanskt *e* eller *i* (icke *a)*, torde anse rotstafvelsens *u* vara ljudlagsenligt berättigadt, om han nämligen bestämmer sig för det förra alternativet (urgerm. *e)* och i likhet med Paul (Beitr. IV, 418) håller före, att indoeuropeiskt kort *e* i urgermansk tid bibehöll sig i obetonad stafvelse i allmänhet och endast före *z* öfvergick till *i*. Man skulle således hafva haft å ena sidan **nahtiz* (indoeur. *noktes)*, hvaraf isl. *nǽtr*, å andra sidan **bundenoz* (indoeur. *bhndhenos)*, hvaraf isl. *bundinn* för ett något äldre *bundenn*. Men denna Pauls åsigt tyckes numera förlora anhängare, och detta med alt skäl. Man har fasthällre att med Sievers (Beitr. V, 157 not) antaga, det hvarje kort *e* i obetonad stafvelse redan i urgerm. tid öfvergått till *i*, en åsikt som senare äfven Kögel (Beitr. VIII, 135) och Osthoff (Beitr. VIII, 555 not) i hufvudsak omfattat. För Pauls mening talar på nordiskt område egentligen endast 2 pl. *-ið* (indoeur. *-ete)* som ikke tyckes verka omljud *(farið*, ikke *ferið* o. d.), men ingenting är rimligare än det antagandet, att den oomljudda vokalen i 2 pl. beror på lån från de andra båda personerna i pluralen *(fara* och **farum*, yngre *fǫrum)*, liksom 1. pers. sing. lånat sin omljudda vokal från de båda andra singularformerna. I en imperativ som t. ex. *ak* (*ἄγε*, age) är däremot slutvokalen bortfallen för tidigt för att hinna verka omljud, om icke möjligen hos vokalen *e*, som ju redan i urgermansk tid var mottaglig för omljud. Också antar Kögel (anf. st.), att imperativen af t. ex. *bera* en gång hetat **bir* (*φέρε*), men att *e* inkommit från presensformerna med *e*, ett antagande, som ju icke är ägnadt att väcka några betänkligheter.

Men om man nu ansätter urgermanska former sådana som

**bundinoz*, **farinos* o. d.[1], så måste dessa representeras af isl. **byndinn*, **fęrinn* o. d. Den omljudda vokalen i *bundinn, farinn* o. d. hör då ursprungligen hemma i de kasus, som icke haft suffixvokalen *i* utan antingen *a*, *u* eller möjligen ingen afledningsvokal. För ord med kort rotstafvelse, såsom *farinn*, skulle man kunna antaga, att den omljudda vokalen härrör från de synkoperade kasus, äfven om den vokal som synkoperats varit *i*, ty denna synkope skedde i dylika ord före omljudstiden (Sievers, Beitr. V, 69); men för ord med lång rotstafvelse, såsom *bundinn*, äger denna förklaring ingen tillämpning, enär *i* här skulle hafva öfverlefvat omljudstiden (jfr. *valða*, men *dømða)*. En analogi till uttrångandet af den omljudda vokalen har man i alla fall i visst afseende uti participier sådana som *taliðr*, som måste anses stå i stället för äldre **tęliðr* (jfr. Paul Beitr. VI, 171), men som fått sitt *a* från *talðan, talða* m. fl. formęr.

Nu blir emellertid frågan den, om vi på nordiskt område hafva exempel på omljudd rotvokal hos ord på *-inn*, eller om dessa möjligen kvarstå såsom ett starkt stöd för Pauls teori om ett urgermanskt *e* i obetonad stafvelse. Participierna isl. *ękinn, dręginn, flęginn, gnęginn, hlęginn, klęginn, skękinn, slęginn, tękinn, þvęginn, fęginn* (particip till ett förloradt verb **fahan*, jfr. got. *fahêds)* och subst. *ręgin, męgin, Ręginn* bevisa ingenting, emedan omljudet här kan vara att förklara på samma sätt som i dat. *dęgi*, nom. *dręki, flęki* (jämte *flaki*, som lånat *a* från öfriga kasus), där *i* är äldre *ē* och gutturalen tydligen spelat en roll vid omljudets inträdande[2]. Större beviskraft torde man kanske vara

[1] För antagandet af dylika talar starkt Tanumstenens *haitinaR* (hvarpå Bugge gjort mig uppmärksam). Mindre vikt torde vara att tillmäta sådana finska lånord som *arina* (Thomsen, über den Einfluss der germ. Spr. auf die finn.-lapp., s. 49).

[2] Mindre egentligt uttrycker sig väl Wimmer, då han (Forn. forml. s. 20) tillskrifver *k* och *g* i och för sig förmåga att omljuda *a*. Man förstår då icke, hvarför det heter *tękinn, dręginn* men *taka, draga* (icke *tęka, dręga*). Tydligtvis är det i första hand icke *k, g*, utan det därpå föl-

benägen att tillmäta partic. isl. *fęnginn*, *gęnginn* och det i isl. Homilieboken ej sällsynta *synginn*, som ej gärna kan antagas hafva lånat vokal från inf., samt subst. *myrginn* (jämte *morginn*, *morgunn)*, men då äfven i dessa ord en guttural ingår, lämna de ju möjlighet öppen för samma tydning som de förra. Stor vikt kan man ej häller fästa vid adj. isl. *hǽðinn*, *hygginn*, *gleyminn*, *breytinn*, *gǽtinn*, *gręttinn*, *lyginn* o. d., af hvilka väl ojämförligt

jande *i* som verkat omljud, hvaraf följer, att de synkoperade formerna ljudlagsenligt skulle hafva oomljudd vokal. Växlingen *dręginn:* n. pl. f. *dragnar*, *dręki:* g. d. a. *draka* har sedan utjämnats, så att fornsvenskan i regeln låtit den oomljudda vokalen segra — om de jämförelsevis få exemplen på motsatsen se nedan —, isländskan däremot i participierna den omljudda, så när som i *gnagit* (jämte *gnęgit*), en form som jag icke finnar några skäl att i likhet med Wimmer (Forn. forml. s. 117 not) hålla för oriktig; hos andra ordklasser åter har äfven i isl. vanligen den omljudda vokalen genomförts, så att t. ex. af alla dativer på *-gi*, *-ki* endast *dęgi* återstår med omljudd vokal (jämte oomljudd, se Wimmer Oldn. Læseb.[2] XXV not, där den i Forn. forml. s. 61 gifna förklaringen af *dęgi* såsom *u*-stamsdativ tages tillbaka). Skulle den af Sievers (Beitr. VIII, 331 not) framkastade gissningen, att *dęgi* möjligen är en kompromissform af dat. *dagi* och lok. *dęg*, bekräfta sig, så försvunne äfven detta exempel.

Då mången torde i likhet med Rydqvist tvifla på, att svenskan äger säkra exempel på omljud i dylika fall som de nyss anförda isl. orden, så anför jag här följande exempelsamling: *fæghin* (så alltid), hvars *æ* senare också inträngt i verbet fsv. *faghna*, nysv. *fägna; slæghin* (Upl. L. en gång, Bjærk. R. 2 ggr, ä. VgL. en gng, y. VgL. 3 ggr, Lydek. en gng; jfr. Rydq. I, 455) men vanligen *slaghin; dræghin* (y. VgL. 6 ggr, Ant. till VgL. 4 ggr; dessutom har G. L. icke blott part. *dregit*, utan äfven konj. pres. *dregi*, se Söderberg, Forngutn. ljudl. s. 29); *oþvæginsþorp* (i diplom); pres. konj. *tæki* l. *tiki* (y. VgL. 2 ggr, Lydek. 3 ggr): part. *fingin*, *gengit* (hvardera några ggr i ä. och y. VgL. samt Lydek). fg. *gingin;* dat. *dæghi* (ä. VgL. 2 ggr; äfven ack. har där 2 ggr formen *dægh;* det en gång förekommande *endæghæ* kan vara felskrifning, men kan ock vara spår af en ursprunglig böjning *endæghi: endagha)*; *Thörkil* (Rydq. IV, 63; Lundgren, Språkl. int. s. 53), där omljud verkas i förra delen af en sammansättning genom vokalen i den senare delen,

största delen är tämligen unga bildningar af ord, som redan innehålla omljud, såsom *hǽða*, *hyggja*, *gleyma*, *breyta*, *gǽta*, *grętta*, *lygi* o. d. En dylik förklaring är däremot ej gärna tilllämplig i fråga om isl. *hrøsinn* (till *hrósa*), *hęppinn* (till *happ*), *sęndinn* (till *sandr*) och några andra likartade adjektiver, bland hvilka särskildt förtjänar anmärkas *yfrinn* (*ýrinn*, *ǿrinn*), fsv. *yfrin* (*ifrin*, *öfrin*, *öfnin*, oftast *ympnin*, nysv. *ymnig*; Rydq. II,

såsom i *Thyrbiörn*, *Tyrgils* (Lundgren, anf. st. s. 50 f.; från dylika sammansättningar kunde sedan förstafvelsen *þyr* utsträckas till andra ord, som själfva ej hade anledning till omljud, t. ex. *Thyrgerus*); att *myrghin*, *mörghin* funnits i fsv. framgår af den ännu i Tiällmanns och Vallenii grammatikor upptagna pl. *mörnar*, d. v. s. *myrghnar* (jfr. min inledning till S. Columbi En svensk ordeskötsel, s. XXIII). Till de här anförda exemplen ur fornspråket kommer nu ytterligare de nysvenska dialekternas vitnesbörd. Så t. ex. kunna Fryksdalsmålets och Dalbymålets participer *têjj* tagit, *drêjj* dragit, *slêjj* slagit, *tvêjj* tvagit endast förklaras ur fsv. *tækit*, *dræghit*, *slæghit*, *þvægit*; fårömålets *læki* saltlake tyder på en fsv. böjning *læki: laka*, liksom isl. *dręki*, fsv. *draki* förutsätta ett ursprungligt *dręki: draka* (se Svenska Landsmålen I, 171, 332 och Fryksdalsmålets ljudlära § 19). Hithörande exempel ur Dalmålet anföras nedan s. 21.

Frågar man sig nu, hvarför *i* uti *dręki* verkat omljud, under det att *i* uti t. ex. *hani* icke haft denna verkan, så måste svaret blifva, att gutturalen påskyndat utvecklingen från *e* till *i**, så att det förra ordet hade *i* uti ändelser redan på omljudstiden, hvaremot det senare då ännu hette *hane*. Med detta antagande öfverensstämmer det förträffligt, att urnordiska inskrifter i allmänhet hafva dativ på *-e* hos mask. *a*-stammar, t. ex. Tunestenen *Woduride*, Järsbärgstenen *Hite*, Tjurköbrakteaten *Walhakurne* (se Bugge, Tidsk. for Phil. og Pæd. VII, VIII, Årbøger f. 1871 och 1878), men däremot Krogstadstenen har *i* uti dat. *Stuin͡gi* (Bugge, Tidskr. for Phil. og Pæd. VIII), hvarest guttural föregår ändelsen; en olikhet som ej gärna kan ha kronologiska skäl, då Krogstadstenen icke tillhör de yngsta urnordiska stenarne och särskildt väl icke är mycket, om ens något yngre än Järsbärgstenen. Man väntar att finna samma differens hos de svaga mask., som dock i stället upp-

* [Not vid korrekturläsningen:] Sedan ofvanstående redan var trykt, har jag observerat, att denna mening förslagsvis framstälts af Leffler i Tidskr. f. Filol. N. R. II, 274 not.; jfr. V-omljudet s. 5 f. not.

427 f., IV, 318, 323 f.)[1]. Bevisande är också det sällsynta *ęptann* jämte *aptann*, hvilken förra form jag anser bero på en kompromiss mellan **ęptinn* (= ags. *æften*, se Paul, Beitr. VI, 241) och *aptann*. Inom svenskan finna vi flera andra slående exempel. Redan Söderberg (Forngutn. ljudl. s. 9 not) har fäst sig vid fsv. *ypin*, *öpin* jämte *opin*, *upin* och fg. *eln* jämte fsv. *alin*,[2] en dubbelhet som han förklarar ur en ursprunglig böjning *ypin: upnum*, *elin: alnar*. Till dessa exempel komma ytterligare *ærin*[3] jämte *arin* (isl. *arinn)* samt åtskilliga particip-former. I Västm. L. Kr. B. 5 *bröten* för det vanliga *brutin*, Cod. Bildst. s. 426 *thryskit* jämte Vadst. Kl. R. *thruskin* (Rydq. I, 211, 302), ofta

visa ett ännu ej fullt förklaradt *a* (hvarom senast Verner i Anzeiger VII, 13) och detta såväl i *Wiwila* (Veblungsnæs), *Niuwila* (Vardebrakteaten), *M[a]r[i]la* (Etelhem), som i *Ran[i]nga* (Vimose), *Au[i]nga* (Skodborgbrakteaten).

[1] Rydqvist ansåg ursprungligen, att fsv. *ympnin* var „utan all motsvarighet i öfriga skandinafspråk“ (II, 427), men trodde sig senare kunna identifiera *yfrin* och *ympnin* genom att antaga, det „*f* öfvergått till *m* och *r* till *n*“ (IV, 318). Ett dylikt antagande är naturligtvis numera fullkomligt ohållbart, men icke desto mindre anser jag identiteten af *yfrin* och *ympnin* vara höjd öfver alt tvifvel. Den ursprungliga bøjningen bör hafva varit: sing. nom. m. *yfrinn*, pl. nom. m. **yfrnir*, dat. **yfrnum* o. s. v., i hvilka senare former *r* bortfallit på grund af ställningen mellan två konsonanter. Efter de sålunda uppkomna formerna *yfnir*, *yfnum* o. d. omskapas sing. *yfrinn* till *yfnin*, som sedan utvecklas på vanligt sätt till *ymnin*, *ympnin* (jfr. *hafn: hamn: hampn* o. d.). Nysv. *ymnig* har anslutit sig till de talrika adj. på *-ig*, liksom *lydig* (fsv. *lyþin*); jfr. sv. dial. *galig* för *galen*.

[2] Att detta ord verkligen i suffixet innehåller indoeur. kort *e* — trots got. *aleina* (men gr. *ὠλένη*, fht. *elina*) —, påpekas af Söderberg (Wimmer). Beträffande det enstående och besynnerliga got. *aleina* framkastar Kluge nyligen (Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache s. 65) den gissningen, att det helt enkelt är felskrifning för *alina*.

[3] Nysv. *äril* tyckes förhålla sig till *ærin* liksom fsv. fht. *himil* till fsv. isl. *himinn*, got. *himins*. Orsaken till växlingen är ännu outredd (jfr. dock Sv. Landsm. I, 308). Andra exempel inom de nordiska språken på förekomsten af *l* jämte *n* i samma ord anföras af Bugge i Kuhns

lætin (*latin*), ej sällan *væxin (vaxin)*, i hvilka två (möjligen tre) sistnämnda man dock kan tänka sig inflytande från presens; om *fingin, gingin* se ofvan s. 153 not. Vidare är att märka, att åtskilliga nysvenska former bära tydliga vitnesbörd om tillvaron af fornsvenska former med omljud. Ett dylikt fall har redan Söderberg (anf. st.) påpekat, nämligen *gyllen(e)*, d. *gylden*, isl. *gullinn*[1]. Alldeles analogt är *yllen*, fsv. *ullin* (vid sidan af hvilket altså ett *yllin* måste hafva existerat). Ett tredje exempel är *trägen*, som icke gärna kan skiljas från isl. *þráinn*. *Trägen* förutsätter ett fsv. **þræwin*[2], hvaraf ett yngre dialektiskt **þræghin* med samma utveckling som gifvit fsv. *frugha* (isl. *frúva*, se Wimmer, Forn. forml. s. 68), *orogha* (jämte *oroa*, Rydq. III, 144; lån från medellågt. *rowen*), *Joghan* för *Jowan*, *Joan*[3], i Flores

Zeitschr. XIX, 445; XX, 44, 46, 50, hvartill kan läggas fsv. *spildra, spindra;* däremot är *nykil* för *lykil* ett fall af dissimilation (se Sv. Landsm. I, 307), liksom ock säkerligen *vanmal* och *valman* jämte *valmal* (Rydq. IV, 324).

[1] Dock tyckes Söderberg icke hafva tänkt på, att man ej utan vidare får anse *gullinn* hafva fått sitt *u* från de synkoperade formerna, enär äfven dessa enligt de af Sievers upptäkta synkoperingslagarna måste på grund af rotstafvelsens längd hafva haft omljudd rotvokal, i händelse den synkoperade vokalen varit *i*. Altså måste *u* ursprungligen höra hemma i de former, som haft annan suffixvokal än *i* (jfr. ofvan s. 152).

[2] Fsv. **þræwin* förhåller sig till isl. *þráinn* liksom isl. *snivinn* till *dáinn*. *V* bortfjöll icke ljudlagsenligt före *i*, såsom af *snivinn, hávir, slævir, snjóvi* m. m. framgår. Man har sålunda en gång böjt **davinn*, pl. *dánir; *þravinn*, pl. *þránir* o. s. v. Till de synkoperade formerna har man sedan skapat nya osynkoperade utan *v*, altså *dáinn, þráinn*. Två ord, som vid denna, förklaring göra svårigheter, äro de svaga mask. *ái* och *pái*, i stället för hvilka man väntar sig **avi* (jfr. lat. *avun-culus* och got. *avô*) och **pavi* (lån från lat. *pavo*).

[3] Leffler anför i sin afhandling „Om 1607 års upplaga af Uplandslagen“ (s. 7 f.) flere fsv. exempel på både *Jowan* och *Joghan*, hvilka former han tyckes anse för sidoordnade ombildningar af *Joan*. För *gh* föreslår han ingen tydning, men *w* anser han vara öfverfördt till *Joan* från *Ivan*, ett antagande som synes mig alldeles öfverflödigt. Uppkomsten

ryghilse (lån från medellågt. *beruwenisse*, se Tamm, Tränne tyska ändelser, s. 23; jfr. sv. *ruelse*), Gust. I:s Bib. *siöghar* (isl. *sjóvar*), *sniögha* (isl. *snjóva*), Synonymorum libellus *lagher* (för **lawer*, lat. *laurus*), i sv. dialekter *snög* snö (isl. *snjóv-ar, -i, -a*), *slög* slö (isl. *sljóv-an, -ir, -ar*), *roga* roa (jfr. det nyssnämnda fsv. *orogha*), värml. *Olagus* Olavus, *Magris* (för **Maveris*) Mauritz, *Agerora* (**Awerora*) Aurora, *Agerell* (**Awerell*) Aurell,

af ett „hiatusfyllande“ *w* mellan *o* eller *u* och en följande vokal är i fsv. icke just så sällsynt. Utom *Jowan* kan såsom exempel bärpå anföras ur ÖgL: *broua* (Rydq. IV, 113), Cod. Bur. *boua* (Rydq. I, 122). Detta parasitiska *w* ersättes senare, lika väl som det ursprungliga, af *gh*. På så sätt representeras det *w*, som visar sig i Cod. Bnr. *boua*, numera af *g* i *rede-bogen* (fsv. *boin*); sv. *mogen* är fsv. *moin*, *knoge* är isl. *knúi*, och troligen är vårt nuvarande verb *knoga* identiskt med Rökstenens *knua*. Redan i Gust. I:s Bib. träffar man det nuvarande *trogen* för fsv. *troin*, och det i samma urkund uppträdande *loghe* betraktar jag likaledes såsom utveckladt ur fsv. *loi*, *lo*, i stället för att med Rydqvist (IV, 31) göra det osannolika antagandet, att „det äldre *lo* utgör förkortning af *loghe*“. För öfrigt finner jag det knappast berättigadt att, såsom Rydqvist (II, 319, IV, 31, 249) och Bugge (Rökstenen, s. 18 not) göra, identifiera *loi*, *lo*, *loghe* med isl. *lafi*, fsv. *lave*, *laghe* (i variant till Stadslagen), nysv. *lafve*, hvilka båda ord ju af de flesta svenska dialekter hållas strängt åtskilda till formen; också torde möjligen det finska lånordet *luuva* (Thomsen, Einfluss der germ. Sprachen auf die finn.-lappischen s. 51, 152) tyda på, att *ō* i fsv. *lo(i)* är urnordiskt och urgermanskt, altså icke uppkommet genom *u*-omljud af *ā*, såsom Bugge (anf. st.) antar. — På samma sätt kan nu också förklaras det vid första påseende besynnerliga *g* i den vidt kringspridda dialektformen *blog* för *blod*. Sedan det slutljudande *ð*, såsom i allmänhet i svenska dialekter, bortfallit, uppstod hiatus, t. ex. i nom. sing. best. *bloen*, hvaraf **blowen* och ändtligen **bloghen*, *blogen*. — Möjligen har man att vid utvecklingen från *w* till *gh* antaga ett mellanstadium *ghw*, *ǥw*, såsom verkligen åtminstone en dialekt har, nämligen Rågö- och Wichterpalmålet (se Freudenthal i Finska vetenskapssocietetens „Bidrag“ XXIV, 174 f.), där man finner *bugwer* bor, *trugwer* tror, *blugwin*-blodet, *gugwer* god m. m.; jfr. ock Färö-dialektens *trûgvur* trogen, *rôgva* ro o. s. v. (Hammershaimb, Annaler f. 1854, s. 240, f., 254). Uppkomsten af

östergötl. *broger* (jfr. Östgötalagens *broua*), *agatör* auditör[1] m. m. (se Fryksdalsmålets ljudlära § 208, Sv. Landsm. I, 200, 319); jfr. svenska hvardagsuttalets *Agust* för *August*[2].

Bäst ock talrikast repräsenterade äro dock de omljudda formerna af orden på *-inn* uti några nutida nordiska dialekter, som tillhöra den skandinaviska halföns allra märkligaste och ålderdomligaste. Bland de norska munarterna[3] komma här särskildt i betraktande de nordanfjälska dialekterna i Brekken (annex till Røros), Sælbo (Øverbygden), båda tillhörande søndre Throndhjems amt, samt Meraker (annex till Stjørdalen), Vuku (annex till Værdalen), Snaasen og Lekø, de senare fyra inom nordre Throndhjems amt. I Vuku har jag t. ex. funnit[4]: *ſlyn'n'i*[5] (isl.

gh finner sin fysiologiska förklaring däri, att tungan vid bildandet af *w* sänkes framtill och höjes baktill mot gommen just vid läget för *gh;* blir denna höjning tillräckligt stor, så att luftströmmen icke utan friktion kan komma igenom det af tungan och bakre gommen bildade passet, så har man *gh* färdigt.

[1] De två sista exemplen äro mig benäget meddelade af Herr Gustaf Rundgren, östgöte.

[2] Att den skenbara öfvergången *v* > *gh* egentligen är en öfvergång *v* > *w* > *gh* och sålunda de därpå anförda exemplen också äro att föra hit, söker jag visa i en särskild exkurs här nedan s. 161.

[3] De här och i det följande lämnade uppgifterna om norska dialekter bero samtliga på mina egna iakttagelser under en forskningsresa i Norge sommaren 1882.

[4] Jag frånser här och i det följande från exempel, motsvarande isl. *dręgit*, *tękit* o. d., enär dessa, såsom i det föregående påpekats, äro mindre bevisande. Ej häller upptar jag såsom bevis sådana participier som *flyji* (isl. *flogit*), *bydi* (*boðit*) o. d., som *möjligen* kunna hafva lånat sin vokal från presens, ett antagande som jag dock anser högst osannolikt på grund af olikheten i kvantitet hos vokalen i part. (kort) och pres. (lång).

[5] Med *ſ* betecknar jag här s. k. *sch*-ljud, af hvad slag detta vara må (supradentalt, dentipalatalt, palatalt o. s. v.); med *n'*, *l'*, *t'*, *d'* utmärker jag palatalt eller dentipalatalt *n*, *l*, *t*, *d*; *λ* är ett icke sångbart *l* (=*h* i nyisl. *hl*, se Bjørn Magnussen Olsen i Germania XXII, 257 ff); **l** utmärker s. k. tjokt *l*; *j* efter *t'* är i regeln tecken för s. k. *ch*-ljud.

slungit), *syn'n'i* (*sungit;* jfr. homiliebokens *syngit*), *styn'n'i* (*stungit*), *byn'n'i* (*bundit*), *tyd'd'ji* (*tuggit*), *syt't'ji* (*sokkit*), *grevi* (*grafit*), *skevi* (*skafit*), *feri* (*farit*), *geli* (*galit*), *meli* (*malit*) m. m., men å andra sidan: *sprun'n'i* (*sprungit*), *fun'n'i* (*funnit*), *vun'n'i* (*vunnit*), *spun'n'i* (*spunnit*), *run'n'i* (*runnit*), *brun'n'i* (*brunnit*), Exempel från Snaasen äro: *bryn'n'i* (*brunnit*), *ryn'n'i* (*runnit*), *spyn'n'i* (*spunnit*), *fyn'n'i* (*funnit*), *vyn'n'i* (*unnit*), *styn'n'i* (*stungit*), *spryn'n'i* (*sprungit*), *feri* (*farit*), *skevi* (*skafit*), *meli* (*malit*), *geli* (*galit*), *grevi* (*grafit*); från Lekø: *styt't'ji*, *spryt't'ji* (*stungit* och *sprungit*, ombildade till *stukkit*, *sprukkit* efter pret. *stakk*, *sprakk;* jfr. sv. *stuckit*, *spruckit*); *svyλti* (*soltit*), *vyλti* (*oltit*) samt *spryn'n'i*, *bryn'n'i*, *ryn'n'i*, *fyn'n'i*, *vyn'n'i*. Från Meraker har jag: *syt't'ji* (*sokkit*), *spryt't'ji* (*sprungit*, jfr. ofvan), *tyjji* (*tuggit*), *sprytti* (*sprottit*), *syn'n'i* (*sungit*, *syngit*), *styn'n'y* (*stungit*), *λlyn'n'y* (*slungit*), *bryn'n'y* (*brunnit*), *ryn'n'y* (*runnit*), *byn'n'y* (*bundit*), *vyλty*[1] (*oltit*), *svyλti* (*soltit*), *vyrpi* (*orpit*), *syvi* (*sofit*), *vyksi* (*vaxit*)[2], *geli* (*galit*), *grevi* (*grafit*), *skevi* (*skafit*), *feri* (*farit*) m. fl. Från Brekken må anföras: *bryn'n'i*, *ryn'n'i*, *vyn'n'i*, *spyn'n'i*, *spryn'n'i*, *fyn'n'i* samt från Sælbo: *ferí*[3] (*farit*), *ſeví* (*skafit*), *jelí* (*galit*), *melí* (*malit*), *greví* (*grafit*), *tyjji* (*tuggit*), *syn'n'ji* (*sungit*), *ryn'n'i* (*runnit*), *spyn'n'i* (*spunnit*), *vyn'n'i* (*unnit*), men *ſlun'n'ji* (*slungit*), *sprun'n'ji* (*sprungit*), *brun'n'i* (*brunnit*).

[1] I de sex sista exemplen beror slutvokalen *y* för *i* på en progressiv vokalharmoni af alldeles samma slag som uti det svenska Dalbymålets *byjjy* bygga, *dyn'n'y* dynga, *myt't'jy* mycket, hvarom jfr. Sv. Landsm. I, 170.

[2] Målets form förutsätter naturligtvis ett **vuxit*, hvars *u* mycket väl kan vara af gammalt datum, enär detta verb troligtvis ursprungligen haft böjningen *vęxa* (got. *vahsjan*, fsv. *væxa;* jfr. Sv. Landsm. I, 693) *óx uxum uxinn* (*yxinn*), hvilken sedan störts af analogibildninger.

[3] Detta liksom de fyra följande orden har stark tonvikt på sista stafvelsen. Ett dylikt sätt att aksentuera ord, som i fornspråket voro tvåstafviga med kort öppen rotstafvelse, har jag också funnit i en svensk dialekt, Dalmålet, som inom ett litet område i östra Mora (byarna Nusnäs, Garsås, Risa, Bärgkallås, Vattnäs och möjligen ännu någon annan) har *salú* svala, *jætó* äta, *stjæló* stjäla, *ový* hufvud, *fulí* fåle,

Den här anförda exempelsamlingen är ingalunda uttömmande men, såsom jag förmodar, ändock tillräckligt stor för att vara bevisande i frågan. I alla de citerade formerna synes mig den omljudda vokalens höga ålder vara höjd öfver alt tvifvel, utom *möjligen* i *feri, meli, grevi, geli, skevi,* som kunde tänkas hafva fått sin omljudda vokal genom analogi från *dręgit, tękit* o. d. I öfriga fall vederlägges ett försök att förklara omljudet vara från yngre tid redan genom ett påpekande af det förhållandet, att uti en och samma dialekt *fun'n'i, sprun'n'i* stå vid sidan af *byn'n'i, syn'n'i* o. d. Således tvinga oss dessa former att tillskrifva redan fornspråket dubbelformer *funninn : fynninn* o. s. v., stående till hvarandra i samma förhållande som de faktiskt befintliga *morginn : myrginn* o. d.

Til samma resultat kommer man på grund af de omljudda participformer, som förekomma i Sverges — åtminstone i fråga om böjningen — ålderdomligaste dialekt, Dalmålet. Följande exempel, som under något skiftande former förekomma inom Dalmålets vidsträkta område, uppför jag här under den form de äga i byn Åsen (jfr. Sv. Landsm. IV, 1 ff.): *ferið* (isl. *farit*), *grevið* (*grafit*), *med'ið*[1] (*malit*), *stendeð* (fsv. *standit;* i Mora och

bití bitit o. s. v. Men under det att denna aksentuering här är genomgående regel i ord af ofvan angifna beskaffenhet, har jag i sælbo-målet funnit densamma endast i ett fåtal fall. — Enligt J. Storm (Englische Philologie I, 433) skall en sådan betoning äfven förekomma i Tinn uti Thelemarken, t. ex. *hané* hane, *vytå'* veta.

[1] Med **d'** betecknar jag här ett kakuminalt *d*, stående på gränsen till „tjokt" *l* och sålunda i ljud väl identiskt med det indiska ḍ, som beskrifves på samma sätt (J. Storm, Engl. Phil. I, 25). Det är i Dalarna en egendomlighet för byn Åsen och vissa delar af Våmhus socken och representerar i etymologiskt afseende enkelt *l*. Samma ljud har jag nyligen funnit i en norsk dialekt, nämligen i *Mo* (Nordre Odalen), och där i samma etymologiska betydelse som i Dalarne, t. ex. *sto***d'** stol, *stæ***d'***a* stjäla. Jfr. ock sicilianska uttalet *cava***dd***u* för *cavallo* (Storm, anf. st., s. 4 not).

Orsa förekommer *stædi*, jfr. isl. *staðinn*), *æt's'eð*[1] (*ękit*), *dæeð* (*dáit*), *blæs'ed* (*blásit*), *ræðeð* (*ráðit*), *d'æteð* (*látit*, jfr. fsv. *lætit*), *felleð* (*fallit*), *eldeð* (*haldit*), *ed'd'z'eð*[2] (*hǫggvit*), *d'æpeð* (*hlǫupit*)[2]. Från Orsa och Mora kan jag dessutom anföra *skevi* (*skafit*), *græti* (*grátit*), *fęnd'j'i* (*fęngit*), *gen'd'ji* (*gęngit*), hvartill komma de särskildt på Sollerön förekommande *dræj* (*dręgit*), *gnæj* (*gnęgit*), *λlæj* (*slęgit*), *tæj* (*tękit*), *tvæj* (*þvęgit*), *klæj* (*klęgit*).

Exkurs om öfvergången *v* > *gh*.

Då det ser ut som om i fsv. ej blott *w* utan äfven understundom *v* ersattes af *gh*, så är detta blott skenbart, och i själfva verket har man äfven här att utgå från *w*. I alla fullt säkra fall står nämligen *gh* (*v*) omedelbart efter *o* eller *u*, och jag antager, att det urnordiska (i got. med. *b* betecknade) bilabiala *v*-ljudet — som ännu i dag kvarlefver i byn Åsen i nordligaste Dalarna — här i följd af den föregående labiala vokalens inflytande aldrig öfvergick till dentilabialt *v*, utan i stället utbyttes mot det nära liggande, likaledes bilabiala *w*; en förklaring som är högt rimlig, särskildt i betraktande däraf, att, såsom Kock nyligen (Studier i fornsvensk ljudlära, s. 29) påvisat, det gamla *w* i fsv., om det omedelbart föregicks af prefixet *o*-, *u*-, länge kvarstod, åtminstone dialektiskt, utan att öfvergå till *v*, t. ex. *owin*, men *vin*. På så sätt förklaras *stugha* genom mellanstadiet *stuwa* ur det i andra fsv. dialekter bevarade *stuva*, *stova* (mht. *stubc* o. s. v.); *ughur*- eller *oghor-maghi* (se Rydq. IV, 249), jämte *ovormaghi*; *huguth* och *huvuþ*, *oghan* och *ovan* (Rydqv. IV, 249, Leffler, V-omlj. s. 55); ännu förekommer i Strängnästrakten *åga på*, enligt hvad fil. kand. J. A. Drysén meddelat mig. Samma

[1] Med *s'* betecknar jag mouilleradt *s*, med *z'* motsvarande sångbara ljud.

[2] *æ* är uti dalmålet den regelbundna representanten för isl. *ey*, t. ex. *æra* (*heyra* och *eyra*), *æ* (*ey*), *dæa* (*deyja*), *skæta* (*skeyta*), *wæk* (*veykr*) o. s. v.

förklaring kan tillämpas på *sughl* jämte *sufl* och är möjligen den rätta (jfr dock Sv. Landsm. I, 697). Detsamma gäller om *kughul* jämte *kufl* (isl. *kufl*), i hvilket fall dock formen med *gh* kan bero på inflytande från lat. *cucullus*. Knappast hit hänförligt är *stiugbarn*, *-fadher* (Rydq. IV, 239), dels emedan man icke råkar någon skrifning med *gh* (detta dock kanske tillfälligt), dels emedan *stiug-* kanske snarare är uppkommet af det *stjúk-*, som visar sig i vissa fornnorska handskrifter och väl ursprungligen tillhör blott sammansättningen *stjúkmóðir* (jfr fsv. *vakn* för *vapn*, äfven i finskan *vaakuna*, se Thomsen, anf. st. s. 49, 179; fsv. *vækna* för *væpna;* sv. diall. *gaukn* o. d. för *gǫupn*), liksom en annan fornnorsk och fsv. form *stýf-*, fsv. *stiuf-* väl ursprungligen utgår från *stiuffaþir*, *-son*. Däremot har en sv. dialekt i våra dagar att uppvisa en mängd hithörande fall. Fårömålet har nämligen: *l(i)uga*[1] lofva (fg. *lufa*), *d(i)ugin* skämd (fsv. *duvin*), *r(i)ugi* sårskorpa (isl. *hrufa*) m. fl. exempel (se Sv. Landsm. I, 319, 322), af hvilka några äro svårare att igenkänna såsom hithörande, t. ex. *dungna* domna för **dugna* (fsv. *dufna*), *klungna* remna (isl. *klofna*), *sungna* somna (isl. *sofna*), där *gh* senare öfvergått till *ng*-ljud på grund af ställingen före *n* (jfr. sv. *vagn, regn* o. d.). Motsvarande exempel från norska dialekter anföras hos Aasen, Norsk grammatik s. 110. — Annat än i ställningen näst efter *o, u* tyckes icke *v (b)* ljudlagsenligt öfvergå till *gh* i fsv., åtminstone på dess klassiska tid. Först från midten af 1400-talet har jag funnit *laghe* (isl. *láfi*, som dock af Bugge anses stå for *lávi* och i så fall icke hör hit; se Rökst. s. 18), först från 1500-talet *fastelaghen* (medellågt. *fastelavend*, Rydq. III, 273). Att dubbelheten *hagri: hafri* är urgermansk (liksom *ughn: ofn, rogn: *rofn*, nysv. *rom* och möjligen *sughl: sufl*) tror jag mig i Sv. Landsm. I, 696 f. hafva gjort sannolikt, och jag finner ett nytt starkt stöd för min åsikt om *g*:s ålder i de finska formerna *kakra, kagra* o. d. för *hafre* (Thomsen, anf. st. s. 138, 65). Förhållandet mel-

[1] Jag betecknar här med *(i)* ett mycket reduceradt *i* eller *e*-ljud.

lan fsv. *faghn* och fd. *fafn* (fsv. *fampn*) samt isl. *faðmr* (fht. *fadum*, ags. *fæðm*) är fortfarande dunkelt.

En god analogi till den här ofvan behandlade öfvergången af bilabialt *v* (*b*) till *w* (hvaraf *gh*) efter *o*, *u* utgör det urnordiska bortfallet af intervokaliskt *v* (*b*) före *u*, hvilket bortfall måste tänkas hafva försiggått så, att *u* ombildat *v* till *w*, som sedan på vanligt sätt före *u* bortfallit. Exempel äro: isl. *bjórr*, fsv. *biur* för **bjǫfurr* (ags. *beofor*, fht. *bibar*, hvarifrån sv. *bäfver* är lånadt); isl. *bjórr* remsa för **bjǫfurr* (annat ord, jfr. lat. *fibra*); isl. *Jórvík* för ags. *Eoforwîc*[1]; isl. *hǫukr*, fsv. *höker* för **hǫfukr* (fht. *habuh*, ags. *heafoc*), hvilken äldre form återfinnes dels i det finska *havukka* (sällan *havikka*, Thomsen, anf. st. s. 135, 72), dels i den urnordiska Vångastenens *hawuk-oþur*[2] (Bugge, Tidskr. f. Phil. og Pæd. VIII, 184 ff.), hvars *w* i stället för *b* tydligt visar riktigheten af mitt ofvan gjorda antagande, att *b* närmast öfvergått till *w* och först sedan bortfallit; isl. *Gjúki* för **Gifuki* (fht. *Gibika*; i fråga om suffixvokalens afljud jfr. f. *havukka*, fht. *habuh*: f. *havikka*, mht. *habih* och fht. *kranuh*: nht. *kranich* m. m.); ändtligen räkneorden 7 och 11, där dock utvecklingen är mera komplicerad. Urgerm. **sebun* blir urnord. med brytning (såsom i *gjǫf*, *jǫfurr*, *Sjǫfn*) **sjǫfu* eller **sjufu* med samma dubbelhet *jǫ*, *ju*, som också visar sig i *þjǫkkr*: *þjukkr*, *mjǫl*: *mjulna*[3]; häraf yngre **sjǫ(w)u* = isl. *sjǫu* och **sju(w)u* = fsv. *siū*, hvars dialektiska biform *siugh*,

[1] *jǫfurr* vildsvin (ags. *eofor*, fht. *ebur*) har väl åter infört *f* från de synkoperade kasus.

[2] Emellertid är denna läsning icke fullt säker. Enligt privat meddelande från Bugge är han numera „mest tilbøielig til at læse *hauk*-", såsom också Stephens läst. Har Vångastenen *hauk*- och icke *hawuk*-, så är bortfallet af *b* (*w*) redan af mycket gammalt datum.

[3] Formen *mylna* utgår väl, såsom Bugge anmärker, från lat. *molina*. *Mjulna* torde bero på ett slags folketymologi efter *mjǫl*, på samma sätt som fsv. *kyndilmæssa* jämte *kandelmæssa* (Rydq. IV, 91; Söderwall, Om främmande ords behandling i fsv. s. 5) rättat sig efter det verb, som i isl. heter *kynda* (oklart är förhållandet mellan detta och fsv. *quindla*).

siug (Rydq. II, 559) väl uppkommit af **siuw*, d. v. s. det okontraherade **siuu* (jfr. ofvan s. 156 ff.). — Det urgerm. **ainalifōn*, svagt fem. (se Leffler, Tidskr. f. Fil., N. R. IV, 285 f.) skulle på nordiskt område ljudlagsenligt böjas **ellifa: *elli(w)u;* isl. *ellifu*, fsv. *ællivu* hafva i den senare formen återinfört *f* från den förra; andra nordiska diall. hafva däremot genom en kompromiss mellan både formerna skapat en böjning **elli(u)fa: *elliufu*, som återfinnes i fsv. *ælliuvu* samt i åtminstone en norsk dialekt (Værdalen) under formen *oljov*.

---

2. Till läran om brytningen.

I. Hvilken är den vokal, som undergått brytning i fsv. *biug* l. *biog*, *stiugger*, *tiugga*, nysv. *njugg* och sv. dial. *skjugger* skygg[1]? Härpå torde man i allmänhet vara benägen att afge det svaret, att det är *i*, som brutits[2], en åsikt som kan tyckas tillräckligt motiverad genom en hänvisning på isl. *bygg*, *styggr*, *tyggva*, som ju uppvisa *v*-omljud af *i*. Icke desto mindre kan denna mening, som jag också själf förr hyst (se Sv. Landsm. I, 738), knappast vara riktig. Jag tror nu, att den vokal, som i fsv. brutits före *gg*, är *e*, och jag stöder denna min åsikt hufvudsakligen på följande grunder:

1. Uppkomsten af *gg* före *w* (hvarom senast Kluge i Beiträge zur Geschichte der germ. Konj. s. 127 ff.), som här föreligger uti rotstafvelserna *beuw-*, *steuw-*, *teuw-*, *hneuw-*, är att förlägga till det urnordiska språkets allra älsta tider, om man också icke med Müllenhoff, Scherer, Zimmer m. fl. vill göra den ännu äldre, i det man förlägger den till en östgermansk (gotisknordisk) språkperiod, som till sin existens är minst sagdt tvifvelaktig. I alla händelser är utan tvifvel *gg* äldre än öfvergången

[1] Se Schagerströms afhandling om Vätömålet i Uppland (Sv. Landsm. II, 4, s. 7).

[2] Så framställes också saken af Leffler i afhandlingen Om v-omljudet s. 62.

från det ursprungliga *eu* till det yngre *iu*, en öfvergång som på tysk botten ju först i historisk tid genomförts och äfven i norden icke behöfver sättas till äldre tid än 500-talet. De älsta exemplen på *iu* äro här Vardebrakteatens *Niuwila* och den något yngre Reidstadstenens *IudingaR*. Altså hafva vi sannolikt att uppställa utvecklingen **beuw-* > **beggw-*, icke **beuw-* > *biuw-* > *biggw-*. Sedan genom uppkomsten af *gg* diftongen *eu* försvunnit, finnes icke längre för *e* någon anledning att öfvergå till *i*, och en form *biggw-* kan nu icke existera annat än i sådana fall, då följande stafvelse innehåller ett *i* eller *j*.

2. Isl. har *hnøggr* = sv. *njugg* och *hnøggva* (jämte *hnyggja*), hvilka båda ord med nödvändighet förutsätta en rotstafvelse **hneggw-*. Jag har i Sv. Landsm. I, 692 försökt att förklara isl. *hnøggr* ur en stam **hnaggwia*, yngre **hnęggwia-*, men detta låter sig icke göra, enär ordet icke kan eller får skiljas från sv. *njugg*[1]; och då man naturligtvis icke för detta ords skull får statuera en annars exempellös brytning af *ę*, måste altså det isl. *ø* förutsätta äldre *e*, icke *ę*. Isl. *hnøggva* åter har jag i Sv. Landsm. I, 738 betraktat såsom ett svagt verb (**hnauwian*) och skilt det från *hnyggja*, som då skulle vara det starka **hneuwan*. Denna förklaring är alt för konstlad och dessutom obehöflig, då förhållandet mellan *ø* och *y* vida enklare låter förklara sig på annat sätt. Verbet har i urnordisk tid böjts: **hneggvu*, **hniggviR*, **hniggvið*, **hneggum*, **hniggvið* (jfr ofvan s. 151), **hneggva*, hvaraf yngre isl. *hnøgg*, *hnyggr*, (*hnyggr*), *hnøggum*, *hnyggvið*, *hnøggva*[2].

[1] Däremot bör det skiljas från t. *ge-nau* (got. **ga-néws?* se Kluge, Etymologisches Wörterbuch s. 104), med hvilket jag (anf. st.) ansett mig kunna jämföra det. Sievers anför (Ags. Grammatik § 63) ett isl. *hnǫggr*, motsvarande ags. *hneáw*; med hvad rätt vet jag icke. Jag anser isl. *hnøggr* (urgerm. **hneuw-*) förhålla sig till ags. *hneáw* (urgerm. **hnauw-*) som isl. adj. *rjódr* till *rǫuðr*, fsv. *gior* till *gör*, m. m.

[2] Hur Osthoff tänker sig uppkomsten af den ursprungliga böjning *hnyggjum*, *hnøggvið*, *hnyggja*, som han i Morphol. Unters. IV, 27 noten antar, har jag omöjligen kunnat fatta med ledning af hans där gifna knappa antydningar.

Inf. *hnyggja* är således en analogibildning efter *hnyggr, hnyggvið*. På samma sätt är isl. *tyggva, tyggja* nybildning i stället för ett äldre **tøggva* = dalmålets *tegga* (om hvilket strax mera), och fsv. *bryggia* för ett äldre **brøggva* = fårömålets *bregga* (se nedan), ags. *breóvan*.

3. Dalmålet har *negga(s)* stångas om kreatur (isl. *hnøggva*), *tegga*[1] tugga (isl. *tyggva, -ja*) och *begg* bjugg, korn (isl. *bygg*). Här förutsätter *e* enligt dalska ljudlagar nödvändigtvis ett ursprungligt *e* eller möjligen *ø*, men kan omöjligen utgå från vare sig *i, y* eller *iu*. Vi tvingas sålunda att icke blott för de båda verben antaga urnordiska former med *-eggw-* i rotstafvelsen, utan vi måste äfven förutsätta ett **beggw-*. Hur är då det *y* att förklara, som uppträder i isl. *bygg* och äfven någon gång (t. ex. i VgL. IV två gånger) visar sig i fsv., där dock *biug* är vida vanligare än *byg* (Rydq. IV, 87)? Jag antar, att ordet är ursprungligen en *u*-stam[2] och sålunda urnordiskt böjdes: nom. *beggwu*, dat. *biggwiu*, hvaraf isl. **bøgg, byggvi*, fsv. *biug, bygg(v)i*. Öfverhufvud torde icke neutrala *u*-stammar vara så sällsynta i de nordiska språken, som man vanligen antager. Utom *fé* (got. *faíhu*) hafva vi med säkerhet att hit föra *fjǫl-* (ags. *feolu*, oblik kasus *feola*, se Sievers, Ags. Gramm. § 275)[3] samt troligen *tjǫr* (ags. *teoru*) i *tjǫr-viðr*,[4] som i frågan om vokal förhåller sig till *tyrvi* såsom fsv. *biug* till *byg*. På grund af ags. *ealu*, som dock kan vara *wa*-stam (se Sievers anf. st.), kan man for isl. *ǫl* förmoda en ursprunglig flexion: nom. *ǫl* (**al(w)u*), dat. **ølvi* (**alwiu*, **ęlwi*), och man finge på så sätt en god förklaring på det oregel-

[1] Det af Säve (Starka verben s. 18, jfr Rydq. II, 623) anförda *tugga* tillhör Mora och Orsa, *tegga* däremot Älfdalen, som har det ålderdomligaste språket.

[2] Häremot strider ej, att ags. har gen. s. *beówas* (Sievers, Ags. Gramm. § 250), då ju i ags. de flesta neutrala *u*-stammar (äfven *feoh*) helt eller delvis antagit *wa*-stammarnas flexion (se Sievers, anf. st. § 275).

[3] Dativen *fili* är troligtvis bevarad i dalmålets adv. *fil* med betydelsen „säkerligen"; jfr Sv. Landsm. IV, 69.

bundna *ö* i fsv. *öl* jämte Gottlandslagens *ol.* Men månne man icke har att på detta sätt tyda äfven vokaldifferensen i isl. *skrøk*, *skrǫk* (Wimmer, Læsebog [3] s. 268), fsv. *skrok*, *skruk* och isl. neutr. pl. *rǫk* (jfr fs. *raka*, st. f. sing.), *røk* (så ofta i isl. homilieboken, se Leffler, Om v-omljudet s. 62 noten), en differens som är lätt förståelig under förutsättning af en ursprunglig böjning *skrǫk*, *skrøkvi* [1], *rǫk*, *røkvi?* Antagandet af *u*-stam skulle äfven i viss mån förklara dubbelformerna hos isl. *smør*, *smjǫr*, fsv. *smör*, fg. *smier* och isl. *kjǫt*, *kjot* (sällsynt, se Leffler, Om v-omljudet s. 10), fsv. *köt* (ä. VgL.), *kyt*, *kiot*, *kiöt* (UL.).

4. Fårömålet har *neggur* njugg, *bregga* brygga (se Sv. Landsm. I, 331), i hvilka ord *e*-vokalen måste enligt gutniskans ljudlagar återföras till fg. *e.* Att äfven svenska riksspråket en gång haft jämte *njugg* med dess brutna vokal en form *negg* med obrutet *e*, framgår af de i Linds Swänsk och tysk ordabok (1749) anförda formerna *nägg* svag, *näggt åhr* oår, *nägghet* svaghet, på hvilka Herr F. V. Norelius gjort mig uppmärksam.

5. Om den vokal, som undergått brytning i fsv. *stiugger* (jämte *stygger*, isl. *styggr*), Vätömålets *skjugger* (jämte riksspråkets *skygg*), varit *i*, är det omöjligt att förstå, hvarför en och samma ljudförbindelse *-iggw-* i samma språk och på samma tid behandlats på två helt olika sätt, i det att *i* dels brutits till *iu*, dels omljudts till *y*, så att man i fsv. har jämte hvarandra *stiugger* och *stygger*. Antagandet af, att man i urnordisk tid hade två olika former af rotstafvelsen: *steggw-*, *skeggw-* (hvaraf med brytning *stiuggw-*, *skiuggw-*) och *stiggw- skiggw-* (hvaraf med omljud *styggw-*, *skyggw-*), gör däremot dubbelheten *iu : y* fullt begriplig. Växlingen *steggw- : stiggw-*, *skeggw- : skiggw-* åter beror utan tvifvel därpå, att *stiugger* och *skiugger* liksom så

[1] Öfvergången till *wa*-stams böjningen *skrøk*, gen. *skrøks* har analogier i flexionen *fjǫr*, g. *fjǫrs* och *hjǫrr*, g. *hjǫrs* (jämte det äldre *hjarar*), där med säkerhet äldre *u*-stammar föreligga (jfr got. *fairhwus* m. och *hairus*).

många andra nordiska adjektiv (se Söderbergs Forngutn. ljudl. s. 12; Noreen, Sv. Landsm. I, 691 f., 733)[1] ursprungligen varit *u*-stammar[2] och såsom sådana i vissa kasus böjts såsom *ia*-stammar. Denna senare stam har i rotstafvelsen regelbundet *i*, yngre *y*; jfr den alldeles analoga växlingen mellan isl. *þjǫkkr* (*u*-stam) och *þykkr* (*ia*-stam)[3].

[1] Till de på de citerade ställena anförda *u*- och *i*-stammarna kan nu ett eller annat nytt exempel läggas. Att *grár* är *u*-stam framgår af ags. *grǣg* vid sidan af fht. *grâo* (Paul, Beitr. VIII, 221). Det kan icke, såsom Kluge (Etym. Wtb. s. 113) antar, vara *i*-stam, emedan det då icke kunde på nordiskt område hafva någon oomljudd form, eftersom ju rotvokalen är lång. Sak samma med fsv. *sniælder* (*snælder*) jämte *snildr* (Rydq. IV, 120); jfr fg. *qver* = isl. *kvirr*. Däremot kan *gęrstr* (mht. *garst*, nht. *garst-ig*) vara såväl *i*- som *u*-stam. Kan icke växlingen isl. *stjúp*-, fno. *stýp*-, fsv. *stiup*-, *styp*- i isl. *stjúp-faðir* m. fl. sms. lämpligen förklaras genom antagande af en adjektiv *u*-stam? — Det af mig (Sv. Landsm. I, 692) på grund af dalmålets *snogg* förutsatta isl. *snǫggr* jämte *snøggr* förekommer verkligen i literaturen, t. ex. i Finnboga saga neutr. *snokt* (se Gerings upplaga s. XII).

[2] Leffler meddelar mig, att äfven han af åtskilliga skäl drifvits till antagandet, att *stiuggr* är ursprunglig *u*-stam.

[3] Att formen *þykker* icke häller för fsv. varit främmande, framgår af adv. *þycclæ*, *thiklica*, *þikla*, kompar. *þyklare*, *þiklar* (Rydq. V, 152). Naturligtvis får man icke med Rydqvist (anf. st.) anse formerna med *i* hafva den äldre „obrutna“ vokalen, utan är *i* uti *thiklika* m. m. uppkommet ur *y* genom det yngre fornnordiska *i*-omljud af *y* till *i*, som ju synnerligen ofta, ehuru sporadiskt, visar sig i fsv., men ej häller är obekant för isl. ock fno., t. ex. fsv. *firir* (*fyrir*), *ivir* (*yvir*), *kötstikki* (*stykki*), *sillir* (af *syll*), *skildir* (af *skyld*), *firri* (*fyrri*), *filgia* (*fylghia*), *spiria* (*spyria*), *tikkia* (*þykkia*), *misfirmir* (af *misfyrma*), *tilpt* (*tylpt*, pl. *tilptir*), *stild* (*styld*, pl. *stildir*), *riggiæ* (af *rygger*), *anit* (*nyt* f. *ja*-stam), *slikt* (af *slykia*), *þirr* (*þorr*, pl. m. *þirrir*, f. *þyrrar*, *þörrar*, jfr Sv. Landsm. I, 692), *sinia* (*synia*), *sizkin* (*systkin*), *kindilmæssa* (*kyndil*-), *ifrin* (*yfrin*), *osinum* (*osyniom*), *ipin* (*ypin*), fg. *nauþsinar* (fsv. *nöþsyn*), nysv. *tinning* (fsv. *thynninger*), *Rospiggar* (fsv. -*byggiar*) m. m. (jfr Rydq. IV, 82, 91, V, 137 f., II, 404); isl. *firir* (*fyrir*), *ifir* (*yfir*), *þikkja* (*þykkja*), *minni* (*mynni*), *minning* (*mynning*), pret. konj. *minda* (*mynda* : *mindir*), *skilda*

1. Jag tänker mig altså, att brytningslagen för ofvan behandlade ords vidkommande är att formulera på följande sätt:

1. Urnordiskt *-eggw-* brytes i fsv. till *-iugg(w)-*, *-iogg(w)-*, t. ex. *biug* (*biog*), *stiugger*, *tiugga*[1], nysv. *njugg*, dial. *skjugger*; *w*-omljudes i isl. och fno. till *-øggw-*, t. ex. *hnøggr*, *hnøggva*; kvarstår såsom *-egg-* i Dalarna och på Gotland, t. ex. dalm. *begg*, *negga(s)*, *tegga*, fåröm. *neggur*, *bregga*.

2. Urnordiskt *-iggw-* brytes icke, utan *w*-omljudes både i fsv. och isl.-fno. till *-yggw-*, t. ex. fsv. *byg*, *stygger*, *trygger*, *bryggia*, *rygh-lek* (jfr. isl. *hryggr*; skrifningen *gh* är att jämföra med Cod. Bildst. *dagh* dagg, Vadst. Kl. R. *rygh* rygg, Rydq. IV, 259) och nysv. *skygg* (: t. *scheu* = *trygg*: t. *treu*); isl. *tyggva*, *hnyggja*, *tryggr*, *dyggr*, *hryggr*, *styggr*, *tryggva*, *hryggva* och möjligen *gyggva* (jfr. fht. *giwen?*), *skyggva*[2].

II. En annan punkt, hvarutinnan läran om brytningen torde tarfva revision, är följande. Bugge har i Sv. Landsm. IV, 108 f.

(*skylda : skildir*), pres. konj. *skili* (*skyli*, se Finnboga Saga, Gerings uppl. s. X), *brinja* (*brynja*, se Ágrip, Dahlerups uppl. s. XIV), *lif* (*lyf*, *ja*-stam), *higgja* (*hyggja*), *fjǫlkinngi* (*-kynngi*), *kindilmessa* (*kyndil-*) m. m. (jfr särskildt Gislason, Um frumparta s. 43 f.). Äfven *ý* omljudes på samma sätt till *i*, ehuru spåren däraf äro mera sällsynta, t. ex. fsv. *bili* (*byli*, Rydq. V, 25), fno. *ímiss* (isl. *ýmiss*), isl. *síndi* (*sýndi*), *síniligr* (*sýniligr*), *lísir* (*lýsir*) o. d. (Gislason, anf. st. s. 44). — För isländskans vidkommande är öfvergången *y* > *i* i *fyrir*, *yfir*, *þykkja*, *skyldi*, *myndi*, *mynni* uppfattad som en art af *i*-omljud redan af Leffler i Tidskr. for Filologi N. R. II, 294 not., där också *skikkja* med tillhjälp af denna ljudlag bringas samman med sv. *skynke*.

[1] Den jämte *tiugga* förekommande formen *tugga*, *togga* (Rydq. I, 231) = nysv. *tugga* tänker jag mig bero på kompromiss mellan de båda rotstafvelseformer *tiugg-* och *tygg-*, som förelågo i den ursprungliga böjningen: *tiugg*, *tyggr*, *tyggr*, *tiuggum*, *tygg(v)ið*, *tiugg(v)a*.

[2] Däremot hör väl icke isl. *byggva*, fsv. *byggia* hit, utan är dess *y* uppkommet genom *i*-omljud af *u*, ifall Paul (Beitr. VIII, 212) och Osthoff (Morph. Unters. IV, 27 f.) hafva rätt uti att förklara *byggva* för identiskt med gr. *φύω*, æol. *φυίω*.

not, framkastat den skarpsinniga gissningen, att brytning inträder icke blott hos det urnordiska *e*, som är ärfdt från urgermansk tid, utan äfven hos det *e*, som på nordisk botten och troligen redan i urnordisk tid uppkommit genom förkortning af *ẹi*, urgerm. *ai* före två konsonanter [1]. Med anledning af den i dalmålet förekommande formen *jågd* hälg, som, efter hvad jag (anf. st) meddelat, enligt dalmålets ljudlagar förutsätter ett isl. **hjálgð*, yttrar han: „**hjálgð* har vel laant sin vokal fra Former som **hjálga*, hvori jeg ser den ved ren phonetisk Forandring af *hailagō* opstaaede Form. Jeg skjønner ikke, hvorfor *e* i *helg-* ei skulle kunne brydes, uagtet det var opstaaet af urgermansk *ai*. Dette *e* maatte tvertimod brydes ligesaavel som et urgermansk *e*, hvis det paa den Tid, da Brydningen forud indtraadte, udtaltes paa samme Maade som det urgermanske *e*. Men jeg øiner intet, der skulde tale imod denne Forudsætning. I oldn. *helga* ser jeg altsaa en Analogidannelse (istedenfor **hjálga*) ligesaa vel som i *berg* for og ved Siden af *bjarg*. Jeg antager, at man en Gang bøiede: nom. *helgi*, gen. *hjálga*". Denna Bugges förslagsmening

[1] Att en dylik förkortning säkerligen en gång varit genomgående regel, och att undantagen således bero på yngre analogibildningar (*brẹitt* för **brett* efter *brẹiðr* o. s. v.), har jag redan i Sv. Landsm. I, 358 noten påpekat. Allmänt bekanta äro de isl. exemplen *engi*, *ekki*, *helgi*, *helgan* o. s. v., *nekkverr*, *mestr*, *flestr*, *ellifu*, *flesk*, *eldr* (se Leffler i Sv. Landsm. I, 271 f.), till hvilka kunna läggas *vetka* (*vẹit-ek-a*, Isl. Homil.), *vetti* (*vẹitti*), *vetzlor* (*vẹizlur*; de båda senare exemplen i Ágrip, se Dahlerups uppl. s. XII f.), *enn-* (*ẹinn-*, se Finnboga saga, Gerings uppl. s. X). Exempel ur fsv. torde däremot vara mindre kända, hvarför jag här meddelar åtskilliga *ængin*, *ækki*, *ængti* (= *ækki*), *ælli(u)vu*, *flæsk*, *flæster*, *mæster*, *hælghir* (pl., hvaraf analogice sing. *hælagher* jämte det regelbundna *helagher*), *væzla*, *stænka* (af *sten*, *stẹinn*), *Stænkil* (*Stẹin-kẹtill*), *hæmta* (isl. *hẹimta*; fsv. äfven *hænta*, där *t* ombildat *m* såsom i fårömålets *grynta*, *flänta*, *tånt*, Sv. Landsm. I, 307), alla dessa ofta förekommande; mera sällsynta fall äro *ænge* (den ende), *æn*, *ætt*, *ænsamen*, *ændaghi*, *upræst* (af *resa*), *ældh* jämte de vanligare *enge*, *en* o. s. v. (jfr Rydq. IV. 38 f. o. flerest.).

tror jag mig nu kunna kraftigt understödja genom anförande af andra exempel på en dylik brytning som den för dalmålets *jågd* förutsatta.

Först och främst finnes verkligen inom fsv. den af Bugge a priori konstruerade formen *hjálga*. Lundgren anför (Spår af hednisk tro och kult i fsv. personnamn s. 53) ur ett odateradt diplom skrifningen *Hielgo* och ur runor **healgi**, i hvilka former man icke har rättighet att se blotta skrifvarepåfund. Detta så mycket mindre, som man äger ett annat bevis för tillvaron af böjningen fsv. *Helghi*, obl. *Hialgha* uti den form, hvarunder detta maskulinum liksom det befryndade femininet, som ljudlagsenligt bör hafva hetat *Hialgha* (*Helga* är påverkadt af *Helgi*), på Varägernas tid upptagits i ryskan. *Oleg* och *Olga* förutsätta ju nämligen enligt ryska ljudlagar äldre **Jelgi*, *Jelga* (jfr Thomsen, The relations between ancient Russia and Scandinavia s. 137) på samma sätt som ry. *odno* motsvarar forutslaviskt *jedĭnŭ* o. s. v.

Vidare har dalmålet (älfdalskan) utom det ofvannämnda *jågd* (**hjalgð*) två andra alldeles analoga fall, substantivet *jäld* eld och superlativen *mjäst* mest, hvilka förutsätta isl. **jaldr* och **mjastr*. I *jäld* och *mjäst* är *ja* ikke (såsom Leffler i Sv. Landsm. I, 272 antar) den nutida representanten för diftongen *ę̜i*, ty denna uppträder i älfdalsmålet alltid som *ie* med tonvikten på *i* och med reduceradt *e* (t. ex. *stien* sten, *brieð* bred), utan *jä* motsvarar här som alltid i dalmålet isl. *ja*[1]. Ordet *eld* bör strängt ljudlagsenligt utveckladt hafva böjts: *ę̜iliðr*, *ę̜iliðs*, *elde*, *ę̜ilið*, pl.

[1] Äfven i dalmålets *tjäg* tiotal, åkerlapp af viss storlek och *jälåk* elak, där Leffler (anf. st. noten) likaledes anser *jä* vara = *ę̜i*, är denna ljudförbindelse = äldre *ja*. *Tjäg* är nämligen icke samma ord som sv. *teg*, isl. *tę̜igr* (jfr också den afvikande betydelsen), utan är den gamla *u*-stammen *tjogr* l. *tjugr*, *tjagar*, *tigi*, *tjog*, pl. *tigir*, *tjaga*, *tjogum*, *tjogu*, hvaraf med olika utjämning sv. *tjog* (fsv. *tiugher*), dalm. *tjäg* (jfr Rydq. II, 563), isl. *tigr* (*togr*, *tugr* är väl en kompromiss mellan **tjogr* och *tigir* af samma art som fsv. *tugga*, se ofvan s. 168 not.). Om *jälåk* se nedan.

jaldar, jalda, jǫldum, jalda. Genom olika utjämning erhålles isl. *eldr* (fg. *eldr*, fsv. *ældh*) och dalm. *jäld;* fsv. *eeld*, nysv. *eld* är en kompromiss mellan *ęilíðr* och *elde* (se Leffler, Sv. Landsm. I, 277). På analogt sätt har *mjäst* uppstått. Att *st* icke hindrar brytning ses af isl. *jast* och *jǫstr*. — I de båda orden *jäld* och *mjäst* berodde uppkomsten af det *e*, som undergått brytning, därpå att *ęi* stod framför två konsonanter, hvilken ställning medförde dess förkortning till *e*. Men en dylik förkortning måste äfven inträda uti obetonad stafvelse; jfr pl. *blinder* = got. *blindai*, konj. pres. *farer*, *-e* = got. *farais*, *-ai* m. m. Ett exempel på brytning af ett på detta sätt uppkommet *e* ha vi i dalmålets *jälåk* elak. Jag antar i likhet med Leffler (Sv. Landsm. I, 272 noten), att ordet är sammansatt af *ęi* alltid och *lakr*[1] dålig, men tänker mig dess utveckling på följande sätt. Likasom så många andra sammansättningar kunde det hafva hufvudtonvikten på andra sammansättningsleden[2]. Detta föranledde en förkortning af första stafvelsens vokal, liksom i *blaggarn* (vid sidan af *blår*), *Arboga* (men *å*), *vassera* (men *vår*), *ekorre* (men isl. *íkurni;* redan i ä VmL. och MELL. visar sig *ekurni!*), *lekamen* (men *lik*), *emot*, *emellan* (men prep. *i*[3]) m. fl. fall, som antingen ännu hafva eller en gång haft denna betoning. I den på så

[1] Leffler håller för ovisst, huruvida man har att skrifva *lakr* eller *lákr*. Jag anser att vokalens korthet otvetydigt framgår af följande omständigheter. 1) Dalmålet har kort *å* = isl. *a*, på samma sätt som i *kunå* (*kona*), *luvå* (*lofa*), *gåpå* (*gapa*) m. m. 2) Nysv. har *a* icke *å*. 3) Fritzner och Vigfusson ange isl. *lakr*. 4) Ordet är väl identiskt med ags. *wlæc*, *wlacu* ljum (och utgör i så fall ett af de få exemplen på nordiskt begynnande *l* för äldre *wl-*). Den långa vokalen i no. *låk* är väl att förklara på samma sätt som i sv. *åka*, sv. och no. *åker* subst).

[2] Om denna betoningsprincip i äldre och yngre svenska se Kock, Tidskr. for Filologi, N. R. III, 247 not; Tydning af gamla svenska ord s. 3ff. samt min inledning till Samuel Columbi En svensk ordeskötsel s. XXI.

[3] Formerna *imot, imellan*, som en och annan nutida författare söker införa, äro således stridande mot svenska språkets allmänna utvecklingslagar och knappast mera berättigade än *ikorre* och *likamen* skulle vara.

sätt uppkomna formen *elakr* brytes *e*, och vi erhålla det **jalakr*, som ligger till grund för dalmålets *jälåk*. Rikspråkets *elak* med sitt långa *e* har naturligtvis redan från förstone haft hufvudtonvikten på första sammansättningsleden och förhåller sig således till *jälåk* som fsv. *brö'llop* till *bröllö'p*, äldre sv. *Gö'tstaf* till *Gusta'f* och *skö'tkonung* til *skotko'nung*[1].

Men brytningen torde kunna tillerkännas ett ännu större område för sin verksamhet. Jag inser icke, hvarför ej det *e*, som uppträder i de en gång reduplicerande verbens preteritum, också skulle vara underkastadt brytning. Jag antar sålunda, att fsv. *fiollom, hioldom* äro de ljudlagsenligt utvecklade formerna i pret. pl. af *falla, halda*[2], och att å ena sidan isl. *fellum, heldum* rättat sig i fråga om vokal efter sing. *fell, helt*, å andra sidan fsv. *fioll* (i ÖgL., *fiöll* i UL.), *hiölt* (ÖgL. och UL.) lånat *io* från pluralen. Att fsv. älst haft singularformer fullt öfverensstämmande med isl. *fell, helt*, framgår af Tjängvidestenens *fil*, d. v. s. *fell* (se Bugge, Antiqvarisk tidskr. för Sverige V, 104) och äldre Västgötalagens *hælt* (Rydq. I, 164).

III. Altsedan Pauls uppsats om den fornnordiska brytningen (Beiträge VI, s. 16—30) torde det få anses såsom afgjordt, att *e* ursprungligen och ljudlagsenligt undergick brytning, så ofta en „hård“ vokal (*a, o, u*) följde i nästa stafvelse, men aldrig annars.

[1] Se Kock, Tydn. af gamla sv. ord s. 3 ff. — Andra exempel på ord, som i likhet med de af Kock anförda uppträda med hufvudtonvikten än på första, än på andra sammansättningsleden, äro: fsv. *Thorlogh, -er, Ingelögh, Tilloger*, men äfven *Thorlögh* m. fl. namn på *-lögh; Asgotus, Alguter*, men äfven *Asgöter* (se Lundgren, Språkliga intyg etc. s. 15 och 53; Spår af hednisk tro etc. s. 12, 39, 47); neutr. *ualruf* (ÖgL. och SkL.) är väl däremot att skilja från fem. pl. *ualraubaR* (Rökstenen).

[2] Jag ansluter mig härutinnan till en af amanuensen Aksel Andersson i härvarande filologiska seminarium framstäld förslagsmening.

Häremot tyckas två exempel strida, nämligen fsv. *siax* (*siæx*) jämte *sæx* (isl. *sex*) och fsv. *iak* (*iæk*) jämte isl. *ek* (dock äfven *jak*, åtminstone en gång, se Gislason, Um frumparta s. 17)[1], där man med tanken fäst på got. *saíhs*, *ik*, som sakna slutvokal, tycker sig icke hafva att tillgå den för brytningen nödvändiga förutsättningen: en följande hård vokal. Detta har ock sin fulla riktighet beträffande *siax*, som, hur långt tillbaka i tiden man än går, blott har att uppvisa den enstafviga formen *sex*[2]. Också anser jag visst, att fsv. *sæx*, isl. *sex* är den ljudlagsenliga formen, och att fsv. *siax* (*siæx*) lånat den brutna vokalen från ordinaltalet fsv. *siatti* (*siætti* jämte *sætti*, isl. *sétti*), som ljudlagsenligt bör hafva böjts i isl.: nom. *sétti*, oblik form **sjatta* (för äldre **sehte*[3], **sehta*), sedan med olika utjämning isl. *sétti*, *sétta*, fsv. *siatti*, *siatta*. Nu torde emellertid mången vara benägen att neka möjligheten af brytning i en sådan form som **sehta* på den grund, att *h* i andra fall tyckes hafva hindrat brytningens inträdande[4]. Dock torde endast intervokaliskt *h*[5] hafva utgjort ett

[1] Wimmer betviflar (Fornnord. forml. s. 86) riktigheten af formen *jak*, detta af jag vet icke hvilka skäl. Åtminstone är väl formens sällsynhet icke tillräcklig att göra den misstänkt.

[2] Tillvaron af böjning i gotiskan hos räkneorden 4, 9, 10 och sålunda kanske äfven hos 6 kan man icke stödja sig på för förklaring af brytningen i *siax*, hälst gotiskans böjning hos dessa räkneord öfverensstämmer med *i*-stammarnes, som uppvisar „lena“ ändelsevokaler.

[3] Att isl. *sétti*, fht. *sehto* (sällsynt) bevarat ordinaltalets äldre och urgermanska form, under det att got. *saíhsta*, fht. *sehsto* m. m. lånat *s* från kardinaltalet, har Sievers påpekat hos Osthoff, Morphol. Unters. IV, 329 noten.

[4] Se Leffler, Tidskr. for Filologi, N. R. II, 169 not och min uppsats i Beiträge VII, 439. Om Pauls i någon mån afvikande mening se Beiträge VI, 107.

[5] Det förtjänar anmärkas, att *h* är intervokaliskt äfven i förbindelsen *-hw-*, då ju det urnordiska *w* är vokal, medljudande *u*. Häraf förklaras, att brytning ej inträdt i **sehwa* (fsv. *sea*) o. d. fall.

sådant hinder, och detta tydligen på den grund, att *h* i sådan ställning rimligtvis redan före brytningstiden bortföll, hvarvid det föregående *e* förlängdes. Däremot ser jag inga skäl till att förneka brytning före konsonantgruppen *ht*, där *h* troligen längre kvarstod; att *h* i och för sig icke hindrar brytning, syns af angelsachsiskan. Men äfven om man vill anta, att *h* redan före brytningstiden försvunnit genom assimilation med *t*, så upphäfves därigenom icke antagandet af brytning i *sehta* > *siatta*, men den har då indträdt före *tt* i stället för *ht*[1].

Annorlunda gestaltar sig förhållandet vid fsv. *iak*, isl. *jak* jämte *ek*. I urnordiska inskrifter förekommer dels en proklitisk form *ek* på Guldhornet, Tunestenen, Kragehulspjutspetsen[2], Lindholmsamuletten och Järsbergstenen[3], dels en enklitisk form *'ka* på Lindholmsamuletten[4] och möjligen på en brakteat från Sjælland (Stephens n:o 57; tolkningsförslag af Leffler i Antiqvarisk tidskr. för Sverige VI, 2, s. 14 not), båda gångerna i förbindelse med ett föregående *ha(i)te*, *haiti*. Detta *'ka* måste vara en stympning af ett självständigt *eka*, en form som

[1] Jag anser för gifvet, att, då *ht* assimilerades till *tt*, föregående vokal icke förlängdes, liksom omvändt att, då vokalen fick ersättningsförlängning, intet *tt* uppkom; annars skulle det försvunna *h* hafva blifvit på dubbelt sätt ersatt. *Dóttir* o. d. måste fattas som beroende på kompromiss mellan stamstafvelserna *dót-* och *dott-*. Rester af en med den förra analog ha vi i *játa* (jämte *játta*), *sút* (om detta är = *sótt;* jfr den sällsynta dat. pl. *suttum*), *knés-bót* (= t. *Bucht*, såsom Lundgren muntligen gjort mig uppmärksam på); *hlátr*, *nǽtr*, *dǿtr*, *vítr*, *lýritr*, *eyvit*, *hvat-vetna* äro tvetydiga. Den regel, efter hvilken antingen vokalförlängning eller assimilation inträdt, är svår att finna. Har aksenten äfven här spelat en roll?

[2] Enligt privat meddelande af Bugge.

[3] Dessutom på Reistadstenen under den något afvikande formen *ik*.

[4] Om denna och öfriga här citerade indskrifter se Bugges tolkningar i Tidskr. for Phil. og Pæd. VII och VIII samt Årbøger för 1871, 1872 och 1878.

utgör just hvad man väntar sig såsom en ljudlagsenlig motsvarighet till ett indoeuropeiskt *eg(h)ōm*, *-ŏm* (gr. *ἐγών*, skr. *ahám*)[1], och som vidare stämmer med fht. *ihha* (jämte *ih*). Alla tre formerna: *eka*, *ek*, *'ka* återfinna vi i yngre tid. Det betonade *eka* har gifvit fsv. *iak*, isl. *jak*, som i det förra språket utträngt, i det senare fått vika för det proklitiska *ek*, som emellertid i en svensk dialekt ännu lefver kvar, nämligen i dalmålet (jfr. nedan). Det enklitiska *'ka* ändtligen återfinnes i det isl. *-k* eller *-g-* som suffigeras å verbet, och som ej häller för fsv. eller fd. varit främmande, såsom framgår af det på Rökstenen förekommande *nuk*, som af Bugge (enligt privat meddelande) fattas såsom *nú'k*, samt af Björketorpstenens *falahak* och *oag*)[2]. Sedan emellertid en gång *iak* blifvit enherskande i fsv. och fd., vidtogs en ny differensering af ordet. Det betonade *iak* öfvergick ljudlagsenligt genom progressivt *i*-omljud till *iæk*, det proklitiska och enklitiska *iak* förblef däremot oförändradt[3], tills slutligen

[1] Det slutande *a* i *eka* förutsätter en äldre form på nasal (jfr *horna* = ieur. **kornom* o. d.); mot den nasal-lösa formen i gr. *ἐγώ*, lat. *egō* skulle svara urnord. **eku*, isl. **jǫk* (jfr. *gjǫf* = **gebu*, *-ō*, ieur. *ghebhā* l. *-ō*) Om förhållandet mellan det germanska *k* och det sskr. *h* yttrar Bugge i Sv. Landsm. IV, 2 (under ordet *stege*): „Det for Dalmaalets *stitji* stege forudsatte **stiki* (ieur. **stigon-*) forholder sig til det sædvanlige *stigi* (**stighon-*) som got. *ik*, *ἐγώ*: *aham*; *kinnus*, *γένυς*: *hanus*; *mikils*, *μέγας*, sskr. *mag'manā*: *mahānt*; *γαῖα*, sskr. instrum. *g'mā*, gen., abl. *g'mas*: *χαμαί*; (*mi*)*k*, *-γε*: *-ha*. Jeg forudsætter, at der i visse Stillinger i Sætningen blev brugt Former med sonantisk nasal: **stighn-*, **eghm*, **ghn-* o. s. v., der blev til **stign-*, **egm*, **gn-*. Deraf kan det germ. *k* forklares.“ Denna tydning synes mig omedelbart tilltalande genom sin enkelhet.

[2] Se Bugge i Tidskr. for Phil. og Pæd. VII, 341 och Antiqvarisk tidskr. för Sverige V, 143 f.

[3] Jag anser nämligen i motsättning mot Kock (Studier i fornsvensk ljudlära s. 128 f.), att i oaksentuerad stafvelse det progressiva *i*-omljudet icke verkar, lika litet som *R*-omljudet (t. ex. *hæstar*, *kallar*, *tungur*, men *hæri*, fg. *yr*), hvadan altså fsv. *vælia*, *biþia* o. d. icke stå i strid

tonlösheten här som i många andra dylika ord framkallade öfvergången *k* > *gh*[1]. I fd. segrade nu den betonade formen *iæk*, yngre *jeg* (jfr *stek* > *steg* o. d.), i fsv. däremot den obetonade *iak*, y. *iagh*. Men så snart *jagh* blifvit ensamt rådande, vidtages ny differensering, och vi få dels ett betonadt *jag* (jfr *vægh* > *väg*), dels ett obetonadt *ja'*, som i skrift visar sig redan hos Vallenius Vestmannus, och som ljudlagsenligt förlorat *gh* i obetonad stafvelse på samma sätt som de samtida *taa'*, *draa'*, *nå'n*, *ärli'*, *underli'* m. m. (se min inledning till S. Columbi Ordeskötsel s. x). I våra dagar ändtligen håller *ja* på att uttränga *jag*, ett uttal som redan är sällsynt i hvardagligt tal. — Äfven formen *ek*, som blef den segrande i isl. och dalmål, kom snart nog till att på dylikt sätt differenseras, i det att vokalen förlängdes, när ordet stod betonadt[2]. Detta *ék* ligger till grund såväl för nyisl. *ég* (*jeg*) som för dalmålets *ik*[3]. Denna senare form har sedan ytterligare klufvits i det betonade *ik* och det obetonade *ig* eller *i*, af hvilka former sedermera än den ena,

med ljudlagarna, liksom ej häller nysv. *jag*. På denna fråga kan jag emellertid för tillfället icke närmare inlåta mig.

[1] Jfr Rydq. IV, 267; Kock, Studier i fsv. ljudl. s. 35 ff., Tidskr. for Filologi N. R. III, 249, Språkhist. undersökn. om sv. aksent s. 120.

[2] Jfr differenseringen af fsv. *at* och *aat* (nysv. *att* och *åt*), *af* och *aaf* (nysv. *af* och hvardagligt *åf*), isl. *úr*, *ýr*, *ór*, *ǿr* jämte *ør*- m. m. Öfverhufvud torde de fornnordiska språken liksom angelsachsiskan (se Sievers, Ags. Gramm. § 122) hafva haft tendens att förlänga vokalen i enstafviga ord på enkel konsonant. Jfr de i nästa not anförda exemplen ur forngutniskan.

[3] I dalmålet är långt *i* den regelbundna representanten för isl. *é*, t. ex. *lit* (*lét*), *kni* (*kné*), *tit* (*þéttr*), *ila* (*héla*) m. m. På samma sätt måste pres. *ir* (är) hänvisa på ett isl. **ér*, den betonade formen vid sidan af det obetonade *er*. Detta **ér* återfinnes äfven i fg. *ir*, som har *i* för äldre *é* (icke *e*, såsom Söderberg Forngutn. ljudl. s. 15 antar) på samma sätt som fg. *kni* (*kné*), *vi* (*vé*), *hit* (*hét*) m. m. Jag är benägen att på samma sätt tyda fg. *miþ* för **méð* (jfr isl. *með*).

än den andra blifvit enväldig inom olika varieteter af dalmålet (se. Sv. Landsm. IV, 112 f.)[1].

[1] Det är icke blott pron. *jag* som på detta sätt haft urnordiska dubbelformer alt efter olika satsbetoning, utan tvifvelsutan har samma förhållande ägt rum med de flesta öfriga pronomina. Om dubbelheten *þú—ðu*, *þat — ðat*, *þessi — ðessi*, *þinn — ðinn* m. m. se Sv. Landsm. I, 303, Columbi Ordeskötsel s. XVI, Leffler Tidskr. for Fil. N. R. V, 78; Kocks i Studier i fsv. ljudl. s. 111 ff. framstälda tvifvel hafva icke rubbat min öfvertygelse i frågan, men det är icke här stället att ingå i bemötande af desamma. — Got. *veis* bör på nordiskt område hafva gifvit dels betonadt **vís*, dels obetonadt **veR*, yngre *vér* (jfr. *mér*, *þér*, *sér* för *mis* **þis*, *sis*); fsv. *vir* är väl en kontamination af **vís* och **veR*. — Got. *jus*, hvars *u* är gammalt, efter hvad lit. *jus*, zend *yûs*, skr. *yush-ma-* utvisa, har både i västgermanska och nordiska språk ombildats till **jīs* (*-z*) i analogi med *vīs*, got. *veis* (jfr. *þér*, *þik* för *þus*, *þuk* efter *mér*, *mik*, *sér*, *sik*; nysv. hvardagsuttalets *di* för *de* efter *vi*, *I*, *Ni*; dalmålets *dug* du efter *ig* jag, se Sv. Landsm. IV, 62). Detta *jīs* bör, sedan *j* försvunnit (jfr *ár*, *ungr* för *jâr*, *juggs* m. m.), uppträda såsom betonadt **ís*, obetonadt **eR*, yngre *ér*; fsv. *ir* är en kontamination af båda formerna. En kompromiss af annat slag har ägt rum i det åtminstone en gång funna isl. *es* (se Wimmer, Fornnord. forml. s. 86, där tvifvel uttalas om formens riktighet). Fg. *vir*, *ir* kunna motsvara vare sig fsv. *vir*, *ir* eller isl. *vér*, *ér* (jfr förra noten). I det förra ordet kan icke det gamla *ī* i got. *veis* vara bibehållet (såsom Söderberg, anf. st. s. 7 anser möjligt), enär nordiskt *R* förvandlar föregående *i*, *í* till *e*, *é*, liksom *u*, *ú* till *o*, *ó* (*ø*, *ǿ*).

Upsala i oktober 1882.

ADOLF NOREEN.

Om lakunerne i Gull-Þóris saga.

Blandt de såkaldte Íslendinga-sögur hører *Gull-Þóris saga* eller *Þorskfirðinga saga* vel ikke til de ypperste, men indtager dog, som K. Maurer (i sin udgave af sagaen, Leipzig 1858) har vist, en respektabel plads så vel ved sit indhold som ved sin forholdsvis betydelige alder. En særlig opmærksomhed vækker sagaen ved sine lakuner, idet midterpartiet (slutningen af 10de, hele 11te og begyndelsen af 12te kapitel) samt slutningen mangler, da de pågældende partier er udskrabede eller bortvaskede i det eneste tilværende membranhåndskrift, hvorfra alle papirshåndskrifter formenes at stamme. Adskillige af disse har forsøgt at fjærne de nævnte lakuner, således ved at forbinde den bevarede del af kapitel 10 med slutningen af kapitel 12, samt ved at tilføje en slutning. Den sædvanlige slutning er en temlig udførlig beretning om forskellige anslag mod Tores liv, indtil han bliver forrådt under et af sine besøg oppe i Djupadal, hvor det kommer til en kamp, under hvilken Tore styrter sig med sine guldkister i den derværende foss, — således som det kan læses i Þorl. Jónssons udgave af Gull-Þóris saga, Reykjavík 1878. At denne slutning ikke kan være ægte, er allerede udtalt af Maurer (Gull-Þ. saga s. 6); hvad Tores sidste kamp angår, stemmer den med folkesagnet, således som det er meddelt i Íslenzkar þjóðsögur II, s. 85—86. En anden, hidtil ikke omtalt udfyldning af en del af sagaens slutning meddeles af købmand Boge Benediktssön i en indberetning til det kgl. nordiske Oldskriftsselskab, 1846. Han beretter her, hvorledes han for mange år siden havde fået et sagabrudstykke til låns fra præsten på Reykjanæs (Bst.), som han afskrev og her sender i den formening, at det må være af

Gull-Þóris saga (hvad det også er); efter skrifttegnene at dømme var det nedskrevet i det 18de århundrede. Dette brudstykke, der slutter sig til sagaens sidste bevarede ord — om Tores venners landsforvisning —, fortæller, hvorledes Tore skaffer dem plads i et skib, der stod oppe vestpå i Kollafjord ved Galtárós; han ledsager dem derhen med et større følge, men på tilbagevejen bliver han af Torgils på Torgilsstads og Styrkår i Barms forenede styrke angreben, idet han passerer „vadlen“ i Djupafjord. Der påfølger nu en kamp, der skildres omtrent som de af Arne Magnussøn læste ord (aftrykt bag i Maurers udgave) lader formode, at den der skildrede kamp er forløbet. „Þrándr“ styrter sig i en foss, Tore kaster et spyd efter ham og rider derpå hjem; fra nu af bliver han mere og mere vanskelig at omgås — hermed ender brudstykket uden afslutning.

Da man, indtil Gudb. Vigfusson i 21de årg. af Ný Félagsrit, 1861, offentliggjorde sin læsning af membranhåndskriftets sidste side (hvorom mere senere), af sagaens tabte slutning kun kendte de af Arne Magnussøn læste ord, der findes på en i AM. no. 495, 4. (Asgejr Jonssøns c. 1700 tagne afskrift af sagaen) indklæbet seddel, og da denne ikke vides at være afskreven eller på anden måde bleven almindelig bekendt før Maurers offentliggørelse, måtte en udfyldning af sagaen som ovenstående fra Island, når den kunde føres tilbage til 18de årh., unægtelig forbause, så meget mere som den i sit indhold giver en fornuftig tilslutning til det foregående og viser den resignation at standse uden afslutning. Rigtignok vilde en sådan berigelse af en sagatekst gennem nyere papirshåndskrifter fra Island være noget enestående; men muligheden deraf kan dog ikke på forhånd udelukkes. Jeg besluttede derfor nærmere at undersøge sagen, hvorved jeg i det hele førtes ind på forholdet mellem membranen og udfyldningen af dennes lakuner. Uagtet mine resultater væsentlig er af negativ art, har dog den vedholdende beskæftigelse med membranen bragt et og andet frem, som formentlig kan være af interesse, og som jeg derfor herved skal tillade mig at meddele.

Den oftere nævnte membran, som indeholder Gull-Þóris saga, udgør en del af AM. 561, 4. Dette pergamentshåndskrift, der helt igennem er beskrevet med samme hånd, er nu fordelt i tre, omtrent lige store hæfter, betegnede ved bogstaverne A—C; men hvor stort håndskriftet oprindelig har været, lader sig ikke sige, da det både ved begyndelsen og slutningen er defekt. I sin nuværende skikkelse tæller det 41 blade, hvoraf 1ste hæfte (A.) indbefatter 15 blade, der indeholder en del af Reykdæla; 2det hæfte (B.) har 16 blade, af hvilke det første væsenlig har været optaget af slutningen af Reykdæla, hvorefter så følger Gull-Þóris saga, som har strakt sig over resten af hæftet og desuden første side af 3die hæfte (C.), hvis 10 blade i øvrigt indeholde en del af Ljósvetninga saga. Foruden at hæfterne A og C også på anden måde lider af defekter, er håndskriftet blevet mishandlet ved, at en tidligere ejer, formodentlig c. 1600, har dels udskrabet, dels bortvasket skriften overalt, hvor to læg stødte sammen for således at vinde plads til andre optegnelser. Til dels er virkelig også den således indvundne plads bleven beskrevet med nyere skrift, delvis står dog pladsen endnu tom.

Hvad nu først lakunen ved enden af Gull-Þóris saga angår, så slutter næstsidste side i AM. 561, B. 4. med begyndelsen af kap. XX, hvor der berettes, at efter drabet på Stenulv (Steinólfr) skal de i dette indviklede forlade landet. Den følgende side, altså den sidste i dette hæfte, er uden noget som helst spor af skrift, og pergamentet er her så grundig bearbejdet med skrabning og vask, at det sikkert aldrig vil lykkes at få et bogstav frem. Som bekendt var man længe lige så mistrøstig med hensyn til sagaens slutning, der indtager første side i 561, C., og selv efter at Gudb. Vigfusson havde meddelt sin læsning af denne, har næppe sidens læselighed været almindelig anerkjendt. Ved første øjekast synes virkelig det brune — formentlig både skrabede og vaskede — pergament heller ikke at indeholde noget skrifttegn. I en vis belysning viser sig dog, på et lille parti ad gangen, bogstaverne, der med en svag tone hæver sig frem fra det

krøllede og hist og her i udkanten flængede pergament. Gudb. Vigfussons læsning er beundringsværdig, og selv med den som vejledning skal der betydelig både tid og tålmodighed til at arbejde sig igennem den pågældende side, skønt arbejdet netop ved sin vanskelighed får noget spændende ved sig. Da G. V.s læsning i alt væsentlig holder stik, må for dette stykkes vedkommende udfyldningen i det Boge-Benediktsonske håndskrift, der deler alle fejlene med de af Arne Magnussøn læste linjer, bero på vilkårlig bearbejdelse af de da kendte brudstykker, og altså bliver der på forhånd en til vished grænsende sandsynlighed for, at den forangående udfyldning af lakunens begyndelse, der skulde svare til den sidste, for skrift helt blottede side i AM. 561, B., skyldes fri digtning; dette bekræftes end yderligere ved, at den i udfyldningen meddelte beretning om rejsen til Kollafjord og kampens begyndelse ingenlunde svarer til en side i membranen, men næppe vilde optage mere end fjærdedelen af en sådan.

Men hvorledes kan da denne udfyldning være opstået på Island senest i løbet af forrige århundrede? At sedlen med de af Arne Magnussøn læste ord skulde være afskrevne af en af de få Islændere, der på den tid havde adgang til den Arnamagnæanske samling, og ad den vej bragte til Island, forekommer mig lidet rimeligt. Men Asgejr Jonssøns afskrift af Gull-Þóris saga (AM. 495, 4.), bag i hvilken sedlen er indhæftet, bærer foran en påskrift af Arne Magnussøn, hvori der oplyses om, at dette håndskrift fra 1707—27 har været til låns på Island (hos Sira Vigfus på Helgafeld og lagmand Odd Sigurdssøn). Sedlen har formodenlig alt da været indklæbet i håndskriftet og er derigennem bleven bekendt på øen.

Af Gull-Þóris sagas slutning, som den foreligger i AM. 561 C., har jeg — med bistand af kand. Guðm. Þorláksson — med megen anstrængelse og tidsspilde taget en faksimileret afskrift. Da intet bogstavret aftryk foreligger, og da dog enkelte rettelser derved er fremkomne, kan det måske have sin berettigelse her at forelægge denne, der i øvrigt, som det vil ses, ikke så meget

ændrer G. Vs. læsning, som viser, hvor mesterlig dette førstehåndsarbejde er gjort.

Den pågældende side i membranen (hæftets første) har rimeligvis haft 28—29 linjer (på de følgende blade i hæfter C. veksler linjetallet fra 26—29). Af 1ste linje ses imidlertid så godt som ingen spor, og i den her følgende gengivelse er den betegnet ved en række prikker; det samme gælder sidens sidste (28de) linje.

Tekst:

[1] . . . .

[2] (þ*ei*r) gatu æ*igi* fylgt h*onu*m o(*fan*) . . . (æ*r*) h*ann* ſa b*ar*dagan(*n*) [æd . . . . ?] | [3] h*ann* æn æ*r* h*ann* kom of*an* aa fiorona þa fiell (þ*or*)ſtein*n* vid h*ar*dr*i* h*ri*d þo[rſkfirdingar?] | [4] voꝛdvzt af ſkipinv. æn*n* æ*r* þ*e*iꝛ ſa þoꝛi laupa of*an* aa fioꝛuna lvpu þ*e*iꝛ all(*ir*) | [5] oꝛ ſkipinv *til* moz v*id* h*ann* z gioꝛdv þ*e*iꝛ þa alla harda hꝛid. þav (k*er*ling z) | [6] ſtyꝛkar ſottv bædi at þoꝛi æn þ*or*gilſ i odꝛu*m* ſtad þa komv at faurv | [7] naut*ar* þoꝛiſ z vrdu þa diupf*ir*ding*ar* ofrlidi boꝛn*ir* þ*ei*r ſottvzt faſt þ*or* |

[1] Af denne linjes bogstaver ses, som anført, kun enkelte svage rester.

[2] „gatu“ og de to følgende ord samt „o“ i „ofan“ ses tydelig; derefter følger enkelte utydelige bogstavtræk indtil „hann“; særlig tydelige er ordene „ſa bardagann“, derefter ses enkelte træk af et eller flere ord, der har sluttet linjen.

[3] Ordene her er forholdsvis tydelige indtil „þa fiell“, men synes dog i det hele med temlig sikkerhed at kunne læses ind til „hrid“; dette ord er tvivlsommere, og umiddelbart derefter følger et tydeligt þo, hvorefter der endnu er plads til 5—6 bogstaver, hvoraf svage spor ses.

[4] Ordene lade sig gennemgående med sikkerhed bestemme.

[5] De tre første ord er meget utydelige, dog utvivlsomt rigtig læste; de følgende ord blive tydeligere, således lader sig med sikkerhed konstatere formen „alla“ — feilskrevet for „all“ eller „allir“. Af linjens slutning — de i parentes satte ord — ses kun svage spor.

[6] Særlig det første ord er utydeligt, dog lader samtlige ord i linjen sig bestemme.

[7] Linjens første ord er utydeligt, men lader sig dog bestemme, de andre ord er sikre.

[8] ſtein*n* z þ*r*a*n*dꝛ v*ar*d hvoꝛtuegg*i* miog ſaar þ*or*gilſ v*ar*dizt alld*r*eingiliga [æn fi] | [9] ell þo f*irir* þ*eim* G z grimi þ*ar* (fiell z ſtyrkar z.. m*enn*) adꝛ*ir* af þꝛ*an*di (vi m*enn*) | [10] fiellu af þoꝛi Æn (ſidann) flydv iſſ*ir*ding*ar* hv*er*r þ*ei*ra æ*r* vndan komzt | [11] þoꝛ*ir* ællti þ*or*gilſ vp*p* m*ed* f*ir*dinu*m* t*il* þ*es*ſ æ*r* f*irir* þ*eim* v*ar*d gil mikit ſteyptizt ke(rli)n | [12] g of*an* i æin*n* mikin*n* foꝛſ æ*n* þoꝛ*ir* kaſtar æpt*ir* h*en*ne hellvſteini miklv*m* (z kom) | [13] aa milli fota h*en*ne z þ*ar* liezt h*on* h þ*ar* ſidan k*er*ling*ar* gil z k*er*ling*ar* ækra z þar | [14] (he*fir* iafn*an*) ſidan reimt þott. þ*ei*r G. felag*ar* vrdv ſar*ir* nockvt z fo*rv* þ*e*iꝛ | [15] vtan v*m* ſum*ar*it ſem ætlat v*ar* z ær mikil ſaga af þ*eim* i noꝛ*egi* f*ra* v*id*ſkip(tum) | [16] þ*ei*ra oluiſ hnufu þ*ei*r þ*r*and(*r*) z þ*or*ſtein*n* vrdv bad*ir* gꝛædd*ir* at heil(u) | [17] [ſættuſt] þ*ei*r þor*ir* z þrandꝛ vm þav

[8] Samtlige ord er læseilge, med undtagelse af linjens slutningsbogstaver, der nærmest er tilsatte efter gætning,

[9] Af denne linje volder især midterpartiet vanskelighed; det første „l“ i fiell“ viser en besynderlig bugtet form, heller ikke de følgende ord kan betragtes som ganske sikre.

[10] Begyndelsen af linjen er vel kun svagt læselig, men dog sikker; tydeligere står tilsyneladende det femte ord, der af G. V. læses „sárir“. Muligvis tør man her læse „sidann“ (síðan), skønt de enkelte bogstaver, hvoraf hvert enkelt tilsyneladende står klart, tildels gør et noget fremmedartet indtryk. Resten af linjen er sikker, det sidste ord dog kun svagt læseligt.

[11] Hele linjen lader sig med sikkerhed læse med undtagelse af sidste ord, som dog næppe er tvivlsomt.

[12] Linjen lader sig helt igennem læse, kun de sidste bogstaver er utydelige.

[13] Et par ord i linjens første halvdel er vel temlig svage, dog lader de sig vistnok alle bestemme.

[14] De to første ord er meget utydelige, også henimod slutningen blive skrifttegnene svagere.

[15] Linjens første ord er vanskelige at læse.

[16] Linjen er tydelig med undtagelse af de enkelte i parentes satte bogstaver.

[17] Begyndelsen af linjen er så utydelig, at „sættust“ nærmest fremtræder som gætning.

(mala)*fe*rli *æ*r þ*ar* hofdv giorzt | [18] (imilli) þo*ꝛir* bio aa þoriſtodv*m* langa æfui z atti an*n*at bu i hlid h*ann* | [19] [giordist illr z udæll] v*id*ſkiptiſ æ þui meir *æ*r h*ann* ældizt meir þ*at* v*ar* | [20] ſagt æitt hv*er*tt ſinn at Gvdm*un*dr ſon hanſ hafdi fallit i b*ar*daga *æn* þ*at* (h) | [21] afdi þo logit v*er*it þoꝛi b*ra* ſua v*id* þesſi tidindi *æ*r h*ann* fretti at h*ann* huarf a | [22] bꝛott f*ra* bui ſinv z viſſi æingi m*adr* hvat af h*onu*m v*eri* oꝛdit ædꝛ h*ann* kom nidr | [23] æn þ*at* hafva m*en*n f*irir* ſatt at (h*ann*) hafve at dꝛeka oꝛdit z hafi lagiz v(t a) | [24] gvllkistuꝛ ſinar hiælzt þ*at* (z) leinge ſidan at m*en*n ſa dꝛeka ſlivga [o] | [25] [fa*n*] v*m* þ*ei*m meg*in* f*ra* þoꝛiſtodv*m* e*r* gvllfoſſ *æ*r kalladꝛ z if*ir* fiordin*n* i fiall | [26] (þ*at æ*r) ſtendꝛ if*ir* bænv*m* i hlid. Atli ſon hanſ tok fiarv*ar*dveizlv æpt*ir* h*ann* z bio | [27] aa þoꝛiſtodv*m* z þokkadiſt vel (naabvv*m*) ſinu*m* (z lykr) þ*ar* þ*ess*i ſavgo a(f) | [28] . . . .

[18] Første ord lader sig kun svagt skimte, ellers er linjen forholdsvis tydelig.

[19] Linjens begyndelse er saa uklar, at ordene nærmest kun lader sig gætte.

[20] Alle liniens ord lade sig med sikkerhed læse.

[21] Bestemmelsen af samtlige ord volder ingen vanskelighed.

[22] Begyndelsen af linjen er vel kun svagt læselig, men dog utvivlsom; også enkelte andre ord er utydelige, dog lader de sig alle bestemme.

[23] Enkelte bogstaver er vel utydelige, dog volder bestemmelsen af ordene i det hele ingen vanskelighed, kun de allersidste bogstaver stå særdeles svagt.

[24] Linjen lader sig læse med sikkerhed, uagtet de første bogstaver er svage, „hiælzt“ er utvivlsomt. Efter sammenhængen må linjen væntes at skulle slutte med et „o“; de særdeles svage skrifttegn minde dog næppe om et sådant.

[25] Linjen må antages at skulle begynde med „fan“; tilsvarende bogstaver er det dog vanskeligt at opfatte. De to følgende ord er utvivlsomme, de derefter følgende „megin fra“ derimod forholdsvis vanskelige at læse. Linjens øvrige ord volde ingen tvivl.

[26] Ordene er, om end til dels meget svage, dog læselige.

[27] De i parentes satte ord og bogstaver, særlig „naabvvm“ er tvivlsomme; alt andet lader sig sikkert bestemme.

[28] Af denne linje ses så godt som intet spor, dog synes den at have været fuldt ud beskrevet, og muligvis har endog skriften fortsat sig endnu ind på en følgende linje.

I ovenstående gengivelse af s. 1 i AM. 561 C. 4to er de i membranen anvendte forkortelser, for så vidt de henhøre til „bönd“, opløste; derimod er „skammstafanir“ bibeholdte. Membranens interpunktion er bevaret, ligeså dens anvendelse af store og små bogstaver. Hvad der ikke med sikkerhed har kunnet læses, er sat i almindelig parentes; bliver usikkerheden så stor, at læsningen nærmer sig gætning, betegnes dette ved kantet parentes. Hvor der efter kantet parentes følger spørgsmålstegn, antydes herved, at det af parentesen omsluttede skyldes vilkårlig gætning.

Hvad forholdet mellem Gudb. Vigfussons læsning og den her fremsatte angår, vil man se, at denne sidste — bortsét fra den troskab, hvormed her retskrivningen for første gang gengives — i det hele taget kun afviger i mindre væsentlige punkter. For linje 1 er kun dens fordums tilværelse konstateret. De i linje 2—3 foretagne ændringer er ikke helt sikre. I linje 4 er mandsnavnet „Grímr“ bleven afløst af et „þeir“. I linje 8 er et z (ɔ: ok) kommet til. I linje 10 er „sárir“ ombyttet med et rigtignok noget betænkeligt „sídan“ og lakunen bortfalden. Linje 15 er forøget med et z. I linje 16 er formen „hnufu“ konstateret og et z tilsat. I linje 17 læses „þau“ for „þessi“. I linje 23 læses for „lagst“ „lagiz“, hvorefter et „vt“ må hævdes. Linje 24 indeholder den væsentligste rettelse, idet her i steden for „í ormslíci þat var“ læses „hiælzt þat z“, hvorved den besynderlige „drage i slangeskikkelse“ bringes ud af verden. Endelig læses i l. 25 „fiordinn“ for „fiord“, og ved det sidste bevarede bogstav a(f) konstateres en fortsættelse af siden ud over l. 27.

Med hensyn til det her behandlede, ved Gudb. Vigfusson fremdragne, brudstykkes indhold synes det givet, at den i dette omhandlede kamp finder sted *inden* Tores landsforviste venners bortrejse, og ikke — som både den kortere og den længere udfyldning antager — under Tores tilbagerejse, efter at han har fulgt dem til skibet. Sandsynligvis er Tores venner, på et sted, hvor de med et fartøj er landede, blevet overfaldne, hvorefter

Tore oppe fra landet iler dem til hjælp. Den „þorsteinn“, der i følge linje 3 falder, kan ikke være Tores fostbroder af dette navn, da han senere i stykket omtales: er navnet rigtig læst, må det vel snarere være en af hans modstandere ved navn Torsten, enten sønnen af den af Vöflu-Gunnar dræbte Hromund eller Stenulvs søn Torsten. At kampen står mod Djupfjordingerne førte af Torgils og Styrkår, hvortil Trånd, en søn af Helge på Hjallar har sluttet sig, fremgår klart nok af det følgende. Om derimod Isfjordingerne har været med, må synes mere tvivlsomt. Rigtignok nævnes i l. 10 „isfirdingar“, men det kunde være en fejlskrift for „diupfirdingar“; fejlskrifter er der nok af i dette håndskrift. En sådan fejlskrift vilde vække formodning om, at sagn om en kamp mellem Tore og Isfjordingerne havde foresvævet sagaskriveren. Det kan med temlig sikkerhed antages, at både Torgils og Styrkår er faldne i kampen; den „G.“, der tillige med Grim i følge linje 9 dræber Torgils kan enten være Tores søn Gudmund eller „Vöflu“-Gunnar, er måske snarest den sidste. Også Styrkårs datter Kerling omkommer, som det l. 11—13 berettes; ti at „þorgils“ l. 11 er en skrivfejl for „Kerling“, er åbenbart. Igen i l. 14 møder et stort G., der i og for sig både kunde betegne Guðmundr, Gunnarr og Grímr; snarest skal det vel betegne denne sidste. At „G. og hans kammerater“ i Norge får noget at gøre med Ölve hnuva, derom vides ellers intet. Tores fostbroder Torsten (Kinnarson) og hans modstander Trånd helbredes, og Tore og Trånd forliges. At Tore senere, som følge af en stærk sindsbevægelse, „lægger sig ud“ og bliver til en bevinget drage, er hvad man kunde vænte. Hvor man har tænkt ham ruge over sine skatte, er ikke klart. At den lille bæk syd for Torestad (se IB I, 529—30) er sagaens Gullfoss, kan synes underligt[1]. På den anden side er det ikke rimeligt, at man har tænkt sig dragen komme flyvende over halsen fra nabofjorden mod vest, Djupafjord, hvor der vel er en stor foss, hvortil sagnet

[1] Ved IB. betegnes Kr. Kålund: Bidrag til en historisk-topografisk Beskrivelse af Island I—II.

om Tores forsvinden er knyttet; fossens rette navn er desuden næppe Gullfoss, men Rjúkandi (IB. I, 534). At kampen har fundet sted i Djupafjord, er givet ved stedsnavnene Kerlingargil og Kerlingarekra (IB. I, 533).

Samtidig med undersøgelsen angående membranens slutningslakune lå det nær også at have opmærksomheden henvendt på de to i sagaens midterparti udskrabede sider. Den herved frembragte lakune indtager S. 16—17 i AM. 561, B. Den gamle skrift er afskrabet og pergamentet derefter beskrevet med femte rime af de såkaldte Úlfhams rímur, der findes helt bevarede i det forholdsvis gamle pergaments-håndskrift AM. 604, 4. Dog skimtes ikke så ganske lidt af den gamle skrift, og det kan næppe betvivles, at man, selv med en mådeholden anvendelse af kemiske midler, kunde få den så meget frem, at den blev i alt fald delvis læselig. Den tilintetgjorte del af sagaen svarer til slutningen af 10de, hele 11te, samt begyndelsen af 12te kapitel. Hver af de to sider har formodenlig haft 29 linjer — at dømme efter hæftets øvrige sider og forholdet mellem disses linjetal og antallet af de i margenen af hvert blad anbragte linjepunkter. Gudb. Vigfusson har læst de endnu bevarede røde kapiteloverskrifter rigtig. Temlig langt nede på s. 16 findes overskriften „ſteinolfr tok hval“. Af dette kapitel (det 11te) har på denne side næppe stået mere end fire linjer. Kapitlet har begyndt med et stort rødt þ, der tydelig ses, når pergamentet holdes op mod lyset; hist og her lader sig ord og bogstaver skelne, således i kapitlets første linje „tidenda“, i den tredje „ſteinolf(ſ)“. Den manglende slutning af kap. 10, der har optaget hele den øvrige del af siden, kan altså ikke have været så ganske ringe. Allerede forholdsvis højtoppe på s. 17 begynder kap. 12, idet her omtrent i 12te linje ses en rød kapiteloverskrift „þor*ir* d*r*ap m*enn* ſteinolfſ“, ilgesom også her kapitlets begyndelsesbogstav —þ— er bevaret. Hele kapitel 11 kan altså kun have optaget 15—16 linjer. Sidens øvrige nogle og tyve linjer har udgjort den større halvdel af kap. 12, som ender på

den følgende side, linje 9. Kapitel 11.s korthed kan vel falde besynderlig, dog synes efter hæftets beskaffenhed (to læg, hvert på 4 blade) intet blad at være bortkommet.

Medens de almindelige nyere papirhåndskrifter nøjes med ved et par linjer at forbinde de bevarede partier af kapitlerne 10 og 12 med hinanden, har Þorl. Jónsson i sin udgave, Reykjavik 1878, på en fyldigere måde udfyldt denne lakune — som han i fortalen siger „efter et håndskrift fra Bredefjord", om hvilket han desværre ingen nærmere oplysning giver. Kapitel 10 har her fået en afslutning, der straks viser sig uægte, med et par linjer svarende til dem, der i de sædvanlige nyere håndskrifter danner overgangen mellem kapitlerne 10 og 12. Derefter følger hos Þorl. Jónsson et kap. 11, der straks må vække opmærksomhed; kapitlet er særdeles kort, 25 linjer i lille oktavformat. Det begynder med ordene „þat verðr þessu næst til tiðenda" og handler om, hvorledes Steinólfr gør et uheldigt forsøg på at berøve Tore en del af en hval, som er opdrevet på den Guld-Tore tilhørende øde ø Hvallátr. Overensstemmelsen med de tilstedeværende spor af membranens kapitel 11 er, som det vil ses, overraskende. Også kapitel 12, der hos Þorl. Jónsson begynder med ordet Þórir, har den ved membranen givne, rigtige initial; dette kapitel, der indtil hvor membranens s. 18 begynder, optager 45 linjer, bliver imidlertid noget for langt[1]. Dette handler om, hvorledes Steinólfr sender nogle mænd (flugumenn) til Hof-Hallr og beder ham om at være dem behjælpelig i et anslag mod Tores liv; fra ham sendes de til sønnen Rauðr, hvor de afvænte et passende tidspunkt til overfaldet. Dette går for sig, en gang da Tore og Ketilbjørn er på hjemvejen fra Gilsfjord. De tage ind på Gróstaðir — om husfruen her meddeles det, at hun er enke efter Ottar, en søn af Bjørn østrøne. Trods

[1] Til en membranside på 30 linjer svarer 40 af den Þorl. Jónssonske udgaves; til de 15 linjer, som kap. 11 syndsynligvis har optaget i membranen, skulde altså egenlig kun svare c. 20 i udgaven, til de udraderede 18—20 linjer af kap. 12 omtrent 25, medens udgaven har 45.

hendes advarsler fortsætter de rejsen, de to alene. De blive da også overfaldne af Raud og Stenolvs mænd, men de to fostbrødre hugger ned for fode, indtil Raud flygter. Om hans skæbne beretter det endnu bevarede brudstykke af kapitlet. Fortællingen i første del af kapitel 12 har, som bemærket, for det første den fejl at være for lang, heller ikke synes den at slutte sig ganske heldig til kapitlets i membranen bevarede slutning; heri omtales nemlig det efter kampen følgende forlig, hvor der blandt andet bestemmes bod for „Torstens sår“, medens der ikke bringes nogen forsoning i stand i anledning af noget „gods“, som Torbjørn stokk har taget fra Tore — men om det røvede gods er intet berettet i det foregående og om Torstens sår kun i udgavens til kapitel 10 føjede slutningslinjer. Dog er også her i kapitlets indhold en umiskendelig lighed til stede med den i membranen bevarede kapitel-overskrift. Kapitlet indeholder desuden den i sagaen ellers savnede oplysning om Groas herkomst, en oplysning, der stemmer så vel med tidsforholdene, at den ikke synes på forhånd at kunne forkastes, om det end må forundre at træffe Groa som enke netop her. Endelig fremgår det i kap. 12 skildrede overfald ret naturlig af den mellem Tores fjender tidligere (kap. 10) indgåede forbindelse.

Hvorledes skal nu disse ejendommeligheder ved den nævnte udfyldning forklares? Så vidt vides har, før Gudb. Vigfusson læste kapitel-overskrifterne til kap. 11 og 12, disse ikke været rigtig tydede, og overhovedet ikke behandlede før af Maurer i hans udgave, og om noget forsøg på at læse noget af den øvrige skrift på disse sider forlyder intet. Det vilde være særdeles tiltalende, om man turde tænke sig spor af den oprindelige tekst for dette partis vedkommende bevarede på Island; men, da slutningen af kapitel 10 ikke viser noget spor til en sådan ægte teksts bevarelse, tør man vel heller ikke håbe noget sligt for restens vedkommende. Er da virkelig de svage spor af skrift, der nu kan tydes, alt tidlig (f. eks. omkring dette århundredes begyndelse) læste og resultatet anvendt på Island til konstruktion af en tekst?

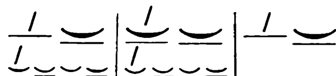
Det er heller ikke sandsynligt, da intet spor til læsning foreligger i den Arnemagnæanske samling. Eller — er det hele et forsøg på tekstkonstruktion af aldeles ny oprindelse, så at den ubekendte forfatter har kunnet støtte sig til Gudb. Vigfussons læsning? Hvorledes det end forholder sig, vil det være særdeles ønskeligt at erfare noget nærmere om de på Island tilværende håndskrifter, der have denne udfyldning.

København, september 1882.

KR. KÅLUND.

Prof på en metrisk öfversättning till svenska af Nialssagans visor i dróttkvætt (och hrynhenda).

Det af Sievers uppstälda sjemat för dróttkvætt-versen, hvilket i dessa öfversättningar blifvit följdt, är, som bekant, följande:

Naturligtvis kan i nysvenskan en stafvelse vara kort oaktadt position. — Sista takten har jag, med afvikelse från forntidens regler, stundom låtit utgöras af två enstafviga ord (af hvilka det första har hufvudtonen). Denna frihet, hvaraf äfven Rosenberg begagnat sig i sina ypperliga metriska tolkningar af dróttkvætt-visor på danska, synes icke vara synnerligen stötande. Det torde för öfrigt vara alldeles nödvändigt att tillgripa den, dels för att få assonerande ord — den andra assonerande stafvelsen i hvar versrad har jag alltid, i öfverensstämmelse med forntidens regler för det strängt utbildade dróttkvætt, låtit vara den näst sista i versraden —, dels för att få plats för en del småord, då man, såsom jag här gjort, strängt fasthåller vid den regeln, att „hufvudstafven" skall stå i den jämna versradens första stafvelse (Nialssagan har nämligen inga sådana (äldre) friare byggda dróttkvætt-visor, som t. ex. flere Egils i Egilssagan [jfr ock Háttatal str. 54], däri hufvudstafven först står i andra stafvelsen af första takten). Till belysning af hvad här yttrats må anföras versraderna:

*St*od jag i hjältars *st*rid på
*st*randen af Irska landet.

[Att låta en dróttkvætt-vers sluta på ett enstafvigt ord med hufvudton, såsom flere nysvenska öfversättare rätt ofta göra, är däremot en fullkomligt otillbörlig frihet, som alldeles förstör metern.] — I afseende å alliterationen har jag tillåtit mig den friheten att låta *sk, sp, st* någon gång rimma mot *s* purum eller mot hvilka andra ljudförbindelser börjande med *s* som hälst. För ett nysvenskt öra torde t. ex. *sk, sl* och *s* bilda lika goda rim som *sl, sm, sv.* — Af Bååths icke assonerande öfversättning har jag här och där haft gagn. I tolkningen har jag i allmänhet följt Jón Þorkelsson. Endast sådana visor, som kunna anses gamla och äkta, har jag öfversatt. — För att åskådliggöra alliterationens och assonansens anordning i dessa öfversättningar hafva i den första visan rimmen utmärkts med särskild stil. — Dessa öfversättningar torde vara de första, i hvilka försök blifvit gjordt att på svenska efterbilda forntidens assonanser med strängt iakttagande af reglerna för användningen af detta slags rim, hvilken omständighet må tjäna som en ursäkt för offentliggörandet af dessa stycken. Det kan ju vara af ett visst intresse att se, att dessa forntida skalderegler ännu i dag låta tillämpa sig på svenska språket.

I. Njála, kap. 7, visan 1.

(Unn svarar på hennes faders Mårds fråga, hvad hon hade att säga om sin man Rut, från hvilken hon ville skiljas:)

Klandra ej jag kunde
krigaren, och tiga
Skulle Unn, om illa
ej för gruflig sejd den
vapenkloke viking
var ren kommen i fara.
Men, om jag säger sanning,
spott och hån jag blott får.

Vapenklok, af mig nybildadt ord = den som förstår sig på vapnens bruk.

II. Kap. 23, visan 1.

(Gunnar från Lidarände, utklädd till smeden Köpheden, talar illa om folket på Rangåvallarne inför Rut för att få tillfälle att framhålla den döde Mård Giga, fader till Ruts frånskilda hustru Unn:)

Männer ses nu i sanning
— sådant rykte mycket
ofta i enrum dryftas —
aldrig på Rangåvallen.
Gig-Mård likväl gjorde
hjältedater i fältslag.
Sent guld-ödare skådas
slike i makt och aktning.

I svenskan bildar *g* framför len vokal alliteration med *gj*, *hj*, *j*. — *Guld-ödare* = frikostig man.

III. Kap. 23, visan 2.

(Heden [Gunnar] svarar följande på Ruts fråga, om han hört, hur det gick för Mård i hans tvist med Rut, hvarmed syftas därpå, att Mård lyckades skilja Unn från Rut, men måste gifva efter i sina anspråk på Unns hemgift, då Rut utmanat honom till envig:)

Hört har jag nog, huru
hårde kämpen Mård har
ringdis-rofvet öfvat,
rånat husfrun från dig.
Rådde vänner, ej rädde:
rid ej ut att strida!
Mård dock modigt fordom
mäktat klingan svinga.

Ringdis-rofvet = rofvet af ringdisen, den ringsmyckade kvinnan. Andra ledet i en sammansättning kan, som bekant, bära alliterationen.

IV. Kap. 30, visan 1.

(Gunnar ropar under en strid till sin broder Kolskägg, som hvilade sig ett ögonblick för att dricka en skål mjöd:)

Girig örn du gärna,
hjälte! mättat, men svälta
här i fäjd själf får du. —
Fiken är korp efter liken,
flaksar kring i flockar
fräckt öfver vargens bäckar.
Men i striden stannar
störste kämpen törstig.

Vargens bäckar = blodströmmarne.

V. Kap. 30, visan 2.

(Gunnar kväder följande, efter att ha erfarit, att vikingen Hallgrim hade en ypperlig hillebard:)

Hildstorms-höjarn med våld från
hillebarden jag skiljer.
Mannen, som strider ständigt
ställer till, skall jag fälla.
Veten för visso det, I
vänner, hafvets svenner:
skall, mot sitt härfolk hulde,
Hallgrim i striden falla!

Hildstormen, valkyrjan Hilds storm = striden. *Hildstorms-höjarn* = krigaren. *Hafvets svenner* = vikingar. — Enligt det allmännaste svenska uttalet af *det* (dät) bildar detta ord halfassonans med *veten*.

VI. Kap. 30, visan 3.

(Efter att ha fält Hallgrim och i byte tagit hillebarden kväder Gunnar:)

Fräjdad viking slog med fröjd jag,
fälde raskt den kämpe väldig.
Visst dock hade Hallgrim hvässat
vida ute hjälmspöt, spjutet.
Hören alla kämpar, huru
hillebarden ryckte till sig
ulfva-födarn! I fäjd den skälfve
förd af hans händer till lifvets ände!

Hjälmspöt, skaldeomskrifning för spjutet. *Ulfva-födarn*, den som ger ulfvarne föda = krigaren. — I svenskan bildar *hv* alliteration med *v*. — Versarten är *hrynhenda*.

VII. Kap. 78.

(Skarpheden, Nials son, och Högne, Gunnars af Lidarände son, gå en kväll förbi Gunnars hög och höra denne kväda följande visa:)

Glad i håg ur högen
Högnes fader sade:
Lätt jag ofta lyfte
lans i vapendansen;
lyst af stålets strålglans
stolte, hjälmade hjälten
ej för våldet väjde,
ville hällre falla,
ville hällre falla.

I den senare halfversen ha i öfversättningen hel- och halfassonanserna fått byta plats. Slutet har jag lånat från Bååth. — Den sista versraden upprepas, såsom ofta i spök- och drömpoesin.

VIII. Kap. 145, visorna 1—3.

(Sedan brandmännens flock med Flose i spetsen och hämnarnes flock med Kåre i spetsen sammandrabbat å altinget och Skafte Toroddsson skald förgäfves sökt skilja kämparne åt samt därvid själf blifvit illa medfaren, åstadkoms till slut stillestånd. Skafte smädar då Kåre för att han sprungit från sina svågrar vid Nials-branden. Kåre svarar:)

Driste du ej lasta
dådkär hjältes ära,
vek ock modig viking! —
Hveno Skaguls hagel.
Dig bak dörren smög ju
du blödsinte rödskägg,
straxt du hörde svärdens
skarpa tungor sjunga.

Ville du mäkla mellan
männen — i dina händer
skötes skölden illa! —;
stjälpte i kull den hjälparn!
Skalf då häftigt Skafte
skald, när af kockar fockad
undan han vardt helt hurtigt
hän i tältet den hjälten!

Logo män, när lågor
lekande Nial slekte,
Grims och Helges hemska
hädanfärd dem bragt glädje.

Snart, I brandens svenner,
slut är tinget. Tjuta
månde då andra vindar
mellan Svinafjällen.

„Då vardt ett högljudt skratt“ säger sagan.

Valkyrjan *Skaguls hagel* = pilarne (originalet har en annan bild). Sista versparet har i öfversättningen fått blott 2 rimstafvar (i st. f. 3). — Svinafjäll hette Floses gård.

IX. Kap. 155.

(I Orknö-jarlen Sigurds hall sitter juldagen en flock af brandmännen samlade till dryckeslag, däri bland andra Gille jarl från Hebriderna och den irländsk-norske kungen Sigtrygg deltogo. En af brandstiftarne, Gunnar Lambeson, berättar på kung Sigtryggs begäran om Nialsbranden, men vanstälde därvid mycket och „sparade icke på lögner“. Hämnarnes anförare, Kåre, springer i det samma oväntadt in med draget svärd och kväder följande visa, hvarefter han hugger hufvudet af Gunnar:)

Männen skryte mindre!
Minnet än ej svinna
hunnit, att hafvets svenner
hämnd fått, som de ämnat.
Gäf för branden gifvits
gäld: i blodshämnd fäldes
— minnens det! — prålande männer.
Maten korpen ej ratar!

X. Kap. 157, sista visan.

(Gille jarl från Hebriderna drömde, att en man kom från Irland och förtalde i följande sång om slaget vid Dublin, där Sigurd jarl och kung Brian föllo:)

Stod jag i kämpars strid på
stranden af Irska landet,
där som sköldar skira
skeno och svärden hveno.
Dånade vapen-dönet,
död sågs Sigurd blöda,
såg jag Brian segna,
segersäll han fäldes.

Upsala 1881—1882.

L. FR. LEFFLER.

J. A. Aurén. Bidrag till svenska språkets akcentlära. Stockholm 1880. P. A. Norstedt & Söners förlag. 81 s. 8.

Läran om aksent ock kvantitet utgör en del af det språkvetenskapliga fältet, som först på senaste tiden börjat grundligare undersökas; det oaktadt föreligga redan nu viktiga arbeten på detta område, utgifna isynnerhet af utländske språkforskare; men äfven de nordiske vetenskapsmännen hafva med framgång egnat sin uppmärksamhet åt dessa företeelser. Det förnämsta inom vårt land utgifna arbete om aksenten är utan tvifvel: „Språkhistoriska undersökningar om svensk akcent af A. Kock, Lund 1878.“

Under hösten 1880 utkom ytterligare ett arbete, hvilket angifver sig såsom ett bidrag till vårt språks aksentlära. Författaren till detta arbete, hvars titel vi satt ofvanför dessa rader ock hvilket vi här vilja egna någon uppmärksamhet, är förut bekant genom sina arbeten om svenska språkets kvantitet ock ljudlära ock framlägger i dessa bidrag resultaten af sina forskningar rörande aksenten i vårt högspråk, men förbigår alldeles våra dialekter, hvilka dock hafva ganska intressanta ock för bedömandet af högspråkets aksent lärorike företeelser att uppvisa: Afhandlingen sönderfaller i en allmän del, där förf. behandlar aksentens väsende ock arter, ock en mera speciel del, där redogörelse lämnas för aksentueringen af de olika orden samt för de förändringar denna undergår i det sammanhängande talet. Denna senare del utgör det värdefullaste af arbetet, och ehuru ej innehållande synnerligen mycket nytt, har den dock att bjuda flere saker att taga fasta på. Eksempelvis vilja vi nämna redogörelsen för de sammansatta ordens aksent, där förf. visar skilnaden mellan sådana uttryck som *utan rocken* ock *utanrocken*, hvilken består däruti att stafvetaen *-an* i förra fallet får högre ton än den första, medan i det sammansatta ordet båda stafvelserna hafva samma rösthöjd. Så vidt vi ha oss bekant är förf. den förste, som uppvisat denna skilnad.

Innan vi öfvergå till den allmänna delen af afhandlingen måste vi anmärka det egendomliga sätt, hvarpå förf. i inledningen redogör för aksentlärans behandling under de senaste tjugo åren ock dess ståndpunkt för närvarande (hösten 1880). I allmänhet finnas här hvarken författarenamn eller titlar angifna, så att läsaren, om han ej känner till hela den språkliga literaturen, sväfvar i fullkomlig ovisshet om, hvilka arbeten af förf. åsyftas. Dessutom har förf. underlåtit att taga i betraktande de senast utgifna arbetena i frågan. Med den snabba utveckling vetenskapen nu har, är det oförklarligt, huru förf. kunnat publicera ett sju år gammalt arbete utan att taga hänsyn till den literatur, som under tiden uppstått. Ett arbete från 1878 nämnes visserligen, men endast i förbigående. Vi taga oss friheten här påpeka några af dem förf. förbisett: *Storm*, Om Tonefaldet (Tonelaget) i de skandinaviske Sprog, Chra. 1874; *v. Kræmer*, Svensk Metrik I, Sthm. 1874; *A. R.*, Afhandling om svenska språket, ib. 1875; *Sweet*, A handbook of phonetics, Oxford 1877 m. fl. Man kan ej annat än

förvåna sig öfver, huru förf. kan påstå sig ha antydt sin „ställning till alla[1] föregående akcentteorier" ock såsom det nya i sin egen framhålla, att den är bygd på ljudfysiologien, då han förbigår sådana arbeten, som de här nämda, hvilka alla sett dagen före förfs. eget.

Om förf. således ej lagt någon ny grund för aksentläran, så har han däremot vid sina undersökningar utgått från en alldeles ny ock ännu obevisad sats: att aksent ock kvantitet i vårt språk äro så fullkomligt oberoende af hvarandra, att föga eller intet kan mellan dem sägas vara gemensamt (s. 10). Förf. yttrar sig nästan med ovilja om dem, som kunnat framkomma med den åsikten, att dessa företeelser ej äro alldeles oberoende af hvarandra, oaktadt han själf yttrar (s. 51), att „höjningen eller sänkningen tillkommer den första stafvelsen, som i sådana (flerstafviga enkla) ord alltid är lång," ock (s. 67) att böjnings- ock sänkningsprocessen alltid i vårt språk försiggår på en lång stafvelse[1]." Detta förhållande, sammanstäldt med hvad förf. nämner å s. 74, att man „med rätta säger den stafvelse, på hvilken aksentens hufvuddel, höjnings- eller sänkningsprocessen, är förlagd, vara företrädesvis aksentuerad", borde ej allenast hafva visat förf. orsaken till det af honom ogillade påståendet, utan äfven kommit honom att misstänka, att aksent ock kvantitet verkligen äro i någon mån beroende af hvarandra. Förvånande är också, att förf. i de af honom (s. 10) valda eksemplen *buren* ock *Burén* endast framhåller kvantitetsskilnaden ock alldeles förbigår den starka tonvikt (ej tonhöjd) som tillkommer andra stafvelsen i det senare ordet. Man kan visserligen uttala denna stafvelse lång, utan att på den samma lägga någon tonvikt, men ordet blifver då ej detsamma, hvilket väl tyckes visa, att tonvikten ej är något, som vid betraktandet „här endast kan komma i andra rummet." Att denna tonvikt (röststyrka) är beroende af kvantiteten, nämner förf. s. 18; men icke bör väl den egenskapen hos detta beroende, att „ega en mycket enkel förklaringsgrund" (om hvilken man likväl ej får någon upplysning), hindra oss att erkänna skilnaden mellan de här framträdande företeelserna af kvantitet ock tonvikt. Måhända erkänner förf. denna skilnad, men han nämner därom intet. Däremot framgår alldeles tydligt, att förf. ej erkänner denna tonvikts rätt att kallas aksent, hvilket får sin naturliga förklaring i förfs. ofvannämda utgångspunkt. Efter en kort framställning af talorganets sätt ock förmåga, att angifva olika tonhöjder, påstår förf. helt enkelt att „*rösthöjdens af innehållet oberoende förändringar hos ljudningarne* (stafvelserna) *i ett och samma eller i tvänne närstående ord* är det, som man allmänneligen[1] förstår med *aksent.*" Att detta emellertid *icke* är den *allmänna* uppfattningen, finner man redan af en jämförelse med de åsikter förf. anför i sin inledning, hvartill ytterligare kan läggas *svenska akademiens* bestämning i hennes språklära: „Den höjda eller sänkta röstens märkligare tryckning på en stafvelse, i jemförelse med en annan, på hvilkan rösten mindre hvilar, kallas *Accent*, *Tonvigt*, *Ljudvigt*", med hvilken *Sundéns*, i

[1] Spärringen gjord af rec.

hans språklära, på det närmaste öfverensstämmer, samt *Kocks* i det förutnämda arbetet, „Akcent är markerandet af ett språkljud framför ett annat genom forte eller genom musikalisk höjd.“ Än flera skulle kunna anföras, men dessa visa tillräckligt, att det är i strid med allmänna meningen, som förf. från aksentens begrepp utesluter den icke oviktiga, vanligen s. k. exspiratoriska aksenten eller tonvikten.

Sid 22 talar förf. om *normalhöjd* eller *normalton* ock menar därmed den tonhöjd, med hvilken ett ord tillfälligtvis uttalas. Af förfs. framställning i öfrigt finner man, att denna s. k. normalhöjd är något ytterst väkslande ock att hvarje människa har en mängd sådana normalhöjder till sin disposition, hvilka hon i sitt tal förlägger på de olika orden. Det må frågas, huru något så väkslande som dessa tonhöjder kan göra skäl för benämningen *normal*-ton. I detta sammanhang vilja vi äfven reservera oss mot påståendet (s. 48) att de rösthöjdsförändringar, som förf. kallar aksent (etymologisk aksent) skulle vara frivilligt alstrade, hvaremot normaltonerna (oratorisk aksent) skulle vara ofrivilliga. Skall man tala om någon skilnad här, så blir förhållandet alldeles tvärtom. Ordens etymologiska aksentuering sker alltid instinktmässigt (utom möjligen vid undersökning af aksent o. d.) ock i följd däraf också ofrivilligt.

I det andra kapitlet öfvergår förf. till att bestämma aksentens arter ock börjar med att beskrifva de rösthöjdsförändringar, som förnimmas vid uttalet af orden *tager* ock *taga*. Den sänkning ock höjning af tonen, som förekommer på andra stafvelsen i dessa ock dylika ord, kallar förf. *återgångston* eller *återgång*, emedan han anser att rösthöjden här återgår till den ton, som angifves, när man börjar uttala ett ord. I *tager* kan detta möjligen vara förhållandet — beroende på om första stafvelsen har både uppåt- ock nedåtgående portamento eller endast nedåtgående — men i *taga* är vid högsvenskt uttal tonhöjden på sista stafvelsen något högre än vid början af stafvelsen *tag*. Summan af de rösthöjdsförändringar, höjning eller sänkning med följande återgång, hvilka förnimmas i dessa ord, är hvad förf. kallar *akut* ock *gravis;* men då han säger, att de så allmänt kallas, döljer han sig åter blygsamt bakom allmänheten; hvad som allmänt kallas akut ock gravis, det är, oafsedt tonvikten, den på första stafvelsen förnimbara höga eller låga tonen. Sant är, att Rydqvist beskrifver gravis såsom „ett ofullgånget helt, som väntar på nästa stafvelsen, hvilken den ej kan vara förutan“, men därmed har han icke sagt, att gravis är den låga tonen på första stafvelsen tillsammans med den höga på den andra, utan han har endast velat angifva det faktum, att gravis i språket aldrig uppträder ensam, utan alltid åtföljes af högre ton på en följande stafvelse. Detta förhållande, som äfven nämnes af Kock (a. st. sid 67), anser förf. vara det karaktäristiska för all aksent ock vill därför också uppvisa, att akuten nödvändigt måste hafva en återgång, ty en akut utan återgång „innebär ett stridigt förhållande mot naturkrafterna“, emedan stämbanden nödvändigt måste återtaga sin normala ställning, hvilan. Ja väl, stämbanden sträfva alltid tillbaka

till denna ställning, men icke behöfver därför den s. k. återgången inträda på en särskild stafvelse. Tvärtom börjar denna redan på första stafvelsen såväl i *tager* som i *taga*. Förf. anmärker också (s. 77) att „i det enstafviga *tag aftager rösthöjden mot slutet af stafvelsen*", en iakttagelse, som torde ha visat förf., att återgång icke nödvändigt fordrar särskild stafvelse i vårt högspråk. Men, invänder förf., här förefinnes ingen aksent, utan endast en *fri* normalton. Månne icke denna s. k. normalton är *bunden*, då den ju utgör begynnelsepunkten för en i samma stafvelse skeende sänkning (jfr. s. 22)? Förf. framhåller såsom skilnad mellan *tag* ock *tager*, att i förra fallet ej skulle finnas något uppåtgående portamento, men väl i ett senare. Är väl detta möjligt? I båda fallen strömmar ju luften ut, under det vokalbanden spännas, hvarigenom just ett portamento uppkommer. Då jag nu har samma rösthöjdsförändring i ordet *tag*, som i första stafvelsen af ordet *tager*, så bör jag väll också benämna dem med samma namn. Förf. anmärker vidare, att rösthöjdsförändringen i *tager* är den samma, som i uttrycket *tag mig*. Nåväl, hvad bevisar detta? Så vidt vi kunna förstå, ingenting annat än att ordet *mig* blir likställdt med stafvelsen *-er* i afseende på aksentueringen, d. v. s. att det blir enklitiskt, men ingalunda att *tag* först genom sammanställningen med *mig* får akut.

Oaktadt förf. definierar aksenten såsom sammanfattningen af de rösthöjdsförändringar vi förnimma i ett ord (eller i tvänne närstående), så att akut är höjning jämte återgång o. s. v., så låter han likväl af allmänna meningen förleda sig att tala om *akut* ock *gravis med återgång*, ett uttryckssätt, som ovilkorligen förutsätter att akut ock gravis kunna vara återgången förutan.

Till sist instämma vi fullkomligt med förf. däruti, att „den redan gjorda framställningen behöfver samvetsgrant ock moget granskas, innan ännu något steg längre i här antydda riktning tages."

Upsala 1882. A. D.

Hustru.

I Peder Syvs „Nogle betenkninger om det Cimbriske Sprog" (1663) s. 61 siges *hustru* egenlig at betyde: den, der er huset tro[1], og samme afledning (vistnok efter P. S.) findes i 2det bind af Videnskabernes Selskabs danske ordbog (1802). I følge denne urigtige forklaring begyndte nogle at göre vold på sprogbrugen og skrive *hustro* (jvf. Rasks prisskrift (1818) om det gl. nordiske sprogs oprindelse s. 22). Reislers dansk-tyske ordbog (2det opl. 1808) har *Hustro* og *Hustru* som lige berettigede former; i Ambergs (1810) henvises fra

[1] Sammesteds forklares *husbond* som „husets baand, som binder og holder til sammen i huset". Mistydningen var her så åbenbar, at denne forklaring ingen indgang vandt.

Hustrue til *Huustroe* som den formentlig rigtigere form. Ja endogså af vore nulevende forfattere er der i det minste en, der skriver eller har skrevet *hustro*[1], og det skulde ikke undre mig, om det hist og her på vore såkaldte höjskoler læres, at dette er den rette form. — I Badens dansk-latinske ordbog 1788 findes kun *Hustrue;* derimod har Moth († 1719) både *hustro* og *hustru* (men bruger i sine eksempler kun *hustru*). Den förste form har han måske selv dannet efter P. Syvs forklaring; dog er det også muligt, at han kan have set den i et gammelt skrift. I ældre tid kan der nemlig, om end, som jeg tror, ikke hyppigt, findes en form på *-tro;* f. eks. *hostro, hostros* (gen.) Gl. jyske Tingsvidner s. 12; jvf. *Hostraa* Molb. glossar 1, 365[2]. Også i Glsvensk forekommer *hustro* (Rydqvist II, 81). Denne ældre form må vi naturligvis ikke tænke os fremkommen på samme måde som den yngre, ved falsk etymologi, men ved naturlig lydudvikling enten af *hustru* (idet endeselvlyden som følge af forkortelsen gik over til en mere åben) eller af *husfro*[3]. Vi må således skelne mellem en uorganisk og en organisk form *hustro.*

Ihre, der også (af P. Syvs skrift?) kendte den nævnte afledning af *hus* og *tro*, indså allerede det urigtige i den. Han siger derom i sit glossar: „Est elegans certe hæc derivatio, cuique nil aliud defit quam veritas. Ut enim verbo dicam, *hustru* reapse idem est ac *husfru*, *f* post duriorem literam in *t*, quod hunc locum sæpius occupare solet, converso“. I samme retning men udførligere udtalte Rask sig i sit prisskrift (s. 22—23). Nuomstunder er der naturligvis ingen sprogkyndig, som tvivler om, at *hustru* har udviklet sig af *husfru.* Der kan da kun blive spörgsmål om, hvorledes overgangen er at forklare. Ihre, Rask, N. M. Petersen (sproghist. 1, 223), Knudsen (Hdb. i dansk-norsk Sprogl. s. 397), Rydqvist (anf. st.), Gislason (Aarb. f. nord. Oldk. 1870 s. 125 med note 6 s. 138) og flere, som have omtalt denne overgang, have tænkt sig den som en umiddelbar overgang af *f* til *t.* Derimod er en ny forklaring opstillet af A. Noreen i Nord. tidskr. f. fil. n. r. IV, 35 og godkendt af Jul. Hoffory i 1ste hæfte af dette arkiv s. 40. I følge denne forklaring blev *husfru* först ved

[1] Pastor Mørk Hansen; se f. eks. hans 1848 udkomne kirkehistorie s. 11. — For ikke længe siden har jeg set en skolelærer bruge den nævnte form i et brev.

[2] Som på disse steder findes oftere förste led i formen *hos-* (ligesom i *hosbonde, hosbond*, nu i sprogarterne *hosben* eller *håsben*); f. eks. *hosfrwe* (og *hwsfrwæ*) Københ. Dipl. 2, 59 (1432); *hosffrves* (gen.) Cod. Esrom. s. 200 (1486); *hosfrve, hosfrw* T. Degn s. 264 og 253 hos Thorsen; *hostrue, hostrwen* Skånel. I. Addit. F. 2 (15de årh.). På sistnævnte sted findes også *høstruen*, og denne form med „overlyd“ forekommer hyppig; f. eks. *høsfrw* sk. arveb. 31; *høstrw, høstru* Hr. Mikael s. 9; D. gl. Folkevis. 2, 142 v. 6; Kr. Pedersens D. Skr. 1, 48; P. Eliesens D. Skr. s. 57; Vedels Sakse s. 101; *høstrue* Arrebos Skr. 2, 297. Jvf. bynavnet *Høsterkøb* (fordum *Husfrukøp*, Petersens Saml. Afh. 1, 135).

[3] Med hensyn til Dansk i det minste forekommer den förste forklaring mig sandsynligst, da jeg kun kender *husfro* fra yngre hskr. af skånske lov (*hosfro* Skånel. I, 136 i cod. L hos Schlyter). Den siste forklaring antyder Rydqvist (anf. st.) med hensyn til den svenske form.

bortfald af *f* til *husru* og dette senere ved indskud af *t* til *hustru.* „. . . cuique nil aliud defit quam veritas“ vilde Ihre vistnok også have sagt om denne forklaring, hvis han havde kendt den, og jeg skal tillade mig at sige det i hans sted og bevise, hvad jeg siger.

Spörge vi, hvorfor de nævnte forfattere forkaste antagelsen af en umiddelbar overgang fra *husfru* til *hustru*, svarer Noreen (anf. st. s. 36, noten), at denne antagelse „saknar alt stöd“, Hoffory, at en sådan overgang er „ellers ganske uhørt og fysiologisk fuldstændig ubegribelig“. Altså, hverken historisk eller fysiologisk skal den gamle betragtningsmåde lade sig retfærdiggöre.

Historisk bliver der naturligvis först og fremmest spörgsmål om, hvorvidt en mellemform lader sig påvise eller ikke. Som vore forfattere meget vel vide, er nu det siste tilfældet, og jeg skal nedenfor vise, at de sproghistoriske kendsgerninger endogså ligefrem udelukke antagelsen af en sådan. Spörges der dernæst om analoge overgangstilfælde, da mener rigtignok Hoffory (anf. st. s. 41), at navnet *Ástríðr* gennem en mellemform *Ásríðr* er fremkommet af *Ásfríðr.* Men den formentlige mellemform er usikker og den antagne grundform ikke historisk dokumenteret. Et sikrere eksempel på en overgang af *s-fr* til *s-tr* have vi i et andet egennavn, nemlig det endnu ej ganske aflagte navn *Søster*, fordum *Sestrith*, der svarer til oht. *Sisifred* (se O. Nielsen i Blandinger udg. af Univers.-Jubil. d. Samfund, 2det hæfte s. 72). Her findes nu, så vidt vides, ikke nogen mellemform. En historisk betragtning fører os altså netop til at antage en umiddelbar overgang af *husfru* til *hustru*, og hvis der ikke stiller sig lydfysiologiske vanskeligheder i vejen for denne antagelse, kunne vi ikke betænke os på at anse den for den rigtige. I følge Hoffory skulle sådanne vanskeligheder nu rigtignok i allerhöjeste grad være tilstede, idet en umiddelbar overgang skal være ligefrem ubegribelig. Men at denne påstand savner al objektiv grund, er let at vise.

Lad os först betragte den af *húsfreyja* udviklede form *húspreyja*, glsv. *husprea* (Rydqvist anf. st.). Her have vi en heterogen dissimilasjon, idet der i stedet for en snævringslyd er trådt en spærringslyd[1], og dette er tydeligt nok en lettelse af udtalen, da man nu i stedet for at bringe underlæbe og overtænder i stillingen for *f* og presse luften gennem den således dannede snævring slipper med en simpel læbeartikulasjon, en simpel tillukning og åbning af læberne. En sådan dissimilasjon foreligger nu også i *hustru*, men lettelsen af udtalen gik her et skridt videre, idet den spærringslyd, som trådte i stedet for *f*, ikke blev den til samme hovedrække som dette hørende men den med *s* (og måske også med *r*)[2] homorgane, idet der altså med

[1] Snævringslyde kan man med et fælles navn kalde alle de konsonantiske mundlyde (orales), der ikke ere spærringslyde ɔ: „verschlusslaute“; underklasserne kunne kaldes gnidningslyde (frikativer, spiranter), dirrelyde (*r*-lydene; således allerede Bredsdorff) og sidelyde (*l*-lydene).

[2] Om *r* i Dansk på den tid, overgangen her foregik (vel omtr. ved 1400), var tungelyd, hvad det sikkert var i Islansk og Svensk, eller som nu

andre ord fandt en assimilasjon (anähnlichung) sted. Overgangen var altså på én gang en heterogen dissimilasjon og en homorgan assimilasjon. Det er formodentlig denne dens blandede karakter, som har forledt Hoffory til at erklære den for ubegribelig. En sådan blanding af dissimilasjon og assimilasjon er dog, som vi se, meget vel begribelig og kan også påvises i andre tilfælde. Dertil hører f. eks. overgang af *bt* til *ft*, som i gotisk *fragibts* — *fragifts* o. desl. (dissimilasjon, for så vidt *f* er en snævringslyd, assimilasjon, for så vidt det er en fortis). Jvf. Rumpelt, Deutsche Gram. I. § 51, 4 a. — Hvad der nærmest foranledigede overgangen *husfru*[1] — *hustru* var uden tvivl en tidlig indtrådt kvantitativ svækkelse af siste sammensætningsled[2]. I jo kortere tid udsigelsen skal ske, og jo svagere udåndingstrykket bliver, desto större bliver naturligvis trangen og tilböjeligheden til let og bekvem udtale. At *húsfreyja* kun blev til *húspreyja*, *husfru* derimod til *hustru*, har vistnok sin grund i den i siste tilfælde indtrådte svækkelse af tidsmål og betoning.

Jeg håber nu at have vist, at en umiddelbar overgang af *húsfru*

drøbellyd (uvulært), kan vel være tvivlsomt men er her uden videre betydning, da det i ethvert tilfælde (som allerede Ihre rigtig har set) væsenlig var *r*, det kom an på (jvf. *jomfru*). For så vidt *r* har været medvirkende ved overgangen, har det snarere været i følge dets almindelige end i følge dets særegne karakter. Dirrelydene høre til de vanskeligere lyde (jvf. Kempelen, Mechanismus etc. § 182); vanskeligheden består i at træffe det rette forhold mellem luftströmmens styrke og modstandsævnen hos den del, der skal sættes i vibrerende bevægelse: er luftströmmen for stærk, forhindres tilnærmelses-bevægelsen, er den for svag, kommer fjærnelses-bevægelsen enten slet ikke eller kun ufuldkommen i stand. Det siste var der her fare for på grund af den kvantitative svækkelse af siste sammensætningsled, hvorom der ret straks skal blive tale, og desto vigtigere var det da, at den foregående lydforbindelse blev så let som muligt.

1 Herfra, ikke fra *husfrue*, udgik den ny form, der blev *hustru*, ikke *hustrue*. Når den siste form alligevel undertiden kan findes (f. eks. Lucidar. s. 38 *hustruæ*), så var det en videredannelse af *hustru* til lighed med *husfrue*, der (tilligemed *husfru*) en tid lang brugtes side om side med den ny form. I nyere tid er *e* i *husfrue* kun et ortografisk eller rettere uortografisk tegn.

2 Der findes måske endogså spor af endeselvlydens overgang til halvlyd: *hosfres*, *høsfres* (gen.) Københ. Dipl. 3, 3 (1454), *høsfræ* smst. 4, 53 (1455); ligeså: *hustræ* Skånel. s. 372 note 62 (sk. kirkelov 14 i nogle yngre hskr.), *høstre* Skånel. s. 226 n. 16, *høstræ* smst. I. Addit. H. 2. Dog er det muligt, at disse former ikke udgå fra *husfru* men fra *husfrø*, da der allerede ved 1300, altså på en tid, da *husfrø* er det sædvanlig forekommende ord i Dansk, enkelte steder kan findes *husfræ*, *husfre* (*husfræ* Er. sæll. lov 1, 3, overskr. [men i registret *husfrø*], *husfre* sk. kirkelov 14 i cod. Had. [runehskr. *kunu manz*], *husfræ* smst. i A. M. 37. Jeg antager, at *-æ*, *-e* her allerede er halvlyd. I det yngre hskr. [A. M. 286 fol.], hvorefter K. Ancher udgav jyske lov, findes stadig *husfræ, husfre*).

På Drejø, hvor ordet, der ellers synes at være sjældent i vore nuværende sprogarter, endnu bruges (i betydn. husmoder, madmoder), er endeselvlyden endogså helt bortfalden, idet det hedder *hoster* (Molb. D.-Lex. s. 684). Jvf. det forhen omtalte bynavn *Høsterkøb*, hvor endeselvlydens bortfald dog nærmest skyldes sammensætningen.

til *hustru* ingenlunde er ubegribelig men tvertimod viser sig som naturlig og vel begrundet. Hvad den antagne middelbare overgang angår, da kan man vel ganske i almindelighed indrömme muligheden af en sådan, men sandsynlig forekommer den mig i og for sig ikke at være, og historisk virkelighed må jeg bestemt frakende den (se nedenfor). Med hensyn til sandsynligheden skal jeg bemærke, at der ikke ved denne lydforbindelse synes at være tilstrækkelig grund til en så vidt gående ændring som udstødelsen af *f*, da de tre medlyde vare fordelte på to stavelser, og især må jeg göre opmærksom på, at siste sammensætningsled var i fuld brug som selvstændigt ord, så at dets betydning i sammensætningen uden tvivl stod klar for de talende, og at sprogbevisstheden derfor næppe vilde tåle en så voldsom operasjon som bortkastelsen af forlyden. Alt hvad taleorganerne i nærværende tilfælde med rimelighed kunde opnå, var uden tvivl kun at få indsmuglet et surrogat for det besværligste led i lydfølgen. Dette lykkedes også, men vi se, hvorledes sprogbevisstheden ligesom vægrede sig ved at anerkende den usurperede form, idet den oprindelige en tid lang holdt sig ved siden af denne.[1] — Og dernæst, om vi nu også antage, at *husfru* virkelig var bleven til *husru*, så er det et spörgsmål, om sistnævnte form, hvis den skulde undergå videre forandring (hvorfor der i og for sig ingen nødvendighed forelå, jvf. Gislason anf. st. s. 123), ikke snarere var bleven til *hussu* (jvf. *lauss*, gen. pl. *lausra* og *laussa*) end til *hustru*. Indskud af *t* mellem *s* og *r* tilhører vistnok en langt ældre sprogperiode end den, hvortil nærværende overgang vilde høre. I Dansk findes i alt fald, så vidt jeg ved, intet sidestykke dertil.

Men hermed forholde det sig nu, som det vil, hovedsagen er, at den antagne middelbare overgang ikke blot ikke kan historisk påvises men historisk bestemt må afvises. Hvis den opstillede mellemform *husru* virkelig havde været i brug, da vilde det være et sandt under, om vi intetsteds i den nordiske litteratur skulde finde spor deraf, da de to yderformer forekomme på så utallige steder. Men forgæves søge vi denne form i de islanske ordbøger, forgæves hos Rydqvist (2, 81 og 3, 85) og i Schlyters ordbog (art. Husfrugha), forgæves endelig også i Dansk. Jeg har allerede i det foregående anført de fleste af de ældre danske former; jeg skal nu tilföje nogle bevissteder for de øvrige, de egenlige hovedformer: *husfrughæ* (gen.) Er. sæll. lov 1, 27 i A. M. 26 (men i overskr. *husfrø*); *husfrugh* Flensb. bylov 1 (men smst. og ellers *husfrø*); *husfrwe* Københ. Dipl. 1, 140 (1416); *husfruæ* Lucidar. s. 39 men smst. *hustruær*; *husfrur* Susos visdomsb. s. 97 men smst. *hustru*; *husfrw* gen. 13, 1 i gld. bib. men smst. 2, 24 *hustrw* (begge former hyppige); *hwsfrwær* Rimkrøn. v. 791 hos Molb. men smst. *hustruer* i de af ham med D og E beteg-

[1] Endnu Moth har i sin ordbog *husfrue* i betydn. „en fornem mands kone“ (jvf. nysv. *husfru*, Rydqvist anf. st.). Men på hans tid var bevisstheden om sammenhængen mellem formerne udvisket, som vi se af P. Syvs tolkningsforsøg.

nede udgaver (udg. C *høstrwer*); *hustrw* P. Eliesens D. Skr. s. 6 men *husfru* smst. s. 12; *hustru* gen. 16 i bib. 1550 og således i følge Molbech allevegne i dette værk; *Hustruis* (gen.) Vedels Sakse s. 9 men *Hussfrue* smst. s. 8. — Altså: *husfrughæ, husfrue, husfru, hosfru(e), høsfru(e), husfro (?), husfre (?), hosfre (?), høsfre (?); hustru, hostru, høstru, hustrue* etc., *hustro, hostro, hustre (?), hostre (?), høstre (?)* — i sandhed, her er former nok, men „husru" finde vi ikke deriblandt, og, hvad mere er, vi se, at formerne med *f* og formerne med *t* slutte så tæt sammen, at de hyppig forekomme i et og samme skrift, så at der ingen plads bliver for den opstillede mellemform.

Når altså Noreen siger, at antagelsen af en umiddelbar overgang fra *husfru* til *hustru* „saknar alt stöd", så må jeg i følge det foregående tvertimod sige, at det er antagelsen af en middelbar overgang, som savner al støtte og kuldkastes af de sproghistoriske kendsgerninger.

København i november 1882.

VIGGO SÅBY.

Om Stedet for Kongespeilets Forfattelse.

I Fortalen til den af *Keyser, Munch* og *Unger* i 1848 besørgede Udgave af Kongespeilet anføres blandt de forskjellige afgjørende Grunde for, at den ubekjendte Forfatter har boet i Norge, ogsaa den, at han „henpeger paa et Landstrøg noget sydligere end Hálogaland — Naumdalen eller det nordlige Trondhjem — som sin Hjembygd, hvor han havde sin Bopæl". Da Prof. *G. Storm* var af den Formening, at de Udtalelser i Kongespeilet, hvortil her sigtes, og som er af astronomisk Indhold, muligens kunde tjene til at bestemme Stedet noget nærmere, har jeg efter hans Opfordring underkastet disse Udtalelser en nøiere Undersøgelse, hvis Resultat ogsaa synes at bekræfte Rigtigheden af Prof. Storms Formodning.

I Cap. 6 og 7 (efter den norske Udgaves Inddeling) forekommer tre Tal-Angivelser, der kan betragtes som Resultatet af lige saa mange Observationer, hvoraf hver enkelt kan tjene til at bestemme Stedets geografiske Bredde. De Udtryk, hvori de himmelske Fænomener omtales, røber i høi Grad Autodidakten; dette medfører forsaavidt en Vanskelighed, som der skal nogen Omtanke til for at finde, i hvilket Forhold Udtrykkene staar til de Cirkler paa Himmelkuglen, hvortil Fænomenerne fra ældgammel Tid har været henført. Paa den anden Side indeholder den nævnte Omstændighed en Borgen for, at Observationerne virkelig er ægte og udførte paa Stedet, noget som da ogsaa fremgaar tydeligt nok af andre Udtalelser i de samme Kapitler.

Følgende Sted i Slutningen af Cap. VI indeholder to af de omhandlede Tal-Angivelser:

„En ek hafða áðr sagt þér, hversu margar stundir verða i tveim „dœgrum, ok nefnda ek þær fyrir þér, ok markaða ek lengd hverrar „stundar með þeirri tilvísan, at III stundir liði, meðan sól gengr um

„eina ætt. Nú eru aðrar smár stundir, þær er *ostenta* eru kallaðar, „ok gera þær LX eina hina, er fyrr nefnda ek. Nú sýnisk mér „sannligast, at svá norðarliga sem vér erum staddir, at sól vaxi V þessar „stundir enu smá um dag, ok svá miklu minna en sex, sem tólftungrinn „er or þessari einni hinni litlu stund; en þat þykki mér sannast um „aukning sólar vera, at hon vaxi þrjá hluti af þessum stundum til „austrs ok til vestrs, ok inn fjórða til hæðar upp á himininn".

Først og fremst maa man naturligvis være sikker paa, at de her omhandlede *ostenta* virkelig er ensbetydende med vore Minutter; i saa Henseende maa det nævnes, at ifølge den danske Udgave af Kongespeilet (af 1768) er der et Par Haandskrifter, som lader det gaa 40 Ostenta paa en Time istedetfor 60 [1]; men da Ordet ogsaa forekommer i andre Skrifter fra Middelalderen som Betegnelse for en Tidsdel, og da kun i Betydningen Minutter, saa bliver der ingen Tvivl tilovers. Af samme Grund har jeg ogsaa med nogle Haandskrifter benyttet Læsemaaden *ostenta* istedetfor *ostensa*, som baade den danske og den norske Udgave har.

Den første Observation er nu, at Solen voxer $5^{11}/_{12}$ Ostenta om Dagen. Af selve det citerede Stykke fremgaar ikke med Sikkerhed, hvad han mener med, at „Solen voxer"; men af den ved Sønnens Spørsmaal fremkaldte Forklaring i næste Kapitel kan det sees, at der sigtes til Øgningen i Dagens Længde. Da Dagen ikke voxer eller minker lige hurtigt hele Aaret igjennem, maa der menes den *gjennemsnitlige Tilvæxt*, som han aabenbart har faaet ud ved at dividere Forskjellen mellem længste og korteste Dag med det mellemliggende Antal Dage. For os bliver altsaa den omvendte Regning at udføre; multipliceres $5^{11}/_{12}$ med $182^1/_2$, som er Antallet af Dage i et halvt Aar, saa faaes 1080 Minuter eller nøiagtig 18 Timer. Dette er Forskjellen mellem længste og korteste Dag under Bredden $64^0\ 42'$.

Den anden Observation indeholdes i Slutnings-Bemærkningen i det citerede Stykke: „at hon vaxi þrjá hluti" etc. Omsat i vor Tids Tale kommer dette ud paa det samme som, at den Bue af Horizonten, der ligger mellem Stedet for Solens Opgang (eller Nedgang) paa den korteste og paa den længste Dag, er 3 Gange saa stor som Solens Tilvæxt i [Middags-]Høide i samme Tid. Da den sidste er $2 \times 23^1/_2 = 47^0$, saa skulde den første være 141^0. Dette giver Bredden $64^0\ 52'$.

Endelig indeholdes den 3die Observation i følgende Ord af Cap. VII:

„þat veiztu, at hér er um vetrinn með oss lítill dagr ok lítill sólar„gangr, svá at sól hefir eigi meira gang en at hon veltisk um eina ætt" etc.

Som det kan sees af Begyndelsen af det før citerede Stykke, betyder „Ætt" Ottendedelen af Cirkelen eller en Vinkel paa 45^0.

[1] Blandt de mange Inddelinger af Timen, som har været i Brug i Middelalderen, var der ogsaa en paa 40; men disse Dele kaldtes *Momenta*. Hos *Beda*, som levede henved 500 Aar før Kongespeilets Forfatter, er Momenta de mindste Tidsdele, for hvilke en bestemt Værdi angives. Ostenta omtales af ham i en anden Betydning, nemlig som de mindste Dele (en Ottendedel af vore Buesekunder), hvori Astrologerne delte Cirkelen.

Alligevel bliver der nogen Tvivl om Betydningen af ovenstaaende, nemlig eftersom man tager de 45⁰ langs Himmelens Ækvator eller langs Horizonten. Skulde man holde sig udelukkende til det her citerede, saa maatte man vælge det første; naar der nemlig siges, „at der gaar 3 Timer, medens Solen gjennemløber en Ætt“, saa passer dette kun paa Ækvator. Men ifølge Fritzners Lexikon bruges Ordet paa andre Steder i saadan Forbindelse, at Vinkelen maa regnes langs Horizonten, nemlig til Betegnelse af Verdenshjørnerne (norðr, útnorðr o. s. v.). Det maa ogsaa bemærkes, at Sproget havde et andet Ord for at betegne Ottendedelen af Døgnet, nemlig *eykt*. Det er vel heller ikke rimeligt, at Kongespeilets Forfatter skulde have klargjort sig Forskjellen mellem Timevinkel og Azimut — noget som maaske neppe engang tør forudsættes om Pluraliteten af Kongespeilets nuværende Læsere — saameget mere som Forskjellen paa saa høie Bredder ikke er betydelig. Benyttes nemlig den første Forklaring, ifølge hvilken den korteste Dag paa Forfatterens Opholdssted skulde være 3 Timer, saa giver dette Bredden 65⁰ 22′; forklarer man derimod „veltisk um eina ætt“ derhen, at Buen af Horizonten mellem Solens Opgang og Nedgang paa den samme Dag er 45⁰, saa faar man Bredden 65⁰ 0′. Ifølge ovenstaaende skulde det sidste Resultat være mest i Overensstemmelse med den almindelige Sprogbrug og vel ogsaa med Forfatterens videnskabelige Standpunkt.

Tages Middeltallet af de tre indbyrdes uafhængige Bestemmelser af Bredden, nemlig 64⁰ 42′, 64⁰ 52′ og 65⁰ 0′, saa faaes 64⁰ 51′.

Til Sammenligning hidsættes Bredden af

Namsos	64⁰ 28′	Nærø	64⁰ 50′
Fosnes	64 42	Vigten, Nordende . . .	65 0

For at enhver kan faa en Oversigt over disse Forhold uden selv at udføre de nødvendige Beregninger, meddeles nedenfor[1] en Tabel, som for hvert tiende Minut af Bredden, mellem 64⁰ og 66⁰, giver Længden af den længste og korteste Dag, samt disses Forskjel (under Overskriften „Diff.“); dernæst under Overskrift „Horiz. kort. Dag“ Buen af Horizonten mellem Solens Op- og Nedgang paa den korteste Dag, og endelig under Overskrift „Azimut-Forskjel“ den Bue af Horizonten,

[1]

Bredde.	Længste Dag.	Korteste Dag.	Diff.	Horiz. kort. Dag.	Azimut-Forskjel.
64⁰ 0′	20h 54m	3h 58m	16h 56m	54⁰.1	131⁰.7
10	21 2	3 52	17 10	52.8	133.3
20	21 11	3 46	17 25	51.4	135.0
30	21 19	3 39	17 40	49.9	136.7
40	21 29	3 32	17 57	48.3	138.6
64 50	21 40	3 25	18 14	46.8	140.6
65 0	21 51	3 18	18 33	45.1	142.7
10	22 4	3 10	18 54	43.4	145.0
20	22 18	3 2	19 16	41.5	147.6
30	22 35	2 53	19 42	39.5	150.5
40	22 57	2 44	20 13	37.4	154.0
65 50	23 33	2 34	20 59	35.2	159.1
66 0	24 0	2 23	21 37	32.8	163.6

som ligger mellem Stedet for Solens Opgang (eller Nedgang) paa den længste og den korteste Dag. Ved Beregningen er der selvfølgelig taget Hensyn til Refractionens Indflydelse, som paa disse høie Bredder er ikke ubetydelig. Endelig er der taget Hensyn til, at Solens største og mindste Declination dengang var noget forskjellig fra nu, idet der er benyttet den Værdi, som Ekliptikens Skraahed havde omkring Aar 1200.

Naar man altsaa har givet et Tal i Rubrikken „Diff.", som ved den første af Observationerne i Kongespeilet, eller i Rubr. „Azimut-Forskjel", som ved anden Observation, eller i Rubr. „Hor. kort Dag" som ved tredie Observation, saa kan man tage den tilsvarende Bredde ud af Tabellen, umiddelbart eller ved en let Interpolation.

Naar der et enkelt Sted i Tabellen er et Minuts Forskjel mellem Tallet under „Diff." og det Tal, som man faar ved at trække korteste fra længste Dag, saa kommer dette af Brøkminuterne, som ikke er medtaget i Tabellen.

Det staar nu kun tilbage at bedømme den Usikkerhed, som kan hefte ved det udledede Resultat. Allerede den gode Overensstemmelse mellem de tre særskilte Værdier af Bredden er et Tegn paa, at Feilen ikke er betydelig; dog kan dette Tegn ikke tillægges nogen afgjørende Vegt, da Overensstemmelsen til en vis Grad kan være tilfældig. Et sikrere Kriterium faar man af Observationernes egen Beskaffenhed. Naar det saaledes ved den første heder, at Dagens gjennemsnitlige Tilvæxt fra Midvinter til Midsommer er $5^{11}/_{12}$ Minut, saa vilde man, ifald dette Tal var direkte udledet ved Observation, være berettiget til at sætte Unøiagtigheden til høist Halvparten af den mindste benyttede Enhed, altsaa til $^{1}/_{24}$ Minut; multipliceres dette med 183, saa faar man en Usikkerhed af henved 8 Minutter i Forskjellen mellem længste og korteste Dag; hertil svarer, som man kan se af Tabellen, en Usikkerhed af kun 5′ i Bredden. Men efter hvad der ovenfor er bemærket om den Maade, hvorpaa Kongespeilets Forfatter har udledet ovenstaaende Tal, nemlig saaledes at det, som er fundet umiddelbart ved Observation, er Forskjellen mellem længste og korteste Dag, saa maa man lægge Mærke til, at denne Forskjel er netop 18 Timer uden Brøk. Det ligger da nær at antage, at han kun har angivet Værdien paa nærmeste hele Time, eller at 18 Timer betyder et Tal mellem $17^{1}/_{2}$ og $18^{1}/_{2}$ Time. Opsøges disse to i Tabellen under „Diff.", saa findes de tilsvarende Værdier af Bredden at være 64° 23′ og 64° 58′. *Dette er de videste Grændser*, som denne Observation tillader. Forskjellen udgjør, som det sees, ikke mere end 35′ eller 9 geografiske Mile.

De to andre Observationer kan ikke godt gjøres til Gjenstand for en lignende Diskussion; men da alle tre Værdier (paa et Par Minutters Forskjel nær ved den yderste) falder indenfor Grændserne for Usikkerheden ved den første, saa vil det ovenfor beregnede Middeltal — 64° 51′ — rimeligvis kun være lidet forskjelligt fra Sandheden.

Christiania i December 1882.

HANS GEELMUYDEN.

Ordförklaringar.

sokn ok ostbytta.

I Bjärköarätten 19 pr. läser man: *Hittir maþær rak a hawi vti. vtan warþ oc waku. hawi halwæ fynδ. hittir innæn warþ oc waku. hawi þriþiwng af. hittir a hafs butnum þorf wiþær sokn æller ostbyttu hawi halft.* Schlyter öfversätter *sokn* med „sökning“ och anmärker om *ostbyttu*, att det egentligen betyder „ostkar“, „ostform“, samt tillägger: så kallades ett slags kar som brukades vid sakers upptagande från sjöbottnen. Dessutom hänvisar han till Ihres gissning, att *ost* i gamla språket skulle betyda *theca et fiscella* [liksom franska *fromage*, it. *formaggio*], och att *-byttu* på det anförda stället blott skulle vara ett senare såsom förklaring tillagdt ord. Ihres antagande af en annan betydelse än *caseus* för ordet *ost* saknar emellertid allt stöd,[1] och hans förklaring af *ostbyttu* är därför icke antaglig. Schlyters tolkning tillfredsställer icke häller: „ostkar“ vore ett högst underligt namn för ett kärl, afsedt för sakers upphämtande från hafsbottnen.

Genom en annan härledning af första sammansättningsleden torde man få en tillfredsställande förklaring. Ordet är sammansatt med *ost-*, som motsvaras af det i isl. *austker* (Øskar) ingående *aust-* samt af *-bytta* (bytta, kar). Isl. har äfven det enkla substantivet *austr* (gen. *austrs*) = „Øsen især ombord i Fartøj for at skaffe bort det indstrømmede Vand“. Det i *ost(bytta)* i stället för *ö* mötande *o* vållar ingen svårighet, då

[1] Thomsen sammanställer i Den got. sprogklasses indflydelse på den finske 57 noten 2 *ostr* med sskr. *yūsha* ('soup', 'broth') och lat. *jūs*.

äfven annars *o* flera gånger skrifves för *ö* i Bjärköarätten, t. ex. *rower* för *röwer* (39, 1), *horþe* för *hörþe* (9, 1), *bote* för *böte* (10, 1), *doz drapum* för *döz drapum* (14, 16). För öfrigt är det möjligt att i *ostbytta o* verkligen återgifvit uttalet, då ordet såsom sammansatt har kunnat hafva hufvudakcenten på senare sammansättningsleden (se Tidsskr. for Filologi N. R. III 247 noten), och då, såsom jag i Tydning af gamla svenska ord s. 1 ff. visat, *au* i jämförelsevis oakcentuerad stafvelse i fornsvenskan liksom i isländskan öfvergår till *o*, t. ex. *skautko'nungr* > *skotko'nunger* (men *skau'tkonungr* > *skö'tkonunger), auk* > *ok* (et). Att man fordom till öskar använde kärl i form af byttor, framgår af det isl. ordet *byttuaustr* = „Øsen med Bytte“. Enligt denna tydning kommer *ostbytta (östbytta)* således att beteckna „ösbytta“, „öskar“, en betydelse som väl passar på härathandlade ställe, där det tydligen är fråga om sjömansredskap.

Men har *ostbytta* denna betydelse, kan man lätt misstänka, att det därmed genom *æller* förenade *sokn* icke är att öfversätta med „sökning“. Uttrycket „finner man på hafsbottnen *rak*, och behöfver man (för att upptaga det) sökning eller öskar, så — —“ gifver ingen tillfredsställande mening, ty om *rak* redan blifvit funnet, behöfves icke sedan sökning för att upptaga det. Fastmer väntar man i ordet *sokn* namnet på ett bestämdt sjömansredskap, som kan sidoordnas med *ostbytta*. Då nu Fritzner för isl. *sókn* äfven angifver betydelsen „Redskab til at opsøge noget med paa Søens Dyb og derfra ophente det“ (jmf. äfven Icelandic-English Dict. *sókn* III), kan man ej betvifla, att det fsv. *sokn* haft samma betydelse: „dragg.“

foræmna.

Ordet förekommer i Bjärköarätten 13 § 2 i följande sammanhang: *Wærþæ mæn sakir i oþrum landum oc oþrum stoþum. varþær þæt eig foræmnæt fyr en þe komæ i kununx hampnþa* — —. Mot Schlyters öfversättning af *foræmna* med „förlika“

är intet att invända, men hans härledning af ordet är enligt min mening icke riktig. Han finner det nämligen troligt, att det kommer af *iæmn*, „som i sammansättning ofta skrifves *æm*", och på liknande sätt tänker sig Lund i sin Ordbog, att det i Skånelagen mötande *forevne sik* kommer af *iafnæ*. I Bidrag till svensk etymologi 13 f. har jag påvisat, att man ej har rättighet antaga, att det begynnande *i-* i *iæmn(a)* såsom senare sammansättningsled kunde bortfalla, emedan detta var händelsen i prefixet *iæm-* såsom första sammansättningsled (det är bland flera växlande former [*iam-*, *iæm-*, *iom-*, *æm-*], som äfven en utan *i-* förekommer). Det har där äfven blifvit påpekadt, att formen *æm-* [jämte *iæm-*] kan bero på detta prefix' akcentlöshet (jmf. akcentueringen *jämfö'rlig*, *jämfö'relse* i Westes ordbok, tryckt 1807, och ännu *jämvä'l*).)

Ett skäl som äfven talar emot förlusten af *i-* i *foræmna*, är att nysvenskan har *utjämna* med bibehållet *j-*; och i fall *foræmna* komme af *for* + *iæmna*, vore det för öfrigt underligt, att icke blotta analogien med det enkla *iæmna* förorsakat bibehållandet af *i-* äfven i *foriæmna:* man borde hafva känt sammanhörigheten af *iæmna* — **foriæmna* liksom af *værka* — *forværka* o. s. v.

Dessa svårigheter undgås, om *foræmna*, fd. *forevne* uppfattas såsom ett mnt. låneord; på mnt. har man nämligen *vorevenen* med samma betydelse: „versöhnen", „vereinigen". Låneordet *foræfna* har i fsv. låtit *fn* öfvergå till *mn*, liksom detta varit fallet i inhemska ord (*hafn* > *hamn* o. s. v.). Den omständigheten att *foræmna* troligen är ett jämförelsevis ungt lån, talar icke häremot. Man kan nämligen icke antaga, att ljudutvecklingen *fn* > *mn* genomförts i fornsvenskan redan före ordets upptagande, eftersom den senare än Bjärköarätten affattade Smålandslagen har *næfna*, *næfnd* (flera ggr), *sokna næfnd* (under det att Schlyters glossar till sistnämnda lag icke upptager något ord med ljudförbindelsen *mn*) och då äfven i Codex bureanus och Codex bildstenianus enligt Rydqvist IV, 251 for-

mer sådana som *hafn*, *nafn*, *rafn* o. s. v. förekomma. I den ursprungligen för Stockholm affattade Bjärköarätten väcker det lågtyska låneordet *foræmna* icke förvåning, då som bekant det yska elementet redan tidigt strakt framträdde i hufvudstaden.[1]

„Götes och Vendes konung“.

I sin skrift Om tyska ändelser i svenskan s. 33 noten har Tamm sökt förklara det ofvan anförda, i svenska konungatiteln ingående uttrycket. Han säger: „ordet [mnt. *wendisch*] skrifves äfven *wendes* (i oböjda formen), hvilket utan tvifvel representerar ett verkligt uttal. Många tecken tyda på, att *sch* åtminstone dialektiskt i medellågtyskan uttalades såsom i nuvarande nederländskan, d. v. s. som *s* + *ch* och i slutet nästan — — som *s*. Från detta *wendes* kommer troligen det närmast väl ur danska konungatiteln hämtade uttrycket *Wendes konung* (och *Götes* såsom analogibildning).“

Till dessa af Tamm anförda skäl för tydningen af *vendes* såsom ett ursprungligen mnt. adjektiv, skulle måhända kunna läggas ännu ett. Man anträffar nämligen någon gång i den forndanska konungatiteln adj. *vendisk* med denna ändelse *(-isk)*. Så heter det i ett diplom från år 1406 (nr. 158 i Molbechs och N. M. Petersens Udvalg af utrykte danske Diplomer og Breve[2]): *Wy Erik meth guths nadhæ Danæ, Swerighes, Norghes, Gothes ok Wændeske koningh*, samt i den s. k. Erik Glippings almindelige Byret (i Uppsala-manuskr. H. 122 från början af 1400-talet): *Wi Erik meth gutz nathæ Danmarks oc Wændiskæ konningæ* (citeradt efter Sechers aftryck i Blandinger, udg. af Univ.-jubilæets danske Samfund s. 164). Trots ganska mycket sökande har jag icke funnit adjektivet *vendisk* användt i den gamla danska konungatiteln utom på dessa två ställen, och det torde

---

[1] Är Schlyters förklaring af det i samma lag förekommande *tramnæ höl* (fd. *traffnæ öll*) från *Traven* (den tyska floden) riktig, har samma ljudutveckling försiggått i detta låneord som i *foræmna*.

[2] Detta arbete citeras i det följande med „Udvalg“.

därför i jämförelse med formerna *wendes*, *wendis*, *wende* (*-æ*) hafva i denna ställning föga användts.

Den här citerade formen *Wændiskæ (Wændeske)* är dock föga bevisande för Tamms förklaring af *Wendes*. Ty ehuru man af den inser, att adjektivet *vendisk* någon gång kunnat brukas i konungatiteln, är därmed ej ådagalagdt att *Wendes* är identiskt med *Wændiskæ*, och detta så mycket mindre, som *Wendes* och *Wændiskæ* skulle representera olika former af adjektivet: *Wendes* är enligt Tamm obestämda formens nom., hvilket *Wændiskæ*[1] icke kan vara. Men för att man skulle kunnat få identifiera *wendes* och *vendisk*, borde för öfrigt hafva påvisats, att äfven annars den lågtyska adjektiv-ändelsen *-isk (-esk)* i de nordiska språken förekommer under formen *-es*. Detta har dock, såvidt mig är bekant, ej skett. Vore *vendes* ett mnt. låneord, skulle man dessutom vänta att i den danska konungatitelns återgifvande på mnt. finna just detta ord. Att så är förhållandet har dock icke blifvit påvisadt, och samtliga de mnt. diplom, i hvilka jag funnit den forndanska konungatiteln, hafva tvärtom återgifvit uttrycket *vendes* på annat sätt. Så läser man t. ex. i nr. 152 (från år 1469) af Diplomatarium Christierni primi, utg. af C. F. Wegener[2]: *Wii Christierenn van godes gnaden der riike Denemargken Sweden vnde Norwegene der Wende vnde Gotten konningk.* På liknande sätt återgifves uttrycket *vendes* på lågtyska i diplomen nr. 154, 155, 156, 159, 165, 166, 167, 169 etc. etc. i samma arbete, och i nr. 1002 af Svenskt Diplomatarium från och med år 1401 finner man: *Wy*

[1] Då, såsom af det följande framgår, såväl *vendes* och *götes (gothes)* som det mnt. *der wende(n) vnd der göten (koning)* och det latinska *sclavorum gothorumque (rex)* äro gen. pl., är det ganska möjligt, att äfven *wændiskæ* representerar samma kasus, men af adj. *vendisk*. I så fall bör man öfversätta *Gothes ok Wændeske koningh* med „göternas och de vendiskes (d. v. s. vendernas) konung“. Men äfven om denna tydning af det blott två gånger af mig antecknade *Wændiskæ (Wændeske)* icke skulle vara den riktiga, är det utan vigt för den följande utredningen.

[2] Detta arbete citeras i det följande: „Dipl. Chr. I.“

Erich, myt Godes gnade Denemarchen, Sweden, Norwegen, der Wenden vnd der Goten konung. — Härtill kommer, att om *vendes* i konungatiteln vore adjektiv i obestämda formens nom., det icke skulle harmoniera med de öfriga bestämningarna till ordet *konung*: det vore underligt, om den riktiga öfversättningen skulle vara „Danmarks, Sverges, Norges, *vendisk* [och göternas] konung."

På grund af det anförda bör man enligt min mening på annat sätt förklara konungatitelns *vendes*, och jag ser däri liksom i *götes* en ursprunglig genitivus pluralis.

Då Tamms anmärkning, att uttrycket från den danska konungatiteln införts i den svenska, utan tvifvel är rigtig, har man att utgå från den förra. Som bekant, använde de danska konungarna redan ganska tidigt titeln *Danorum S(c)lavorumque rex* (d. v. s. danskarnas och vendernas konung)[1], t. ex. *Waldemarus dei gratia Danorum Slauorumque rex* (Kjøbenhavns Diplomatarium I, 6), och härtill fogades senare *Gothorumque*[2], t. ex. *Olauus dei gracia Danorum, Sclauorum Gothorumque rex* (anf. arb. I, 79). Emellertid återgifves „Danmarks" liksom „Sverges" (och „Norges") äfven i latinska diplom med substantiv, under det att „Götes" och „Vendes" fortfarande motsvaras af *Slauorum Gothorumque*, t. ex. *Christiernus dei gracia Dacie Suecie Noruegie Slauorum Gotorumque rex* (Dipl. Chr. I nr. 153 från år 1469; och så äfven i nr. 115, 144 etc.) samt *Cristiernus dei gracia Dacie Norvegie Sclauorum Gothorumque rex* (sist anf. arb. nr. 27 och på liknande sätt äfven i nr. 36). Det här anförda *Gothorum* motsvaras i Karl Knutssons konungatitel af *Götha (Gothe)*, hvilket uppenbarligen är gen. pl. (jmf. „*Svea och Göta konung*"), t. ex. *Wy Karl mz guds nadh Sweriges ok göta Konungh* (diplom af år 1449 i Arwidssons Handlingar till upplysning af Finlands

---

[1] Enligt Molbechs Historiske Aarbøger I, 51 och Henry Petersen: Aarbøger f. nord. Oldk. 1882 s. 43 antogs titeln först af Knut VI.

[2] „Rex gothorum" upptogs i danska konungatiteln först af Valdemar Atterdag (Henry Petersen: Aarbøger f. nord. Oldk. 1882 s. 46).

häfder I s. 27), *Wy Karl med gudz nad Swerigis Norigis oc Gothe konungh* (Dipl. Chr. I nr. 140; *Göt(h)a (Gota)* brukas äfven i Karl Knutssons konungatitel i sist anf. arb. nr. 17, 38, 39, 42, 43).

Så vidt jag af de granskade diplom-aftrycken kunnat finna, äro väl formerna på *-es (-æs, -is)* af *götes* och *vendes* i den forndanska konungatiteln det vanliga, men vid sidan däraf förekomma äfven *Gotte (gud(h)æ)* och *Wænde*, t. ex. *Wij Eric meth guds Nadh Danmarks Swerigs Norghis gudhe oc Wænde koning* (diplom från år 1397, nr. 46 i Udvalg), *Wy Erich met Gudz naade Dannemarckis, Swerriges, Norriges, Wende och Gotte Konningh* („efter en gammel Copie i det K. Geh. Arch.“; orig. från år 1400, nr. 69 i Udvalg), *Eric meth gutz nadhæ Danmarks, Swerigæs, Norghes, Wender*[1] *oc Gudæ konung* (från år 1407, nr. 206 i Udvalg), *her Cristiern meth guds nadhe Norighes Danmarks Wendes oc Godhe konung* (nr. 5 i Dipl. Chr. I, skrifvelse af år 1449 från norska riksrådet).

Det är tydligt, att denna sist påpekade form af konungatiteln ordagrannt motsvarar det förut anförda *Dacie, Suecie, Noruegie, Slauorum Gothorumque rex*, och att således *Wende* och *Gotte* äro gen. pl. af substantiven *vender* och *göter* (isl. *vindr* samt *vindir* och *gautar*). Såsom stöd härför behöfver knappast det i Karl Knutssons konungatitel ingående *Götha (Gothe) konungh* anföras. Formerna *Wende* och *Gotte* kunde emellertid i senare forndanskan liksom andra plurala genitiver antaga ändelsen *-s*, och därigenom uppstod det vanliga uttrycket *Wendes oc Godes Konung*, så t. ex. *Wy Erik meth Gudz Nadhe Danmarks, Swerikes, Norghes, Wendes oc Godes Konung* (från år 1402, nr. 104 i Udvalg). Analogien med de näst föregående orden *Swerikes* och *Norghes* kan särskildt hafva bidragit till införandet af *-s* i *Wende(s)* och *Gode(s)*, liksom den i flera diplom mötande skrifningen *Swerikes oc Norikes* (sic) *Drotning*

---

[1] Om denna form straxt nedan.

(titel för Margareta i nr. 19, 22, 23, 24, 30 af Udvalg) förklaras genom inverkan af *Sverikes* på *Noriges*. Då ändelsen *-es* i *Wendes* och *Godes* ofta utbytes mot *-is*, t. ex. *Eric — — Danmarks, Swerigis, Norgis, Wendis oc Godis koning* (Kjøbenh. Dipl. I, 101; från år 1416), är det i öfverensstämmelse därmed, att äfven annars ändelsen *-es* (af *-as*) i forndanskan kan växla med *-is*, t. ex. *Allæ mæn thette breff see ællær høre læsis* (Kjøbenh. Dipl. I, 128; från år 1444). För öfrigt kan äfven ändelsen *-is*, som ofta (t. ex. i det näst sista citatet) brukas i de närmast föregående *Swerigis* och *Norgis*, hafva bidragit till införandet af formerna *Wendis* och *Godis*.

Den nu gifna förklaringen af *vendes och götes* såsom gen. pl. bestyrkes äfven af de ofvan anförda mnt. öfversättningarna af dessa ord: *der Wenden und der Goten (konung)* samt *der Wende vnde Gotten (konningh)*, då *der Wende(n) und (der) Gotten* tydligen äro gen. pl. liksom *slavorum gothorumque*.

En ytterligare bekräftelse finnes i det nyss ofvan anförda *Wender* i uttrycket *Wender oc Gudæ konung*, då den senare fornd. liksom den samtidiga fornsv. i pluralis kan använda nominativformen såsom genitiv (jmf. N. M. Petersen: De nord. Sprogs Hist. I, 233; ex.: *„kalth ær qvinner raath.“*).

Den ännu brukade danska konungatitelns form bestyrker också den här gjorda förklaringen, då det heter „*Kong Kristian IX til Danmark, de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig — —*“.

Såsom redan nämndt, är det troligen från Danmark som „götes och vendes“ infördes i den svenska konungatiteln.

Så skref sig t. ex. Johan III[1] *Wij Jahan then Tridie — — Sueriges, Götes och Wendes Konungh* (Bref om marknadsplatser för guldsmeder, 1585; tryckt i Skråordningar s. 170), och

[1] Enligt (den illustrerade) Sveriges Historia från äldsta tid till våra dagar III, 54 (tredje delen bearbetad af Alin) innehöll Gustaf I:s sigill år 1531: „S[igillum] Gotstavi suecorum gotorumque regis“, åren 1531—1559: „S S[igillum] Gotstavi suecorum gotorumque regis“, och först år 1559: „S[igillum] Gustawi D[ei] g[ratia] swecorum gotor[um] vandalo[rumque] regis.“

Sigismund: *Wij Sigismundus — — Swerigis Götes och Wendes etc. Konung* (anf. arb. s. 171). Den utländska härkomsten af *götes och vendes* är orsaken till att orden ännu uttalas med akut. Att de ursprungligen äro plurala genitiver bekräftas äfven af den i Sverge brukliga latinska öfversättningen *Gothorum Vandalorumque*. Från konungatiteln har formen *vendes* öfverflyttats till namnet *Vendes artilleri-regemente*.

Lund 4 dec. 1882.

AXEL KOCK.

Strödda anteckningar om svenskt språkbruk under 1600- och 1700-talen[1].

I. Lexikaliskt.

rsp. *afrad* hos Lucidor:

„... Hwarföre the og nu medh Suck ok Tårar klaga, Beklaga hennes Dödh, så offta theras Maga Sin *Affraa* kreffwer." Jfr Kock, Bidrag till svensk etymologi, sid. 37 ff.

rsp. *barberare*. Lind (1749): „ba*l*be*r* (fältskär) m. der Ba*l*bie*r*er," jämte „ba*r*be*r*are, m. der Ba*l*bie*r*er, Ba*r*bi*r*er."

rsp. *Birger* i Joh. Magni krönika (1620):

1) *Birger*, sidd. 545, 548.
2) *Birge*, sid. 538.
3) *Börger*, sidd. 546—8, 550.
4) *Börge*, sidd. 542, 547—9.
5) *Börje*, sid. 551.
6) Bi*r*ge*l* (tryckfel?), sidd. 545, 548.

rsp. *blixtra*. I Joh. Magni krönika förekommer å sid. 653 följande: „Ty man brukade för ordspråk, at Herr Swante togh ingen uthi sitt Hoff som *blixstade wedh* [= blinkade till], tå han fick itt yxhammarslagh i ansichet." Jfr dial. bliksa, *bliksta*, blikstra i bet. „blinka" enl. Rietz, sidd. 40, 41.

rsp. *butter* (vresig, tvär, frånstötande) i Barclaji Argenis (1740), sid. 83: pl. *butte* (trumpne), hos Lind (1749) och Tessin (1756) *butt*, hos Sahlstedt (1773) *butt* el. *butter*. Jfr dial. *butt* (Rietz, sid. 67), d. *but*, trubbig, butter.

---

[1] För de råd och upplysningar, förf. erhållit af docenten dr. A. Noreen, får förf. härmed framföra sin uppriktiga tacksägelse.

fsv. *byr*, *bör* (god vind, medvind) finnes upptaget hos Joh. Magni i hans krönika, sid. 566 och flerst.: en godh *böör*. Jfr flere sv. dial.

rsp. *dricka*. Förutom det af prof. Tegnér (Språkets makt öfver tanken, sid. 130) påpekade uttr. hos Lucidor „*söp* Tobaak“ finnes äfven: „ther *drikkes* styft Tobaac.“

rsp. *ebb och flod* > *Ebbe flodh* i Joh. Magni krönika (1620), sid. 308, där det anföres, att man i Italien „seer *Ebbe flodh* ömsom flöda vthöfwer marken och åter rinna aff igen.“

rsp. *ekorre*. Spegels glossar (1712): *Jckorn* och *Jkorn*; Linnæus i sin „Öländska och Gothländska Resa“ (1741): *Jkorn*, pl. *Jkornar*; Lind (1749): *Ekorn*, m. der Eichhorn samt Eich-Horn, n. *ekhorn* [!], litet skogs-djur, Sahlstedt (1773): *ekorre* och *ickorn*.

dial. *finnistvål* (af fr. Venise, Venedig; Rydqvist, V, 210) hos Lind *finis-twål*, m. (vulg.) Venedische Seiffe.

rsp. *fjäril* hos Lind *färil* och *fjäril*, Tessin (1756): *fjärill* och *fjäril*, Sahlstedt: *färil* och *fjäril*.

rsp. *framstupa*, *hufvudstupa*:

1620: *framstupa* i Joh. Magni krönika (sid. 419) och *hufwudstupa* åtminstone 9 gånger (sidd. 135, 216, 344, 491, 569, 591 m. fl.).

1670-talet: hos Lucidor *framstupa* och *hufustupa*.

1678: E. Olai, The Swenskes och Göthers Historia, sid. 441: *hufwudstupa*.

1703: Karl XII:s Bibel, 1 Sam. B. 5 : 3, 4 *fram stupo*.

1733: Olof v. Dalin: *Hufwud-Stupa*.

1740: Joan Barclaji Argenis (sidd. 145, 542): *framstupa*, (sidd. 34, 94, 103) *hufwudstupa*.

1745: Cellarii latinska minnesbok: *framstupa*.

1749: Lind *framstupa*, men *hufwudstupad*.

1773: Sahlstedt *framstupad*, *hufwudstupad*.

1814: Haqv. Sjögren *hufwudstupad*.

1850: A. F. Dalin *framstupa*, *hufvudstupa*.

Doc. Kocks uppgift i Sv. Landsm. I, 683: „Slutljudande *d* bortkastas i målet [Sörbygdmålet]; så äfven i adj. på *-ad*. I riksspråket har denna afnötning skett i *framstupa*, hvilket ännu i Sahlstedts ordbok skrifves *framstupad*" — torde altså vara mindre riktig. Att formerna på *-ad* påträffas just hos (etymologiserande) lexikografer, är „en händelse som ser ut som en tanke." Jfr vidare Sv. Landsm. I, 735; Rydqvist, V, 136.

rsp. *gubbe* har enl. prof. Bugge uppkommit af gudfa[de]r, liksom *gumma* af gudmo[de]r[1], en uppfattning som vunnit bekräftelse genom den betydelse af „guffar" och „gummor," som orden (enl. af doc. Noreen gjorda iakttagelser) ha i vissa dialekter i Värmland och Dalarne.[2]

Innan denna onekligen plausibla förklaring öfver „gubbes" uppkomst kommit till vår kännedom, förestälde vi oss, att ordet möjligtvis uppstått på följande sätt. Af adj. *god* och subst. *bonde* bildades *gobbonden* > *gobbon* > *gobbo > *gobbe el. *gubbe*; jfr Lundgren, Språkliga intyg om hednisk gudatro i Sverge, sidd. 43, 44 m. fl., där sådana formor förekomma som *Gobondatoren* (jämte *gobonnatorn), gobondasten, Gobonden* el. *Gobon, Torgubben* och *torgubbar*, åska-*gubbar, Gogubben*; se vidare Rietz, sidd. 46, 207, 220, 222 m. fl. samt art. *bonde* i Ur Västmanlands - Dala landsmålsförenings samlingar till en ordbok, II.

Anslutande oss till prof. Bugges uppfattning, hålla vi dock före, att *god* och *bonde* rimligtvis kunnat i sin mån bidraga vid ordets bildande, samt att vår f. d. åsigt åtminstone har något, som talar för sig; jfr *gubbe* i den fam. bet. „äkta man," det gamla *bonde* i samma bet. samt *godbonden* (jfr tomte-*gubbe*), namn på skeppsrå't i Östergötlands skärgård (se tidskr. Förr och Nu's bil. „Sverige," 1876, sid. 72).

Som det kunde vara intressant att veta, huru gammalt

[1] Meddelade af doc. Noreen på akademiska föreläsningar.

[2] Äfven i Rättvik; se Dalarnes fornminnesförenings årsskr., 1867, sid. 88.

ordet gubbe är i svensk skrift, anföra vi slutligen, att det råkas åtminstone (1620) i Joh. Magni krönika, sid. 527.

äldre sv. *heena* (tacka) die Schaf-Mutter, das Mutter-Schaf, enl. Linds Ordabok; jfr Rietz, sid. 254.

rsp. *hisklig, hiskligt* och *his[k]na* förete hos Lucidor följande växlande former:

adj.	1) *hisklig.*	1) *hisna* (imperat.).
adj.	2) *hijszkelig.*	2) *hijsna* (pret.).
adj. och adv.	3) *hisklijkt.*	3) *hiszna* (1 p. pl. pres.), rim *wiszna.*
adj.	4) *hijslig.*	4) *hijszna* (pret.), rim *tyszna.*
adv.	5) *hisligh.*	5) *hijskna* (pret.).

Jfr Kock, Bidrag till svensk etymologi, sidd. 50 och 51.

rsp. *hvarom icke* (i annat fall) har i Joh. Magni krönika (sidd. 83, 297, 401) och hos Urb. Hiärne (1680) formen „hwar *och* icke.“ Jfr Rydqvist, V, 173 ff.

rsp. **Hvitsärk* förekommer i Joh. Magni krönika åtminstone 20 ggr med begynnande *h* (*Hwitsärk, Hwijtsärk* o. s. v., sidd. 487, 488). Samma namn skrifves dock i registret *Wittsärck* (utan *h*), hvilket tycks angifva, att *h* framför *v* i uddljud var stumt, då Magni krönika öfversattes (1620). Huru man härmed skall förlika Aurivillii uppgift om *h* i förbindelsen *hw* (se Columbi Ordeskötsel, sid. X), låta vi vara osagdt.

rsp. *jama* heter hos Lind (1749) *mjama* jämte *jama*, rsp. *jam mjam* (katt-läte); Spegel (1712) har *miawa* ɔ: låta som en katt; Sahlstedt (1773) *jama.*

rsp. *kamfer* har i Hoffbergs Anvisning till växtrikets kännedom (1792), sid. 209, den dial. formen *kamfert.* Jfr Tamm, Om tyska ändelser i svenskan, sid 22.

rsp. *karbas* har hos Spegel formen „*karbaas* (ɔ: piska),“ hos Dalin (1733): [låter] *Carbasen* [dansa]. Jfr Tamm, Svenska ord belysta genom slaviska och baltiska språken, sid. 10.

rsp. *kardborre.* Spegel, Olof v. Dalin, Lind och Sahlstedt ha alla formen *karborre,* Hoffberg (1792) pl. *karborrar* och *karrbårrar,* men Haqv. Sjögren (1814) *kardborre.*

rsp. *knapt* förekommer i Joh. Magni krönika (1620) åtm. 6 ggr (sidd. 132, 179, 319, 415, 427, 526) i formen *napt*[1] (utan begynnande *k*); däremot ha vi i nämda arbete ingenstädes råkat *knapt*. Jfr Andreas Hilleströms liktal (1718), sid. 13: *nappast*; Lind: *nappast*; Sahlstedt både *nappast* och *knappast*.

rsp. *kopparstick* finnes hos Bechstadius[2], Then adelige och lärde swenske sjöman (1734), under den folketymologiskt uppkomna pluralformen *kopparstycken*, som också träffas hos Tessin (1756).

dial. *kripp* (litet barn; Rietz, sid. 355), jfr hos Lind „*liten krympling, barn*, ein Krüppelkind."

rsp. *kummin* hos Lind „*kummil, kummin*, m. der Kümmel. *Kummilbröd*, Kümmelbrodt. *Kummil*-olja, Kümmel-Öl. *Kummil*-ost, Kümmelkäse. *Kummilsoppa*, Kümmelsuppe."

rsp. *kyndelsmässa* hos Lind: *kynder*- eller *kyndel-mässa*, Sahlstedt: *kyndersmesza*.

äldre sv. (hos Lind): *köfwan*, m. & n. (hund) der Hund, das Hündlein; jfr Rietz, sid. 385.

rsp. *l* och *r* tyckas i vissa fall vara mycket ostadiga, t. ex.: Lind: *palm* el. *parm* (hö); Sahlstedt: *parm*; Spegel (1712): ymla ɔ: *glunka*, hemeligen utföra något taal; Olof von Dalin (1733): *glunkas*, Lind: *grunk, grunka* jämte *glunk, glunka*, Sahlstedt: *grunk, grunkas* jämte *glunk, glunkas*; Lind: *grist* och *gles, glest*; Lind ock Sahlstedt: *klake* (ojämn väg) och adj. *klakig*, men Sjögren (1814): *krake* (asperitas soli gelati); Spegel och Lind: *krita* och *klita*.

rsp. *lakrits*, som i dialekterna företer en den mäst brokiga skepnad, ss. *treakäl, treakäls, trähackelse* etc., finnes äfven hos Urb. Hiärne (1680): *Threakelse* samt i Linds Ordabok: *treakelse*, n. vulg. der Theriack, angl. treacle. Det torde icke vara

---

[1] I Upsala Univ. årsskr. för 1861 anföres (Knös, Om revision af svenska bibelöfvers., sid. 99) en form *napliga* (från år 1536).

[2] Samme förf. skrifver *Påland* i st. f. Polen samt *retirera sig* i st. f. retirera.

orimligt att tänka sig, att den ombildade formen *treakäl* ursprungligen uppstått därigenom, att köpmännen på svenskt vis utläste det eng. „*treacle*,“ som stod på lakritsburkarna.

rsp. *lappri* råkas i denna form flerstädes hos Olof v. Dalin (1733); jfr. Tamm, Om tyska ändelser i svenskan, sid. 27.

rsp. *ljuster* skrifves af Lind både *ljuster*, *ljustra* och *juster*, *justra*, hvilket tycks angifva, att *l* i förbindelseu *lj*- var stumt på hans tid (1750-talet); jfr Rydqvist, IV, 372, 403.

rsp. *lodja* träffas redan hos E. Olai (The Swenskes och Göthers historia, 1678), sid. 221, där det talas om „Ett Tusend Ryske Båter, hwilke the kalla *Lodier*,“ samt längre ned på samma sida pl. *Lodior*, sid. 222: *Lodier*, *Lodierne*; Spegel har (1712): „*Lodia* kallas sådan skuta eller fartyg, som Ryszarne bruka, förandes sina waror utu Ladoga siön &c. och til andra orter.“ Jfr Tamm, Svenska ord belysta, sid. 5.

rsp. *lomhörd* hos Dalin (1733): *liumhörd*, Lind: *lomm-hörd*, *lamhörd* eller *låmhörd*, Sahlstedt: *lommhörd*.

rsp. *Magnus* i Joh. Magni krönika heter därstädes (sid. 533) äfven *Mågens* (i kanten på samma sida: Magnus) och *Mogens*.

rsp. *marmorsten*. Joh. Magni krönika, sid. 304 Ma*r*me*l*steen, men å sid. 337 Ma*r*mo*r*steen.

rsp. *mejram* heter hos Lind både *mejram* och *mejran*; jfr rsp. *timjan*, som hos Hoffberg (1792) har formerna *timjam* och *timjan*.

rsp. *mol* i „*mol* allena“ hos Lind (upptaget under ordet *mor* moder) „still-*mor* allena, mutter-alleine.“

rsp. *mortel*. Lind: mo*r*te*l*, mortare m. mo*r*te*r*, n. der Mö*r*se*l*, Mörschel, Mörse*r*.

rsp. *mutkolf* (en som tar mutor) hos Lind *mutkorf*, hos Sahlstedt *mutkolf*; jfr Rietz, sid. 449.

rsp. (på) *måfå* omstöpes af Tessin (En gammal mans bref till en ung prins, II, 158) till *måfång*: på slump och *måfång*.

dial. *mögli* i „e *mögli* sak,“ sak af mindre betydenhet

(Rietz, sid. 456), hos Lind: „thet är ju en *mögelig* (ringa) sak, es ist ja etwas geringes oder weniges."

dial. *natlig* (måttlig, dräglig etc., Rietz, sid. 464) finnes i Linds Ordabok i bet. skälig, rimlig, billig.

rsp. *nippertippa* (grannlåtsdocka) heter hos Lind „*tippe-nippa*, f. ein schnippisch oder schnäppisch Mägdgen"; Olof v. Dalin har (1733) pl. *nipptippor*; ordets nuvarande form sätter man i förbindelse med rsp. *nipper*, med hvilket den väl ursprungligen intet har att skaffa.

rsp. *nit* (ifver) har hos Tessin (a. arb., II, 200) mask. genus: *min nit*; Sahlstedt upptar „*nit*, n. studium ardens," men tillägger: „usurpatur nonnunquam in masculino, ex. gr. *Min nit* för den saken."

rsp. *njugg* råkas hos Lind i den obrutna formen „*nägg* (swag) schwach. Then sjuke är nu *näggare*, der Krancke ist nun schwächer. Et *näggt* åhr, ein Miszjahr, unfruchtbar[es] Jahr. *Nägghet*, f. die Schwachheit." Lind har öfven njugg, njugghet (med samma bet. som i rsp.).

rsp. *nypa* och *nysa* heta ännu hos Lind *njupa* och *njusa* jämte de nu brukliga formerna.

isl. *orrosta* (strid), fsv. *orosta* förekommer hos Spegel (1712) i formen *orosta* ɔ: orolig tid; „Ihre härleder *aristboge* af *orosta*, f. strid, fältslag," enl. Rietz, sid. 13.

rsp. *panelning* hos Lind *paneling*, hos Sahlstedt *panelning*.

rsp. *pitschaft* råkas redan hos Spegel: „pitseer, *pitschafft* är it tyskt ord och betyder Signet"; Cellarius (Latinska Språkets minnes-bok, 1745) *pitskafft* och *pitzskaft*. Jfr Tamm, Svenska ord belysta, sid. 11.

rsp. *prestaf* har (1672) hos Lucidor följ. användning:

„Jag (ty wärre) war *Prestaff*,
Män trädd' ifrå Salen aff
Effter iag had' någe giöra
Nytt til Helicon at föra."

Haqv. Sjögren (1814): *prestaf* dux funeris. Jfr Tamm, Svenska ord belysta, sid. 7 (46).

rsp. *rufva* (på sår) har formen *ruga* i Joan Barclaji Argenis (1740), där det (sid. 178) talas om „wårt förswagade Rike, hwilket aldrig til sin fordna Styrka upstiga kan, innan *Ruga* wäxer öfwer detta Sår.“ Jfr växlingen (hö)*tjuva* jämte *tjuga*, *gnafva* och *gnaga* m. m.

isl. *runi* (fargalt) hos Spegel: *rune, runte,* (Gotland) *rone, urne* och *orne*; Lind: *ronte.* Om ordets förekomst i sv. dial. se Rietz, sid. 489.

rsp. *sakristia* finnes hos Spegel (1712) i den ombildade formen *sakerstuga*; Lind har *sakerstija*, Sahlstedt *sakerstia.*

rsp. *servet.* Lind: *salwet* jämte *serwet*, Tessin (a. arb., I, 162) har pl. *Sarweter.*

dial. „*skamföra* (hos Neogard) misshandla, lån från mlt. *schamferen*“ (Sv. Landsm. I, 364), finnes hos Lind i formen *skamfåra* [en], einen übel zurichten; äfv. adj. *skamfårad* förekommer hos honom.

rsp. *skråpuk.* Joh. Magni krönika (1620) har gen. pl. *skråbukars*, Linnæus (a. arb.), sid. 342: *skråbuke*, sid. 62: *skråpuke*, Lind: *skråbock* och *skråpuke*, Sahlstedt: *skråbock* och *skråpuk.* I Dalarne förekommer dialektiskt formen *skråbock* (jfr rsp. *bock*).

rsp. *skörbjugg* har denna form (*skörbiugg*) redan i Joh. Magni krönika, sidd. 196, 283; Olai, The Swenskes och Göthers Historia (1678), sid. 224: *Skiörbiugg*; Spegel har (1712) *skiörbuk.* Jfr Leffler, Om v-omljudet af ĭ framför nasal, sid. 78, 3).

rsp. *sparris* (som omdanats efter rsp. *ris*) heter hos Spegel „*spargus*, en köksört“, Lind *sparis* (med ett *r*) eller *spargis*, Sahlstedt *sparis.*

dial. [och rsp.] *spik* i uttr. „han är *spik* nykter“, han är fullkomligt nykter, skulle eg. heta *spicken*, som hos Lind, Sahlstedt och A. F. Dalin äfven kan ha bet. halfrusig; betydelseöfvergången „halfrusig“ > „fullkomligt nykter“ har väl orsakats

af ordets förmenta samband med rsp. *spik*, som man tyckt bättre känneteckna det nyktra än det halfnyktra tillståndet.

rsp. *sutare* (en fiskart). C. Warg uppger (i sin „Hielpreda i Hushållningen,“ 6:te uppl., Sthlm. 1773, sid. 228), att „denna fisk [*Suttare* el. *Sutare*] kallas ock *Skomakare*.“

rsp. *Svea* (Tegnér, Språkets makt öfver tanken, sid. 43) brukas flerstädes hos Lucidor (1672):

„Ther spordes Hans Förstånd, ther såg man rätt Hās [= hans] Wett,
Som Han för *Swea* haer i Tyskalande tett;“

på ett annat ställe: „Sin Troo teet [= visat] then Han *Swea* swurit“; „hela *Sweas* Nytta.“

rsp. *Sverge* får ofta slutartikel hos Tessin (a. arb. I, 317; II, 126): *Sweriet;* jfr Columbi Ordeskötsel, sid. XXIII.

dial. * *tallpinnskata*. Tessin (a. arb., II, 1756, sid. 241) anför följande: „Ordens upkomst beror oftast på en giszning, och är jag nyligen öfwertygad om ogörligheten, at altid hitta på deras första aflelse; och det af följande tilfälle. När jag i år kom hit til Åkerö, sade mitt folk mig, at Tallpinn-skatorna mådde wäl. Jag frågade, hwad de därmed mente? då de framlåckade några af de sprutfläckiga Jndianska hönsen. Blifwer detta ordet uti Swenskan inympadt, så lärer, om hundrade År härefter, föga kunna giszas, at det har sin uprinnelse af fransyska orden *poules pintades*, och at af *poules* blifwit *tall*, af *pin pinn*, och af *tades skator*. Således har mer än ofta en owig tunga ofanteligen wanlyttat örats ljud.“

rsp. *tor[n]dyfvel* (d. v. s. tord-yfvel) skrifves af Dalin (1733) i pl. *torndyflar*; Lind har *torndyfwel* jämte *tordyfwel*; Spegel *tordyfwel*.

rsp. *torsk* (sjukdomen) har hos Lind formen *trosken* (barnasjuka).

rsp. *ture* i uttr. „lustig ture“, hvilket enl. A. F. Dalin „förmodligen“ är hämtadt af mansnamnet *Ture*, har hos Spegel

formen „*tule*“, som „synes betyda en karl; Sic vulg. dr: en underlig *tule.*“

rsp. *udda* (oböjl. adj.) skrifves i Joh. Magni krönika [ett] *vddat* [tal].

rsp. *undrum* bestört, S. Columbi *undrom* förvånad (se „Ordeskötseln“, sid. XXV), hos Lind *undrom,* adj. undrans-full, rådlös.

rsp. *vadmal.* Spegel *walmar* och *watmal,* Lind *wadmal, walmad* och *walman.*

rsp. *wallmo* (fsv. valmughi, valmoghi). Joan Barclaji Argenis (1740), sid. 693: *Wallmog*-Rot, Cellarius (1745) och Lind (1749) *walmoge,* Tessin (1756) *walmo,* Sahlstedt (1773) *wallmo.* Att döma häraf tycks den nuvarande formen förskrifva sig från medlet af förra århundradet.

rsp. *vimmelkantig.* Spegel „*hwimmerkanter* s: yyr i hufwudet;“ jfr dial. *vimmra* (vimla för ögonen; göra ngt utan eftertanke), *vimmrig* (yr, yrande, obeslutsam).

rsp. *vips* (strax). Lind har däremot „*wisp* (fluxs) war han borta.“

rsp. *vråk* (på is) hos Spegel *rååk* el. *wråk.*

rsp. *vårfrudag,* dial. *våfferdag,* förefinnes (1792) i sammansättn. *Wåfferdags*-lök hos Hoffberg (a. arb., sid. 189).

äldre sv. *wälnas* (hoppas, dal. *winas* åstunda, se „Ordeskötseln“, sid. XXV) finnes ock upptaget i Spegels glossar.

rsp. *årder* har hos Lind formen *åhlder* el. *ålder* (plog).

---

2. Några grammatiska anmärkningar till Lucidors „Helicons Blomster.“ [1]

Lars Johansson Lucidor († 1674) var, som bekant, samtida med och god vän till den förtjänstfulle språkmannen Samuel Columbus († 1679). Klart är således, att deras språkformer på

---

[1] „Helicons Blomster Plåckade ok wid åtskillige Tillfällen utdelte af Lucidor den Olyklige . . . Med Flit samblade ok uti et litet Wärk uplagdt [af Joh. Andersin] . . .“ Sthlm., Niclas Wankijf, 1688; saknar paginering. De särskilda styckena äro — med ett par, tre undantag — författade under 1670-talets förra hälft.

det hela taget äro nästan desamma samt att, då Columbi svenska „Ordeskötsel“ förra året (1881) utgafs och fullständigt kommenterades[1], några i språkligt hänseende så synnerligen beaktansvärda slutsatser ej återstå att draga af Lucidors ofvannämda arbete. Efterföljande lilla utkast är också blott „ett strå till stacken“ och har naturligtvis såsom sådant ingalunda anspråk på fullständighet. Vi anföra här i allmänhet endast sådana former, som i ett eller annat afseende afvika från nuvarande riksspråket, och öfvergå först till

Ljudläran.

I Lucidors arbete uppträder stundom

A i st. f. nysv. *å*: *Mandel - Tarter* mandeltårtor, *planas vth* plånas ut.

— i st. f. nysv. *ä*: i femininet *Nattegala* näktergal, *förandra*[2] (rim: *klandra*) förändra, *Andring* ändring, *Hollandsk* holländsk.

B motsv. nysv. *p* i *Bokal* pokal.

D uppträder oorganiskt i *Ordsak*, *Ordsaak* (jämte *Orsak*) orsak, en form som ej är ovanlig i arbeten från 16- och 1700-talet.

— har bortfallit i *Stormväer* (och *Wäder*) stormväder, *Stall Bröer* stallbröder, *Bonhunn* bondhund, *goo* god, *Nö* nöd.

— uppträder utan motsvarighet i nysv. i *sidsta* sista.

E representerar nysv. *a* i *skattes* skattas, *krystes* krystas, *snarest* snarast, *Fåre-Heerde* fåra-herde.

— — nysv. *i* i prep. *wed*, *wedh* (jämte *widh*) vid, *lekwel* likväl (jämte *lijkwäl*), *Pelegrim* (och *Pilgrim*) pilgrim, *Ögnebleek* el. *Ögnebleck* (rim: *Strek* el. *Streck*) ögonblick, *feck* fick.

---

[1] Se „En svensk ordeskötsel angående bokstäfver, ord och ordesätt af Samuel Columbus,“ utgifven af Gust. Stjernström och Adolf Noreen; hvilket arbete ligger till grund för den uppställning af materialet, vi här följt.

[2] Urban Hiärne, „Een uthförlig Berättelse Om . . . Suurbrunnar widh Medewij . . .“, har (1680) sidd. 19, 143 för*ä*ndrar, sid. 139 för*a*ndrar, sid. 144 för*a*nd'rat och sid. 92 för*a*ndringen.

— — nysv. *o* i *Legehion* legohjon, i *hwad måtte* i hvad måtto, *äre* äro.

F motsv. nysv. *k* i 3 pers. sg. *luftar*[1] el. *loftar*[1] luktar, *Lufft* lukt; jfr Noreen, fryksdalsmålets ljudlära, § 124.

— företräder nysv. *p* före *t* i *knaft* knapt, *diuft* djupt, m. m., se „Ordeskötseln", sid. IX.

— motsvarar nysv. *v* i *Fiol* violblomma.

— har bortfallit i *Stymoer* (jämte *Styf-Moer*) styfmor.

G har genom analogibildning inkommit i *stog* (jämte *stod*) stod (se „Ordeskötseln", sid. X) och bortfallit i *Fattidom* fattigdom.

H uppträder mot bruket i nysv. i *Huaszen* vassen, *hööst* öst (af ösa).

— saknas i *Järp* järpe (jfr *hiärpe* hos Tiällmann), där det också aldrig hört hemma, i *Wahlfånget* hvalfångsten, *Wahlfisken* hvalfisken, *Siöwirflar* sjöhvirflar, *Walff* (jämte *Hwalwet* hvalfvet) hvalf; jfr härmed skrifningen *Hjul-otta* („Ordeskötseln", sid. 15).

I företräder nysv. *e* i *lifwa* lefva, *signar kull* segnar kull, *Hand-emillan* emellan händerna, *längi* länge, *twikacktigt* tveksamt, tvifvelaktigt, *till frids* el. *tilfrids* till freds, *framgijnt* framgent, *ikki* (och *ikke*) icke, *harnisk* harnesk, *ingin* ingen, *trij* tre, *tridie* (jämte *tredie*) tredje, *Swijk* svek, *skijnbaar* skenbar.

— — nysv. *y* i *Tiskland* (jämte *Tyskland*) Tyskland, *klifwer* klyfver.

— uppträder mot förhållandet i nysv. i *Barmhiertighetens* barmhertighetens, *Swijkliufwe* tveklufna.

— saknas i *åthnutit* (rim: *knutit*) åtnjutit, *Kiärng* käring, *Kierngar* käringar samt uti *Nälker* nejlikor.

J har inträdt i st. f. *g* i *sej* sig, *mej* mig, *säija* säga och bortfallit i verb. *willa* (rim: *spilla*) vilja.

---

[1] jämte den lågtyska låneformen *luchtar*.

K motsv. nysv. *g* (= k-ljud) i *underlijkt* underligt, *hisklijkt* hiskligt.

— — nysv. *g* i *i miukk* (jämte *i miugg*) i mjugg.

— har bortfallit i *Renst* [Wijn] renskt [vin], *Rijdom* (jämte *Rijkdom* och *Rijkedom*) rikedom, *Gäst-rij Land* Gästrikland.

L ger anledning till följande anmärkningar:

Gåhl gård rimmar med *Skåhl* skål el. *Ståhl* stål, *Stool* el. *Stohl* stol med *Bool* bord och *Ohl* ord, *kulit* kulet med *illa wulit* eg. wordet. I dessa ord — liksom i *fähla*s el. *fälas* fara fram, färdas — är *l* „tjockt" (kakuminalt), se „Ordeskötseln", sid. XIII. I *nogle* några är det representant för nysv. *r* och saknar i *stamla* [fram]stamma motsvarighet i nysv.

Bortfallet är *l* i *kar* (jämte *Karl*) karl.

M för nysv. *ng* råkas i *Jomfru* (jämte *Jungfru*) jungfru.

N är bortfallet i *Bars-Ööl* barnsöl, *Baren* barnen (men *Barn* barn), *Kakelung* kakelugn, saknas vidare i *reda* redan, *ifrå* (och *ifrån*) ifrån, *Swijkliufwe* tveklufna.

O företräder nysv. *e* i *längoseen* längesedan.

— — nysv. *u* i *Rottnan* ruttnaden (jfr *råtnar* ruttnar), *liommar* ljummar, *Jomfru* jungfru, *Tijd - Opskåf* [tid-] uppskof, *Opfostra* uppfostra.

— anger nysv. *å*-ljud (?) i *Bonde* (rim: *Borgar Stånde* el. *Stånde*) bonde och *Blomma* (rim: *komma*) blomma.

P är blott ortografisk grannlåt i *nampn* namn, hvilket synes däraf, att det äfven stafvas *Namn* (rim: *Hamn*).

R motsvarar nysv. *l* i *gristågt* glest (se Noreens afh. fryksdalsmålets ljudlära, § 164 och fårömålets ljudlära, § 49).

— uppträder oorganiskt i *gnistrar* gnistor,

— har bortfallit i *fodrar* fordrar samt saknas dessutom i *troni* tror ni och *Wille Walla*[1] villervalla.

S uppträder utan motsvarighet i nysv. i *til bakas* (jämte formerna *til baka* och *tilbakars*) tillbaka.

[1] Jfr „Wij will-ok walla här" och „Then will-wall-hwälwand Siö."

— bortfaller uddljudande i *Korsteen* skorsten, hvaraf man finner, att det af Rydqvist (Sv. Spr. Lagar, IV, 403) anförda bortfallet af *s* i åtskilliga dialektord är af ganska gammalt datum.

T har ljudvärdet *d* i *thät*, *thet* (rim: *mäd*, *mädh*) det (jfr „Ordeskötseln", sid. VIII).

— saknar motsvarighet i nysv. i *theslijkest* desslikes, *barast* (jämte *bara*) bara, *ändast op* ända upp, *kuart* (och *kwar*) kvar.

— har bortfallit i *tyszna* tystnade, *fasna* fastna, *tråssa* trotsa, *Båås-Man* båtsman, *Hafwes* hafvets, *wari* varit, *inte* intet, *Swärde* svärdet, *Lifwe* lifvet, *Fosterlande* fosterlandet, m. fl.

U uppträder i st. f. nysv. *o* i *Trullkarl* trollkarl, *bucka sig* bocka sig, *wulit* eg. vordet, *sputa* spotta.

— kvarstår i *niuper* nyper.

— är bortfallet i *ti* uti.

Märk också formen *guttåhr* (jämte *Gutt Åhr*)[1] gutår (eg. godt år).

Y företräder nysv. *u* i *til fyllo* til fullo.

— — nysv. *ö* i *ypna* öppna, *yppnar* öppnar, *sit ypna Skal* sitt öppna skal, *Fyrti* förti (40), *wyrdad* vördad, m. fl.

Å representerar nysv. *a* i *tusend fåldt* el. *tusendfålt* tusenfaldt (jfr *trefold* trefaldig, *„Et Tre Falt Helig"* och *trefald säll*), *Lyre-Klång* och *Klång* [lyre]klang rimmande med *Sång* sång.

— — nysv. *u* i *råtnar* (jämte part. *ruttna* ruttnad) ruttnar, jfr *Rottnan* ruttnaden.

— — nysv. *ä* i *öfwertrådt* öfverträdt.

— — nysv. *ö* i *tårsz* töres och *tåhr*, *tår*, *tårs* törs.

Ä företräder nysv. *a* i *Häräds Höfding* häradshöfding, [Satans] *lämde* [Gadd] [satans] förlamade [gadd] samt i *ärl' ok särla* arla och särla:

[1] Jfr Nyrop, Sprogets vilde Skud, København 1882, sid. 63.

„Hon war, lijk Nampne war,
Kyskhetens rena Pärla,
Som altidh *ärl'* ok särla
Sin Gud i Hierta bar"; här är naturligtvis *ä* i *ärl'* ärla orsakadt af det äldre *ä* i *särla* särla; om en utjämning i motsatt riktning hos dessa ord se Lind, Om rim ock verslemningar i de svenska landskapslagarne, sid. 56.

— — nysv. *e* i *äwigt* evigt, *stälnad* stelnad, *Älende* elände.

— — nysv. *å* i *läna* (rim: *betiena*) låna, „mäd *länte* Fiädrar pråhla" pråla med lånta fjädrar, *Nordan-bläst*[1] (rim: *Wäst* västanvind) nordanblåst.

— har bortfallit i *förn* förrän.

Ö står i st. f. nysv. *i* i *Fattög* fattig, *Sölfwer* el. *Sölff* (jämte *Sylfwer*) silfver.

— — nysv. *o* (å-ljud) i *sörgligh* sorglig, *sörgse* (jämte *sårgse*) sorgsen, *Sörge-Kläder* sorgkläder.

— — nysv. *y* i *Gökkel Dokker* gyckeldockor.

Kvantiteten afviker ofta från nysvenskans, i det att

a) *kort* vokal visar sig i: *krälla* kräla, *skiäll* skäl, *räcknar* räknar, *Nött* nöt, *spårr* spår, och

b) *lång* vokal, svarande mot nysv. lång, uppträder i: *stana* el. *staana* (rim: *upmana, Wana, Sedewana*) stanna, *Weet* vett, *Döör* (rim: *böör*) dörr, *Dören* (rim: *gióren*) dörren, *Heta* (rim: *feta* el. *weta*, jfr Sv. Ps. n:o 455, v. 3).

Akcent. Lucidor akcentuerar, mot bruket i nysv.: *Samvét, kiärlékens* (el. *kiär'lek, kiär'leek*), *pappér, Misztró, Misnöi'e, Klöf-Sádel, aldéles, uthlä'nsk* m. m., se „Ordeskötseln", sidd. XX—XXII.

Formläran.

Substantivet. Kvarstående maskulint nominativ-*r* förefinnes i *Kweller* (jämte *Kuäll*) kväll. Af *plural*former anföras följande: *Tåre-Flodar* (och *Tåre-Floder*) tårefloder, *gnistrar* och

[1] Jfr Noreen, Om behandlingen af lång vokal + följande lång konsonant, sid. 3, not 3).

Gnistar gnistor, *Wågar* (och *Wågor*) vågor, *honar* honor, *Källådrar* källådror, *Skattar* skatter, *Ohyror* pl. af ohyra, *Bond-Tösor* bondtöser, *Fåhner* fånar, *Gull-dyrkor* gulddyrkar, *Briller* brillor, *Lillier* (rim: *skillier*) liljor, *Böllier* (och *Böllior*) böljor, *Inälwer* inälfvor, *Fahner* fanor, *Stycker* stycken, *Möder* mödrar, *Skiöker* skökor, *Bijr* bin, *Stränger* strängar, *Kinner* (pl. af *kinne*) kinder, *Stoder* stöd.

Bestämda böjningen: Öron öronen, *Arman* armarne, *Affton* aftonen, *Gudinren* gudinnorna, *Kinnren* kinderna, *Gästren* gästerna, *Kraftren* krafterna, *Elementren* elementerna, *Wingrans* vingarnes.

Hvad *genus* beträffar, märka vi, att nysv. ljuster (fiskredskap) hos Lucidor heter (i ack. sg. fem. best. form) *Liustran*, nysv. fiskmås i best. form *Fisk-Måsan*, som beledsagas af följ. anm. i en not: „*Fiskmåsa* Wallenio masculini gen. est.“

Adjektivet. Som adj. begagnas adv. *Sellant* sällan, *särldels* särdeles, *Särla* särla: „Ett uti Döden sällt i Lifwet Sellant Paar; särldels wetskap; en särldels Flijt; serldels sinne; särldels Lust; Särla Wärlden; Särla Tidens Ståhl; särla tidhers meen.“ *Sörgse* el. *sårgse* sorgsen, *fierra* (:så fierra Länder) fjärran ha ännu icke antagit *n*. Komparativen af *klook* klok heter *klökre* klokare; *mörkre* mörkare, *stäckre* kortare, *höger* högre (af hög).

Verbet: *Tu weest* du vet, *du wilt* du will, *laas* läste, *sång* sjöng, *åtte* egde, *hölt* höll (imparat. *hålt* håll), *want* vann, *bandt* band, *öwerwant* öfvervann, *fridde* fredade, *hint* hunnit; med obj. står *mysa:* „Han *myser* Munn ther åth.“

Bland märkligare *ordformer* ha vi antecknat följande. *Andraken* och *en Andrak* (Rietz, sid. 9) [en] ankbonde[n], *Morgon-roddan* morgonrodnaden, „*Maskesäkken*“ magsäcken, *i tystan miugg* i [tyst] mjugg, *Segelsteen* (se „Ordeskötseln“, sid. XIII) kompass, weeta *Kaasz* (Rietz, sid. 312 ok Huut, *Skolfuxs* (Ahnfeldt, Bevingade ord, sid. 239) skolfuchs, *Od-Örts Blad* odörtsblad, *et gali Doon* ett galet sätt, *Hedna Hösz*

[från] hedenhös, *bakdantan* förtal, *Öre-hwiskan* [öron]hviskning, *Helwits Put* (Rietz, sid. 514) helveteshålan, *Öde-måhl* af ödet bestämdt mål, *Öde-Dödh* död beskärd af ödet, *Skäbne* öde, *lell* likväl, *liszle* lilla, *tilförnde* (åtm. 2 ggr) och *tilförend'* tillförene, *knoen* känd, *oknowen* (jfr *oknug*[1], Ordesk. sid. XVII) okänd, *mistom* miste, *funka* (Rietz, sid. 171) pråla, prunka, *skiötta Wärlden* [den] korta världen, *hwispa kring* stryka omkring, på *willa* Wärlden, jfr „villande hof" o. dyl., *swinka* (Rietz, sid. 707) frångå el. ngt dyl., *hweka* el. *hueka* (Rietz, sid. 270) [komma att] vackla, svikta, jfr det defekta isl. *hvak*[2] vacklade; *länga* förlänga, *skrifwa* beskrifva, *wandlas* förvandlas, *börlig* tillbörlig, *gynner på* (jämte *begynner*) begynner på, *gynte* begynte (ännu på Fårön), *wärfwas* förvärfvas, *höwer* behöfver, *mäls* förmäles, berättas, *trefflig* förträfflig, *befruktar* fruktar, *Signelse* välsignelse, m. fl. Skrifningen *alskiöns* förekommer åtm. 5 ggr, *alszkiöns* (1 gg), *alsköns* (1 gg), *Alsz-köns* (1 gg), *särldels* (3 ggr), *serldels* (1 gg), *särdels* (1 gg) och *särdeles* (2 ggr).

[1] Spegel och Lind: *oknog* obekant.

[2] Härpå har doc. Noreen fäst min uppmärksamhet.

F. V. NORELIUS.

Om Redaktionerne af Jomsvikingasaga.

Det har altid været Vanskeligheden ved de literær-historiske Undersøgelser af Sagaliteraturen, at man ikke har havt Adgang til at studere og vurdere de særskilte Recensioner af de enkelte Sagaer. En Undtagelse herfra gjør nu Jomsvikingasaga; efterat først Ungers og Gislasons Udgave af Flatøbogens 1ste Bind (1860) havde bragt den i Olav Trygvessøns Saga optagne Recension fuldstændig for Dagen, fulgte efter et længere Mellemrum *Cederschiölds* Udgave af Sagaen efter den Stockholmske Codex No. 7 4to (1874), derpaa *Gjessings* Udgave af Arngrim Jonssøns Oversættelse efter et tabt Haandskrift (1877), endelig Udgaverne af Haandskrifterne AM. 510 4to (1879) og af AM. 291 4to (1882), begge ved *Carl af Petersens;* hertil kan endvidere regnes Udgaven af Biskop Bjarnes Jómsvíkingadrápa ved Petersens (1879). Alle disse Udgaver udmærker sig fremfor Forgjængerne derved, at de med stor Nøiagtighed har gjengivet sine Kilder og holdt de forskjellige Recensioner ude fra hinanden, saa at alle ældre Udgaver (Hamarskölds, Synishorn og Fnm. S. XI) nu er gjorte overflødige og ubrugbare; Udgiverne have desuden givet saa fuldstændige og mønstergyldige Beskrivelser af Haandskrifterne, at ogsaa disse for literærhistoriske Undersøgelser er smukt belyste. Da dertil kommer, at de af Kongesagaerne, som har Slægtskab med Sagaen, ogsaa foreligger i brugbare Udgaver, har jeg fundet at burde benytte denne næsten enestaaende Anledning til at undersøge de forskjellige Recensioners literære Stilling til hinanden og søge at paavise de forskjellige Trin i den Udvikling, Sagaen har undergaaet i Haandskrifterne. I den følgende Undersøgelse betegner

jeg af Grunde, som senere vil fremgaa, Arngrims Original-Text med A, AM. 291 qv. med B, Cod. Holm. 7 qv. med C, Flatøbogens Text med D og AM. 510 qv. med E.

I.

Man har i nyere Tid villet adskille Sagaens Recensioner i to Hovedformer, den *egentlige* Jomsvikingasaga, der begynder med Palnatokes Slægt, og den *udvidede* Saga, der griber længere tilbage i Danmarks Historie og navnlig dvæler ved Gorm den gamle og ved Harald Gormssøns Historie og Indgriben i Norges Forhold. Gjessing har i sin Fortale til Arngrims Oversættelse formuleret dette saaledes, at den første Hovedform „rimeligvis er den oprindeligste, da den med større Enhed i Emnet indskrænkes til Jomsborgs Anlæg og Jomsvikingernes Hærfærd," medens man i den anden Hovedform har en „Sammenstilling af Beretningerne om de ældste Danekonger som en første Taatt med den egentlige Jomsvikingasaga som anden Taatt," og til denne Antagelse slutter ogsaa Petersens sig. Jeg har ikke kunnet overbevise mig om Rigtigheden heraf. Allerede den Omstændighed, at alle de ældre Recensioner (A og B fra 13de Aarhundrede, C fra Begyndelsen af 14de Aarhundrede, D fra c. 1380) her staar imod den yngste (E fra c. 1500), synes at tale for, at Redaktøren af E har udeladt Danekongernes Historie som ham bekjendt fra andre historiske Kilder, enten Knytlingasaga eller den store Saga om Olav Trygvessøn. Videre kan anføres, at *overalt* hvor vi i Haandskrifter og Bearbeidelser fra 13de og 14de Aarhundreder finde Jomsvikingasaga benyttet (Noregs Konungatal fra c. 1220, Snorres Kongesagaer fra c. 1230, det arnamagnæanske Haandskrift af Odd Munks Olavssaga fra c. 1280—1300, Haandskrifter af den store Ólafssaga Trygvasonar fra 14de Aarhundrede), der kan det bevises, at Stof fra *begge* Afdelinger er benyttede, og naar *Gjessing* lige overfor dette Forhold tænker sig, at disse Bearbeidere kan have „laant fra Grundkilderne før deres Sam-

menknytning," da maa det dog erindres, at saadanne „Grundkilder" ikke vides at have existeret, thi Stykket om de ældre Danekonger kjendes *kun* og citeres *kun* som Bestanddel af Jomsvikingasaga. Gjessing er forøvrigt enig i, at den „første Taatt" er uafhængig af den Fremstilling af Danekongernes Historie (med Nedstammelsen fra Ragnar Lodbrok), som foreligger i Snorres Kongesagaer, i Knytlingasaga og i den store Olavssaga, og at disse først under Haandskrifternes Afskrivning efterhaanden har faaet Indflydelse paa Fremstillingen i Jomsvikingasagaen; men netop Fremstillingens ældre Karakter i den „første Taatt" er et stærkt Vidnesbyrd om, at den har hørt til de oprindelige Dele af Jomsvikingasagaen, som ogsaa ellers viser sig uafhængig af og ældre end den historiske Skole, der fyldigst repræsenteres af Snorre. Og seer man denne „første Taatt" i den Sammenhæng, hvori den *altid* forekommer, nemlig som Indledning til Jomsvikingernes Hærfærd, kan man efter min Mening ikke godt komme til anden Opfatning end at dette er dens oprindelige Bestemmelse, m. a. O., at den har tilhørt Jomsvikingernes Saga, saalænge der har existeret en Saga om disse.

Den „første Taatt" er efter min Mening ikke en halv overflødig Fremstilling af de ældre Danekongers Historie, men en i Sagaens Composition temmelig nødvendig Forklaring af, hvorfor Jomsvikingernes Tog var rettet *mod Norge*. Den „anden Taatt" forklarer Opkomsten af Fiendskabet mellem Tokes Æt og Kongerne, viser hvorledes Palnatoke grundede Jomsborg i Opposition mod Kong Svein, hvorledes Sigvalde maatte begaa Forræderi mod Kongen og hvorledes denne maatte for enhver Pris søge at hævne sig og forlokkede Jomsvikingerne til at begive sig paa det farlige Hærtog, hvor flere af dem faldt og Sigvalde bedækkede sig med Skjændsel ved sin Flugt. Men hvorfor rettedes dette Slag *mod Norge?* Dette forklarer den „første Taat," som efter en kort Indledning om de ældre Danekonger begynder at brede sig ved Omtalen af Kong Gorms Sønner, af

hvilke Harald netop havde saa indgribende Betydning for Forholdet mellem Danmark og Norge, og Knut var Fader til den Gullharald, hvis Ærgjerrighed var henvendt paa Norge og derved kom i Kollision med Haakon Jarls Fordringer. I det følgende berettes saa, hvorledes den danske Konge forledes af Haakon Jarl til at begaa Forræderi mod sin Brodersøn Gullharald og derved opnaaede Overherredømmet over Norge, hvorledes saa hans Vasal Haakon Jarl benytter Krigen mod Keiser Otto og den tvungne Daab til at gjøre sig uafhængig og hvorledes Kong Harald forgjæves forsøger at bringe ham til Lydighed. Summen af „første Taatt“ er altsaa, at Haakon Jarl havde gjort Oprør mod den danske Konge og at det var en Æressag for denne at hævne sig og vinde igjen Skatten af Norge. Netop saa meget krævedes i Sagaens Økonomi, og derfor kan Haakon Jarl i Sagaens „anden Taatt“ forudsættes som en kjendt Person, der ikke behøver at indføres med særskilt Omtale, saaledes som ellers de islandske Sagaer pleier at gjøre, naar en ny Hovedperson fremtræder; men netop fordi en saadan Omtale mangler i E, synes dette at vise, at E kun har optaget en Del af Sagaen.

Der er ogsaa et andet Punkt i Sagaens Composition, som peger paa Enheden af første og anden Taatt, nemlig *Drømmene.* Det er bekjendt, hvilken Rolle Forudsigelser, Syner og Drømme o. l. spille i mange islandske Sagaers Composition, hvorledes de tjene til at sammenknytte Fortællingens enkelte Led og til at spænde Forventningen paa det følgende. Paa denne Maade indledes ogsaa Palnatokes Historie med at hans Moder Brudenatten drømmer, at hun vævede paa en Væv, og at fra Væven faldt en Kljaasten ned, som da hun tog den op, viste sig at være Kong Haralds Hoved[1]) — en tydelig Anvisning paa, at hendes Søn skulde blive Kong Haralds Bane, *saaledes som Sagaen siden fremstiller.* Men lignende Drømme opfylder ogsaa

[1]) Noget udvidet i E, Cap. 4.

den „første Taatt" og nogle af dem viser her tydeligt ud over Taatten og ind i den „egentlige Saga." I Arngrims Text fortælles om Kong Gorms Drømme før Bryllupet: om de hvide og røde Oxer, om det store „Havbrag", om Æblerne, som dels faldt, dels var nær ved at falde til Jorden, og om de ufødte Hvalper, som gjøede, og disse Drømme forklares om Hungersnød i Kong Gorms Tid, om Kristendommen og om de ufødte Krigeres (ɔ: Jomsvikingernes) Kampe; i de andre Recensioner fordeles disse Spaadomme saaledes, at Kong Gorm drømmer om Oxerne og Havbraget, hvilket sidste forklares om Kong Haralds Kampe mod Palnatoke og hans Slægt, medens de øvrige Drømme fremstilles som Syner, Thyres Fader Klakkharald har; skjønt ogsaa i Enkelthederne Forandringer er foretagne, træffe vi dog ogsaa blandt disse de ufødte Hvalpes Gjøen, som her forklares om Kong Sveins Oprør mod Faderen. Med andre Ord: i alle Bearbeidelser af den „første Taatt" findes Henvisninger til Begivenheder, der skildres i den „egentlige Saga," og naar man saa lægger Mærke til at disse Drømme og Varsler ikke have nogen selvstændig Betydning i „første Taat," men alligevel opfylder store Partier af denne, maa man være berettiget til at hævde, at de i Forbindelse med deres Omgivelser tilsammen er forfattede som første Afdeling af den fuldstændige Saga om Jomsvikingerne.

II.

Selv bortseet fra Spørgsmaalet om Forbindelsen mellem første og anden Taatt fører imidlertid ogsaa andre Omstændigheder til at skille mellem Redaktionen ABCD og Haandskriftet E. Som man allerede tidligere var opmærksom paa og som fyldigst og skarpest er fremhævet af *Petersens,* viser E Spor af Forbindelser med andre Skrifter, der ikke kan eftervises i ABCD. Længere Stykker af E slutter sig nær til Sagasamlingen „Noregs Konungatal," navnlig til dettes ældste Haandskrift

B fra c. 1250[1] — dette er Tilfælde med Forhandlingerne mellem Sigvalde og Burisleiv, med Toget langs Norges Kyst og med Dele af Slagskildringen —, enkelte Stykker staar i nært Slægtskabsforhold til et Haandskrift af Odd Munks Olafssaga, et enkelt Citat henviser til Sæmund Frode og et andet til Biskop Bjarnes Jómsvíkingadrápa og endelig citeres 9 hele og to halve Strofer af Skalden Tind Hallkelssøn. Man kan imidlertid ikke uden videre antage, at Haandskriftet E i sin Helhed staar nærmere den oprindelige Sagaform, thi dels viser denne Text sig i det Hele taget som stærkt udvidet og af nyere Præg, dels indledes netop flere af de Steder, der specielt stemmer med andre Kilder, med et „sumir segia“ e. lign. og vise sig derved tydeligt som Parallelopgifter, der ikke tilhøre Hovedstammen. Petersens er derfor kommet til det Resultat, at Skriveren af E — eller hans Forgjænger i Arbeidet — har ved Siden af sin egentlige Kilde, et Haandskrift af Jomsvikingasaga, benyttet og udskrevet Steder af Noregs Konungatal (B), af Odds Olavssaga og af Sæmund Frode samt de to Digtninger af Bjarne Biskop og Tind Hallkelssøn. Men dette Resultat har jeg vanskeligt for at gaa ind paa, og mod det taler en literærhistorisk Betragtning; vi maatte da i Redaktøren af E, hvis Sprogformer og Fremstillingsmaade henviser ham til en meget sen Tid, meget senere end den selvstændige Produktionstid i den islandske Literatur, alligevel se en Forfatter, der forenede en udstrakt Læsning med en kritisk Evne til at vælge mellem en hel Række forskjellige Kilder, og hvad mere er en Forfatter, der ud af et rigt Materiale nøiede sig med at udplukke enkelte Sætninger og kortere Perioder. Rent usandsynligt forekommer dette Resultat, naar efter dette Beretningen om Haakon Jarls Død skal være hentet dels fra den oprindelige Saga, dels fra Konungatal og dels fra Odd Munk, og dog

[1] Jeg benytter her og nedenfor ikke det almindelige Navn „Fagrskinna“, som historisk kun har tilhørt Haandskriftet A (der ikke vedkommer denne Undersøgelse).

udgjør denne Beretning kun 8 Linjer[1]! Og med disse knappe Sætninger skulde den ordrige og udvandende Redaktør have nøiet sig, naar han dog fra Odd Munk kunde have laant en Beretning paa flere Sider og med saa mange interessante Detaljer!

Det forekommer mig aabenbart, at vi maa søge en naturligere Forklaring, og denne er ikke vanskelig at finde. Det er forlængst paavist, at Forfatteren af *Konungatal* har benyttet en Jomsvikingasaga, og det er ogsaa sikkert, at det arnamagnæanske Haandskrift af *Odd Munk* har laant fra en saadan; ligeledes sees det, at i den Jomsvikingasaga, som Forfatteren af Konungatal benyttede, citeredes *Tind Hallkelssøns* Digte og han selv indførtes blandt Deltagerne i Slaget, og den Beretning af *Sæmund*, som citeres i E, gjenfindes substantielt i Konungatal, saa at ogsaa den kan have staaet i dennes Kilde Jomsvikingåsaga. Tilbage staar saaledes kun Citatet af Bjarne Biskop, og dette *kunde* Redaktøren af E have hentet direkte fra Digtet, der var udbredt i Afskrifter paa Island og desuden fandtes optaget i flere Haandskrifter af Ólafssaga Trygvasonar; imidlertid viser ogsaa ellers Konungatals Beretning om Jomsvikingerne et saa nært Slægtskab med Bjarnes Digt, at det kunde være tilladt at antage, at den Jomsvikingasaga, som

[1] Man sammenligne:

AM. 510 (Petersens S. 101)
þat er sagt, at Hacon iarll ugger nu ecki at sier; *tok hann þa at hardna miog vit lydin, bædi firer metnadar saker og fe-girnne,* og veiter margar þraungingar landzfolkinu bædi rikum og orikum, *so at marger kölludu hann þa Hacon illa.* Hakon iarll *ried einn vetur firer Noregi, sidan hann bardizt uit Jomsvikinga* aa Hiorunga-uogi. Uar hann drepenn epter þesse tidinde med þeim atburd at Karkur þræll hans skar hann aa hals, og lauk so hans æfi.

Odd AM. (Fnm. S. X, 263^{26-28})
Nu er þat þessu næst at segia, at þa er á leið æfi Hakonar jarls, *þa tók hann at harðna við lyðin firir sakir metnaðar oc fegirni.* — — —

Odd AM. (Fnm. S. X, 264^{2-3})
gerdiz þa folkit honum lítt hugat, *sva at margir kölluðu Hakon hin illa.*

Konungatal S. 54^{21}
Einum vetri eptir Jómsvíkinga orrustu gerðu bœndr lið at Hakoni jarli ok hans monnum.

forelaa Forfatteren af Konungatal, har citeret Bjarne. Summen af dette er, at alle disse Træk stamme fra en ældre Redaktion af Jomsvikingasaga — den som Forfatteren af Konungatal og Redaktøren af det arnamagnæanske Haandskrift af Odd Munk har benyttet — og at Redaktøren af E har havt Adgang til foruden sit Hovedhaandskrift af Sagaen (i dens senere Redaktion) at benytte et Haandskrift af den ældre Redaktion. At antage en saadan Benyttelse af to fra hinanden afvigende Haandskrifter af samme Saga vækker ingen Betænkelighed, og der kan paavises talrige Paralleler f. Ex. ved Redaktionen af de store Olafssagaer.

Denne Opfatning, at Interpolationerne i E stamme fra et Haandskrift af den ældre Redaktion, kan endvidere støttes ved følgende Betragtning. Det er bekjendt at det saakaldte „Noregs konungatal“ nu kun kjendes fra to (tabte) norske Haandskrifter, der vise tilbage en Forfattelsestid c. 1220, og det er gjort sandsynligt, at dette Skrift er forfattet af en Islænding i Norge og at netop af den Grund Beretningen om Jomsvikingernes Tog har faaet Berigtigelser fra Lokalkjendte: det siges udtrykkeligt, at Jomsvikingerne vige af fra den ydre Skibsled *(þjóðleið)* og først lande paa Udsiden af Øen Hod *(utan at ey þeirri er Höð heitir)*, at Bonden oplyser dem om at Jarlen ligger *á Elftrum* og at efter denne Oplysning Vikingerne drage nordenfor Øen Hod *(fyrir norðan eyna Höð)*. Netop under Skildringer af denne Reise har E optaget talrige Interpolationer, der er beslægtede med Konungatal, og hvis de nu virkelig stammede herfra, maatte man jo vente at finde ogsaa dets geografiske Forbedringer benyttede i E; men — *ingen af dem findes*, og navnlig er dette paafaldende med den 2den Rettelse, thi her findes netop i E en Interpolation, men uden den locale Rettelse, som kan sees af denne Sammenstilling:

AM. 291 S. 68.

Vlfr svarar: her lá hann j. gær kvelld siþ æin scipa fyrir innan æyna Harþ á Hiorunga vagi oc mano þer þegar fa drepit hann.

AM. 510 S. 68.

Ulfur svarar: *Ef þier uilit uel launa mier saugu mina, og suo þier launit mier aungu, þa ma eg seigia ydur til Haconar iarls, hvar hann la* i giær med einu skipi hier firer innan eyna Hand aa Hiorunga - uogi, og munu þier þegar fa drepit hann.

Konungatal c. 58.

þa svaraði bóndi: *Vilið þer vel launa mer eðr engu, þa ma ek segja ydur til Hakonar jarls, hvar hann liggr* inn á Elftrum, ok veit ek eigi hvart hann hefir eitt skip eða tvau.

Denne Afvigelse fra hvad man kunde vente af Interpolationen er for mig et yderligere Bevis for, at Redaktøren af E har laant ikke direkte fra Konungatal, men fra dennes Kilde, *den ældre Jomsvikingasaga.*

Hvis dette Resultat er rigtigt, faa Interpolationerne i E sammen med hele det Afsnit af Noregs konungatal, der behandler Haakon Jarls Historie, samt det arnamagnæanske Haandskrift af Odd den vigtige *historiske* Betydning, at de repræsentere Jomsvikingasaga i dens ældste Skikkelse. Det vilde være en interessant Opgave at søge ved en gjennemført Undersøgelse at paavise dennes enkelte Bestanddele og Karakter, men jeg skal her kun nøie mig med Antydninger. Den har omtalt Kong Gorm og hans to Sønner, Harald og Knut Danaást, men ikke kjendt noget Fiendskab mellem disse; den har fremstillet hele Fremgangsmaaden mod Harald Graafeld og Gullharald samt den dermed følgende Erobring af Norge; den har skildret Keiser Ottos Tog og Seir ved Olav Trygvessøns Hjelp, Biskop Poppos Mirakel samt Haakon Jarls Frafald. Om Palnatoke og hans Slægt har spillet den samme Rolle som i den senere Saga kunde synes tvivlsomt nok, da ialfald Noregs konungatal ingen Plads har for ham; men her er han utvivl-

somt med Vilje udstødt og et Spor hertil har vi i, at hans trofaste Ledsager Bjørn bretske er bleven staaende i Konungatal og desuden allerede Snorre igjen optager Palnatoke. I Hærfærden til Norge kan paavises følgende to Ejendommeligheder: Jomsvikingerne lande Julenat paa Jæderen, hvor de mishandle Geirmund, og de havde med paa Toget 60 Storskibe (efter Sæmunds Beretning), medens Nordmændene havde femdobbelt Folkestyrke; i alt væsentligt synes ellers Sagaens Beretning at have stemt med de sædvanlige Texter med Undtagelse af enkelte Navne i Høvdingelisten (Ragnvald af Ærvik, som ogsaa forekommer i A, Sigurd Jarlssøn, som ogsaa forekommer i E) samt Viser af þorðr Kolbeinsson og Tindr Hallkelsson og enkelte andre.

III.

At paavise Rigtigheden af vor Gruppering af Recensionerne A B C D, er en forholdsvis let Sag, da jeg her ganske kan slutte mig til Gjessings Udvikling i Fortalen til A, med de Correctioner, som fremgaar af de Oplysninger, Petersens har leveret om den Hammarschiöldske Udgave. De vigtigste Ejendommeligheder for Arngrims Original er: 1) at de 3 ældste Konger i Danmark er Gorm den barnløse, hans Pleiesøn (af ukjendt Oprindelse) Knut og dennes Søn Gorm den „heimske“ eller „gamle“; 2) at Thyres Fader kaldes *Kong* Harald i Holsten; 3) at Knut, Gorms Søn, falder paa et Tog i Irland, ikke i Kamp mod sin egen Broder; 4) at Sigurd Ladejarl kaldes *Yrnajarl;* 5) at Haakon Jarl betaler i 3aarlig Afgift 100 Mark Guld og 60 Høge; 6) at Jomsvikingerne plyndre paa sin Vei til Norge Byen Tønsberg. Af disse Træk kan Beretningen om Danekongerne ansees for det ældste islandske Sagn om disse, ældre end Kongesagaernes; Beretningen om Knuts Fald i Irland har jeg andensteds paavist som det ældste og muligens endog historiske Sagn om denne Kongesøn; Navnet Yrnajarl gjenfindes i Ágrip og Beretningen om Afgiften hos Thjodrik Munk, altsaa de ældste skriftlige Beretninger om disse Tider. Tilbage

staar alene Plyndringen i Tønsberg, som Arngrims Original har optaget *ved Siden af* (og aabenbart i Strid med) den ældre Tradition om Angrebet paa Jæderen Julenatten og derved betegner som Indskud. De eneste Ejendommeligheder ved dette Sagn er Stedsnavnet Tønsberg og Personnavnet Ogmund hvide, som indsættes istedetfor det oprindelige Sagns Jæderen og Geirmund; Kilden til denne Variant kan ikke længer paavises, men maa vel søges i et nu tabt Digt af samme Art som Bjarnes Drápa. De øvrige Træk synes derimod ægte, og da de alle bære Oprindelighedens Præg og tildels forsvinde i den senere Fremstilling, maa de regnes til Sagaens oprindelige Bestanddele, som nu kun er bevarede i A.

Det næste Skridt i Sagaens Udvikling finde vi repræsenteret af B. Her er allerede Danekongernes Historie *noget* paavirket af Cyklusen om Ragnar Lodbrok og hans Ætlinger, idet den første Knut ikke længer er Gorm den gamles Fader, men fostrer dennes Fader Hardeknut, Sigurd Ormøies Søn[1]; her er ligeledes Klakharalds Rolle udvidet, idet han ligesom sin Datter Thyre er fremsynt og spaar om Kongeslægtens Skjæbne[2]; her optræder ligeledes første Gang Sagnet om Knuts Kamp mod sin Broder Harald i Limfjorden og hans Fald i denne Kamp — et Sagn, som ikke influerer paa Sagaens senere Composition (Forholdet til Gullharald) og allerede af den Grund maa betragtes som en senere Udvæxt. Ogsaa i den senere Del afviger B noget fra A, dog skulde jeg tro, at Arngrims Original her har forkortet nogle af Detaljerne (f. Ex. om Bjørn bretske, om Havard og Aslak, om Tova, om Thorkel Midlang o. s. v.), som ialfald alle gjenfindes i de senere Redaktioner,

---

[1] Kilden til denne Forandring kan være en Stamtavle omtrent af samme Art som den, der har foreligget Are frode og Snorre (Heimskr. S. 130[18]).

[2] Derimod tør det vel betragtes som en Levning af den oprindelige Sagatradition, naar Klakharald paa sine gamle Dage drager til Syden og lader sig døbe, thi heri se vi et ægte Sagn om den danske Konge Harald (Klak), der blev døbt hos Keiser Ludvig 826.

uden at man kan indse nogen Grund til at indskyde disse ufrugtbare Episoder.

Det næste Skridt er taget i C; medens B endnu kun røbede et enkelt Spor af Lodbrok-Cyklusen, finde vi her ogsaa andre Træk og desuden stærke Forkortelser af Hensyn til hvad der allerede var bekjendt fra de norske Kongesagaer. C har ligesom A beholdt den gamle Kongerække Gorm den barnløse, hans Pleiesøn Knut og dennes Søn Gorm den „heimske og gamle“, men har dog allerede skaffet Knut virkelige Forældre i den hidtil ukjendte og uhistoriske „Arnfinn Jarl i Saxland“ og hans Søster; og samtidig anerkjendes de danske Kongers Nedstammelse fra Ragnar Lodbrok, thi det Tog, som efter A Knut og Harald foretage til Irland, er i C henlagt til Northumberland, fordi Knut og Harald har Ret til dette Land som Arv efter „Lodbroks Sønner og andre deres Forfædre“. C har stærkt forkortet Beretningen om Harald Blaatands Forhold til Harald Graafeld, Gullharald og Haakon „eptir þui sem segir i konungabók“; ligeledes afsluttes Haakon Jarls Historie med at han blev tagen af Dage „eptir þui sem segir i konunga saugum“. Paa begge Steder synes Henvisningen bedst at passe til Snorres Kongesagaer.

Den sidste Fuldendelse har da Sagaens Bearbeidelse faaet i Flatøbogen og dermed sammenhængende Bearbeidelser til Indlemmelse i Olav Trygvesøns Saga, altsammen Haandskrifter fra 14de Aarhundrede. Her har Lodbrokætten fuldstændigt fortrængt den korte danske Kongerække (Gorm den barnløse og hans Pleiesøn Knut og disse ere reducerede til Underkonger i Jylland, men til Gjengjæld er deres Stamtræ udvidet med flere uhistoriske Led opad (Olav Kynriksson, Grim Gave (Graa), Audulv audge, Fader til Gorm) og desuden deres Historie udstyret med enkelte Smaatræk: Knut faar Tilnavnet *Fundne*-Knut eller *Træle*-Knut (det sidste, fordi han lønner de Træle, som finde ham og dem, som give Oplysning om hans Herkomst) og han faar til Søn og Efterfølger Gorm *den heimske*,

der saaledes skilles fra Gorm *den gamle*; Leddene knyttes sammen med de senere Danekonger ved at Gorm den heimske fostrer Sigurd Ormøies Søn Hardeknut, hvis Navn afledes fra „Hord i Jylland“. Flatøbogen omtaler begge de to modstridende Beretninger om Knut Gormssøns Fald (efter B og C), men véd ikke at vælge mellem dem og refererer dem derfor begge; Uddraget i Fnm. S. I foretrækker Beretningen om Toget til Northumberland. Beretningen i Flatøbogen er ogsaa iøvrigt en Overarbeidelse, idet den maa tilpasses til andre Kilder: hvor disse ere vidtløftigere, følger den dem; deraf følger dels Udeladelser, dels Tilsætninger (f. Ex. om Sigmund Brestessøns Deltagelse i Slaget i Hjørungavaag).

Redaktionen E har som nævnt udeladt hele Danekongernes Historie forud for Harald Gormssøn og har forøvrigt modtaget Tillæg fra Sagaens ældste Redaktion, men synes ellers i alt Væsentligt at staa paa samme Standpunkt som C og D. Jeg skulde ogsaa af den Grund være tilbøielig til at tro, at denne Redaktion ikke stammer fra en meget senere Tid end hin. AM. 510 synes mig snarere at være en ren Afskrift — maaske med Sprogudvidelser og nyere Sprogvendinger — end en af Skriveren foretaget Redaktion, og denne Opfatning stemmer med, at de andre Sagaer, som findes i 510, neppe er andet end moderniserede Afskrifter (se f. Ex. Varianterne i *Gerings* Udgave af *Finnboga Saga*).

IV.

De mange ægte og gamle Sagntræk, som kan paavises af den ældste, i sin Helhed tabte Recension af Jomsvikingasaga, henvise denne Saga til det ældre Trin i Sagaliteraturen. Den er sikkerlig ældre end c. 1220, da den staar paa et ældre Standpunkt end de sammenhængende Kongesagaer og desuden er benyttet i disse; den viser i enkelte Sagntræk Slægtskab med Ágrip og Thjodrik Munk, altsaa Værker fra 3die Fjerdedel af 12te Aarhundrede. Naar den citerer en Beretning af *Sæmund Frode*, henvises vi ogsaa til samme Tid, thi ogsaa

Munken Odd Snorressøn citerer ham, medens de senere Kongesagaer synes at have glemt hans Forfatterskab. Desuden bør ikke glemmes Biskop Poppos Optræden som Mirakelmager ved Harald Blaatands Omvendelse, thi ogsaa dette Træk stammer fra 12te Aarhundrede, idet det er laant fra den latinske Verdenskrønike af Sigibert af Gembloux. Endelig viser ogsaa Slægtskabet med Biskop Bjarnes Jomsvikingdrápa — hvad enten denne har paavirket Sagaens ældste Recension eller stammer fra den eller fra samme mundtlige Kilder — at Sagaen hører til omtrent samme Tidsalder som Biskopen.

De danske Sagn, som forelaa Sagaforfatteren, har for en stor Del tabt sin historiske Karakter, skjønt denne kan endnu skimtes; Sagnene om selve Kampen i Hjørungavaag har bevaret mere af denne, da de støttede sig til bevarede Skaldedigte. Men tilsammen er de overgroede med Sagndigtning, som vel først ved Nedskrivningen er kombineret til en levende Composition, der ud af de to Afsnit — Danekongernes Indgreb i de norske Kongers og Jarlers indbyrdes Strid og de danske Kongers Stilling til Palnatokes Æt og hans Efterfølger i Jomsborg — forstod at udvikle den Conflikt, hvoraf selve Kampen i Hjørungavaag fremgik. Seet i denne Sammenhæng danner Sagaen et smukt og kraftigt historisk Epos, hvis indre Sammenhæng og dygtige Composition man kan glæde sig ved. Sagaen har med Rette været betragtet som en Type paa Skildringen af det „nordiske Kjæmpeliv", og de senere Bearbeidelser, som søge at indordne den i de „historiske" Sagaer, har ikke kunnet ændre denne Opfatning.

Kristiania Februar 1883.

GUSTAV STORM.

Bemærkninger til norrøne Digte.

I.

Hyndluljóð.

Ved de Digte, som nu sammenfattes under Navnet Sæmunds Edda, maa Textkritiken optræde noget forskjellig efter Haandskrifternes forskjellige Eiendommelighed. Ved et Digt, der som Hyndluljóð er bevaret i et eneste forholdsvis sent Haandskrift i en Form, der allerede ved en overfladisk Betragtning viser sig at være meget mangelfuld, maa Conjecturalkritiken spille en større Rolle end ved Digte, som er bevarede i flere Skindbøger fra 13de eller 14de Aarhundrede. I Hyndluljóð er større Dristighed i at forandre den Rækkefølge, hvori Haandskriftet meddeler Verslinjerne, og de traditionelt bevarede Ord, for at vinde det rette og oprindelige, ikke alene tilladt, men nødvendig.

Jeg behandler først nogle Steder, som vedrøre Sagnhistorien, og lader derefter Bemærkninger til enkelte andre Vers følge.

Strophe 19 (i Sv. Grundtvigs Udgave 20) L. 7—8:

hinn elldri var
aalfr vm getinn.

Disse Ord pleier man at forstaa saaledes: „Alv var den ældste af Brødrene" (Alv var ældre end de to foran i Strophen nævnte Mænd Frode og Kaare, der opfattes som Alvs Brødre). Men denne Forstaaelse kan ikke være rigtig. Er Frode, Kaare og Alv Brødre, saa kan Alv ikke betegnes som den ældste ved Komparativ *elldri* med Artikel foran. Desuden skulde man da vente, at „Broder" var føiet til. Fremdeles skulde det ved denne Opfatning ikke hede *var getinn*, men blot *var*. Endelig er *elldri* en sen Form af Komparativen, der i den Tid, da Hyndluljóð blev til, maa have hedt *ellri* (eller *ǫllre*). Jeg tror, at Linjerne er forvanskede.

For at finde det rette, maa vi undersøge, hvor den Æt hører hjemme, som nævnes her. Det er Ottar, hvis Slægt i Digtet skal opregnes; Ottars Fader var Innstein. Han og hans Forfædre, der nævnes i Str. 12 (13 Grundtvig), hørte hjemme i Hordaland. Flere af de i Str. 19 (20 Gg.) nævnte tildels sjældne Navne gjenfindes ligeledes, saaledes som Vigfusson (Um Tímatal i Safn I, 254) først har seet, i en især hos Islændingerne navnkundig Æt i Hordaland, uagtet den Forbindelse, hvori Navnene her i Hyndluljóð er satte med hverandre, ikke kan forliges med hvad mere historiske Kilder berette. Navnet *Kári* i Str. 19 L. 6 tør sættes i Forbindelse med *Hǫrðakári* i Hordaland, hvis Farfader var *Bifrukári*. At denne Combination er berettiget, støttes derved, at Hǫrðakári havde en Søn *Ketill*, hvilket Navn forekommer i Str. 19 L. 1. I L. 2 møde vi det sjældne Navn *Klyppr*, og Hǫrðakári havde en Sønnesøn *Þorkell klyppr* eller *Klyppr*. Endelig havde Hǫrðakári en Søn *ǫlmóðr*, og dette Navn, der heller ikke er sædvanligt[1], gjenfinde vi i Str. 21 (Gg. 22). Jeg skal her ikke nærmere gaa ind paa det Spørgsmaal, om Forfatteren af Hyndluljóð med Vilkaarlighed har anvendt Navnene paa de i Sagaerne forekommende Personer *Hǫrðakári*, hans Sønner *Ketill* og *ǫlmóðr*, og hans Sønnesøn *Klyppr*, hvilket Maurer (Quellenzeugnisse S. 92) synes at mene, eller om Navnene i Hyndluljóð tilhøre Personer, som tidligere har levet i *Hǫrðakári's* Æt og efter hvem han, hans to Sønner og hans Sønnesøn har arvet sine Navne, hvilket forekommer mig at være sandsynligere. Men i ethvert Fald er det klart, at de i Str. 19 nævnte Mænd efter Sagnet har hørt hjemme i Hordaland, og her maa vi da søge *Álfr*, som maa være forskjellig fra de to i foregaaende Stropher forekommende Mænd ved Navn *Álfr enn gamli*. Virkelig kjendes i Hordaland en navnkundig Sagnhelt *Álfr*. Saaledes kaldes nemlig i senere Tid

---

[1] Prof. Rygh har fundet Mandsnavnet *Ølmou* 1610 i et Skattemandtal fra Suledal. *Aalmo* bruges efter Aasen endnu i Hardanger.

Søkongen *Hálfr*, om hvem der er en egen Saga[1]. En af hans ypperste Kjæmper var Innstein, Fader til den i Hyndluljóð nævnte Ottar. *Hálfr* var en Søn af *Hjǫrleifr*, Konge i Hordaland, og *Hildr en mjóva*. Heraf slutter jeg, at det rette i Hyndluljóð 19, 7—8 er:

en Hildi var (opr. *vas*) | *Hálfr* (opr. *Háálfr*) *um getinn.*

Efterat *hálfr* her var forandret til *álfr*, blev *hilldi*, som ikke dannede Allitteration med *Álfr*, forvansket til *elld*[1], som her staar i Flatøbogen (d. e. den yngre Form af Komparativen *ellri)*, idet *enn*, der gik foran, forstodes som Artikel; og for *enn* indsattes saa den yngre Form af Artikelen *hinn*. *geta barn* kan siges om Moderen ligesaavel som om Faderen. Der antydes her et Slægtskab mellem Ottar og Halv, hvilket dog ikke bestemt angives.

Str. 25 (Gg. 30, 1—4 + 26, 1—6). Til én Strophe er i Udgaverne forenet 5 Linjepar, der, bortseet fra uvæsentlige Eiendommeligheder ved Bogstavernes Udseende og lign., har følgende Form i Flatøbogen (hvor Linjeinddeling ikke er anvendt):

Kunna ek baada | *fra iormunreki*
brodd ok haurfi | *sigurdar maagi*
uoru þeir i hird | *hlyd þu saugu minni.*
hrolfs ens gamla | *Folkum grims*
allir bornir | *þess er fafni vð.*

Her kan *allir* umulig forstaaes om *brodd ok haurfi*, og allerede Lüning har derfor rigtig seet, at noget er faldt ud mellem *gamla* og *allir*. Fremdeles er *bornir frá Jǫrmunreki* et syntaktisk feilagtigt Udtryk; det heder *komnir frá* —, men *bornir* med blot Dativ. Linjen *frá Jǫrmunreki* er desuden metrisk uheldig.

[1] Navneformen *Álfr* for *Hálfr* findes paa et Par Steder i Nr. 2845, 4to, i hvilken Skindbog Sagaen om Halv er bevaret, nemlig i Kap. 10 (Fas. II, 37; Chria Udg. S. 16) og i Kap. 15 (Fas. II, 47; Chria Udg. S. 26), og den er gjennemgaaende i Papirafskrifter af Sagaen. Navneformen *Álfr* findes ligeledes bl. a. i Skíðaríma Str. 73, 136, 174 og i yngre Haandskrifter af Landnámabók (Ísl. ss. I, 120). Den færøiske Folkevise (Hammershaimb, II. Nr. 1) kalder Søkongen ligeledes Álvur. Gislason (Njála II, 279—282) har godtgjort, at Navnet *Hálfr* er opstaaet af Há-álfr (Hǫ́-álfr).

Sievers (Pauls og Braunes Beiträge VI, 340) har derfor med rette strøget *frá*. Ogsaa Udtrykket *fólkum grims* er sandsynlig forvansket. Man venter her et Substantiv, hvortil *þess* kan høre, men, naar Dativen *fólkum* staar til, kan *grims* ikke være brugt substantivisk (Egilsson oversætter „cohortibus saevi"). Jeg formoder derfor *fólka grims*. Jfr. *fulkskrimʀ* paa en Runesten i Södermanland (Liljegren R.-U. 864) og Odens Tilnavn *Asagrim* i den svenske Vise om Herr Alf (Arwidsson Nr. 2 V. 8). I islandsk Digtning bruges ellers *gramr* paa denne Maade.

Det gjælder nu, om muligt, at finde det, som mangler foran *allir* og som har meddelt noget, der gjaldt „alle Jormunreks Sønner". Linjerne *Kunnak báða* | *Brodd ok Hørvi*, | *váru þeir* (eller oprindelig alene *óru*) *i hirð* | *Hrólfs ens gamla* høre aabenbart til en Strophe for sig, hvilket Svend Grundtvig har seet, uagtet han efter min Mening har sat disse Linjer paa urette Sted. Foran *allir* mangler altsaa, for at gjøre Strophen fuldstændig, et Linjepar. Dette i Str. 25 savnede Linjepar har efter min Mening forstukket sig i Str. 28 (Gg. 29 + 30, 5—8) og lyder:

þeir váru[1] *gumnar*
goðum signaðir.

Alle de i Str. 28 nævnte Mennesker, Kvinden *Auðr* iberegnet, kan ikke godt kaldes *þeir gumnar*.

goðum signaðir betegner „mærkede til Guderne" d. e. ved et helligt Tegn viede, ofrede til Guderne. Udtrykkets Betydning oplyses derved, at Storkud, der mærker Vikar med Spydsod og hænger ham som Offer til Oden, i Gautreks Saga (Fas. III, 35) kvæder:

skyldak Vikar | *Geirþjófs bana*
í viði hávum[2] | *goðum um signa.*

---

[1] Om det metriske Forhold se Sievers, Pauls og Braunes Beitr. VI, 312 f.
[2] I disse Bemærkninger finder jeg det ikke nødvendigt at betegne *u*-Omlyden af det lange *á*.

Harald Hildetand blev i Slaget ved Kølleslag dræbt af Oden, der havde taget paa sig hans Fosterfader Brunes Skikkelse, og paa ham kunde da vel Udtrykket *goðum signaðr* passe. Men der er intet i de gamle Sagn, som tyder paa, at Udtrykket *goðum signaðir* med rette kunde anvendes om *Auðr*, *Ráðbarðr* eller dennes Søn *Randvér*. Da Linjeparret:

Þeir váru gumnar
goðum signaðir

desuden gjør Strophen for lang, maa vi antage, at det ikke hører hjemme i den Forbindelse, hvori Flatøbogen har det. Dette har ogsaa Sv. Grundtvig antaget; men i hans Str. 30 er Linjerne visselig ikke komne i den rette Forbindelse. Da der nu altsaa, som i det foregaaende paavist, i Str. 28 er indkommet et Linjepar, som ikke hører hjemme der, og da der i Str. 25 foran *allir* mangler et Linjepar, saa har vi allerede heri god Grund til at indsætte det i Str. 28 feilagtig indkomne Linjepar foran *allir* i Str. 25 og læse:

Þeir váru gumnar | *allir bornir*
goðum signaðir | *Jǫrmunreki.*

D. e. „Disse Mænd, der alle var Jormunreks Sønner, blev ofrede til Guderne.“ Herved faa vi en fuldstændig Strophe. Udsagnet i disse Linjer oplyses ved et Udsagn i Flodoards *Historia ecclesiae Remensis* (W. Grimm Deutsche Heldensage S. 30), en Krønike, der gaar til Aar 996 og som ikke er affattet meget senere. Deri fortælles, at Fulko, Erkebiskop af Rheims, i en Skrivelse til Kong Arnulf „subjicit etiam ex libris teutonicis de rege quodam Hermenrico nomine, qui omnem progeniem suam morti destinaverit impiis consiliis cujusquam consiliarii sui.“ Ermenriks eller Jormunreks onde Raadgiver kaldtes af Tydskerne Sibich, i Þiðriks saga Sifka, i Norden *Bikki.* I det nordiske Heltesagn forekommer oftere det Motiv, at Oden tænkes virkende som den Raadgiver, der volder den ypperlige Helts Død; saaledes fældes Harald Hildetand af Oden i Raadgiveren Brunes Ham. Bikke giver som Brune Raad, der volder hans Herres

Ulykke[1], og da Oden ifølge Saxos Vidnesbyrd ellers optræder i Jormunrek-Sagnet, tør vi tro, at Nordboerne tænkte sig Oden virkende i Bikkes Ham. Jormunreks Søn *Randvér* blev hængt efter Bikkes Raad. Han kunde da siges at blive *goðum signaðr*, saameget mere, som det oftere omtales, at man ved Hængning ofrede Mænd til Oden. Þiðriks saga nævner efter nordtydske Mænds Fortælling tre andre Sønner af Ermenrik. De finde alle sin Død ved Sifkas onde Raad (Kap. 278, 279, 280). Jeg formoder da, at ogsaa det i Norden udbredte Sagn har vidst at fortælle om, at Bikke, som egentlig var Oden, førte flere af Jormunreks Sønner end *Randvér* i Døden, saa at det ogsaa om dem kunde siges, at de blev *goðum signaðir*.

Ved at stille Linjeparret

þeir váru gumnar
goðum signaðir

foran *allir* i Str. 25, er denne Strophe bleven fuldstændig. Men Ordet *þeir* viser, at der i Forveien endnu mangler noget, som jeg tror, en hel Strophe. I denne har da Jormunreks Sønner været nævnte. Dette viser os den sandsynlige Grund til, at Linjeparret

þeir váru gumnar
goðum signaðir

feilagtig er kommet ind i Str. 28 umiddelbart efter *randuers fadir*. Thi naar *Randvér* som Navn paa en af Jormunreks Sønner oprindelig var nævnt forud for det nys anførte Linjepar, saa kunde dette let overflyttes til Str. 28 bagefter den Linje, hvori en anden *Randvér* er nævnt.

Naar Jormunrek og hans Sønner er blevne optagne i Hyndluljóð, maa han her ligesom i danske Krøniker være betragtet som dansk Konge.

---

[1] I det ene islandske Haandskr. af Þiðr. s. siges om Sifka: *hann kalla Væringiar Bikka.* Men det andet Haandskrift har *Bruna* (Ungers Udg. S. 181). Dette er vistnok en Feil, men denne Feil grunder sig paa Erkjendelsen af, at de to Mythefigurer er ensartede.

20,$^{7-8}$ og 25,$^{1-4}$. Forud for den fuldstændige Strophe, som eg har faaet frem i Str. 25, har vi i Haandskriftet staaende en Halvstrophe:

Kunna ek baada	*voru þeir i hird*
brodd ok haurfi	*hrolfs ens gamla.*

Kan vi her faa frem en fuldstændig Strophe? De to første af de nævnte fire Linjer:

kunna ek baada
brodd ok haurfi

staa første Gang efter 20,^{6} (Gg. 21,^{6}), hvor de, som Sv. Grundtvig har seet, ikke høre hjemme. Men dette, at Linjerne i Haandskriftet saaledes er skrevne to Gange, viser, at Skriveren har havt liden Rede paa, hvor de skulde staa.

Hvem er *Hrólfr enn gamli?* Nogle har ment: Rolv Krake. Men han blev ikke gammel, og vi kjende hans Kjæmper fra saamange Kilder, at vi tør paastaa, at Sagnet ikke nævnte *Brodd ok Hørvi* blandt dem. Andre har ment, at det skulde være *Hrólfr af Bjargi,* der røvede Nors og Gors Søster *Gói*, men intet uden Navnet *Hrólfr* kan anføres til Støtte for denne Mening. Her maa tværtimod menes den Sagnkonge, om hvem den fabelagtige *Hrólfs saga Gautrekssonar* handler. Af denne Saga findes et Brudstykke i den Arna-Magnæanske Samling, som henføres til Begyndelsen af 14de Aarhundred [1], og den Afskrift af Sagaen, som findes i Skindbogen Nr. 7, 4to. i det kong. Bibliothek i Stockholm, er ligeledes skreven i Begyndelsen af 14de Aarhundred. Flere andre Haandskrifter af Sagaen er fra 15de Aarhundred. Den har været kjendt af den Mand, som digtede Skíðaríma snarest i 15de Aarhundrede [2].

At Tilnavnet *enn gamli* passer for Rolv Gautrekssøn, vise Sagaens Ord: *Varð Hrólfr konungr gamall maðr, ok dró sótt hann at bana* (Fas. III, 189).

---

[1] Se Fas. III S. VI.

[2] Se Maurers Udgave af Skíðaríma.

Nu har vi i Hyndl. en anden Halvstrophe, som savner sin Udfyldning, nemlig 22 (Gg. 23 [1—4]):

Gunnar baalkr	*iarnskiolldr þorir*
grimr ardskafui	*vlfr ginandi.*

I *járnskjǫldr Þórir* har jeg allerede før gjenkjendt den i Hrólfs s. Gautrekss. optrædende *Þórir járnskjǫldr.* Om ham fortælles det i Fas. III, 138—140, at han gaar i Kong Rolvs Tjeneste. Den i Hyndl. nævnte *Grímr harðskafi* er vistnok Sagaens *Grímr Þorkelsson* (Fas. III, 185, 188) [1], om hvem det berettes (Fas. III, 155, 165), at han bliver optagen i Rolv Gautrekssøns Hird [2].

Det synes mig derfor utvivlsomt, at de fire Linjer 25, [1—4] ved de Stropher, som angaa Sagnet om Arngrims Sønner, er blevne adskilte fra 22, med hvilke Linjer de rettelig høre sammen, og at man skal læse sammen som én Strophe:

Gunnarr bálkr,	*kunnak báða*
Grímr harðskafi,	*Brodd ok Hørvi,*
járnskjǫldr Þórir,	*váru þeir í hirð*
Úlfr ginandi,	*Hrólfs ens gamla* [3].

Vi faa saaledes ogsaa her en fuldstændig Strophe, og denne opregner Navne paa Rolv Gautrekssøns Kjæmper, der rigtignok, ligesom mange andre i vor Text af Digtet nævnte Helte, med urette synes at have faaet Plads blandt Ottars Forfædre.

Vi lære af denne Strophe paa den ene Side, at Sagaen har bevaret Sagnet om Rolv Gautrekssøn i en meget ufuldstændig

---

[1] I Fas. III, 154 kaldes Faderen *Þórir*, men ogsaa her har cod. Holm. 7, 4to *þorkell.*

[2] *Hørvir* er maaske samme Sagnfigur som en i Þorsteins s. Víkingssonar nævnt Jarl *af Ullarakri*, hvis Navn i Genetiv skrives *Herfers* (Varr. *Herfars, Herfins)* i Fas. II, 385. Þornbjǫrg, der bliver Rolv Gautrekssøns Dronning, bor *á Ullarakri.*

[3] Jeg skriver *Hørvir*, fordi jeg antager Navnet for opstaaet af **Hęr-vér* = oldtydsk *Hariwîh (Hariwich, Heriweus, Herewich), Heriwi*; jfr. *ǫlvir* for **Al-vér* = ags. *Alewîh*, oldtydsk *Alawîh.*

Form; thi i denne nævnes ikke *Gunnarr bálkr, Úlfr ginandi, Broddr, Hervir,* ei heller Grims Tilnavn *harðskafi.* Paa den anden Side giver Hyndluljóð os det ældste nu kjendte Vidnesbyrd for Sagnet om Rolv Gautrekssøn. Thi vistnok er det Haandskrift, fra hvilket vi kjende Hyndluljóð, meget yngre end de ældste Haandskrifter af Rolv Gautrekssøns Saga; men det kan ikke være Tvivl underkastet, at Digtet selv er langt ældre end disse, hvilket allerede fremgaar deraf, at Snorre har kjendt det og sandsynligvis benyttet det som Kilde ved sine Meddelelser i Skáldskaparmál om de i Sagnet berømte Ætter.

32: *Haki var huædnu* | *hiorfuardr fadir*
hoti beztr sona | *heidr ok hrossþiofr*
enn huędnu var | *hrimnis kindar.*

Den her nævnte *Hveðna* identificeres i Registret til Udgaven af Flatøbogen med den *Hveðna*, som efter Sǫrla þ. (Flat. I, 277) havde Sønnerne *Hǫgni*, den i Hjadningesagnet forekommende Søkonge, og „*Hakon*“. Dette sidste Navn rettes i Udgaven af Flatøbogen efter Hyndl. til *Haki.* Da nu desuden *Hjǫrvarðr* er et Heltenavn, ikke et Troldenavn, saa har Sv. Grundtvig i sin Udgave med rette skilt de fire første Linjer fra de to sidste og skudt hine længer tilbage i Digtet. Derimod har Grundtvig efter min Mening ikke fundet det rette, naar han stiller Linjerne *Haki var Hveðnu* — *Hrímnis kindar* foran 21, 1—4: *Ísólfr* — *Skekkils dóttur* og forener dem med disse til én Strophe.

Jeg tror, at Linjerne:

Haki var (opr. *vas*) *Hveðnu* | *en Hveðnu var*
hóti beztr (opr. *baztr*) *sona*, | *Hjǫrvarðr faðir*,

tilligemed den dertil hørende, nu tabte, anden Halvstrophe tidligere har havt sin Plads foran 28, 1—8 *(Haraldr hilditǫnn* — *Randvés faðir).* Herfor taler for det første den Omstændighed, at 32, 1—4 ligesom 28, 1—8 nævner en dansk Æt. For det andet synes denne Versorden at støttes af de prosaiske Slægtrækker i Flatøbogen, der findes efter den Fortælling, som er kaldt *Hversu Nóregr bygðiz.* Det er forlængst paavist, at Hyndluljóð har væ-

ret benyttet i disse Slægtrækker som Kilde ved Síden af andre Kilder. Ved at sammenligne Slægtrækkerne med Hyndluljóð vil man finde, at de i de fleste Tilfælde opføre de Navne, som de har tilfælles med Hyndluljóð, i en med dette Digt i det væsentlige overensstemmende Rækkefølge.

Nu har Slægtrækkerne umiddelbart, førend Harald Hildetand Røreks og Auds Søn nævnes (Flat. I, 26), følgende Slægtrække: *Haralldr hinn gamli son Valldars hins millda Hroarssunar atti Heruauru Heidreks dottur konungs. Þeira son var Halfdan snialli fadir Juars vidfadma faudur Audar innar diupaudgu.* Naar man hermed sammenholder Ordene i Sǫrla þáttr: *Halfdan hefir konungr hæitet hann red firir Danmork . . . hann atti Huednu hina ellri. Þeirra synir uoru þeir Haugni ok Hakon*, (rettere *Haki*) (Flat. I, 277) og : *Hogni . . . atti Herugru Hioruardzdottur Heidrekssonar ulfhams,* saa sér man, at de i Hyndl. 32, [1—4] nævnte Personer staa i Forbindelse med den Æt, som i Flat. I, 26 er nævnt umiddelbart foran Harald Hildetand, skjønt Genealogierne paa de forskjellige Steder ikke stemme overens. Slægtrækken i Sǫrla þáttr viser os den sandsynlige Grund til, at 32, [1—4] er kommen paa en feilagtig Plads. Jeg formoder, at *Heiðrekr*, der efter Sǫrla þ. var Fader til *Hjǫrvarðr*, oprindelig har været nævnt umiddelbart efter 32 [4]. Den Linje, der begyndte med *Heiðrekr,* blev siden sammenblandet med den Linje, der begyndte med *Heiðr,* og dette er efter min Formodning Grunden til, at vi i Flatøbogen finde Linjerne *Haki var huædnu — hiorfuardr fadir* feilagtig stillede umiddelbart foran *heidr ok hrossþiofr*.

For øvrigt er det meget muligt, at der mellem 32, [1—4] og 28 oprindelig har staaet mere end én Halvstrophe.

For Metrets Skyld vil Sievers (Pauls og Braunes Beitr. VI, 340) forandre *hóti* til *hǫ́ts*. Men jeg har ikke seet Maalets Genetiv ved Superlativ. Jeg tror, at fjerde Stavelse i Linjen af og til er metrisk opløst.

5, 4—8. Disse Linjer har Haandskriftet i følgende Form: *seinn er gaulltr þinn godveg troda vil ek ei mar minn mætann hleda.* Jeg har tidligere tænkt mig dem udtalte af Hyndla, medens første Halvstrophe siges af Frøyja; *mar minn* bliver da i Hyndlas Mund at forstaa om Ulven. Saaledes maatte ogsaa Halvstrophen forstaaes, hvis Texten var rigtig. Men det kan den, som jeg nu tror, ikke være. For det første strider den antagne Fordeling, hvorefter først anden Halvstrophe og umiddelbart derpaa en hel Strophe er lagt i Hyndlas Mund, mod sædvanlig Symmetri. For det andet klinge Hyndlas Ord i Str. 6: *Flá ert, Freyja, er freistar min,* som om dette er hendes første Ord. For det tredje er *gǫltr þinn* i Begyndelsen af Hyndlas Replik uheldigt, da hun i Str. 6 netop fremhæver, at det ikke er en virkelig Galt, Frøyja rider, men hendes omskabte Elsker Ottar. Jeg tror derfor, at man maa læse som Frøyjas Ord;

seinn er gǫltr m í n n | *vilkat ek mar mínn*
goðveg troða, | *mætan hlœða.*

Meningen af disse Frøyjas Ord er: „En af dine Ulve vil godt kunne holde Følge med min Galt, som jeg nu rider, thi den er ikke saa rask som min prægtige Hest, paa hvilken jeg nu ikke vil ride.“ Allerede Lüning har været paa ret Spor, naar han bemærker: „Wenn statt *seinn er göltr þinn* stände *seinn er-a göltr minn*, wäre die sache einfach.“ *Þinn* i 5, 1 synes at have bevirket, at *mínn* i 5, 5 blev forandret til *þinn*.

8, 1—2. *Sennum vit or sodlum,*
sitia vit skulum.

I denne Form har alle Udgaver disse Linjer i Overensstemmelse med Haandskriftet.

Finn Magnusen oversætter: „Siddende i Sadle sammen lad os tale.“ Men *senna* betyder „trætte“, aldrig „samtale“. Ligesaalidet kan Ordene i Haandskriftet betyde, hvad Gödecke i sin Oversættelse giver:

Må i sadel vi sitta
och slita vår tvist.

Sennum maatte forstaaes som „Lad os trætte", men dette passer her ikke; thi Frøyja vil ikke trætte med Hyndla, men have hende til at opregne Ottars Slægt. *Sennum* maa altsaa være forvansket.

Efterat der først er sagt *ór sǫðlum*, saa er *sitja skulum* uden nogen tilføiet Bibestemmelse aldeles ørkesløst og upassende. Ogsaa dette viser, at Texten er forvansket. Et rigtigt Udtryk faar man kun ved at skrive *í sǫðlum* og henføre dette til samme Sætning som *sitja skulum*, saaledes som Finn Magnusen og Gödecke oversætte i Modsætning til den Text, hvorefter de oversætte. Jfr. Atlakv. 16,[5]: *sætir í sǫðlum*.

Det staar da tilbage at finde, hvad der stikker i *Sennum*. Jeg formoder, at Linjernes rette Form er:

Senn nú í sǫðlum
sitja skulum.

Jfr. Guðr. II, 35:

Senn var á hesti
hverr drengr litinn,
en víf valnesk
hafið í vagna.

Senn er af Frøyja fremhævet i Modsætning til det Forhold, at hun alene rider.

Ved *Senn* kan *tvær* eller *báðar* let tænkes til; *nú*, hvis Vokal i den af mig foreslaaede Text maa tænkes forkortet foran *í*, forekommer ofte i Forbindelse med *skal*. Dette *nú* udtrykker Frøyjas Utaalmodighed. Jfr. 5,[1]: *Nú tak úlf þinn;* 11,[1]: *Nu lát.*

10,[2]: *hlaðinn steinum*. Metret viser, at her er en Feil. Jeg formoder, at denne rettes ikke ved at flytte *mér* frem foran *hlaðinn*, men ved at tilføie *of* foran *hlaðinn*.

19,[7]: *vardar at viti sua*. For Haandskriftets *vardi* har jeg her indsat *varðar* efter 18,[9], hvor samme Linje vender tilhage. Jfr. 31,[3]: *vórumz at viti sua*, hvilken Linje oftere gjentages. Hvis

de to Linjer i denne Form var rigtige, maatte *viti* her være metrisk Opløsning; men dette er paa denne Plads i Verslinjen meget betænkeligt. Jfr. Sievers i Pauls og Braunes Beiträge VI, 307. Naar vi sammenligne Alv. 9,[3]: *vǫrumk, dvergr! at vitir,* vil vi finde det høist sandsynligt, at *svá* her senere er kommet til, som saa ofte Former af *sá, sú, þat* (Sievers S. 331, 336), og at den oprindelige er:

varðar (vǫrumsk), at viti.

23. Ved tre af Navnene paa Arngrims Sønner *Búi, Brámi* og *Reifnir* stemmer Hyndluljóð overens med den i Hauksbók optegnede Redaction af Hervarar saga i Modsætning baade til Ǫrvarodds saga og Saxo, ved et fjerde Navn *Barri* afviger Saxo fra de tre andre Optegnelser. *Sæmingr* i Hauksbók er aabenbar Feil for *Tyrvingr*, som de tre andre Optegnelser har. Hyndluljóð og Hervarar saga maa her have en fælles Kilde; denne Kilde har sikkerlig været Versene om Kampen paa Samsö i en ældre Form end den, hvori de er optagne i den os foreliggende Ǫrvarodds saga. Derfra er ogsaa Str. 24 kommen ind i Hyndluljóð. Forfatteren af de prosaiske Slægtrækker i Flatøbogen (I, 25) synes at have kjendt Str. 23 og 24 i Hyndl., da han nævner *Arngrímr* blandt Sønner af *Dagr* og *Þóra drengja móðir* og da han umiddelbart efter Doglingerne opfører: *Arngrimr aatti Eyfuru þeirra son var Angantyr berserkr.*

29, [7—8]. Metret restitueres maaske ved at læse:

síns hann bróður
sló handbana.

30. Efter: *Var Baldrs faðir*
Burs arfþegi

mangler der sikkert noget, snarest, som Hildebrand formoder, tre Linjepar, saa at en ny Strophe har begyndt med:

Freyr átti Gerði.

Forfatteren af de prosaiske Slægtrækker i Flat. (I, 26) har

mulig her havt Hyndluljóð for sig i en fuldstændigere Text end vi, naar han skriver: *Burri hefir konungr heitid er reed fyrir Tyrklandi. hans son var Burs er var fadir Odins Aasakonungs faudur Freyrs faudur Niardar faudur Freyrs — —.* Dog har han i ethvert Fald her blandet ind Combinationer, som altid har været fremmede for Hyndluljóð. Jeg formoder, at Indholdet af det Linjepar, som mangler nærmest efter *Burs arfþegi*, gjengives ved følgende Ord:

en Burr var
frá Bura kominn.

41, [1—4]. I Flatøbogen er Linjerne skrevne i følgende Form, der i flere Henseender maa være feilagtig: *Loki af hiarta lindi brendu fann hann haalf suidinn hugstein komu.* Sidste Ord maa være Feil for *konu.* Men ogsaa i første Linjepar maa der være Feil. Keysers i min Udgave anførte Forklaring kan ikke være rigtig, thi bortseet fra de Grunde, der tale mod hans Opfatning af *lindi*, kan Hjærtet ikke samtidig siges at være brændt og halvsvedet.

Jeg formoder nu:

Loki át hjarta,	*fann hálfsviðinn*
á lindi brendu	*hugstein, konu.*

Den fortræffelige Rettelse *át* skyldes J. Grimm Deutsche Myth. 3te Ausg. S. XXXVII. Jeg sætter Komma efter *hugstein*, fordi *konu* logisk hører ligesaa vel til *hjarta,* som til *hugstein.* Med Hensyn til Sætningen *á lindi — hugstein*, der adskiller *konu* fra *Loki át hjarta*, er denne halvstrophe bygget omtrent som Vspá 19 *(Ask—),* og *(þá kná Vála). fann* er her brugt ved et Tidsforhold, hvor andre Sprog nøiagtigere vilde sætte Plusquamperfectum; jfr. Nygaard Eddasprogets Syntax II, 12 f. *lindi* er „Lindeved“. Nogen Betænkelighed vækkes mod den af mig foreslaaede Text derved, at vi da i anden Linje maa antage en Forskudsstavelse eller Optakt (ubetonet Stavelse i Begyndelsen

af en Linje, som, naar denne Stavelse ikke regnes med, har sit regelrette metriske Maal). Forskudsstavelse synes i flere af de Digte i Sæmunds Edda, som er i kviðuháttr, aldrig at have været brugt, f. Ex. ikke i Helgedigtene. Derimod anvender Egil i Sonartorrek og Arinbjarnardrápa, hvor de ulige Linjer sædvanlig er trestavelses med betonet Endestavelse, af og til Forskudsstavelse. Se Sievers i Pauls og Braunes Beitr. VI, 293; VIII, 67. Hyndluljóð afviger med Hensyn til metrisk Betydning i flere Henseender fra Helgedigtene; saaledes deri, at det flere Gange har trestavelses Linje med betonet Endestavelse, hvilket i Helgedigtene aldrig forekommer; jfr. Sievers VI, 308. Med denne Frihed følger i nogle Digte flere Friheder, som Helgedigtene ikke tilstede. Saaledes synes Forskudsstavelse i Hyndluljod af og til at være brugt. Sievers antager den selv (VI, 340) i 45, [1]: *Þás þeir Angantýr.* Et sikkert Exempel synes ligeledes 45, [6]: *á þriðja morni*[1], thi Præpositionen synes aldrig at mangle i et saadant Udtryk. Hid hører mulig ogsaa 42, $_8$: *at regn um þrjóti,* hvor Sievers vil stryge *um.* Fremdeles vel sikkert 8, [6]: *er frá goðum kómu.* Her viser Versemaalet, at man maa læse *goðum* (Guderne) saaledes som jeg (i min Udgave S. 404) mod Sv. Grundtvig har hævdet, og ikke *góðum.* Ottars Æt har altsaa allerede efter Digtets oprindelige Anlæg været ført op til Guderne.

Andre tilsyneladende Exempler paa en Forskudsstavelse i Hyndl. skyldes sandsynlig senere Forvanskning; saaledes er f. Ex. *ok* oftere blevet lagt til.

46, [5—8]: *hleypr þu edlvina*	*sem med haufrum*
vti aa naattum	*heidrun fari.*

Disse Linjer er i Str. 46, som er lagt i Hyndlas Mund, skrevne fuldt ud. Efter første Halvdel af St. 47, der ligeledes

---

[1] Eller skulde man, naar Linjen begynder med Vokal, hvormed den foregaaende dermed parrede Linje slutter, turde antage Elision?

udsiges af Hyndla, gjentages de to første af disse Linjer. Fremdeles skal Linjerne efter Haandskriftet gjentages som anden Halvdel af Str. 48, der siges af Frøyja, men her er kun første Linje skreven. Og endelig staar ved Slutningen af Str. 49, der er lagt i Hyndlas Mund, *h. þu.*

Lüning har indseet, at disse Ord ikke kunde passe baade i Hyndlas og Frøyjas Mund. Thi man tør ikke tænke paa, at Frøyja slynger tilbage mod Hyndla dennes Beskyldning; hvis der i Str. 48 havde været en Retorsion, maatte dette have været antydet ved Udtrykket. Lüning, hvem jeg har fulgt, har derfor beholdt de fire Linjer i Str. 46 og 47, men strøget dem i Str. 48, hvor de da maa have fortrængt den oprindelige Halvstrophe. Efter Str. 49 har alle Udgivere med rette udeladt Linjerne, som her skade baade Metrum eg Udtryk. Sv. Grundtvig, til hvem Hildebrand har sluttet sig, har derimod strøget Linjerne paa de to første Steder, hvor han da forener Str. 46 og 47 til én Strophe, og derimod beholdt dem som Frøyjas Ord til Hyndla. Han bemærker: „*eðlvina* (Øgleveninde) passer godt til Heksen, der rider Ulv med Orme til Tømme“. Dette er efter min Mening ikke rigtigt.

Det er for det første af ydre Grunde usandsynligt, at Linjerne alene skulde høre hjemme i Frøyjas Mund, da de efter Haandskriftet tre Gange udsiges af Hyndla og kun én Gang af Frøyja, og da i Haandskriftet første Gang, hvor de forekomme i Hyndlas Replik, alle fire Linjer er skrevne fuldt ud, medens kun de tre første Ord er skrevne i den af Frøyja udtalte Strophe. Derhos fremhæver jeg, at Ordene „du løber ude om Nætterne, som Gjeden med Bukkene“ fortræffelig passer i Hyndlas Mund om Frøyja, der ved Nattetid (*nú's røkr røkra* 1,[5]) gjæster hende, ridende paa en Galt, hvis Ham Ottar, der efter Hyndla er Frøyjas Elsker, har taget paa sig. Derimod anføres der i Digtet intet, der skulde kunne begrunde Udtrykket *sem með hǫfrum Heiðrún fari* i Henvendelse til Hyndla.

Grundtvigs Forklaring af *eðlvina,* hvori hans Opfatning af

de fire Linjer har sin eneste Støtte, kan ikke være rigtig. *eðla* eller *øðla* (lacerta) er et ganske andet Dyr end *ormr* (serpens) eller *naðra; eðlur* nævnes i den norrøne Litteratur aldrig som Troldkvinders Tømmer, men vel blandt Dyr, der myldre frem af Raaddenskab og Uhumskhed. Haandskriftet har paa første Sted *edlvína*, paa de to andre *edl vína*. Jeg formoder deri Forvanskning af *odſ vína*, ligesom Óði i 47,[1], saaledes som jeg før har paavist, er forvansket til *ædi*. Det er altsaa Frøyja, der tiltales som Óð*s vina*. Jfr. Óð*s beðvina* i et Digt af Einar Skulessøn Sn. E. I, 348 og Óð*s mær* i Vǫluspá 25.

48, [3—4] (Gg. 46). Disse Linjer er i Haandskriftet skrevne: *sua at þu ei kemz aa burt hedan,* hvilket ikke kan være rigtigt, da Alliteration mangler. Jeg formoder nu, at det rette er:

svát eigi kømsk
ó b r e n d heðan.

Metret viser, at *eigi* er rigtigt ogsaa i 44, [3] *(þorik eigi).*

49, [7—8]: *eitri blandinn miok.*

Sievers (Paul og Braunes Beitr. VI, 340) vil for Metrets Skyld stryge *mjǫk*. Men dette støttes ved 35,[3]: *rammaukinn mjǫk.* Det rette er sikkert:

e i t r b l a n d i n n mjǫk.

Februar 1883.

SOPHUS BUGGE.

Senere Efterskrift. Ovenstaaende Bemærkninger om Hyndluljóð var allerede satte, da jeg fik læse Edzardis Afhandling i Germania 28 S. 17—24.

S. B.

Undersökning om de germanska, i synnerhet nordiska formerna af adjektivet *hög*.

Ett af de i grammatiskt afseende intressantaste nordiska ord är utan tvifvel adjektivet *hög* med dess mångskiftande fornnordiska former: fornnorska *hár, hór,* fornsvenska *högher*, forngutniska *haur* jämte än flera växlande böjningsformer (om hvilka nedan).

Efter upptäckten af den Vernerska lagen låg det nära att tänka på, att skillnaden mellan grundformerna för det fno. och det fsve. ordet, den (el. de) förra med ett roten slutande *h*, den senare med *g*, skulle vara att förklara på något sätt efter den Vernerska lagen, d. v. s. genom *accentens* inverkan. Jag har ock för åtskilliga år sedan framkastat detta spörsmål (se min afhandling om *V*-omljudet, Ups. 1877, s. 78, n. 2) utan att likväl då kunna besvara det. Tiden var då icke ännu mogen därför. Det blef mig visserligen efter någon tid klart, att de olika grundformerna på nordisk botten berodde på en accentväxling vid ordets böjning (se mina Satser i nordisk språkhistoria, Nord. Tidskr. f. Filologi, Ny R. IV, s. 286 n. 2), men ordets utvecklingshistoria på nordisk botten blef mig fortfarande dunkel, då stora svårigheter kvarstodo äfven med antagande af rörlig accent vid ordets böjning såsom en förklaringsprincip. Först efter Osthoffs nyligen framstälda tillämpning af Kluges lag om behandlingen af k^2, g^2 på germansk botten (Paul-Braune, Beitr. VIII 256 f.) har det, efter min mening, blifvit möjligt att lösa ifrågavarande lockande gåta.

Innan jag öfvergår till denna undersökning, måste jag först

med några ord belysa ett försök till förklaring af ordet, som gjorts af Noreen (P.-B., Beitr. VII, 431 f.). Han utgår äfven från teorin om accentväxling vid ordets böjning; men den tilllämpning, han däraf gör till förklaring af ordets skiftande former, håller ej streck.

Noreen antager grundformerna ***háuho-* och ***hauʒó* samt finner denna "alte stammabstufung" bäst bevarad i forngutniskan, nämligen i formerna nom. sing. mask. ***haur,*** fem. ***hau,*** neutr. ***haut,*** ack. sing. fem. ***hauga*** (felskrifvet i den äldre laghandskriften: ***huauga***). Intet närmare anföres till dessa formers förklaring ur grundformerna, hvarför man måste antaga, att Noreen ansett formerna med ***hau-*** (i motsats till dem med ***haug-***) ha utvecklat sig ur ***háuho-*** genom bevarande af diftongen och bortfall af ***h,*** liksom han längre ned förklarar fno. ***hávan*** ur ***hauan** af ***hauhan.** Detta antagande åter motiverar han vid förklaringen af fno. ***hár*** med uppställandet af den regeln, att kontraktionen af ***au*** till ***á*** blott då inträdde, när „***auh*** auslautend oder vor consonant stand", medan eljest diftongen kvarstod. Denna regel är emellertid alldeles godtycklig — oafsedt att slutljudande ***auh*** icke blir ***á,*** hvarom längre fram här — och passar allra minst på det fall, för hvars förklaring Noreen tillgripit den, nämligen nom. sing. ***hár.*** Denna form säges ha uppstått ur ***hauhz.** Den samnordiska nominativformen är ju emellertid ***hauhaʀ;** och alldeles godtyckligt blefve ju att antaga, att sammandragningen af ***auh*** först skett efter det man fått ***hauhʀ.** Till utvecklingen ***hauhan — hauan — havan*** (sedan genom analogi ***hávan***) känner jag inga analogier, och den förefaller mig ej sannolik. Den fornnorska formen ***hǿr*** slutligen förklaras som nybildning efter de kasus, „die ein lautgesetzlich entstandenes ***ó*** (***u***-umlaut von ***á***) haben, z. b. nom. sing. fem. ***hó*** (= ***hauhu**)". Men i dessa fall stod ju ***h*** framför följande vokal och en utveckling ***auhu — áu — ó(u)*** står ju i rak strid mot Noreens nyss uppstälda lag om kontraktionen af ***au*** framför ***h!*** — Som man finner, måste detta förklaringsförsök öfvergifvas.

Jag öfvergår nu till framställande af mina egna förklaringsförsök. Jag antager, att ordets indoeuropeiska grundform är *k²ouk²o-*[1], hvaraf man med förutsättning af fri accent under böjningen på urgermansk botten ljudlagsenligt fått följande 4 former:

1) *háuho-* 3) *hauʒó-*[2]

2) *háuhwe-* 4) *hauʒwé-*, hvaraf *hauwé-* enligt Sievers' lag.

(Jag låter här *o* representera de vokaler, framför hvilka, enligt Osthoffs ofvan omnämda lag, ej *w* skall finnas, samt *e* de vokaler, framför hvilka *w* skall stå efter gutturalen).

De paroxytonerade formerna *háuho-* och *háuhwe-* hafva möjligen — till någon förenkling af den stora formväxlingen — på samgermansk botten sammansmält till ett *háuho* — hvarom mer längre fram s. 284 —, så att de 3 mest utpräglade formerna

1) *háuho-*, 2) *hauʒó*, 3) *hauwé-*

kvarstått[3]. Den tredje formen har på samgermansk botten ytterligare ombildats till *hawé-*, såsom i det följande skall visas, så att man till slut får de 3 samgermanska formerna:

1) *háuho-*, 2) *hauʒó-*, 3) *hawé-*.

De 3 nu angifna stamformerna återfinnas alla på nordisk botten och äro upphofvet till den stora formväxlingen därstädes.

Jag vänder mig först till den allmännaste fno. formen *hár*. Hittils har man allmänt antagit, att denna form utvecklas ur *hauha-*, men denna förklaring är, enligt min tanke, alldeles oriktig. Af ett *hauha-* kan på nordisk botten endast blifva *hór*. Jag anser det nämligen vara otvifvelaktigt, att en samnordisk ljudlag funnits, enligt hvilken *auh* (genom *aoh*) blir *óh*,

---

[1] Jfr. Ficks härledning af ordet från en rot *kuk*, „krümmen, wölben", hvaraf sanskr. „*kuca*, weibliche Brust", "lit. *kaukaras*, Anhöhe", "ksl. *kukŭ* gewölbt" (Vergl. Wb.³ I, 535).

[2] Rörande förekomsten af den starkaste rotformen i obetonad stafvelse jfr Osthoff i P.-B., Beitr. VIII, 277.

[3] Det är ju också mycket möjligt, att accentförhållandena varit sådana, att icke mer än dessa 3 former kunnat uppkomma.

sedan ó. I nr 16 (jfr nr 17) af mina Satser i nordisk språkhistoria (nord. Tidskr. f. F., n. R., V, 78) har jag formulerat lagen så, att „slutljudande *auh* genom mellanstadiet *aoh* öfvergått till *ó* på samnordisk botten", hvarpå jag som bevis anfört fno., fsve. *þó* (af **þauh*; men samnordiskt *þau* = fsve. *þö,* fgutn. *þau*), fno., fsve. (yngre runspråket) pret. *fló*, flydde (af **flauh*). Jag ansåg det redan då i högsta grad sannolikt, att utvecklingen *auh* > *ó*(*h*) var genompripande och sålunda försiggått oberoende af, om *auh* var slut- eller midljudande, men jag vågade då ej utsträcka lagen äfven till det senare fallet, då jag, med detta antagande, ej kunde förklara *á* i fno. *hár.*

Anledningen till tvekan i detta afseende har nu försvunnit, och jag vågar därför generalisera lagen såsom ofvan skett. Som bevis på lagens giltighet i fråga om midljudande *auh* må följande tjäna.

1. Fno. har *fló,* f. loppa, som är = **fláuhō,* hvilket ådagalägges af fhty. *flôh* (Graff), mhty. *vlôch* (Lexer) samt ags. *fleá* (för *fleáh*[1]; det fno. ordet lefver ännu i sammansättningen *marflo* samt såsom enkelt med flere nyare betydelser: fruktkärna, korn (Aasen).

2. Fno. har ett —*ló* i ortnamn (t. ex. *Óslό*; jfr nynorska gårdsnamn *Langlo*, *Stavlo* o. d.), hvilket i många fall på grund af orternas läge icke kan, såsom hittils skett, föras till *ló,* f. sumpig äng, utan är att sammanställa med det i fhty. ortnam vanliga *-lôh* (t. ex. *Irminlôh, Hesilinlôh*) samt det i ags. ortnamn likaledes vanliga *-leáh,* alla utgående från ett *lauho-*[2]. Detta fhty. *lôh* i ortnamn plägar, som det synes med rätt, samman-

---

[1] Jag finner, att Kluge i sin Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, s. 84, uppgifver ett ags. *fleah,* jag vet ej med hvad hemul. Ettmüller anför „*fleá,* f.? pulex" och „*fleáh,* inc. gen. albugo". Detta senare kan väl ej ursprungligen vara samma ord som *fleá,* loppa?

[2] Jag skall i en särskild uppsats för Arkivet behandla denna fråga och meddela utförlig materialsamling och bevisning.

ställes med fhty. *lôh*, m. lund, nhty. *Loh*, m. och n., som åter allmänt sammanställas med lat. *lucus*, äldre *loucos*, lit. *laukas*, skr. *loka* (jfr Fick, Vergl. Wb[3] I, 757).

[3. Möjligen hör hit verbet *flœja* = **flauhjan*, såsom Brenner föreslår [1] — men ej *tœja*, ty kausativet af **tiuhan* heter i præs. *teygja*. Att detta kausativa verb fått *h*, ej som man i fno. skulle vänta *g*, skulle väl då bero på behofvet att skilja det från *fleygja* af *fljúga*] [2].

4. Härtill kommer, att flere former och bildningar just af adj. *hög* synas böra förklaras genom antagande af ljudutvecklingen *auh* — *ó(h)*. Dylika former finnas så väl i de östnordiska som i de västnordiska språken. Till de förra höra den fda. komparativformen *hör(r)e* och den fsve. superlativformen *höster*. Den förra formen, som hittils synes hafva blifvit förbisedd, träffas hos

---

[1] I Altnord. Handbuch s. 39 heter det, att „*au* wird *á* vor *h*? **hauhv-* > *háhv* (> hǫ́-)“, men i not härtill säges: „auh > ó liegt wohl in *flœja*, *tœja* vor (< **flō(h)ia*, *tō(h)ia* < **flauhian*? < *tauhian*?), vgl. mhd. vlœhen, zœhen“.

[2] *Holtzmann*, Altd. Gram. I: 1,97 yttrar "*ômi* ist vielleicht *áuhuma* und lässt vermuthen, dass goth. áuh nord. ó wird“ (straxt förut heter det: „*háuhs* wird *hárr*; in diesem worte ist vielleicht das *h* nicht wirksam, und háu wurde hâ wie sonst auslautendes au nord. â wird“). Prof. Bugge har benäget meddelat mig följande rörande namnet *Ómi*: „*Ómi*, som Odens Navn, forekommer tidligst i Grímnm. 49, derpaa i Gylfag. (Sn. E. I, 38) og i Fortegnelsen af Odens Navne Sn. E. II, 472). Grimm har sammenstillet *Ómi* med ags. *wôma* masc. sonitus, fragor, jfr i samme Betydning *wôm*. Beslægtet er oldnorsk *ómun* f. Stemme, nyisl. *ómr* svag Lyd, som af en Klokke i lang Afstand, norsk Dial. *óm* masc. i samme Betydn., ogsaa Gjenlyd, Ecko, *óma* lyde, klinge, give Gjenlyd el. en svagere Lyd. Denne Sammenstilling, der i lydlig Henseende er uden nogen Hage, synes mig i historisk Henseende sandsynligere end Holtzmanns skarpsindige Sammenstilling med got. *auhuma*. Thi jeg har Indtrykket af (og tror baade i det Enkelte og i Almindelighed at kunne give Grunde for), at den lange Række af Odens-Navne ikke er bevaret fra den forhistoriske nordiske Periode, fra den mellemste

Harpestreng (Molbechs upplaga s. 54: *et træ . . . . . . höt æns menz armæ ællær lyt hörræ*). Troligen finnas den äfven i det i Eriks sællandske Lov 2 : 54 förekommande ordet *hörætoft*, som i samma lag 2 : 68 skrifves *höghræ toft* och af Rosenvinge öfversättes med "höjere liggende toft" [1]. Det fsve. *höster* träffas ej blott på det ställe, hvarifrån det af Rydqvist (S S L. II, 432) och efter honom af Noreen (a. a.) anföres — yVGL., Forn. B. 39: *undir höstæ* [var *högstæ, höxta*] *domara* — utan förekommer äfven i några andra urkunder, t. ex. Hels. L., Wiþ. 13 : 3: *höstæ* (var. *höxtæ*), ack. sing. fem., Codex Bildsten. (Fornsve. Legendar. I, 339 [5]): *Ok varu ther höghasta scola hösto connistæ*. Dessa båda, i fsve. liksom i fda. tydligen endast som bortdöende arkaismer kvarstående, former *hör(r)æ* och *höster* synas nu för sin förklaring förutsätta formerna **hóhire*, (*hóhwire*? se straxt härefter) **hóhistr*, hvilka åter torde stå för äldre **hauh(w)iʀa*, **hauh(w)istaʀ*,[2] sålunda med samma sammandragning *auh* > *óh* som i *fló* (subst. och verb.), *þó* m. fl.

---

og ældste Jernalder, men at den tidligst er bleven til i Vikingetiden. Men at man paa denne Tid skulde have havt et til got. *auhuma* svarende Appellativ i Sproget, synes mig lidet rimeligt. Hvis Ómi hører sammen med ags. *wôm, wôma*, kan Betydningen opfattes forskjellig; jeg tænker snarest paa *wîges wôma, hildewôma*.

I Valders betyder *óma* se sig vel omkring, spejde, i Telemarken *øma* lytte efter noget; hvis disse Betydninger var gamle, kunde man ogsaa derfra naa til et Navn, som passede for Oden. Men disse Kombinationer er vistnok lidet sandsynlige."

[1] Se *Lund*, Det ældste danske skriftsprogs ordforråd, s. 69; formen *höræ* synes dock där ej ha blifvit förstådd.

[2] Åtskilliga andra förklaringsförsök ha framstält sig för mig, men endast ofvanstående tillfredsställer mig. Ett ögonblick var jag — för att nämna ett dylikt öfvergifvet försök — böjd att i *höster* (jfr. G L: s *hoystr*) se en oxytonerad superlativform (jfr. *Kluge*, P.-B., Beitr. VIII, 520): **hauwistó-*; men dels förklaras därmed ej *hör(r)æ* — ty på analogibildning är i fda., som har *hör(r)æ* kvar, men ej *höster* (superlativen

Vidare synas de fno. formerna af positiven: ***hǫ́r***, ***hó***, ***hǫ́tt*** etc. böra uppfattas som uppkomna af ***hauha-*** genom öfvergången *auh* > *ǫ́h*. De förekomma redan i de älsta handskrifterna, norska så väl som isländska, och redan där i sådana former, som ej kunnat hafva *u*-omljud (af *á*), t. ex. i isl. Elucidarius (A M. Qv. 674 A)[1] *hór*, i Ágrip *hǿr* (skrifvet *hœr*, Dahlerup 1[20]), talrika gånger och alltid *hocon*, *hœcon* (Hákon) *holœyiom* (22[11]), *hœ́layia* (= hóleygja 29[15]), i norska homilieboken *hǫ́r*[2] (Ungers ed. s. 15[6], 84[24], 154[5]), *hótt* (210[26]), *hot* (158[5]), *hosæti* (146[8]), *holæit* (= *hǫ́leitt*; 164[6], och flst.), *holegar* (42[13]), *ho fialle* (174[23]), i Cod. A M. 677 *hǫ́rœ́stare*, *horevsti* (= *hóreysti*), *hó fialli*, i Konungs Skuggsjá (Cod. A M. 243 fol. No. 2) *hǫ́tt* (Brenners ed. s. 68[17], 172[17]), *hott* (48[15], 68[20]), *hologalande* (22[27], 23[1]; *holagalande*! 22[3])[3], *hosæti* (166[6]), *holeic* (166[32]), *holeitt* (126[2]), *hobogaðr* 103[1])[4], i de älsta fragmenter af Olafs saga helga ***hólæýgscom***, *Hœrecsson* (s. 91, 95 i Olafs S. h. helga, 1849), ***Hǿrekr*** (och *Hœrekr*; 4 gånger)[5] o. s. v.

Enligt den hittils allmänna förklaringen skulle *hó-* här vara = *hǫ́*, d. v. s. uppkommet genom *u*-omljud af *á* (i *hár* etc.), och sålunda inträngdt i de nämda fallen från sådana former, som regelbundet bort hafva detta *u*-omljud, såsom nom. sing. fem. *hǫ́* etc. Föga sannolik synes mig emellertid en sådan förklaring vara, i all synnerhet hvad de sammensatta orden beträffar. For-

---

är i lagarne *höghæst*), icke att tänka — dels tror jag nu, att germanskt obetonadt *auw* ej kvarstått på nordisk botten (hvarom se s. 278). Om en annan möjlig ehuru ej sannolik förklaring af formerna se s. 284, n. 1.

[1] S. 51[4] i det fotolitografiska aftrycket.

[2] Men *hár* s. 15[4]. Om *háfa* s. 15[6, 8], *hófan* 160[1] och flera se straxt här efter.

[3] Men *halogalande* s. 22[7, 21].

[4] Alla dessa former i El., no. hom., 677 och sks. finnas anförda efter handskrifterna hos *Gíslason*, Um frumparta . . . , s. 142—153.

[5] Se *G. Storm*, Snorre Sturlassöns Historieskrivning, s. 233—235.

men *hótiþ* (*hǿtið*)[1] är visserligen i den norska så väl som den isländska homilieboken ytterst allmän, men den kan dock ej antagas hafva framkallat detta allmänna *hó-* i sammansatta ord, särskildt i nom. propria såsom *Hókon, Hórekr.* Och äfven med hänsyn till det enkla *hór* synes det mig knappt troligt, att de få formerna med ljudlagsenligt *ǿ* skulle hafva så tidigt framkallat en analogisk ombildning af *hár*, *hǿ, hátt* till *hǿr, hǿ, hǿtt.* Vida enklare och sannolikare synes den förklaringen vara, att i dessa *hór, hó, hótt* samt *hó-* i sammansättningar föreligga de ur *háuho-* ljudlagsenligt utvecklade formerna. All anledning finnes ju att antaga, att den samgermanska stamformen *háuho-* fortlefvat på nordisk botten lika väl som i alla de öfriga germanspråken. Men dess motsvarighet i fno. skall, efter hvad ofvan visats, just vara *hó-*. Detta nu af mig gjorda antagande, att *hór* etc. äro ur *háuho-* utvecklade enligt lagen *auh* — *ǿ*(*h*), styrkes dels däraf, att af substantivet *höjd* den, så vidt jag vet, hittils förbisedda, formen *heð* förekommer i no. hom. (s. 126 [31], men flst. *hæð*), hvilken form ännu lefver i norska folkspråket och särskildt i många ortnamn (enligt Aasen, No. ordbog: „*He* (el. *Hed*?), f. en Forhøining, Høide, Bakke paa en Bjergryg; ogsaa en rundagtig Fjeld-Foss. Gbr.")[2], dels däraf, att i no. hom. superl. *hæstr* förekommer (*hesto luti*, ack. pl., s. 210 [28])[3].

---

[1] I detta ord skulla man nämligen kunna förmoda, att ett *hǿ* tidigt inträngt från den *u*-omljudna nom. sing. fem. på grund af senare sammansättningsledens feminina kön.

[2] Aasen säger om formen: „Ligner G. N. *hæd*, men synes ikke at være det samme."

[3] Redan påpekadt af Gíslason, Frump. s. 143. Kompar. *heri* fins väl ock i gamla handskrifter; jag kan dock ej anföra bevisställen därför. Wimmer, Fno. Forml. § 88 c har „hæ(r)ri (hœri)". Det af Rydqvist, S S L II, 431, anförda *hera* ur Olof Tryggvasons saga (Krist. 1853) s. 17 bevisar intet, ty ifrågavarande handskrift har *e* och *æ* om hvart annat (se Fortale s. XIX).

Ty båda dessa former kunna icke rimligtvis antagas vara nybildningar ur ett *hǿr,* utan måste antagas vara enstaka kvarstående lemningar af de ursprungliga nordiska bildningarna med *hauh-*, hvaraf *hô(h)-*. *Hœð* särskildt är, efter min mening, den regelbundna motsvarigheten till det germanska **hauhiþō-*[1], got. *hauhiþa,* fhty. *hôhida,* ags. *hýhðo (hêhðo* etc.), medellågty. *höchte, hochte* (*hogede*)[2], nyfris. (wangerogska) *höcht*[3]. Det allmänna fno. *hæð* är ombildning af *hœð* efter *hár* (jfr. i fsve. *högþ* efter *högher,* no. dial. *hægd* efter *hâg*, hvarom se s. 282[4].

Mot den nu gjorda förklaringen af *hór* skulle kunna invändas, att i flere af de handskrifter, där nämda form förekommer, andra ord träffas, som hafva ett *ó* i roten för det väntade *á,* hvilket *ó* allmänt torde förklaras som *ǫ́* och anses hafva inkommit i de ifrågavarande formerna genom analogi från former med ett genom *u*-omljud regelbundet uppkommet *ǫ́,* d. v. s. just på samma sätt som man förut velat förklara *hór*. Sådana fall äro de i Elucidarius förekommande *frór* (s. 48 [12]), *froferre* (48 [13]), *froleic, -leikr* (47 [1], 52 [13. 14]), vidare *smœrum* (*monnum*) i Kon. Sks. (s. 18 [25])[5], som forutsätter ett **smór,* hvilket dock ej finnes i litteraturen, ytterligare i no. Hom. *fœt* (= fátt, s. 79 [30], men *fat* 79 [33]), *rœt* (= *hrátt,* s. 119[27]). Det är emellertid att märka, att just dessa fall voro så godt som oförklarliga[6] — ty i alla öfriga fall är ju i de älsta handskrifterna *u*-omljudet af *á* till *ǫ́* strängt

---

[1] Jfr. *v. Bahder,* Die verbalabstracta, s. 157.

[2] *Schiller-Lübben,* II, 280.

[3] *Ehrentraut,* Friesisches Archiv, I, 372.

[4] Om andra fall, då fem. på *-iþō* ombildats efter motsvarande adjektiv se min afhandling om *v*-omljudet s. 72, n. 1 samt *Schagerström,* Om tyska lånord med *kt* i medeltidssvenskan, s. 8.

[5] Alla dessa former finnas anförda hos *Gislason,* Frump. s. 154.

[6] Jag vågar ej i *fót* se reflex af en grundform *fáuho-*, som, efter hvad i det följande (s. 276 f.) skall uppvisas, funnits på urgermansk botten. Rörande *frór* och *hrót* jfr s. 279 n. 3.

begränsadt inom sina, så att säga, naturliga gränser — om icke ett mönster funnits, efter hvilket de kunnat bildas, och ett sådant mönster finnes just i dubbelformerna *hǫ́r, hǫ́, hǫ́tt* och *hár, hǫ́ (há), hátt.* Jag anser sålunda, att *frǫ́r* (jämte *frár*) är nybildning efter *hǫ́r* (jämte *hár*) — möjligen ha dubbelformerna *mjár* och *mjǫ́r, sljár* och *sljǫ́r* äfven bidragit —, *fǫ́tt, hrǫ́tt* (jämte *fátt, hrátt*) efter *hǫ́tt* (jämte *hátt*), samt *smœri* (jämte *smæri*) efter *hœri* (jämte *hæri*).

Innan jag lemnar formen *hǫ́r* må anmärkas, att ack. sing. mask. *howan, hǫ́fan,* ack. plur. mask. *hofa*[1] träffas i Kon. Sks. (45 [18]), no. Hom. (160 [1]) och Elucid. (45 [11]). Antager man en grundform *háuhwe-* hafva funnits jämte *háuho-*, så har man naturligtvis, att i dessa nordiska former med *hǫ́wa-* se reflexer af förstnämda grundform. Men de nämda nordiska formerna skulle ock kunna förklaras som utjämningsformer mellan **hǫ́a-* (af grundformen *háuho-*) och de äfven i älsta urkunder förekommande formerna med *háwa-*, om hvilka se straxt i det följande.

Hvad slutligen vidkommer kvaliteten af det *ǫ́*-ljud, som kan antagas hafva funnits i det ur *háuho-* uppkomna *hǫ́r,* så blir det lämpligast nämna några ord därom efter pröfningen af de fornnorska formerna med *á*: *hár* m. fl.

Vi komma så till frågan om, huru det fno. *hár* skall förklaras. Vi hafva sett, att det ej längre får förklaras ur *hauha-* genom öfvergång af *auh* till *á(h)*, enär enligt en fornnordisk ljudlag *auh* blir *ó(h)*. Det ligger då närmast till hands att tänka sig, att *hár* bör förklaras på samma sätt som fno. *fár, frár* m. fl., nämligen ur ett *hawa-*, liksom de sistnämda ur *fawa-*, *frawa-*[2]. Denna förklaring är ock enligt min tanke den enda möjliga och

---

[1]) Dessa former finnas anförda redan hos *Gislason*, Frump. s. 144.

[2]) Synas föreligga i Sjællandsbrakteatens (Stephens nr 57) ***fauawisa*** (för *fawa-*) och Möjebrostenens ***frawaradaʀ***. Se om den förstnämda formen *Bugge* i Aarb. f. 1871, s. 204, samt min uppsats Om Rökstenen i Ant. Tidskr. f. Sverige VI 2, s. 14 n. 1.

riktiga. Af *hawa-* blef nom. mask. *hár*, ntr. *hátt* och *háwan*[1] står för *hawan* genom analogisk inverkan från nom. (såsom redan Noreen, a. a., antagit), hvarvid möjligen ett (ur **hauhvan* ljudlagsenligt uppkommet) *hóvan* (se ofvan) kan ha medverkat. Fno. nomina propria liksom appellativa sammensatta med *há-* som första led äro vanliga, men *há-* synas här i allmänhet vara yngre än *hó-*[2]; se vidare härom s. 280. Äfven fsve. har i namn ett *Ha-*, som är samma ord som det norska och bör på sammasätt förklaras; ex. *Hamunder, Hasten* m. fl. personnamn[3], jfr nysve. *Håtuna* (Upland), *Håfjäll* (= högfjäll; Dalsland enl. Rietz, s. 287). Fda. har ock *Hakun, Hastæn* (Valdemars Jordebog) m. fl. Stamformen *hawa-*, hög, har sålunda äfven funnits i fsve. och fda.

Hur förhåller sig nu detta *hawa-* till stamformen *hauha-*? Enligt min mening föreligger här samma växling mellan olika former af ett och samma ord som i stamformerna *fawa-* och *fauha-*, hvilka i olika germanspråk föreligga af adjektivet *få*. Fno. och fsve. har af detta ord *fár, far,* äldre runspråket ***faua*** för *fawa-*, got. *favai* (nom. plur. mask.), ags. *feawe* (nom. pl. m.)[4],

---

[1] Om förekomsten af former med *háv-* i fno. se *Gíslason*, Njála II, 264—5.

[2] Ett minne af gammalt *há-* i sammansättningar har man kanske i namnen *Hárr*, Odens binamn växlande med *Hár*, *Hávi* och *Hálfr*, enligt Gíslason a. st. = *Háarr* och *Háalfr* (en gång träffas dock ett *Hǫlfr*). Jfr om formerna af hög som första sammansättningsled s. 280 n. 1. här.

[3] Jfr. *Lundgren*, Språkliga intyg om hednisk gudatro i Sverige s. 38 och *Lundgren*, Fsve. personnamn s. 8.

[4] Ags. **feaw* är utveckladt ur *fawa-* liksom adj. *hreaw* af *hrawa-*, subst. *streaw* (i kompositum *streawberie*, eljest *streá*) af *strawa-*, fem. *þreá* för **þreawu* (med denna ags. utveckling af *aw* > *eaw* jfr utvecklingen *ew* — *eow* i *treow, treó, *cneow, cneó*; i båda fallen *eaw, eow* äro *a*, *e* väl genom (brytning eller snarast) omljud öfvergångna till *ea, eo* framför *w*, och ursprungligen måste därför dessa förbindelser ha lydt *eaw, eow*, ej *eáw, eów*, såsom dock oftast skrifves [till Pauls

ffris. *fe* [1], men fhty. *fôh* och *fao* samt fsa. *fâh.* Den fhty. formen med *h* synes vara fullt säker och urgammal. *Graff* III, 430 ansätter ett *„fôh, fôhi“* och har många och gamla exempel med *h.* Så träffas i Hildebrandslied dat. plur. *fôhêm* (så accenteradt hos *Braune,* Althochd. Lesebuch s. 78), hos Tatian ofta nom. pl. *fôhê* (så accent. i Sievers Tatian), men ingen form utan *h,* i de s. k. Keronska glosorna likaledes acc. pl. *fohe,* o. s. v.[2] Dess utom finnas emellertid i fhty. äfven formerna *fao, fô*, hvilka utgå från stamformen *fawa-* (se not 2 här nedan), så att i fhty. båda formerna *fauha-* och *fawa-* kvarlefva. Fsa. har *fâh* (nom. sing. *faho* 1 gång i Hêliand, båda handskrifterna, g. pl. *fahora* 1 g. i Cod. Cott.), som väl står för *fôh* med den i fsa. stundom förekommande växlingen mellan *ô* (af *au*) och *â,* hvarom

---

helt afvikande uppfattning af dessa företeelser, P.-B., Beitr. VII, 164 f, har jag ej kunnat ansluta mig]. Sievers, Ags. Gram., s. 86 och 90 ansätter för *streá* och *þreá* stammarne *strauwo-* och *ðrauwâ-*, hvilka åtminstone ej kunna vara samgermanska (jfr fno. *strá* och *þrá*; det af Sievers anförda fhty. *drouwa* synes vara en yngre form för *drawa, drowa,* hvarom se Graff och Holtzmann, Ad. Gram. I, 1 : 331). Sievers har förut skarpt framhållit skillnaden mellan germanskt *aw* och *auw* (se Jenaer Literatur-Zeitung f. 1876, nr 29).

[1] Denna form står för **few-* af **faw-* (med vanligt ffris. *e* af *a*) liksom ffris. *stre* för **strew*, **straw*; jfr nyfrisiska (wangerogska) *rê*, rå för *hrawa-* (wangerogskan har ock *strê*; Fries. Archiv I, 100, 396).

[2] Det är därför mycket vilseledande då *Fick,* Vergl. Wb.[3] III, 183 uppgifver: „ahd. *fao, fô* fl. *faoêr, fôêr, fôhêr, fôwêr*“. — Braunes Althochd. Leseb. har i glossariet blott „*fô*, älter *fao* (fl. *fôêr*), adj. paucus, wenig (got. **faus*, pl. *faváí*),“ detta oaktadt Hildebrandslied fins i läseboken. Pauls yttrande (P.-B, Beitr. VII, 167, not) om formerna med *foh-*: „Das *h* ist gewiss nicht dem *c* in lat. paucus gleichzusetzen, sondern nur zeichen der silbentrennung, da kein anderer dialekt eine spur davon hat“, kan jag omöjligen godkänna. Dels har fsa. äfven *h,* dels hafva inga analogier kunnat anföras för ett dylikt i vissa urkunder genomgående inskjutet „silbentrennende“ *h.* (Äfven *Kögel,* Das Keronische glossar, s. 23 och *Piper,* Die Sprache und Lit. Deutschlands I, 280, fatta *h* som oorganiskt).

se *Heyne,* Kleine altsächs. und altniederfränk. Gram. § 5[1]. Stamformen *fáuha-*, som ligger till grund för de fhty. och fsa. formerna, har sin regelbundna motsvarighet i lat. ***paucus***. Det synes nu vara det enda metodiskt riktiga, att hänföra stamformen *fawa-* till samma ordbildning, sålunda äfven till en ursprunglig rotform *pouk*[2]. Ty icke är det sannolikt, att de olika germanska formerna hänföra sig till två helt olika ord! För att nu kunna förena de germanska stamformerna *fáuha-* och *fawa-*, måste man utgå från en urgermansk växling:

1) *fáuho-* 3) *fauȝó-*[2]

2) *fáuhwe-* 4) *fauwé-*,

liknande den, som ofvan antagits för *hög*. Men vidare är det nödvändigt att antaga, att *fauwé* på samgermansk botten öfvergått till *fawé-*, d. v. s. att en samgermansk ljudlag funnits, enligt hvilken

a) obetonadt *auw* (eller kanske redan *ouw*) öfvergått till *aw* (respektive *ow*) framför följande ***vokal***.

En sådan ljudlags tillvaro finner jag i hög grad sannolik. Det är ju ganska naturligt, att den tunga förbindelsen *auw* med de efter hvarandra följande beslägtade ljuden *u* och *w* i obetonad stafvelse lättats till *aw* (än naturligare vore, att *ouw* lättats till *ow*, då det ju medför en synnerligen stor kraftansträngning att i obetonad stafvelse efter hvarandra uttala de 3 beslägtade ljuden *o u w*). Ja, *auwé* är väl fonetiskt = *auué* (*u* halfvokal), hvars förenkling till *aué* är helt naturlig. På likartadt sätt måste man ju antaga, att på urgermansk botten

---

[1] Eller är *fâh* en kontaminationsform mellan *fauha-* (*fôha-*) och *fawa-*? Något *hâh*, *thâh* fins ej i fsa., men däremot otaliga gånger *hôh*, *thôh*, äfvenså en gång *flôh*; om *frâh* se s. 279, n. 3. här.

[2] Att denna stamform försvunnit ur samtliga germanspråk är visserligen påfallande; på samma sätt har ju emellertid i fno. stamformen *hauȝó-* alldeles försvunnit.

b) obetonadt *auw* (eller kanske redan *ouw*) öfvergått till *au* (respektive *ou*) framför följande *konsonant.*

Här sammansmälta helt naturligt *u* och *w* till *u*. Denna senare här först formulerade lag ligger ju till grund för von Bahders[1] och Osthoffs[2] förklaringar af *taumr* och *draumr* såsom uppkomna af *tauȥwmó-*, *drauȥwmó-*. De hafva båda antagit bortfallandet af *w* efter obetonadt *au* som en självklar sak. Emellertid torda det icke sakna intresse att finna, att denna ljudutveckling har sin naturliga motsvarighet i den här nyss antagna behandlingen af *auw* framför vokal.

Ett stöd för mitt antagande, att urgermanskt obetonadt *auw* blifvit *aw*, kan man måhända finna, om man med *Kluge*[3] anta-

[1] Die Verbalabstracta in den germanischen sprachen, Halle 1880, s. 133, 134.

[2] P.-B., Beitr. VIII, 276—7.

[3] Frestande vore att med tillhjälp af denna lag förklara det fno. verbet *heyja*, *háða*, äldre **haujan*, **havidō* såsom stående för **hau(ȥ)wjan*, **hau(ȥ)widō* och afledt af stamformen *hau(ȥ)wé-*; det skulle då egentligen betyda göra hög, hvarefter betydelseutvecklingen blefve göra fullständig, sätta i ordning, bringa till stånd (jämföras kan i någon mån betydelseutvecklingen af *fylla*, hvarjämte han erinras därom, att *heyja* på ett ställe i Snorre-Eddan [se Egilsson, s. 334] står synonymt och omväxlande med *auka*, *fylla*). — Troligen kunna andra ord hänföras under nu angifna lag, men jag kan för tillfället ej anföra några flere säkra och af antagliga etymologier stödda exempel än de två ofvan anförda. Fno. *frár*, *frór* har i fsa. båda formerne *frâh* och *frô* (n. pl. *frâha* 2 g. i Cott., *frâh-môd* och *frô-môd* fl. g.), hvilket kunde häntyda på dubbla stamformer *frauha-* och *frawa-*; men *frâh* är kanske analogibildning efter *fâh* (dunkelt är förhållandet med fsa. *frôho*, *frôio*, *frâho*, m. herre). I mhty. framträder *frôh* först sent och är där tydligen oorganiskt (fhty. har aldrig *h*). Osäkert är det, om till det germanska *hrawa-*, fno. *hrár*, funnits en sidoform *hráuho-*, som skulle återspeglas i tyska *roh*, mhty. *rôch* (redan från 1100-talet enligt Lexer). — Fsve. *lo(i)* och fno. *láfi*, nynorska dialekter *låve* och *lave*, sve. *lafve* skulle kunna sammanföras genom antagande af dubbla stamformer *láuhan-* och *la(u)wén-* (*láfi* vore då kontaminationsform med hänsyn till *á*)

ger, att den samgermanska utvecklingen *aw* > *auw* (hvaraf got. och fornnordiskt *aggv*) uppstått blott i betonad stafvelse; man kunde åt minstone häraf sluta, att det urgermanska språket hyste obenägenhet mot obetonadt *auw*.

Att mellan *aw* och *auw* ett nära fonetiskt samband funnits visar slutligen den i fhty. och mhty. förekommande utvecklingen af (betonadt) *auw* ur *aw*.

De nu uppstälda lagarna a) och b) bilda ett tillägg till Sievers lag om *ȝw*, ty urgermanskt obetonadt *auw* står väl alltid för äldre *auȝw*.

Med tillämpning af lagen a) får man nu af *hauwé-*: *hawé-*, liksom af *fauwé-*: *fawé-*.

Af stamformen *hawé-*, som fortlefvat på nordisk botten [1], har nu i fno. ett fullständigt adjektiv *hár, hǫ́, hátt*, ack. *hawan*, senare *hávan*, o. s. v. utvecklat sig, jämte *hǿr, hǿ, hǿtt*, etc., och likaså troligen i fsve. och fda. jämte de där bestående andra formerna af ordet, hvarom straxt. Formerna med *á*: *hár, há-*, i sammansättningar etc. synas i fno. uttränga formerna med *ó*: *hór, hó-* etc. ungefär samtidigt med att det allmänna *u*-omljudet af *á* till *ǫ́* uttränges genom de oomljudna formernas seger. [2] Det ligger nära till hands att söka ett samband mellan dessa

---

[1] Möjligen föreligger denna stamform i ordet ***hauiuha*** = ***haw-iuha***, som finnes å Sjællandsbrakteaten (Stephens nr 57; jfr s. 275, n. 2 här). *Haw-* stodo då för *hawé-* med den svaga stamformen och bortfallen temavokal *e*. Af detta *haw-* kunde fno. *há-* i sammansättningar vara en afspegling. Om sådan behandling af första sammansättningsleden se *Kremer*, P.-B., Beitr. VIII, 373, 381, 428. — *Hauha-* såsom första sammansättningsled, hvaraf fno. *hó-*, har genom analogi från det osammansatta adjektivet fått den starka stamformen (liksom got. *hauh-*). — Runspråkets ***fauа-wisa*** har likaledes den svaga stamformen (men med analogiskt tematiskt *a*).

[2] Jfr *Bugge*, Aarb. f. 1873, s. 33.

båda företeelser, i synnerhet som någon särskild orsak måste finnas till det allmänna försvinnandet af formerna med *hó-*. Det synas nu icke osannolikt, att förklaringen till ifrågavarande företeelse ligger däruti, att det af (*au* >) *ao* framför *h* uppkomna *ó*-ljudet legat nära intill det af *á* genom *u*-omljud uppkomna *ǫ́*[1], ja kanske varit därmed identiskt, således varit långt *å*-ljud, ej slutet *ó*-ljud. Däremot kan ej invändas, att *þó* (dock) har samma ljud, som det allmänna isl. *ó*[2], ty så är ju ock förhållandet med *nótt, spónn* m. fl. (d. v. s. *ǫ́* har här öfvergått till *ó*).

De hittils förklarade formerna fno. *hár, hór*, fsve. *ha-*, fda. komp. *hör(r)e* och fsve. superl. *höster* utgå, som vi sett, från stamformerna *háuho-* (möjligen *háuhwe-*) och *hawé-*. Den återstående urgermanska stamformen *hauʒó-* åter föreligger i det allmänna fsve. och fda. *högher,* hvaraf komp. *höghre,* superl. fsve. *högster*, fda. *höghæst,* nysve. *hög*[3], nyda. *høi.* Huruvida åter

---

[1] Det tyska af *au* uppkomna *o* i *roth, hoch* etc. ligger ju ock nära vårt *å*-ljud. I älfdalskan, som har *å* för *au*, ligger detta ljud enligt Noreen mellan svenskt *å* och *o*.

[2] Möjligen kunde nysve. *ändå*, fsve. *æn þo*, häntyda på ett *ǫ́*-ljud i fsve. *þo*. Jfr dock *Kock,* Nord. Tidskr. f. Filologi, N. R., III, 241.

[3] Jfr älfdalska *åg* (jfr n. 1 ofvan; komp. och superl. *öger, ögest* med öppet *ö* måste, enligt benäget meddelande från Doc. Noreen, vara lånade från riksspråket eller ha ungt analogiskt omljud), Venjansmålets *hög* (öppet *ö*) med *ö* lånadt från komp. och superl., orsamålets *eg*, som närmast förutsätter *hög* — alt enligt Doc. Noreen, hvars ljudbeteckning jag dock ej återgifvit —, norrländska *haug* (Rietz), nylands- och närpesmålens *hög*, komp. *höger*, superl. *högst,* rågömålets *heger, hega, hegt* (nom. sg. mask, fem., ntr.) *hegir, heger, heg* (nom. pl. mask., fem., ntr.: *e* = *ö* af *œ, au, ey*) — enligt *Freudenthals* monografier öfver anförda mål —, ormsö- och nukkömålets *hauan* (uppenbarligen för *haugan* enligt allmän ljudlag), neutr. *höfft* i nukkömålet (för **hökkt*, för **haukt* enligt målets ljudlagar), komp. *hegra*, superl. *hegst* (*e* = *ö* af *au, ey, œ*; äfven = *æ*; se *Vendells* monografi), m fl. nysvenska dialektformer, alla utgående från grundformen *hauʒó-*.

denna stamform *hauzó-* funnits och sen gammalt fortlefvat i norska munarter, är mer tvifvelaktigt. Den allmännaste nynorska dialektformen af ordet är *hög* (endast undantagsvis träffas **håg**, *höyg*), komp. *högre*, superl. *högst* (undantagsvis *hægre, hægst, hæst*). Det är nu i hög grad öfverraskande att finna dessa former *hög, högre, högst* vara de allmänna och äfven i de forntrognaste norska munarterna förekommande formerna, öfverraskande dels därför, att i fno. intet spår finnes af en stamform med *g*, dels därför att, om man i dessa former hade en norsk lemning af stamformen *hauzó-*, denna bort heta ej *hög*, utan *haug* i alla de norska munarter, som behållit *au* (jfr norrländska *haug*, se s. 281 not 3). På lån från danska skriftspråket har man svårt att tänka, då öfvergången från *hög* till *hei* där är mycket gammal. Jag vågar, utan närmare kännedom om de norska munarternas ljudlagar, ej föreslå någon förklaring af den egendomliga företeelsen. Möjligen är emellertid förklaringen den samma, som för motsvarande företeelse i färöiskan nedan föreslås. De nynorska formerna *håg, hægre, hægst* (från Sætersdalen och öfra Telemarken) äro intressanta exempel på kontamination mellan formerna *hår*, *hærre, hæst* (denna sistnämda form lefver kvar i Nordhordland) och de allmänna *hög, högre, högst* (jfr substantivet *hægd* i Sætersdalen för det eljest allmänna *högd*, samt *hædd* i Nordhordland). Man har häri ett alldeles obestridligt exempel på, huru utjämning spelat med vid detta ords utvecklingshistoria i Norden. I färöiskan finnas jämte *háur* (nybildning för *hár*), *hátt*, komp. *hærri*, superl. *hæstur* äfven formerna *hegur*, *hegt, hægri, hægstur*.[1] Man kunde här tänka på följande utveckling. Jämte *hár* (och *hǿr*) har funnits *haugr*, som i fsve. Af komp. och superl. hafva *hœrri* och *hærri*, *hœstr* och *hæstr* funnits. Genom inverkan från *hœrri, hœstr* har *haugr* ombildats till *hœgr* (nu skrifvet *hegur*, liksom *e* allmänt brukas för *œ*). Sedan hafva *hœrri*, *hœstr* försvunnit och *hærri*, *hæstr*

[1] Enligt *Hammershaimb* i Annaler f. nord. Oldk. 1854 s. 294, 297.

genom inverkan från *høgur* blifvit *hægri, hægstr*. Jag medgifver dock villigt, att denna förklaring är väl konstlad.

Stamformen *hauʒó-* träffas vidare i forngutniskan, där ack. sing. fem. *hauga* (i äldre laghandskriften felskrifvet *huauga*), samt de från positivformen med *g* utgångna komparativ- och superlativformerna *hoyghri* och *hoygstr* [1] förekomma; i nygutniskan har *g* inträngt i hela ordet *haugar, haug, haukt*. I forngutniskan träffas emellertid äfven former af ordet utan *g*, nämligen *haur*, nom. sing. mask., *hau*, nom. sing. fem., och *haut*, nom. sing. neutr. (hvardera formen en gång; *haut* dock äfven som adverb en gång), samt kompar. *hoyrin* och superl. *hoystr* (hvar sin gång). Dessa former äro svårförklarliga. Följande försök till deras tydning synes mig vara antagligt. Älst har i böjningen former med *haw-* (af *hawé-*) samt med *haug-* växlat. Så har man fått dels ett **hár, *há, *hátt*, ack. **hawan, *hawa, *hátt*, dels ett **haugr, *haug, *haugt*. Från denna senare form har diftongen trängt in i **hár* etc., men ännu icke *g* [2]; så har man fått *haur* etc. som kompromiss mellan **hár* och **haugr*. Denna utveckling har väl underhjälpts af formerna med bibehållet *haw-*, till hvilka ju en nominativ *haur* låg närmare än **hár*. Bredvid det så nybildade *haur* har emellertid **haugr* fortlefvat. Sedan har steget varit lätt till envälde för formerna med *haug-* (i yngre laghandskriften träffas ock neutr. sing. *haucht*). Af intresse är, att denna gradvisa utveckling också lemnat spår efter sig i fda., där neutr.

---

[1] Båda hvar sin gång. Dess utom 1 gång ett felskrifvet *hoyþri*, väl för *hoygri*, samt 1 gång ett från *hoystr* ändradt *hoygstr*. Om formerna af *hög* i fgutn. se *Söderberg*, Forngutnisk ljudlära, s. 23, not. 2 (och s. 43, n. 2).

[2] Kompromissen har här medfört inträngande af rotvokalen från *haugr* till **hár*, medan åter i de s. 282 anförda norska dialektformerna det är den slutande rotkonsonanten, som inträngt från *haugr* till *hár* (hvaraf *hág* etc.). Den ena utvägen är naturligtvis lika möjlig som den andra.

höt flerstädes (lagarne, se Lund; Harpestreng se ofvan s. 270 f.) förekommer. Denna form kan omöjligen vara organisk; ty för neutr. måste väl grundformen vara **háuhata*, hvaraf **hǿtt.*[1] — De forngutniska komparativ- och superlativformerna *hoyri*, *hoyghri*, *hoystr*, *hoygstr* äro ombildningar af **hyri*, **hystr* efter *haur* och **haugr*.

Härmed har jag sökt förklara alla de nordiska formerna af ordet. De öfriga germanspråkens former må i korthet skärskådas. Först tarfvar då got. *hauhs* sin förklaring. Den maskulina nominativformen utan *w* är ju regelrätt (enligt den Kluge-Osthoffska lagen), da grundformen är **háuhoz*. Att denna paroxytonerade form utan *w* i gotiskan förallmänligats och sedan äfven föranledt *w*'s utträngande ur de afledningar af ordet, där man skulle väntat *w*, beror möjligen därpå, att, som jag ofvan (s. 268) antydt, redan på samgermansk botten stamformerna *háuho-* och *háuhwe-* kunde hafva sammanfallit till en: *háuho-*. Vill man ej antaga detta — hvaremot fno. *hǫ́wan* kan anföras (se dock ofvan s. 275) —, får man för got. *hauhs* och dithörande bildningar utan *w* antaga, att en af de fyra stamformerna utträngt de tre öfriga. Jag tror icke, att man längre behöfver skygga tillbaka för ett sådant antagande såsom för djärft i betraktande af de talrika andra analogiska ombildningar, som numer måste antagas i gotiskan hafva egt rum i just sådana fall, där en urgermansk grammatisk växling förelegat. Dessa gotiska former utan *w* hafva emellertid hittils lagt ett, som det tycktes, oöfverstigligt hinder i vägen för de nordiska formernas förklaring. Den Kluge-Osthoffska lagen har undanröjt detta hinder. Föröfrigt vill jag i detta sammanhang anmärka, att antagandet af en germansk rotform *hauhw-* (bland flera) endast är konsekven-

---

[1] Liksom *höt* måste antagas vara nybildning, kunde möjligen äfven *hör(r)e* och *höster* så uppfattas, men föga sannolik synes en sådan förklaring af dessa former vara. — *Hör(r)e*, *höster* hafva för öfrigt kanske medverkat till uppkomsten i fda. af en positiv **hör*, *höt*.

sen af den härledning af ordet ur en rot k^2uk^2, som så vidt jag vet, är den allmänt antagna (jfr här förut s. 268 n. 1.[1].

Om fhty., fsa. *hôh* gäller väl det samma som om det got. *hauhs*. I ags. och ffris. åter finnas former af ordet, som visa, att där både de paroxytonerade och de oxytonerade rotformerna fortlefvat. I ags. heter ordet väl i regeln *heáh*, men en dat. plur. *heázum* (jämte *heám, heáum*) hänvisar på en stamform *hauzó-* (jfr *Sievers*, Ags. Gram. § 295, anm. 1). I lexika pläga ock af gammalt för ags. angifvas formerna *heáh, heág*. Ffris. *hâch, hâg* (kompar. *hâchera* och *hâgera*) vittna om den grammatiska växlingen i detta språk. I nyfrisiskan har den oxytonerade formen segrat. i det att saterländska och helgolandska dialekterna hafva *hôg*, nordfrisiska *hugh*, västfrisiska *haeg, heag*, hvartill kan läggas wangerogska *hôch* (då i denna dialekt slutjudande *g* blir *ch*)[2]. Fornlågfrankiskan har blott den paroxytonerade formen (dat. sing. mask. *hôon*, superl. *hôista*)[3]; medelholländskan har *hôg*, nyholländskan *hoog* (superl. *hoogst*). Medellågtyskan har både *ho, hôch* och *hoge* (Schiller-Lübben); nyare lågtyska munarter hafva *hoch* eller *hog* (kompar. *höger, högger* etc.). Af det nu meddelade framgår, att Noreen (a. a. s. 433) med orätt tillerkänner de västgermanska språken endast paroxytonerade former af ordet.

* * *

Såsom tillägg till ofvanstående må anföras, att en motsvarighet till — och sålunda ett stöd för — de af mig antagna trenne stamformerna 1) *háuho-*, 2) *hauzó-*, 3) *hau(z)wé-* (och liknande af *fauho-*) kan uppvisas i stamformerna 1) *rûho-* (väl älst *ráuho-*), 2) *rûzó-* 3) *rû(z)wé-*, som uppenbarligen ligga till grund för de växlande formerna af detta adj. i de särskilda german-

---

[1] Se ock *Kremer*, P.-B., Beitr., VIII, 435 och *Kluge*, Etymol. Wörtb.

[2] Fries. Archiv, I, 174.

[3] Om motsvarigheter till dessa former i yngre nederländska urkunder se *Cosijn*, De oudnederlandsche psalmen s. 68.

språken : ags. *rûh*, gen. *rûwes* och *w* i öfriga cas. obl.[1], medeleng. *ruh, rugh, ru, rou, ruȝ*, Chaucer *rough, rogh, row*, nyeng. *rough* (men uttaladt *röff*, väl utveckladt af formen *rûw*?), medelnederländska *ru* (Oudemans), nyholländska *ruig* och *ruw*, lågtyska *ruug* (Brem. Wb.) och *ru*[2] — af det senare är väl danska *ru* lånadt —, nyfrisiska (wangerogska) *rûch*[3], fhty. *rûh*, mhty. *rûch, rûwe, rû* (Lexer), nhty. *rauh*. Ordets rot är väl *rouk*[2]; jfr litau. *raukas*, veck, skrynkla, och verbet *rukti* (jfr *Skeat*, An etymological dictionary of the english language, s. 517).

Tillägg vid tryckningen. Till s. 275. Det är väl det sannolikaste, att fno. *hóvan* o. d. former med *-óv-* hafva utvecklats ur **hauhwan* af stamformen *háuhwe-* (och sålunda ej äro kompromissformer mellan *hóan* och **hawan*, såsom jag alternativt föreslagit), då dessa former med *-óv-* äro de älst förekommande. Utom i Eluc. träffas *hǫ́va* (ack. plur.) i Cod. Arnm. 677, 4to (Nord. Tidskr. f. Philologi II, 301). I åtskilliga mer och mindre gamla kväden träffas former af adj. *hór, hár*, hvilka i handskrifterna återgifvas med *háv-*, men möjligen älst lydt *hóv-*, då denna senare form fordras för halfassonansens åstadkommande. Så är förhållandet med de af Gíslason, Njála II, 264—5 anförda udda verslinjerna

Svá frák hitt at háva

(Hallfreðr Vandræðaskáld, Óláfsdrápa v. 3[1], Wisén, Carmina norrœna s. 34),

Sá vas hjǫrr. ens háva

(Geisli v. 44[5], Wisén s. 59),

---

[1] Sievers, ags. Gram. s. 103, 37, anser, att här „ist ein *w* entwickelt“ d. v. s. senare inskjutet mellan vokalerna efter bortfallet *h*. Detta förefaller ej sannolikt, särskildt i betraktande af de öfriga germanspråkens här ofvan anförda former med *w*.

[2] Enligt *Danneil*, Wörterb. d. altmärk.-plattd. Mundart.

[3] Fries. Archiv I, 101 (men *rê*, rå; jfr ofvan s. 277 n. 1).

och *þá vá þorsteinn hávan*
(Íslendingadrápa v. 23 [7], Wisén s. 81).

Det må dock anmärkas, att i alla dessa dikter helassonans stundom träffas för halfassonans (jfr ock därom *Gislason*, Om helrim . . .).

I den udda versraden

þó gat þeim en háva

(Sn. E. II, 172, 423; okänd förf.)
fordras däremot *háva* (och ej *hóva*) för halfrimmet.

Till s. 280 f. Länge tänkte jag mig möjligheten af att *hár* skulle hafva kunnat uppkomma ur *hǫ́r* genom analogibildning vid försvinnandet af *u*-omljudsformen *ǫ́* (af *á*). De skäl, som förmått mig öfvergifva denna hypotes, böra kanske anföras, då möjligen en och annan hyst liknande tankar om uppkomsten af *hár* och i följd däraf finner ansättandet af en särskild stamform därför onödigt.

Vore *hár* först genom en jämförelsevis sen analogibildning uppkommen ur *hǫ́r*, skulle man icke vänta, att i de handskrifter, där *u*-omljudet *á* > *ǫ́* lefver med fullt lif och särskildt former med *hó-* af adj. *hög* förekomma, finna former som komp., superl. *hærri, hæstr* och subst. *hæð*. Så är dock förhållandet i t. ex. den isländska homilieboken. Dessa former förutsätta med nödvändighet tillvaron af ett gammalt med *hór* jämbördigt *hár*. Icke häller skulle man vänta att, såsom i norska homilieboken, finna *háva* jämte *hó-*, *hótt,* ty vore *há-* en nybildning, skulle väl denna först framträda i de sistnämda formerna, och sist framför *v*. Slutligen kan en sådan nybildning tänkas hafva uppstått endast genom en mycket invecklad process, hvartill, så vidt jag vet, inga analogier finnas. Det torde därför vara nödvändigt att såsom i föregående afhandling skett till förklaring af *hár* uppställa en annan germansk stamform än den, hvarifrån *hór* utgår.

Upsala Mai 1883.

L. FR. LEFFLER.

Über die Ausdrücke
fornyrðislag, kviðuháttr, ljóðaháttr.

Der nordischen Versarten sind bekanntlich drei, 1: nur Stabreim, 2: Stabreim und Silbenreim (halber oder ganzer) *innerhalb* einer Verszeile, 3: Stabreim und Silbenreim (männl. od. weibl.) am *Ende* zweier Verszeilen; jede dieser drei Arten mit mehr oder weniger Unterarten.

Die 3. Art, von welcher Snorres Háttatal 15 Unterarten exemplificirt, führt in dessen Commentar die gemeinsame Bezeichnung: runhent.

Für die 1. und 2. Art. sind dergleichen gemeinsame Bezeichnungen nicht überliefert, weder für das 6-silbige dróttkvætt, das 8-silbige hrynhent, das 4-silbige toglag, das 5-silbige Haðarlag usw. der 2. Art, noch für die 8-zeilige und die 6-zeilige Strophe der 1. Art.

Uns allen ist gleichwohl für diese 1. Art von jeher der Ausdruck fornyrðalag geläufig, allerdings nicht nur als Gesammtname für die 8- und die 6-zeilige Strophenart — und so bestimmte zuerst *John Olafsen* (NgD 1786) s. 49, § 3 —, sondern auch für die erstere allein, nur dass für diese nicht selten auch die Benennung Starkaðarlag angewendet wurde.

Die einzige Stelle an der 'fornyrðalag' in der alten Literatur erscheint, ist die Überschrift der 96. Str. von Snorres Háttatal. Doch sie ist hier in Rasks SE (s. 268) und in SE. AM. I, 712 cursiv gedruckt und in letzterer mit der Bemerkung begleitet: 'hæc inscriptio in Reg. alia manu scripta est'.

Dies bestimmte mich in meiner Ausgabe des Háttatal (II.

Halle 1881) statt (*τῶν*) fornyrð*a* lag als überschrift der 96 Str. (*τοῦ*) fornyrð*is* lag zu setzen, das — gleichfalls ein *ἅπ.λεγόμ.* — in Commentar zu Str. 96—99 von der alten Hand des cod. Reg. in den eben diese 96. Str. erläuternden Worten erscheint (Hátt. II, 34[10]): sú er grein milli þessa hátta, at í fornyrðislagi *usw.*

Eine Bestätigung meines Verfahrens fand ich in K Gíslasons Bemerkungen zum Ynglingatal (Aarb. 1881, 185—251), indem er (s. 188) gleichfalls dem fornyrð*is*lag des Commentars, als Benennung der 96. Str., den Vorzug giebt, obwohl er zugleich darauf hinweist dass die Überschrift fornyrð*a*lag — eine Zusammensetzung, die anderwärts in der alten Literatur nicht vorzukommen scheine — nicht, wie in SE. AM. angegeben wird 'alia manu' sondern mit derselben Hand, wie das übrige im cod. Reg., nur mit feineren Zügen und matterer Tinte geschrieben sei; -yrði in fornyrði komme jedenfahs von 'orð' — doch im sinne von 'Verszeile' (nicht von 'Wort' s: Hátt. II, 118); also fornyrðislag: alte Versweise.*

Wenn 'fornyrðislag' dieser Etymologie und Bedeutung zufolge sich sehr wohl als Gesammtbezeichnung jener 1., nur stabreimenden Art empfiehlt, stimt diess doch keineswegs mit obiger Stelle im Commentar zu Snorres Háttatal. Nach dieser ist es weder Gesammtbezeichnung für die beiden alliterirenden Strophenformen, noch für eine derselben die 8-zeilige, sondern nur die Bezeichnung einer besondern Art der letzteren: derjenigen, die nur einen Nebenstab in $^1/_3$ u. $^5/_7$ aufweist und in welcher der Hauptstab 'in der Mitte' von $^2/_4$ u. $^6/_8$ steht (im Gegensatze zu andern 8zeiligen Strophen, die zwei Nebenstäbe und die den

* Meine Frage in Málsháttakv. s. 19, ob fornyrði (-yrði von orð: 'Wort) neben fornt orð (wie fornmæli neben fornt mál) das 'Sprichwort' bedeute, wird bejaht durch zwei Stellen in II. Gerings íslenzk Æventýri (I. Halle 1882) 66 (s. 180)[27]: 'svá er þat sagt . . . í gömlum fornyrðum' und 72 (s. 193)[12]: 'sem í fornyrðum mællt var áðr af þeim gömlum vísum mönnum'.

Hauptstab am Anfange des Verses haben) — ganz abgesehen davon, dass es sich hier im Háttatal um das spätere 'skaldische' (nach Zahl und Quantität der Silben bestimte), nicht um jenes frühere 'eddische' (auf Hebungen und deren Zahl gegründete) fornyrðislag handelt.*

Da war es denn sehr erwünscht, als Guðbrandr Vigfússon — vor mehr als zwanzig Jahren — zur Bezeichnung der achtzeiligen, nur stabreimenden Strophe den Ausdruck 'kviðuháttr' gewissermaszen entdeckte und erweckte, eine im Gegensatz zur sechszeiligen (gnomischen) Strophe des ljóðaháttr sehr ansprechende Bezeichnung der (epischen) achtzeiligen, die sich seitdem, wie es scheint, allgemeiner Zustimmung und Benutzung zu erfreuen hatte.

Der Ausdruck 'kviðuháttr' ist zweimal belegt: in Oláfs málskrúðsfrœði (SE. II, 98[11]) und als Überschrift des 2. Strophenpaares in Rǫgnvalds Háttalykill (Svbj. Egilsson SE, s. 239), an ersterer Stelle im Hinblick auf eine vorher mitgetheilte, 'í kviðuhætti' gedichtete Strophe (es ist die 16. von Egils Arinbjarnarkviða), während im Háttalykill in Svbj. Egilssons Ausgabe eben nur die Überschrift: '2. Kviðuháttr' sich zeigt, das Strophenpaar selber jedoch (in der einzigen uns erhaltnen Papierabschr. des Háttalykill) als unleserlich weggeblieben ist.

Doch auch 'kviðuháttr' kann nicht als Gesammtbezeichnung für die achtzeilige, nur stabreimende Strophe gelten; nicht allein, weil er wie 'fornyrðislag' eben nur eine besondre Art derselben bezeichnet, sondern auch eine derartige, die als eine speciell 'skaldische' und sonach als eine der älteren 'eddischen' Form der achtzeiligen Strophe durchaus fremde erscheint.

Rücksichtlich der besondern Art des 'kviðuháttr' weist K. Gís-

---

* Beide Formen des fornyrðislag auch dadurch unterschieden, dass — wenn ich recht sehe — der Stabreim im letzteren nur auf Hebungen, im ersteren — wie in den silbenreimenden Versarten — auch auf Senkungen fällt.

lason a O s. 188 darauf hin, dass er die von Sievers (Skaldenmetrik II, 98) mit: 'Drei- und Viersilber abwechselnd' bezeichnete Strophenform sei — sonach dieselbe, welche im Háttatal von der (überschriftslosen) 102. Strophe exemplificirt wird. Und so heist es denn in der 'í kviðuhætti' gedichteten Strophe (SE II, 98):

Erumk auðskæf (◡́ ⏓ – | –́)	vinar míns (◡́ – | –́)
ómunlokri (–́ – | –́ –)	þvít valig liggja (–́ ◡ ⏓ | –́ –)
magar þóris (◡́ ⏓ – | –́)	tvēn ok þrēn (–́ – | –́)
mærðar efni (–́ ◡ | –́ –)	á tungu mér (–́ – | ◡́ –)

Ebenso hiess es aber auch — zur weiteren Bestätigung von K. Gíslasons Auffassung von kviðuháttr — in Rǫgnvalds Háttalykill unter '2. kviðuháttr':

a.)	b.) . . . .
. . . . . .	. . . . . .
í framstafn (–́ – | –́)	Arðar-vatn (?) (–́ – | –́)
fræðis þessa (–́ – | –́ ◡)	blæt yfir vísa (–́ ◡ ⏓ | –́ ◡)
. . . .	. . . .
. . . .	. . . endi
. . . .	hæiðar hvalz (–́ – | –́)
. . . .	til hjarta . . . . (–́ – | ◡́ . . .)

So viel allein hatte Jón Sigurðsson lesen können [dessen Abschrift des Háttalykill mir vor vielen Jahren einmal auf kurze Zeit einzusehen vergönnt war —], doch reicht es hin, um die Bedeutung von 'kviðuháttr' als eines wechselnden Drei- und Viersilblers sicher zu stellen.

Dieser auf einer bestimmten Anzahl von Silben und deren regelmässigen Wechsel beruhende Bau des kviðuháttr ist es denn aber auch, der ihn als eine speciell skaldische Versart erscheinen lässt. Olafr hvítaskáld bezieht sich a O. (SE II, 98[12]) ausdrücklich auf die Dreizahl der Silben (in $^1/_3$ und $^5/_7$): 'þrjár eru samstǫfur í vísuorði', da er die Notwendigkeit der Änderung von tvĕnn und þrĕnn ('mit Acut') zu tvēn und þrēn ('mit Circumflex') in dem Verse: 'tven ok þren' erklären will, 'es klinge só besser'.

Was heist aber 'kviðuháttr' — oder vielmehr, da es ja eben nur den háttr bezeichnen kann in welchem eine kviða gedichtet ist, was heist 'kviða'? Verstände man darunter ein in wechselnden Drei- und Viersilblern verfasstes Gedicht, so fände sowohl diese Bedeutung von kviða als auch das hohe Alter des kviðuháttr seine vollste Bestätigung in den Versen des alten Starkaðr in der Gautrekssaga (Fas III, 16—37), jenes Starkaðr, von dem es gleich am Beginne des Skáldatal heist (Catal. pag. 169 oder SE III, 270): hans kvæði eru fornust þeirra er menn kunnu nú. Diese Verse — warauf K. Gíslason a O s. 248 hinweist — sind in einem fornyrðislag gedichtet, dessen fast durchgängig vierfüssige Verse nicht nur hier und da mit Dreisilblern wechseln, sondern auch halbe oder ganze Strophen hindurch regelmässigen Wechsel zwischen Drei- und Viersilblern, also kviðuháttr, aufweisen (z. B. s. 26—27). Wenn nun die 'saga Starkaðar hins gamla', von der uns Jón Sigurðsson in SE III, 293 ff. berichtet, einer 'Starkaðarkviða' mit den Worten gedenkt (a O. 294, not. 3): 'svá segir Starkaðr í Starkaðarkviðu, at . .' (folgt Prosa) —, sollte Name des Gedichts und dessen Versart ohne Beziehung auf einander stehen? Indessen — wer mag für das Alter jener Verse bürgen, und wer für die von Snorri Björnsson († 1803) aus Saxo Gramm. compilirte Starkaðarsaga?

Der Name kviða entscheidet nichts; während er einerseits einigen unserer ältesten Gedichte (Eddalieder, s: Hátt. II, 132) zuertheilt ist, ohne dass diese im kviðuháttr verfasst wären, führen ihn auch einige (encomiastische) Gedichte die allerdings im kviðuháttr gedichtet sind, aber einer spätern Zeit angehören, wie die Glælognskviða des Þórarinn loftunga (sæc. XI) und die Hákonarkviða des Sturla Þórðarson († 1284), abgesehen davon dass eine drápa steflaus des Þorvaldr veili (c. 1000), gedichtet im skjálfhent (Hátt. II, 16 [19]), auch den Namen kviða skjálfhenda führte. Ob jene Glælognskviða und Hákonarkviða (so auch Hallmundarkviða in Grettis s. 144) ihren Namen (umgekehrt)

nach dem háttr, in dem sie gedichtet, führten? — wie die (epischen!) Atlamál nach ihrem 'málaháttr' (Hátt. II, 116)?

'ljóðaháttr', die allgemein übliche Bezeichnung der sechszeiligen nur stabreimenden Strophe, scheint der alten Literatur völlig fremd zu sein; auch bei John Olafsen (NgD 1786) sucht man sie vergebens. Sie rührt von Rask, der damit in seiner SE die im cod. Reg. (so wie in dessen Abschrift, dem Wch) titellose 100. Strophe überschrieb. Wohl aber findet sich ljóðsháttr als Überschrift des 1. Strophenpaars in Rǫgnvalds Háttalykill. Sollte, wie fornyrð*is*lag vor fornyrð*a*lag, so auch ljóð*s*háttr vor ljóð*a*háttr den Vorzug verdienen? Die Bedeutung von ljóð in ljóðsháttr kann wohl nur die von vísa: 'strophe' sein. Komt doch auch im ljóðsháttr das strophische Moment ganz vorzugsweise zur Geltung. *

Aus allem dem Gesagten folgt, dasz während 'ljóðaháttr' oder 'ljóðsháttr' als Bezeichnung der sechszeiligen stabreimenden Strophe unanfechtbar erscheint, die Ausdrücke 'fornyrðislag' und 'kviðuháttr', ersterer für die stabreimende Versart überhaupt, letzterer für deren achtzeilige Strophe — sofern wir wenigstens mit der alten Terminologie in Übereinstimmung bleiben wollen — nicht wohl zuläszig sind. Wir haben die achtzeilige alliterirende Strophe überhaupt mit 'fornyrðislag', doch nur deren Unterart, den wechselnden Drei- und Viersilbler, mit 'kviduháttr' zu bezeichnen.

K. Gíslason hat aO s. 188—189 und 247—248 die im 'kviðuháttr' verfassten Gedichte und Gedichtfragmente aufgezählt und ist dadurch die Zahl der von Sievers (Beitr. II, 291) und mir (Hátt. II, 134) angeführten um einige, namentl. das Noregskonunga-tal, vermehrt worden. Als weiteres Beispiel, das

* vgl. E. v. d. Recke, danske Verskunst I. (Kbh. 1881), 91.

sich unsrer Aufmerksamkeit bisher entzog, kann ich anführen: die sieben Schlussstrophen (Str. 62—68) der ersten von den beiden Merlinus-prophetien, zwei Gedichten, die sich den Bretasǫgur der Hauksbók eingefügt finden (Catal. pag. 131 und Verz. s. 68); ihr Dichter ist der isländische Benedictiner Gunnlaugr Leifsson, namentl. bekannt durch seine (latein.) Geschichte des norw. Königs Olafr Tryggvason; er starb 1218 (s. Catal. p. 182 und K. Maurer, Altnord. s. 70, Anm. 15).

Beide Gedichte — mit Ausnahme der bereits erwähnten Strophen im kviðuháttr — sind im fornyrðislag gedichtet und hätten (Hátt. II, 133—134), wie sie es leider sind, um so weniger von mir übersehen sein sollen als sie einerseits ein so umfängliches Beispiel des fornyrðislag aus späterer Zeit (sæc. XII/XIII.) darbieten, andrerseits die im 1. Gedichte stattfindende Vereinigung von fornyrðislag in Str. 1—61 und von kviðuháttr in Str. 62—68 mit Bestimmtheit darauf hinzuweisen scheint, dass, wenn die letzten 7 Strophen in einer skaldischen Versart, die vorausgehenden doch gewisz nicht minder in einer solchen abgefasst sein können und wir sonach in beiden Gedichten, dem ersten von 61, dem zweiten von 103 Strophen, ein anschauliches Bild gewinnen von dem durch Hátt. str. 96—99 exemplificirten skaldischen quantitirenden viersilbigen fornyrðislag samt seinen Auflösungen im 1. Fusz (–́ ⏑ ⏓ oder ⏓́ ⏑ — oder ⏑́ ⏓ ⏑ ⏓), seinen Kürzungen, Elisionen usw usw. Und in der That ist diess der Fall, wenn auch nicht geleugnet werden soll, dass eine obwohl nur sehr kleine Anzahl von Versen sei es durch Schuld des Dichters selber oder des Abschreibers oder des Herausgebers der festen Regel sich entzieht.

Kiel 1883, 31. März

TH. MÖBIUS

Om ordet hustru.

I andra häftet af Arkivet har Hr V. Saaby till skärskådande upptagit min i Nord. Tidskr. for Filologi, N. R. IV, 35 ff. framstälda och af Hoffory i Arkivet I, 43 aksepterade förklaring af ordet *hustru*, hvilken af Hr S. på ett alt annat än smickrande sätt vitsordas. Halten af Hr S:s kritik torde tillräckligt framgå af följande kortfattade anmärkningar:

1. Först och främst har Hr S. delvis missförstått, hvad jag på anf. st. yttrat, hvilket må vara ursäktligt, då det ju kan bero på bristande tydlighet i min framställning. Men beklagligtvis har detta missförstånd kommit Hr S. att orätt referera min åsikt, som enligt Hr S. (s. 201 f.) lär vara den att „*husfru* blev først ved bortfald af *f* til *husru* og dette senere[1]) ved indskud af *t* til *hustru*". Hr S. påstår mig sålunda antaga tillvaron af en mellanform *husru*, under det att verkliga förhållandet är, att jag tvärtom i min artikel — möjligen med en liten öfverdrift i motsatt riktning — påstått, det en sådan form „tåles lika litet i isländskan som i öfriga germanska språk." Min mening har sålunda varit och är fortfarande den, att en ljudlag kräfde bortfall af *f* uti *husfru*, men att en annan ljudlag ej medgaf tillvaron af ett *husru*, i stället för hvilket ett *hustru* genast måste inträda. Altså förfaller såsom öfverflödig största delen af Hr S:s uppsats, som går ut på att visa, det *husru* icke existerat och troligen icke kunnat existera.
2. Sedan Hr S. visat, att formen *hustru* följer till tiden omedelbart på *husfru* — något hvarom vi, som sagdt, redan från början kunnat vara ense — drar han (s. 202 ff.) slutsatsen: altså har *f* omedelbart öfvergått till *t* (borde hafva hetat: efterträdts af). Hr S. begår här det bekanta logiska felet att sluta från *post hoc* till *propter hoc*. Om ett kvantum krut exploderar, fylles ju ögonblickligen det rum, som det upptagit, med luft, utan att något mellantillstånd af tomrum uppkommer. Drager verkligen Hr S. häraf den slutsatsen, att krutkvantiteten öfvergått till (i stället för efterträdts af) den lika stora volym luft, som skyndat att intaga dess plats. På samma sätt här. Mitt påstående är: 1) *f* försvinner midt emellan tvänne konso-

[1]) Spärrningen af mig.

nanter, oberoende af om dessa äro *s* och *r* eller några andra; 2) *t* inskjutes mellan *s* och *r*, oberoende af om *f* eller någon annan eller ock alls ingen konsonant bortfallit dem emellan. Slutsats: *f* har icke öfvergått till *t*, men väl står ett *t* på den plats, där förr ett *f* stod.

3. Hr S. anser (s. 204), att ett *husru* borde snarare utveckla sig till *hussu* än till *hustru*, och såsom stöd för denna åsikt anför han uppkomsten af gen. pl. *lǫussa* ur **lǫusra* o. d. Denna uppfattning beror på okunnighet om eller glömska af följande två nordiska ljudlagar:

a) *s* + *R* (urgermanskt *z*, urnordiskt ᛉ) assimileras till *ss*, t. ex. nom. sg. *iss* af **is(a)R*, pres. *less* af **les(i)R*, gen. sg. f. *ýmissar* af **ýmis(e)RaR*, gen. pl. *lǫussa* af **lǫus(e)Ra*; biformerna med *-sr-*, t. ex. *vísrar*, *frjálsre*, *lǫusra* äro yngre analogibildningar efter *góðrar*, *réttre*, *spakra* o. d.

b) *s* + *r* (urgerm. *r*, urnord. ᚱ) blir *str*, en ljudlag som gäller för såväl urgermansk tid som inom nordiska språk, t. ex. isl. *stroðinn* af urgerm. **srðinoz* (l. **srðonoz*, yngre **struð-*, **stroð-*), *strǫumr* af urgerm. **sraumoz*, *stormr* af urgerm. **srmoz*, *ǫustr* af urgerm. **ausroz* (lit. *auszrà*), nom. pl. *systr* af urgerm. **svisriz*; från yngre tid ha vi t. ex. uti isl.: *hústrú* af *hús(f)rú*, *Ástríðr* af **Ás(f)ríðr* (se Hoffory, Arkiv I, 38 ff.), *Ástráðr* af *Ásráðr*; uti fsv.: *Sæstridh* för **Sess-fríðr* (se Lundgren, Spår af hednisk tro ock kult i fornsvenska personnamn, s. 24), *Astriþer* eller *Æstriþer* (Lundgren anf. st. s. 23), *hustru* för *husfru* samt uti forngutniskan *hustroya* för **husfroyja* (isl. *húsfreyja*; se C. Säve, Gutniska urkunder s. 40, 52; denna märkliga form hade jag förbisett, då jag skref min artikel i Tidskr. f. Fil.); i fornd. *hustru*, *Sestrith*; i sv. diall. *lyster* af *lyss-r* = isl. *lýss* + ånyo tillagd pluraländelse (se Fr. Widmark, Bidrag till kännedomen om Vesterbottens landskapsmål, Sthlm. 1863, s. 15). Denna inskjutning af *t* i förbindelsen *sr* har sin fullständiga analogi i den uti vissa fornnorska handskrifter förekommande utvecklingen af *sl*, *sn* till *stl*, *stn*, t. ex. *Ástlákr*, *Ástleifr*, *stnúa*, *stnjór*, *stneggr*, *lǫustn*, *njóstn*, *reistn* m. m. (jfr. Cleasby-Vigf. 508, 2).

4. Den förutsatta öfvergången från *f* till *t*, som Hoffory med skäl kallat „ubegribelig“, söker Hr S. göra antaglig genom att förklara den till sitt väsen vara „på én gang en heterogen dissimilasjon og en homorgan assimilasjon“. Utan att vilja bestrida den fonetiska möjligheten af en dylik procedur, hvilken dock synes mig böra sönderfalla i två till tiden skilda företeelser, vågar jag dock påstå, att så länge Hr S. på intet sätt gittat med säkra analogier styrka möjligheten däraf, kan den icke göra

anspråk på att blifva erkänd.[1] Det enda exempel han — med stöd af Rumpelts fullständigt antikverade Deutsche grammatik — anför, är dels icke analogt, dels alldeles missuppfattadt. Det got. *fragifts* är nämligen icke, såsom Hr S. tror, yngre än och uppkommet af det en enda gång hos Lukas förekommande *fragibt(im)*, utan detta senare är, i händelse det icke rent af är felskrifning, en yngre form beroende på anslutning till verbet *giban* och substantivet *giba*; *fragifts* måste vara det äldre, enär, såsom redan länge allmänt erkänts, en urgermansk ljudförbindelse *bt* öfverhufvud icke existerat (jfr. Paul, Mittelhochd. gramm. § 75; Sievers, Ags. gramm. § 232; Braune, Got. gramm.[2] § 81, 56, 4).

Detta till bemötande af Hr S:s polemik mot hvad jag i Tidskr. for Filol. framstält. En punkt, som jag där lämnade outredd eller rättare sagdt icke inlät mig på, skall jag här tillåta mig att något belysa, hälst Hr S. synes mig icke häller i denna punkt träffa det rätta. Det gäller besvarandet af den frågan, hvarför under det att *húsfrú* blef *hústrú*, dock *húsfreyja* gaf *húspreyja*, nynorskt *husbreia*, fsv. *husprea*. I min förra artikel i ämnet kunde jag ej angifva grunden till differenseringen, och lika litet har Hr S. lyckats göra det. Han antar (s. 202) äfven i *húspreyja* en „heterogen dissimilasjon“, som ledt till utbyte af en labiodental spirant mot en labio-labial explosiva (Hr S. älskar att i stället för de af andra människor använda formerna spirant och explosiva tillgripa „gnidningslyd“ och „spærrningslyd“); men någon grund anges ej till, att *sf* ena gången blir *sp*, andra gången *st*. Naturligtvis måste *sf* hafva varit af olika beskaffenhet i de båda fallen. Enligt min mening förhåller det sig så, att *s* + labiodentalt *f* + *r* gifvit, på sätt ofvan utvecklats, *str*; däremot af *s* + labiolabialt *f* + *r* uppstod *spr*. *Húsfrú* är, såsom varande en sammansättning med det tyska lånordet *frú*, yngre än den altigenom inhemska sammansättningen *húsfreyja*, och vid tiden för dess bildning var *f* redan labiodentalt såsom i våra dagar; vid tiden för bildandet af sammansättningen *húsfreyja* däremot var *f* ännu labiolabialt. Att verkligen det urnordiska *f* var och troligen ännu i den älsta historiska tiden fortfor att vara labiolabialt, torde kanske vara öfverflödigt att med bevis styrka. Men till deras tjänst, som möjligen icke närmare reflekterat öfver frågan, anger jag här några af hufvudskälen för detta antagande:

1. Det har uppkommit ur det bilabiala indoeuropeiska *p*, som närmast måste hafva gifvit upphof åt ett bilabialt *f*.
2. Dess etymologiska motsvarighet, det gotiska *f* är bilabialt (se Braune, Got. gramm.[2] § 52).

[1]) Tegnér har i Hemmets ord s. 31 uttalat den meningen, att uppkomsten af *t* i *hustru* skulle bero på ett uttal *hus-fru*; men hvarför ett dylikt dragande af *f* till förra stafvelsen skulle framkalla en öfvergång till *t*, inser jag icke. Ej häller har Tegnér anfört några analogier till den ifrågasatta ljudutvecklingen.

3. Det återges i finska lånord från urnordisk tid med *p*, t. ex. *porstua* farstu, *pallе*[f] fåll, under det att yngre lånord ha *v*, t. ex. *vati* fat, *vaara* fara (se Thomsen, Einfluss der germ. sprachen auf die finn.-lappischen s. 65).
4. Det är ännu i dag ofta bilabialt uti nyisländskan i förbindelserna *rft*, *lft* (se Björn Magnussen Olsen i Germania XXII, 271 f.).

Så länge *f* var bilabialt, var naturligtvis detsamma fallet med det mid- och slutljudande *v* (i isl. tecknadt *f*, fsv. *f* och *v*, urnord. och got. *b*). Härför tala följande skäl bland andra:

1. Dess uppkomst ur de indoeuropeiska bilabiala *bh* och *p*.
2. Dess etymologiska motsvarighet got. *b* var bilabialt (Braune, Got. gramm.[2] § 54 jämför det oriktigt med franskt *v* i stället för med spanskt *b*).
3. Det återges i finska lånord från urnordiskan med *p*, t. ex. *tupa* stuga, *lupa* lof (Thomsen anf. st., s. 71 f.).
4. Den urnordiska öfvergången från *mn* till *bn* (isl. *fn*), t. ex. isl. *nafn* (*nabn* ännu på Rökstenen) för äldre **namn*, *safn* och *safna* vid sidan af *saman*, dat. *gafne* jämte (analogibildningen) *gamne* af *gaman*, *Fáfnir*, om detta, såsom Bugge antar, står för **Faðmnir* o. s. v.
5. Den fornnorska och fsv. öfvergången till *mn* från urnord. *vn* (skrifvet *bn*), t. ex. *namn*, *hamn*, *ramn* o. d.
6. Den urnordiska beteckningen med *b*, t. ex. Tunestenen *Arbinga*, Järsbärgstenen *HarabanaR* m. m.
7. Den i vissa isl. handskrifter från västfjärdingen (skrifna på 12- och 1300-talen) förekommande skrifningen *lb*, *rb* för *lf*, *rf*, vare sig att *b* här betecknar bilabialt *v* eller ett däraf uppkommet verkligt *b* (se Vigfusson, Eyrbyggjasaga s. XLV, Cleasby-Vigf. s. 49, 1, Wimmer, Fornnord. forml. s. 10).
8. Det urnordiska bortfallet af intervokaliskt *v* (*b*) före *u*, se Arkiv I, 161 f.
9. I byn Åsen i nordliga Dalarna (Älfdals socken) är *v* ännu i dag bilabial, där det är = urnord. *b* (ej spirant *w*), t. ex. *livo* lefva, men *werda* varda.

Upsala den 5 mars 1883.

ADOLF NOREEN.

Til Graagaasen.

I.

Grágás, Kb., udgivet af V. Finsen, Khavn 1852, § 47 s. 83, 5—17, jfr. den Arna-Magnæanske udgave I. s. 79—80:

„Nv verða þeir eigi a sáttir þa ocal ɪɴ meire lutr ráða domanda ᴇɴ ef þeir verða allir iafn margir þa eigo þeir at döma afall. ᴇɴ þar er veföng ero þa eigo þeir at luta. ᴇɴ ef þeir ero allir iafn

margir i öllom stoðom þeim er domendr hafa vefengt oc hafa huarirtveggio farit rett at vefangi. oc a þeirra domr at rofna er síðr hafa at logom dömt. En ef aðrir hafa farit rett at vefangi en aðrir rangt. þa á þeirra domr at standaz er rett foro at vefangi þótt aðrir hafe mála efni betri fyrir ondverðo. En ef hvarigir hafa farit rétt at vefangi þa á þeirra domr at rofna sem fiR hafa farit þvi at vefangi sem log ero. oc á sa domr at rofna er þeim hefir þótt fiR lögum dömðr".

Saaledes som dette sted er overleveret, indeholder det efter min mening uoverstigelige vanskeligheder. for forklaringen. For det første er der en bestemmelse om, at dommens udfald i femterdommen afgjøres ved stemmeflerhed. Derpaa følger bestemmelser om, hvorledes man skal forholde sig, naar stemmerne staar lige, og der skelnes da mellem to tilfælde, nemlig: 1. Naar der ikke foreligger et *vefang* (ɔ: hvor femterdommen benyttes som første instans), saa skal der dømmes skyldig. 2. Hvor der foreligger et *vefang* i en lavere instans, saa skal dommens udfald afgjøres ved lodkastning. For saa vidt er alt klart. Men saa følger tre bestemmelser, alle indledede ved: „en ef", som, hvis texten er rigtig, maa antages at indeholde undtagelser fra den under 2. anførte bestemmelse, at sagens udfald, naar stemmerne i femterdommen staar lige paa begge sider og der foreligger *vefang*, skal afgøres ved lodkastning. Der er da 1⁰ det tilfælde, at begge partier i den lavere instans har anvendt den rette adfærd med hensyn til deres *vefang*, saa skal — naar stemmerne i femterdommen ere lige med hensyn til alle de punkter, hvori *vefang* er fremkommet — udfaldet ikke afgjøres ved lodkastning, men den af de mod hinanden staaende domme hør være ugyldig, som er mindst overensstemmende med loven, d. v. s., der skal dømmes efter sagens realitet. 2⁰ Opstilles det tilfælde, at kun det ene af de to partier ved underdommen har forholdt sig rigtig med deres *vefang*, saa bør — naar stemmerne staar lige i femterdommen [1]) — deres dom stande ved magt, som have forholdt sig rigtig med deres *vefang*, selv om det andet parti oprindelig maatte have rettere i hovedsagen, d. v. s., sagen skal afgøres efter formaliteten, uden at der anvendes lodkastning. 3⁰ Sættes det tilfælde at intet af de to partier har forholdt sig rigtig med hensyn til *vefang*, saa skal der, naar stemmerne i femterdommen staar lige, i et og alt forholdes som ved det første af de 3 tilfælde, og sagen kan altsaa heller ikke her afgøres ved lodkastning. Men hvor bliver saa lodkastningen at anvende? Et fjerde tilfælde er utænkeligt. De 3 undtagelser udtømmer og ophæver fuldstændig den lovbestemmelse, som de skulde modificere. Vi havner altsaa, uaar vi følger texten som den er, i en fuldstændig logisk umulighed. Hertil kommer andre betænkeligheder. Hvem skulde, naar stemmerne i femterdommen stod lige, afgøre, hvilken af de to

[1]) Dette fremhæves ikke udtrykkelig, men maa, naar man følger den foreliggende text, paa grund af de tre leds parallelisme nødvendigvis underforstaaes fra det foregaaende.

moddomme var mindre overensstemmende med lov og ret, eller ogsaa om den ene eller begge parter havde forholdt sig rigtig med hensyn til *vefang*? Med hensyn til dette spørgsmaal lader vor kilde os fuldstændig i stikken. Maaské lovsigemanden? Det vilde være uden analogi, om lovsigemandens udsagn skulde have samme gyldighed som en dom, ligesom det ogsaa burde have været udtrykkelig bemærket, om dette var meningen; desuden viser udtrykket: er *þeim* hefir þótt firr lögum dœmðr", at her ikke kan være tale om lovsigemanden. Det er rimeligvis i følelsen heraf, at Finsen oversætter udtrykket „*síðr at lögum*" ved „mindst stemmende med lovens strænghed", og „*firr lögum*" ved „mest uoverensstemmende med lovens bogstavelige strænge indhold", idet han aabenbart mener, at der for de sager, hvor *vefang* forelaa, delvis gjaldt det samme princip som for de sager, hvor samme ikke var til stede. Men dels kan en saadan betydning i og for sig ikke lægges i de islandske ord, déls lader Finsens forklaring sig ikke forlige med ordene: „þótt aðrir hafe mála efni betri fyrir öndverðo", som aabenbart danner en modsætning til „síðr at lögum" og „fiʀ lögum" [1]). Endelig er den fremhævelse af sagens enkelte punkter, som ligger i udtrykket „i öllom stöðom" i høj grad paafaldende, da *vefang* elters, som det synes, angik sagen i dens helhed.

Alle disse vanskeligheder hæves ved en let forandring af texten. Man behøver blot at sløjfe *eɴ* efter *luta* og i stedet for det punktum, som staar efter *luta,* at sætte komma, samt at tilføje et punktum efter det sidste *iafn margir*, saa er det hele klart. Ordene fra „Nv verða" til det sidste „iafn margir" indeholde da bestemmelser angaaende femterdommens forretningsorden, nemlig cm den maade, hvorpaa sagen afgøres i femterdommen, baade naar der paa en af siderne er stemmeflerhed og naar stemmerne er lige. At betingelsessætningen „ef þeir verða (ero) iafn margir" gjentages, er fuldstændig i overensstemmelse med Graagaasens sprogbrug, og det falske *eɴ* foran den sidste betingelsessætning er at betragte som en dittografi fra den første sætning, som har bevirket, at hvad der i virkeligheden hørte til det foregaaende med nødvendighed blev trukket til det efterfølgende, hvorved hele forvirringen er opstaaet. Ved ordene „í öllom stöðom þeim er", — som ganske naturlig betyder „overalt, hvor", „i alle de sager, som" [2]) — indledes tre af det foregaaende aldeles uafhængige bestemmelser, som ikke særlig sigter paa de tilfælde, hvor stemmerne i femterdommen staar lige, men kun i almindelighed angiver de regler, hvorefter femterdommens medlemmer skal paadømme de sager, hvor *vefang* foreligger, idet de i to

[1]) Finsen, Grágás III. s. 82 [20. 29]. Maurer derimod oversætter rigtig: „minder gesetzlich" (Entstehung des isl. Staats, s. 195, note 2. under texten), ligeledes Sveinbjörnsen (den Arna-Magn. udg. af Grágás I. s. 80).

[2]) Se f. ex. St. s. 493 [26]—494 [1], 504 [2]. K. I. s. 133 [8]. Synonymt er det hyppige „hvarvetna þess er": St. 305 [7]. 436 [15]. 449 [18]. 465 [7]. 504 [14]. 505 [22]. 521 [16]. o. fl. st.

tilfælde — hvor enten begge eller intet af partierne har gjort sig skyldig i formalitetsfejl — skal dømme efter realiteten, i et derimod — hvor kun det ene af partierne har gjort sig skyldig i formalitetsfejl — skal dømme efter formaliteten. Det er en selvfølge, at der i alle de 3 opstillede tilfælde indtræder lodkastning, naar stemmerne paa begge sider i femterdommen er lige.

II.

Grágás, Staðarhólsbók, Khavn 1879, § 435 s. 504[17]—505[2], (sl. den Arna-Magn. udg. II. s. 343 [5—9]).

„þat er oc rett ef buar cona eigi til sciptinga. eða virþinga. þa er rett at aðrir se istaðeN þeirra er eigi coma. þeir buar er ǫngvir verðe .ix. neʀe aðr en hinir er kvaddir voro.“

Meningen er aabenbart den, at man i stedet for de udeblivende nabobønder kan tage andre, dog saaledes, at de ere de nærmeste ved stedet, naar de først udnævnte (udeblivende) bønder undtages. Der bør aabenbart skrives *aðrir* (*aðr'*) i stedet for *aðr*, som ikke giver nogen mening, saaledes som det staar.

BJØRN MAGNUSSON ÓLSEN.

Manuel de la langue danoise (dano-norvégienne) à l'usage des étrangers. Par *S. Broberg*. Copenhague. Andr.-Fred. Høst & Fils, éditeurs. 1882.

Dette arbeides titel er i og for sig skikket til at vække en vis forundring. Enhver, der kjender noget til den norske sprogbevægelse, ved, at de dannede klassers talesprog, den såkaldte dansknorsk, har fjernet sig mere og mere fra dansken, og at den kløft, der nu skiller de to sprogformer, i ethvert fald er dyb nok til at udelukke tanken om en samtidig fremstilling i en på udlændinger beregnet håndbog, hvor udtalen selvfølgelig må indtage en fremtrædende plads. Men der er forbeholdt læseren en endnu større overraskelse: forfatteren kjender ikke noget til denne forskjel, han staar øiensynlig i den tro, at de danske og norske byers sprog så omtrent falder sammen. Det heder i fortalen (pag. XXXII): „— Elles (dansken og dansk-norsken) ne diffèrent donc entre elles que par la prononciation de certaines lettres, par exemple: *k* devant *i* et *j* comme le son final de l'allemand: ich, *g* devant *i* et *j* comme le *j* danois; par la tonalité, l'inflexion enrayée (stødtonen) du danois étant étrangère au norvégien, où la distinction des deux inflections est de nature purement musicale; enfin par un certain nombre de vocables, dont plusieurs ont été tirés, par des auteurs modernes, du fond de la province et vulgarisés dans la langue écrite et parlée“. I selve håndbogen har det, trods den nøiagtigste søgen, ikke været mig muligt at opdage andet om norsken end en note på én linje pag. 263 om *sin* og *deres*, altså i lydlæren — og den omfatter 89

sider — ikke et ord! Det er beklageligt, at en forfatter, der ellers viser sig som en samvittighedsfuld og omhyggelig iagttager, skal have gjort sig skyldig i denne feiltagelse. Det er unødvendigt her at gå nærmere ind på dette: i en særdeles interessant afhandling, betitlet „Norskt Språk" har docent J. A. Lundell i „Nordisk Tidskrift" for 1882 (7de hefte) fremstillet det virkelige forhold. Hans resultater falder, hvad specielt sprogets lyd angaar, i alt væsentligt sammen med Sweet's udtalelse i *The Academy* for 30te dec. 82, i en anmeldelse af et andet arbeide: „the sounds of the language — — resemble those of Swedish very closely, agreeing with Danish only in features which are common to the Scandinavian languages generally". — Det citerede afsnit af fortalen og de to titelord „dano-norvégienne" vil vel blive strøgne i en kommende anden udgave.

Såvidt titelen og dansk-norsken. Som ovenfor antydet, fylder danskens lydlære en betydelig del af bogen. Forf. betragter sammenstillingen af homonymer (f. ex. dansk *vest* = fransk *veste*) som et velskikket praktisk middel, og med rette; kun har han overvurderet de resultater, som derved kan opnåes, og i fortalen lovet mere, end han siden kan holde: „Sur ce champ, point d'effort, point d'hésitation, point de tâtonnement. Il n'y a qu'à prononcer franchement et à pleins poumons des mots qui vous sont familiers. Le lecteur saisit sur le fait la valeur et la non-valeur des lettres de l'alphabet, la quantité des voyelles, l'accentuation des syllabes, les inflexions de voix" osv. Desværre, så let går det nok ikke. Det er jo klart, at de for dansken eiendommelige lyd, de, der netop adskiller det fra fransk, ikke kan læres paa denne maade. Ser vi paa forfatterens rim-ord, viser det sig også, at han ikke stiller synderlig strenge fordringer; ved at rime *kom* med *comme*, *ane* med *âne* (+ halvstumt *e*) overser han f. eks. to for dansken så karakteristiske træk som aspiraterne og det stærkt palatale *a*. De homonymer, forfatteren selv opstiller som blot approximative, er vel af tvivlsomt værd: at rime dansk *badė* med fr. *base* (+ halvstumt *e*) — for at undgå det „hårde" *d* — er at styrte lærlingen fra Scylla i Charybdis; thi trods reservationen i fortalen vil dette idelig tilbagevendende *s* forføre ham til at benytte sibilanten, såmeget mere som franskmændene hyppig gjengiver det engelske *th* på denne måde. I en praktisk håndbog forlanges selvfølgelig ingen fine lydbestemmelser eller videnskabelige distinktioner; kun hvor det videnskabelige netop er det praktiske, bør det kjendes og bruges. Forfatteren har selv bedre end nogen anden bevist, at den fonetiske videnskåbs resultater ikke længere kan lades ubenyttede af den, der vil skrive et sprogs lydlære. Her er f. eks. *cinq* (+ *e*) opstillet som (approximativt) rimord for *sænke*, og der tales om en høist forblommet „nasalité", som skulde være „beaucoup moins reculée qu'en français" og „sortir à la fois par le nez et par la bouche" [NB. den danske lyd] osv., men intetsteds siges der bestemt at vi her har en (guttural-nasal) konsonant. En simpel forklaring af dennes dannelsesmåde (sammen-

stillet med *gn* i *seigneur*) vilde uden vanskelighed være blevet forstået. Om det bløde *g* gives følgende oplysning: „le g doux a un son intermédiaire entre le g doux français et le g dur fr.; il marie le fondant de l'un au palatal de l'autre". Der er en vis sandhed i dette, og vendingen er jo helt elegant, men hvor mange udlændinger tror man vil begribe, hvilken lyd der skjuler sig bag disse ord? I endnu høiere grad gjælder dette forf.s udtalelser om stødtonen. Den mekaniske proces, en momentan sammenslutning af stemmebåndene, er her enkel nok, og vil med nogen øvelse altid kunne tilegnes, selv uden mundtlig veiledning; men jeg er bange for, at alle forf.s omskrivninger, billeder og praktiske vink (man skal „retrousser", „enrayer", „refouler", „refréner la voyelle", „la faire replier sur elle-même", „presser sur le diaphragme" — der tales om „hoquet", om „serre-frein", om standsninger af lyden i en „corde de piano", „tuyau d'orgue", „ballon à musique" etc. etc. — der er, alt i alt, ikke mindre end 20 slige udtryk) ikke vil bringe lærlingen synderlig langt. Der er så meget større grund til at beklage dette, som bogen indeholder et meget rigt materiale, og mange af listerne altid vil have stort værd. Forf. opstiller fire tonelag 1. Voyelle longue et filante: *kvæle* 2. Voy. l. et enrayée: *kval* 3. Consonne filante, voy. brève: *kvalme* 4. consonne enrayée, v. br.: *halm*. Heraf kunde 1 og 3, 2 og 4 gjerne være slået sammen, men på den anden side har der jo været opstillet endnu flere: Grundtvig har 5 og Rask endog 6. Mon der ikke blir større klarhed ved at skille tonelag og kvantitet fra hinanden, som Sweet og J. Storm har gjort? Dernæst følger et i al sin korthed velskrevet og instruktivt kapitel om akcenten, og tilslut et interessant afsnit om dagligtalen.

De følgende afsnit er I. La grammaire en action ɔ: Sætningslære, II. Les mots considerés isolément. Forme et flexion des mots. Der kan være forskjellige meninger om det heldige i denne ordning med dens interlinear-oversættelse og „phrases échelonnées", men dette er et praktisk spørgsmål, som det ikke her er stedet til at gå nærmere ind på. De enkelte afsnit er idetheletaget greit og klart skrevne, og fremstillingen livligere, end man er vant til i arbeider af denne art, fransken gjennemgående god. Lidt fraser træffer man jo nu og da (jfr. forfatterens bemerkninger om stødtonens „charme"), men meget heraf kan vel skrives på det fremmede sprogs regning. Bogens typografiske udstyr er meget tilfredsstillende.

Kristiania, mai 1883.

K. BREKKE.

Om Kilden til den svenske Rimkrønike om St. Olaf.

I „Snorre Sturlassøns Historieskrivning“ (S. 220) udtalte jeg, at det svenske Rimdigt om St. Olaf fra ca 1450 var forfattet paa Grundlag af det Haandskrift af Olav den helliges Saga, som siden Midten af 15de Aarhuudrede har været bevaret i Sverige (No. 2 qv.) og nu findes fuldstændig trykt i Munchs og Ungers Udgave (1853); den samme Mening hævdede jeg ogsaa i 1881 (Monumenta historica, Fortalen p. LIII), idet jeg gjorde opmærksom paa, at ogsaa den lille Rimkrønike fra c. 1450 og Breviarium Lincopense fra 1493 har laant fra samme Kilde. Herimod har Klemming i den nu foreliggende smukke Udgave af det eneste bevarede Haandskrift fra c. 1523 (Sv. Fornskriftsällskapets Samlingar, Häft 80 p. 522) gjort den Indvending, „at ikke denna ensamt begagnades, visas af en liten omständighet. Deri förekommer neml. icke uppgiften om Olafs dop då han var „aa tridia aare“, v. 298, och denna uppgift måste således vare hemtad från annan källa, kanske en codex af Olaf Trygvasons saga“. Jeg tror dog at have Ret i min Paastand, og skal her kortelig vise dette. Som bekjendt følger Rimkrøniken Sagaen Skridt for Skridt, dog med stærke Forkortelser og Forvanskninger. Nu er det tydeligt, at Rimkrønikens Vers 204—211

Aasta sancti Olaffz moder var
then tiid honum j lifluit bar
han föddes när sin moderfader
huar en var then dagen glader
aa tridia aare han döpter var
Rani honom nampnet bar
Aasta fik sedan annan man
Sigwarder syyr saa het han o. s. v.

er en Gjengivelse af Sagaens: Sua er sagt af Asta Guðbranz dottir ol sveinbarnn þa um sumarit. sa svein var nefndr Olafr er hann var vatni avsinn. Hrani ios hann vatni. var sa svein þar uppføddr fyrst með Guðbrandi oc Astu moður sinne. Nockorom vetrom siðar giptiz Asta Sigurði syr (Christiania-udgaven c. 18). Det vil heraf sees, at „döpter“ er en fri Oversættelse af „vatni avsinn“; kun ved denne Leilighed var Raue virksom, og Rimdigteren kan ikke have tænkt paa Olav Trygvessøns Ophold hos Sigurd Syr (samme Cap.), da denne først bagefter („sedan“) indføres. Jeg maa derfor anse det for givet, at Rimdigteren ikke heller har laant Tilsætningen „aa tridia aare“ fra en ganske forskjellig Kilde, som ellers ikke kan paavises. Den simpleste Forklaring er visselig, at Haandskriftets Ord *h var* vatni avsinn er misforstaaet saaledes, at *h var* læstes som iii ar (ↄ: 3 Aar).

GUSTAV STORM.

Bemærkninger til norrøne Digte.

II.

Rígsþula.

4, 9—10: *var kalfr soðinn*
kraasa beztr.

Disse Linjer gjør Strophen for lang, og Sv. Grundtvig har med god Grund formodet, at de her er senere tilkomne. Men de kan alligevel oprindelig have hørt hjemme i Rígsþula, hvis Præg de fuldstændig bære.

Kogt Kalvekjød er for fin Mad i Trællens Hus, men egner sig godt til at være Ret paa Bondens Bord. Derfor maa dette Linjepar have hørt til den Strophe, som har nævnt Maden hos *Afi ok Amma* og som paa sit Sted mangler i Haandskriftet.

Efter at jeg havde fundet dette, fik jeg se, at Bergmann fører hele Str. 4 over til *Amma.* Men dette er urigtigt: *økkvinn hleif, þungan ok þykkvan, þrunginn sáðum* kan kun være Trællens Føde. Jfr. Vǫlsa-þáttr Str. 8, hvor Trællen siger:

Hleifr væri mér | *þykkr ok økkvinn*
hálfu sœmri | *ok þó viðr.*

Af den Strophe, som har skildret Anretningen hos Bedstefar og Bedstemor, tror jeg paa et andet Sted at finde en anden Stump. Str. 32, der nævner de Retter, hvormed Moder i Høvdingens Sal beværter sin Gjæst, er i Begyndelsen uregelmæssig bygget. Haandskriftets Ord *Framm setti hon skutla fulla silfri varða. abiǫð* kan ikke paa nogen Maade tvinges ind i de to Verslinjer, som Metret her kræver. Det, at Udtrykket her er saa overfyldt, bliver forklarligt, naar vi antage, at Ord, hvormed Bedstemors Anretning har været skildret, her har blandet sig ind i

de Ord, som gjælde Moder. Jeg tror saaledes nu for en stor Del at kunne restituere Str. 18 (Gg. 19), den i Haandskriftet paa sit Sted glemte Strophe, der har skildret Bedstemors Anretning og hvis første Linje jeg tidligere efter Str. 4 og 31 har restitueret. Altsaa:

Þá tók Amma	*fram setti hón*
. . . . . .	*fulla skutla,*
. . . . . .	*vas kálfr soðinn*
. . . . . .	*krása baztr.*

Første Halvdel af Str. 32 har derimod efter min Formodning oprindelig havt følgende Form:

Setti hón (eller blot: *Setti*) *skutla*
silfrvarða á bjóð,
fleski fán (oprindelig *fáin*?),
fugla steikta.

Sidste *a* i *silfrvarða* elideres foran *á*. Omsætningen *fleski fán* er af Hensyn til Metret sandsynlig, naar *ok,* der her ikke vel passer, mangler. Eller *fána fleski* (spækkede med Flesk)?

Naar i den af mig foreslaaede Form Substantivet *skutla* staar i første Linje, uden at danne Allitteration, medens Adjectivet, som følger i anden Linje, bærer Rimstaven, saa støttes denne Form af Helg. Hj. 39: *Álfr mun sigri* | *ǫllum ráða.* Jfr. Hildebrand i Zeitschr. f. deutsche Philol. Ergänzungsband S. 124.

9, ²: *magns um kosta.* I ældre Sprogform har Linjen lydt:

megins um (el. *of*) *kosta.*

Jfr. Grott. 2: *megins kostuðu*, Gautreks s. Fas. III, 25: *at alls megins* | *áðr kostaðak.*

11, ¹⁻²:

Miðra fletja
meir settisk hón.

De tilsvarende Steder vise, at det oprindelige er:

Meir settisk hón
miðra fletja.

Se 3, $^{3-4}$ = 30, $^{3-4}$:

meir settisk hann
miðra fletja;

5, $^{5-6}$ = 19, $^{5-6}$; 4, $^{5-6}$.

26—29. Inddelingen af Stropherne er her rettet af Sv. Grundtvig. 26, som begynder med *Gékk Rigr Þaðan,* skal slutte med 27, ^{2}: *gólf vas stráit.* Med 27, ^{3}: *Sátu hjón* begynder en ny Strophe, der ender med 28, ^{4}: *ǫrvar skepti.* Men Str. 29, der altsaa kommer til at begynde med 28, ^{5}: *Enn húskona,* bliver da en Strophe paa 12 Linjer, hvilket strider mod Digtets oprindelige Bygning. Fire af disse Linjer maa her være komne til senere. Jeg tvivler ikke om, at dette er de fire sidste:

brún bjartari,	*háls hvítari*
brjóst ljósara,	*hreinni mjǫllu.*

Sammenligne vi nemlig de to tilsvarende Steder i Digtet, hvor Rig træder ind i Oldefars og Oldemors Hus og i Bedstefars og Bedstemors Hal, saa finde vi, at paa begge disse Steder Husmoderens Dragt er omtalt (om end paa første Sted kun ved *aldinfalda)*, men ikke med et eneste Ord hendes Udseende eller Hudfarve. Hertil kommer en anden Omstændighed. En gammelnordisk Digter kunde ikke bruge stærkere Ord for at skildre kvindelig Skjønhed, hvori ædel Byrd prægede sig, end de Udtryk er, som her i Haandskriftet er henførte til Moder: „Bryn bjertere, Bryst lysere, Hals hvidere end nyfalden Sne“. Men netop derfor forstyrre disse Ord paa dette Sted den rette Stigning i Digtets Fremstilling. De enkle Ord i det følgende (Str. 39) om Jarls Brud: *mjófingraða, hvíta ok horska* blive derved altfor matte. Linjerne *brún bjartari* o. s. v. høre altsaa ikke hjemme, hvor de staa. Men disse ypperlige Linjer stemme altfor vel overens med det poetiske Udtryk i *Rigsþula* til, at man tør tænke paa, at de fra først af overhoved ikke skulde have tilhørt Digtet. Det gjælder blot at finde deres rette Plads. De kan, som allerede fremhævet, ikke passende have været anvendte i den Del af Digtet, som gaar forud for Omtalen af Jarls Brud. Men heller ikke

Jarls Brud kan denne Skildring af kvindelig Skjønhed gjælde, da hun kun betegnes som „smalfingret og hvid". Den rette Stigning i Udtrykket faa vi først, naar vi antage, at det er den Fyrstedatter, Kon den unge Kongedømmets Repræsentant vinder, om hvem det siges, at hendes Bryn er bjertere, Bryst lysere, Hals hvidere end nyfalden Sne. Denne Formodning støttes derved, at den Del af Digtet, som er bevaret i det gamle Haandskrift, også indeholder andre Verslinjer, som rettelig skulde følge efter den Strophe, der paa Skindbladet og i Udgaverne er den sidste. Saaledes Str. 37, der egentlig er halvanden Strophe:

reið meir þaðan
myrkvan við,
hélug fjǫll,
unz at hǫllu kom.
Skapt nam at dýja,
skelfði lind,
hesti hleypti
ok hjǫrvi brá;
víg nam at vekja,
vǫll nam at rjóða,
val nam at fella,
vá til landa.

Sv. Grundtvig har med fuld Grund formodet, at disse Vers oprindelig har havt sin Plads længere fremme i Digtet, efter den Strophe, der sædvanlig sættes som den sidste. „Med *Jarl* staa vi efter min Opfattelse endnu paa det fredelige Herremands-Standpunkt, saa Krigen begynder først med Sønnen Konr."

Efter den nordiske folkelige Digtnings Eiendommelighed maa man fremdeles finde det sandsynligt, at, naar der om en Kvinde siges, at hendes Bryn er bjertere, Bryst lysere, Hals hvidere end nyfalden Sne, denne stærke Lovprisning af hendes Skjønhed da er udtalt af en, der opfordrer Digtets egentlige Helt til at vinde hende. I en Optegnelse af Folkevisen om Vilgaard Hertugssøn fra Skafsaa i øvre Telemarken siger saaledes Vilgaards Moder til ham, der ikke vil gifte sig, fordi han ingensteds finder sin Lige, at der i Kongens Gaard er en Viv:

Hendanne hev ho som fòkjefònne,
halsen liksom mjödd[1]);

[1]) I en utrykt færøisk Vise „Torbin Bekjil", som siger sig at være digtet af Bonden Torgrim, heder det om en Kvinde:

hálsurinn var sum fonnin kvít.

saa æ' fruva Svanelill,
som sole ry av fjödd.

Den, som i Rígsþula priser den fagre Kvinde for Kon den unge, er efter min Mening Kraaken paa Kvist, som ægger ham til at drage i Hærtog mod Dan og Danp. Saaledes er det efter Helga kviða Hjǫrv. en kvidrende Fugl i Lunden, som lader Hjorvard vide, at Sigrlinn, der siden bliver Hjorvards Hustru, er den fagreste Mø. Og Igderne kvidre for Sigurd (Fáfn. 40): „en Mø jeg kjender, den fagreste af alle, rig paa Guld, — kunde du hende vinde!"

Jeg mener altsaa, at Verslinjerne:

brún bjartari, | *háls hvítari*
brjóst ljósari, | *hreinni mjǫllu*

har fulgt efter Str. 48 (Gg. 50) og at de oprindelig snarest har dannet anden Halvdel af Str. 49 eller 50. Ordene har været lagte i Kraakens Mund. De prise den danske Mø, Danps Datter for Kon den unge, der skal vinde hende. Endogsaa et Linjepar, som omtaler Kon den unges og den danske Høvdingedatters Bryllup, synes at have forvildet sig ind i den Del af Digtet, som er os levnet. Den anden Halvstrophe om Karls (Bondens) Bryllup (Str. 23, Gg. 24) indeholder i Haandskriftet følgende Verslinjer:

Snǫr heitir sú, | *bauga deildu,*
settisk und ripti, | *breiddu blæjur*
bjuggu hjón, | *ok bú gerðu.*

Her er der to Halvlinjer for meget. Sv. Grundtvig antager med rette, at de, som ikke høre hjemme her, er:

bjuggu hjón,
bauga deildu,

da *bjuggu* kommer igjen i følgende Strophe, og da *bauga deildu* (der vel betyder: delte med hinanden Ringe og ikke, som Grundtvig antager, uddelte Brudegaver) synes altfor fint for Bønderne og ikke engang nævnes ved Jarlebrylluppet. Jeg formoder da,

at disse Ord høre hjemme ved Kongens Bryllup, hvorom der i Digtets sidste Afsnit har været fortalt.

38,[3]. Efter de tilsvarende Steder i Digtet bør man med Tillæg af *at* skrive: ***auð nam at skipta.***

41—42 (Gg. 43—44). Sv. Grundtvig har sikkert Ret i, at her oprindelig har været to Stropher hver paa 4 Linjepar istedenfor en paa 5 og en anden paa 3 Linjepar. Men den Maade, hvorpaa han ved stærk Forandring af Verslinjernes Rækkefølge i Haandskriftet ordner de to Stropher, synes mig uholdbar. Linjen ***Konr vas enn yngsti*** kan ikke staa midt i Opregningen af Sønnernes Navne, men maa afslutte denne, og Linjeparret ***Upp óxu Þar Jarli bornir*** bør ikke staa foran Opregningen af Sønnernes Navne, men umiddelbart foran Beretningen om deres Idrætter, ligesom i Str. 35

Upp óx Þar | Jarl á fletjum

staar umiddelbart foran Opregningen af de Færdigheder, Jarl lærer. Jeg beholder den Rækkefølge, i hvilken Haandskriftet har Verslinjerne. Str. 41 begynder jeg med

Burr vas enn ellzti,

og afslutter den med:

sund ok tafl.

Str. 42 begynder jeg saaledes:

Kundr hét enn, | ***upp óxu Þar***
Konr vas enn yngsti, | ***Jarli bornir.***

Ved Forandring af ***einn*** til ***enn*** faa vi her en passende Begyndelse af en ny Strophe. Jfr. Grím. 28,[1]: ***Vina heitir enn;*** Ríg. 25,[1]: ***Enn hétu svá.***

47,[1]. Foran *ok her fella* mangler, som Hildebrand har bemærket, sandsynlig 5 Halvlinjer. Den sidste af disse, hvis Rimstav har været *h,* kan dog efter 37,[8] temmelig sikkert restitueres væsentlig saaledes, som jeg før har foreslaaet:

hjǫrum of bregða.

Den i Rígsþula nævnte Kong *Danpr* er en Sagnfigur, som er skabt efter Stedsnavnet *Danparstaðir* omtrent som *Romulus* efter *Roma*, eller som man i Norge i ny Tid af Stedsnavnet Bragernæs har lavet en Kong Brake eller Brage, af Tanberg (oprindelig *Þornberg*) en Kong Tane, o. s. v. Stedsnavnet *Danparstaðir* hører hjemme i Digtningen om Kampen mellem Goter og Huner, som er bevaret i Slutningen af Hervarar saga. Denne Digtning er altsaa ældre end Rígsþula. Navnet *Danparstaðir* indeholder, som Munch skarpsindig har erkjendt, det gotiske Navn paa Dnjepr, der hos Jordanes kaldes *Danaper*. Men Nordboerne troede, at det var dannet af Navnet paa en Fyrste *Danpr*. Denne Sagnfigur, som saaledes blev skabt, lod man herske i Danmark dels paa Grund af Lydligheden med Navnet *Danr*, dels fordi Goternes Land *Reiðgotaland*, hvori *Danparstaðir* laa, blev overflyttet fra Egnene ved det sorte Hav til Danmark.

Digtet fremstiller mythisk Tilblivelsen af de forskjellige Stænder gjennem en i Tiden fremadskridende Udvikling, saa at Trællene først opstaa, derpaa de fri Bønder, og saa Høvdingerne. Det har endelig fremstillet, hvorledes tilsidst Kongedømmet grundes. Dettes Repræsentant er Jarls (eller Høvdingens) yngste Søn Kon. Han naar til i Viden og Kraft at overgaa den Gud, der har avlet Træl, Bonde og Høvding og som har anerkjendt Jarl som sin Søn. Kon antager Gudens Navn Rig. Vakt ved en overnaturlig Røst drager han i Erobringstog til Danmark, hvis Fyrste raader over større Land og jævnlig drager paa krigerske Søtog. Kon vinder dennes Datter til Brud og bliver den første Konge. Kvadet synes da ligefrem, som Edzardi (Pauls og Braunes Beitr. VIII, 367) har fremhævet, digtet for at forherlige Kongedømmet. Dans Rige, det er Danmark, fremstilles som fremmed (Jessen: Über die Eddalieder S. 39); Digtet er altsaa ikke blevet til i Danmark. Edzardi tænker sig det digtet ved Hoffet i „et af de smaa nordiske Kongeriger i keltiske Lande“, ligesom Vigfusson lader *Rigsþula* være digtet i Vesten. Men naar Kon den unge og hans Mænd „ride“ til Danmark, gjennem mørke

Skove og over kolde Fjælde (hvis Omsætningen af Str. 37 er rigtig), saa kan ikke et af de smaa nordiske Kongeriger i keltiske Lande have staaet for Digterens Tanke, medens vi har al Grund til at antage, at Norge er det Land, hvorfra Kon og hans Mænd ride ud. Efter Digtets Fremstilling synes en norsk Høvding at være den første som antager Kongenavn, efterat han har foretaget Erobringstog til Danmark og overvundet en dansk Fyrste, der havde større Besiddelser end han selv, men som dog ikke bar Kongenavn [1]), samt efter at han har faaet dennes Datter til Hustru. Den norske Kon den unges og den danske Fyrstedatters Efterkommere har efter Rígsþula, som i Original her dog er tabt, hersket som danske Konger i Danmark. Dette maa vi slutte af Udsagnet i Ynglinga saga Kap. 19 om, at Kong ***Danr enn mikilláti*** var Sønnesøn af ***Rigr***, den første Konge i Norden, og af Arngrim Jonssøns Beretning, der synes at være hentet fra den nu tabte Slutning af Rígsþula; se min Udgave af Sæmundar Edda S. 149—151. Den Digter, der har fremstillet Kongedømmets Oprindelse i Rígsþula, synes ikke at kunne have kjendt Sagnet om norske Kongers Nedstammen fra Upsals Ynglingekonger. Men kun med liden Tryghed vover jeg det Spørgsmaal, om han i sin Fremstilling har været paavirket af historiske Begivenheder, som enkelte nyere Granskere har troet at finde frem ved Kombination af norrøne Digte og Sagaer med danske Krøniker og tydske Annaler, nemlig at den norske Gudrød Halvdanssøn vandt et stort Rige i Danmark for sig og sine Ætmænd. Fristende er det at finde en Støtte herfor i det Træk i Rígsþula, at Kon den unge, den norske Høvdingesøn, der vinder et Kongerige i Danmark, rider paa Fuglejagt i Krat og Skog, førend han ved en overnaturlig Røst vækkes til berømmelig Daad. Det ligger nær at sammenholde dette Træk med Kong Gudrøds Tilnavn

---

[1]) Er der her kun tilfældig Overensstemmelse med Saxos Ytring (p. 21 M.), at Dan og Angul ikke bar Kongenavn? Jfr. Notae uber. p. 45 sq.

„Jagtkonge“ *(veiðikonungr),* hvilket Munch (Saml. Afhandl. II, 380) har villet oplyse ved den Beretning, en Munk fra Sanct Gallen har nedskrevet, at Normannernes Konge Godefrid, Karl den Stores Modstander, blev dræbt, da han med Falk jagede efter en And.

Naar Kon den unge og hans Mænd i Digtet ride til Danmark, medens derimod Kraaken om Dan og Danp siger:

Þeir kunnu vel | *egg at kenna,*
kjól at ríða, | *undir rjúfa,*

saa synes Digteren herved at udtale den Forestilling, at Krigstog til Søs blev foretagne fra Danmark tidligere end fra Norge.

Februar 1883.

SOPHUS BUGGE.

Om brugen af konjunktiv i oldnorsk.[1]

III. Substantiviske bisætninger (substantiviske atsætninger; spørgende bisætninger).

§ 28. Konjunktiv sættes i at-sætninger efter verber og talemaader, der betegner

a) *stræben, omsorg* (stræbe efter, sørge for o. l.).
b) *vilje* (ville, ønske, bestemme, tillade, forbyde o. l.).
c) *indvirkning paa en anden forat faa ham til en handling* (bede, befale, tilskynde, raade, tvinge o. l.).

Saaledes a) kosta, kostgæfa (bestræbe sig for, drive paa) freista (forsøge) gæta, geyma (give agt paa) hyggja at (give agt paa, betænke) fyrir sjá (drage omsorg for) sjá við, varast (tage sig i agt for, tage vare paa) o. l.

b) vilja (ville) œskja, vilnast (ønske) ætla, setja (bestemme) skilja til (tilføie som bestemmelse) leyfa (tillade) veita (indrømme) banna (forbyde) standa í móti (forhindre) o. l.

c) biðja (bede) beiða, beiðast (forlange) bjóða (befale) eggja, fýsa (tilskynde) ráða (raade til) nauðga (tvinge) o. l. samt alle verber med betydning af *udsagn* eller *tilkjendegivelse*, naar der betegnes et udsagn eller tilkjendegivelse om, at noget *skal* ske; f. ex. segja, mæla, kalla (raabe) vitra (tilkjendegive) minna (minde om) kenna (lære) o. l.

Fremdeles: er vili, bœn, ráð — leggja hug á — leiða at huga — gefa lof til — senda orð, orðsending — setja í lögum — binda fastmælum — skildagi, boðorð, girnd — vera fúss, ákafr, vandr (nøieregnende) — mér er mikit um (det er mig magtpaaliggende) o. l.

[1] Se Side 119.

Efter mange af disse verber og talemaader bruges i visse tilfælde ogsaa det modale hjælpeverbum *skulu*.

Efter et hovedverbum i *nutid* (præs. el. perf.) samt *fremtid* sættes i at-sætningen *præs.* konj., efter *fortid* sættes *imperf.* (meget sjelden præs.); efter historisk præsens sættes baade præs. og imperf.

1. Præs. konj.

þat skaltu ok varask um allan þann varning, er þú kaupir, at hann sé allr úspiltr ok flærðalauss (Kgs. 5, 34). gæt þú, at honum verði eigi slíkt sem Atla (Nj. 39, 19). skulu vér geyma þess, at engi komist í braut (Nj. 128, 56). er vant fyrir at sjá, at þú sér eigi griðníðingr (Nj. 67, 16). er sá til fyrst at gera menn til Svíakonungs ok freista, at vér komimk í sætt við hann (O. S. 85, 9). kostgæfi þeir sem mest, at eigi glati þeir eilífu góðu (Hom. 40, 17). kostum vér, at engi úhreinsa saurgi oss (Hom. 70, 14). hyggi at góðr, at eigi falli hann (Hom. 75, 16). skulum vér varask við, at eigi taki oss þau dœmi (Hom. 105, 34). varizk, at niðr komi blóðit (Mork. 128, 33). gætum vápna várra, at vér berim eigi á sæ eða kastim á glæ (O. S. 38, 35). séðu við, at þér verði eigi mein at refði mínu (O. S. 158, 3). nú er sá okkr vinr mestr, er til þess heldr, at við sém sem sáttastir (Mork. 216, 36). því skal ek ráða (= sørge for) at hann höggvi eigi optar (Nj. 36, 26). ger þú eigi þat, at þú vekir þá (Nj. 77, 35 = vogt dig for, at).

vil ek, at þér brœðr farit þessa ferð (O. S. 88, 24). ef þú vilt, at ek týna því fyrir þessa sök, þá vænti ek, at ek sjá guðs maðr (O. S. 123, 13). vil ek þat ok til skilja, at hann hafi austr þar eigi minni nafnbót en hér (O. S. 84, 9). þá muntu vilja veita mér, at ek ráða hefndinni, ef ek skal finna löstinn (O. S. 175, 37). œski ek þess, at rit minnar góðfýsi stoði þér til eilífrar heilsu (Hom. 2, 5). vilnumk ek þess nú, at ek við Völund dœma (Vkv. 31). leyfa muntu oss, at vér bjóðim honum hestaat (Nj. 58, 37). þolum eigi þat, at sá sé granni várr, er eigi lúti undir oss (Hom. 192, 17).

munu vér þá biðja með þér, at hann fái þér at láni þetta ríki (O. S. 45, 31). bið ek þik, at þú látir þér sóma at lesa opt þá hina sömu kenning (Hom. 2, 15). þess vil ek biðja þik, at þú gefir mér á diski höfuð Johannis baptistæ (Hom. 145, 10). þess vil ek beiða þik, at þú fylgir sem bezt Búa bróður þínum (Jomsv. 71, 3). skal ek nauðga þeim til, at þeir segi mér hit sanna (Nj. 88, 128). ek býð yðr í hlýðni fyrir guðs sakir, at þér sættizt við Erling eptir því, sem hann býðr (O S. 119, 35). hann vill þess beiðast, at þeir gefi honum ey eða útsker, er liggr fyrir Eyjafirði (O. S. 126, 11). ræð ek þat, at vér vindim segl várt (O. S. 140, 37). þat ræð ek þér — at þú við frændr þína vammalaust verir — at þú eið ne sverir (Sigrdr. 27, 28).

segir hann föður sínum, at hann fái honum lið (Jomsv. 67, 1). skolu þér mæla, at menn troði eigi skipit, svá at søkkvi (Jomsv. 69, 1). nú mæli ek þat um, at þú verðir hvers níðingr, ef þú hefnir eigi Ásbjarnar (O. S. 124, 38). köllum á hana næst guði, at hon biði hinn almátka guð, at hann fyrirgefi oss allar syndir várar (Hom. 174, 11). minnum vér yðr, at sá er góðr er, líkisk Stephano (Hom. 75, 12). boðar austanvindi með sendum geislum, at hann búisk móti komandi hátíðum (Kgs. 11, 8).

er þat minn vili, at svá gøri vér allir (O. S. 146, 33). sú er bœn mín, attu látir okkr hvárki skiljast lífs né dauða (O. S. 208, 15). nú er þat mitt ráð, at vér látim skírast (O. S. 204, 9). hitt er nú ráð, at þú takir vápn þín (Jomsv. 66, 9). legðu á allan hug, at maðrinn sé eigi drepinn fyrir sunnudag (O. S. 117, 18). síðan vil ek gefa lof til, at þú farir yfir land mitt (O. S. 200, 13). skulum vér alt við leggja, at hann komi eigi aptr nema at þínum vilja (Heimskr. 645, 24). vil ek heldr þat til leggja við þik, at þú hafir föðurarf okkarn (Mork. 36, 8). þarf maðr jafnan leiða at huga, at hann sé þar vel, sem þá er hann staddr (Kgs. 5, 23). þá sendiför, er mér nú er mikit um, at fram komi (Mork. 174, 34). þat er boðorð mitt, at hverr yðar elski annan (Hom. 134, 14). vér viljum í bœn várri þiggja, at vér hverfim á dómsdegi í ena

hœgri sveit (Hom. 207, 3). girnd yfirlegrar fóstrjarðar, at hann komisk þangat sem skjótast (Hom. 18, 6). eru konungi orð gør, at hann leggi til heilræði (Mork. 70, 27). þat er bœnarstaðr minn til allrar alþýðu, at nakkvarn hlut gefi til fyri guðs sakir (Nj. 123, 39). vil ek eigi þenna trúnað undir yðr eiga, at þér sét þá sumir norðr í Dölum en sumir út á Heiðmörk (O. S. 61, 26). cfr. sums ertu sjálfskapa, at hafi svá gengit (Atlm. 69). — ver þú varastr — við þat it þriðja, at þik þjófar ne leiki (Hav. 131).

2. Imperf. konj.

lét konungr taka þau öll herbergi ok gæta, at engi maðr kœmist á braut (O. S. 6?, 35). hann skyldi til gæta, at ekki slœgist aptr liðit, þá er heróp kœmi upp, eða liðit sæist (O. S. 215, 33).

þá vildi Sigríðr, at veizlur felli niðr, sumar eða allar (O. S. 113, 10). vildi Kálfr ok synir Erlings, at þeir fœri öllu liði inn til bœjarins ok léti þá skeika at sköpuðu, en Þorbergr vildi, at fyrst væri með vægð at farit (O. S. 146, 6). hann vildi, at aðrir menn ætlaði, at hann væri konungr af kyni Gyðinga (Hom. 93, 20). svá vildi guð setja, at nálægjar yrði hátíð burðar hans ok skírnar (Hom. 89, 9). ætluðu at banna Ólafi, at hann fœri út (O. S. 18, 4). þótt Danir stœði í móti, at ek *væra* konungr yfir þeim, þá standa þeir lítt nú fyr konum sínum eða fjárhlutum, at eigi (hensigtssætn.) komi þat í vald Norðmanna (Mork. 56, 13).

bað Egill, at þeir fœri at leysa fólkit (O. S. 168, 34). báðu, at hann hétist enum helga Ólafi konungi ok gæfist til embættismanns í hans dýrðarhúsi, ef hann kœmist með guðs miskunn ok hans bœnum ór þessi prisund (O. S. 247, 16). sendu ørindreka at biðja, at Baldr væri grátinn ór helju (Sn. E. I 180, 8). Kálfr Árnason beiddist þess af konungi, at hann gipti honum konu þá, er Ölvir hafði átt (O. S. 105, 15). beiddi, at hann bœtti fjárhlutum fyrir þá, ok væri þá kyrt (Jomsv. 65, 19). eggjuðu höfðingjar Magnús konung, at hann hyrfi aptr (Mork. 147, 38). réðu vinir hans honum, at hann berðist eigi við þik (Nj. 22, 66). þat réðu Haraldi frændr hans ok vinir, at hann fœri ór landi á brott (O. S. 11, 20).

þá mælti hon, at þeir segði konungi, at hon mun ganga með honum (Jomsv. 55, 31). austrvegs konungum var vitrat, at þeir fynni eigi Herodem, er þeir aptr fœri (Hom. 96, 1).

hafði Ólafr konungr látit fara orð um til Jamtalands, at þat var hans vili, at Jamtir veitti honum lýðskyldi (O. S. 142, 34). sagði, at þetta var hans vili, at hon giptist Jarizleifi konungi (O. S. 84, 3). þat var margra manna ráð, at byskup léti lík konungs grafa niðr í jörð (O. S. 229, 6). allir mundu þess fúsir, at friðr yrði (O. S. 57, 10). sendi boð Hrólfi kraka, at hann kvæmi til liðveizlu við hann (Sn. E. I 394, 10). konungr var vandr at, at hlýtt væri vel (Mork. 73, 6). af bragði boð sendi, at kvæmi brátt mágar (Atlm. 2).

3. Præs. konj. efter fortid:

setti hann lög manna á millum, þau er yfir alt land hafa síðan haldin verit, at ríkir menn *ræni* eigi hina, er fátœkri eru, heldr *ráði* hverr sínu, sem rétt er, ok *uni* því, er guð hefir lét honum (Hom. 147, 34). hann sendi ok menn norðr í Þrándheim til Sveins sonar sins, at hann *safni* liði um Þrándheim (Jomsv. 71, 29). sendir Sveinn konungr orð Sigvalda, at þeir *kœmi* í Danmörk; þeir sendu þau orð, at konungr *láti* búa veizluna (Jomsv. 69, 29).*)

Anm. Det udtryk, hvoraf den konjunktiviske at-sætning er afhængig, kan være underforstaaet eller blot antydet i sammenhængen.

hverja bœn viltu af mér þiggja; hann svarar: þá, at þú flytir Hrœrek konung til Grœnlands (O. S. 75, 14).

Saaledes føies til udtryk, som indeholder opfordring, bud eller ønske, en nærmere forklaring med *þat er*, *at* og konj.

skulum vér varðveita andlega skurðarskírn — þat er at vér *sníðim* af oss löstu líkams (Hom. 86, 11). gleðjumk vér í guði, en eigi í heimi þessum, þat er at vér *unim* við helgar kenningar (Hom. 110, 4). krossfestum vér líkami vára ok hjörtu, þat er at vér *mœðim* hold várt i meinlætum (Hom. 115, 23). etum vér ok þá skyndilega páskalamb várt, þat er at vér *dvelim* eigi dag frá degi leiðrétting vára (Hom. 121, 31). verði vili þinn svá á jörðu sem í himnum, þat er á þá lund, at hann *gæti* vár, er á jörðu

*) Her er altsaa først *imperf.* efter historisk præs., derpaa *præs.* efter fortid.

erum skapaðir, svá sem hann gætir engla sinna á himnum (Hom. 197, 5). vér eigum svá at gera, sem vér mælum með þessum orðum, þat er at vér *sém* miskunnsamir meðal vár sjálfra (Hom. 198, 10).

Paa denne maade kan ogsaa en at-sætn., der sættes forklarende til et enkelt subst., sættes i konj., idet substantivbegrebet opfattes som indeholdende bud eller opfordring:

hófsemi er háttr alls lífs, at maðr *elski* ekki of mjök, né *hafi* at hatri, heldr *stilli* hann allar ýmisar girndir þessa lífs (Hom. 57, 1). harða göfugr er kraptr hófsemi, at maðr *hyggi* ok *mæli* ok *geri* stillilega alla hluti (Hom. 57, 16; cfr. originalens: temperantia est totius vitæ modus, *ne quid* nimis homo vel *amet* etc. nobilis virtus est valde temperantia, *ut* omnia in quacunque causa homo temperanter *cogitet* etc.).

§ 29. Efter verber og talemaader, som betegner *en indvirkning paa en anden forat faa ham til en handling* (bede, befale, tilskynde, raade o. l.; *sige*, *tilkjendegive*, at noget skal ske) samt „*bestemme*, *beslutte*“ og *enkeltvis* efter andre af de i § 28 nævnte verber, sættes i at-sætningen ogsaa hjælpeverbet *skulu*. *Dette sker hyppig efter et hovedverbum i fortid*, *sjelden efter nutid.*

Efter fortid i hovedsætningen bruges regelmæssig imperf. af skulu, efter nutid bruges præs. Dog kan efter fortidigt hovedverbum (som en slags mellemform mellem direkte og indirekte udtryk) ogsaa sættes præsens af skulu.

Hjælpeverbet sættes baade i indikativ og konj.; *men almindeligst bruges indikativ*).*

1. Hovedsætningen *fortidig.*

a) Imperf. ind. af skulu.

bað konungr þess, at þeir skyldu hann vita láta, ef þau tíðendi gørðist í landinu, er honum bæri nauðsyn til at vita (O. S. 189, 13). bað jarl, at þeir Þorgnýr skyldu ganga í málstofu (O. S. 66, 37) beiddi, at þeir skyldu við honum taka (O. S. 36, 11). beiddist, at þeir skyldu veita honum eina bœn (O. S. 6, 19). bauð þeim svá, at þeir skyldu honum fylgja (O. S. 54, 40). bauð þeim síðan, at þeir skyldu telja rétta trú fyrir mönnum (Hom.

*) Da i imperf. verbet *skulu* er enslydende i ind. og konj. sing., kan det ofte ikke afgjøres, hvilken modus der er brugt, men i plur. imperf. sees indikativ anvendt ulige hyppigere end konj.

125, 21). eggjuðu margir, at þeir skyldu taka byr ok sigla til Eyrarsunds (O. S. 169, 32). þá eggjaði Sigurðr sýr, at þeir skyldu leggja at jarli (O. S. 41, 28). mælti svá við, at þeir skyldu fara aðra götu aptr (Hom. 94, 21). mælti, at búandi ok heimamenn hans skyldu kasta á hafrstökurnar beinunum (Sn. E. I 142, 14). lét þat boði fylgja, at þeir skyldu annattveggja halda bardaga við hann eða taka við kristni (O. S. 106, 1). setti hann þá þat í lögum, at til þess þings skyldu sœkja Upplendingar (O. S. 110, 32). hann gaf sonum sínum í hverju fylki hálfar tekjur ok þat með, at þeir skyldu sitja í hásæti skör hæra en jarlar (O. S 5, 1). þér várut allir ákafir, at vér skyldum Ólaf hefja upp yfir höfuð oss (O. S. 60, 35).

bað, at Ýmir skyldi hann láta róa á sæ með sér (Sn. E. I 166, 20). bað guð þess, at hann skyldi leysa þat vendræði (O. S. 108, 37). sveinn beiddisk af Kevino frænda sínum, at hann skyldi gefa honum epli (Kgs. 25, 11). beiddist Hermóðr af Helju, at Baldr skyldi ríða heim með honum (Sn. E. I 178, 22) guð sjálfr bauð, at svá skyldi vera (Hom. 128, 28). jarl fýsti þess, at Þorkell skyldi fara til Noregs (O. S. 94, 14). sendi konungi boð, at hann skyldi út ganga til hans (Ágr. 4, 20). sendi orð Ingigerði konungsdóttur, at hon skyldi fara út á Ullarakr (O. S. 65, 36). var svá ætlat, at hann skyldi fœra kvæðit konungi (O. S. 143, 6). setti þat í lögum, at hans ættmanna skyldi hverr taka konungdóm eptir sinn föður (O. S. 4, 26). Damasus páfi setti, at hafa skyldi (Hom. 203, 31). þeir er fyrir sá, at þar skyldi øngan hlut at skorta þann er veizlu mætti prýða (O. S. 83, 25).

b) Imperf. konj. af skulu.

þau orð bað Ásta, at vit skyldim bera þér (O. S. 31, 1). kölluðu ákafliga, at hinir skyldi inn fara (O. S. 152, 14).

c) Præs. ind. af skulu.

kallaði utar á bekkinn, at sá er Logi heitir skal ganga á gólf fram (Sn. E. I 152, 15). kallaði Jörmunrekr, at þa skal berja grjóti (Sn. E. I 370, 6). mælti Útgarðaloki, at hon skal taka fang við Ásaþór (Sn. E. I 160, 9). mælti við þá, at þeir skulu fylla

belginn af rauðu gulli (Sn. E. I 352, 22). kómu sendimenn konungs til Þorbergs með þeim orðum, at Þorbergr skal koma á fund konungs (O. S. 145, 3). var þat ráðit, at þeir skulu leggja her sínum upp undir bryggjurnar (O. S. 20, 11).

d) Præs. konj. af skulu.

þeir Karli sendu þau orð í móti, at Þórir skyli hafa hálfan þriðja tog manna, svá sem þeir hafa (O. S. 133, 34). til þess er hann býðr, at brigð skyli (var. skulu) á gørask (Kgs. 13, 22). kallaði Sigvaldi, at öllum skipum skyli í braut róa (Jomsv. 69, 7). kallaði á þá Búa ok Vagn, at þeir skyli flýja (Jomsv. 74, 13).

2. Hovedsætningen i *historisk* præsens.

biðr, at þeir skyldu koma honum til máls við hana (O. S. 56, 27). sendir konungr orðsending, at jarl skyldi koma austr á konungs fund (O. S. 94, 24). konungr ræðr honum þau ráð, at hann skal nú fyrst láta kyrt vera (Jomsv. 65, 17). kallar nú á Sigvalda, at þeir skyli hætta (Jomsv. 68, 1). hann heitr nú á liðit, at þeir skyli reka af höndum þetta illþýði (Mork. 132, 30).

3. Hovedsætningen *nutidig* (i præsens el. perfektum).

þat er guðs lög, at maðr skal hjálpa aumum mönnum öllum (Hom. 123, 18). þat er boðit, at messu skal syngva á hátíðum á enni þriðju tíð dags (Hom. 209, 30). guð sjálfr bauð á þeiri fyrri æfi, ok svá mælir hann nú við oss, at hverr kristinna manna skal með góðum hug gefa til guðs þakka hinn tíunda hlut alls ávaxtar (Hom. 188, 30).

Anm. 1. Stundom udelades at, navnlig i 2det og følgende led samt efter *en* (end); bisætningen faar da i første tilfælde gjerne et mere selvstændigt udseende, idet verbet sættes foran subjektet; cfr. § 5.

ef þú vill, annars kvæn vélit þik í trygð (Sigrdr. 12). vil ek enn gefa þér upp veðjunna ok *vekir* þú eigi til optar (Mork. 99, 3). annat ráð vil ek hafa at setja hina skjótustu hesta under þrjá vaska drengi, ok *ríði* þeir sem hvatligast ok *segi* liði váru (Heimskr. 617, 30). vill þú veita mönnum várum tveimr jörð, er dauðir eru, ok *sé* hér heygðir (Nj. 77, 122). þér skulut bera Svíakonungi þau mín orð, at ek vil frið setja millum landa várra, ok *sé* þat bundit fastmælum, at hvárigir gangi þar um fram (O. S. 53, 3). bið hann, at it skipið máldaga annan, ok *siti* dóttir hans þrjá vetr í festum (Nj. 2, 72). Knútr konungr

bað þau orð segja jarli, at hann samnaði her ok skipum ok fœri síðan til fundar við konung; en síðan *rœddi* þeir um sættir sínar (O. S. 163, 13). beiddi jarl þess, at konungr skyldi ljá honum fresta, ok *fœri* jarl þá heim at sinni (O. S. 97, 34). varð þat at sætt, at Hálfdan skyldi halda ríki öllu því, er áðr hafði hann haft; *skyldi* hann ok láta úhætt við Eirík bróður sinn (O. S. 6, 24). vil ek ekki annat, Karli! en þú farir til mín til vetrvistar (O. S. 156, 14). Jarl spyrr, hvers hann beiddist. Konungr svarar: enskis annars en þér farit ór landi ok gefit svá upp ríki yðart (O. S. 29, 12).

Anm. 2. Undertiden findes efter de ovenfor omtalte verber *munu* som hjælpeverbum istedetfor *skulu*.

Þorlákr beiddi þránd eptir skiptit, at hann *mundi* hafa heimabólit (Fl. I 123, 14). Sigmundr biðr þá, at þeir *mundu* hjálpa sér (Fl. I 554, 32). vekr Sigmundr til við Hákon jarl, at hann mundi efla hann (Fl. I 137, 7). þrándr kvað slíks undarliga leitat, at hann *mundi* vilja vera í nökkurum vélræðum vid frændr sína (Fl. I 127, 34). sagði þrándr, at þeir *mundi* skipta eyjum í helminga til valds ok stjórnar, ok *skal* Özurr hafa þann helming (Fl. 1, 143, 31). þat var fyrir ætlat, at sá *myndi* þar vitrask í líkam, er fœða myndi himneskri fœzlu hjörtu sinna manna (Hom. 68, 23). austmaðr kom enn á tal við Gunnar, at hann *myndi* (var. skyldi) utan fara (Nj. 28, 17). Cfr. Om betydn. og brugen af *munu*, side 285.

Anm. 3. Efter verber, der betegner stræben, vilje og indvirkning, sættes ogsaa infinitiv, og ved verberne „opfordre, befale, forbyde“ o. l. sættes da personen overensstemmende med verbets styrelse i akkusativ eller dativ.

kostið svá keppa (Atlm. 59). beiddisk Reginn at hafa föðurarf sinn (Sig. 2, 11 pros.) lög buðu at fœra lamb ok dúfu eða turtura til altara (Hom. 99, 27). bað hann fram láta bauginn (Sn. E. I 354, 5). sendimenn báðu prest fara með sér til húss (O. S. 144, 5). Þórir beiddi Karla selja sér menit (O. S. 136, 11). bönnuðu mönnum at eiga kaup við þessa menn (Nj. 100, 30).

Efter *vilja* og *biðja* sættes ogsaa (især i poesi) akk. med inf.

seggi vil ek alla í sal ganga (Sig. 3, 44). ef þú vilt þér mæla man (Hav. 98). þann báðu fylki frægstan verða (H. H. 1, 2) bið ek Ottari öll goð duga (Hyndl. 48).

§ 30. Konjunktiv bruges i at-sætninger efter *þurfa*, behøve, *þörf*, *nauðsyn er*, der er trang, nødvendighed for, samt *kostr*, vilkaar, betingelse.

þurfum vér þess mjök, at þú leggir hamingju þína á þessa för (O. S. 53, 15). munu vér annars þurfa — en þess at hverr fœri sik undan at taka upp vandann (O. S. 214, 7). þess þurfum

vér mjök, at hugr várr sé eigi aptr til heimsins (Hom. 130, 19). þú þarft hins heldr, at bœtt sé um með þér (Nj. 41, 16).

oss er mikil þörf, at vér kallim opt til guðs af öllum hug (Hom. 65, 29). er oss mikil þörf, at vér gerim með erfiði váru (Hom. 200, 1). er hverjum manni mikil þörf, at hann hverfi til yfirbóta (Hom. 137, 17).

nauðsyn berr nú til, at barn þetta fái skírn (O. S. 123, 1). nauðsyn er, at hverr kristinn maðr haldi sér frá þessum ilm (Hom. 87, 16). oss er mikil nauðsyn, at vér hverfim til várs dróttins (Hom. 97, 17). þess er nauðsyn, at vér kunnim rétta grein góðs ok ills (Hom. 187, 17).

er hinn kostr, at ek setja þann mann yfir Orkneyjar, sem ek vil (O. S. 97, 26). hinn er annarr kostr, at lokit sé sætt allri (O. S. 148, 17). hér eru nú kostir tveir á með oss, annattveggja at þér takit nú við kristni eða haldit bardaga í dag við mik, ok beri þeir sigr af öðrum, er sá guð vill, er vér trúum á (O. S. 109, 38). er sá einn til, at þetta orðtak falli niðr sem skjótast (Nj. 12, 104). cfr. hitt mun fyrst til, at þú kveðir þat, er þú hefir ort um mik (O. S. 143, 13).

Anm. Efter *kostr* findes ogsaa *skulu* i bisætningen, eller der betegnes ved ind. af *munu* (*vilja*) som et faktum, hvad en agter (vil) gjøre.

Eraclius gerði þann kost hinum heiðna konungi, at þeir *skyldu* tveir berjask (Hom. 175, 1). eru kostir tveir af oss gørvir, at ér *gangið* á land, en vér *munum* taka fé yðvart; hinn er annarr, at vér *munum* sœkja at yðr (Nj. 83, 30). geri ek þér tvá kosti, at ek *mun* segja til þín, eða vit *njótim* báðir jafnt þess, er hér er (Nj. 87, 129). nú er sá einn kostr, at ek *vil* bjóða þér til mín við VII menn, ok *sér* (udeladt *at*) þú ásamt við konu þína, en lið þitt *sé* annarsstaðar; þá er sá kostr, at þú *þiggir* at mér bú III at gjöf, ok *skaltu* þó skyldr landvarnar með mér; hinn er enn þriði kostr, at þu *skalt* fara á fund Ásmundar Bjarnarsonar (Mork. 86, 15).

§ 31. Konjunktiv sættes i at-sætninger efter verber og talemaader, som betegner *mening*, *formodning*, *haab*, *tro*, *tvil*, *frygt*. Saadanne er: ætla, hyggja, geta, nema (have en vis opfatning), virða, gruna (mik grunar), mik varir, mér þykkir, mér lízt, mér

sýnist, trúa, vænta, vætta, treysta, treystast — efast, ifa — ugga, óttast, óast, hræðast, æðrast o. l.; fremdeles: er hugboð, ván, virðing manna, grunr á, if — er vænna (vænst), líkt, glíklegt, eigi ráðit, úsýnt — mér býðr (kemr) í hug, draga líkendi til — er háttung, hætt (der er fare for), varr, áhyggjusamr, hræddr o. l.

1. Efter et hovedverbum i *præs.* (perf.) bruges *præs.* konj., om det *nutidige*, *perf.* om det *fuldendte, imperf.* (tildels perf.) om det *forbigangne.*

a) Præs. konj.

þat ætla ek nú, at hann beri heldr lágt hökuskeggit (O. S. 109, 9). ætla ek, at þú letist meir fyrir sakir hræzlu en hollostu við konung (O. S. 145, 13). þat hyggjum vér, at hann kunni fugls röddu (Mork. 128, 24). hygg ek, at þú ljúgir (Harb. 49). eigi skulum vér þat mál svá nema (opfatte), at eigi sé Krist nafn fullheilagt (Hom. 196, 12). svá virði ek, at mér sé nú eigi hvatvísi í at svara (Mork. 175, 3). ekki gruna ek þat, at Hákoni sé mart vel gefit (Mork. 83, 33). öll of rök fira vörumk at vitir (Alv. 10). svá lízt mér á þik, at þú sér giptuvænligr maðr (Mork. 4, 22). þótt konungr sjá sé góðr maðr, sem ek trúi vel at sé, þá man þat fara héðan frá sem hér til (O. S. 126, 33). þess vænti ek, at Ásbirni frænda þínum þykki eiga of skjótt (O. S. 117, 38). fár maðr, vættir mik, at frá því kunni segja (Sn. E. I 140, 13). ifar þú nakkvat um þat, at þú hafir rétt at mæla í yðarri deilu (O. S. 196, 9). ek hitt óumk, at hér úti sé minn bróðurbani (Sk. 16). þat uggi ek, at þú sér sárr (Isl. F. I 3, 79).

nú sýnisk mér sannligast, at sól vaxi 5 þessar stundir enu smá um dag (Kgs. 15, 8). nú skal þetta eigi hafa fyrir sannfrœði, at svá sé (Kgs. 34, 26). er þat með ván, at ekki megi jafnast einn Norðmaðr við Uppsala konung (O. S. 87, 19). er þess ván, at þaðan standi mikill kuldi (Kgs. 33, 14). menn draga þó meiri líkendi til þess, at þar sé víst píslarstaðir (Kgs. 33, 22). þat þykki mér líkt, at þeir sé eigi fleiri en tveir í höfum (Kgs. 32, 23). er hann til þess líkastr, at hann sé helvitiseldr (Kgs. 34, 4). er þat vænna, at farinn sé at hamingju (Heimskr. 618, 32). ek

hefi hina skilning, at engi sé þeira maki (Nj. 92, 24). háttung er öðrum á þá, at lofgjarnliga sé við mælt, ef þú átt þetta eigi at sönnu, sem mér lízk á þik (Mork. 38, 32). sögur þær, er sagðar eru, þá er þat hætt, at eigi skilist öllum á einn veg (O. S. 2, 35).

b) Perf. konj. om det fuldendte.

flestra allra hluta þeira, ætla ek, at vér hafim nú getit (Kgs. 28, 15). allir aðrir, hygg ek, at á braut sé farnir (O. S. 88, 8). grunar þik ekki þat, jarl! at hér hafi nú svá til borit, at þú munir héðan ífrá hvárki fá sigr né úsigr (O. S. 29, 8).

c) Imperf. eller perf. konj. om det forbigangne.

ætlar þú, at Gunnarr riði vafrlogann (Sn. E. I 362, 23). þat vætti ek, at þér gengi til þessa engi úvingan við mik (Mork. 87, 32). hygg ek, at héti Hreimr ok Fjósnir (R. 12). hygg ek, at hon vörnuð byði (Akv. 8).

þess geta menn, at þar hafi verit Loki (Sn. E. I 180, 21). baugeið Óðinn, hygg ek, at unnit hafi (Hav. 110). oss hefir verit grunr á um morð þau ok illvirki, at sendimenu mínir hafi þar verit myrðir (O. S. 140, 5).

2. Efter et hovedverhum i *fortid* bruges *imperf.* konj. om det samtidige, *plusquamp.* om det fuldendte eller forbigangne.

a) Imperf. konj.

hugða ek ok, at þú skyldir kenna spjótit Selshefni (O. S. 137, 2). hugðu fáfróðir menn, at þat væri þjóðgötur (Kgs. 1, 10). ætlaðir þú, ef þú gæfir þeim ölmusu, attu værir rænt fé þínu (Hom. 63, 5). hann vildi, at aðrir menn ætlaði, at hann væri konungr af kyni Gyðinga (Hom. 93, 20). mik grunaði, at tros nökkut af kvistunum felli í höfuð mér (Sn. E. I 150, 2). var þat ok virðing manna, at þrœndir hefði mestan styrk þá í Noregi (O. S. 232, 16). sýndist lögmönnum, at Eysteinn konungr hefði lögin at mæla í þessu (Mork. 179, 10). þat var trúa í forneskju, at menn væri endrbornir (H. H. 2, 51 pros).

b) Plusquamp. konj.

sögðu konungi, at meiri ván, at Ólafr konungr hefði þar um siglt (O. S. 170, 37). menn ætluðu, at jarl væri týndr (O. S. 193, 11).

(Efter historisk præs.: hann kveðst hyggja, at Þórir væri ór landi farinn (O. S. 149, 26)).

Anm. Undertiden sættes indikativ i de under 1 og 2 anførte tilfælde, og derved betegnes da egentlig, at det, som er gjenstand for ens formodning o. s. v., tillige er noget virkelig stedfindende.

hygg nú svá fyrir hag þínum, at þar *liggr* við líf þitt (Nj. 73, 8). svá skaltu til ætla, at mikit *er* í fang tekizt (O. S. 33, 10). nú ætla ek þat víst, at þar *eru* víst píslarstaðir (Kgs. 36, 2). því eru allir skyldir at trúa, at Þórr *er* mátkastr (Sn. E. I 140, 18). mik grunar þat, at þeir menn *eru* sumir, er enskis þykkir um vert, þóat klokkur heyri (Hom. 104, 10). ætlak, at eigi *sótti* Gunnarr hann á Gnítaheiði (Sn. E. I 364, 1). skulum vér trúa, at dróttinn sjálfr Jesus Kristr *fór* í gegn önd móður sinnar (Hom. 173, 12). váru þeir margir, er þá kölluðu þess ván, at þeir Sigurðr váru sönnu sagðir (O. S. 141, 7). kom honum í hug, at svá sem haukrinn var úfleygr ok fjaðrlauss, at svá *var* ríki hans úfœrt (Sn. E. I 368, 8).

Navnlig falder det naturligt at sætte indikativ efter et benægtet tvilsudtryk.

er ekki ifanda, at nær *er* þá heilagr andi hjörtum várum (Hom. 18, 14). eigi efumk ek í því, at píslarstaðir *eru* í Islandi í fleirum stöðum en í eldinum einum (Kgs. 35, 26). skuluð ér nú ekki efa yðr, at ek *skal* trúr Kára í öllum ráðum (Nj. 131, 66).

Enkeltvis findes paa en uregelmæssig maade afvexlende ind. og konj. uden nogen forskjel i betydningen.

þat sýndisk mér, at lík eitt *lá* fólgit undir gúlu klæði, ok sálan *var* ór farin. Svá sýndisk mér, at hon *væri* nökkvið ok í barns líki ok veinaði sér mjök ok *var* sú hin auma grœn sem graslaukr (Hom. 190, 3). [1]

3. Ogsaa det for hovedhandlingen *fremtidige* kan efter et hovedverbum i *nutid* udtrykkes i *præs.* konj.; dette sker især efter *vænta, ván er* o. l. samt *frygtsverber*.

vænti ek, at ek þiggja mikit af yðr fyrir þjónostu mína (O. S. 117, 11). þess vænti ek, hvárt friðr er betri eða verri, at ek sjá nær yðr staddr (O. S. 208, 18). er mikil ván, at konungr gefi oss sakar um (Mork. 5, 11). mér er ván, at ek hætta eigi

[1] Anderledes O. S. 209, 32: skulu vér því treystast, at vér *höfum* réttara at mæla en búendr, ok því þar með, at guð *muni* oss frelsa eigur várar, hvor *treysta* ligesom vort „stole paa" staar i to forskjellige betydninger.

til fleiri fundanna várra (O. S. 119, 33). þó er þat líkligast, at þú verðir í annan stað til at leita at hafa fram újöfnuð (O. S. 150, 11). hitt er nú vænst, at þér sé minni virðingar af unt (O. S. 148, 9). óumk ek of Hugin, at hann aptr ne komit (Gr. 20). fyri hví hræðisk þú eigi, at allr brennir þú ei ok ei (Hom. 36, 9). eigi huggir (= uggir) þú, at bráðr dauði grípi frá þér leiðréttingar dag (Hom. 23, 15). ek em um þat hræddr, at þá sœki þik heim reiðin (Mork. 40, 20). hræzla gerir mann varan ok áhyggjusaman, at eigi geri hann á miss (Hom. 27, 4). kalla ek þann yðarn ekki at manni vera, er nakkvat æðrast í því, at vér takim hann af lífdögum, ef hann ferr í hendr oss (O. S. 61, 19). ek treystumk eigi, at þín verði gætt (Mork. 41, 39). ek treysti mér bezt um, at eigi dragi undan (Nj. 99, 10). ek get, at þú berir lágt höfuðit af ykkrum fundi (Nj. 61, 25). þó ek hins get, ef ið Gýmir finnizk, at ykkr vega tíði (Sk. 24). eigi trúi ek honum, at hann vinni leikinn (Sn. E. I 154, 15). if er mér á því, at ek aptr koma (H. Hj. 35). þvíat úsýnt er, at öll komi aptr (Jomsv. 70, 33). hætt er, ef upp kemr, at eigi falli niðr (Mork. 99, 15). er eigi ráðit, at oss fari svá (Nj. 58, 31). þvíat eigi er ráðit, at þú njótir mín lengi héðan frá (Mork. 45, 23).

4. Hyppigere betegnes dog det *fremtidige* efter *nutid* i hovedsætningen ved *præsens* af den futuriske omskrivning med *munu;* dette hjælpeverbum sættes da overensstemmende med hovedreglen i alm. i *konj.*, men stundom ogsaa i *indikativ.*

a) Præs. konj. af munu.

vænti ek, at þá myni brátt þynnast fylking þeira (O. S. 205, 20). þess ván, at Noregs konungr myni fara norðr í land (O. S. 48, 8). er góð ván á, at sjá maðr muni verða mikil kenpa (Jomsv. 68, 3). þykki mér þat líkt, at slíkir hlutir muni þeim vel gegna at verða áskynja (Kgs. 13, 31). þat uggi ek, at ek muna eigi geta þessa konu (Jomsv. 59, 29). eigi getr þú allnær, at ek muna skrúðklæði á mik láta koma (Mork. 39, 33). hinu munu fáir menn trúa, at hann myni á fárra vetra fresti dauðr vera (O. S. 189, 4). er mönnum þó grunr á, at Svíakonungr myni ok til þeirar ferðar

ráðast (O. S. 162, 8). ef hann réttir við ok grœr fyrir tungustúfinn, þá kømr mér þat í hug, at hann myni mæla (O. S. 250, 21). hygg ek, at margr myni þá lauss við flokkinn, ef hann sér heim reyk eða loga til húsa sinna (O. S. 205, 16). ætlar þú, at betri fœri muni gefast við Ólaf en svá sem nú er (O. S. 213, 30). ek ætlag, at ek muna eigi þurfa til at taka þeira svara (O. S. 59, 10). fjör sitt láta, hygg ek, at Fáfnir myni (Fafn. 22). hyggr þú, at þú munir hér draga fram kaupeyri þinn (Mork. 4, 8). þat er hugboð mitt, at ek muna eigi taka fleiri sóttir (Jomsv. 68, 7).

b) Præs. ind. af munu.

þess vænti ek, at þú munt enskis þess spyrja, er heimskligt er (Kgs. 18, 16). þess vænti ek, búandi! at guð mun leiðrétta skaða þinn (O. S. 203, 15). vér væntum, at hann man koma brátt til vár (O. S. 109, 20). muntu því trúa, at hann mun eigi ljúga nú it fyrsta sinn (Sn. E. I 140, 23). máttu svá ætla, at vandskipaðr mun þér vera stafninn í stað hans (Mork. 47, 35). þat lízt mér, jarl! at ek man hafa þik at trúnaðarmanni þar fyrir vestan hafit (O. S. 99, 23). eigi þurfta ek þá hluti hræðask, er nú hræðumk ek, þat at mín upprísning man vera hvárki góð né fögr (Hom. 194, 11).

5. Efter hovedverbum i *fortid* betegnes det *fremtidige* ved *imperf.* af munu (konj. eller ind.) [1]

a) Imperf. konj. af munu.

var þess ván, at fylkingar myndi bregðast í hergöngunni (O. S. 215, 17). vænti hann, at flestir myndi vera, ef hann kœmi sjálfr til (O. S. 97, 8). þeir hræddust mjök, at úvinir konungs myndi fara ok rannsaka húsit (O. S. 225, 2).

leitaði þeira málsenda, er hann vænti, at konungi myndi bezt þykkja (O. S. 167, 9). kom þat ásamt með þeim, at þeir hugðu, at konungr myndi vilja spyrja eptir um þau tíðendi (O. S. 138,

[1] I imperf. *ent.* af munu er konj. og ind. enslydende; i *flertal* synes i dette tilfælde begge modi at forekomme omtrent lige hyppig.

30). grunaði hana þat meir, at hann mundi eigi efna orð sín við Noregs konung (O. S. 78, 3). nú er fram komit þat, er mik grunaði at vera myndi — at hann myndi oss verða harðr í horn at taka, þegar er hann hefði einvald yfir landi (O. S. 60, 34). þessa varði engi mann, at konungr mundi svá skjótt koma inn þangat (O. S. 104, 28). þeir sendu honum þá hluti er þar fengust, ok þeir væntu, at honum mundi helzt þykkja sending í (O. S. 125, 29). hugði þat hverr maðr, at hvert bein myndi í sundr bresta (Hom. 158, 1). ætlaði, at þá myndi hann drepa Krist með þeim börnum (Hom. 93, 17). óttaðisk hann, at hann mundi inn ganga (Agr. 26, 24). en til þess var ekki líkt í þann tíma, at þá mundi epli fá (Kgs. 25, 14). þó hafðak þat ætlat, at myndak aldregi unna vaningja vel (Sk. 37).

b) Imperf. ind. af munu.

ætlaði hann þat, ef hann kvæmi sjálfr til, at margir myndu þá enn honum liðsinna (O. S. 196, 17). þeir hræddust, at úvinir mundu leita líksins þar, er var, ef þeir sæi þessi merki (O. S. 225, 31).

Anm. Med bibetydning af nødvendighed eller pligt eller for at udtrykke en forsikring bruges i de ovenfor nævnte tilfælde stundom *skulu* forat betegne det fremtidige.

a) Konj. af skulu.

ætla ek þat, at vér skylim ekki við aðra meta at skipta höggum við Ólaf, ef vér komumk í fœri um þat (O. S. 214, 1). hygg ek, at æ skyli meiðs kvistu má (Gr. 34).

b) Ind. af skulu.

væntum vér, at svá skal enn fara (O. S. 54, 3). vænti ek nú, at fleira skal fara eptir getu minni (O. S. 168, 15). hyggr, at eigi skal þurfa at lúta optar at sinni í hornit (Sn. E. I 156, 10). ætla ek, at þú skalt hafa tvá hluti landa (O. S. 99, 24).

§ 32. Med den § 31 omtalte brug af *munu* forat betegne det *fremtidige* er ikke at forvexle, at i at-sætninger, der er afhængige af verber med betydning af formodning, haab, frygt o. l., og hvis handling er *samtidig* eller forbigangen i forhold til hovedhandlingen, bruges *munu* som *modalt* hjælpeverbum til betegnelse af det *formodede*. Hjælpeverbet sættes da i dette tilfælde baade

i indik. og konj. Cfr. Om betydn. og brugen af verbet munu side 291 ff.

1. Efter hovedverbum i *nutid* (*fremtid*).

a) Ind. af munu.

trúi ek því, at Þórir mun oss vera úvin (O. S. 149, 28). veit ek eigi, hvárt hann hyggr, at Selþórir man í hverjum hólmi fyrir vera (O. S. 115, 31). með meira krapti en mér lízt, at þú mant vera (O. S. 45, 29). ván er, at þér munut mikils við þurfa (Mork. 157, 31). þykki mér þau líkendi mest til draga, at vatnit mun dautt vera (Kgs. 34, 12). mætti þetta líkast vera um vöxt landsins, at grundvöllr þess mun vaxinn með mörgum æðum ok tómum smugum (Kgs. 34, 16). nú draga þau líkendi heldr grun á hans nátturu, at hann mun heldr koma af dauðligum hlutum (Kgs. 35, 10).

þat er helzt haldit fyrir satt, at þeir munu næst réttu um hafa rœtt (Kgs. 15, 3). nú þykki mér þat vænt, at fáir menn munu sét hafa langskip meira (Kon. s. 84, 3). nú vænir mik, at vald lands þessa mun komit undir oss (Kon. s. 99, 3).

b) Konj. af munu.

þat þykki mér líkara, at þrælar mínir muni eiga korn (O. S. 114, 34). hygg ek, at sá muni til vera hérlandsmönnum at ganga eigi hér undir skattgjafar við Ólaf konung (O. S. 126, 28). hyggjum vér, at svik muni vera (O. S. 95, 9). er þess ván, at langt myni í milli vera lítilmensku minnar ok áhuga þess ens mikla, er þú munt nú hafa (O. S. 32, 34). mér þykki meiri líkendi, at á Íslandi muni vera píslarstaðir (Kgs. 35, 18). mik grunar, at sá muni vera maðrinn (Mork. 63, 22). svá lízt mér, at nú muni tveir kostir (Nj. 55, 29). frá þeim atburðum, er oss þykkja útrúligir at sannir muni vera (Sn. E. I 140, 21). mik uggir, at hér muni eigi gæfumenn í hlut eiga (Nj. 118, 45).[1]

vil ek þess til geta, at rœða þessi myni vera komin undan

[1] Cfr. er eigi þat, at þú *munir* vera eigi seinni en hestrinn (Mork. 196, 14; er det ikke saa, at etc.? = mener du ikke, at).

tungurótum þeira manna, er miklu eru úvitrari en hann (O. S. 140, 9). þat hygg ek, at hverr sá peningr, er illr er í norðreyjum, at hér myni kominn (O. S. 157, 14). þess er mér ván, at þú mynir mik heyrt hafa nefndan (O. S. 155, 22). þat hygg ek, at nú í kveld myni konungrinn hafa oss mörgum fengit karfafótinn (O. S. 72, 15). get ek, at hon *muni* sólgit hafa yrmling nökkvern lítinn ok *mun* sá hafa þróazk í kviði henni (Mork. 70, 34).

2. Efter hovedverbum i *fortid.*

a) Indikativ af munu.

grunaði konung, at þeir, er slíkt réðu honum, at þeir myndu hollari Knúti konungi en honum (O. S. 170, 2). grunuðu, at vera myndu landráð við þá (O. S. 11, 4). ætlaði hann, at hans menn mundu vera illa staddir (Kon. s. 113, 13). hinir hugðu, at vera mundu margir menn á skóginum (Kon. s. 36, 2).

byskup trúði, at þat mundi með sannindum, er sagt var frá jartegnagørð Ólafs konungs (O. S. 228, 27). nú hugða ek þat, þóat sólin fyldi rásir sínar eptir fyrirsettri skipan, at ekki mundi þat ráða hrœring hafsins (Kgs. 10, 11). bauð konungi þat helzt í hug, at þar mundi vera kominn Ólafr Tryggvason (O. S. 195, 36). lézt líklegra þykkja, at þar myndi verit hafa Hárekr ór Þjóttu (O. S. 171, 1). ætluðu menn, at hann myndi sik sjálfr brent hafa (Nj. 132, 49).

b) Konj. af munu.

ætlaði hann, at félagar hans mundi gert hafa til spotts (O. S. 231, 32). þeir töldust undan, er ek hugða, at vel myndi hafa viðr skipast (O. S. 155, 20).

Anm. 1. Sjelden udelades *at* i de §§ 31—32 nævnte sætninger.

vætti ek hans ásjá, ok hann *muni* sína gæzlu láta yfir mér vera (Mork. 170, 25). sökudólgar, hygg ek, síðla *muni* kallaðir frá kvölum (Sol. 24).

Stundom følger en hovedsætning istedetfor en objektssætning med *at.*

vænti ek, ef vér berum út Þór ór hofi váru: þá man guð hans bráðna (O. S. 106, 24). þvíat svá megum vér ætla: þóat

Ólafr konungr hafi eigi lið mikit hjá her þeim, er vér höfum, þá er þar øruggr oddvitinn (O. S. 214, 8).

Anm. 2. Efter de § 31 omhandlede verber kan ogsaa bruges akk. med inf.; navnlig findes denne, naar dens subjekt er det samme som hovedverbets og derfor kan indesluttes i dettes reflexive form, eller verbet i akk. med inf. er *vera* med tilføiet prædikatsord. Hyppigst bruges akk. med inf. efter *hyggja* og *ætla*. I oversatte skrifter er ved efterligning af latinsk sprogbrug akk. med inf. i dette tilfælde almindeligere end ellers.

hugðist hann falla mundu (Sn. E. I 144, 2). hyggsk hann munu skilja (Hom. 120, 4). hyggsk aldauðra arfi at ráða (H. Hj. 11). einn rammari hugðumk öllum vera (Fafn. 16).

hugðu þeir þat vera konungsmenn (O. S, 216, 24). þat hygg ek vera munu fyrir siðaskipti (Jomsv. 57, 17). ek hygg hitt vera þér satt at segja (Sn. E. I 170, 19). margir hugðu hann Krist vera (Hom. 144, 15). úsnotr maðr hyggr sér alla vera viðhlæjendr vini (Hav. 24). ætla ek þetta munu vera fyrir feigð þinni (O. S. 211, 5). ætlit ér hann nú munu yðr linan (O. S. 213, 3). margir ætluðu hann sjálfan Krist vera (Hom. 186, 1).

hann hugða mik til hjálpar sér of koma mundu (Oddr. 26). fátt hygg ek yðr sjásk (H. Hj. 12). ætla ek þann verr hafa, er til þess hættir við hann (O. S. 140, 35). ek ætla hann eigi munu einu skapti skjóta móti Ólafi konungi, þótt þeir finnist (O. S. 192, 25). ætla ek mik munu þykkja ekki orðfiman (O. S. 140, 7). mun ek nú skýra fyrir yðr, hvat ek ætla þessi fákynsl munu boða (Jomsv. 57, 15). ætla ek engan kunna þér sannara at segja frá þessi ferð þórs (var. *at* engi kunni Sn. E. I 166, 5).

ek get hér verit hafa Gunnar (Nj. 23, 77). þeim er vér trúum píndan vera (Hom. 115, 9). útrú Gyðinga þeira, er eigi trúðu Jesum Krist upp hafa risit af dauða (Hom. 74, 22). ifi hann eigi sik mega fá líkn af guðs miskunn (Hom. 23, 1).

Anm. 3. Efter verber „at synes“ sættes hyppigere end *at* en sammenligningssætning med *sem* og konj. se § 64.

§ 33. Efter verber og talemaader, som betegner *udsagn*, sættes en sætning med *at* i *konjunktiv*, naar den talende vil have sætningens indhold opfattet som et *citat* af en andens ord uden nogen hentydning til, om den omtalte handling virkelig finder (har fundet, vil finde) sted.

1. Efter et hovedverbum i *præs.* (*fut.*) el. *perf.* bruges *præs.* konj. om det *nutidige*, *perf.* konj. om det *forbigangne*, naar det fremstilles som *fuldendt* i *nutiden* eller dog sættes i et vist forhold til denne, *ellers* om det *forbigangne perf.* eller *imperf.* konj.;

om det *fremtidige* bruges omskrivningen med præs. af *munu* (eller *skulu* med betydning af nødvendighed, pligt eller forsikring).

a) telr hann, at sakar sé til þess (O. S. 155, 15). opt rœðir þú um, at þér sé forvitni mikil á at sjá hann Ásbjörn selsbana (O. S. 124, 17). munu margir þat mæla, at yðr sé þat vel gerandа (O. S. 117, 12). svá segja Svíar, at þar sé enn grjóthlöð þau, er Ólafr konungr lét gera (O. S. 17, 18). þat er almæli, at menn sjóði þau ráð, er þeir hafa lengi í hug sér (Hom. 119, 33). þat sannar ok Daniel spámaðr, at færi sé englar sendir í heim, en fleiri lofi guð á himnum (Hom. 181, 21). nú er þat orð flestra manna, er bókina heyra, at þat megi eigi vera, ok þat sé ekki nema lygi, er þar segir í þeiri bók (Kgs. 19, 3). segit honum svá, at ek sé sjúkr ok at bana kominn, ok ek vilja fyrir eins finna hann, ok líf hans liggi við (Jomsv. 68, 33). mæla þat sumir menn, at Ívarr sé ekki alljafnlyndr (Mork. 76, 13). munt þú þat eiga til at segja næst, er it finnizt, at ór sé grátraust ór skapi hans (Nj. 53, 46). þat segir Hildigunnr mér, at fáleikar sé miklir með yðr (Nj. 109, 72). þat munu þá sumir menn mæla, at ek flýja þaðan fyri hræzlu sakir (Nj. 109, 77).

svá er mér sagt, Erlingr! frá ríki þínu, at engi maðr sé sá alt norðr frá Sognsæ til Líðandisness, er frelsi sínu haldi fyri þér (O. S. 111, 35). svá er mér sagt, at þat sé siðr á Íslandi, at búendr sé skyldir á haustum at gefa húskörlum sínum slagasauð (O. S. 208, 35). sem mælt er of þá menn, at þeir hafi hendr góðar (O. S. 197, 5). því at mér er sagt, at Stefnir mágr minn sé dauðr (Jomsv. 62, 29).

b) þat er margra manna mál, at fyrir sakir fríðleiks, afls ok íðrótta, at hann hafi verit enn þriði maðr bezt at sér búinn í Noregi (O. S. 102, 9). er þat ok sögn manna, at flestir konungar hafi þat varazt síðan (O. S. 121, 11). er þat alsagt, at ei hafi ein sókn raustligri verit (Jomsv. 73, 11). hefir þat verit mál manna, at Erlingr Skjálgsson hafi verit maðr göfgastr ok ríkastr í Noregi, þeira er eigi bæri tignarnafn meira (O. S. 184, 24).

þat er margra manna sögn, at Búi hafi orðit at ormi (Jomsv.

77, 27). þat er flestra manna sögn, at Magnús konungr hafi skotit (Mork. 145, 5). þessi vísa er kend Magnúsi konungi, at hann hafi kveðit til dóttur keisarans (Mork. 151, 29). hverr, segir þú, at hann hafi vegit (Nj. 98, 91). svá segja helgar bœkr, at Petrus postoli hafi fyrstr manna messu sungit í Antiochia (Hom. 202, 23). er þat sögn enskra manna, at Jatmundr enn helgi hafi drepit hann (O. S. 19, 28). þat er nú sagt, at Ólafr konungr hafi hittr verit í nótt uppi hjá Staf (O. S. 225, 15). svá er mér sagt, at Ásbjörn frænda minn hafi sótt glœpska mikil (O. S. 119, 9). er svá mælt í bókinni, at hon hafi send verit Emanueli Girkja keisara (Kgs. 19, 1). þvíat Kálfi er kent, at hann hafi unnit á Ólafi konungi (Fl. III 260, 25). er mér svá sagt, at í Dialogo hafi hinn helgi Gregorius svá mælt, at píslarstaðir sé í Sikiley (Kgs. 33, 20).

sumir segja, at hann væri finskr at ætt (O. S. 71, 13). segja menn, at hann lysti af honum höfuðit (Sn. E. I 170, 18). þó vísar Þorkell hamarskáld svá til, at Magnús konungr ætti örna (Mork. 145, 7). er svá sagt, at sú væri fjölkunnig mjök (O. S. 137, 18). taldi hann langfeðga til Sæmings, er sagt er, at væri Ingunarfreys son (O. S. 2, 19). mér hefir kent verit á unga aldri, at móðir mín væri frjálsborin í allar hálfur ok þat með, at Erlingr á Sóla væri nú göfgastr hennar frænda, en nú heyri ek þik segja, at þú sér eigi svá frjáls fyri konungs þrælum hér á Jaðri, at þú megir ráða fyri korni þínu slíkt, er þér líkar (O. S. 114, 21). heyrt hefi ek, at þér hafit kvisat í milli yðvar, at ek væra ekki lítill maðr vexti (Sn. E. I 150, 6).

c) ef svá er búandi! sem þú segir, at vér mynim eigi fá kornkaupin (O. S. 114, 4). af því er svá í bókum sagt, at í enda heims þessa skyli Mykael berjast á mót ok í gegn Antikristi (Hom. 176, 33).

2. Efter et hovedverbum i *fortid* bruges *imperf.* konj. om det samtidige, *plusquamp.* konj. om det *forbigangne*; om det *fremtidige* bruges omskrivning med *imperf.* af *munu.*

a) töldu þat flestir, at úsiglanda væri (O. S. 138, 17). töldu

margir, at hann væri sannr vin Ólafs konungs, en sumum þótti þat ekki trúligt (O. S. 79, 31). þeir Sighvatr mæltu sín í milli, at nauðsyn væri til, at konungrinn vissi þessi tíðendi sem bráðast (O. S. 72, 23). allir sönnuðu, at svá væri (O. S. 74, 37). sagði svá, at hann mætti vel kyrr sitja um deilur þeira Ólafs digra (O. S. 133, 10). hon sagði mér, at þú værir beztr læknir hér í staðnum (O. S. 196, 34). var þat þó byskups atkvæði ok konungs samþykki ok dómr alls herjar, at Ólafr konungr væri sannheilagr (O. S. 229, 33). Þorgeirr nefndi sér vátta, at Gunnarr ryfi sætt á þeim feðgum (Nj. 68, 10). allir duldu, at né eitt vissi til Hrapps (Nj. 88, 107). svá minti ok dróttinn grœðari várr, at yfir mætti stíga um ákast djöfla með föstum ok bœnum (Hom. 28, 3). Johannes taldi opt fyrir Herodes konungi, at honum væri eigi lofat at eiga konu bróður sins (Hom. 144, 32). rœddu um í meðal sín, at þeir vildi láta gera steinkirkju (Hom. 163, 15).

b) þá sagði jarl, at þeir hafði haft erfiða ferð (O. S. 81, 11). sagði svá Skamkell, at þú hefðir grátit (Nj. 54, 10). ein kona mælti, at hann hefði gengit til nakkvars með þau svörtu augu (O. S. 81, 21). kölluðu, at aldregi hefði Svíakonungr Jacob heitit (O. S. 77, 16). töldu þeir, at Ólafr konungr en helgi hefði gefit þeim réttarbœtr (Mork. 65, 22). hann hrósaði því, at hann hefði veitt Gunnari banasár (Nj. 77, 137). hrósaði Loki veiði sinni, at hann hefði veitt í einu höggvi otr ok lax (Sn. E. I 352, 7). bar konungr þá á hönd búöndum, at þeir hefði haft miðsvetrar blót (O. S. 103, 24). var þat mál manna, at Gunnhildr konungamóðir hefði keypt at fjölkunnigri konu at gera honum banadrykk (O. S. 7, 19). kendu landsmenn aðrir þat mest Þrœndum, at þeir hefði mestu um valdit, er Ólafr konungr var feldr frá landi (O S. 232, 11). þér gatut fyrr í yðarri rœðu, at Gregorius hefði ritat í Dialogo, at í Sikiley væri píslarstaðir (Kgs. 35, 17). þeir duldu, at þeir hefði keypt (Mork. 106, 4). var sú hans sögn, at hann hefði framit skírslu um faðerni sitt við ráð V byskupa, en vinir Haralds sögðu, at þat væri svik ok lygi Dana (Mork. 206, 5). þá kómu orð til Herodes, at þat barn væri borit í Bethleem

borg, er vera skyldi konungr allra konunga (Hom. 61, 21). þat vitni bar honum sjálfr dróttinn Jesus Kristr, at engi væri betri frá karli ok konu borinn en Johannes baptiste (Hom. 144, 20).

c) sögðu þeir, at Danir myndi ekki þora at þeim at leggja, þótt þeir lægi fyrir með lið mikit (O. S. 169, 34). sögðu, at þar myndi aldregi vegr yfir leggjast (O. S. 187, 9). mæltu þat báðir, at engir hlutir skyldi þeir til verða, at eigi semdi þeir sjálfir (Nj. 45, 103). sagði svá, at alt myndi þá upp brenna, nema hann byrgi með bœnum sínum bæði kirkjunni ok öðrum húsum (Hom. 158, 18). sór konungr þess, at hann myndi veita henni þá bœn, er hon bæði fyrsta (Hom. 145, 5). fekk hann þau svör bœnar sinnar af helgum anda, at hann myndi eigi deyja, fyrr en hann sæ Krist (Hom. 100, 16). sagði þeim, at borgin myndi fyrirfarask (Hom. 106, 24).[1]

§ 34. Efter udsagnsverber sættes ligeledes at-sætningen i *konj.*, naar sætningens indhold betegnes som *ikke stedfindende.*

er þess eigi getit, at æsirnir bæði þá heila hittast (Sn. E. I 150, 15). Þórr segir, at eigi mun hann þat segja, at eigi hafi hann mikla úsœmd farit (Sn. E. I 162, 5). ekki er þess getit, at þeir væri ættstórir menn (O. S. 71, 1). þat mæli ek eigi, at ek vilja eigi giptast Höskuldi (Nj. 97, 36). eigi var sú sök við réttfundinn, at hann væri hnøggr fjár við sína menn (O. S. 190, 26). annat skal satt at segja með Norðmönnum en þat, at Tosti jarl fari frá Haraldi konungi Sigurðarsyni (Heimskr. 619, 20). því skal skjótt svara, at því skal neita, at ek *gefa* þær sakir Áslaki né öðrum manni, at í þjónostu yðarri sé — hinu öðru skal játa, at ek gera þat lostigr at beygja hálsinn fyrir þér (O. S. 112, 8).

§ 35. Derimod sættes efter udsagnsverber at-sætningen i *indikativ*, naar den talende vil have sætningens indhold betegnet som noget, der virkelig finder (vil finde) sted eller som et historisk faktum.

1. Hovedverbet *præs.* (fut.) el. *perf.*

a) þat skalt þú eiga til at segja, at ek em eigi þræll (Nj.

[1] Alle entalsformer er her regnede for konj.

17, 16). nú bera þessir hlutir vitni, at sól er hér firrmeir (Kgs. 17, 28). seg, at þat er kveðja mín (O. S. 154, 22). ek hygg hitt vera þér satt at segja, at Miðgarðsormr lifir enn (Sn. E. I 170, 19). boðar þat með öllum, at þá nálgask hvíldar stund eptir dagligt erfiði (Kgs. 11, 12). nú sanna ek þat með þér, at Púl ok Jórsalaland er heitara en vár lönd (Kgs. 16, 18). vér lýsum yfir því, at vér göfgum helga þrenning (Hom. 205, 29).

b) þat má segja, at engi hefir sá sét ógurligar sjónir (Sn. E. I 170, 9).

svá er at segja, at engi knút fekk hann leyst (Sn. E. I 146, 26). fóru þeir í hernað, svá sem sögur eru til, at Hálfdan hvíti fell á Estlandi (O. S. 5, 9). þat vil ek fyrst segja, at ek flutta hingat til bœjar sonu mína tvá (O. S. 104, 10). þat vill Kálfr nú sverja yðr, at hann vann eigi á Ólafi konungi (Fl. III, 260, 31). Matheus guðspjallamaðr segir svá, at dróttinn várr ok lausnari lét berask í borg þeiri (Hom. 93, 8). Jeronimus prestr segir skýrt, at hon andadisk ok var grafin (Hom. 173, 21). svá er ritat um veldi hans, at hann kom til sins eigins (Hom. 68, 30). af því er sagt, at fornir feðr lutu englum, ok var þeim eigi þat bannat (Hom. 70, 2).

c) segið lærisveinum hans, at hann man koma fyrir yðr í Galileam (Hom. 116, 21). seg sveini þessum, at eyðast man Jórsalaborg (Hom. 181, 11). segðu honum, at ek skal fá øxar syni hans, svá at hann skal eigi skorta (O. S. 234, 10). ek strengi þess heit, at ek skal rekit hafa Aðalráð Engla konung af ríki sínu (Jomsv. 70, 5). þat vil ek at vísu heita fyr mína hönd, at austr þangat skal ek koma fyr hvítadaga (Mork. 5, 31). (vil ek) því heita, at ér skuluð eigi gjafalaust í braut fara (Nj. 108, 15). ek fagnaða þeim tiðendum, er mér eru sögð, at vér munum fara ok flytjask til guðs húss (Hom. 124, 22). sagt er, at réttlátir menn munu svá bjartir vera í upprisu sinni sem sól rennandi upp í heiði (Hom. 207, 20).

2. Hovedverbet *fortid.*

sögðu þeir Þorkatli, at þeir fundu þar þrennar sátir (O. S.

95, 8). síðar um vetrinn var konungi sagt, at Innþrœndr höfðu fjölment á Mærini, ok váru þar blót stór at miðjum vetri, blótuðu þeir þá til friðar ok vetrar góðs (O. S. 103, 15). þóroddr hafði heyrt getit Arnljóts ok þar með, at hann var enn mesti stigamaðr ok illvirki (O. S. 153, 13). hon sagði, at allir skutu at Baldri (Sn. E. I 172, 20). sagði, at hinn fyrra dag riðu um brúna V fylki dauðra manna (Sn. E. I 178, 9).

Anm. Er hovedsætningen *historisk præsens*, følger i bisætningen dels tidsformer (i ind. el. konj.) som efter nutid, dels som efter fortid.

segir, at hann vill fúslega þiggja af þeim þat, er hann þarf til ferðar sinnar (O. S. 197, 30). segir, at jarl hefir honum því heitit, at hann skal fylgja honum á fund Svíakonungs (O. S. 65, 31). Sighvatr segir svá, at jarl væri enn mesti vin konungs (O. S. 83, 3). Sighvatr segir honum mikit frá fríðleik Ástríðar konungsdóttur ok svá, at þat *mæltu* allir menn, at hon *væri* at øngum hlut verr um sik en Ingigerðr systir hennar (O. S. 82, 34). segir svá, at Knútr myndi enga menn þangat senda med þeim erendum, er honum eða hans mönnum myndi gagn í vera (O. S. 131, 3).

§ 36. a) Ofte findes dog — navnlig efter fortid (hist. præsens) — *indikativ,* hvor den nøiagtige betegnelse (efter § 33) kræver konjunktiv.

sagði, at mál var at ríða (O. S. 95, 11). Ölvir svaraði ok sagði, at bœndr váru úsannir at þessi sök (O. S. 103, 25). búandamúgrinn œpti ok kallaði, at þeir vildu hann til konungs taka (O. S. 8, 14). sagði, at þetta var hans vili, at hon giptist Jarizleifi konungi (O. S. 84, 3). sagði þá Hýmir, at þeir váru komnir á þær vaztir, er hann var vanr at sitja (Sn. E. I 168, 16). þá er ek var heima, heyrðak sagt, at Hrólfr konungr var mestr maðr á Norðrlöndum (Sn. E. I 392, 16). svarar, at hann var þá nývaknaðr (Sn. E. I 148, 17). segir jarl, at honum þóttu þetta vera bisn mikil (Jomsv. 56, 33). segir þat með, at Brúsi þurfti eigi at hafa meir en þriðjung (O. S. 96, 6). Erlingr svarar, at þat var eigi vel til borit fyri þá sök, at konungr bannaði kornsölur (O. S. 114, 17) þjálfi segir, at hann mun freista at renna

skeið nökkur (Sn. E. I 152, 23). sögðu, at þeir myndu ekki geta at unnit (O. S. 187, 13).

sumir kenna buöndum, at þeim þótti yfirboð hans hart ok drápu hann á þingi; sumir segja, at hann skyldi gera sætt við föðurbróður sonu sína, ok tóku þeir hann af með svikum ok illræðum Gunnhildar konungamóður (Agr. 30, 8). svá er sagt, at sá einn konungr hvílir á Íslandi (O. S. 76, 16). þat er ok mælt, at sú þjóð, er þat land byggvir, er bæði grimm í sér ok þó drápgjörn (Kgs. 21, 29). en þat er sagt ífrá ey þeiri, at hon er heilsöm ok ekki sóttul, ok seinna eldask menn þar (Kgs. 23, 17). svá er sagt, at allir þeir menn, er af þeim ættum koma, þá eru þeir jafnan vargar nökkura stund (Kgs. 27, 11).

b) Ikke sjelden findes derfor i sideordnede sætninger af denne art indikativ og konj. forbundne, især saaledes, at konj. sættes i 1ste led og ind. i de følgende (hvori da gjerne ogsaa *at* udelades).

er þat sumra manna sögn, at Svíar *yrði* varir við þá, er þeir Ólafr höfðu út grafit fitna ok vatnit fell út, ok svá at Svíar *fœri* þá til með her manns ok *ætluðu* at banna Ólafi, at hann fœri út (O. S. 18, 2). svá er sagt, at Einarr *hafi* verit allra manna sterkastr ok beztr bogmaðr, er verit hafi í Noregi, ok *var* harðskeyti hans umfram alla menn aðra (O. S. 24, 12). þat er sumra manna sögn, at skipit *hafi* sét verit norðr fyrir Katanesi at aptni dags í stormi miklum, ok *stóð* veðrit út á Petlandsfjörð (O. S. 193, 5). svá er sagt, at hann *biti* á hrosslifr, ok svá, at hann *brá* dúki um ok *beit* eigi bera (Agr. 11, 23). þat segja menn, at hann *hafi* øngva fœzlu aðra en myrkva ok regn ok þat eitt er fellr ór lopti ofan á haf, ok þóat hann sé veiddr ok innyfli hans opnuð, þá *finnsk* ekki slíkt í hans maga sem annarra fiska (Kgs. 31, 29).

Cfr. en þat er mælt um þá ey, at djöflar *hafi* jafnmikit veldi yfir helmingi eyjar þeirar sem í sjálfu helviti — en svá er sagt, at yfir þeim helmingi eyjarinnar, sem kirkjan stendr í, þá *hafa* djöflar eigi þar vald yfir (Kgs. 23, 30 — 24, 2). konungi var svá sagt, at þar *váru* minni öll signuð ásum at fornum sið; þat

fylgði ok þeiri sögn, at þar *væri* drepin naut ok hross en roðnir stallar af blóði (O. S. 102, 32).

§ 37. Det er idetheletaget eiendommeligt for det gamle sprog, at talen med lethed gaar over fra det indirekte til det direkte udtryk og omvendt, og at derved opstaar forskjellige mellemformer, hvori begge udtryksmaader er blandede. Naar efter frgd. § i at-sætuinger findes *indik.* af *fovtid* efter hovedsætning i fortid, har saaledes udtrykket den indirekte tales *tid* (og *person*), men den direkte tales *modus*. Men efter *fortidig* hovedsætning (hist. præs.) bruges ogsaa a) ofte *nutids-indikativ* (den direkte tales *tid* og *modus*, den indirektes *person*).

b) sjelden *nutids konjunktiv* (den direkte tales *tid,* den indirektes *modus* og *person*).

Fremdeles gaar c) i talens løb hyppig udtrykket over til den fuldstændige direkte tale (altsaa ogsaa i *person*),

og endelig d) er det ikke ualmindeligt, at efter et udsagnsverbum sættes *at* antydende et indirekte udsagn, men talen fölger alligevel i fuldstændig direkte form.

a) sagði mönnum sínum, at þessi ferð er þeim orðin haglig (Mork. 53, 17). mælti Skrýmir til Þórs, at hann vill leggjast niðr at sofna (Sn. E. I 146, 22). sagði henni, at þeirar sóttar bíðr engi maðr bœtr, nema með bœnum ok föstum fái þegit (Hom. 162, 13). sendi orð Sigríði dróttning þau, at hann vill finna hana (O. S. 13, 37). lýsti konungr því, at hann vill menn senda til Jamtalands at heimta skatt (O. S. 151, 2). Ólafr konungr sendi boð um várit vestr um Agðir, at konungr vill hvártki korn né malt þaðan á braut láta flytja (O. S. 111, 3). segir, at þetta er góð íþrótt (Sn. E. I 152, 25). Ásbjörn svarar, at hann vill þann kost (O. S. 114, 36). Björn sagði enn et sama, at hann man eigi fyrr aptr hverfa, en hann hittir Svíakonung (O. S. 65, 29). þá mælti hon, at þeir segði konungi, at hon mun ganga með honum (Jomsv. 55, 31).

b) hon sagði, at Baldr hafi þar riðit um Gjallarbrú (Sn. E. I 178, 14 var).[1]

c) Þórir segir, at hann hefði ekki huga leitt of men þat, en þótt vér hefðim nökkut men, þá mun þat heima liggja í Bjarkey (O. S. 148, 24). sagði feðr sínum hörð tíðindi, at þeir höfðu hitt konung, ok áttum bardaga við hann (O. S. 107, 12). hann segir, at hann væri merktr eptir Þór, ok hefir hann hamar í hendi, mikill er hann vexti (O. S. 108, 13). Haraldi konungi var sagt brátt, at þar var komit bjarndýri, gersimi mikil, ok á íslenzkr maðr (Mork. 61, 21). sagði, at sá maðr var kominn á Lóar, er Ólafr heitir, ok vill bjóða oss trú aðra (O. S. 106, 19). hon svarar, at þat var honum hegómamál, ok hann er áðr svá vel kvángaðr, at honum er fullræði í (O. S. 14, 1). þeir sögðu, at einn maðr skyldi vera borinn af hreinni meyju, ok hann myndi vera kallaðr Jesus, ok sá *er* hinn sælasti burðr, er borin var; en sá er á hann trúir, hann man lifa etc. (Hom. 60, 15).

d) hann svarar, at ek skal ríða til Heljar (Sn. E. I 178, 12). hann svarar, segir, at Ásta er góð kona, en ekki er hon svá stórborin, sem ek em (O. S. 14, 2). veitir jarl þau svör, at hon skal sjálf ráða, þvíat hon er miklu vitrari en ek (Jomsv. 55, 21). síðan lýkr Sveinn konungr upp sættargørðinni, ok ferr þaðan at, at þú Búi! skalt laus láta tignarklæði jarls, en gullkistur skaltu hafa báðar (Jomsv. 66, 13).

Anm. 1. I en af udsagnsverbum afhængig at-sætning kan hjælpeverbet munu bruges om det formodede (se „om betydn. og brugen af verb. munu, side 287, fg.).

segja þeir svá, er slíku vilja fylgja, at skipit myni hafa rekit í svelginn (O. S. 193, 7). alrœmt er, at Hallgerðr muni stolit hafa (Nj. 49, 54). þess gátu þó margir menn, at hann myndi norrœnn maðr (Hom. 166, 34).

Anm. 2. Stundom udelades *at* efter udsagnsverbum især i 2den og følgende af flere sideordnede sætninger, og sætningen faar da gjerne en mere selvstændig form, idet verbet som i hovedsætninger sættes foran subjektet (cfr. § 29 anm. 1 og § 32 anm. 1).

[1] Forskjelligt derfra: nú gátu þér þess, at norðr ífrá oss *vaxi* sól skjótara (Kgs. 15, 18).

þar sem sumir segja hann sé heygðr (Isl. S. I. 36, 20). sagði hon, at Heðinn væri búinn at berjast, ok ætti Högni af honum øngrar vægðar ván (Sn. E. I 434, 1). segir, at þá skipti straumum, ok mál væri at sigla (O. S. 136, 19; se ogsaa § 36 a) og b).

Anm. 3. Ligesom efter meningsverber (se § 32 anm. 2) kan ogsaa efter udsagnsverber bruges akk. med inf., navnlig naar subjektet kan indesluttes i hovedverbets reflexive form, eller verbet er *vera* med følgende prædikatsord. Hyppigst bruges akk. med inf. efter *kveða*, *segja*, *kalla*, *láta*, *telja*; i oversatte skrifter er ogsaa i dette tilfælde akk. med inf. hyppigere end ellers.

þóat nökkurr segisk hafa trú (Hom. 4, 8). Þórr kveðst vilja róa myklu lengra (Sn. E. I 168, 18). lézt mega œxla sér fé af bauginum (Sn. E. I 354, 7). kölluðust vera konungsmenn (O. S. 143, 34). þeir kváðust mundu miðla honum þriðjung af lausafé (Jomsv. 59, 5). Sigurðr kveðst vildu biðja konu handa honum (Jomsv. 59, 27). lézt þat til mundu vinna (Mork. 2, 1).

nú köllu vér fyrir því þá hluti lygilega vera (Kgs. 19, 7). Sigurðr kvað vera Ingibjörgu (Jomsv. 59, 29). hon kvað vera höfuð Haralds konungs. Palnir kvað betra en eigi dreymt (Jomsv. 60, 5). sagði mik þá eigi félausan, ef ek ætta hringinn (Mork. 65, 10). sagði Sigmund vera úbœttan (Nj. 45, 79). kölluðu þat sœmdarför mikla vera myndu (O. S. 127, 26). þeir kváðu hann myndu vera virkðamann (O. S. 152, 12).

þér kvádut sólina skjótara vaxa norðr hingat en suðr þangat (Kgs. 15, 29). kvað hon þat eigi sama at gøra mein jarli, ok kvaðst mundu fá til betra ráð (Jomsv. 57, 11). jarl kvaðst eigi til svívirðingar gørt hafa, heldr aðra hluti til bera (Jomsv. 57, 13). kvað bana Palna vid liggja (Jomsv. 59, 31). töldu Olaf konung hafa veitt sér þessi fullræði (Mork 65, 25). taldi eigi lengr hafa settan verit, en meðan þeir lifði báðir (Mork. 124, 3). hon kallaði betri menn úbœtta liggja margstadar (Nj. 36, 85).

þeiri svá göfuglegri bœn játti ek mik gjarnlega týja (Hom. 2, 3). án þeirar algørvi sannar Páll postoli ekki mega guði líka (Hom. 4, 17). hann sýndi ekki mega stoða pínslarváttorð (Hom. 5, 1). veiti maðr veslum þat, er guð hét sik myndu gjalda (Hom. 30, 4). segi engi sik eigi mega varðveita við hórdómi (Hom. 34, 2). trú vár játir hann sitja til hœgri handar guðs föður (Hom. 74, 24).

§ 38. Konjunktiv sættes i sætninger med *at* efter udtryk, som betegner

a) det kan hænde, er muligt, kan saa være (maaske);

b) det er langt fra, mangler meget (noget) paa, er nær ved.

a) ***kann vera***, at oss takist annat sinn betr til en nú (O. S.

29, 7). vera kann þat, at þú sér ættstœrri en hon (O. S. 14, 4). vera kann, at þar komi, at þú ráðir fyri skipunum (O. S. 64, 6). nú kann vera, at ek verða konungr (O. S. 70, 24). vera kann þá, at ek hafa mælt ekki varliga (O. S. 114, 18). kann vera, at þeir dvelist í dalnum (O. S. 220, 27). kann þá vera, at hann fái þér menit (O. S. 136, 16). vera kann þat, at þú vilir sættast (O. S. 216, 12). vera kann, at eptir makligleikum sé, ok hafi hon svikit mik (Mork. 123, 22). kann þat ok vera, at nökkur vánd vættr hafi lagzt á þat fé (Jomsv. 77, 29). kann vera, at þér þikki nú eigi verra en síðar (Jomsv. 65, 33). eða kann þat at vera, at hann sé af andligum hlutum (Kgs. 33, 9). þóat þú vilir eigi þetta, þá kann vera, at brátt vandræði liggi á þér, ok þurfir þú eigi lengi at bíða (Mork. 5, 6). cfr. síðan kunnu þeir atburðir at verða, at þessar æðar eða holur verði fullar af vindum (Kgs. 34, 18).

vera má þat, at konungs menn hafi vel fram gengit (O S. 222, 7). vera má, at þú vilir hefna hans (O. S. 191, 35). vera má þat, konungr, at þér sé nú bœna mest þörf (O. S. 206, 31). nú má vera, at þú ráðir þessu (O. S. 54, 19). vera má, at þat þykki nökkur hvíld í langri rœðu (Kgs. 18, 12). má, at hana hendi eigi slík úgipta í annat sinn (Nj. 13, 28).

verðr at því, at þú svarir (Hom. 24, 11: forte dicis). verðr at því, at nökkurr mæli svá í hugrenningu (Hom. 76, 22). cfr. Hom. 25, 5; 35, 5.[1]

Anm. 1. Sjelden indikativ i slige sætninger.
kann þó vera, at þrœndir *skulu* svíkja hann (Fl. III 262, 5). vera má þá enn, at eigi *eigum* vér kyrrsetu í sumar, ef kynit hans digrbeins er komit í landit (Fl. III 264, 19).

Anm. 2. Forskjelligt fra ovenstaaende er, at naar der efter udtryk som „det hænder, indtræffer“ betegnes et (indtraadt eller oftere indtrædende) *faktum*, sættes indikativ:
þá kann þat at henda blauða menn ok œskufulla, þá sem eigi hafa fyrr í her komit, at þeir *láta* vit sitt (Kgs. 27, 21). kann ok þat vera, at hann *drepr* iðuliga mikinn fjölda af þeim (Kgs. 29, 18). þat verðr ok iðuliga, at tveir vindar *risa* upp í

[1] Men Hom. 83, 24: verðr at því, at nökkurir *spyrja* (Hom. 83, 24, hvor udg. retter til *spyri*).

senn (Kgs. 34, 32). þat kann ok stundum vera, at sá eldr dreifisk til jarðar ok *gerir* þar mikinn skaða (Kgs. 35, 3). bar svá at einu sinni, at þeir höfðu báðir saman unninn sigr mikinn (Hom. 150, 23). barsk svá at, at konungr nökkurr var ok þangat kominn (Hom. 167, 26).

b) þat man fjarri fara, at ek láta laust þat ríki (O. S. 58, 4). er þat allfjarri, at ér sét jafnaðarmenn mínir fyrir ættar sakir (O. S. 150, 8). er búit við, at þú hafir þá ekki dýrsins (Mork. 62, 16). ekki kann ek þér ráða ráðin; hitt mun nærr fara, at ek kunna ráða Halla heilræði (Mork. 96, 19). mun hér þó mikit á vanta, at vel sé (Nj. 36, 70). með því at nú skortir nakkvat á, at eptir lögunum sé leitat, þá kenni ek Eysteini konungi völdin (Mork. 180, 28). var nú við sjálft, at þær hefði sundr gnagat (Barl. 56, 17).

Anm. 1. Her bruges ogsaa i at-sætningen omskrivning med *munu* „være i begreb med“ baade i indikativ og konj.[1]

var þá við sjálft, at enskir menn mundu flýja (Heimskr. 621, 3). var við sjálft, at þeir mundu drukna (Mork. 205, 30). var þá svá nær, at allir þingheimr mundi berjast (Nj. 104, 25). þá var búit, at hann mundi þegar láta hamarinn skjalla honum (Sn. E. I 168, 5). eitt sinn þá ek segl at yðr Íslendingum, ok bjósk þá til, at mér myndi þat verða at skaða (Mork. 73, 29). var þá við sjálft, at þeir myndi (Heimskr. mundu) upp ganga á þat skipit (O. S. 40, 19). var við sjálft, at enir ensku myndi flýja (Mork. 119, 33). var við, at allir mundi berjast fyrir þínar sakar (Völs. 103, 3). var þá við sjálft, at þeir myndi berjast (Nj. 137, 25).

Anm. 2. Heraf er opkommen brugen af *búit* (*búit við*) el. *búð* med konj. med eller (hyppigere) uden *at* i betydningen: „det kan være, at; maaske; kan hænde“.

búit, at lítt komi oss nú fé at haldi (Mork. 7, 17; cfr. Fl. III 258, 20: búit við, at nú komi mér lítt at haldi féit). ekki skal þat nafn enn þakka yðr, herra! búit við, at enn sé tóm til þess (Mork. 84, 5). búð ek láta annars víti at varnaði (Nj. 37, 22). búð svá sé til ætlat, at skamt skyli okkar í meðal (Nj. 77, 3). búið arki at auðnu (Nj. 120, 73).

[1] Indikativ hører vel egentlig hjemme her; konj. er fremkommen ved analogi (se „om betydn. og brugen af verbet *munu* side 273).

§ 39. I alle andre end de §§ 28—38 omhandlede *at*-sætninger sættes i almindelighed *indikativ* (forsaavidt de ikke er led af en indirekte tale, hvorom nedenfor).

Saaledes sættes *indikativ* efter verber og talemaader, som betegner *sansning, kundskab, erfaring, erkjendelse*, saasom *sjá, heyra, kenna, finna, vita, skilja, merkja, gá, verða varr við, kanna, fregna, spyrja, minnast, muna.*

sé ek, at þér þykkir mikit fyrir at greiða féit (O. S. 149, 9). því næst sá hann, at vaxin váru epli á píli þeim (Kgs. 25, 22). heyrir, at Skrýmir hrýtr (Sn. E. I 148, 10). kennir hann, at brotin var lærleggrinn (Sn. E. I 142, 23). þá er konungr kendi, at þat var banasár (Agr. 16, 20). hann fann þat, at landit var þá svikit undan honum (O. S. 181, 30). þegar fann hann, at hann hafði telgt á dróttins degi (Hom. 156, 28). vitum vér til víss, at satt er (Kgs. 24, 26). þeir vissu um síðir, at Jesus var guðs sonr (Hom. 113, 3). skildi þat, at hann sjálfr hugði at öðru (O. S. 197, 13). megum vér skilja þat, at torbœttri eru þær syndir (Hom. 113, 8). þat er merkjanda, at fyrr var boðit at gyrða lendar (Hom. 121, 12). gáði eigi, at dróttinsdagr stóð á þeim degi (Hom. 156, 21). þeir urðu brátt viðr varir, at þar var fyrir samnaðr (O. S. 88, 32). könnuðust þeir við, at þat var sannmæli (O. S. 232, 19). fjándr hans ok úvinir frágu þat, at hann var í land aptr kominn (Hom. 149, 4). ek hefi spurt í Sikiley, at þar er mikill eldsofrgangr (Kgs. 33, 19). þau tíðendi spurðust á Upplönd, at Þrœndir höfðu sér konung tekit slíkan at öllu, sem Haraldr enn hárfagri var (O. S. 8, 17). minnumk opt, at vér erum ór moldu skapaðir ok skulum í mold fara (Hom, 80, 16). á þat minnumk vér ok — at Kristr hefir oss hólpit (Hom. 206, 8). mun þú þat, Bergþóra! at vit skulum eigi skildar (Nj. 35, 28). man ek, at vér meiri mæti áttum (Vkv. 15).

Anm. 1. Nu og da forekommer dog *konj.* i en at-sætning efter disse verber, idet de opfattes som indeholdende enten *udsagn* eller *formening*.

nú spyrjum vér hitt (= er oss sagt), at Noregs konungr *ætli* at berja á hendr oss (O. S. 162, 7). en ek spyr þat sunnan af löndum, at þar *sé* øngvar vetrar nauðir, ok sól *verðr* þar jafnheit um vetrum (Kgs. 15, 22). þó hefi ek þat sannspurt, at þar verðr (var. *verði*) mikil nótt bæði myrk ok vel löng (Kgs. 16, 22).

alllítt sér þat á (= man har vanskeligt for at tro), at þú *eigir* föður þins at hefna á Gunnar (Nj. 72, 29). nú brýtr þú ok týnir skipinu ok fénu, lítt sér þat þá á, at þú *hafir* fundit Svein konung (Mork. 64, 13).[1] gersk þú eigi bráðr í hefndum, fyrr en þú sér, at vel *verði* framgengt ok þar *komi* niðr, sem makligt er; en eigi skaltu hlauprífr gerask, ef þú sér, at eigi *má* framkvæmt verða (Kgs. 9, 1). finni þér nökkut, at mér *hafi* brugðit við þessa sýslu (Jomsv. 75, 23). fanst þat ekki í tali þeira, at þar *hefði* nökkur misþykkja í meðal verit (Nj. 33, 42). þat könnuðu þeir af, at Bjarmar *sæi* þá ekki (O. S. 135, 38). hvat er til merkja um, at þar *væri* betra en annarsstaðar (Mork, 128, 20; hvad bevis har I for den formening, at). eigi má ek þat vita (jeg kan ikke holde ud at tænke paa), at ek *hafa* hér mikinn sóma með yðr, en móðir mín *troði* stafkarls stig út á Islandi (Mork. 63, 35). eigi veit ek víst (= jeg skulde ikke tro), at landsbúinu *gegni* þetta verr eða sé úhallkvæmra, en þótt þú brytjaðir blámenn fyrir enn raga karl ok hrapaðir þeim svá í helviti (Mork. 187, 30). eigi má ek þat vita (jeg kan ikke tro), at neitt sinn *hafi* jafnmjök logizt í um fylgðina mína sem í málagjöfna konungs (Mork. 48, 25). ek veit eigi, at yðr þykki minna vega mín reiði en Sigurðar konungs (Mork. 183, 6). þá mun hann síðr vita (han vil ikke have nogen tanke el. formodning om), at ek *hafa* dvalizt eptir (Mork. 108, 15). ef þeir vitu nú þat þegar, at rangt *hafi* (var. *hefir*) verit til búit málit (Nj. 121, 17). þær vissu ekki til um herinn, at kominn *væri* (Mork. 52, 6). vissi ok eigi Þorfinnr jarl, at Brúsi *hefði* upp gefit sitt ríki (O. S. 97, 14). eigi vissu menn fyrr, at hann *væri* lærðr en þváttdaginn fyr páska (Mork. 205, 4).

Hovedverbets bibetydning af formening bevirker ogsaa, at der i at-sætningen kan bruges hjælpeverbet *munu* (se § 32).

fanst þat brátt, at landsfólkit myndi vera snúit frá einurðinni við konung (O. S. 177, 23). þá sá konungar Ólafr ok Önundr, at þeir myndu unnit hafa þá at sinni þann sigr, sem auðit var (O. S. 164, 38). sá konungr þat, at Þorfinnr myndi þykkjast styrk eiga af Skota konungi, þótt hann brygðist í þessu sáttmáli (O. S. 98, 11). þat vissu trúnaðarmenn, at Ólafr konungr mundi vera faðir barnsins (O. S. 122, 30). þat skil ek á orðfari þínu, at ei man logit til móðernis þíns (Joms. 61, 11).

[1] **Men: eigi ertu félauss, ef þú kemst á land — ok sér þá, at þú *hefir* fundit Svein konung, ef þú heldr hringinum (Mork. 64, 21).**

Anm. 2. Konjunktiv sættes altid i disse at-sætninger, naar udsagnet betegnes som *ikke stedfindende*.

hefir konungr eigi rétt spurt, at ek *eiga* meira ráð en aðrir (O. S. 126, 19). hvárki spyr ek, at hann *hafi* veiddr verit né dauðr fundinn (Kgs. 32, 22). kann ek eigi sjá, at ek *þurfa* þar til at koma (Mork. 173, 30). Erlingr varðist svá prúðlega, at engi maðr vissi dœmi til, at einn maðr *hefði* staðit svá lengi fyr jafnmargra manna atsókn (O. S. 183, 25).

Anm. 3. Efter endel af de nævnte verber (navnlig *sjá*, *heyra*, *vita*, *finna*) bruges ogsaa akk. med inf.

þar sá þeir standa eik undarlega (Jomsv. 56, 33). úlf sé ek liggja árósi fyr (Øg. 41). þar heyrðak hrafna gjalla (Guð. 2, 10). ef þú þjóta heyrir úlf und asklimum (Sig. 2, 22). sverð veit ek liggja í Sigarsholmi (H. Hj. 8). viti hann hvern kristinn mann rétt kallaðan vera náng (Hom. 5, 17). þessa hluti vitum vér víst sanna vera (Kgs. 24, 29). Billings mey ek fann beðjum á sólhvíta sofa (Hav. 97).

§ 40. a) Idetheletaget sættes en sætning med *at* i *indikativ*, naar der udsiges en dom eller bemærkning om, eller der overhovedet i talen henvises til et forhold eller en omstændighed, der betegnes som *virkelig stedfindende*. En saadan sætning knyttes ofte til et foregaaende demonstrativum eller føies som apposition til et substantiv.

satt er þat, at mjök er niðrfallit ríki Haralds ens hárfagra (O. S. 33, 37). auðsætt er þat, at þú mant vilja af höndum ráða kvaðningar mínar (O. S. 15, 25). auðsýnt er nú, at hann vill þessi tíðendi vita (Sn. E. I 142, 3). þat er upphaf þessa máls, at Öku-Þórr fór með hafra sína ok reið (Sn. E. I 142, 5). var hitt þó fyrr, at grátrinn kom upp (Sn. E. I 174, 16). honnm fylgði síðan sú náttúra, at hina níundu hverja nótt drupu af honum VIII gullhringar jafnhöfgir (Sn. E. I 178, 2). þat er títt, at gjöf skal fylgja nafnfesti (Sn. E. I 392, 21). berr því þat saman jafnan, at þenna tíma eru straumar allir sem hvassastir, ok fjörur allar sem mestar (Kgs. 14, 13). en þat berr vitni um vöxt hennar, at því vex hon hér skjótara, at hon skínn hér jafnbjart um nætr sem um daga (Kgs. 17, 29). gørðu þeir sætt við Erling Skjálgsson ok var bundin með því, at Áslákr son Erlings fekk Gunnhildar dóttur Sveins jarls (O. S. 29, 31). þess naut við í Þrándheimi, at menn áttu mikil forn korn (O. S. 102, 27). en þat berr

til þess, at íslenzkir menn báru higat til lands þessar frásagnir (O. S. 3, 14). þat var siðr þeira, þá er þeir lögðust til svefns, at hverr hafði hjálm á höfði en skjöld yfir sér (O. S. 231, 25). tóku þeir enn þat ráð sem fyrr, at þau sigldu vestr til Orkneyja (O. S. 12, 27). þat gerðisk svá til, at hann hafði einn ungan mann hjá sér (Kgs. 25, 6). eru dœmi til þess, at niðit hefir bitit enn ríkari menn, en þú ert (Mork. 99, 18). vel er þeira sálu, at þeir í veröldu bornir váru (Hom. 60, 25). þat er yðr at marki, at þér munuð finna barn vaft í reifum (Hom. 67, 30). þat er arnar øðli, at hann flýgr hærra en aðrir fuglar (Hom. 79, 25). er sá vandi um alla kristni, at aska er lögð í höfuð mönnum á þessum degi (Hom. 106, 28). þat var makligt, at líkamlegt ljós sloknaði, þá er andlegt ljós dó (Hom. 114, 25). þat var mörgum kunnt, at þeir kunnu ekki mál nema hebresku eina (Hom. 129, 14).

b) Skal derimod det, hvorom en dom eller bemærkning udsiges, eller hvortil der i talen henvises, betegnes som noget, der er tænkt i almindelighed, uden at det antydes, at det virkelig finder sted, sættes *konjunktiv* (præs. om nutid, imperf. om fortid).

Paa denne maade findes ofte konj. i sætninger med *at* efter upers. verber som *samir, stoðar, varðar* o. l. og udtryk dannede af verbet *vera* med et subst. el. adj. (*er sómi, várkunn,* o. l.; *er vel, betra, bezt, verra, rétt, makligt, skapligt, sannligt, skylt, úsœmt, felt, kynligt, undarligt, leitt* o. s. v.).

bœta man þat þeira ferð, at þú farir með þeim (O. S. 53, 18). eigi vinnr manni þörf, at hann geri eigi ilt, nema hann geri gott (Hom. 3, 12). þat er vitanda mildlegt verk víst, at vér bjargim öðrum af þeim hlutum, er miskunnsamlega himneskr faðir hefir oss lét (Hom. 28, 18). þat er enn makligr ávöxtr iðranar, at vér varnim við nökkurum hlutum (Hom. 109, 20). sú er en fyrsta ok en skýrsta eptirlíking engla, at hverr fagni annars þrifum (Hom. 180, 19). þetta kalla þeir sigrbákn í útlöndum, at konungr bendi þannig reiði sína (Mork. 77, 27). enga þökk kann ek fyrir þat, at þú farir í braut (Mork. 85, 13). er at hera at borgnara, at hœna beri skjöld (Mork. 173, 9). eigi er þat jafnsætti, at bróðir þinn geri um (Nj. 12, 113). eigi er þat sættarrof,

at hverr hafi lög við annan (Nj. 70, 28). skal ek ok aldri una því, at engi komi mannhefnd eptir hann (Nj. 98, 44). ekki mun oss þetta duga, at hann komi boganum við (Nj. 63, 14). hversu má þat saman fara, at þú ríðir dróttinsdag heiman, en komir annan dag vikunnar á Þríhyrningshálsa (Nj. 142, 55). heipt at meiri verðr hölda sonum, at þann hjálm hafi (Fafn. 19). hveim verðr hölda hefnd léttari síðan til sátta, at sonr lifit (Sig. 3, 12). þess áttu Guðrún! grœti at fleiri, at hjarta mitt hrafnar slíti (Guð. 2, 9). með því at þú ert einga son minn, þá líkar mér vel, at þú komir opt til mins fundar (Kgs. 3, 38). sýnist mér vel keypt, at hann sé í stað Þorkels leiru (Jomsv. 77, 3).

þat samir eigi, at lendir menn láti skip sín fyrir þér (Mork. 49, 3). þat samir vel, at vér gleðim þessa veizlu (Mork. 66, 31). ekki samir þat, at ek fara optar (Mork. 70, 5). samir þat eigi, at hon missi síns sóma (Mork. 84, 38). samir þat, at þér látit nafnbótina fram koma, ok eigi hljóti hon þá úvirðing af mér at eiga útiginn manu (Mork. 84, 19). ekki stoðar, at vér komim fatprúðir til ens ytra kirkjudags, ef vér úrœkjum ena iðri kirkju helgi (Hom. 135, 28). hvat mun varða, at vér heyrim (Mork. 149, 8). varðar, at viti svá (Hyndl. 18). er þat meiri sómi báðum ykkr, at þú eigir þess konungs dóttur, at eigi sé skattgildr (Jomsv. 69, 17). er þat nökkur várkunn, at þú verðir oss eigi at liði, en hitt er várkunnarlaust, at þú bregðir oss brigzlum (Nj. 139, 73). var þat nökkur várkunn, meðan Hákon frændi várr lifði, at þeir heldi undir hann ríki (Mork. 133, 5). er várkunn á, at slíkir hlutir liggi í miklu rúmi þeim, er nökkurir eru kappsmenn (O. S. 33, 1). þat er lítil vá, at vér síðim (O. S. 5, 19). er þat jafnara, at konungar sjáisk á, ok reynim með okkr (Mork. 180, 12). þá er betr, at hér sé fátt til talat (Nj. 12, 105). er miklu drengiligra, at menn vegist með vápnum (Nj. 59, 50). ef þú vilt lögunum at fylgja ok réttri landsstjórn, þá er bazt, at hann njóti vina sinna (Mork. 178, 39). er eigi úskapligt, at vit finnimst (Mork. 107, 5). eigi er nú undarligt, at þú hafir vel bitizt, er merrin er með þér (Mork. 81, 5). er vel, at þú vitir, hverju þú níttir (Mork. 75, 8). þá er eigi kynligt, at

þú kunnir vel (Mork. 73, 14). eigi kynligt, at mart ilt gengi yfir í þeiri öld, er slík verk váru gør (Mork. 103, 19). því at ekki er þér felt at ganga í greipr mönnum Haralds konungs, ok *beri* svá til, at þér verði at því úlið eða öðrum (Mork. 40, 18). er mér leitt, at konungr kvíi oss hér ok drepi (Jomsv. 62, 21). mikill er metnaðr yðvarr frænda, ok er þat eigi undarlegt, at ek hafa nakkvarn (Nj. 10, 12). því var eigi undarligt, at hann væri sannfróðr at fornum tíðendum (O. S. 2, 6). eigi er undarligt, at þú sér kallaðr Ólafr digri (O. S. 45, 26). er nú fyr því bazt, at vér ráðim um allir samt, hvert ráð skal upp taka (O. S. 60, 31). hvat er mér verra, at ek trúa á hvíta Krist en á annat guð (O. S. 204, 8). hitt kalla ek vel fallit, at menn sendi konungi vingjafar (O. S. 126, 39). svá sem makligt er, at maðr gjaldi sitt eigin fyrir þat, er hann tekr annars eigin (Hom. 109, 23). hvargi sem maðr er staddr, þá er þat rétt, at hann biði sér góðs (Hom. 65, 13). úsœmt er, at líkamr fœðisk ok klæðisk ítarlega, en hinn iðri maðr sé úprúðr ok missi sinnar fœzlu (Hom. 135, 26).

Anm. Stundom gjør det kun liden forskjel for meningen, om der bruges konj. eller ind. i disse sætninger.

er makligt, at vér *mæðum* í föstum ok í meinlætum þann hinn sama líkam (Hom. 108, 2) *men:* þá er maklegt, at vér *fastim* daga ok nætr (Hom. 109, 2).

c) Konjunktiv sættes ligeledes, naar det, hvorom en bemærkning udsiges, eller hvortil der i talen henvises, betegnes som *ikke stedfindende*.

skal oss aldrigi henda sú skömm, at vér látim eigi konunginn vita þessi svik (O. S. 72, 36). þat svarta hallæri mun koma, at varla munu dœmi til finnast, at slíkt hafi orðit (Jomsv. 56, 15). fá dœmi munu til, at slík prýði eða meiri ok fékostnaðr komi saman í eitt hús (Mork. 1, 17). eigi skulu þeir þurfa at hlæja at því landsmenn, at ek renna frá vápnum mínum (Fl III 265, 31). þat skal verða aldri, at þú skylir sjá konung várn (Mork. 41, 22). eigi varð þess auðit, at konungr þægi seglit at þér (Mork. 74, 32). eigi skal bæði vera, at ek ráða úlikliga drauminn, enn sé seint til (Mork. 170, 16). eigi er nú þat, sem

mælt er, at þú látir þér annars víti at varnaði (Nj. 13, 26). þat hefir mik aldri hent, at sá nakkvarr maðr hafi mér einvígi boðit, at ek hafa undan gengit (Nj. 24, 40). hefir mik aldri þat hent, at ek hafa kugat föður minn (Nj. 120, 38). varð þat aldri, at þeir fengi fœri á honum (Nj. 87, 141). varð þá ekki af því, at þeir gengi at (Nj. 109, 57). skulu úvinir várir af öðru hafa metnað en því, at vér hafim hér míkit rangt í gørt (Nj. 142, 297). þatki, at þú hafir brœkr þínar (Harb. 6).

Anm. 1. Naar der til et i konj. udtrykt udsagn føies en forklarende bemærkning ved *þat er at*, sættes ogsaa denne i *konj*.

engi má sæll vera, nema guð *siti* yfir hjarta hans, þat er at hann *byggvi* í hugskoti hans (Hom. 180, 28).

Anm. 2. Istedetfor *at* sættes stundom *er:*

glíklegt þykki mér, er konungr mun vilja vera ríkari (Mork. 138, 28). iðrumk ek mjök, er honum er gipt dóttir Magnús konungs (Mork. 85, 24). er þat illa, er hann hefir eigi til vár farit (var. *at* Nj. 82, 30). várkunn er þat, er þér sé minnisamt (Nj 135, 17), hvert (ráð) er þat? þat er ek mun fara heim fyrst (var. *at* Nj. 111, 16). uni ek þó vel við alt saman ok þat, er Danir skulu eigi vera úhræddir fyrir oss (Mork. 53, 20). fannst þat á í öllu, er (var. *at*) hon þóttist vargefin (Nj. 10, 8). nú er þat satt, er vit slíta skulum ævi ok aldr saman (Fjölsv. 50). bœt við Hrímgerði, er þú lézt höggvinn Hata (H. Hj. 24)[1].

Undertiden, naar *er* synes at staa istedetfor *at*, kan det dog være tvilsomt, om sætningen ikke rigtigere er at opfatte som en tidssætning.

í því vildi dróttinn sýna enn lítillæti sitt, er hann lét frá váluðum mönnum berask (Hom. 99, 30). hon sá augum sínum á, er dróttinn várr var krossfestr (Hom. 169, 21). hann olli fyrst því, er Baldr var veginn (Sn. E. I 180, 24). líkaði honum illa er Baldr sakaði ekki (Sn. E. I 172, 17). hvat merkir þat, er hirðar fóru frá hjörðu sinni (Hom. 71, 34). þat ek fyrst um man, er sá inn fróði jötunn á var lúðr um lagiðr (Vafþ. 35). hlœgligt mér þat þikkir, er þú þinn harm tínir, goðum ek þat þakka, er þér gengsk illa (Atlm. 58). en þat þótti oss at, er þeir váru svá fjölorðir (Nj. 92, 42). meguð ér nú vel bíða þess, er eldrinn vinnr þá (Nj. 129, 108). cfr. til þess er (Nj. 129, 141).

[1] Cfr. nú hefir þú þat unnit, *er* þú munt eigi með föður mínum lengr vera (Nj. 87, 84).

M. NYGAARD.

Förteckning

öfver skrifter och uppsatser rörande de nordiska språken, hvilka utkommit 1882,

upprättad af

Gust. Stjernström.

I. Bibliografi.

Bartsch, K., Bibliographische Übersicht der Erscheinungen auf dem Gebiete der germanischen Philologie im Jahre 1881.
Germania. XXVII s. 421—505.

Bibliotheca Philologica oder geordnete Übersicht aller auf dem Gebiete der classischen Alterthumswissenschaft wie der älteren und neueren Sprachwissenschaft in Deutschland und dem Ausland neu erschienenen Bücher. Herausgegeb. von E. Ehrenfeuchter. 34 Jahrg. 1881. 504 s. 8. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht. 4,80 Mk.
„Altnord., Schwed., Dänisch u. Norwegisch" S. 154—59, 369—72.

Bowallius, R. M., Meddelanden från svenska riks-archivet. VI. s. 131—96. Sthlm., P. A. Norstedt & Söner. 1 Kr.

Bruun, C., Aarsberetninger og Meddelelser fra det store Kongel. Bibliothek. III, 7. 48 s. 8. Kbhvn., Gyldendal. 1 Kr.

Halvorsen, J. B., Norsk Forfatterlexikon 1814—1880. Paa Grundlag af J. E. Krafts og Chr. Langes „Norsk Forfatterlexikon 1814—1856" samlet, redigeret og udgivet med Understøttelse af Statskassen. 3—5 Hf. s. 129—320. 8. Kra., Den norske Forlagsforening. à 1 Kr.
Anm. i Finsk Tidskr. T. XV. 1883 s. 151, 52. (C. G. Estlander).

Häggman, P. J., Förteckning öfver svenska upplagor af Bibeln, Nya Testamentet och Konung Davids Psaltare, utgifna från äldre tider till år 1811. Ny uppl. af N. E[skilson]. 20 s. 8. Sthlm., Klemmings Antiqvariat (Tr. i Upsala). 1 Kr.

Jahresbericht über die Erscheinungen auf dem Gebiete der germanischen Philologie, herausgeg. von der Gesellschaft für deutsche Philologie in Berlin. 3ter Jahrg. 1881. 322 s. 8. Berlin, Calvary & Co. 8 Mk.
„Skandinavische Sprachen" S. 103—14.

Jørgensen, C., Fortegnelse over filologiske skrifter af nordiske forfattere, udkomne i 1879 og 1880.
Nord. Tidskr. for Filologi. N. R. V. s. 287—333. Kbhvn 1882.

[*Klemming, G. E.*], Ur en antecknares samlingar. Ny uppl. s. 193—297 o. titelbl. 8. Upsala (V. Roos).
Bland „Skrifter, utg. af Sv. Literatursällskapet". 1882.
— Kongl. Bibliotekets handlingar. 4. Årsberättelse för år 1881. Bibliografi: Sverige till fremmande magter 2: 1659—1700. 11 + s. 173—284. 8. Sthlm. (Samson & Wallin). 2,50 Kr.
Lind, E. H., Förteckning öfver Upsala universitetsbiblioteks handskrifter rörande svenska språket (Från midten af 1600- till midten af 1700-talet).
I „Samlaren", tidskr. utg. af Sv. Literatursällskapets arbetsutskott. III. s. 47—63
Linnström, Hj., Svenskt boklexikon. Åren 1830—65. Förra delen. Hft. 47—60. s. 737—960. Senare delen. Hft. 1, 2. 32 s. 4. Sthlm., Utgifvaren. à 1 Kr.
Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Unter Mitwirkung von Prof. Dr. Karl Bartsch herausgeg. von *O. Behagel* und *F. Neumann*. III. 1882. Heilbronn, Gebr. Henninger. Jahrg. 10 Mk.
[*Melsteð, B. Thorarensen*], The living Authors of Iceland.
The Library of Cornell University vol. 1 No. 3 s. 78—82. Ithaca 1882.
Molér, W., Förteckning på handskrifter i Vesterås allmänna läroverks bibliotek. 19 s. 4. Vesterås.
Westerås läroverks program 1882.
Stjernström, G., Literaturhistorisk bibliografi. II. 1881.
Tillägg till „Samlaren", tidskr. utg. af Sv. Literatursällskapets arbetsutskott. s. 15—21. 8.
— Förteckning öfver skrifter och uppsatser rörande de nordiska språken, hvilka utkommit 1881.
Arkiv for Nord. Filologi. I. Chra. 1882. s. 86—109.
Vahl, J., Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1869—80. H. 6—19 (slut). Kbhvn. Forlagsbureauet. à 1,10 Kr.
Verzeichniss von Werken aus den Gebieten der Geschichte, Grammatik und Literatur der deutschen und nordischen Sprachen, zumeist aus dem Nachlasse des Herrn Prof. Dr. A. Edzardi in Leipzig — von List & Francke in Leipzig. 78 s. 8. Leipzig.

II. Literaturhistoria och Biografi.

Brandt, C. J., Om Lunde-Kanniken Christjern Pedersen og hans Skrifter. 432 s. 8. Kbhvn., Gad. 4,50 Kr.
Geelmuyden, H., Om Stedet for Konge-Speilets Forfattelse.
Arkiv for Nord. Filologi. I. s. 205—208.
Grundtvig, Sv., Några anmärkningar till de af fru Eva Vigström meddelade folkvisorna från Skåne.
Bidrag till vår odlings häfder. Utg. af A. Hazelius. 2. s. 142—60.
— Meddelelser angående Færøernes Literatur og Sprog.
Aarbøger for Nord. Oldkyndighed. 1882. s. 357—72.
Jónasson, J., Yfirlit yfir bókmentir Íslendinga á 19. öld.
Tímarit. 2 årg. Reykjavík (1881). s. 164—200.

Kolmatchewski, L., Zamíetki o Gylfaginning. 2 + 52 s. 8. Kazan (1881).

Kålund, Kr., Om lakunerne i Gull-þoris saga.
Arkiv for Nord. Filologi. I. s. 177—91.

Mogk, E., Professor Dr. Anton Edzardi.
Arkiv for Nord. Filologi. I. s. 81—85. Jfr. Germania. XXVIII. s. 126—27.

Neumann, Fr., Iron und Apollonius (Thidrekssaga Cap. 245—275).
Germania. XXVII. s. 1—22.

Pagé, J. C., Über zwei prosaische Darstellungen der Niebelungensage in der Nord. Literatur. 23 s. 4. Chemnitz (1880).
Gymnasial-Programm.

Poestion, J. C., Eine altnordische Räthseldichtung.
Magazin für die Literatur des In- und Auslandes. 1882. No. 23, 24. S. 314—18, 326—29. Se samme förf.s „Aus Hellas, Rom und Thule. Leipzig, Wilh. Friedrich. S. 149—82.

— Ein altnordisches Dichterleben.
„Aus Hellas, Rom und Thule" s. 105—28.

Schück, H., Om den svenska folkvisan.
Nord. Tidskr. utg. af Letterstedtska Föreningen. 1882. S. 203—15.

Smith, S. B., Om Kjøhenhavns Universitetsbibliothek før 1728, især dets Håndskrift-samlinger. Udgivet til Minde om Universitetsbibliothekets Grundlæggelse for 400 År siden. 184 s. 8. Kbhvn. (Gyldendal). 5 Kr.

Storm, G., Har Haandskrifter af „Heimskringla" angivet Snorre Sturlassön som Kongesagaernes Forfatter?
Arkiv for Nord. Filologi. I. s. 47—61.

Þorkelsson, J., Um vísindalega starfsemi Jóns Sigurðssonar og forstöðu hans fyrir hinu íslenzka bókmentafèlagi. 30 s. 8.
Ur „Tímarit". 3 Årg. Reykjavík. 1882.

Þorláksson, G., Udsigt over de norsk-islandske skjalde fra 9:de til 14:de århundrede. 192 s. 8. Kbhvn. (Gyldendal). 5 Kr.
Bland skrifter utg. af „Samfundet til udgivelse af gammel nordisk literatur". VIII. — Anm. i „Nordisk Revy". April 1883. s. 7. (R. Arpi).

III. Tidskrifter og Lärda Sällskaps Skrifter.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, udgivne af det kongl. nordiske Oldskrift-Selskab. 1882. XXIV + 372 s. 8. 3 Pl. 2 Fototyp. Kbhvn. (Gyldendal). 4 Kr.
Innehåller utom på annat ställe anförde: Bahnson, Gravskikke hos amerikanske Folk s. 125—218; Brunius, En spännbuckla från Löddeköpinge socken s. 264; S. Müller, Den europæiske Bronzealders Oprindelse og første Udvikling, oplyst ved de ældste Bronzefund i det sydøstlige Europa s. 279—356.

Antiqvarisk tidskrift för Sverige. Utgifven af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiqvitetsakademien genom Hans Hildebrand VI : 3 4 + 81—194 + 14 s. 8. Sthlm. 1 Kr.
Inneh.: Montelius, Spännen från bronsåldern s. 81—194 (fortsättn.); Résumé succinct des mémoires et des articles contenus dans la Revue d'archeologie suédoise. Tom. 6. 14 pp.

Arkiv for Nordisk Filologi udgivet under Medvirkning af S. Bugge, N. Linder, A. Noreen, L. F. A. Wimmer, Th. Wisén ved *Gustav Storm*. I: 1, 2. s. 1—208. Kra. (Cappelen). Årg. 6 Kr.
Anm. i Literarisches Centralblatt. 1882. No. 43; i Zeitschrift für deutsche Philologie. XV. s. 126—28 (E. Mogk); i Nord. Tidskr. utg. af Letterstedtska Föreningen. 1883. s. 166—68 (L. F. Leffler).

Bidrag, Nyare, till kännedom om de svenska landsmålen och svenskt folklif. Tidskrift utgifven på uppdrag af landsmålsföreningarne i Upsala, Helsingfors och Lund genom *J. A. Lundell*. 1882. A. (II: 6—8). 29 + 38 + 22 s. 8. Sthlm. (Samson & Wallin). Årg. 4,50 Kr.
Anm. i Archivio per lo studio delle tradizione popolari. I, 3 (Mozatti); Zeitschrift für deutsche Philologie. XIV, 1 (H. Gering); i Ped. Tidskr. 1883. s. 1 5—37 (E. R.).

Samlaren, tidskrift, utgifven af Svenska Literatursällskapets arbetsutskott. II. (1881) s. 65—112 + 15—21; III. (1882) s. 1—80. Upsala, (V. Roos). Årg. jämte bihang 5 Kr.

Tidskrift, Svenska Fornminnesföreningens. V, 2. (No. 14, 1882). Årl. Medlemsafgift 5 Kr.

— Uplands Fornminnesförenings. Utg. af C. A. Klingspor. 10 H. (II : 5) s. 177—224 + LXXXI—CXXVIII. Upsala. (V. Roos; tr. i Sthlm.). 1,50 Kr.
Inneh.: Bidrag till Uplands beskrifning (runstenar m. m.) s. 179—221; P. J. Lindal, Utförsel af runstenar s. LXXXI; P. J. Lindal, Uppländska ortbeskrifningar (bibliografi) s. XCIII—CXXVIII.

Árbók hins íslenzka fornleifafélags 1882. 4 + 107. s. 8. 2 litogr. Reykjavík. 4 Kr.
Inneh.: S. Vigfússon, Um hof og blótsiðu í fornöld: um hofin (framhald), um Stallana í hofunum, um guðina s. 3—46; S. Vigfússon, Rannsókn við Haugavað s. 47—59; Rannsókn í Breiðafjarðardölum og í Þórsnesþingi og um hina nyrðri strönd 1881 s. 60—105; B. Magnússon Ólsen, Skýring á vísu (ur Vellekla) s. 106—7.
Anm. i Liter. Centralblatt 1883 No. 69 (E. M.).

Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia, utgifna på föranstaltande af länets hushållningssällskap [af *E. Ekhoff*]. 7 H. (II : 3). s. 289—452 8. 1 Karta. Göteborg. Gumperts bokh. (Tr. i Sthlm.). 2 Kr.
Inneh.: E. Ekhoff, Tjörns härads fasta fornlemningar s. 289—343; dens. Bohuslänska fornsaker från hednatiden s. 344—92; W. Berg, Gamla Elfsborg s. 393—427.

Bidrag till vår odlings häfder. Utg. af *A. Hazelius*. 2. Ur de nordiska folkens lif. Skildringar, utgifna af *A. Hazelius*. 1. 2 H. VI + 160 s. 8. 61 träsnitt. Sthlm., F. & G. Beijer. à 1,50 Kr.
Inneh.: Julen hos allmogen i Kullen i Skåne på 1820-talet, af N. M. Mandelgren s. 1—19; Folklifvet i Bara härad i Skåne. Skildring från 1790-talet, af J. F. Svanander s. 21—30; Stuga i Håslöfsocken i Skåne, af A. Hazelius s. 31—48; Folkseder i Östra Göinge härad i Skåne. Anteckningar af E. Vigström s. 49—74; Ait bröllop i vaura böjder. Skildring från Torups socken, Västra Göinge härad i Skåne, upptecknad af E. Vigström s. 77—80;

Skämtsägner från Skåne, uppteckn. af E. Vigström s. 82—95; Skämtsägner på skånska bygdemål, uppteckn. af E. Vigström s. 97—110; Kungens harar. Saga från Skåne, uppteckn. af E. Vigström s. 111—16; Folkvisor från Skåne uppteckn. af E. Vigström s. 117—41; S. Grundtvig: Några anmärkningar med hänsyn till de af fru E. Vigström meddelade folkvisorna från Skåne s. 142—60.

Anm. i Nord. Tidskr. utg. af Letterstedtska Föreningen. 1882. s. 486—88 (H. H[ildebran]d).

Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria, på uppdrag af Södermanlands Fornminnesförening, utgifna af *H. Aminson*. III. 120 s. 8. 3 pl. Strengnäs. 2,50 Kr.

Inneh.: Strengnäs domkyrkas ursprungliga utseende af J. Wahlfisk s. 1—27; Fornminnesföreningens kyrkomuseum: kalkkläden och antependier (fortsättning) s. 28—33; Folkvisor (ur en samling af G. Ericsson s. 34—48; Ordlista ur Åkers och Öster-Rekarne Härads folkspråk af G. Ericsson s. 49—96; Gåtor från nämde härad (fortsättning) s. 104—114; Vidskepelse, Besvärjelse och Läsning s. 115—20.

Blandinger til Oplysning om dansk Sprog i ældre og nyere Tid udgivne af Universitets-Jubilæets danske Samfund ved Samfundets Sekretær (*C. Weeke*). 2det H. s. 69—165 + XI—XVIII. Kbhvn. (Reitzel). 2,50 Kr.

Universitets-Jubilæets danske Samfunds Skrifter No. 8. Inneh.: Små Bidrag til dansk Sproghistorie i det 12te Århundrede, af O. Nielsen s. 70—86; Om 3 Lyde i almindelig, dannet Dansk, af V. Fausbøll s. 87—102; Nogle sammensatte Plantenavne, af F. Didrichsen s. 103—19; Him-þigi, Him-þaki, Him-þiki, by G. Stephens s. 120—21; Gamle danske Navne, af O. Nielsen s. 122—31; To brudstykker af Birgittinske Klosterregler på dansk fra c. 1425, meddelt af V. A. Secher s. 132—37; Den såkaldte Erik glippings almindelige Byret, meddelt af V. A. Secher s. 138—65; Udsigt over Univer.-Jubil.s danske Samfunds Virksomhed 1880—82, Medlemmer XI—XVIII.

Mémoires de la société royale des antiquaires du Nord. Nouvelle Série. 1881. 44 s. 8. Kbhvn. (Gyldendal). 1 Kr.

Samlinger til jydsk Historie og Topografi. 9de Bd. 1, 2 H. Udgivet af det jydske historisk-topografiske Selskab. S. 1—192 8. Aalborg, M. Schultz. 1,20 Kr.

IV. Allmänt.

Bugge, S., Oplysninger om Nordens Oldtid hos Jordanes. I. Rosomonorum gens.

Arkiv for Nord. Filologi. I. s. 1—21.

Kluge, F., Sprachhistorische Miscellen.

Paul u. Braune's Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur. VIII. s. 506—39.

Lundell, J. A., Om talundervisningen och folkmålen. Föredrag vid döfstummeläraresällskapets möte d. 20 Juni 1882. 16 s. 8.

Aftryck ur „Tidskrift för döfstumskolan“ 1882.

Noreen, A., Små grammatiska och etymologiska bidrag. 1. Till läran om i-omljudet. 2. Till läran om brytningen.

Arkiv for Nord. Filologi. I. s. 150—78.

Storm, J., Englische Philologie I. Die lebende Sprache. Se förra årets förteckn.
Anm. i Literar. Centralbl. 1881. No. 26 (R. P. Wülcker); Literaturblatt für germ. u. roman. Philologie No. 7 1882 (E. Sievers); Englische Studien. V. s. 398—408 (E. Regel); Bemerkungen zu Storm's Engl. Phil.: Engl. Studien. V. s. 459—60 (R. Thum); Zeitschrift für die österreich. Gymnasien. XXXIII. 4. (J. Schipper); Revue Critique 1882 No. 41 (C. J.); Anzeiger für deutsches Alterthum u. deutsche Literatur. IX. s. 168—81 (H Varnhagen).

Såby, V. „Hustru".
Arkiv for nord. Filologi. I. s. 200—05.

Tamm, F., Slaviska lånord från nordiska språk. 32 s. 8. Upsala. Ak. Bokh. 0,75 Kr.
Upsala universitets årsskrift. 1882. Filos., Språkvetenskap och hist. Vetenskaper. II. Anm. i Archiv für Slavische Philologie herausgeg. von Jagić. VII. s. 134—41. (J. K. Grot).

Western, A., Engelsk Lydlære for Studerende og Lærere. VII + 92 s. 8. Kra., Malling. 1,75 Kr.

Wickberg, R., Notes on the origin of the Early westsaxon Vowelsystem. 23 s. 4.
Lunds universitets årsskrift. Tom. XVIII.

V. Runkunskap.

Boije, S., Runforskningar i Södermanland sommaren 1882.
Svenska Fornminnesföreningens tidskrift. V. 2. s. 137—62.

Stephens, G., Him-þigi, Him-þaki, Him-þiki. What is the meaning of this runic word?
„Blandinger", udg. af „Universitets-Jubilæets danske Samfund". II. s. 120—1.

VI. De särskilta nordiska språken.

1. Fornnordiska, Isländska.

a) Grammatik, lexikografi.

Ambrosoli, S., Breve saggio di un vocabolario italiano-islandese. 78 s. 8. Torino, Loescher. 8 L.

Henning, R., und *Hoffory, J.*, Zur Textkritik der Íslendingabók.
Zeitschrift für deutsches Alterthum und deutsche Literatur herausgeg. v. E. Steinmeyer. XXVI. s. 178—92.

Hoffory, J., Ástríðr og de to nordiske r-lyd.
Arkiv for nord. Filologi. I. s. 38—43.

— Þjóðolfr hinn hvinverski og brydningen.
Arkiv for nord. Filologi. I. s. 44—46.

Nygaard, M., Om brugen af konjunktiv i oldnorsk.
Arkiv for nord. Filologi. I. s. 113—47.

Ólsen, B. Magnússon, Zur neuisländischen Grammatik.
Germania. XXVII. s. 257—87.

Poestion, J. C., Einleitung in das Studium des Altnordischen. I. Grammatik. VIII + 181 s. 8. Hagen i. W., H. Riesel & Co. 3 Mk.

Anm. i Literar. Centralblatt. 1882 No. 44 (E. M[ogk]); Literaturblatt für germ. u. roman. Philologie. 1883 No. 3 (E. Mogk); Deutsche Literaturzeitung. 1883 No. 23 (Jul. Hoffory).

Primer, S., On the consonant declension in Oldnorse.
American Journal of Philology. 1881 s. 30—49, 188—203.

Vajda, E., Bergman Fridrik Vilmos nj alliteratiói theoriájának és alkal mazósa különösen az eddabeli Atlamálra. (Betydelsen och användningen af F. W. Bergmanns nya alliterationsteori särskilt i afseende på Atlamál). Kolozsvar, Sumptibus editorum actorum comp. liter. univ. (London, Trübner). 24 s. 16.

Wimmer, L. F. A., Oldnordisk Formlære til Skolebrug. 3 Udg. II + 80 s. Kbhvn., Steen. 1,25 Kr.

Þorkelsson, J., Supplement til Islandske Ordbøger. s. 209—368. hræðiliga—óhverfráðliga.
I „Skýrsla um hinn lærða Skóla i Reykjavík" 1881—82.

b) Texter.

Aeventýri, Íslendzk. Isländische Legenden, Novellen und Märchen, herausgeg. v. *Hugo Gering*. 1. Text. XXXVIII + 314 + 2 s. 8. Halle, Waisenhaus. 5,40 Mk.
Anm. i Literar. Centralblatt 1882 No. 42; i Zeitschrift für Deutsche Philologie XV. s. 242—44 (B. Symons); i Anzeiger für deutsches Alterthum IX. s. 283—90 (R. Heinzel).

Brenner, O., Altnordisches Handbuch. Literaturübersicht, Grammatik, Texte, Glossar. IV + 248 s. 8. Leipzig, Weigel. 7 Mk.
Anm. i Nord. Tidskr. for Filologi. N. R. VI. s. 73—80 (O. Hoppe); i Literaturblatt für germ. u. roman. Philologie 1883 No. 8 (E. Mogk); Deutsche Literaturzeitung 1883 No. 32 (E. Kölbing).

Cederschiöld, G., Nordiska folksagor i medeltidsdrägt.
Ny Svensk Tidskr. 1882 s. 219—38.

— Allra kappa kvæði.
Arkiv for nord. Filologi. I. s. 62—80.

— —, Fornsögur Suðrlanda. Isländska bearbetningar af främmande romaner från medeltiden. Efter gamla handskrifter utgifna. Inledning. NLIV. s. 4.
Lunds Universitets Årsskrift. Tom. XVIII. Fortsättn. fr. T. XV.

Edda, Die ältere (Sämundar Edda) übersetzt und mit kurzen Erläuterungen versehen von *B. Wenzel*. 2te Ausg. XXI + 552 s. 12. Leipzig, Wigand. 4,50 Mk.

Edda, Die ältere und jüngere, nebst den mythischen Erzählungen der Skalda, übersetzt und mit Erläuterungen begleitet von *Karl Simrock*. 8 Aufl. VIII + 482 s. 8. Stuttgart, Cotta. 8 Mk.

Edzardi, A., Fensalir und Vegtamskviða.
Germania. XXVII. s. 330—39.

— Kleine Beiträge zur Geschichte und Erklärung der Eddalieder. 15. Nachträgliches zur Grípisspá.
Germania. XXVII. s. 399—405.

Frithiofssage, Die, aus dem Altnord. übersetzt von *A. Jäcklein*. 43 s. 8.
Programm der k. Studienanstalt zu Straubing.

Frithjof dem Starken, Die Sage von. Nach der altnordischen Volkssage aus dem 13 Jahrhundert frei erzählt von *W. Calaminus*.
Herrig's Archiv. Bd. 68 s. 369—416.

Fritzner, J., þing eðr þjóðarmál (Hávamál 114).
Arkiv for nord. Filologi. I. s. 22—32.

Gering, H., Zu Heimskringla ed. Unger.
Zeitschrift für deutsche Philologie. XIV. s 234—36.

Jómsvíkinga Saga efter Arnamagnæanska handskriften No. 291 4., i diplomatariskt aftryck utgifven af *Carl af Petersens*. XXIV + 136 s. 8. Kbhvn. 1882. 5 Kr.
Bland skrifter, utg. af „Samfund til udgivelse af gammel nord. literatur". VII.

Leffler, L. F., Prof på en metrisk öfversättning till svenska af Nialssagans visor i dróttkvætt (och hrynhenda).
Arkiv for nord. Filologi. I. s. 192—96.

Meltzl, H. v., Az Atlamál á comjèlenete.
Acta comparat. liter. universarum. VIII. No. 79, 80.

Nygaard, M., Udvalg af den norrøne literatur for latin- og realgymnasier. Med oplysende anmærkningar og glossar. 2den Udg. 389 s. 8. Bergen, E. B. Giertsen. 5 Kr.

Poestion, J. C., Eine Isländische Sprachprobe (ó fögur er vor fósturjörð). Jämte öfversättning. I sammanhang med anmälan af Carpenter's Neuisländische Grammatik. Leipzig 1881.
Magazin für die Literatur des In- und Auslandes. Leipzig 1882 No. 15.

Rímur af Ajax frækna. Af Ásm. Gíslason (Útgefendur: B. Oddsson og Þorbjörn Jónasson). Reykjavík 1881. 70 s. 8.

Sagan om Hrafnkel Freysgode. Öfversättning med inledning och anmärkningar af *Nore Ambrosius*. XXVI s. 4. Halmstad.
Halmstads läroverks program 1882.

Storm, G., Brudstykke af en latinsk Oversættelse af Kongespeilet fra 14 Aarhundrede.
Arkiv for nord. Filologi. I. s. 110—12.

Wimmer, L. F. A., Oldnordisk Læsebog med Anmærkninger og Ordsamling. 3 Udg. XXXIV + 328 s. 8. Kbhvn. Steen. 4,50 Kr.

Tyrfing, Das Zauberschwert. Eine Episode aus der altnordischen Hervararsaga des vierzehnten Jahrhunderts frei übersetzt von *W. Calaminus*.
Herrig's Archiv. 68 Bd. s. 241—54.

2. Danska.

a) Grammatik, lexikografi.

Andersen, N., Dansk Sproglære. No. 1. 4 Udg. 78 s. 8. Kbhvn. Erslev. 1 Kr.

Broberg, S., Manuel de la langue danoise (dano-norvégienne) à l'usage des étrangers. XXXIII + 276 + 5 s. 8. Copenhague. A. F. Høst & fils.
Anm. i Revue critique. 1883 No. 14; Arkiv for nord. Filologi. I. s. 301—303 (K. Brekke).

Clausen, P., Kortfattet Sprog- og Retskrivningslære til Brug ved Undervisningen i Modersmaalet. 4 Opl. 32 s. 8. Kbhvn. Steen. 0,45 Kr.

Didrichsen, F., Nogle sammensatte Plantenavne, især imperative Former.
I „Blandinger" II., udg. af Universitets-Jubilæets danske Samfund s. 103—19.

Fausbøll, V., Om 3 Lyde i almindelig, dannet Dansk, der hidtil ikke have været anerkjendte og opførte som selvstændige Selvlyde.
I „Blandinger" II, udg. af Universitets-Jubilæets danske Samfund s. 87—102.

Grundtvig, S., Tillæg til dansk Haandordbog. 62 s. 8. Kbhvn. Reitzel. 0,75 Kr.

Kalkar, O., Ordbog til det ældre danske Sprog (1300—1700). H. 3, 4. s. 209—416. Kbhvn (Reitzel) à 2,50 och 4 Kr.
Bland skrifter udg. af „Universitets-Jubilæets danske Samfund" No. 7, 10.

Meyer, M., Fremmedordbog, indeholdende de i Bøger, Blade, det daglige Omgangssprog og Forretningslivet almindelig forekommende fremmede Ord og Udtryk tillige med Oversættelse, Forklaring og Udtale. 3die forbedrede og forøgede Udgave. 206 s. 8. Kbhvn. Erslev. 4,50 Kr.

Nielsen, O., Små Bidrag til dansk Sproghistorie i det 12te Aarhundrede.
I „Blandinger" II, udg. af Universitets-Jubilæets danske Samfund s. 70—86.

— Gamle danske Navne.
I „Blandinger" II, udg. af Universitets-Jubilæets danske Samfund s. 122—31.

Nyrop, K., Sprogets vilde Skud. Populære Strøbemærkninger om misforståede Ord i daglig Tale. 142 s. 8. Kbhvn. Reitzel. 2 Kr.
Anm. i Nord. Tidskr. utg. af Letterstedtska Föreningen. 1882 s. 609—13 (A. Noreen); Literaturblatt für germ. u. roman. Philologie. 1882 No. 11 (O. Behagel); Ny sv. Tidskrift. 1883 s. 310—13 (H. v. F[eilitzen]).

Sproglære, Dansk, til Brug ved Kursus, Seminarier og højere Skoler. Trykt som Manuskript. 36 s. 8. Kbhvn, Giese. 0,50 Kr.

b) Texter.

Byret, Den såkaldte Erik glippings almindelige. Meddelt af *V. A. Secher.*
I „Blandinger" II, udg. af Universitets-Jubilæets danske Samfund s. 138—65.

Julen, gamle danske Prædikener og Sange (med moderniserad stafning), udg. af *S. Müller.* 87 s. 8. Kbhvn., Høst & Søn. 1 Kr.

Kjøbenhavns Diplomatarium, Samling af Dokumenter, Breve og andre Kilder til Oplysning om Kjøbenhavns ældre Forhold før 1628. Udg. ved Kjøbenhavns Kommunalbestyrelses Omsorg af *O. Nielsen.* V, 2. 408 s. 8. Kbhvn. Gad. 4 Kr.

Mandevilles Rejse i gammeldansk Oversættelse tillige med en Vejleder for Pilgrimme, efter Håndskrifter udgiven af *M. Lorenzen.* 3 Hefte. LXXV + s. 209—225. Kbhvn. 2,50 Kr.

Bland skrifter utg. af „Samfund til udgivelse af gammel nordisk literatur".

Regesta diplomatica historiæ Danicæ cura societatis regiæ scientiarum. Series secunda. Tomus prior II. Ab anno 1349 ad annum 1419. 288 pp. 8. Kbhvn. (Høst & Søn). 5 Kr.

To Brudstykker af Birgittinske klosterregler på dansk fra c. 1425. Meddelt af *V. A. Secher.*

I „Blandinger" II, udg. af Universitets-Jubilæets danske Samfund s. 132—37.

Vejleder for Pilgrimme. Efter Håndskriftet udgiven ved *M. Lorenzen.* 6 + 17 s. 8. Kbhvn.

Særtr. af Mandevilles Rejse, udg. af M. Lorenzen.

3. Norska.

a) Grammatik, lexikografi.

Hofgaard, S. M., Norsk Grammatik til Skolebrug. 3 Oplag. IV + 92 s. 8. Kra., Aschehoug & Co. 0,90 Kr.

Knudsen, K., Norsk blandkorn. 233 s. 8. Kra. (Cammermeyer). 0,70 Kr.

Anm. i Finsk Tidskr. 1882. T. XIII. s. 380—81. (A. O. F[reudenthal]).

Larsen, A. B., Oplysninger om Dialekter i Selbo og Guldalen. 42 s. 8.

Kgl. norske Vidensk.-Selskabs Skrifter. 1881. Anm. i „Nordisk Revy." April 1883 s. 12 (A. N—n).

Lundell, J. A., Norskt språk.

Nord. Tidskr., utg. af Letterstedtska Föreningen. 1882 s. 470—507. Anm. i Literaturblatt für germ. u. roman. Philologie 1873 No. 7. (J. Vising).

Løkke, J., Kort Omrids af Modersmaalets Grammatik. 17 Opl. 40 s. 8. Kra., Cappelen. 0,40 Kr.

Røst, O., Noget om norske Folkenavne med særligt Hensyn til Navneskikken i Tønsæt og omliggende Bygder. 40 s. 8. Hamar, Magnusen. 0,35 Kr.

Storm, J., Om Grupperingen af de norske Dialekter.

Chra. Videnskabsselskabs Forhandlinger. 1882 s. 3.

— Norsk Ordliste til Lydlæren. 16 s. 8. [Kra. 1882]. Ej i bokh.

Vidsteen, Chr., Oplysninger om Bygdemaalene i Søndhordland. Bergen (Giertsen). 1 Kr.

Anm. i „Nord. Revy". April 1883 s. 12 (A. N—n).

b) Texter.

Diplomatarium norvegicum, Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. Samlede og udgivne ved *C. R. Unger* og *H. J. Huitfeldt.* XI, 1. 416 s. 8. Kra., Malling. 6 Kr.

4. Svenska.

Ericsson, G., Ordlista ur Åkers och Öster-Rekarne härads folkspråk (fortsättning). L—R.
I „Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. III. s. 49—96.

Flodström, I., Svensk rättskrifningslära. V + 44 s. 8. Sthlm., Norstedt & Söner. 0,60 Kr.

Kock, A., Studier öfver fornsvensk ljudlära. I. Lund, Gleerup. 242 s. 8.
Anm. i Anzeiger für deutsches Alterthum und deutsche Literatur. IX. s. 192—95 (R. Heinzel); Literaturblatt für germ. u. roman. Philologie. 1883 No. 2 (E. Sievers); Literar. Centralblatt 1883. No. 8. (E. M.).

Kræmer, R. v., Om enstafviga ords rytmiska värde i svenskan. VI + 163 s. 8. Sthlm., Samson & Wallin. 1,50 Kr.

Linder, N., Regler och råd angående svenska språkets behandling i tal och skrift. 64 s. 8. Sthlm.
Aftryck ur „Fråga mig om allting", bearb. af E. H. Hagdahl. Sthlm.. Fritze. — Anm. i „Nordisk Revy". April 1883 s. 11 (L. F. Leffler).

Nordlander, J., Om *sil* ock *sel* i norrländska ortnamn, jämte ett tillägg innehållande sagan om Gunnhild snälla. 29 s. 8.
„Svenska Landsmålen". 1882. A. (II : 6).

Om folketymologier af ortnamn. Af —dl—.
Sv. Familj-Journalen B. 21. 4. s. 286—89.

Schagerström, A., Om uppkomsten af nysv. *öde* n. fatum.
Arkiv for nord. Filologi. I. s. 33—37.

Sundén, D. A., Svensk språklära. 4 omarbetade uppl. (af Sv. språklära för elementarläroverken). 240 s. 8. Sthlm., Beckman. 2 Kr.

Svahn, O., Språkljud och qvantitativ betoning i högsvenskan. XVI + 202 s. 8. Sthlm., Norstedt & Söner. 3 Kr.
Anm. i Ny sv. Tidskr. 1883 s. 72—79 (J. A. Lundell); Tidskrift för hemmet. 1883 s. 61—65 (Lll).

— Lärobok i välläsning. XVI + 166 s. 8. Sthlm., Norstedt & Söner. 2 Kr.
Förkortad till lärobok af föreg. afhandling. Anm. å samma ställen som denna.

Tegnér, Es., Om svenska familjenamn. I. II.
Nord. Tidskr., utg. af Letterstedtska Föreningen. 1882 s. 1—35, 103—43.

X—a, Om slutartikeln i substantivens pluralis.
Pedag. Tidskr. 1882. s. 217—20.

b) Texter.

Bidrag till Finlands Historia. Utg. genom *R. Hausen.* I : 1. 14 s. Facs. + s. 1—224. H.fors. 2,50 F. Mk.
Innehåller: Calendarium ecclesiæ Aboensis 14 s. Facsim; Dombok för sydöstra Tavastland 1443—1502 s. 1—123; Dombok för sydvestra Tavastland 1506—1510 jämte fragment af en dombok af 1464 samt en skatteräkenskap, begge för delar af Egentliga Finland s. 125—224.

Bröderna af S. Gertruds Gille i Stockholm 1419—1484. [Utg. af G. E. Klemming]. Sthlm.
Bihang till Svenska Fornskriftsällskapets allmänna årsmöte 1882 s. 299—318.

Medeltidsdikter och rim, utgifna af G. E. Klemming. H. 3. 4 + s. 313—543 + 5 Kartongbl. 8. Sthlm. 3,75 Kr.
Samlingar utg. af Svenska Fornskriftsällskapet. No. 80. Anm. i Nord. Tidskr. utg. af Lotterstedtska Föreningen 1883 s. 319—29 (O. Hoppe).

VII. Mytologi, Arkeologi.

Andersen, R. B., Die Zerstörung der germanischen Mythologie durch Bang und Bugge.
Daheim, herausg. von R. König u. Th. H. Pantenius. 17 Jahrg. No. 16.

Baltzer, L., Hällristningar från Bohuslän (Sverige). 2 H. 2 s. fol. 3 pl. Göteborg, Utgifvaren. 2,75 Kr.

Bang, A. C., Bidrag til de Sibyllinske Oraklers og den Sibyllinske Orakeldigtnings Historie i Middelalderen. 24 s. 8. Kra. (Dybwad). 0,60 Kr.
Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger. 1882. No. 8.

— Et Sibyllinsk Orakel fra Middelalderen paany udgivet. 35 s. 8. Kra. (Dybwad). 0,60 Kr.
Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger. 1882. No. 9.

Bazing, Belsenberg eine Balderskultstätte.
Würtembergische Vierteljahrshefte für Landesgeschichte. 1881. IV. s. 283—86.

Beauvois, E., Bulletin critique de la mythologie scandinave.
Revue de l'histoire et des religions. II, 4. (1881).

Brøndsted, K. G., En kirkelig Allegori og en nordisk Mythe.
Norsk hist. Tidskr. 2 R. III. s. 21—43.

Bugge, S., Studien über die Entstehung der nordischen Götter- und Heldensagen. Vom Verfasser autorisirte und durchgesehene Uebersetzung von *O. Brenner*. 1 Reihe. 2 H. s. 97—288. 8. München, Kaiser. 4 Mk.
Anm. i American Journal of Philology. II. s. 77—80 (W. H. Carpenter).

Cüppers, J. Helge und Sigrun. 64. 12. Düsseldorf. (1881). Schwamm. 1 Mk.

Dessen, The discovery of a Viking's ship.
Journal of The British Archæological Association. XXXVII, 4.

Dorph, Chr., Grundriss der nordischen Mythologie. Zum Gebrauch beim Studium der german. Götterlehre. Aus dem Dänischen von Eugen Liebich. 59 s. 12. Neuwied, Heuser's Verlag. 0,60 Mk.

Hildebrand, H., Norsk Fornkunskap.
Ny sv. Tidskr. 1882 s. 63—78, 99—106.

— Den nordiska mytologien och professor Bugge.
„Från äldre tider" (se nedan) s. 204—34.

Kayser-Langerhannsz, A., Odin. Nordisch-germanische Göttersage. Mit 12 Illustr. III + 171 s. 4. München (Bruckmann). 45 Mk.

Keary, C. F., The genuine and the spurions in Eddaic Mythology.
The Academy. 1881. II. s. 15.

Kålund, Kr., Islands Fortidslævninger.
Aarbøger for nord. Oldkyndighed. 1882. s. 57—124. Inneh.: Grave og Gravfund s. 57—81; Islands tomters. 81—89; Middelalderlige Sager: a) Løse Genstande forsynede med Runeindskrift s. 91—96; b) Runestene samt Runeskrift på Klipper og Sten s. 96—124.

Lawrenson, A., The Colour Sense in the Edda.
Transactions of the Royal Society of Literature. 2nd. Series XII. s. 723—48.

Lehmann, E., Die Götterdämmerung in der nordischen Mythologie. 28 s. 8. Königsberg. Bon. 0,80 Mk.

Maurer, K., Die Riesin Hitt.
Germania. XXVI. s. 505—6. Jfr. Zingerle i Zeitschrift für deutsche Philologie. XI. s. 483 f.

Montelius, O., Spännen från bronsåldern.
Antiqv. Tidskr. för Sverige VI. Sthlm. 1880—82 s. 81—194.

Nicolaysen, N., Langskibet fra Gokstad ved Sandefjord. Med 1 Kort, 10 Træsnit og 13 Pl. VI + 78 s. 4. Kra., Cammermeyer. 10 Kr.
Norsk och engelsk text. — Anm. i Deutsche Literaturzeitung. 1883 No. 2 (S. Müller); Nord. Tidskr., utg. af Letterstedtska Föreningen. 1883 s. 171—72 (O. Montelius).

Nordin, Fr., Fornlemningar i Tingstäde socken på Gotland.
Svenska Fornminnesföreningens tidskr. V: 2 (No. 14 1882) s. 109—36).

The Origin of Norse mythology.
The Academy. 1881. I. s. 393—94.

Petersen, H., Et dansk Flag fra Unionstiden i Maria-Kirken i Lübeck.
Aarbøger for nord. Oldkyndighed. 1882 s. 1—56. 2 Fototyp.

— —, Über den Gottesdienst und den Götterglauben des Nordens während der Heidenzeit. Kopenhagen 1876. Anhang: *Jessen, E.*, Über einige Hauptpunkte der germanischen Mythologie veranlasst durch Henry Petersens Abhandlung: Über den Gottesdienst etc. Autorisirte Übersetzung von Minna Riess. 123 + 20 s. 8. Gardelegen, (Manger). 4,50 Mk.
Anm. i Deutsche Literaturzeitung. 1882 No. 49. (M. Roediger); Blätter für liter. Unterhaltung. 1883 No. 11. (Henne-Am-Rhyn); i Literaturblatt für germ. u. roman. Philologie 1883 No. 7. (K. Maurer).

Regnér, P. B., Det goda och det onda i den fornnordiska gudaläran. Föredrag. 17 s. 8. Sthlm., Jarl Falk. (Tr. i Ume). 0,25 Kr.

Sander, Fr., Eddastudier. Brages samtal om skaldskapets uppkomst m. m. 156 s. 8. Sthlm., Norstedt & Söner. 3 Kr.
Anm. i Nord. Tidskr., utg. af Letterstedtska Föreningen. 1882 s. 402—07 (A. Noreen); i Ny sv. Tidskr. 1882 s. 524—27 (H. Schück); i Finsk Tidskr. T. XV 1883 s. 67—70 (A. O. F[reudenthal]).

Schierenfeld, G. A. B., Die Götterdämmrung und die Goldtafeln des Idafelds oder die Teutoburger Schlacht in den Liedern der Edda. Eine Streitschrift über die Heimat und Bedeutung der Eddalieder. XXXII + 156 s. 8. Detmold, Schenk (1881).

Schrattenthal, K., Die Pflegerinnen der nordisch-germanischen Göttersage. 15 s. 8. Münster, Gierke. 0,25 Mk.

Serfling, G., Die nordisch-germanische Mythologie und der Mythus von Thor. 28 s. 4.
Programm des Gymnasiums in Plauen i. V.

Undset, I., Das Auftreten des Eisens in Nord-Europa. Eine Studie in der vergleichenden vorhistorischen Archäologie. Deutsche Ausgabe von J. Mestorf. Mit 209 Holzschn. u. 500 Fig. auf 32 Taf. XVI + 524 s. 8. Hamburg, Meissner. 15 Mk.

Ursprung und Alter der nordischen Göttersagen.
Ausland. 1881 No. 5.

Vigfússon, S., Skýrsla um forngripasafn Íslands i Reykjavík. 1871—75. 80 s. 8. Reykjavík 1881.

— Un hof og blótsiðu i fornöld.
Árbók hins íslenzka fornleifafélags 1882. Reykjavík. s. 3—46.

VIII. Kulturhistoria m. m.

Amira, K. von, Nordgermanisches Obligationenrecht. I. Altschwedisches Obligationenrecht XIII + 788 s. 8. Leipzig, Veit & Co. 25 Mk.
Anm. i Nord. Tidskr., utg. af Letterstedtska Föreningen. 1883 s. 153—60 (A. Winroth); Deutsche Literaturzeitung. 1883 No. 19 (H. Brunner).

Bergman, C. J., Gotländska skildringar och minnen. 4 + 386 s. 8. Visby (Sthlm., Seelig & Co.). 2,50 Kr.

Bergsøe, S., Nogle danske Mynter fra Middelalderen i fremmede Samlinger.
Aarbøger for Nord. Oldk. og Historie. 1882 s. 265—78.

Brandt, Fr., Retshistoriske Brudstykker. II. Nordmændenes gamle Strafferet.
Hist. Tidsskr., udg. af den norske hist. Forening (1882). 2 Række. 4 Bd. s. 20—113. Fortsättn. från 1 R. 4 Bd.

Dahlerup, H., Mariager Klosters og Bys Historie. Udg. med Understøttelse af den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse. 222 s. 8. Kbhvn. (Gyldendal). 4 Kr.

Dareste, R., Les anciennes lois du Danemark.
Journal des Savants 1881 p. 108—117.

— Les anciennes lois de la Norvège.
Journal des Savants 1881 p. 242—49, 297—306.

— Les anciennes lois de l'Islande.
Journal des Savants 1881 p. 490—500.

Erslev, Kr., Studier til Dronning Margarethes Historie. I. Oversigt over de nordiske Kilder. II. Kampen mellem Margarethe og Albrecht.
Hist. Tidsskr., udg. af den danske hist. Forening. 5 R. 3 B. s. 333—425.

Fabricius, A., Forbindelserne mellem Norden og den spanske Halvø i ældre Tider. 180 s. 8. 1 Kort. Kbhvn. (Gad). 3 Kr.

Faye, A. L., Den sorte Død i det 14de Aarhundrede. Foredrag holdt i det medicinske Selskab i Kristiania. 119 + 4 s. 8. Kra. (1880).

Fries, G., Bemærkninger til nogle Punkter i Kong Frodes Lov for Hæren.

Aarbøger for nord. Oldkyndighed og Historie. 1882 s. 233—38.

Haliday, Ch., The scandinavian Kingdom of Dublin. Edited with some notices of the author's life, by John Prendergast. 300 s. 8. Dublin. Alex. Thom & Co. 1881. 15 sh.

Anm. i Nord. Tidskr., utg. af Letterstedtska Föreningen s. 527—29 (J. Steenstrup); Athenæum No. 2857 s. 142. — Inneh. bland annat: Undersökning öfver de skandinaviska rikena i Dublin, öfver skandinaviska antikviteter i Dublin.

Hazelius, A., Stuga i Håslöfs socken i Skåne.

Bidrag till vår odlings häfder, utg. af A. Hazelius. 2. s. 31—48.

Heise, A., Det ældste Kjøbenhavn og den nyere Granskning.

Aarbøger for nord. Oldkyndighed og Historie. 1882 s. 239—63.

Hildebrand, E., Den svenska kolonien i Rom under medeltiden.

Hist. Tidskr., utg. af Sv. hist. Föreningen. 1882 s. 211—59.

— *H.*, Historia och Kulturhistoria.

Hist. Tidskr., utg. af Sv. hist. Föreningen. 1882 s. 1—28.

— Magnus Eriksson och Skåne.

Samma ställe s. 184—210.

— Är Gotlands medeltidskonst inhemsk eller ej?

Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift. V:2 (No. 14, 1882) s. 163—70.

— Från äldre tider. Kulturvetenskapliga och historiska studier. 264 s. 8. Sthlm., P. A. Norstedt & Söner. 5 Kr.

Inneh. bl. a.: Den romanska skulpturen i Sverige s. 1—46; Solidus-importen till Sverige under den tidigare jernåldern s. 58—73; Menniskan i den förhistoriska tiden s. 114—203; Den nordiska mytologien och professor Bugge s. 204—34.

Johnston, J., The norwegian account of Haco's expedition against Scotland A. D. 1263. Literally translated from the original Icelandic of the Flateyar and Frisian MSS. 76 s. 12. Edinburg, London, Simpkin. 7 sh.

Kaiser, W., Die Entdeckungen der Normannen in Grönland und in Amerika. Nach den altnordischen Sagas dargestellt und sachlich erläutert. Nebst einer Karte. 4.

Programm der Realschule I Ordnung zu Elberfeld.

Kreüger, J., Studier rörande de agrariska förhållandenas utveckling i Sverige till slutet af unionstiden. (Tryckt som manuskript). 109 s. 8. Lund, Gleerupska universitetsbokhandeln. 2,50 Kr.

Kålund, P. E. K., Bidrag til en historisk-topografisk Beskrivelse af Island. II, 2. Østfjærdingen. Med 5 litograferede Kort og et træsnit. 236 s. 8. Kbhvn. (Gyldendal). 4 Kr.

Anm. i Literaturblatt für germ. und. roman. Philologie. 1883 No. 1 (K. Maurer).

Lehmann, K., Verlobung und Hochzeit nach den nordgerman. Rechten des früheren Mittelalters. VIII + 134 s. 8. München. Kaiser. 3 Mk.

Anm. i Deutsche Literaturzeitung. 1882 No. 52; i Literar. Centralblatt. 1883 No. 16.

Liljenstrand, A., De nordiska bygningabalkarne. Deras rättsordning

i organisk utveckling. 3, 4 H. (slut). s. 193—375. Helsingfors, Förf. (Sthlm., P. A. Norstedt & Söner). 2,25 Kr.

Lindal, P. J., Om fädernas lefnadsvishet. 12 s. 12. Upsala (G. Anderson). 0,25 Kr.

Aftr. i 100 ex. ur „Ny illustrerad Tidning" 1882. Tr. i Sthlm.

Lund, T., Das täglige Leben in Skandinavien während des 16ten Jahrhunderts. Eine culturhistorische Studie über die Entwickelung und Einrichtung der Wohnungen. Deutsche vom Verf. besorgte Ausgabe. VI + 483 s. 8. Kopenhagen. Høst & Sohn. 9 Mk.

Anm. i Deutsche Literaturzeitung. 1882 No. 27 (E. Sloman).

Löher, F. von, Über angebliche Menschenopfer bei den Germanen.

Sitzungsberichte der philos.-philol.-histor. Classe der K. k. Akademie der Wissenschaften zu München. 1882 s. 373—90.

Maurer, K. von, Upphaf allsherjarríkis á Íslandi og stjórnarskipunar þess, íslenzkað af Sigurði Sigurðarsyni. IV + 191 s. 8. Reykjavík.

Mandelgren, N. M., Julen hos allmogen i Kullen i Skåne på 1820-talet.

Bidrag till vår odlings häfder, utg. af A. Hazelius. 2. s. 1—19.

Möller, P. von, Strödda utkast rörande svenska jordbrukets historia. 3 [slut-] H. s. 177—288. 8. Sthlm., P. A. Norstedt & Söner. 1,50 Kr.

Anm. i Nord. Tidskr., utg. af Letterstedtska Föreningen. 1883 s. 265—70 (C. F. B.).

Sars, J. E., Til Oplysning om Folkemængdens Bevægelse i Norge fra det 13de til det 17de Aarhundrede.

Hist. Tidsskr., udg. af den norske historiske Forening (1881) 2 R. 3 Bd. s. 281—387.

Secher, V. A., De to ældste bevarede, i Norden udstælte Breve. M. 2 Fototyp.

Aarbøger for nord. Oldkyndighed og Historie. 1882 s. 219—32.

Steenstrup, J., Danske og norske Riger paa de brittiske Øer i Danevældens Tidsalder. (Normannerne III: 2). 192 s. 8. 2 Kort. Kbhvn., Klein. 3,50 Kr. Normannerne III. kplt. 8 Kr.

— Danelag. (Normannerne IV). 414 s. 8. 1 Kort. Kbhvn, Klein. 6 Kr.

Anm. i Liter. Centralblatt 1883 No. 33 (J. G.).

Svanander, J. F., Folklifvet i Bara härad i Skåne. Skildring från 1790-talet.

Bidrag till vår odlings häfder, utg. af A. Hazelius. 2. s. 21—30.

Thomsen, V., Ryska rikets grundläggning genom skandinaverna. Med författarens tillstånd öfversatt af *S. Söderberg*. Jämte tillägg af riksantikvarien *H. Hildebrand*. 4 + 164 s. 8. Sthlm., Samson & Wallin. 2,50 Kr.

Ur vår tids forskning, populära skildringar under redaktion af G. Retzius utgifna af Stiftelsen Lars Hiertas Minne. No. 30. Innehåller äfven tillägg I. Fornryska personnamn s. 114—30; II. Om fynd af nordiska fornsaker i Ryssland af H. Hildebrand s. 131—41, samt noter og register.

Anm. i Nord. Tidskr., utg. af Letterstedtska Föreningen. 1883 s.

85—90 (H—e); Ny sv. Tidskr. 1883 s. 318—20 (—l—n); i Finsk Tidskr. 1883 T. XIV s. 216—19 (—h—n).

The scandinavian „Ting“ in Dublin.
The Antiquary. Sept. 1882.

Tischler, O., Das erste Auftreten des Eisens in Nordeuropa.
Referat af Undset's verk i Correspondenzblatt d. deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie u. Urgeschichte.

Vendell, H., Om och från Gammal-Svenskby.
Finsk Tidskr. T. XII. s. 81—94.

Vigström, E., Folkseder i Östra Göinge härad i Skåne.
Bidrag till vår odlings häfder, utg. af A. Hazelius. 2. s. 48—74.

Weidling, J., Schwedische Geschichte im Zeitalter der Reformation. VIII + 326 s. 8. Gotha, Schlossman. 6 Mk.
Anm. i Deutsche Literaturzeitung. 1882 No. 35 (L. Beyer).

IX. Folkliteratur.

Aitt bröllop i vaura böjder. Skildring från Torups socken, Västra Göinge härad i Skåne, upptecknad på bygdemål hösten 1880, af *E. Vigström*.
I Bidrag till vår odlings häfder, utg. af A. Hazelius. 2. s. 77—80.

Asbjørnsen, P. Chr., Round the Yule Log: Norwegian Folk and Fairy Tales. Translated by *H. L. Brækstad*, with an introduction by *E. W. Gosse*. London (1881). Sampson Low & Co.
The Academy $^{24}/_{12}$ 1881; The Athenæum $^{7}/_{1}$ 1882.

Carpenter, W. H., The icelandic story of Cinderella.
The Folk-Lore Record. Vol. III.

Flodin, K., Nyländska folkvisor, satta för fyra mansröster.
Album, utg. af Nyländingar. VIII. Bihang. H.fors (1881). 16 s. 8.

Folke-Eventyr, Nye, og Sagn fra Valdres og Hallingdal. Fortalte af *Hallv. A. E. Bergh*. Tredje Samling. (Med Ordforklaringer). 4 + 114 s. 8. Kra., Cappelen. 1,50 Kr.

Folke-Aeventyr, samlede og udgivne for Skolen og Hjemmet af *K. Berntsen*. 2 Samling. 198 s. 8. Odense, Milo. 1,50 Kr.

Folksagor, Svenska, från skilda landskap. Samlade och berättade af *A. Bondeson*. VIII + 318 s. 8. Sthlm. Skoglund. 4 Kr.

Folksägner, Svenska, samlade samt försedda med historiska och etnografiska anmärkningar af *H. Hofberg*. Med teckningar af svenska konstnärer. 244 s. 8. Sthlm. Skoglund. 6 Kr.

Folkvisa upptecknad i Petalaks af *Gunnar*.
I „Valan“, album utg. af Svenska Österbottningar. I. H.fors 1882. s. 190—91.

Folkeviser, Danmarks, i Udvalg ved *S. Grundtvig*. Med Billeder etc. efter Tegninger af *L. Frølich*. 64 + 160 s. 8. Kbhvn., Philipsen. 6 Kr.
Anm. i Literaturblatt für germ. u. roman. Philologie. 1883 No. 4 (F. Liebrecht).

Folkvisor, Sveriges skönaste, utgifna af *Emil von Qvanten*. XXX + 287 s. 12. Sthlm., Seligmann & Co. 2,75 Kr.
Anm. i Ny sv. Tidskrift. 1883 s. 167—74 (A. L.).

— (från Åkers och Öster-Rekarne härad m. fl. st. i Södermanland, uppt. af *G. Ericsson*).
Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. III. s. 34—48.

— från Skåne. Upptecknade och meddelade af *E. Vigström*.
Bidrag till vår odlings häfder, utg. af A. Hazelius. 2. s. 117—41.

Grafstenen. Historia af *A. Bondeson*.
Kal. „Svea" 1883. Sthlm. 1882. s. 106—14.

Grundtvig, F. L., Svenske Minder fra Tjust. Anders Eklunds Fortællinger. 47 s. 8. Kbhvn. 1882.

— *S.*, A wonderful ballad of the seafaring man.
The Folk-Lore Record. III.

Grönborg, O. L., Optegnelser på Vendelbomål. Udg. ved *O. Nielsen*. I. s. 1—128. 8. Kbhvn. (Klein).
Bland Skrifter udg. af Universitets-Jubilæets danske Samfund. 1882.

Gåtor och spörsmål från Värend. Upptecknade på 1830-talet af *G. O. Hyltén-Cavallius*. 22 s. 8.
Svenska Landsmålen. 1882 A. (II:8).

— från Åkers och Öster-Rekarne härad (fortsättn. från II. s. 92 —101).
Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. III. s. 96—104.

Horr de kom se, ad hin släboen ente le o höra tordönan. Skämtsägen från Skåne på Norra Åsbo härads bygdemål, upptecknad af *E. Vigström*. Jämte öfversättning: „hur det kom sig, att hin slättbon ej tålte höra åskan".
Kal. „Svea" 1883, Sthlm. 1882. s. 134—42.

Kungens harar. Saga från Skåne, uppteckn. och meddel. af *E. Vigström*.
Bidrag till vår odlings häfder, utg. af A. Hazelius. 2. s. 111—116.

Minder, gamle eller Træk fra Folkets Liv og Tenkesæt fra det syttende og attende Aarhundrede. Gjengivne efter mundtlige Fortællinger af *R. Hanssen*. 206 s. 8. Odense, Milo. 1,50 Kr.

Mulley, Danish popular tales.
The Folk-Lore Record. III.

Nordlander, J., Mytiska sägner från Norrland.
Svenska Fornminnesföreningens Tidskr. V:2 (No. 14. 1882) s. 171—202.

Ordspråk från Åkers härad, ordnade i bokstafsföljd (fortsättn. från I. s. 70—73).
Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. III. s. 205—20.

Sagor från Emådalen, upptecknade af *E. Svensén*. 38 s. 8.
Svenska Landsmålen. 1882 A. II: 7.

Skämtesägner från Skåne. Uppteckn. och meddelade af *E. Vigström*.
Bidrag till vår odlings häfder, utg. af A. Hazelius. 2. s. 89—95.

— på skånska bygdemål. Upptecknade och meddelade af *E. Vigström*.
Bidrag till vår odlings häfder, utg. af A. Hazelius. 2. s. 97—110.

Stephens, G., and *Hyltén-Cavallius, G. O.*, Old norse fairy tales, ga-

thered from swedish Folk. With numerous Illustrations by *E. Lundgren*. 242 s. 8. London, Sonnenschein. 4,50 sh.

Thorsteinson, St., Isländisches Tanzlied — Thula.
Acta comparat. liter. universarum. VIII. No. 79, 82 (1881).

Westgöta-Knallen. Forntidssaga, upptecknad af *J. Lidberg*. 16 s. 8. Wenersborg, tr. hos Bagge & Pettersson. 0,25 Kr.
Delvis i folkmål.

Om norröna medialformer på -umk i första personen singularis.

De Skandiska språkens mediala eller passiva verbalformer äro till sitt uppkomstsätt i allmänhet så tydliga, att någon meningsskiljaktighet om deras ursprung ej gerna är möjlig. Redan vid första påseendet märker man, att de äro bildade af activets former med tillägg af det reflexiva pronomen *sik*. Det nu sagda gäller dock icke om den i norrönan (ɔ: fornnorskan och fornisländskan) förekommande medialformen på *-umk* i 1. sing. Denna verbalforms ursprung är nämligen icke så i ögonen fallande, att blott ett enda uppfattningssätt af den samma är tänkbart, och grammatikens historia visar oss äfven en vexlande mångfald af förklaringsförsök, egnade att sprida ljus öfver verbalformens tillkomst. Men ännu torde inom den lärda verlden åsigterna i denna punkt vara mycket skiljaktiga, hvilket åter tyckes antyda, att ingen af de framstälda meningarna lyckats på ett tillfredsställande sätt lösa alla med frågan förenade svårigheter.

Denna singularform på *-umk* är, som bekant, en egendomlighet för den vestskandiska språkgrenen. Hvarken forndanskan eller fornsvenskan hafva qvar någon motsvarighet, ehuru det visserligen är troligt, att dylika former äfven där funnits i äldsta tider. Lika litet erbjuda runinskrifterna något exempel på en dylik medialbildning. Naturligtvis försvåras undersökningen i viss mon därigenom att man sålunda saknar tillfälle till jemförelser från så närslägtade områden. Det säkraste factiska underlaget för denna undersökning måste följaktligen vinnas genom ett noggrant aktgifvande på den ifrågavarande formens användning och beteckningssätt inom den handskrifna norröna literaturen. Innan vi redogöra för förhållandet härutinnan, skola vi likväl lemna en kortfattad öfversigt af de vigtigaste förklaringsförsöken, ordnade efter tidsföljd.

Det första egentliga försöket att förklara denna form gjordes af Rask. I sin kortfattade „Vejledning til det Oldnordiske Sprog“ (3 uppl., Kbhvn. 1854), § 123, heter det, att passivet eller reflexiv-

formen vanligen ändas på *-st*, i det äldsta språket på *-sk*, som blott är en sammandragning af *sik*, hvilket liksom i Slaviska språken är utsträckt till alla personerna. Bland paradigmen upptagas också endast sådana former, som *ek kallast, brennist, telst* o. s. v. Samma böjningsmönster upptager Rask i sin „Anvisning till Isländskan" (Sthm. 1818), men i det kapitel, som han egnat åt det äldsta och poetiska språket, har han dock (§ 541) fäst uppmärksamhet vid de gamla formerna på *-umk*. Han finner detta *-mk* hafva genom vocalens bortkastande uppkommit af *mik*, liksom *-sk* af *sik*, och tillägger, att sådana verbalformer (som *ek óumk, ek sjámk* o. dyl.) formeras som plural; hvarvid likväl (ehuru detta ej anmärkas af Rask) antingen verbalformens slutande *m* eller suffixpronomenets börjande *m* måste tänkas hafva bortfallit. Rasks yttrande inskränker sig sålunda till en förklaring af det suffigerade pronomenets beskaffenhet, men i afseende på sjelfva den till grund liggande verbalformen har han åtnöjt sig med den rent descriptiva anmärkningen, att den „formeras som plural", utan att i ringaste mon söka uppvisa orsaken till en så märkvärdig företeelse, som att en singularform uppträder under en pluralbildnings förklädnad.

Grimm utsträcker sin analys både till den verbala grundformen och till suffixet.[1] Äfven han antager för gifvet, att det vidhängda pronomenet är *mik*, men anser medialbildningen först hafva utvecklat sig hos de starka verben, på det sättet att till motsvarande activform i 1. sing. fogats *-mk* medels bindevocalen *o* (eller *u*). Utan en sådan bindevocal kunde man nämligen icke i starka conjugationens 1. sing. ind. bilda sådana medialformer, som det var möjligt att uttala. Denna bindevocal, som eger förmåga att på vanligt sätt åstadkomma omljud, vore egentligen öfverflödig i den svaga conjugationen, hvarest 1. sing. har vocaliskt slutljud, men öfverfördes dit från den starka böjningen och hade vid sammansmältningen med activformen absorberat den föregående vocalen. Grimm anmärker mot dem, som i formen finna en pluralbildning med singular betydelse, att denna förklaring visserligen gör antagandet af en bindevocal öfverflödigt, men att hon ock utesluter den sannolika och nära till hands liggande förmodan om suffigerandet af *mik*, samt att hon öfver hufvud icke kan förklara det öfverblifna *k*, som vidhängts pluralformen, oafsedt att det vore sällsamt att frånkänna 1. sing. en egen medialform och ersätta bristen med en pluralbildning. Såsom exempel på dessa medialformer, hvilka Grimm för öfrigt med orätt inskränker till den äldre Eddan, anföras icke blott *óumk, hétumk, lǫgðumk* och åtskilliga andra, som efter Grimms theori låta förklara sig, utan äfven *ráðumk* (*consilior*) och *várumk* (af Grimm fattadt i betydelsen *fui*). Att sådana bildningar, som de båda sistnämnda, enligt hans åsigt förete något abnormt, har visserligen icke undgått hans uppmärksamhet, enär han anmärker, att formen *várumk* borde heta *vǫrumk*, och medgifver, att

[1] Jfr. *Grimm*, Grammatik IV 39—42.

den af honom såsom böjningsmönster uppstälda 1. sing. præt. *kvǫðumk* ej låter sig uppvisas, utan sammanfaller med *kváðumk,* hvilken form Grimm fatter såsom 1. dual. Någon närmare förklaring af dessa oegentligheter meddelas emellertid icke; möjligen har han ansett *várumk* och *kváðumk* såsom jemförelsevis sena, kanske endast genom afskrifvarnes slarf eller okunnighet tillkomna, analogibildningar efter de andra formerna med pluralt utseende.

Med Grimm kunna Munch och Unger[1] anses fullkomligt öfverensstämma, då de yttra, att nämda verbalform bildas genom att foga *mk* (af *mik*) till verbets rot genom bindevocalen *u* (*o*). Uti sin Fornsvenska och Fornnorska grammatik (§ 46) har Munch senare gjort ett förfeladt försök att förena Rasks och Grimms åsigter, då han säger, att i 1. sing. suffigeras *mk* (*mik*) genom bindevocalen *u* (*o*) till pluralformen, eller, kortare, att reflexivformen af 1. sing. bildas endast genom att hänga *k* till 1. pers. plur. Enligt det först nämnda förfaringssättet skulle man dock få sådana monströsa bildningar, som *dœmumumk, kǫllumumk* o. s. v., och det går således icke an att förena Rasks pluralform med Grimms bindevocal, emedan, såsom Wimmer[2] redan anmärkt, begge dessa förklaringar upphäfva hvarandra, i det att *u* just hör till pluralformen och denna följaktligen icke kräfver någon bindevocal.

Ett nytt uppslag i frågan gaf Fritzner[3], som i 1. sing. *skjótumk, dœmumk* o. s. v. icke ville se en för denna person egen reflexivbildning med pronomen *mik,* utan heldre förklarade saken så, att den urgamla personaländelsen på *-m,* som ju ofta förekommer i *em,* här bibehållits framför den reflexiva ändelsen *-sk*, och att *s* i *skjótumsk*, *dœmumsk*, för välljudets skull bortfallit såsom den mellersta af tre omedelbart på hvarandra följande consonanter. Att vocalen *u* blifvit herskande i ändelsen, förklarar Fritzner genom inflytande af det följande *m.* Någon förklaring, hvarför det heter *skjótum*(*s*)*k,* och ej *skýtum*(*s*)*k*, har Fritzner imellertid icke anfört. Holmboe[4] ville, åtminstone icke i de fall då reflexivformen hade en activ betydelse (t. ex. i uttrycket *er ek lǫgðumk arm yfir* o. dyl.), hvarken antaga suffigering af *mik* eller af *sik*, utan sammanstälde *mk* med verbaländelsen *mhi* uti prakrit samt ansåg *u* vara bindevocal.

Till Rasks åsigt ansluter sig Rydqvist[5], som dock på ett vida grundligare sätt motiverar sin mening. Hans argumentation vänder sig förnämligast mot den Grimmska uppfattningen. Efter en förutskickad erinran, att olika handskrifter uppvisa i reflexivformens 1. sing. omvexlande *-umk*, *-umzk, -umzt, -umz*, *-unzt, -unz*, påpekar Rydqvist, att den föregående vocalen ingalunda alltid är *u* (*o*), utan ofta i conjunctiven äfven *e* (*i*), samt att den s. k. bindevocalen kan

[1] Jfr. *Munch* och *Unger*, Norrønasprogets Grammatik (Chria. 1847), s. 97.
[2] Jfr. *Det philol.-histor. Samfunds Mindeskrift* (Kbhvn. 1879), sid. 187.
[3] Jfr. *Norsk Tidsskrift for Videnskab og Litteratur;* årg. 1847, sid. 396.
[4] Jfr. *Oldnord. Verb.* (Chria. 1848), sidd. 29—33.
[5] Jfr. *Svenska Spr. Lagar* I 470 ff. (Sthm. 1850).

alldeles uteslutas, t. ex. i *sjámk* o. dyl. Redan den omständigheten, att Grimms bindevocal i vissa fall icke är oumbärlig, och att den i andra fall är vexlande, gör hela antagandet af en dylik vocal misstänkt. Ett ännu väsentligare inkast mot Grimms theori finner Rydqvist i det förhållandet, att man aldrig möter sådana former som *býðumk, ræðumk, séumk, berumk, dylumk, hyggumk,* utan alltid *bjóðumk, ráðumk, sjámk, berjumk, dyljumk, hyggjumk* o. s. v. Skola nu dessa bildningar fattas såsom formelt tillhöriga singularis, finge man — menar Rydqvist — söka en uråldrig i reflexivet, men aldrig i activet (icke ens i den Isländska Homilieboken) uppträdande typ, där öfvergångsljud saknas och det afledda *j* qvarstår. Att reflexivet, som naturligtvis är yngre än activet, skulle ensamt ega urformen qvar och ändock vara, hvad sjelfva reflexivtecknet vidkommer, mångvexlande, innebure väl ingen omöjlighet, men vore ett nog vågsamt antagande. Då sålunda alla former på *-umk* utan undantag hänvisa på pluralen, återföres Rydqvist nära nog nödtvungen till den af Rask biträdda gamla tydningen, men finner då (hvilket hans föregångare icke gjort) väl behöfligt att motivera rimligheten och möjligheten af en plurals bruk i singularis. Efter att hafva erinrat om det vanliga språkbruket, att den talande kan med pluralt pronomen och plural verbalform beteckna sin egen person, anmärker Rydqvist, att den verbala pluralen, åtföljd af uttryckt singulart pronomen, är ganska sällsynt i de skandiska språken, men företer dock tre språkprof därpå från norrönan, och ett från fornsvenskan. De anförda ställena utgöras af två från den Isländska Homilieboken, näml. sid. 113 [3] (min uppl.) *gerom ec,* 195 [3] *ec þyckiom*; ett från Dipl. Norveg. I 600 *hengðom iek*; samt ett fornsvenskt från Alex. S. sid. 174 *jak Alexander biudhom,* hvilket sistnämnda exempel Rydqvist finner vara af synnerlig vigt, emedan det tryggar de öfriga, som annars kunde tagas för felskrifna, med utelyckt *-k,* hvad som ej kan tillämpas på *biudhom,* enär Svenska urkunder ej ega att framvisa något *-umk.* Samma syntaktiska egenhet anför Rydqvist från det äldre och nyare Franska folkspråket, t. ex. *j'avons, je dirons, j'irons* o. dyl., hvilket alt, enligt hans förmenande, bör gifva styrka åt den förutsättningen, att *-um,* i det för 1. sing. tillämpade *-umk,* är pluralt. I fråga om uppfattningen af det slutande *k* i *-umk* är Rydqvist vacklande; oftast är det, menar han, ett förkortadt *mik,* särskildt i de fall, då bemärkelsen är reflexiv, t. ex. *hræddumk, berjumk*; hvaremot i ord, där bemärkelsen icke nödvändigt uttrycker ett reflexivt begrepp, t. ex. i *bjóðumk, ráðumk, vitjuðumk,* det slutande *k* skulle kunna uppfattas som suffigeradt *ek,* hvilket man antager i *emk* och dyl. Men Rydqvist anser ej heller omöjligt, att *k* i *emk* o. dyl. kan någon gång föreställa *mik.* Till *emk, vask, værak,* såsom reflexiva, finner Rydqvist motstycke i det flerestädes förekommande *erusk,* och genom sammanställningar af *ganga* och *gangask, koma* och *komask* m. fl. vill han visa, att jemväl det intransitiva verbet låter behandla sig reflexivt, ofta utan att genom suffigeringen undergå någon förändring i betydelsen. Man finge så-

lunda för 1. sing. uti *emk* och därmed jemförliga ord en reflexivbildning med formell singularis, i motsats till *bjóðumk* och dyl. med formell plural, hvilken senare form till äfventyrs vore vald, när det till stammen fogade *k* blefve hårdt för uttalet.

Närmast i tidsföljden efter Rydqvist framställer Heyne[1] en ny förklaring af den norröna medialformen. Icke genom flexion, utan genom inclination af pron. *mik, sik, oss,* har fornnordiskan, säger han, på oorganiskt sätt utbildat ett ursprungligt reflexivum, som senare erhöll medial betydelse. Till en början fans reflexivet endast i 1. och 3. personen af begge numeri och bildades så, att *mik* förkortades till *mk, sik* till *sk, oss* till *z,* och vidhängdes verbalformen. Att en hög ålder bör tillskrifvas denna oorganiska medialform, finner Heyne genom den omständigheten, att emellan *-mk* i 1. sing. præs. och verbalstammen språket här bevarat karaktervocalen *u* (stundom „försvagad“ till *o*), hvilken äfven fornhögtyskan och fornsaxiskan ännu bevara såsom första försvagning af det ursprungliga *a*, under det att fornnordiskan annars förtunnade detta *a* till *i* och slutligen helt och hållet bortkastade det. Så uppstå formerna 1. sing. *læto-mk*[2], 1. plur. *lætum-z*; vidare, förmodligen i analogi härmed, *létomk, létumz* o. s. v. Senare ersättes *-umk* i 1. sing. af *sk*, som intränger i både 1. och 2. pers., så att *-sk* (*st*, *zt, s*) slutligen fogas till alla verbalformer för åstadkommande af ett medium.

Hvad 1. sing. på *-umk* beträffar, synes Lyngby[3] i det väsentliga hafva samma åsigt om dess tillkomst som Heyne. Då Lyngby endast i förbigående vidrör frågan om medialbildningen, var det icke skäl för honom att erinra om Heynes mening; mycket möjligt är det ju äfven, att Lyngby af sig sjelf kommit till samma uppfattning. Med afseende på det förhållandet, att gotiskt slutljudande *a* i flere fall motsvaras i norrönan af ett (sedermera bortfallet) *u*, hvilket verkar omljud, anmärker Lyngby såsom en afvikelse, att got. *qiþa* (1. sing.) svarar mot fornnord. *kveð*, *skýt* med *i*-omljud, hvilket sistnämnda väl inträngt från 2. och 3. sing.; den ursprungliga formen anser Lyngby må hända ligga till grund för *bjóðu-mk*, så att **bjóðu* motsvarar got. *biuda*. Samma förklaring är, utan åberopande af någon föregångare, antydd af Blomberg[4] och af Heinzel[5], äfvensom af Paul[6], och synes sålunda från flere håll hafva rönt godkännande.

Mot denna uppfattning har Wimmer[7] med stor skärpa uttalat sig och uppvisat de brister, som vidlåda det förklaringssätt, hvilket utan någon egentlig motivering endast i förbigående blifvit antydt af

[1] Jfr. *Laut- und Flexionslehre der altgerm. Sprachstämme* (Paderborn 1862), § 85.
[2] Det olyckligt valda exemplet finnes naturligtvis icke i literaturen, utan är bildadt af Heyne sjelf.
[3] Jfr. *Tidskr. for Philologi og Pædagogik* VI 21 (Kbhvn. 1865).
[4] *Bidrag till Germaniska omljudsläran* (Upsala 1865), sid. 67.
[5] *Die Endsilben der Altnord. Sprache* (Wien 1877), sid. 34.
[6] Uti *Beitr. zur Gesch. d. deut. Spr.* VI 176 (Halle 1879).
[7] *Det philol.-hist. Samf. Mindeskrift* (Kbhvn. 1849), sidd. 188 ff.

Lyngby[1], Blomberg, Heinzel og Paul. Den hufvudsakliga anmärkning, som Wimmer riktar mot nämnda förklaring, är att hon är tillämplig endast på särskilda fall, såsom på præsensformerna af starka verb och af de svaga, hvilka böjas som *berja*, i det t. ex. *stǫndumk*, *berjumk* kunde förutsätta med gotiskan öfverensstämmande grundformer, under det att activum erhöll yngre former *stend*, *ber*. Däremot skulle sådana præsensformer som *kǫllumk* och de svaga verbens præteritiformer, som t. ex. *lǫgðumk*, omvändt med sitt *u* stå på ett yngre utvecklingsskede än activets *kalla*, *lagða*, såvida man icke ville antaga, att *m* just hade bevarat det ursprungliga *-o* (i guldhornets *tawido* o. s. v.), hvilket senare i activum blifvit *-a*. Medgifver man sålunda för dessa fall möjligheten af Lyngbys förklaring, så är hon dock, enligt Wimmer, icke tillfredsställande med afseende på starka præteritiformer, ty *réðumk* måste enligt Lyngbys m. fl.s theori alltid förklaras så, att *u* där blifvit inskjutet (man kommer sålunda till baka till Grimms bindevocal) i analogi med de andra formerna på *-umk*. Den största svårigheten vållas dock däraf, att 1. sing. præt. bildas i reflexivformen af pluralstammen, icke af singularis, hvadan det heter *ek kómumk* eller *kvámumk*, men i activum *kom* eller *kvam*. Att medialformen i 1. sing. bildas med pluralstam, skulle äfven framgå däraf, att det i conjunctivens 1. sing. præs. kan heta omvexlande *ráðumk* eller *ráðimk*, men aldrig **ráðamk*. Alla dessa svårigheter anser Wimmer icke kunna lösas annat än genom ett återupptagande af Rasks och Rydqvists hypothes med afseende på verbalformens plurala skepnad. I fråga om det suffigerade pronomenets ursprungliga beskaffenhet uttalar Wimmer samma åsigt, som först blifvit framstäld af Fritzner, att man nämligen i 1. sing. af medium icke har en sammansättning med *mik*, *mk*, utan med *sik*, *sk*, liksom i öfriga personer. Man finner också i 1. sing. ändelsen *-msk* i stället för *-mk* (*ek komumsk* = *komumk*), och detta *-msk* skulle enligt den gamla förklaringen vara en underlig blandning af *mik* och *sik*. Enligt Wimmer är däremot *komumsk* just den äldsta formen för 1. sing., men han angifver dock och erkänner det sakförhållandet, att i de äldsta handskrifterna träffas *-msk* omvexlande med *-mk* ofta i 1. plur., under det att *-msk* är mycket sällsynt i 1. sing. Att *-msk* höll sig längre i plur. än i sing., anses hafva sin grund i ett slags folketymologi, som oriktigt uppfattade 1. sing. såsom sammansatt med *mik*. Då man vidare i regeln hade *u* framför *-mk*, förorsakade detta ofta i conjunctiven en förändring af *-imk* (för *-imsk*) till *-umk*; därigenom hade man fått en, från början icke befintlig, åtskilnad mellan singular- och pluralformerna. Mot denna sin förklaring finner Wimmer väl, att åtskilliga invändningar kunna göras; man kunde ju påstå, att sådana former, som *ek kómumk* vore bildade i analogi med pluralis, enär en mängd singularformer sammanfalla med 1. plur. (*ráðumk* o. s. v.),

[1] Lyngby framställes af Wimmer såsom upphofsman till den nämnda åsigten, och Heyne nämnes icke, ehuru denne har prioritet.

och på samma sätt kunde former på *-imk* för *-umk* i conj. vara öfverförda från plur. till sing.; slutligen kunde också 1. sing. på *-umsk* uppstå i st. f. former på *-mk*, då man i plur. så ofta hade samma vexling i ändelsen. Möjligheten af alt detta vill Wimmer ej bestrida, men finner den förklaringen säkrast, som förutsätter samma utveckling af alla formerna, och detta så mycket heldre, som den motsatta åsigten dock måste för ett stort antal former följa samma förklaring, som Wimmer tillämper för alla formerna, att de nämligen äro bildade i analogi med pluralis. Äfven i det hänseendet finner Wimmer sin förklaring vara enklare än föregångarnes, att han anser pronomenet *sik* vara fogadt till alla personer både i sing. och plur., hvilket öfverensstämmer med förhållandet i de språk, som i likhet med de nordiska utvecklat en reflexiv verbalform.

Till Wimmers åsigt tyckes äfven Brenner[1] hufvudsakligen ansluta sig, då han förklarar mediopassivets tillkomst sålunda, att pron. reflex. först vidfogats 3. sing. och plur., sedermera äfven till 1. plur. med ändelsen *-umsk*; detta *-umsk* antages snart hafva öfvergått till *-umk*, som blifvit uppfattadt såsom sammansatt med *mik* och i följd däraf användt i 1. sing. Vidare anmärkes ock, att *u* vanligen förekommer i stället för *i* hos 1. pers. conj.; således *-um(s)k* för *im(s)k*.

Efter denna öfverblick af de vigtigaste tydningsförsök, som egnats den singulara reflexivformen på *-umk*, skola vi till ett närmare skärskådande upptaga de skäl, som anförts för den meningen, att man i nämnda verbalform hade en pluralbildning med vidhängdt pronomen, detta må nu vara *mik* eller *sik* eller *ek*. Det första, som ingifver betänklighet mot Rasks, Rydqvists och Wimmers mening, är just deras antagande af en pluralbildning med singular function. Det är visserligen sant, att språkens historia företer flere exempel på formers öfverflyttning från deras egentliga plats till en för dem mera främmande, att former utjemnas och likdanas med hvarandra, hvarigenom formrikedomen förminskas och böjningssätten förenklas, men denna språkets nivellerande tendens tillhör snarare en tid, då formerna blifvit afslipade och därigenom mist sin gamla betydelse, än det språkskede, då böjningssättet ännu upprätthålles med full lifskraft. Hvarhelst imellertid under språkets utveckling en likdaning bildas, eller en form undantränges af en annan, så måste man åtminstone söka en anledning till en dylik företeelse, och först sedan någon antaglig sådan blifvit funnen, kan ett förklaringsförsök därpå grundas.

Vända vi oss då i främsta rummet till Rydqvists mening, så finner man i hela hans framställning icke mera än ett enda skäl anfördt, hvarföre pluralformen skulle hafva kommit till användning i reflexivets 1. sing. Det vore nämligen i sådana ord, där bemärkelsen icke nödvändigt måste fattas såsom reflexiv, t. ex. *bjóðumk*, *ráðumk* m. fl., till hvilka då *ek* (icke *mik*) skulle vara suffigeradt, och där pluralformen möjligen vore vald, när ett till singularstammen fogadt *k* skulle

[1] Jfr. *Altnord. Handbuch* (Leipzig 1882), § 98.

blifva hårdt för uttalet.[1] Detta skäl är dock, som man finner, ganska svagt och har också af sin upphofsman blifvit framkastadt endast såsom en gissning. Man finge i alla händelser söka en annan förklaring för *hræddumk*, *kǫllumk*, *berjumk* och otaliga andra, hvarest reflexivbemärkelsen är utpräglad och suffixet antages vara *mik*. Det blefve för öfrigt ofta svårt, kanske omöjligt, att skilja de former på *-umk*, som icke hade reflexiv betydelse, från de andra, liksom det ej heller blefve lätt att afgöra, om ett *ek* eller ett *mik* vore suffigeradt.[2] Rydqvists argumentation afser ock i det hela mindre att förklara, hvarför pluralis användts i 1. sing., än att bestyrka det factiska förhållandet, att en sådan enallage numeri eger rum. Till detta af Rask ursprungligen gjorda antagandet hade han funnit sig drifven genom ohållbarheten af Grimms och andre forskares förklaringsförsök. De stöd, som Rydqvist anför för den nämnda vexlingen af numeri, äro imellertid äfvenledes föga hållbara. De franska uttrycken *j'avons, je dirons* tarfva sin egen förklaring och äro säkerligen ej tillkomna endast genom en språkets nyck, men de sakna i alla händelser motsvarigheter i de skandiska språken och bevisa med afseende på dessa jemnt ingenting. De fyra exempel, som Rydqvist anfört från skandiskt språkområde, måste återigen alla anses hafva tillkommit antingen genom felskrifning eller genom ett ovanligare teckningssätt. Wimmer har i sin ofvan anförda skrift[3] antagit Isl. Homil. 113[3] *gerom ec*, 195[3] *ec þyckiom* som skriffel; måhända kunna de snarare betraktas blott som ett sällsyntare skrifsätt än *geromk* och *þykkjomk*. I hvad fall som helst lemna de intet stöd åt Rydqvists hypothes. Exemplet från Dipl. Norv. *hengdom iek* lärer väl ock bero på en grafisk förseelse eller afvikelse; och såsom uppenbart skriffel måste det fsv. *jak Alexander biudhom* anses, helt enkelt uppkommet därigenom, att skrifvaren glömt att ändra *jak* till *wi* (eller *biudhom* till *biudher*). Af

[1] Ett *býðk*, *ræðk* o. s. v. är likväl ingalunda svårt att uttala, och dylika former möta flerestädes i skaldespråket.

[2] Att hela denna suffixfråga varit temligen oklar för Rydqvist, visar äfven hans antagande, att *k* i *emk* „någon gång“ kunde föreställa *mik*. Detta är imellertid alldeles omöjligt; och hans hänvisning till *erusk* såsom stöd för ett reflexivt *emk* är äfven oriktig, ty *erusk*, *várusk* (t. ex. i uttrycket *erusk vinir*) är ej reflexivt, utan reciprokt. Men reciprocitet innebär en flerhet och utesluter följaktligen all tillämpning på den singulara formen *emk*. Lika litet grundadt är Rydqvists påstående, att ingen skiftning i betydelse skulle ega rum mellan *ganga* och *gangask*, *koma* och *komask*, o. s. v.

[3] Jfr. sid. 189, not. 2. Då Wimmer på detta ställe riktar mot mig den anmärkningen, att man ej kan förklara *gerom*, *þyckiom* på samma sätt som *erum* (= *er mér*), torde detta bero på någon missuppfattning af mina ord i företalet till Homil. sid. xiij. Jag har nämligen där ej talat om dessa formers ursprung, utan endast velat antyda, att *-umk* kan tecknas *-um*, suffixet må för öfrigt vara vidhängdt en verbalform, som representerar 1. sing. eller 3. sing eller 3. plur. Att ett *k* här (i synnerhet då nästföljande ord börjar med consonant) bortfaller, är lika lätt förklarligt, som att den andra reflexivändelsen *-sk* på många ställen (redan i Homilieboken) tecknas med *-s*.

det sagda finner man, att Rydqvist visserligen skarpsinnigt uppvisat bristerna i den Grimmska åsigten, men ej heller lyckats att framställa någon egentlig förklaring öfver pluralformens öfvergång till singularis, lika litet som han kunnat för de Skandiska tungomålen med säkra exempel styrka den factiska förekomsten af ett motsvarande språkbruk.

Med fullkomlig anslutning till Rask och Rydqvist finner, såsom ofvan visadt är, äfven Wimmer en pluralform i 1. sing. på *-umk*. Detta gäller enligt honom alla dessa former, utan undantag. Därigenom har Wimmers förklaring visserligen ett företräde i enkelhet framför den, som blifvit gifven af Heyne, Lyngby m. fl., hvilka sökt uppvisa en stor del af dessa former såsom egentliga singularbildningar, som endast tillfälligtvis fått ett pluralt utseende, under det andra former, just i följd däraf, blifvit bildade med verkliga pluralstammar. Men Wimmers förklaring lider af den väsentliga bristen, att hon icke på något sätt söker motivera denna formernas bildning efter analogi med pluralis. Ett försök till en sådan motivering var likväl inlagdt både i Grimms, Heynes, Lyngbys m. fl.s åsigter, för att ej nämna Wimmers närmaste meningsfrände, Rydqvist, som åtminstone för vissa fall i pluralstammens användning fann ett medel att undvika „uttalets hårdhet". I sjelfva verket har också Wimmer lemnat en mera descriptiv, än genetisk förklaring af nämnda former.

Äfven i uppfattningen af suffixets beskaffenhet skiljer sig, såsom ofvan anmärkt är, Wimmer (jemte Fritzner) från alla äldre åsigter genom att antaga *sik* såsom ursprungligen vidhängdt äfven 1. sing. på *-umk*. Detta påstående synes redan af logiska grunder väcka betänkligheter. Reflexivformens bildning har naturligtvis icke framstått med ens såsom en fullfärdig skapelse utan utvecklat sig successivt, och de pronominalformer, som lättast kunde blifva enklitiska, voro väl de första, som suffigerades. Man kan således med visshet antaga, att man länge sade **kallamk*, *kǫllumk* (vocor), *kallask* (vocatur, vocantur, vocari), vid sidan af *þú kallar þik*. Och då till vocaliskt slutande verbalformer ett *-mk* är lika lätt suffigibelt, som ett *-sk*, är det alldeles otänkbart, att man till verbets 1. sing. skulle foga ett tredje personens reflexivpronomen, så länge insigten om enklitikans verkliga betydelse stod lefvande för språkmedvetandet. Också medgifvar äfven Wimmer, att „från nutidens ståndpunkt" skulle *sik* logiskt egentligen vara inskränkt till tredje personen. Härvid bör dock märkas, att lagarne för det menskliga tänkandet i alla tider varit de samma, och att man således ursprungligen ganska visst fasthållit nämnda inskränkning. Men det är ock helt naturligt, att när det nämnda *-sk* icke längre uppfattades som ett *sik*, utan endast som en mediopassiv ändelse (hvilken ock snart förändrades till *-st*, *-z*, *-s*), skulle just detta *-sk*, *-st* lättast göra sitt inträde äfven i de andra personerna, där undantränga andra suffixer, som numera qvarstodo såsom obefogade abnormiteter, och så slutligen i hela reflexivböjningen genomföra den enhet, till hvilken språkutvecklingen af

många skäl tenderar. Att *-sk* vann ett sådant herravälde, förklaras lätt däraf, att detta suffix ursprungligen hade hemul till både 3. sing. och 3. plur., och att det genom sjelfva sin form beqvämare än andra egnar sig för suffigering. Det af Wimmer åberopade förhållandet, att Slaviska och Litauiska språken bilda sitt medium genom att foga det reflexiva pronomenet till activets alla personer, bevisar icke, att så äfven ursprungligen skett, utan endast att dessa språk redan i det äldsta skede, som vi känna dem, i denna punkt genomfört den likdaning, som på nordiskt område möter oss både i gammal och ny danska och svenska, men som uti norrönan först senare uppnåddes genom att ur 1. sing. undantränga *-umk* (*-umsk*, *-umzt*). Och vidare! Om man redan från begynnelsen hade haft att foga *-sk* till activets 1. sing., månne språkinstinkten på den tiden får antagas hafva varit så bortkommen, att man ej kunnat sammansätta t. ex. 1. sing. *kalla* med *-sk* till ett enkelt *kallask*, utan i stället tillskapat ett från den ståndpunkten alldeles obegripligt *kǫllumk* eller *kǫllumsk*? Och när man af 3. sing. *kom* + *sk* kunde sammanlägga ett *komsk*, hvarför då till den likljudande 1. sing. *kom* ej använda samma *komsk*, utan bilda ett tillkonstladt *kómumk* eller *kvámumk*? Man kan visserligen svara, att denna differentiering blifvit gjord just för att ej 1. sing. *komsk* och 3 sing. *komsk* skulle förvexlas, eller för att 1. sing. *kallask* ej skulle blifva lika med 2. och 3. sing. Det kan dock med alt skäl betviflas, att en sådan afsigt gjort sig gällande, och utvägen vore i alla fall misslyckad, då man genom upptagandet af *kǫllumk* och *kómumk* i 1. sing. möjliggjort en förvexling med 1. plur. Det nyare språket har ej heller rönt någon olägenhet genom att låta likdaningen genomföras till full conseqvens. Men denna användning af *-sk*, *-st*, *-s* i alla personer, är i de nordiska språken medgifven endast där suffixet sammansmält med activet till en verklig böjningsform; återtager detta suffix sin ursprungliga egenskap af sjelfständigt ord, är det ock i våra språk absolut inskränkt till 3. pers., och ett sådant uttryck som *vi betacka sig*, motsvarande det af Grimm och Wimmer anförda *wir bedanken sich* o. dyl., vore ur skandisk synpunkt en soloecism eller rättare en omöjlighet, både i det s. k. riksspråket och i landsmålen; hvilket förhållande äfven i sin mon talar emot ursprungligheten af att använda *-sk*, *st*, *-s* i alla verbets personer.

I full öfverensstämmelse med Wimmers hela theori står naturligtvis äfven hans mening, att *-umsk* är den äldre och riktigare formen i mediets 1. sing., i stället för *-umk*. Men mot detta antagande strider på det bestämdaste handskrifternas vitnesbörd; en omständighet, som i denna fråga synes hafva en afgörande betydelse. Verkliga förhållandet är, att i de aldra äldsta handskrifterna förekommer endast *-umk* i 1. sing., under det att *-umk* och *-umsk* omvexla i 1. plur. Det är ock redan af Wimmer anmärkt, att det äldsta fragmentet af Elucidarius såväl som den Stockholmska Homilieboken icke förete något enda exempel på *-umsk* i 1. sing. Så är ock förhål-

landet med andra codices, hvilka visserligen ej sjelfva hafva en så hög ålder, som de nyssnämnde, men hvila på äldre handskrifter och därför kommit att bevara ett och annat ålderdomligt drag. Sålunda skrifves t. ex. i Olof den heliges mindre saga (Christiania 1849) öfver alt endast *-umk* i 1. sing.; likaledes i den uti X.bandet af Fornmanna-sögur intagna Olof Tryggesons saga af munken Udd. Största vigten måste härvid läggas vid Homiliebokens skrifsätt, dels på grund af handskriftens obestridliga ålder, dels på grund af hennes betydliga omfång; och det kan sannerligen icke vara en tillfällighet, att teckningssättet i reflexivformens 1. sing. där oföränderligen är *-umk*, under det att 1. plur. företer ofvan antydda omvexling. Temligen tidigt, dock ej förr än i (första hälften af) 13de århundradet, söker det i de öfriga verbalformerna redan hemmastadda *-sk* att intränga äfven i 1. sing., och häraf uppkommer ändelsen *-umsk*, som en tid kämpar om herraväldet med det äldre *-umk* och småningom undantränger detta senare helt och hållet. Slutligen bortkastas i femtonde århundradet denna blandningsform på *-umsk,* och språket börjar att i reflexivformen nyttja samma form för alla tre personerna i sing., liksom i den nyare Isländskan. Wimmers ofvan omtalade anmärkning (anf. st. sid. 190), att man enligt den gamla förklaringen af *mk* = *mik,* måste i *-umsk* se en underlig sammanblandning af *-mk* och *-sk,* är icke synnerligen graverande; det synes icke vara annat än en följd af sakens naturliga utvecklingsgång, att, när *-sk* började uppfattas som en allmän reflexivändelse, som följaktligen borde användas äfven i 1. sing., man då af det gamla *-umk* + *-sk* fik en sådan hybriditet, som *-umsk* i 1. sing. verkligen innebär, och det kunde snarare anses förunderligt, om en sådan öfvergångsform icke hade funnits. Svårare blir det i alla händelser att med ofvannämnda handskriftliga facta förlika den meningen, att *-umsk* vore i 1. sing. den ursprungliga ändelsen. Homilieboken visar, att på hennes nedskrifningstid endast *-mk* användes i sing., och att således ursprungligheten af ett *-msk* redan då var förgäten; senare skulle man då hafva återvändt till detta ursprungliga *-umsk;* en kretsgång, som visserligen ej är absolut omöjlig, men i hög grad osannolik. Wimmers äfvenledes omnämnda förmodan (anf. st. sid. 190), att man i forntiden genom ett slags folketymologi oriktigt fattat 1. sing. såsom suffigeradt med *-mk* och därföre kommit att begagna ändelsen *-mk* i stället för *-msk,* synes icke heller hafva mycket skäl för sig; hade folketymologien redan i äldre tider kommit till den åsigt, att *-sk* vore ett ologiskt suffix i 1. sing., så hade hon väl också kastat den plurala verbalformen öfver bord såsom ännu mera orimlig i singularis och sökt skapa en språkkänslan mera tilltalande form, hvilket ju ock sedermera skedde i 15de århundradet, då en gemensam form för alla tre personerna i reflexivets sing. började användas, såsom förhållandet sedan allt jemnt, enligt hvad vi nyss anmärkt, varit i det nyare språket.

Alla dessa betänkligheter, som man med skäl kan hysa mot Rydqvists och Wimmers theorier, mana till förnyad pröfning, om ej ändock

den andra meningen, af Heyne högst ofullständigt och delvis på oriktiga grunder angifven, af Lyngby m. fl. endast i förbigående framkastad, antyder den rätta riktningen för frågans lösning. Vi tro för vår del, att så är förhållandet, men då ingenstädes någon fullständig motivering för denna åsigt blifvit framlagd, öfvergå vi nu till en redogörelse för det sätt, hvarpå 1. sing. på *-umk* kan antagas hafva uppkommit.

Att *mik,* i den förkortade formen *-mk,* är det ursprungliga suffixet till 1. sing., och att detta *-mk* först senare, genom inträngande af *-sk,* blifvit förändradt till *-msk* (*-mst, -mzt, -mz*), torde få anses vara genom det ofvan anförda ådagalagdt. De activformer, till hvilka detta *-mk* fogats, äro, med frånräkning af nedannämnda undantag, de i det norröna bokspråket vanliga; eller, med andra ord, reflexivformen kan ej antagas hafva uppkommit förr än activformerna i allmänhet redan utvecklats till den gestalt de ega i de äldre handskrifterna. De aldra flesta activformer, till hvilka ett *-mk* för reflexivbildning kan fogas, utgöras af sådana, som sluta på *-a*; dylika äro alla conjunctivformer i 1. sing. både i præsens och præteritum, såväl af starka som af svaga conjugationer, samt dess utom uti indicativus alla de svaga verbens former i 1. sing. af præteritum, och slutligen de svaga *-a*-stammarnes 1. sing. i præsens indic. När till alla dessa verbalformer på ett obetonadt *-a* skulle fogas ett suffix *mk,* fordrades det enligt en för nordiska språken gällande ljudlag, att det föregående *a* genom inverkan af det efterföljande labiala *m* öfvergick till *u* (*o*), hvilket senare på vanligt sätt framkallade omljud, där sådant var möjligt. Motsvarande de gotiska formerna *stainam, dagam, qiþam* äro sålunda de norröna *steinum, dǫgum, kveðum.* På samma sätt måste af 1. sing. ind. och conj. *kalla* + *mk* nödvändigt blifva (icke **kallamk,* utan) *kǫllumk.* Att ett *-k* här följer efter *m,* gör naturligtvis ingenting till saken; inflytandet af *m* på *a* i den obetonade stafvelsen måste vara det samma. Bilda vi därför reflexivformer till de i Wimmers grammatik upptagna paradigmen, får man på regelbundet sätt genom att foga *mk* till motsvarande 1. sing. af activum: 1) alla conjunctivformerna, ss. *dœmumk, bygg(j)umk, temjumk, hyljumk,* (*vǫkumk*), *kǫllumk; dœmdumk, temdumk, kǫlluðumk* o. s. v.; *bindumk, stǫkkumk, gefumk, fǫrumk, gripumk, skjótumk, fǫllumk, hlaupumk; byndumk, stykkumk, gæfumk* o. s. v.; 2) af indicativus præs.: *kǫllumk*; och af præter. *kǫlluðumk, dœmdumk, bygðumk, tǫmdumk, huldumk,* (*vǫktumk*). När man därtill besinnar det stora antalet af svaga verb i allmänhet och särskildt af dem, som böjas efter Wimmers 4de svaga conjugation, finner man, att de fall, då *-umk* uppkommit af *-a* + *mk,* utgöra ett öfverväldigande flertal.

Hvad beträffar 1. sing. præs. ind. af verben enligt Wimmers tredje svaga conjugation, så skulle af activformens *-e* (*i*) med tillagdt *mk* äfvenledes uppstå *-umk,* liksom got. *stadim, sauhtim* motsvaras af norr. *stǫðum, sóttum.* Dock må anmärkas, att norrönan icke i samma omfang som fornsvenskan genomfört förändringen af tonlöst

e, i, till *u* (*o*) framför ett *m.* Så motsvaras t. ex. fsv. *sum, num,* af norr. *sem, nema* o. s. v. Man skulle därför ock i detta fall kunna antaga, att t. ex. ett **þolemk* genom analogi blifvit *þolumk.* För öfrigt bör erinras, att bland de föga talrika verben i denna klass finnas ytterst få, hvilkas betydelse medgifver någon bildning af en reflexivform.

Med afseende på de svaga verb, hvilkas stammar sluta på *-ja,* har helt visst hos dem, samtidigt med alla ofvan uppräknade singularformer på *-a,* funnits äldre former i 1. sing. præs., slutande på *-u.* Till got. *domja, vasja* har sålunda svarat ett norrönt **dœmju, *dœmu, *verju,* hvaraf sedermera *dœmi, ver* utvecklat sig. Att skandiska språken haft dylika former på *-u,* bestyrkes äfven af motsvarande bildningar i fornhögtyskan och fornsaxiskan. Enahanda orsaker föranleda äfven nödvändigt till det antagandet, att norrönans starka verb i 1. sing. præs. ind. act. en gång haft formerna **bindu, *fǫru, *bjóðu* o. s. v. i stället för *bind, fer, býð.* Till dessa äldre activformer **dœmu, *fǫru, *bjóðu* o. dyl. erhöll man genom suffigering af *mk* fullt regelbundna singulara reflexivformer *dœmumk, fǫrumk, bjóðumk* o. s. v. I dessa fall forutsätter reflexivet äldre activformer än de i fornskrifterna förekommande. Wimmer har visserligen (anf. st. sid. 188) anmärkt det otillfredsställanda i en sådan förklaring, som gör reflexivformerna delvis äldre, delvis yngre än motsvarande brukliga activformer; men denna anmärkning torde förlora sin betydelse, då ingen grund lärer finnas, hvarför icke någon eller några activformer skulle kunna förändra skepnad äfven efter reflexivformens tillkomst. Det synes för öfrigt, äfven af andra skäl, högst antagligt, att dylika former som *dœmi, ver, fer, býð* just äro de yngsta af norrönans verbalbildningar. Dock har reflexivformen säkerligen ej uppkommit förr än activformerna i ändelsen erhållit kort *-a.* En reflexivbildning, samtidig med guldhornets *tawidô,* skulle i våra äldsta handskrifter snarare tecknats med ändelsen *-ámk,* än med *-umk,* då vocalens längd antagligen skulle hafva bibehållit sig lättare i medium än i activum.

De enda återstående reflexivformer, hvilkas tillkomst ej i det ofvan anförda blifvit förklarad, utgöras af 1. sing. præteritum ind. af de starka verben. Dessa former äro yngre än de redan omtalade och hafva blifvit danade i analogi med de andra. Då imellertid alla de ofvan uppräknade reflexiva præsens- och conjunctivformerna i 1. sing., ehuru bildade med singularstam, genom antydda orsaker erhållit utseende af att innefatta pluralstam, är det lätt begripligt, att man för de starka 1. sing. præt. ind. danade sådana analogibildningar, som *gáfumk, kvámumk, bundumk* o. s. v., och det skulle snarare väckt förvåning, om dylika bildningar saknats. Dessa analogibildningar utgöra för öfrigt ett jemförelsesvis litet färrtal, i förhållande till det stora flertalet af regelbundet utvecklade former. Och äfven om man ville lägga sådana præsensformer som *dœmumk, verj-*

umk, fǫrumk, bjóðumk till antalet af analogibildningar, blefve dessa ändock betydligt färre än de regelbundna medialformerna.

Resultatet af vår undersökning har således blifvit:

1) att alla reflexivformer på *-umk* i 1. sing., med undantag af præt. ind. i de starka verben, på normalt sätt tillkommit genom att suffigera *mik* till motsvarande activform;

2) att 1. sing. præt. ind. af de starka verbens reflexivform är en senare tillkommen analogibildning, hvars plurala gestalt härrör från de normala medialbildningarnas tillfälliga likhet med pluralformer;

3) att sådana activformer, som *dœmi, ver, bind, fer, býð* o. dyl. äro yngre än reflexivformens tillkomst, hvilken senare återigen förutsätter sådana grundformer som *kalla* (1. sing. ind. och conj.), *lagða, *verju, *fǫru, *bjóðu* o. dyl.;

4) att reflexivformens 1. sing. conj. rätteligen och ursprungligen ändas på *-umk,* hvilken ändelse sedermera omvexlar med *-imk* (*-emk*), liksom i activum det äldre *-a* öfvergår till *-i*. Detta *-imk* användes temligen tidigt såsom ett lämpligt medel att särskilja indicativen från conjunctiven. Möjligen har ock 1. plur. på *-imk* föranledt användning af samma ändelse i 1. sing.

Tillägg. Då man vid användning af de ofvan omförmälda formerna i 1. sing. på *-umk* hade ett tydligt medvetande om formens uppkomst genom suffigering af *-mik,* låg det nära till hands att äfven till en tredje personens activform suffigera ett därtill hörande *mik*, naturligtvis icke för att åstadkomma en reflexivbildning, hvilket här vore en orimlighet, utan för att få en i metriskt afseende mera användbar, verbet och pronomenet inneslutande, form, hvarför vi också endast i skaldespråket finna *mik* vidhängdt 3dje personens verbalbildningar. Lättast skedde en sådan conglutination vid 3. plur. act. på *-u,* hvarigenom sådana former som *ráku-mk* (*ráku mik*), *erumk* (*eru mér*), *stóðumk* (*stóðu mer*) på ett mycket enkelt sätt uppkommit. Men då i de starka verben 1. och 3. sing. præt. sammanfalla i activum, var det ju ock skäl att låta dessa former till utseendet sammanfalla äfven då till dem suffigerades ett *mik*; när det hette *ek bauð, hann bauð, ek gaf, hann gaf,* måste det ock heta *ek buðumk, hann buðumk, ek gáfumk, hann gáfumk* o. s. v., huru olika i olika fall betydelsen af *buðumk, gáfumk* än måtte vara. Man kan således säga, att i detta hänseende 3dje personens conglutinerade former rönt inflytande af de reflexiva; ehuru man visserligen vid de förra äfven tog sig den friheten att för versmåttets skull förkorta ett *gáfumk* till *gafumk* l. *gǫfumk.* Då vidare ett slutande *-r* i metriskt afseende (såsom man finner af otaliga assonanser) är oväsent-

ligt, måste både af 1. sing. (*ek*) *verp*, (*ek*) *stend*, och af 3. sing. (*hann*) *verpr*, (*hann*) *stendr*, vid tillsats af *mik* uppkomma *verpumk*, *stǫndumk*. I analogi med 3. sing. *verpumk* o. dyl. bildades äfven 3. sing. *erumk* (d. v. s. *er-umk*, att skilja från *eru-mk*). Och enär redan vid reflexivformernas bildning suffixet *mk* fungerade både som accusativ och dativ (t. ex. *ek kǫllumk* = *ek kalla mik*; *ek bregðumk* = *ek bregð mér*), så är det klart, att nämnda suffix äfven uti de synbarligen senare tillkomna 3dje personens conglutinationsformer har samma dubbla function, så att *verpumk*, *stǫndumk* kunna upplösas både *verpr mik*, *stendr mik* och *verpr mér*, *stendr mér*, alt efter sammanhangets fordran. Det är därföre icke troligt, att man, såsom Wimmer (anf. st. sid. 192) antager, ursprungligen här användt två enklitiska former, en på *-umk* (för *mik*), och en på *-umr* (för *mér*), samt att man sedan förändrat detta *-umr* antingen till *-um*, i öfverensstämmelse med ändelsen i dat. plur., eller till *-umk*. Anledningen till skrifsättet *erum* (i betydelse *er mér*) i stället för det fullständigare *erumk* hafva vi ofvanför antydt; formen *erum* användes såsom upplösning för en lång stafvelse, och har därför blifvit föredragen framför *erumk* i syfte att undvika positionslängd i senare stafvelsen, hvilken position skulle gjort sig än mera märkbar, om det efter *erum*(*k*) följande ordet börjar med consonant. Handskrifternas skrifsätt *ván erum rómu*, *mjǫk erum tregt* kan därföre gerna bibehållas, men den gamla förklaringen bör följas, att *erum* står i stället för *erumk*, här betecknande *er mér*. Den nu gifna förklaringen af *erum* utesluter naturligtvis icke möjligheten af att på något ställe ett *erum* kan vara blott och bart ett skriffel för *erumk*. Slutligen må anmärkas, att dessa conglutinationsformer, som oftast användas vid de starka verben, synbarligen hafva uteslutande metriska skäl att tacka för sin tillvaro och att de endast till inskränkt antal förekomma.

Lund, i Augusti 1883.

THEODOR WISÉN.

Växlingen mellan a och æ i stamstafvelser uti Vestgötalagen I—V.

Som bekant förekommer i Vestgötalagen, synnerligen den äldre ej sällen *a* och *æ* växlande i samma ord. Af utgifvarena till de i Sveriges gamla lager intagna editionerna har detta förhållande blifvit i företalet omnämndt dock utan att något omdöme däröfver blifvit fäldt. Doc. Noreen och Schwartz hafva i sin normaliserade upplaga af den äldre Vestgötalagen utan tvekan antagit felskrifning för en mängd fall der *a* förekommer, ehuru man väntar *æ*; i endel andra fall hafva de, utan afgifvande af något omdöme ändrat vokalen till likhet med det vanliga språkbruket och till sist i några få ord bibehållit den ovanliga vokalen. Flodström i sin recension öfver denna bok föreslår ännu några fler normaliseringar, enär, som han säger, texten vimlar af uppenbara misskrifningar. Rydqvist nämner, att man ej alltid i de enskilda fallen kan bestämdt säga om det i endel handskrifter, särdeles i äldra Vgl. emellanåt framstickande *a* för *æ* är felskrifvit, ehuru det väl ofta är det. Om *æ* för *a* nämner han ingenting. I det följande skall jag taga i betraktande hvarje särskildt fall, der en dylik växling förekommer för att efterse om någon verklig orsak till den samma kan förefinnas, eller om den endast beror på felskrifning.

I. Rena *a*-stammar.

Ser man på den isländska böjningen af hithörande ord träffar man en växling mellan *a* och *e* endast i ordet *dagr*, som har dativen *degi*. Samma form finnes äfven i Vgl. uti *dæghi* I FS. 3, *dözsdæghi* I AB. 10, *endæghæ* I BB. 1 och har inträngt uti ackusativerna *iamlangadægh* I AB. 9 och *iulædægh* I Br. 4. Man väntar naturligtvis att äfven af andra ord slutande på guttural finna liknande omljudna dativer, men sådana äro hvarken i isl. eller fsv. funna. Deremot träffar man här i Vgl. *lægh* I AB. 7, RB. 1 (2 g.), 7, 11, *læghæ* BB. 1 (2 g.), IV 14 : 11, *lægbiudæ* I JB. 3, *lægmæli* I AB. 7, 8, JB. 13, II JB. 17, *fælægh* II AB. 6, *þengbrækka* II O. 1, Add. 5, och *þræng* III 24, i hvilka det dock ej är troligt att dativens vokal inträngt, i synnerhet som pluralen *lægh* har en afvikande betydelse från singularen *lagh* och *þræng* ursprungligen är en feminin

vô-stam. Anmärkningsvärdt är att öfverallt der det enkla *lægh* förekommer, det står i förbindelsen *sum lægh sighiæ* och denna omständighet leder mig till den förmodan, att möjligen detta *lægh* uppkommit på en tid då *sæghiæ* var den vanliga formen utaf verbet, genom en sträfvan efter helrim i denna ytterst ofta förekommande lagformel.[1] Att det äfven kunnat föra en sjelfständig tillvaro ses af gen. pl. *læghæ* samt sammansättningarna *lægbiudæ* och *lægmæli*. Detta sistnämnda kan dock vara påverkadt af det i andra sammansättningsleden gående *æ*, såsom troligen är förhållandet med *fælægh* och *þengbrækka*.

Uti *niþingsvark* I O. 1 och *handæuarkum* I RB. 8 kunna ses exempel på den i fsv. förekommande öfvergången *æ* > *a* mellan *v* och *r*. Öfriga exempel härpå i Vgl. äro *hvar, quar, svariæ, Swarkir, vara, variæ, varþæ* och *varþær,* deremot märkes den aldrig uti *kuærn, sværþ, værn, værpplæ* och *natværþer*.

Analogibildningar efter infinitiverna af motsvarande starka verb äro *dræp* II DrB. ind. 17, ÞB. 24, Add. 2 : 12, 7 : 8 och *dræapp* II Add. 7 : 30 eljes *drap, akernæm* II Add. 4 : 1 eljes *-nam* och *mungæts* I GB. 9 eljes *-gat*. Uti ME. träffas *dræpæ balkenum,* och *drep* är den vanliga formen i isl. Analogibildningar efter motsvarande svaga verb äro *læs* II FornB ind. 3, kap. 8, 9, UB ind. 20, *lessæ* II FornB. ind. 8, och *þræng* III 24. — Analogibildningar efter de närbeslägtade orden *ærva, ærvingi* och *ærfþ, gærþa* och *gærþi, halvær, man* och *nat* äro *ærfs* II Add. 11 : 13, *ærf* I AB 7, 14, II Add. 11 : 4. 7, 17, *ærvi* I AB 2 (2 g.), 3, *ærffallin* II Add. 11 : 3, *ærftakin* II Add. 11 : 5; *gærþer* I KB 21, JB 9, *gærþ* I KB 5 (2 g.) RB 9, *gærþi* I KB 21, RB 9 (3 g.), *gærþær* II FornB 36, *utgiærþæ bolker* II UB rubr., *halftning* II FrB 11, *almannigs* I JB 13, *almanningi* I FB 7 och *siunattingær* I JB 2, 3, 6, 19, ÞB 8, 10, 12, 13, 15, 17 (2 g.), FB 8, 9. *ærfs* och *gærþ* förekomma äfven i Ögl.

Mælinu IV : 1, *enræþi* III : 41, *helræþum* I Md 3, *siælfræþi* II FornB 23, *vandræþum* II O 1 : 12, FornB 50 och *særæ* I SB rubr. få ej sammanställas med *mal raþ* och *sar* utan med motsvarande neutrala *ia*-stammar.

Väl ofta förekommande för att man skulle kunna antaga ren felskrifning äro *ær* I Br 2, II Add. 11 : 1 (2 g.), *æaræ* II Add. 7 : 29, *haræþ* I BB 1, 7, ÞB 14, þl (4 g.). VK (4 g.), och *sær* I SB 4 (6 g.), VS 1.

Otvivelaktigt ligger deremot felskrifning till grund för *bærn* II AB 1, *basingh* I LRn 5, *Sæwudæl* I VR och *Dyupædæli* IV 10, der dock *æ* möjligen kan bero på att ordet i fsv. såsom i isl. haft en böjning växlande mellan *a*-stammarnes och *i*-stammarnes, *forfæll* I GB 9, der *æ* kanske uppkommit af att den senare stafvelsen blifvit uppfattad som en vanlig afledningsändelse, *fa* I AB 17 och *bofalaxmen* V 2, *garnegæ* III 68, *harskip* I O 10, *hastæfoþer* III 89 *istæd*

[1] Jämför *föþærne* och *mæþærne*. Lind, Rim och verslemningar, s. 53.

I CB, *pannighum* Br. IV : 16 : 12, *suær* III 93, *Konongæuæð* IV 10 och *Ffrawædhi* IV 16 : 12, *uell* II JB 4 och *wælz* IV 14 : 11, *þral* I Md 13 och *þrals* RB 2.

Fråga kan vara om ej *grasiæþri* I JB 13 är den gamla ljudlagsenliga formen.[1]

II. *ja-* och *ia*-stammar.

Det i Vgl. II och Diplom flerestädes förekommande *flat* är väl ett annat ord än *flæt* I JB 3. *Vkuaþinsord* I RB 5 (4 g.) är väl ett femininum[2] bildadt på den nyskapade infinitiven *kuaþa*, om hvilken mer längre fram.

Om *Swarkir* IV 15 : 13, 16 är i det föregående nämdt.

Arwiþi II AB 27 bör uppfattas som en kompromissform mellan ett **ærwiþi* (isl. *erfiði*) och *arwudþi* IV : 12.

Analogibildningar efter *faþir, garþer, mal, namn* och *sar* äro *faþerni* II AB 11, III 83, *garþi* I FB 4, II UB 11, III 126, *male* I þB 7, II AB ind. 10, kap. 10, *laghmale* I JB 15, *namni* I Md. 3 och *fulsari* III 146.

Felskrifningar äro väl *athawm* IV : 14 : 14, *giarþi* II UB 9, *fornamix* I FB rubr. och *nekuaþum* I RB 11.

Egendomligt är *vaþia* I JB 6 och *vaþium* I JB 6. I fsv. förekommer eljes *væþ*.

III. *ó*-stammar.

a synes i pluralis hafva antagit konsonantstammarnes böjning; *ær* träffas nemligen i Vgl. IV 11 : 4 och Med. bib. I 294.

Sæklös II FrB 14, þB 27 kan antingen uppfattas som analogibildning efter *sæker* och *sæka* eller som felskrifning. Om *þræng* är nämdt i det föregående.

IV. *i*-stammar.

Spår af den forna växlingen mellan omljudna och oomljudna former finnas uti *vantræs* II JB 42, *hæskæp* I AB 6, þB 17, *hæscæpi* II þB 52, der kanske äfven det föregående *æ* varit verksamt att bibehålla den omljudna vokaleu, *stæþi* II UB 10 n. 86, *anarstæd* IV : 1, *ingæstædþi* IV : 1, *kyrkyustædhi* IV : 16 : 1, *þærwir* IV : 19 (2 g.), *þærfflikær* IV : 16 : 14 och *fylswæt* II þB 39, 41, 46, 50, hvilka ord eljes visa former med *-a-*.

Cöpfastum II JB 7 är väl dat. pl. af ett mask. *-fasti*. Analogibildning efter *arver* är väl *arfþær* I AB rubr., *arfþæ* II Add. 11 : 11. Felskrifningar äro *namd* I AB 11 och *rafst* IV : 7.

V. *u*-stammar.

Den omljudna vokalen i dativus finnas qvar uti *vighuælli* I Md.

[1] Noreen i de Svenska landsmålen I s. 696 n. 2.
[2] Noreen i de Svenska landsmålen I s. 697.

3 och har inträngt i andra kasusformer uti *afvæxt* I AB 16 och *quæsti* II FornB ind. 49; kap. 49, Add. 4.

Egendomliga äro *annænvagh* I M (2 g.), *hinvagh* I þB 12, *kirkiuwagh* II Add. 7 : 13, *wagna* I M not 1, hvilka ej få uppfattas som skriffel.[1] *Rat* III : 80 är deremot otvifvelaktigt skriffel.

VI. *an*-stammar.

Spår af den forna växlingen[2] mellan omljudna og oomljudna former träffas uti *Bællabygd* I VK; men *Ballæbygd* I þl, *bænæ* I Md. 1, 14, 15, *grænnæ* I Md. 14, RB 7, JB 15, M 2, þB 5, *grænnar* I JB 15, *grænnær* M 5, þB 5 (2 g.), *Clæui* II RB 28, UB 13, men *klavi* I RB 12, FB 6, *skæþæ* I RB 11, II Add. 7 : 13 not 97, *græsspæri* I JB 17 men *græspari* II JB 41, *sæli* II þB 44, *sælæ* II þB 39, 44, *væþæ* I SB 4, VS 3, II Add. 5, *væþa* I VS 1, *ærvi* [Schl. lex.] och möjligen uti *lænder* II þB 47 och *jamlængi* [Schl. lex.]. *Grænni* och *ærvi* förekomma äfven uti Ögl.

Analogibildningar efter *faþir* och *arvir* äro *faþghar* och *arvingi*. *Halfgærþi* I JB 9, II JB 21 not 71 är väl en nybildning efter *gærþa* och *gærþi*. *Lottækaræ* II þB ind. 28 är väl bildadt på en infinitiv *tæka* < præsens *tæker*.

VII. *ôn*-stammar.

Då af verben *ægha, væra* och *lata* äfven finnas formerna *agha, vara* och *læta*, väcker det ej någon förundran, att man äfven hos de på deras infinitiver bildade fem. substantiver finner växlande former, neml. vanligen *samværa* men *Samware* II Præf. not 5, vanligen *ægha* men *aghu* I FB 7, *aflator* II KB 63 men *aflætor* not 69. — *Laghsæghu* III 68, 112 : not 12, eljes *-sagha*, och *kuarsætu* I þB 9, II þB 42, men *quarsatu* II þB 39, 40, äro väl påverkade af infinitiverna *sæghja* och *sætja*.

I *matskammæ* I þB 5 har möjligen det föregående *a* inverkat på skrifningen. Rena skriffel äro otvifvelaktigt *branno* II UB ind. 22 och *stampnu* III 91.

VIII. Enstafviga konsonant- samt *r*-stammar.

De i böjningen växlande omljudna och oomljudna formerna hafva inkräktat på hvarandras områden, så att de hithörande orden här i Vgl. förete en temligen brokig gestalt. Så finnes regelbundet *maþer*, pl. *mæn*, men äfven nom. s. *mæþer* II DrB ind. 14. *mæþr* I AB 8, *mæn* I Br : 3, II DrB ind. 15, III 57, dat. s. *mænni* III 137, gen. pl. *mænna* I JB 14. *mænnæ* II JB 33, III 125, ack. pl. *man* II JB 27; regelbundet *hand* dat. s. *hændi* I JB 2, þB 12, *hænde* I JB 2, och pl. *hænder*, men äfven dat. s. *handi* I þB 4 pl. *handær* I Md 8 þB 4, III 67, regelbundet *mark* pl. *mærker*, men äfven nom. s. *mærk* I Md. 3, pl. *markær* I KB 5, Md. 1, 5, GB 2, regelbundet

[1] Schagerström, Tyska lånord med *kt*.
[2] Noreen i De Svenska landsmålen s. 396 not 3.

nat, pl. *næter,* men äfven gen. pl. *nættæ* II þB 40, 42, III 102, och *nætorþer.*

Af *faþir* finnes en dativ *fæþur* I KB 1. IV : 15 : 13, troligen en kompromissform mellan den gamla dat. *feþr* och den nya *faþur.*

IX. Adjektiv.

Växlingen mellan *sæker* I KB 14, II KB 35, GB 16, JB 41 och eljes *saker* beror på att detta ord ursprungligen är en *i*-stam.[1] Om *kvar* och *varþ* I KB 8 *varþær* I þB 3, 14 är förut under I nämdt. Analogibildning efter *barn* är väl *barnsker* IV : 15 : 18 not 70, textcodex har *bærnskær.*

Egendomliga äro *ællir* I GB 3, *ællær* I JB 14, II AB 8, JB 33, Add. 11 : 4, *ællæ* II DrB, *ælmænningz* II AB 8, *gönumlægher* I VSl, *sændær* I Md. 1 : 2, SB 1, 2, *sænkiændi* II þ B, 49. Ren felskrifning är otvifvelaktigt *anskær* I AB 14. *fralsæ* I GB 6, *fralsgiuæ* I VS 3, *rattum* II AB 30, och *vaslum* I Br.

X. Räkneord.

Af *två* var väl den ursprungliga böjningen i fsv. såsom i isl. nom. m. *tver,* f. **tvær,* ack. m. *tva* f. **tvær.* Att äfven *tvær* funnits göres troligt af ack. m. *tvæ* I BB 3 (2 g.), GBI, þl, som väl fått sin vokal från fem. Kanske med *tver* I GB 8 just åsyftas *tvær?*

Formerna *baþir* och *bæþi* hafva inverkat på hvarandra hvaraf *bæþir* II þB 44 och *baþi* I AB 16 (3 g.), GB 9, JB 16, m. fl. förklaras. Af *sex* förekomma formerna *siax* och *sæx* ofta, men dessutom äfven en kompromissform *sax* I FS 2, 3 (2 g.), FB 1, 8 och synnerligen ofta i sammansättningen *saxtan* I RB 7, 8, JB 13, 17, FS 1, 5 (3 g.), 6 (2 g.), FB 3, 8, 9 11 (2 g.), Br. (2 g.), der väl det i den följande stafvelsen gående *a* äfven medverkat.

Egendomliga äro *twanni* I Md. 11, GB 7, JB 2 (2 g.), 13, *tvannum* 1 GB 9, *þranni* I RB 5, JB 12, þB 6, FS 6, FB 8, FB 11 (2 g.), *þrani* FB 9.

XI. Pronomen.

Den obetonade formen *jak* är i Vgl. den vanliga, dock förekommer äfven den betonade *jæk* I þB 14, VS 4, IV : 14 : 17. Dativen *þar* I SB 1 är utan tvifvel skriffel. Genom sin obetonade ställning i satsen kan *hæn* I RB 5 förklaras. Deremot kunna *hæn* I AB 12 och *æn* I Md. 8 uppfattas som demonstrativa pronomen. Egendomligt är *hanni* I GB 6 (2 g.), 7, III 107. Skriffel är väl *værs* I Br. (2 g.).

De i följd af sin obetonade ställning uppkomna *þæn, þæt* äro visserligen de vanliga i Vgl., dock förekomma äfven *þan* I AB 21, 22, III 90 och *þat* I KB 7, 22, AB 17, III 67. Till stadgandet af *þæn* och *þæt* har väl äfven analogien med *þænni* och *þætta* bidra-

[1] Söderberg, Forngutnisk ljudlära s. 12.

git. Uti ack. s. f. träffas engång *þæ* I RB 9. Fem. pl. har regelbundit formen *þær* I AB 18, III 98, *þer* I AB 21, FrB 8 men äfven *þar* II Add. 11 : 19 och *þaar* II Add. 7 : 10 not 80, 11 : 4, 17, 19, möjligen genom förväxling med adverbet. Tvifvelaktigt kan vara om nom. *sær* I JB 7 är felskrifning eller ej. Jämte *þænni* och *þætta* förekommer äfven *þanni* I þB 17, *þattæ* I LR rubr. och *þassi* I RB 5, möjligen analogibildningar efter *þan, þat*.

Hvær har i en mängd fall förlorat sitt omljud beroende dels på öfvergången *æ* > *a* mellan *v* och *r*, dels på sammanblandning med de beslägtade pronomina *hvâr* och *hva, hvat,* hvilket sistnämda äfven en gång har formen *hvæt* I RB 9.

XII. Starka verb.

Genom öfvergången *æ* > *a* mellan *v* och *r* förklaras *svariæ* I Md. 3, *varæ* I KB 13, 20, FB 4, GB 2, JB 2 (2 g.), 12, 18, þB 14, 17, LR, *vari* FB 10, *varþær* I KB 1, Md. 5, 6, BB 6, AB 11, þB 15, FS 6 (2 g.), LR (2 g.), ehuru åfven af de båda sistnämda verber åtminstone i Vgl. I formerna med *æ* äro de vanligare. Till öfvergången i dessa båda har äfven analogien med preteritum bidragit, såsom synes af den motsatta analogibildningen uti *vær* I CB och *vært* I Md. 3, samt motsvarande analogibildning uti några andra verb, neml. *baræ* I Md. 3, RB 8, *brannæ* I AB 13, *drapæ* I Br., *draper* I Md. 4, II DrB ind. 24, kap. 17, GB 15, *drapin* II KB ind. 25, *kuaþer* I KB 8, þB 6, *vrakæ* I KB 22 GB 1, *vrakær* I FB 5, 11, III : 56, samt *agha*, *læta* och *ræþa*, hvilka lånat preteriti vokal. En särskild anledning till denna öfvergång har funnits i de till andra afljudsklassen hörande verben, i det att deras pret. sing. erhållit *o* från den *u*-omljudna pluralen och denna preteriti form derefter sträfvat att föra öfver verbet til tredje afljudsklassen.

Spår af det forna omljudet uti presens sing. visar sig uti *drægher* II þB 29, 34, FornB 5, UB 15, *fælder* I Md. 15, *fællir* I þB 5, II Add. 11 : 19, *fær* I Md. 15, AB 5, II GB 3, *fæss* I þB 17, infin. *fæ* I Md. 14, *flær* II FornB 19, *helder* II FornB ind. 27 not 39, *slær* II Add. 7 : 18, *stændær* I JB 13, *tækær* I AB 16, *tiker* II AB 11, konj. *tæki* III 73, *tiki* II GB 18, þB 34, III 106.

Spår af omljud i participium, der den föregående gutturalen redan under *i*-omljudstiden verkat öfvergången *e* > *i*, finnes uti *dræghit* II GB 11, þB 5, 58, III 18 : 1 (3 g.), 5, *dræhit* II þB 1, 2, *fingin* I GB 6[2], þB 3, II FornB 30 not 31, III 45, 67, *gengit* II þ 41, infin. *gængæ* I þB 14, *slæghit* II Add. 7 : 16, *uslægnæ* I FS 4, II KB 73, III 117.

Egendomliga äro *ar* I AB 13, FS 2, 67, *aru* I AB 21, RB

[1] Om en annan möjligen medverkande orsak till öfvergången *æ* > *a* i detta ord, se Lind, Rim och verslemningar, s. 53.
Lind, Rim och verslemningar, s. 14, not 1.

5 : 5, III 98, V : 2, *ara* II KB 72 not 33, och *mæ* I AB 17, RB 7, JB 14, 18. Rena felskrifningar äro väl *garæ* I JB 2, þB 8, *gaar* I M 5. Uti *giaræ* I RB 8, 9, och *giatær* I AB 8 kunna möjligen ses brutna former.

XIII. Svaga verb.

Næ I JB 13 och *værþæ* I KB 7, AB 9, JB 2, þB 19, II DrB 11, AB 13, *værþaþe* I JB 2 motsvara möjligen got. *nehvjan* och *vardjan*. *Særghæþar* kan härledas från ett **sariga,* då deremot det vanliga *sarga* kan vara analogibildning efter *sar*, eller afledt med annan ej omljud verkande ändelse. *Ærvoþæ* är väl en kompromissform mellan ett **ærviþa* (isl. *erfiði*) och *arvoþa*. Formerna *sættu* I CB, *taksæt* I þB 17, II þB 52, *væþsættæ* II JB ind. 14 motsvara de isl. formerna af verbet *sætja, sattu* I CB *satter* II MB 29 *sat* I Br. 6 de nysvenska.

Om öfvergången *æ* > *a* mellan *v* och *r* uti *variæ* I JB 52, FB 9, *vari* I FS 6, Br. 1, III 137, *variændi* I LR är förut nämdt. Här har troligen äfven analogien med preteritum och participium medverkat.

Utjämning mellan de omljudna och oomljudna formerna hos de kortstafviga *ja*-verben synes utom i nyssnämda *variæ* hafva eget rum i dess part. *værþer* II þB 2, *værdir* I Md 14 : 3, *vært* III 6, *wærþe* III 74, samt *fræmt* I RB 9, II Add. 7 : 12, *fræmdæ* II RB 20, *glæddus* IV : 15 : 5, *lagiæ* I GB 5, *laggær* I JB 4, *laggi* I RB 13, och *tals* I GB 7. *Hæwæ* III 45 och *hæft* II Add. 11 : 1 äro väl bildade på den gamla 1 p. sing. och 1, 3 p. pl., som äldst måste haft omljuden vokal.

Analogibildningar efter *arver namn ran* och *sak* kunna möjligen ses uti *arfva* [Schl. lex.], *namnæ* I þB 6, *rantær* I þB 17 och *saki* II þB 43.

Egendomliga äro *klænder* II FornB 2, UB ind. 28, *sværæ* III 53, *swæræþi* IV : 12, *suærende* IV : 12 *væræ* I KB 5, *lagwæræþer* III 58 och *varþiæ* II JB 1 (2 g.) men *verþiæ* II JB 1, 2. Felskrifningar äro otvifvelaktigt *altir* I þB 14, *fæste* II Add. 2, *hagnæ* II JB ind. 41, *kællær* I þB 10, *kannir* I þB 14 och *mali* I KB 12.

XIV. Adverb och Partikler.

A I M 2, MdB I 5, II KB 22 not 61, 72 : 1 not 86 bör väl härledas af en oomljuden kasus af *aiv,* det vanliga *æ* ur en *i*-omljuden. Olika afledningsändelser ligga väl till grund för olikheten mellan *nær* < **nahviz* och *nar* < **nahvaz*. *Aptir* är tydligen en kompromissform mellan *apt* och *æptir*. *Jamnærvi* I AB 3, men *jampnaruæ* II AB 3. En liknande dubbelthet visar sig äfven i Upl.

Öfvergången *a* > *æ* beroende på ordets tonløshet visar sig uti *æn* (= än), som är det vanliga, ehuru äfven den äldre formen *an* I þB 5, 14, III 6, < *þan* förekommer. Hit hör troligen äfven *æntiggiæ* IV : 19 : 1, *ænnæthinghæ* III : 6 och *fræmlaghu* II AB 27, *fræmleþis* II Add.

11 : 3, 7, *fræmsighiæ* II Add. 10, samt möjligen *æ* (= på) I AB 21, II FrB 9, Add. 11 : 1, *fræ* I AB 4 : 2, GB 5, *fræn* III : 131, *svæ* I JB 2 : 1, II VS 14, RB 21, *sæ* I Md 5 : 5, *þæ* I RB 8, þB 5 : 1, Br. (2 g.), II þB 30, JB 12, IV : 19 och *þær*, hvilket är det vanliga, ehuru äfven *þar* (= där) I AB 21 : 2, GB 6, þB 19, III 63, 142, förekommer. Till stadgandet af *þær* har väl äfven analogien med former af *þæn, þæt* bidragit.

Egendomliga äro *allær* I Md 5, 6, 15, VS 1, BB 4, AB 13, 18, 23, GB 8 (7 g.), RB 11 (2 g.), 12 (2 g.), 13, FS 1, FB 7, 8 (2 g.), LRBR (9 g.), II DrB 1, *allar* I O 2, *allæ* I Md 5, *an* (= om) I BB 1, AB 15, JB 18, *ar* (= som) I JB 10, þB 10, 12 : 1, 17, *maþ* I Md 3 : 1, 11, SB 2, BB 1, AB 2, 4, RB 13, JB 2 (2 g.), och *sæman* I Md 8, *sæmæn* III 117, *ensæmin* III 117, 119, 122. Annat än som felskrifningar kunna ej de enstaka *akki* I Md 3 : 3, *halldær* I LR och *i malli* I AB 21 : 2 uppfattas.

Upsala i Oktober 1882.

KARL HENRIK KARLSSON.

Svend Grundtvig,

ved hvis pludselige Død 14de Juli d. A. den nordiske Filologi tabte en trofast Medarbeider, var født 9 Sept. 1824 i Kjøbenhavn, hvor Faderen dengang virkede som Kapellan ved Christianshavns Kirke. „Gamle Grundtvig“ vilde ikke, at hans Sønner skulde gaa i den „sorte Skole“, derfor læste han selv med dem eller ialfald veiledede han deres første Studier, og under denne Paavirkning maatte Sønnen tidligt drages hen mod det, der stærkest optog hans Fader: Kjærligheden til det danske og nordiske Folkeliv og til dansk og nordisk Literatur; det blev derfor paa dette Punkt, at Sønnen kom til at fortsætte sin Faders Arbeide. Nordisk Folkedigtning i gammel og ny Tid blev hans Barndoms og Ungdoms kjæreste Syssel, og hans Manddoms modnere Arbeide. Allerede som ung Gut, efterat hans Fader i 1839 havde erhvervet et dansk Folkevisehaandskrift fra Midten af 17de Aarhundrede, gav han sig til at sammenligne dette Haandskrift med de trykte Udgaver og opdagede snart, at disse hverken var fuldstændige eller heldigt bearbeidede. Denne Læsning førte ham snart videre, til at sammenligne alle i Kjøbenhavn bevarede Visehaandskrifter og til at studere andre Folkeslags Visesamlinger. Efterhaanden som hans Studier udvidedes, klarnede sig ogsaa hans Anelser om, hvad der skulde gjøres. Som 19aarig fremtraadte han (Dec. 1843) i det af Allen og Monrad redigerede „Dansk Folkeblad“ med et Program for en „ny Udgave af Danmarks Kjæmpeviser“, paa samme Tid som han udstedte en Opfordring til at optegne alle gamle Viser, som endnu levede i Folkemunde. Nogle Aar efter indgav han til „Samfundet til den danske Litteraturs Fremme“ en Plan til en ny Udgave af Kjæmpeviserne (trykt Febr. 1847) og en „Prøve“ paa Udgaven (Aug. s. A.). Af den livlige Diskussion, som derom opkom i den danske Presse, gik Sv. G. seirrig ud, og i 1850 blev hans Plan vedtaget af Samfundet, paa samme Tid som den danske Stat ydede et betydeligt Tilskud. Trykningen af *„Danmarks gamle Folkeviser“* begyndte 1852 og har med længere og kortere Mellemrum været fortsat til de senere Aar (4de Dels 4de Hefte udkom 1876, 5te Dels 1ste og 2det Hefte 1878) uden at blive fuldendt. Forsinkelsen i de senere Aar har sin Grund ikke alene i nærbeslægtede litterære Arbeider, men ogsaa i, at Stoffet er saa overordentlig voxet under Arbeidet, ikke mindst derved, at Sv. G. fra en stadig voxende Medarbeiderkreds har faaet Bidrag, som det gjaldt at tilgodegjøre. Den Opfordring, han i 1844 havde ud-

stedt om at indkomme med Bidrag, var rigelig fulgt, navnlig efterat han i 1854 havde udvidet den til at omfatte alle Arter af mundtligt bevarede Folkeminder (Sagn, Overtro, Eventyr osv.); ogsaa disse gjaldt det at bearbeide til Trykken, og Sv. G. løste ogsaa denne Opgave ved at udgive „*Gamle Danske Minder i Folkemunde*“ (I—III 1854—61), „*Danske Folkeventyr*“ I—II (1876—78). Ogsaa til de andre nordiske Folks Folkedigtning har hans Samlinger strakt sig; sammen med Jón Sigurdsson udgav han (1855—57) 3 Hefter af islandske Folkeviser under Titel *Íslenzk fornkvæði*, og da den af Hammershaimb begyndte Udgave af færøisk Folkedigtning stansede, optog Sv. G. Tanken paany og formaaede den Hjelmstjerne-Rosenkroneske Stiftelse til at lade samle og afskrive alle hidtil kjendte *færøske Folkeviser*; disse Folkeviser, som nu udgjør 15 store Kvartbind, vil for Fremtiden være tilgjængelige i Kjøbenhavns Universitetsbibliothek. Til denne Samling slutter sig en *færøisk Ordbog*, bearbeidet af Sv. G. og hans Svoger Arkivassistent J. Bloch.[1] Alle Sv. G.s Udgaver og Samlinger udmærker sig ved en sjelden Omhu og Troskab mod Overleveringen, hvad hans ældre Samtid ikke altid havde Evne til at vurdere, og er i Regelen ledsagede af en fin og kyndig Textkritik og en stor Skat af oplysende Anmærkninger. Hans Udgaver er fyldige *Kildesamlinger* for alt, hvad der hører til dansk og nordisk Folketro og Folkedigtning, og som Kildesamlinger ansaa han selv dem. Et Exempel paa den videre Behandling, som han mente Viserne burde undergives af Videnskaben, har han selv leveret i den smukke Monografi „*Elveskud*, dansk, svensk, norsk, færøisk, islandsk, skotsk, vendisk, bøhmisk, tysk, fransk, italiensk, katalonsk, spansk, bretonsk Folkevise, i Overblik ved Sv. G. Kbh. 1881“. Maaske en endnu kjærere Virksomhed var det for ham at virke for større Udbredelse og Kjendskab til Folkeviserne i smukke og populære Bearbeidelser; i 1867 udgav han „Danske Kæmpeviser og Folkesange fra Middelalderen, fornyede i gammel Stil“ og i 1882 den smukke Samling „Danmarks folkeviser i udvalg“ (med Vignetter og Tegninger af Frølich).

Ikke blot andre literære Arbeider, men ogsaa en ganske forskjelligartet Virksomhed førte i længere Tider Sv. G. bort fra hans Livsarbeide. Da Krigen i 1848 udbrød, fulgte det vel saa af sig selv, at gamle Grundtvigs Sønner gik med som Frivillige (Apr. 48); fra Menig avancerede Sv. G. hurtigt til Korporal og Løitnant, og efter Slaget ved Isted fik han Dannebrogskorset; han traadte ud à la suite i 1853, tog Afsked som Kaptein i 1863, men gjorde dog atter Tjeneste ved Exercerskolen i Kjøbenhavn under Krigen i 1864. Medens denne Virksomhed kunde for længere eller kortere Tid stanse Sv. G.s literære Arbeider, maatte den Stilling, han i 1863 opnaaede ved

[1] Meddelelse herom paa Filologmødet i Christiania, trykt i Aarbøger f. nord. Oldkyndighed 1882. En Prøve af disse færøiske Digte, Rimerne om Audun Hestakorn og Margrete paa Nordnes, har jeg faaet overladt af den Afdøde og trykt i Norsk historisk Tidsskrift, 2den Række IV, 3.

